This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

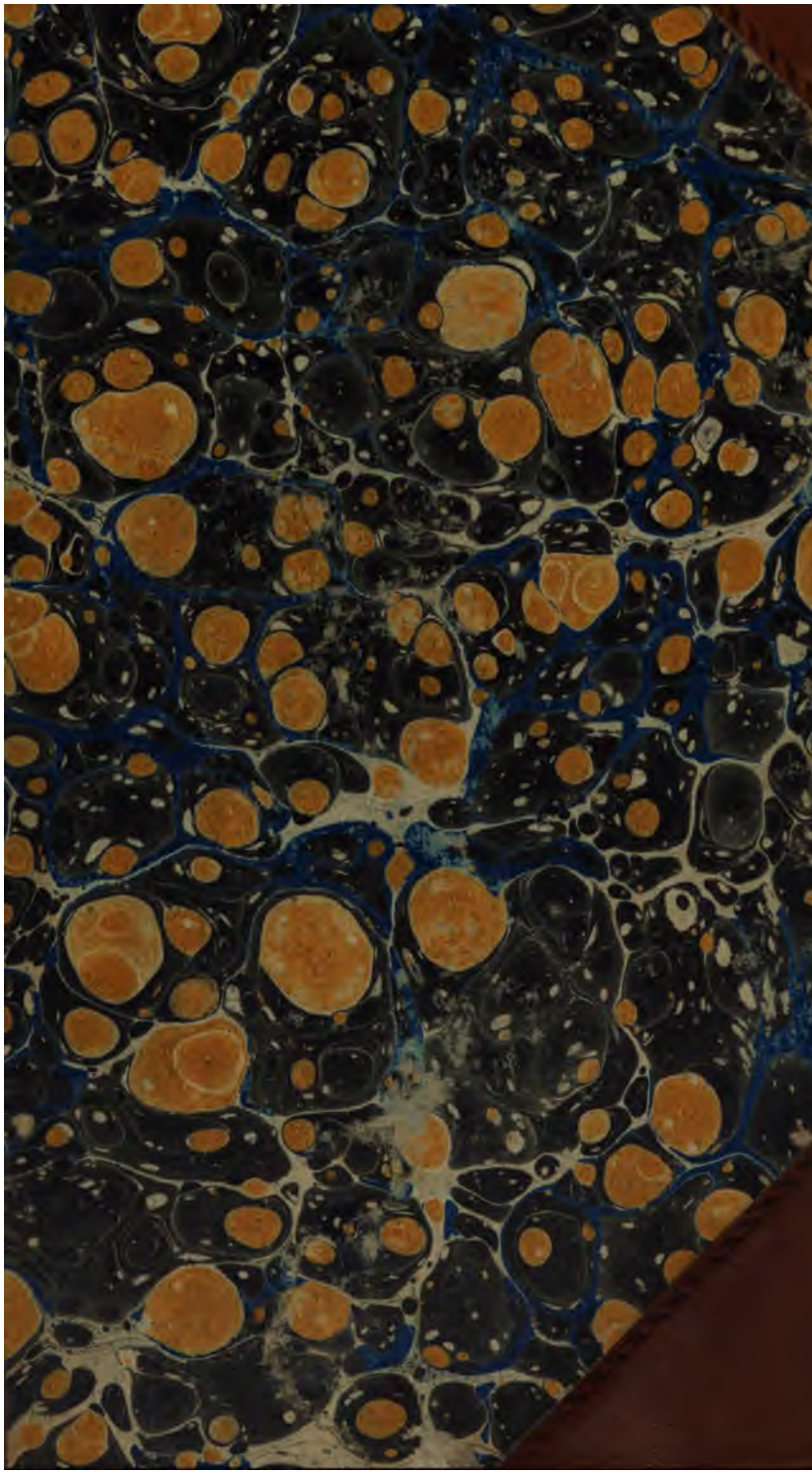

48.215.

Q. HORATII FLACCI

OPERA OMNIA.

RECOGNOVIT

ET COMMENTARIIS IN USUM SCHOLARUM

INSTRUXIT

GUIL. DILLENBURGER,
PHIL. DR., GYMN. REG. EMBRIC. DIRECTOR.

EDITIO ALTERA.

BONNAE,
SUMPTIBUS ADOLPHI MARCI.
MDCCCXLVIII.

VOM 13 MAI

BIBLIOTHECA · BODLEIANA

THEOD. BRUEGGEMANNO,

PHILOSOPHIAE DOCTORI, REGI BORUSSORUM POTENTISSIMO A CONSILIIS INTIMIS IN REBUS SACRIS AC SCHOLASTICIS, EQUITI ORDINIS AQUILAE RUBRAE TERTIAE CLASSIS LEMNISCATAE,

VIRO DE SCHOLIS PER BORUSSIAM OPTIME MERITO

HANC QUOQUE ALTERAM EDITIONEM

D. D. D.

EDITOR.

Praefatio.

Cum post gravissimos Peerlkampi in Horatii carmina impetus multi praecipue in Germania viri docti in Horatio et interpretando et defendendo acerrimo studio elaborassent de plurimisque vel totis carminibus vel singulis versibus rectius quam antea esset factum iudicassent, non potuit non videri optabile, ut tanti studii ac laboris fructus scholarum in usum colligerentur iuvenibusque antiquarum litterarum opibus ad humanitatem informandis carpendi percipiendique offerrentur. Quod munus cum ego susciperem, et aliorum virorum quorum auctoritatem maximi semper haberem voluntati cessi neque quantae ad eam rem honeste sustinendam superandae essent difficultates ullo unquam tempore ipse me celavi. Nunc cum in eo sim ut librum emittam, viam quam in conscribendis commentariis secutus sim breviter monstrandam mihi esse existimo. Etenim rectam illam quidem esse confido; ego autem utrum constantia et viribus satis munitus eam perfecerim an facultatibus destitutus illuc quo tenderem non pervenerim in occultosque tramites devius declinaverim, illi videbunt quibus de his rebus rectum erit et aequum iudicium. Atque in conscribendis commentariis, quibus adolescentibus maxime consultum volumus, id ante omnia cavendum est, ne

diversa consilia confundentes modo altiora praebeamus, ad quae iuvenilis animus non satis paratus accedat, modo viliora apponamus, quibus nihil ille alatur aut vires possit augere. Quare in edendis Horatii operibus eum mihi proponebam adolescentem, qui ad primam suae scholae classem bene munitus et paratus pervenisset, ad eiusque intelligentiam et scientiam omnem meam rem accommodare studebam. Aperiendus ei erat, quam id maxime fieri posset, poetae animus, via monstranda qua ad praestantiam rerum ac praeceptorum formaeque artificiosam venustatem intelligendam et aestimandam sensim perveniretur, ratio denique ostendenda qua cum sua aetate suisque aequalibus poeta olim coniungeretur, ne — id quod spe saepius nostra aetate factum est — pravum iudicium vel de carminibus vel de animo moribusque Horatii confirmaretur. Quo consilio vitam poetae praemisi ex poematis ipsis haustam neque maiorem quam quae facile ab adolescentibus legeretur et ita moderatam, ut quae certa essent et firma ab iis secernerentur, quae veri quidem similia multis viderentur, nunquam tamen penitus possent explorari. In constituendis poetae verbis eam mihi legem esse volui, ut antiquissimorum et optimorum codicum, imprimis Cruquianorum et Orellianorum, auctoritatem sequerer neque ante aliorum et deteriorum lectiones reciperem quam illi aperte falsa praeberent, coniecturis emendandique periculis, quae in Horatium et olim fecerunt et nunc faciunt iniuria, prorsus abstinerem. Praeter ipsa verba magna etiam cura adhibenda erat de verbis sententiisque inter se coniungendis interpungendisque; in qua re haud scio an quid peius possit institui quam si quis patriae linguae naturam sequens

nostrorumque grammaticorum severis legibus obtemperans cohaerentia membra latini sermonis foede dissecare, alienas partes violenter coniungere non dubitet. Cuius quidem rei tristia exempla olim collegi in Quaestionibus meis Horatianis p. 115—119. Adiuvamur cum legimus sana interpungendi ratione, impedimur prava; atque audienda est illa vox Ciceronis de Orat. III, 46: „clausulas et interpuncta verborum animae interclusio et angustiae spiritus attulerunt.“ Orthographiae melius me consulturum putabam, si vulgarem scribendorum vocabulorum rationem sequerer quam si Horatius ipse et aequales quomodo scripsissent anxie investigarem inque periculum a veris aberrandi inconsulto inciderem. Iam ut de commentariis dicam, ita rem institui, ut praemissa brevi metrorum expositione — in qua ordinem a *Schnitzio* olim in programmate gymnasii Monasterii Eifliensis dilucide propositum meum feci — singulis carminibus argumenta praeponerem in iisque uberius quam id fieri solet in huius modi editionibus et tempora et loca describerem, de summa carminum sententia inquirerem, partes ostenderem, totam denique oeconomiam modo accurate exponerem modo cum totius operis angustum spatium brevitatis studium mihi imponeret, universe indicarem. In qua re hoc quoque secutus sum, ut consilio poetae explorato convenientiaque singularum carminum partium reperta malis quae hodie audimus de Horatii carminibus iudiciis occurrerem quantaque Venusinus poeta in expoliendis carminibus usus esset cura et arte digito monstrarem. Magnus enim carminis conficiendi artifex fuit Horatius, quamquam omnia eius poemata pari laude digna esse quis sobrius dicat? Plurima in his rebus debeo doctissimis viris qui nuper-

rime de Horatio scripserunt, *Obbario*, *Orellio*, *Duentzero*, *Kirchnero*, *Luebkero*, *Iacobsio*, *Grotefendio*, *Frankio*, aliis; quorum nomina ne, ubicunque eorum doctrina et opibus usus essem, nominarem libri vetuit brevitas ac tota ratio. In singulis locis et versibus explicandis hoc volui cavere ne quid ex historia rerum gestarum, geographia, mythologia afferrem quod iam notum esse deberet adolescentibus ad primam gymnasii classem ascendentibus, ne quid expromerem quod aut artes grammaticae aut lexica latina, quibus uti solent discipuli, abunde praeberent, ne denique libros a notitia vel copia adolescentium alienos moleste et importune laudarem. Quapropter qui citandi essent aliorum scriptorum loci, si ex Virgilio essent desumpti vel ex Ovidii Metamorphoseon libris similibusque, numeros tantum indicavi; aliter totos locos apponendos curavi. Illud autem efficere tentavi, ut quam plurima apponerem quae accuratiorem antiquorum morum ac vitae notitiam adiuvare aut poetarum latinorum praecipue Horatii usum scribendi possent illustrare. Neque omnino poteram criticis annotationibus abstinere; quae tamen res cum difficillima sit et magnam partem a iudicio discipulorum remota, ea potissimum eligenda constitui quae et adiuvantibus magistris possent ab adolescentibus intelligi et iuvenilem animum acuerent et corroborarent. Ad calcem libri indices adieci; in iisque congessi et ea nomina quae aut apud Horatium aut alia de causa essent memorabilia omissis iis quae semel fortasse exempli faciendi causa attulisset poeta, et eas res quae in annotationibus ad indicatos locos explicatae facile possent data aliqua occasione requiri.

Aquisgrani, Kal. Septembr. MDCCCXLIII.

Praefatio editionis II.

Cum abhinc quattuor annis Horatium scholarum in usum edere auderem, non licuit sperare, tam brevi tempore interposito fore ut novae editionis parandae munus mihi imponeretur. Nunc quod ita factum est, duabus maxime de causis gratissimum mihi est; primum enim ita intellexi, meam in interpretando hoc amabili poeta positam curam nec prorsus inanem fuisse nec elegantium iudicum cautorumque magistrorum approbatione carere; tum occasionem nactus sum perquam opportunam mutandi et corrigendi, ubicunque in interpretandis singulis carminibus locisve vel ipse meliora videbar reperisse vel aliorum argumentis cedere eram coactus. Universam libri naturam rationemque interpretandi non habui cur mutarem, nec saepe factum est, ut in versibus Horatii ipsis lectio in prima editione recepta nunc videretur posthabenda alteri. Quaecunque interea scripta sunt de Horatio, ea, siquidem ad manus meas oculosque perlata sunt, legi in meumque usum convertere studui; in eaque re multum me debere profiteor *Webero*, *Obbario* *),

*) Publice iudicium tulerunt de meo libro *Weberus* in *ephemeridibus Halensibus* a. 1844. Nov. N°. 285 sqq., *Obbarius* in *Iahni Ann.* 1845. 7.

*

Orellio, *Duentzero*, aliis. *Kirchneri* autem *Novas Quaestiones Horatianas* et *Steineri* Crucenacensis *Commentationum Horatianarum specimen secundum* quod non ita mature accepi, ut possem iis uti, magnopere doleo. Ne tamen meus liber doctissimorum virorum iudicio et copia omnino careat, unum saltem locum nunc inde expromere iuvat. Ac primum dicendum est, etiam *Kirchnerum* ad eos accedere criticos, qui Horatii carmina iam ante scholiastarum aetatem passim interpolata esse censuerunt; in iisque locis numerat (p. 63) locos dudum a criticis damnatos: Carm. III, 4, 69—72; III, 11, 17—20; III, 17, 2—5; IV, 4, 18—22; IV, 8, 17; Epist. I, 1, 56; et addit ad hos locos Epod. 9, 35. 36, quos versus cum *Peerlkampio* pluribus de rationibus Horatianos non esse putat, Sat. II, 7, 63 65, quos versus cur pro spuriis et suppositiciis habeat, suo se loco probaturum pollicetur. Deinde addit: „alios locos certe antiquissimos, qui in libris Mstis nonnullis etiam vetustioribus leguntur, scholiastae ignorant, ut paucissimis fortasse exemplis, quae ipsi non viderunt, propagatos. In his numeramus octo versus illos decimae satirae praepositos: *Lucili*, *quam sis mendosus* — *ut redeam illuc*, quos in Mss. haud paucis non tamen, fateor, vetustissimis, reperimus: et locum I. Sat. 6, 126 *fugio campum lusumque trigonem* *).“ De versu autem et difficillime et vexatissimo,

XLIV. 3. p. 259 sqq., *Rauchensteinius* in Mageri libro, qui inscribitur *Revue* 1846. Ianuar. Februar.; quibus doctissimis viris et quod benevole de meo labore iudicarunt et quod non pauca indicarunt quae sequi deberem, maximas nunc ago gratias.

*) Hanc lectionem, olim a Cruquio e cod. Bland. 1, omnium antiquissimo vulgatam, post huius interitum pro deperdita habitam, a nonnullis tamen viris doctis cupide arreptam nunc se in Cod. Goth. 2, a reperisse ait *Kirchnerus* p. 23. Veram tamen lectionem *rabiosi tempora signi* tue-

Carm. IV, 8, 17, inter alia haec scripsit: „Sed propter impeditiorem in *Hermanniana* *) versuum transpositione verborum constructionem et lacunam, quae sic oritur, haud facile supplendam, convenit sub finem anni 1844 per litteras datas inter me summumque hunc criticum de faciliore hac transpositione: „*gaudes carminibus: carmina possumus* | *Donare et pretium dicere muneris* (sic Acr. Porph. *muneri* codd. nostri omnes) | *Per quae spiritus et vita redit bonis* | *Post mortem ducibus. Non celeres fugae* | *Reiectaeque retrorsum Hannibalis minae*, | *Non incisa notis marmora publicis* | *Eius, qui domita nomen ab Africa* cett.“ Sic omnia bene se habent: „*carmina possumus donare, per quae spiritus et vita redit post mortem bonis ducibus* i. e. *per quae immortales fiunt.* Sic pretium carminibus statim statuitur, et grata anaphora servatur: *Non celeres fugae — non marmora* etec. Levius quod existit hyperbaton constructionis, sententia interposita *et pretium dicere muneris*, facile defenditur similibus locis: I. Od. 1, 3—7. II. Sat. 2, 27—29. Aliam huius totius loci ex coniectura restitutionem idem vir excell. nobiscum per litteras subtilis doctrinae plenas communicavit, quam si per eum licuerit, data occasione vulgabimus.“ Haec ille; ego vero, si licet contra tanta nomina meam interponere sententiam, ut nullam omnino apud Horatium interpolationem praeter octo illos versus decimae satirae praepositos agnosco, sic ne huic quidem subtilissimae

tur etiam antiquissimus codex Barcellonensis, nuper ab *Hauthalio* diligenter descriptus (Ueber die älteste spanische Handschrift des Horaz und des Akron. Bonn. Habicht. 1847.), et Cod. Bruxell. X. saec., quem vidit *Schneidewinus*, cf. Philolog. Tom. I. fasc. 1. p. 168.

*) Hermann. Epitom. doctr. metr. §. 578. ed. II.

transpositioni faveo cum iisque potius facio, qui, si quid non bene scriptum apud Horatium reperitur, culpam non grammaticis, non scribis, non ineptis miserisque monachis iniungunt, sed aut ipsi poetae — quem interdum etiam dormitasse cur non credamus? — aut nostrae parum rectae intelligentiae vel diverso de talibus rebus iudicio. Idem iudicare etiam *Steinerum* video p. 5 sq. 11. 12 sq.; quamquam quae idem vir doctissimus de explicando illo carmine magis artificiose quam veri similiter statuit, meam quidem approbationem non habent. Sic enim scripsit p. 9: „sentiarum nexus ostendit, verbis illis *celeres fugae* etc. non fugam ipsam sed fugam marmore expressam declarari. Itaque illa aetate Scipionis *maioris* monumentum Romae fuisse statuo, in quo cives et ipsum spectabant ducem egregium marmore effictum (v. 14) et res illius praeclaras sive marmore sive aereis columnis (cf. Lamprid. Alex. Sever. c. 28) repraesentatas: celeres Poenorum ex Italia fugas Hannibalisque nequidquam minitabundi atque Scipionis ultoris in Africam traiectionem (v. 16): incendia castrorum Hasdrubalis et Syphacis (Liv. 30, 5. 6. Flor. 2, 6), incendia navium Carthaginiensium (Liv. 30, 43), Scipionem domita apud Zamam Africa in Italiam redeuntem. — Tali vero honore quis dignior Scipione? quem Ennius sic effatur: „Quantam statuam faciet populus Romanus, quantam columnam, quae res tuas gestas loquatur?“ Horatii igitur aequales qui illa castrorum naviumque incendia marmore expressa vidissent, profecto cum hos versus legebant non poterant, ut nonnulli interpretes nostri, de incensa a Scipione minore Carthagine cogitare.“ Quae interpretatio, artificiose ut dixi excogitata, ideo non poterit probari, quod nec statuae nec

columnarum in ipso carmine ulla reperitur, ne minima quidem, significatio; immo totus locus de marmoribus et titulis primo ita est generalis, ut de omnibus magnis viris non possit non intelligi, deinde suo more poeta ad generalem sententiam illustrandam sensim ad exemplum delabitur; nec, puto, ipsi Romani statuam, quae Romae fuit *), hoc carmine descriptam et comparatam reperissent. Itaque ad eiusmodi fictionem non prius licebit confugere, quam quae in eo carmine insunt difficultates non poterunt superari ratione alia ac magis probabili.

Legi Meineccianae, qua carmina omnia, et quae monostropha et quae distropha ante habebantur, in strophas quaternorum versuum dividere iubemur, ne nunc quidem obsecutus sum. De qua lege quid sentirem, in *Horatianorum* particula altera, a. 1845 conscripta, p. 15 professus sum. Nunc video, ne *Steinerum* quidem ei legi favere; nec aliter *Gerberus* l. l. p. 10 sq. *Kirchneri* alia ratio est; is enim, cum antea, uti fatetur p. 64, hac potissimum dubitatione deterreretur, quaenam interna huius odarum in carmina tetrastropha divisionis quasi lex esse posset, cum externa certe norma non firmiter constituta appareret, iam causam sibi ac legem reperisse visus est. Statuit enim, *Horatium omnia sua carmina lyrica eo consilio composuisse eamque formam metricam iis induisse, ut ad*

*) Vide Liv. XXXVIII, 56: „alii Romae, alii Literni et mortuum et sepultum. Utrobique monumenta ostenduntur et statuae: nam et Literni monumentum monumentoque statua superimposita fuit, quam tempestate deiectam nuper vidimus ipsi; et *Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt, quarum duae Publii et Lucii Scipionum dicuntur esse, tertia poetae Quinti Ennii.*“ Ceterum de hoe carmine disputarunt etiam *Gerberus* in scriptione scholastica, Sondershusae, 1842, *Lachmannus* in Schneidewini philologo, Tom. I, fasc. 1. p. 164 sqq., et contra hunc acutissime *F. Ritterus*, Bonnensis, ibid. fasc. 3. p. 581 sqq.

lyram, si non omnia cantarentur, at certe cantari possent. In qua re vir doctissimus mirifice deceptus est. Nam, ut paucis exemplis defungar, carmina quae κατὰ στίχον composita sunt, Carm. I, 1. III, 30. IV, 8, quis credat *eo consilio* ab Horatio composita esse, ut ad lyram possent cantari? Nam *posse* ea cantari quis negabit, quoniam omnia, etiam quae sano sensu plane carent, cantari possunt? Sed admodum mira ea esset cantatio, si severo quis vultu istius modi carmina decantare vel ita recitare conaretur, ut lyra iis praeluderet et inter singulas strophas fidium cantus interponeret. Agedum, periculum fac et sume carmen trigesimum tertii libri, quod intactum reliquerunt et Hermannus et Kirchnerus; ibi tu interpone inter singulas strophas quas volunt, i. e. post v. 4. 8. 12, fidium cantus et videbis, quam violenter sententias disieceris quantamque provocaveris discrepantiam. De argumentis et rebus, quae musicae arti quam maxime possunt adversantur, nihil amplius dicam. Deinde quod alterum a Kirchnero additur argumentum, de innumeris locis, in quibus Horatius verbis utitur de lyra et cantu sumptis, ut Carm. IV, 9, 4. IV, 15, 2. I, 6, 19. I, 32, 1 sq. cet., ne hoc quidem quidquam valet. Partim enim posita sunt ea vocabula in carminibus, quorum argumenta ita sunt comparata, ut et possint cantari et fortasse etiam cantarentur, partim autem nihil significant aliud nisi carmina facere, carmina componere. Hae enim dictiones exortae sunt ex antiqua poeticae artis origine, nec tamen qui poetae iis utebantur, simul indicare voluerunt, ea ipsa carmina ad fidium cantus esse accommodanda. Quae cum ea sint, ne ea quidem placet ratio, qua Kirchnerus carmen III, 12 tetrastrophon fecit,

Miserarum est neque amori
Dare ludum neque dulci
Mala vino lavere aut exanimari metuentes
Patruae verbera linguae.

Nec me poenitet solitam huius carminis in strophas ternorum versuum dividendi rationem, multo suaviorem et magis concinnam, servasse. Ceterum non possum facere, quin uno verbo dicam quam gratum mihi fuerit vidisse, etiam à Kirchnero p. 43 scholiastam illum, quem putabant, *Aemilium* prorsus fictum ac nullum esse probari. Idem iam ante sex annos evincere studui in *Horatianorum* partic. I Aquisgrani conscripta p. 8; idem nuper ostendit *Hauthalius*, vir doctissimus, in Museo Rhenano a. 1846. p. 516 sqq.; hic quidem nova ratione; Kirchnerus in id ipsum incidit, quod ego iam tum proposui. Sed haec hactenus.

Libri a mendis typothetarum corrigendi molestum onus amici duo Bonnenses susceperunt, *Flossius*, Ss. theol. et philos. doctor, et *Reinkenius*, theol. et philol. studiosus, discipuli olim optimi; quibus quas debeo maximas gratias nunc ago. Praeterea meam oculorum aciem quantum potui intendi, ut si quid illos effugisset, id investigarem.

Embricae a. d. V. Kal. Nov. MDCCCXLVII.

Corrigenda.

1. *In versibus ipsis.*

Carm.	II, 5, 6	*campus;*	corrigendum	*campos*
	II, 17, 10	*ibimus, ibimus:*	—	*ibimus, ibimus,*
	III, 16, 23	*nudas*	—	*nudus*
Sat.	I, 2, 134	*Fabium*	—	*Fabio*
	II, 2, 37	*bis*	—	*his*
	II, 3, 199	*tum*	—	*tu*
	II, 5, 85	*Et*	—	*Ex*
Epist.	I, 1, 44	*captisque*	—	*capitisque*
	I, 2, 59	*Quid*	—	*Qui*
	I, 6, 58	*servos,*	—	*servos*
	II, 1, 130	*Recta*	—	*Recte*

2. *In commentario.*

Pag.	17	lin.	7	(a summa)	pro	*profiscitur*	legendum	*proficiscitur*
„	25	„	22	—	„	*trochaico*	—	*iambico*
„	30	„	27	—	„	*abdom.*	—	*abom.*
„	38	„	37	—	„	*Colum.* II, 2, 15	—	*Colum.* XI, 2, 15.
„	39	„	11	— col. 2	„	*accomod.*	—	*accommod.*
„	—	„	41	— col. 2	„	*suppell.*	—	*supell.*
„	40	„	31	— col. 1	„	*non magis*	—	*non minus*
„	43	lin.	ult.	— col. 2	„	*clivam*	—	*olivam*
„	53	„	3	— col. 1	„	*sit*	—	*sic*
„	68	„	10	— col. 1	„	*indicandos*	—	*indicendos*
„	74	„	25	— col. 2	„	*fores*	—	*forem*
„	84	„	24	— col. 1	„	*ab-stinere*	—	*abs-tinere*
„	91	„	20	— col. 2	„	143	—	443
„	96	„	2	(ab ima) col. 1	„	*incidens*	—	*invidens*
„	102	„	19	(a sum.) col. 2	„	*frangatur*	—	*frangeretur*
„	114	„	22	— col. 2	„	*timebant*	—	*timent*
„	134	„	23	— col. 2	„	*describat*	—	*describeret*
„	141	„	13	— col. 1	„	*expressarunt*	—	*expresserunt*
„	—	„	16	—	„ —	*adulans,*	—	*adulans.*
„	145	„	13	— col. 2	„	ἔστιν	—	ἔστιν
„	147	„	3	— col. 1	„	*per iculo*	—	*periculo*
„	153	„	21	— col. 1	„	*praeferendum*	—	*praeferendam*
„	160	„	17	— col. 1	„	*Tiphoeus*	—	*Typhoeus*
„	193	„	2	— col. 2	„	*explanat*	—	*explanat.*
„	203	„	4	— col. 2	„	*si singulas*	—	*si quis singulas*
„	260	„	20	— col. 1	„	ἀπροςδηκήτῳ	—	ἀπροςδοκήτῳ
„	266	„	9	— col. 1	„	*aliorum*	—	*aliorumque*
„	275	„	7	— col. 2	„	τοιᾳδε	—	τοιᾷδε
„	—	„	9	— col. 2	„	θαλασσῃ	—	θαλάσσῃ
„	293	„	16	— col. 2	„	καθιππάζεσθαι	—	καθιππάζεσθαι
„	300	„	5	— col. 2	„	*di-scessurus*	—	*dis-cessurus*
„	332	„	14	— col. 1	„	*Maecenas fuerit*	—	*fuerint Maecenas*
„	348	„	4	(ab ima) col. 1	„	*adificio*	—	*aedificio*
„	478	„	25	(a sum.) col. 2	„	*adiuvandum*	—	*adiuvandos*
„	485	„	3	(ab ima) col. 1	„	*rapto*	—	*rupto*

„ 516 „ 14 (a summa) delenda est particula *et* ante *ea*

„ — „ 4 (ab ima) pro *indicant* legendum *incidant*

„ 521 „ 5 (a summa) col. 2 *suam* mutandum in *suum*

Praeterea saepius in commentario *fieri* scriptum est pro *fieri*, et similiter; deinde quem in primis plagulis ad aliorum exemplum Tiridatem appellavi, eius nomen postea intellexi rectius scribi *Teridates.*

Q. Horatii Flacci vita.

Q. Horatius Flaccus, cuius omnia quae cum aequalibus suis ipse communicare voluit poemata ad nos pervenerunt, L. Aurelio Cotta L. Manlio Torquato coss. a. d. VI. Id. Dec. anni DCLXXXIX p. u. c. natus est Venusiae, Romana colonia in Apulia sita. Et ipsi quidem poetae quaecunque de eius natura, moribus, omnis vitae condicionibus nobis innotuerunt ita debemus, ut vel tria quae habuit nomina [1]), patriam urbem [2]), annum mensemque [3]) natalem in poematis deposita habeamus neque ad vitae narrationem quae Suetonii nomen fert saepe confugere aut debeamus aut possimus. Patre usus est libertino [4]), mater quae fuerit nescimus, quum nusquam eius ne nomen quidem nominetur; ut propter egregiam filii in patrem pietatem recte nobis videamur inde efficere, filio etiam infante morti eam succubuisse. Neque fratris aut sororis reperitur nomen, ut unus parentum filius fuisse videatur. Quare pater, qui „macro pauper agello" (Sat. I, 6, 71. Carm. II, 20, 6.) *coactoris* [5]) exiguo munere fungebatur, quum quanto ingenio filius praeditus esset intellexisset neque melius se puero consulturum iudicaret, quam si bonis litteris erudiendum bonis magistris eum traderet, Venusinum ludum Flaviumque magistrum, quem „pueri magnis e

1) Sat. II, 6, 37. Carm. IV, 6, 44. Epist. I, 14, 5. Sat. II, 1, 18. Epod. 15, 12.

2) Sat. II, 1, 34. 35. Carm. III, 4, 9—13.

3) Carm III, 21, 1. Epod. 13, 6. Epist. I, 20, 27.

4) Sat. I, 6, 6. 45. Epist. I, 20, 20. Horatius poeta quum se ipse *ingenuum* (Sat. I, 6, 8) appellaverit, dubium non est, quin patri non iam servo sed manumisso natus sit. Unde patri *Horatii* nomen inditum sit, incertum est; fortasse propter tribum *Horatiam*, cui omnes Venusini essent adscripti; aut a domino nomen traxit.

5) Sat. I, 6, 86 *Coactores* pro publicanorum societatibus pecunias exigebant; argentariorum etiam mercenarii erant.

centurionibus orti" adibant, sprevit et vendito agello Romam demigravit [6]). Ibi filium ea ratione instituendum curavit, qua nobili loco nati pueri institui solebant; nam et servorum vestimentorumque apparatu ita eum instruxit, ut qui viderent puerum locupletis hominis filium deberent habere, et ipse, ne rustica morum integritas candidusque animi habitus urbana pravitate pessimisque exemplis ubique obviis sensim corrumperetur „custos incorruptissimus omnes circum doctores aderat". Itaque quum puer grammaticorum scholas [7]) frequentaret et utriusque linguae scriptores et poetas, ex quibus Homerus et Livius Andronicus nominantur (Epist. II, 1, 69. 2, 41.), legeret, pater ipse morum erat magister et diligentissimus et sapientissimus. Egregia enim neque satis laudanda libertini hominis fuit in filio educando sapientia, ut rudem talem hominem humanitatisque expertem fuisse vix tibi persuaderi patiaris. Qui omne suum otium omnemque rem in erudiendo filio collocaret, qui optimus paedagogus ubique ipse adesset, qui quid malum quid bonum quid petendum quid fugiendum exemplorum magis [8]) auctoritate quam doctrinae frugilitate suaderet, qui veri boni pulcri naturalem sensum in dies aleret in perpetuumque firmaret, num potest cogitari eum ab elegantioribus litteris alienum prorsus fuisse? Atque etiamsi pater Graecus natione non fuit — id quod facile suspicaberis — puer tamen Horatius in paterna domo utraque lingua [9]) usus esse et a patre prima legendi scribendique elementa doctus iure videbitur. Praeter grammaticam aliis quoque artibus, quibus ingenui [10]) adolescentes imbuebantur, historiae philosophiae arti oratoriae, quamquam diserte eae non nominantur, haud dubie

6) Sat. I, 6, 72 sqq. Triplex in hac re mota est a viris doctis quaestio. Ac primum quidem quaeritur, quo anno Horatius puer Romam ductus videatur a patre: quod quidem quamquam certi in tam dubiis indiciis (Epist. II, 1, 70. II, 2, 41) nihil potest affirmari, probabile tamen est factum esse a. 700 vel 701, cum duodecimum aetatis annum ipse ageret. Deinde sunt qui agellum venditum a patre negent, inter bellorum civilium turbas proscriptionibus Horatio ereptum affirment; dicit enim ipse post pugnam Philippensem se neque domum neque fundum in Italia habuisse (Epist. II, 2, 50); sed errare ii videntur. Tum de hoc quoque, utrum pater Horatii coactoris munere Venusiae solum, an Romae solum, an Venusiae et Romae functus sit, certatur; tertium veri videtur simillimum.

7) Ex grammaticis unum nominat *Orbilium Pupillum* Beneventanum, Epist. II, 1, 71.

8) Sat. I, 6, 80 sqq.

9) Graecae linguae in Apulia et Lucania latissimus erat usus. Canusini si bilingues (Sat. I, 10, 30), cur non etiam Venusini?

10) Sat. I, 6, 77.

operam dedit. Deinde nobilium iuvenum morem secutus, quo discendi sciendique studium melius pleniusque posset explere, Athenas veterem Musarum sedem migravit, quo Theomnesti Academici Cratippi Peripatetici Philodemi Epicurei magna in philosophia nomina multos tum Romanos iuvenes trahebant [11]). Quodsi quis talium rerum curiosus quaerat, quo maxime anno Athenas Horatius petiverit, respondendum est, neque ipsum poetam neque quemquam alium annum notasse, sed quum non possit dubitari, quin a. 710 quo Caesar interficeretur Athenis iam fuerit, deinde quum qui iuvenes eo irent annum fere vicesimum agerent, veri simile videri, factum illud esse a. u. c. 708 vel 709. Dura tamen tempora multo eum citius inde avocarunt, quam ipse optasset. Nam cum interea a. 710 C. Iulius Caesar a Bruto sociisque coniurationis interfectus esset, neque eo mortuo Romae quisquam esset qui diversos hominum animos aut pace conciliaret aut vi opprimeret, totum imperium Romanum subito iterum civilis belli incendio flagravit. Antonii potestati ac furori Roma et Italia cesserunt Brutus Cassiusque; Asiam Macedoniam Graeciam occuparunt, magnos exercitus pararunt. Brutus ipse mense Septembri a. 710. Athenas pervenit, quosque ibi invenit iuvenes a litteris in castra duxit. Horatius quoque, qui nobilium iuvenum amicitiam ingenii magnitudine animique praestantia interea sibi comparasset, patriae ac libertatis amore incensus *), numquid restitui posset pristinae virtutis periculum facturus arma capit. Et Bruto duci tam acceptus erat, ut quamvis esset obscuro loco natus neque bellica laude insignis, tamen tribunus militum legioni praeponeretur [12]). Itaque anno 711 relictis Athenis in Asiam traiecisse videtur; nam ne hoc quidem pro certo potest affirmari. Sunt tamen loci, qui persuadeant, non in pugna solum ad Philippos pugnata a partibus eum stetisse Bruti sed diutius in castris vixisse Asiamque vidisse [13]). Quodsi ita res se habet, Horatius cum exercitu in Europam reversus adversi proelii ac fugae particeps factus [14]) cum Messalla servari

11) Epist. II, 2, 43 sqq.

*) Epist. II, 2, 47.

12) Sat. I, 6, 48. Epist. I, 20, 23. II, 2, 47.

13) Sat. I, 7 litem *Clazomenis* coram Bruti tribunali actam lepide et ita narrat, ut ipse audivisse eam videatur; Epist. I, 11, 7 *Lebedum* ita describit, ut ipsum ibi fuisse iure existimes; deinde Carm. II, 6, 7. II, 7, 1 loci sunt, qui poetam diutius militasse cogant ut credamus.

14) Carm. II, 7. Epist. II, 2, 49.

beneficio Caesaris Octaviani maluit quam dubiam spem armorum diutius tentare. Captum quidem a victoribus eum fuisse docet vita quaedam ex vetusto aliquo codice descripta, sed nihil est auctoritatis quod huic accedat. Iam vero cum usu doctus ipse per hos annos intellexisset, eorum qui ardentissimum patriae ac libertatis amorem prae se ferrent exiguam tantum partem innocentiam integritatemque animi conservasse, plurimos suam utilitatem patriae commodis, ubi occasio data esset, praetulisse, et si victores ex bello discessissent peiores etiam imperium Romanum dominos habiturum fuisse, tum non potuit dubitare, quin ab hac parte vera salus rebus Romanis non deberet exspectari. Quapropter veniam ultro oblatam tristi quidem animo accepit, partes reliquit, in Italiam rediit militiamque detrectavit. Natura enim imbellem [15]) ne tribunatus quidem et militaris honor tenere potuerunt; novam sibi summae laudis viam munivit. In hac re memorabilis est locus Carm. II, 7, 13:

Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aëre,

quo loco significat post magnam cladem relictis castris ad litteras se et carmina aufugisse; poetae enim Mercurii tutela gaudent inde Mercurialium virorum [16]) nomine ornati. Eadem autem de causa Carm. III, 4, 26, quod ex clade et fuga incolumis evaserit, Musarum se gratiae debere ait. Incertum est, ex Macedonia utrum recta via Romam se contulerit an ad inferiorem Italiam appulerit Venusiamque ac natale solum post longam absentiam reviserit. Quibus persuasum est, proscriptione fundum paternum ei ereptum esse, iis hoc quoque, Venusiam prius eum venisse quam Romam, magis videtur probabile: scilicet ubi inventurum se speraret, unde vitam aleret. Sed supra iam indicavi, patrem ipsum videri vendidisse agellum. Praeterea pater mortuus erat, cognati Venusiae non erant, ipse puerulus Romam erat portatus; quid ergo prius ut in Lucaniam iret potuit eum commovere? Et tamen non defuerunt, qui coniectandi libidine vel eo perducerentur, ut, cum Horatius ipse dixisset [17]) ad Palinurum promontorium naufragio se prope demersum olim esse, factum id esse in hoc ex Graecia in Lucaniam reditu nihil dubitarent

15) Epod. 1, 16.
16) Carm. II, 17, 29.
17) Carm. III, 4, 28.

affirmare. Romae, si fides habenda vitae Suetonianae, scriptum quaestorium [18]) sibi comparavit i. e. emit; qua ipsa re iterum probatur, omnino opibus cum non caruisse. Nam quod Epist. II, 2, 49 dicit:

Unde simul primum me dimisere Philippi
Decisis humilem pennis inopemque paterni
Et laris et fundi, paupertas impulit audax
Ut versus facerem,

in eo magnopere cavendum est ne paupertatem ad inopiam augeas; qui locus ut difficillimus est intellectu, ita praemissa de Luculliano milite narratiuncula illustratur. Horatius enim cum non sine multo labore litterarum studiis potentium hominum existimationem et beatioris vitae spem adeptus esset, civilis belli adverso exitu ex curriculo quod inierat eiectum se vidit, neque habuit unde antea initam viam iterum tentaret aut opes aut voluntatem. Patrimonii quod reliquum erat ad honeste vivendum handquaquam sufficiebat; sed paupertas animum auxit et ita auxit, ut novam sibi qua perveniret quo cuperet viam audacter aperiret. Ipse prope omnia amiserat; quid igitur homines, quales vulgo esse solent, eorumque de se suisque studiis iudicium curaret? Paupertas audaciam dedit, ut versus faceret i. e. ut satiras scriberet in iisque quaecunque ubique sibi suoque de rebus et humanis et civilibus iudicio displicerent irrideret ac vituperaret. Sic sensim quod opes praebere non potuerunt, ingenium praebuit; poetica facultas laudem et post laudem rem quoque ei paravit. Hanc inesse patet sententiam in loco, qui et vexatus est diversissime et gravis ad perspiciendas rationes poetae Romam reversi. Hoc tamen noli credere, iuvenem tam splendide a natura exornatum, quem tam aequales quam posteri primum inter omnes eius aetatis lyricos poetas postea colerent, antea nunquam quid ingenio valeret tentavisse; potius misera clades et acerba rerum vicissitudo tantum effecerunt, ut „cui arti ani-

18) Fuerunt Romae scribae quaestorii, praetorii, aedilicii, tribunicii, pontificii, in decurias divisi. Ea autem munera venalia erant, quamquam legebantur etiam in decuriam. Cic. in Verr. II, 3, 79 „ordo scribarum honestus est; quis negat? est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae et pericula magistratuum committuntur.“ Scribam aliquamdiu Horatium fuisse, etiam locus Sat. II, 6, 36 suadere videtur; sed non potest dici, quamdiu eo munere functus sit; quamquam probabile est, post contractam cum Maecenate familiaritatem scriptum ab eo abiectum et venditum esse.

mi causa pridem indulsit privatim, eam iam in re adversa maiore studio et impensiore opera palam exerceret“ [19]). Nimirum non latina solum sed graeca etiam carmina composuerat; quamquam ab his abstinuit, quippe ne ligna in silvam ferre videretur [20]). Quae quum ita sint, haudquaquam potest negari, lyrica quoque carmina iam ab adolescente Horatio fuisse tentata atque in his ipsis quae nunc legimus carminibus inesse nonnulla, quae primis postquam in Italiam reversus est annis composita recte dicamus. Nam quid erat, quod quominus postea inter edenda carmina nonnulla etiam dudum composita in scriniisque servata reciperet eum impediret? Scilicet aliud est quaerere quo tempore singula carmina composuerit, aliud quando coniuncta ediderit. Nam quae carmina composita erant, ea statim cum amicis et aliis, quibus rectum de eiusmodi rebus iudicium esset, communicari, dein postea quae maxime placuissent in unum corpus coniuncta edi et divendi [21]) solebant.

Iam vero quum a patre ita educatus esset Horatius, ut quid honestum esset quid turpe vita magis et exemplis [22]) quam libris et doctrina cognosceret, deinde Athenis ita philosophos audisset, ut vellet „curvo dignoscere rectum“ [23]), Romam reversus non potuit facere, quin pravas sui temporis cupiditates, corruptos hominum mores, inania civium studia ubicunque occurrerent animadverteret candidoque quo erat animo persequeretur. Nam ut iniquitate fortunae, qua quas merito concepisset spes irritas videret, paulum exacerbatus fuerit, hoc tamen tenendum est, acerbam sortis vicissitudinem aut suarum rerum desperationem praecipuas causas, quibus ad castigandos mores irridendamque stultitiam ageretur, non fuisse; sed proprio quodam veri et honesti amore, falsi et turpis odio seque ipsum in dies meliorem reddendi studio cum fuisse incitatum, ut „ridendo diceret verum“ [24]). Quare primis annis Satiris scribendis et Iambis [25]) magnam operam dedit, iisque ut multorum quos

19) *Franke* fast. Horat. p. 20.

20) Sat. I, 10, 30—35.

21) Fuerunt etiam tum quos nunc bibliopolas appellamus; in iisque nominantur fratres *Sosii* Epist. I, 20, 2. A. P. 345; sed pretium eos scriptoribus dedisse, eius rei apud antiquos vestigium non est.

22) Sat. I, 4, 105 sqq.

23) Epist. II, 2, 44.

24) Sat. I, 1, 24. I, 4, 134—139.

25) Iambi sunt, quos metri ratione habita *epodos* solemus appellare. Epist. II, 2, 59.

veritate et ludibrio tetigisset invidiam [26]) et odium, ita optimi cuiusque existimationem et amorem sibi conciliavit. Contra adversarios suam agendi scribendique rationem ingeniose et liberaliter defendit ipsaque hac defensione novas adeptus est satirarum occasiones. Cum optimis et poetis eius aetatis et artium fautoribus amicitiam contraxit; inter quos nominandi sunt Plotius Tuseca, C. Valgius Rufus, Aristius Fuscus, fratres Visci, Bibulus, Varius, Virgilius [27]), Asinius Pollio, Messalla Corvinus, alii. Varius autem et Virgilius poetae, quorum iam tum nomina erant celebratissima, *C. Cilnio Maecenati* eum commendarunt. Qui vir, nobili loco natus, apud Caesarem Octavianum longe gratiosissimus, ad pacandam civitatem et ad bene administrandam rempublicam efficacissimus, litterarum bonarumque artium studiis deditissimus, cum primum quid in Horatio esset cognovit, tanto hunc honore cumulavit tamque teneris vinculis sibi devinxit, ut sensim exorta intima familiaritate neque ea unquam turbata usque ad mortem ambo coniuncti manerent. Iam quaeritur, quo primum anno Horatius a Maecenate acceptus videatur. Atque in hac quoque re invenienda ipse nos ducit. Sexta enim satira libri secundi recte iudicantibus a. 723 a. u. c. (act. Hor. 34) scripta videtur; iam cum ibi v. 40 sqq. scriptum legamus:

Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero,

efficitur [28]), exortam esse inter hos viros amicitiam a. u. c. 716 exeunte vel incipiente a. 717. Neque vero imprudens erat Maecenas, cum qui olim ab adversa parte Brutianorum stetisset poeta primum ad se adduceretur. Nam audi iterum Horatium Sat. I, 6, 54 sqq.:

Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat multa profari,

26) Sat. I, 3, 25. I, 4, 23 sq. 78 sq.
27) Sat. I, 10, 81 sqq. I, 9, 61.
28) In illis versibus difficile est ad intelligendum, quomodo errari potuerit. Ac fuerunt tamen, qui *septimum octavo propiorem* annum *nonum* putarent. Est autem septimus nondum finitus, sed ad finem vergens, propior insequentis anni i. e. octavi initio.

Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed quod eram narro. Respondes ut tuus est mos
Pauca, abeo, et *revocas nono post mense* iubesque
Esse in amicorum numero.

Quare primum commendatus est Maecenati exeunte a. u. c. 715 vel initio a. 716. Sed vide; non una sed iterata opus fuit commendatione; maximam tamen haud dubie excitavit gratiam ipsius praesentis modestia, quae quanta in hoc fuerit lege et admirare. Obtrectatorum tamen vile genus sua cupiditate occaecatum non vidit, quod aliud divitem ac nobilem cum obscuro atque paupere homine coniungere posset vinculum, nisi ut alter haberet qui se adularetur, alter qui sibi largiretur. Atque ea de Horatio opinio tam vulgata fuit, ut publice ab eiusmodi criminationibus se defendere necesse haberet. Quod quidem quemadmodum fecerit, quam Maecenatis gratia non sit usus ad colligendas opes, ad captandos honores, quanti tranquillitatem animi et otium vitae prae divitiis et honoribus habuerit, quo denique candore animi et sinceritate amoris amicum semper prosecutus sit, haec omnia tu ipse videas velim ex his potissimum locis: Sat. I, 6, 92 sqq. I, 9, 43 sqq. II, 6, 41 sqq. Epist. I, 7, 34 sqq. Epod. 1, 5. Carm. IV, 11, 18 sq. II, 17. Verum enim vero qui si voluisset magnas etiam opes et a Maecenate et postea ab Augusto quoque accipere potuisset, quam parvo cum munere contentum et beatum vides! Is enim curas et molestias Urbis peresus, naturae eiusque amoenitatum amantissimus (Epist. II, 2, 77), rusticam vitam et solitudinem splendori et ambitioni urbanae in annos magis praeferens quid aliud ab opulentissimo amico accepit, nisi unam parvulamque villam, omnia vota satis superque explentem [29]? Villae autem tabulam ab ipso pictam habemus Epist. I, 16, 5 sqq. Sita erat in Sabinis haud procul Tibure Aquilonem versus; additus ager coniunctus erat ex quinque agricolarum Sabinorum agris [30]), qui proscriptione et distributione

29) Sat. II, 6, 1 sqq. Carm. III, [illegible] Quo anno a Maecenate [illegible]cceperit, non potest [illegible] Hoc tamen certum vi[illegible]id esse ante a 721; [illegible]ram II, 3 scriberet, [illegible] iam habuit; cf. v. 5. 10; ea autem satira scripta videtur ipsis Saturnalibus (mens. Decembr.) eius anni. Epod. 1, 25. 31 ostendit, ante pugnam Actiacam (a. u. 724) villam ei datam esse.

30) Epist. I, 14, 2.

agraria bello civili ad Maecenatem pervenerant, et satis magnus, ut praeter villicum octo[31]) ibi servos Horatius haberet. Vicina erant Varia oppidum[32]), Mandela pagus[33]), Vacunae antiquae Sabinorum deae fanum[34]); propinqui montes Lucretilis et Ustica[35]); vallis irrigabatur Digentia rivo[36]), tota regio silvis et saxis egregie erat variata[37]). Sed haec de villa. Redeamus ad Horatium. Cui Maecenatis familiaritas Augusti etiam favorem conciliavit; quem quidem multi etiam nunc in criminationem ei verterunt. Nam profecto, inquit, quae tandem ea fuit hominis constantia, qui quem iuvenis odisset, contra quem cum Bruto armatus stetisset, eundem vir factus coleret et divino prope honore veneraretur? Et tamen nihil in hac re inest neque proditionis neque assentationis. Etenim semper Horatius sibi fuit constans; vero et sincero patriae amore adolescens Brutum secutus est, eodem vir Augustum admiratus. Nam cum Caesare interfecto Athenis philosophiae deditus cum prisca libertate priscam etiam morum integritatem, in qua summam rei publicae salutem positam esse cerneret, restitutum iri calido animo speraret, deinde Brutum videret hominem integerrimum unoque et vero patriae amore ardentem, tum ne ipse quidem studium quo has partes amplectebatur simulavit. At vero ea exspectatione quantopere cum ab hac parte nihil prope nisi privati commodi aucupium regnare intellexisset, deceptus sit supra iam dictum est. Quid ergo? Bruto voluntaria morte oppresso libertatem populo Romano servari ea iam aetate non posse, bellis civilibus nihil esse perniciosius, fato ipso dominum imperio parari, nemini tum non fuit clarum, nisi qui nimia animi atrocitate ductus diis ipsis posse repugnari confideret. Sed non multi fuerunt Catones. Et bene quidem. Otium et pacem quam maxime petenda esse cum optimis quibusque Horatius existimavit. Inde primo iam post cladem Philippensem anno (713), cum bellum Perusinum immineret, conqueritur Epod. 16:

Altera iam teritur bellis civilibus aetas,
Suis et ipsa Roma viribus ruit.

31) Sat. II, 7, 118.
32) Epist. I, 14, 3.
33) Epist. I, 18, 105.
34) Epist. I, 10, 49.
35) Carm. I, 17, 1—11. Ustica autem vallis quoque nominabatur.
36) Epist. I, 18, 104.
37) Epist. I, 14, 19. Carm. I, 22, 9. De Bandusia fonte vide ad Carm. III, 13, 1.

et tertio anno post Epod. 7, 1:

Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?

deinde v. 9 sqq.:

Sed ut secundum vota Parthorum sua
Urbs haec periret dextera.
Neque hic lupis mos nec fuit leonibus
Unquam nisi in dispar feris.
Furorne caecus an rapit vis acrior?
An culpa?

Haec igitur iam tunc; Octavianum autem res in Italia tenentem quis non perspexit multo praestantiorem esse Antonio, qui Cleopatrae et luxuriae illecebris captus quidquid Romano nomine dignum videbatur amisit abiecit perdidit. Qui si victor ex instanti et inevitabili certamine prodiret, quid factum esset de Roma urbe, de toto imperio, de disciplina Romana? Quid quod Cleopatra et spadones, mollities et omnis Asiaticorum regnorum pestis Italiam et Urbem irruissent? Quid igitur mirum, quod Horatius sensim Octavianum unum haberet, qui honorem et dignitatem Romanam tutari et ab extrema pernicie servare et vellet et posset? Hanc spem expressam habemus Epod. 13, 7 sqq.:

Cetera mitte loqui: deus haec fortasse benigna
Reducet in sedem vice. Nunc et Achaemenio
Perfundi nardo iuvat et fide Cyllenea
Levare diris pectora sollicitudinibus,

et Carm. I, 9, 9 sqq.:

Permitte divis cetera, qui simul
Stravere ventos aequore fervido
Deproeliantes, nec etc.
Quid sit futurum cras, fuge quaerere [38]).

Quod cum ita esset, tamen in Octaviani se amicitiam insinuare nihil studuit; immo vero cum iam familiaris esset Maecenati atque huic quo in eum animo esset aperte ostenderet, ab Octaviani laudibus tantopere abstinuit, ut quotiescunque opportuna occasio eius praedicandi praeberetur, eam omittere mallet quam assentari videri. In cuius rei testimonium duo affero carmina, alterum ante pugnam Actiacam scriptum, alterum post pugnam,

38) Utrumque carmen anno fere 713 scriptum puto.

Epod. 1 et Carm. I, 37, in quibus si voluisset adulari, quid prohibuit quominus idem faceret, quod Virgilium[39]) fecisse videmus? Quid quod postea, cum inter omnes potentissimus esset Octavianus, ad cuius arbitrium et nutum omnes se fingerent et accommodarent, eius consuetudinem non solum non quaesivit sed etiam recusavit? Nam sic legimus in Vita Suetoniana: „Augustus epistolarum quoque ei officium obtulit, ut hoc ad Maecenatem scripto significat: „„*Ante ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum; nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum te cupio adducere. Veniet igitur ab ista parasitica mensa ad hanc regiam et nos in epistolis scribendis adiuvabit.*““ Ac ne recusanti quidem aut succensuit quidquam aut amicitiam suam ingerere desiit. Exstant epistolae, e quibus argumenti gratia pauca subieci: „„*Sume tibi aliquid iuris apud me, tanquam si convictor mihi fueris: quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri potuisset.*““ Et rursus: „„*Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπεροφρονοῦμεν.*““ Quo factum est, ut Octavianus cum Sermonibus quibusdam lectis sui nullam mentionem iniectam reperisset, sic quereretur: „*Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse*“[40])? Iam quis est qui blandiatur? Imperator, opinor, non poeta; uterque tamen pari honore dignus. Et tamen apud nonnullos certe posteros infame fuit poetae, quod imperatori visus est familiaris esse. Quippe fuerunt quidem qui sic solerent clamare: qui mortalem hominem et eum quidem hominem qui patriam, cuius amorem fingebat, libertate privaverat, inter deos referre[41]) non dubitabat, eum tu adulatorem non esse defendis? Ego vero defendo. Et primum cur Caesarem laudaverit, ipse non celavit; nimirum Caesar orbi terrarum pacem

39) Virgil. Aen. VIII, 675 sqq.

40) Tamen Augusti iussu a. u. c. 737 carmen saeculare ad celebrandos ludos saeculares composuit, deinde eodem rogante quartum Carminum librum superioribus addidisse fertur. Sic legimus in eadem vita.

41) Carm. I, 2, 45—52. I, 12, 49—52. III, 3, 11 sq. III, 4, 37 sqq. III, 25, 4—7. IV, 2, 37—40. IV, 5, 33—36. III, 5, 2.

reddidit[42]); tum quod divino honore eum affecit, in eo noli oblivisci, alios fuisse antiquos mores, alios esse nostros. Antiquis omnia magna et praeclara ex ipsis diis ita nasci videbantur, ut medium nihil intercederet, neque erat insolitum ut vivis etiam hominibus bene de republica meritis arae ponerentur; quod factum scimus T. Quinctio Flaminino[43]) apud Graecos a. 556 u. c., aliis non paucis. Sed haec hactenus; antequam tamen ad alia pergam, non possum facere, quin paucis moneam, quanti Horatius eo etiam tempore, quo Maecenatis et Octaviani gratia floreret, Brutum et alios quos olim socios habuisset aestimaverit; quam non sit veritus, illorum temporum meminisse, quibus contra Octavianum pugnaret[44]), et ita memoriam et odium fortasse adversarii renovare. En habes constantiam viri, sed sapientia temperatam!

Romae quomodo Horatius vixerit, ab omnibus curis et officiis liber et alienus, iucunde ipse descripsit Sat. I, 6, 110 sqq.; sed villa accepta Romae non semper mansit, effugit saepissime strepitum et clamorem Urbis, in ea re non constans sed ut animus suaderet agens[45]). Solebat etiam, praecipue cum urgente calore solis febres urbem invaderent infirmisque Romae manere periculosum esset, ad mare descendere[46]) et balneis uti. Unde elucet, tantam eum rem habuisse, quanta ad honeste vivendum sufficeret, nimirum homini paucis contento, opiparas dapes et magnifica aedificia unice contemnenti[47]).

Ad quam excelsam de rerum vanitatibus sententiam elatus est Horatius philosophiae studio, in quam ita incubuit, ut non uni alterive disciplinae se addiceret, sed omnibus eandem curam navaret ex omnibusque quae utilissima viderentur et rectissima in vitae usum converteret. Merito eam optimam habuit philosophiam, quae ad bene et sapienter vivendum plurimum conferret, quaque homines facillime ad summum bonum perducerentur. Quod quidem Horatio visum est cerni in animi con-

42) Carm. III, 14, 13—16. cf. III, 24, 25—30. IV, 5, 17 sqq. IV, 14, 37 sqq. IV, 15, 4 sqq. 17 sqq. C. S. 57 sqq.

43) Plut. Flamin. 16.

44) Carm. II, 7, 1. 11. II, 1, 3 sq. 24. Epist. II, 2, 48. Carm. I, 12, 35 sqq.

45) Lege lepidam de hac re narrationem Sat. II, 7, 28 sqq. Epist. I, 8. Epist. I, 10, 6 sqq.

46) Epist. I, 7, 11. I, 15, 18.

47) Carm. I, 38. III, 16, 17—44. II, 15. I, 31, 15 sqq. Epist. I, 10, 39 sqq. I, 12, 5 sqq. I, 18, 104—112. Sat. I, 1, 44 sqq.

tinentia et tranquillitate; qua efficitur, ut neque inanibus curis aut formidinibus terreamur neque externis bonis iusto maius tribuamus pretium, ad omnes casus aeque parati. Praeclare de hac re disputantem invenies in Epist. I, 6 [48]). Cavendum esse docet, ne animus perturbationibus distrahatur; his culpam comitem esse; his abigi otium „non gemmis neque purpura venale nec auro“ [49]). Communem esse omni generi humano mortem; quare insani esse undique corradere et coacervare quae post mortem heredibus saepe ingratis relinquantur [50]), sapientis iis sapienter uti quae parata sint. Deorum potentiam esse colendam; a diis omne petendum esse principium, ad eosdem omnem exitum rerum referendum [51]). Quare quoties ex periculis ereptus est, id cura et providentia divina factum ostendit; veluti cum in Vulture, monte Apuliae, ludo somnoque oppressus humi cubaret divino auxilio tutus a viperarum et ursorum letifero morsu [52]), vel cum in Sabina silva in devias regiones delato ingens lupus innoxius obviam iret [53]), vel cum in agro suo Sabino cadente arbore paene opprimeretur [54]); atque etiam quod incolumis ex caede Philippensi evasit, quod ex naufragio vitam servavit, grato animo deorum praesenti tutela factum esse profitetur [55]). Sed sufficiant haec de pietate Horatii erga deos. De amicitia, quam Maecenati perpetuam servavit, iam dictum est; restat ut de alia animi affectione paucis dicatur, quae haud parvas ei criminationes creavit.

Non semel Horatius Musam suam iocosam appellat et amoribus deditam [56]). Sed non defuerunt, qui veros poetae amores intelligendos esse paene ubique negarent neque in multis carminibus ad exemplaria graeca magnam partem expressis quidquam aliud viderent nisi lusus quosdam poeticos ab animo poetae alienissimos. Qui si satis recordarentur, qualis esset lyrica poesis, quamque indignum poeta vere lyrico, alienos sensus imitantem nihil prope ex suo animo aut vita haurire, longe aliter iudicarent. Antiquitas ad nostros mores non est revocanda; in

48) Cf. Epist. I, 11, 22 sqq. Carm. II, 3. II, 10.
49) Carm. II, 16, 7.
50) Carm. II, 3, 17. II, 14, 21.
51) Carm. I, 34, 1 sqq. I, 35, 1 sqq. III, 6, 5 sqq. III, 4, 65 sqq.
52) Carm. III, 4, 9—20.
53) Carm. I, 22, 9 sqq.
54) Carm. II, 13. III, 4, 27. III, 8, 7.
55) III, 4, 25 sqq.
56) Carm. I, 6, 17. I, 19, 9 sqq. II, 12, 14 sqq. II, 1, 37 sqq. III, 3, 69. Epist. II, 2, 56.

qua honestum fuit, frequenti recordatione et imitatione bonorum scriptorum doctrinae elegantiam scientiaeque amplitudinem prae se ferre. Quamquam igitur negari non potest, Horatio graecos saepe poetas exemplo fuisse, tamen ubi et qua ratione fuerint, quis nunc deperditis illis lyricis ubique dicat? Neque quidquam magis potest esse perversum, quam ubicunque duorum poetarum similes quaedam sententiae reperiantur, ibi alterum praeivisse alterum imitatum esse confestim divinare. Sed cum dubia res sit, cavendum est, ne alia nomina vera habeamus, nisi quae et locorum et temporum et rerum coniuncta necessitate fictionem excludant. Accedit non omnino improbanda coniectura, posse etiam sub diversis nominibus unam personam latere; cum praesertim inveniantur quae a corporis vel animi facultatibus sumpta esse pateat, ut Pyrrha, Glycera, Lalage, Neaera. Virilia nomina in Carminibus, nisi quae virorum sunt gestarum rerum splendore nobilium, non latina esse solent sed graeca. Quod quidem factum putamus, ut graecum carminum genus in hac quoque re suam naturam teneret. Deinde a Romanis iuvenilia nomina, quae pueri ante quam togam virilem sumerent, puellae ante quam nuberent habere solebant, diutius etiam, inter familiares maxime, servata esse probabile est. Ut exempla proponam, Augustus puer *Thurinus* solebat appellari, neque aliud est nomen imperatoris *Caligulae*, aut cognomen M' Curii *Dentati*, qui cum dentibus natus erat. Puellarum iuvenilia nomina saepe sumebantur a colore sive capilli sive oculorum, ut Rufa, Rufilla, Rutila, Caesulla, Ravilla. Eius modi igitur nomina, cum nescio quid poeticae naturae haberent, in Horatii carmina videntur esse recepta.

Talis igitur poeta fuit, quem Quinctilianus instit. orat. X, 1, 96 fere solum ex lyricis latinis dignum habuit qui legeretur, quem sua vaticinatio immortalitatis non fefellit [57]); nam inter omnes quotquot in quibuscunque terris fuerunt lyrici nemo fuit qui hunc maiore honore et crebriore omnium lectione unquam superaverit. Decessit Horatius C. Marcio Censorino C. Asinio Gallo Coss., anno u. c. 746 (aetatis 57) a. d. V. Kal. Decembr., subita vi mortis oppressus „herede Augusto palam nuncupato, cum

57) Carm. II, 20, 17. III, 30, 7.

urgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis iuxta Maecenatis tumulum" [58]). Hic autem eodem anno supremum diem antea obierat, postquam quanti illum habuisset etiam testamento prodidit; in quo ad Augustum haec scripserat: „*Horatii Flacci ut mei esto memor.*" Quos vita coniunxerat, ne mors quidem secernere voluit; hoc ita fore iam dudum poetae animus praesenserat, dixerat, sacramento firmaverat [59]). Quali is corpore animique temperamento fuerit, ipse tradit. Fuit enim statura brevis [60]), nigris oculis [61]), nigris capillis [62]) sed praecanis [63]); iuvenili aetate cum bona valetudine usus esse videatur [64]), nisi quod interdum fortasse lippis oculis laboraret [65]), vir factus multo fuit infirmior [66]) et pinguis, ut ventriculo etiam premeretur [67]); ceterum adolescens calidus et postea quoque ad irascendum celer, sed ut esset placabilis [68]); in corporis cultu paulo negligentior [69]).

De temporibus quibus Horatii opera edita esse videntur, multae a multis viris doctis institutae sunt quaestiones, et nunc singularem de ea re librum Frankius conscripsit, cui titulus *Fasti Horatiani;* qui cum omnino accurate et diligenter quaesiverit, inde „conspectum temporum, quibus Horatius opera scripsit et edidit", (p. 80 sq.) transscribam:

1. *Sermonum liber I* ab anno u. c. 713 usque ad annum 720 compositus (41—34 a. Christ. n.; aetatis ann. 24—31) prodiit monobiblos a. 719 (35 a. Chr.; aetat. a. 30).

2. *Sermonum liber II* intra annos u. c. 719 et 724 (35—30 a. Chr.; aetatis ann. 30—35) scriptus publici iuris factus est anno u. c. 724.

3. *Epodon liber* ab anno u. c. 713 ad annum usque u. c. 724 (41—30 a. Chr. n.; aetat. ann. 24—35) confectus editus

58) Vita Sueton. 20.
59) Carm. II, 17, 8—16.
60) Epist. I, 20, 24.
61) A. P. 37.
62) Epist. I, 7, 26.
63) Epist. I, 20, 24. Carm. III, 14, 25.
64) Epist. I, 7, 26.
65) Sat. I, 5, 30.
66) Epist. I, 7, 3 sqq. 25 sqq.
67) Epist. I, 4, 15. Idem probatur epistolae Augusti fragmento, in quo haec sunt: „si tibi statura deest, corpusculum non deest."
68) Carm. I, 16, 22 sqq. III, 14, 27. Epist. I, 20, 25.
69) Epist. I, 1, 94.

est anno u. c. 724 vel 725 (30 vel 29 a. Chr.; aetatis anno 35 vel 36).

4. *Carminum libri tres priores* intra annos u. c. 724 et 730 (30—24 a. Chr.; aetat. ann. 35—41) exarati fine anni u. c. 730 aut initio proximi coniunctim evulgati sunt [70]).

5. *Epistolarum liber I* ab anno u. c. 730 usque ad VI. Id. Decembr. anni 734 (24—20 a. Chr.; aetat. ann. 41—45) perfectus exiit ante diem Horatii natalem anni u. c. 734 (20 a. Chr.).

6. *Carmen saeculare* anno u. c. 737 edolatum emissumque est (ann. 17 a. Chr.; aetat. anno 48).

7. *Carminum liber IV* intra annos u. c. 737 et 741 (17 a. Chr. — 13 a. Chr.; aetatis annos 48—52) confectus et anno 741 editus est [71]).

8. *Epistolarum liber II* primo iam edito et post carmen saeculare scriptus est, sed incertum quo anno.

9. De *artis poeticae* aetate nil constat.

70) Non possum praeterire quin Frankium in his assentientem me habere negem. Concedo editos esse libros a. 730 vel 731; sed in iis carmina esse ante annum 724 confecta vehementer aio. Dicendum potius carminum libros tres scriptos intra annos 713 et 730 vel 731, coniunctim editos esse a. 730 vel 731.

71) Idem dicendum quod de tribus prioribus libris; in hoc quoque veri simile est in esse carmina dudum confecta et diu in scriniis servata. De Epistolarum l. I. monendum est, probabiliorem fortasse aliorum esse sententiam, qua primus epist. liber anno demum 735 vel 736 editus esse dicitur. Cfr. Duentzer Kritik u. Erkl. T. III. p. 68 sq.

Tabula chronologica.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
689.	1.	L. Aurelius Cotta L. Manlius Torquatus.	Q. Horatius Flaccus nascitur.
701.	12.	Cn. Domitius Calvinus M. Valerius Messalla.	Hoc vel superiore anno Horatius Romam venisse videtur.
709.	20.	C. Iulius Caesar IV. dictator.	Horatius studiorum causa Athenas profiscitur.
710.	21.	C. Iulius Caesar V. M. Antonius.	Idibus Martiis Caesar interficitur. Brutus et Cassius Roma relicta in Graeciam secedunt. Brutus Horatium Athenis in castra deducit.
711.	22.	C. Vibius Pansa A. Hirtius. C. Iul. Caesar Octavianus Q. Pedius suffecti.	C. Caesar Octavianus M. Antonius M. Lepidus triumviri reipublicae constituendae in quinque annos instituuntur et provincias inter se distribuunt. Bellum inter hos et Brutum paratur. Horatius in castris Brutianis legioni tribunus militum praeest. — Ovidius nascitur; non multo ante Propertius; Tibullus, ut videtur, iam a. 693.
712.	23.	M. Aemilius Lepidus II. L. Munatius Plancus.	Apud Philippos bis pugnatur. Cassius et Brutus ipsi manum sibi inferunt. — Claudius Tiberius Nero nascitur.
713.	24.	L. Antonius Pietas P. Servilius Vatia Isauricus II.	Horatius impunitate accepta Romam redit et ab armis discedit. Sunt qui in reditu ad Palinurum promontorium paene oppressum credant; sed nihil certi.
714.	25.	Cn. Domitius Calvinus C. Asinius Pollio. suffecti L. Cornelius Balbus P. Canidius.	Bellum Perusinum. Pax inter Octavianum et Antonium Brundusii restituta.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
715.	26.	L. Marcius Censorinus C. Calvisius Sabinus.	Asinius Pollio ab Antonio contra Parthinos missus. Pollionis de iisdem triumphus. Horatius a Virgilio et Vario Maecenati commendatur.
716.	27.	Appius Claudius Pulcher C. Norbanus Flaccus.	Horatius in Maecenatis amicitiam receptus.
717.	28.	M. Vipsanius Agrippa L. Caninius Gallus.	Horatius cum Maecenate Virgilio Vario aliis Brundusium profectus; iter descriptum Sat. I, 5.
718	29.	L. Gellius Poplicola M. Cocceius Nerva.	Victo Sexto Pompeio Octavianus Romam reversus magnis honoribus excipitur.
719.	30.	L. Cornificius Sext. Pompeius fil.	Phraates, rex Parthorum, propter crudelitatem regno eiicitur, quod ad Tiridatem pervenit. — Horatius primum Satirarum librum edidisse videtur.
720.	31.	M. Antonius II. L. Scribonius Libo. suffecti L. Sempronius P. Aemilius Lepidus C. Memmius Picens M. Herennius.	
721.	32.	Caesar Octavianus II. L. Volcatius Tullus. suff. P. Autronius Laetus L. Flavius C. Fonteius Capito. M' Acilius Aviola L. Vinicius L. Laronius.	Ante hunc annum Horatius villam Sabinam dono accepit a Maecenate.
722.	33.	Cn. Domitius Ahenobarbus C. Sosius. suffecti L. Cornelius M. Valerius.	Munatius Plancus ab Antonio ad Caesarem transit. Magni apparatus belli.
723.	34.	Caes. Octavianus III. M. Valerius Messalla. suffecti M. Titius Cn. Pompeius.	Horatius Maecenati ad bellum ituro comitem se paratum ait Epod. 1. Pugna Actiaca a. d. IV. Non. Septembr. Ep. 9. Carm. I, 37.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
724.	35.	Caesar Octavianus IV. M. Licinius Crassus. suffecti C. Antistius Vetus M. Tullius Cicero L. Coelius Balbinus.	Aegyptus in provinciae formam redigitur. — Horatius alterum Satirarum librum edidisse videtur; eodem anno Epodorum libellum.
725.	36.	Caesar Octavianus V. Sextus Appuleius. suffecti P. Valerius Messalla C. Furnius C. Cluvius.	Iani templum clauditur.
726.	37.	Caesar Octavianus VI. M. Vipsanius Agrippa II.	Caesar Octavianus templum Apollinis Palatini dicavit; de qua re Horatii carmen est I, 31.
727.	38.	Caesar Octavianus Aug. VII. M. Vipsanius Agrippa III.	Caesar princeps dicitur et Augustus appellatur, postquam iterum de deponendo imperio cogitavit. Paratur expeditio contra Arabes. Huc spectat carmen I, 29.
728.	39.	Caesar Octavianus Aug. VIII. T. Statilius Taurus II.	Sext. Appuleius ex Hispania triumphat; sed Cantabri et Astures bellum renovant.
729.	40.	Caesar Octavianus Aug. IX. M. Iunius Silanus.	Augusti expeditio in Cantabros. Expeditio Aelii Galli in Arabes. Marcellus Iuliam in matrimonium ducit.
730.	41.	Caesar Octavianus Aug. X. C. Norbanus Flaccus.	Phraates pellit Tiridatem, qui ad Augustum fugit. Augustus Cantabris victis Romam redit, Ianum iterum claudit. Hor. Carm. III, 14. Quintilius Horatii et Virgilii amicus moritur. Carm. I, 24. Horatius tres carminum libros hoc anno vel initio proximi edidisse videtur.
731.	42.	Caesar Octavianus Aug. XI. A. Terent. Varro Murena. suffecti L. Sestius Cn. Calpurnius Piso.	Marcellus, Iuliae coniux, moritur. Augustus Phraati filium reddit, Tiridatem Romae retinet.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
732.	43.	M. Claudius Marcellus Aeserninus L. Arruntius.	Coniurant in Augustum Licinius Varro Murena et Fannius Caepio, fratres Proculeii et Terentiae uxoris Maecenatis (cf. Carm. II, 2). Augustus in Siciliam proficiscitur, inde in Asiam iter facturus.
733.	44.	M. Lollius Q. Aemilius Lepidus.	Augustus in Graeciam, hinc in Samum iter facit; in Samo hiemat.
734.	45.	M. Appuleius P. Silius Nerva.	Augustus in Asia. Phraates perterritus signa olim Crassô erepta sua sponte remittit. Tigranes Armeniis rex redditur a Tiberio Nerone. Epist. I, 12. 13.
735.	46.	C. Sentius Saturninus Q. Lucretius Vespillo. suffecti M. Vinucius M. Vipsanius Agrippa.	Virgilius in Graeciam proficiscitur; moritur Brundusii.
736.	47.	P. Corn. Lentulus Marcellinus Cn. Cornelius Lentulus.	Horatius hoc vel superiore anno librum I epist. emisisse videtur.
737.	48.	C. Furnius. C. Iunius Silanus.	Augustus ludos saeculares instituit. Horatius eius iussu Carm. saeculare componit. Huc spectat Carm. IV, 6.
738.	49.	L. Domitius Ahenobarbus P. Cornelius Scipio. suffectus L. Tarius Rufus.	
739.	50.	M. Livius Drusus Libo L. Calpurnius Piso.	Raeti et Vindelici per Tiberium et Drusum subiguntur. Eo spectant Carm. IV, 4 et 14.
740.	51.	M. Licinius Crassus Cn. Cornelius Lentulus.	
741.	52.	Tib. Claudius Nero P. Quintilius Varus.	Augustus ex Gallia Romam redit. Horatius Augusti rogatu quartum carminum librum edit.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
742.	53.	M. Valerius Messalla P. Sulpicius Quirinus. suffecti C. Valgius Rufus C. Caninius Rebilus.	Agrippa moritur.
743.	54.	Q. Aelius Tubero. Paulus Fabius Maximus.	Ep. II, 2 scripta videtur.
744.	55.	Iulus Antonius Africanus Q. Fabius Maximus.	Dacis, Getis, Germanis a Tiberio et Druso victis Ianus tertium clausus esse dicitur; sed incerta res. Dicunt epist. II, 1 scriptam esse hoc anno.
745.	56.	Nero Claudius Drusus Caesar T. Quintius Pennus Crispinus.	
746.	57.	C. Marcius Censorinus C. Asinius Gallus.	a. d. V. Kal. Dec. Horatius moritur; eodem anno Maecenas.

Index metrorum Horatianorum.

I. *Metra iambica:*

a) *μονόστιχον* s. *κατὰ στίχον*:

⏑̄ ⏑̆⏑̆ ⏑ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ | ⏑̆⏑̆ ⏑ —, ⏑̄ ⏑̆⏑̆⏑̆ ⏑ ⏑̄ Trim. iamb. acat.

Epod. 17.

b) *δίστροφον*

⏑̆⏑̆ ⏑̆⏑̆ ⏑ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ | ⏑̆⏑̆ ⏑ ⏑̄⏑̄, ⏑̆⏑̆ ⏑̆⏑̆ ⏑ ⏑̄ Trim. iamb. acat

⏑̄ ⏑̆⏑̆ ⏑ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ ⏑̆ ⏑ ⏑̄ Dimeter iamb. acatal

Epod. 1—10. Anapaestum in trimetro bis posuit Epod. 2, 35; dactylum in primo pede Epod. 17, 18, tribrachyn

saepius. In dimetri dipodia secunda Horatius arsim solutam nunquam admisit. Dimeter bis dactylum habet in primo pede Epod. 3, 8. 5, 48, semel in secundo tribrachyn Epod. 2, 62; hiatus invenitur Epod. 5, 100.

II. *Systema ionicum a minori:*

⏑ ⏑ ⏓ —, ⏑ ⏑ ⏓ —, ⏑ ⏑ ⏓ —, ⏑ ⏑ ⏓ —

⏑ ⏑ ⏓ —, ⏑ ⏑ ⏓ —, ⏑ ⏑ ⏓ —, ⏑ ⏑ ⏓ —

⏑ ⏑ ⏓ —, ⏑ ⏑ ⏓ —

Unum carmen Horatius hoc metro composuit III, 12; quod quidem quadraginta cum habeat ionicos, in quattuor strophas dividitur.

III. *Metra dactylica:*

a) ⏓ ⏑⏑, ⏓ ⏑⏑, ⏓ | ⏑⏑, ⏓ ⏑⏑, ⏓ (⏑⏑), ⏓ ⏑

Hexameter dactyl. catal. in disyllabum, *κατὰ στίχον*. In omnibus et satiris et epistolis.

b) Alcmanium.

⏓ ⏑⏑, ⏓ ⏑⏑, ⏓ | ⏑⏑, ⏓ ⏑⏑, ⏓ (⏑⏑), ⏓ ⏑

⏓ ⏑⏑, ⏓ ⏑⏑, ⏓ (⏑⏑), ⏓ ⏑

Carm. I, 7. 28. Epod. 12. Spondeus in quinto pede hexametri reperitur I, 28, 21, in tertio tetrametri I, 28, 2. Hiatus admissus est in eiusdem carminis versu 24.

IV. *Metra Asclepiadea:*

a) *κατὰ στίχον*:

1) Asclepiadeum primum.

— ⏓ | ⏓ ⏑ ⏑ — || ⏓ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏓ Vers. Asclep. minor.

Carm. I, 1. III, 30. IV, 8. Basim apud Horatium spondeus plerumque efficit. Diaeresis neglecta est IV, 8, 17.

2) Asclepiadeum secundum.

— — | ⏓ ⏑ ⏑ — | ⏓ ⏑ ⏑ — | ⏓ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏓ Vers. Asclep. maior.

Carm. I, 11. 18. IV, 10. Diaeresis neglecta post alterum choriambum I, 18, 16.

b) *δίστροφον* Asclepiadeum tertium.

— ⏓ | ⏓ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏓ Vers. Glyconeus.

— ⏓ | ⏓ ⏑ ⏑ — || ⏓ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏓ Vers. Asclep. minor.

Carm. I, 3. 13. 19. 36. III, 9. 15. 19. 24. 25. 28. IV, 1. 3. Semel versus est hypermeter IV, 1, 35.

c) *τετράστροφον.*

1) Asclepiadeum quartum.

— ⏑̲ | ⏑ ⏑ ⏑ — || ⏑ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑̲ (ter) Asclep. minor.

— ⏑̲ | ⏑ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑̲ Glyconeus.

Carm. I, 6. 15. 24. 33. II, 12. III, 10. 16. IV, 5. 12. In Asclepiadeo semel diaeresis neglecta, II, 12, 25; semel in pausa brevis est syllaba, III, 16, 26. In Glyconeo bis in basi reperitur trochaeus: I, 15, 24 et 36.

2) Asclepiadeum quintum.

— ⏑̲ | ⏑ ⏑ ⏑ — || ⏑ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑̲ (bis) Asclep. minor.

— ⏑̲ | ⏑ ⏑ ⏑ — | ⏑̄ Pherecrateus.

— ⏑̲ | ⏑ ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑̲ Glyconeus.

Carm. I, 5. 14. 21. 23. III, 7. 13. IV, 13.

V. *Metrum Hipponacteum*, *δίστροφον*.

⏑ ⏑ — ⏑, ⏑ ⏑ ⏑̲ Dimet. troch. catal.

⏑̄ ⏑ ⏑ ⏑⏑ —, ⏑̄ | ⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ ⏑̄ Trimet. iamb. catal.

Carm. II, 18. Cur hos versus catalecticos fecerit Horatius, in promptu est; nimirum ne qui recitando versus ab altero ad alterum transiret, arsim cum arsi, thesim cum thesi coniungere deberet.

VI. *Metra Pythiambica*, *δίστροφα*:

a) minus.

⏑ ⏑⏑, ⏑ ⏑⏑, ⏑ | ⏑⏑, ⏑ ⏑⏑, ⏑ (⏑ —), — ⏑̄ Hex. heroic.

⏑̄ ⏑ ⏑⏑ ⏑ —, ⏑̄ ⏑ ⏑ ⏑̲ Dimet. iamb. acatal.

Epod. 14 et 15. In dimetro dactylum habes Epod. 15, 24.

b) maius.

⏑ ⏑⏑, ⏑ ⏑⏑, ⏑ | ⏑⏑, ⏑ ⏑⏑, ⏑ (⏑ —), ⏑ ⏑̄ Hex. heroic.

⏑ ⏑ ⏑ — ⏑ | ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ ⏑ ⏑̲ Hexapodia iamb. acatal.

Epod. 16. Caesura post quintam syllabam hexapodiae semel neglecta, v. 4. Hexapodia potius appellatur quam trimeter iambicus, quia Horatius in hoc metro puris iambis usus est.

VII. *Metra Archilochia*, *δίστροφα*:

a) primum.

⏑ ⏑⏑, ⏑ ⏑⏑, ⏑ | ⏑⏑, ⏑ ⏑⏑, — (⏑ —), — ⏑̄ Hex. heroic.

⏑ ⏑ ⏑, ⏑ ⏑ ⏑, ⏑̲ Trim. dactyl. catal. in syllabam.

Carm. IV, 7.

b) secundum.

⏑̄ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ | ⏑̄⏑̄, ⏑̄ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ ⏑̄ Hex. heroic.

⏑̄ ⏑̄ ⏑ —, ⏑̄ ⏑̄ ⏑ ⏑̄ || ⏑̄ ⏑ ⏑ ⏑̄ ⏑ ⏑ ⏑̄ Vers. iambeleg.

Epod. 13. Alter versus ex dimetro iambico acatalecto et trimetro dactylico catalectico in syllabam compositus asynartetus est; quare ab iambis ad dactylos transiri potest ut a pleno versu ad alterum, per syllabam ancipitem et hiatum. cf. Epod. 13, 10.

c) tertium.

⏑̄ ⏑̄ ⏑ —, ⏑̄ | ⏑̄ ⏑ —, ⏑̄ ⏑̄ ⏑ ⏑̄ Trimet. iamb. acatal.

⏑̄ ⏑ ⏑, ⏑̄ ⏑ ⏑, ⏑̄ || ⏑ ⏑̄ ⏑ —, ⏑ ⏑̄ ⏑ ⏑̄ Vers. elegiambus.

Epod. 11. Alter versus compositus ex trimetro dactylico catal. in syllabam et dimetro iamb. acatal.; hic quoque asynartetus est. cf. v. 6. 10. 14. 24. 26.

d) quartum.

⏑̄ ⏑̄⏑̄. ⏑̄ ⏑ ⏑, ⏑̄ ⏑̄⏑̄, ⏑̄ ⏑ ⏑, ⏑̄ ⏑ ⏑̄ ⏑ ⏑̄ ⏑ V. Archiloch. mai.

⏑̄ ⏑̄ ⏑ —, ⏑̄ | ⏑̄ ⏑ —, ⏑̄ ⏑̄ ⏑̄ Trim. iamb. catal.

Carm. I, 4. Prior versus, quem Graeci poetae asynartetum fecerunt, apud Horatium bene coniunctus est; neque enim quarti dactyli locum creticus occupavit unquam neque hiatus reperitur; unde logaoedicus appellari possit quadruplex dactylicus tripliciter trochaicus acatalectus. Alii Alcmanium cum Ithyphallico coniunctum dicunt.

VIII. *Metra Sapphica:*

a) minus, τετράστροφον.

⏑̄ ⏑ — ⏑̄, ⏑̄ | ⏑ ⏑ —, ⏑ — ⏑̄ (ter) Sapphicus hendecasyllab.

— ⏑ ⏑ — ⏑̄ Adonius.

Carm. I, 2. 10. 12. 20. 22. 25. 30. 32. 38. II, 2. 4. 6. 8. 10. 16. III, 8. 11. 14. 18. 20. 22. 27. IV, 2. 6. 11. Carm. Saecul. — Prior compositus est ex trochaica dipodia, choriambo, iambica dipodia catalectica. Caesura est post arsim choriambi vel post sextam syllabam. Interdum versus hypermeter est, II, 2, 18. 16, 34. IV, 2, 22. 23. C. S. 47. Coniunguntur diviso vocabulo vel secundus versus cum tertio vel tertius cum quarto, I, 2, 19. 25, 11. II, 16, 7. Adonium non dactylicum sed choriambicum dicam, et quo similior sit Sapphico et quia Spondeus nunquam admittitur. Sapphicum autem ipsum

logaoedicum non esse probat insequens metrum, facili mutatione ex Sapphico hendecasyllabo constituendum. Nam

b) maius, *δίστροφον*

⏑ ⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ ⏒ Versus Aristophanicus.

⏑ ⏑ — ⏒, ⏑ | ⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ ⏒ V. Sapphicus mai.

ita facile efficitur, ut priorem accipias abiecta Sapphici hendecasyllabi dipodia trochaica, alterum addito altero etiam choriambo. Carm. I, 8. In Sapphico maiore caesura post quintam syllabam et diaeresis post primum choriambum ubique observatae sunt.

IX. *Metrum Alcaicum*, *τετράστροφον*:

⏒ ⏑ ⏑ — ⏒, ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏓ (bis) Alcaicus hendecasyllabus.

⏒ ⏑ ⏑ —, ⏒ ⏑ ⏑ —, ⏑ Dimet. iamb. hypercatal.

⏑ ⏑ ⏑, ⏑ ⏑ ⏑, ⏑ ⏑, ⏑ ⏑ Logaoed. dupl. dactyl. duplic. troch. acat.

Carm. I, 9. 16. 17. 26. 27. 29. 31. 34. 35. 37. II, 1. 3. 5. 7. 9. 11. 13. 14. 15. 17. 19. 20. III, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 17. 21. 23. 26. 29. IV, 4. 9. 14. 15. — Alcaicus hendecasyllabus compositus est ex monometro iambico hypercatalectico et versu logaoedico simpl. dactyl. duplic. troch. catalectico; ad quam versus compositionem tertius et quartus versus egregie accommodati sunt; etenim qua similitudine Alcaici prior pars iambica cum dimetro trochaico, eadem altera Alcaici pars cum logaoedico coniungitur, ita ut Alcaici partes iteratas et auctas in reliquis habeamus. — Alcaicus raro incipit ab iambo, gravitatis causa; diaeresis ante ordinem logaoedicum quinquies neglecta est, I, 16, 21. I, 37, 5. I, 37, 14. II, 17, 21. IV, 14, 17; sed bis in vocabulo cum praepositione coniuncto. Deinde hiatus in diaeresi admissus est II, 20, 13, et syllaba brevis III, 5, 17. Etiam dimeter iambicus quo gravior fiat a spondeo solet incipere; hypermetri sunt II, 3, 27. III, 29, 35.

Restat, ut de lege quadam dicamus, quam ab Horatio observatam esse Meineccius primus animadvertit. Nam ea quoque carmina, quorum metra aut eundem versum perpetuo ordine repetunt (*κατὰ στίχον*) aut *δίστροφα* sunt, ita instituit Horatius, ut

versuum numerus quaternorum versuum strophas coniungi pateretur. Quare fuerunt, qui ea quoque metra in carminibus τετράστροφα haberent. Nam quod eandem legem in Epodis observatam non videmus, id eam sententiam non solum non refellit, sed adiuvat etiam. Quare cum unum sit carmen IV, 8, quod huic rationi adversetur, critici aut interpolatum illud esse putarunt aut mutilatum. Sed nonne Horatius quam sibi ipse imposuisset legem post tot annos relinquere potuit? Difficultates certe, quibus illud carmen laborat, ista ratione non pelluntur.

Q. HORATII FLACCI

C A R M I N U M

LIBER PRIMUS.

Carmen I.

Maecenas atavis edite regibus,
O et praesidium et dulce decus meum,

Carmen I.

Horatius Maecenati tres libros carminum edendos hoc carmine inscripsit, quo simul qui factum esset, ut ad poesim potissimum conversus alium vitae cursum non teneret, ostendere studuit. Diversa esse hominum ait ingenia, alios aliis studiis trahi. De qua diversitate tres quasi quaedam tabulae proponuntur, in quibus humanae naturae voluntatisque pugnantia exempla componuntur. Ac prima quidem ostendit homines, qui laudem publicam sectantur vel victoriis in ludis publicis reportandis (Graeci) vel aura populari captanda muneribusque gerendis (Romani), cum iisque coniungit alios cumulandis divitiis deditissimos (v. 3—10); altera componit agricolam patrio agro contentum cum nauta lucri faciendi cupiditate agitato (v. 11—18); tertia illustrat vitam hominum otiosorum naturae iucunditatibus fruentium ingenioque indulgentium, et alios comparat, qui quietam vitam spernentes bellorum et venationum motu ac varietate malunt delectari (v. 19—28). In quibus ordinandis tabulis hoc videmus secutum esse Horatium, ut cum a latifundiorum dominis ad agricolas parvis agris contentos, deinde a lucri cupido nauta ad otiosum hominem transiret, hac ipsa tabularum quasi serie varietatem studiorum humani generis exprimeret. Iam vero se quoque habere dicit quo teneatur; poesim se adamare ac tantopere eius voluptates percipere, ut relicta terra ad coelum prope evolasse sibi videatur. Quo dulcissimo sensu se deceptum non fore, si quae canere ausus sit, a Maecenate aliqua laude digna habeantur.

V. 1. *atavis regibus*] i. e. atavis s. maioribus, qui reges erant. Cf. Virgil. Aen. I, 273. Maecenas ortus fuit ex Cilniorum nobili genere propter opes et divitias olim Arretio expulso (Liv. X, 3), neque raro factum videtur, ut ex ea gente Etruscorum reges sive duces eligerentur. Hor. Carm. III, 29, 1. Sat. I, 6, 3. In tanta nobilitate generis maximam omnium admirationem movit, quod, cum plurimum apud Augustum valeret, equestrem ordinem egredi nunquam voluit; consulto igitur Horatius hac eum laude in fronte carminis ornavit. Deinde altero versu addit suam cum Maecenate necessitudinem; *prae-*

Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse iuvat metaque fervidis
5 Evitata rotis palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad deos;
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus;
Illum, si proprio condidit horreo
10 Quidquid de Libycis verritur areis.

sidium, quoniam Horatius Maecenatis tutela ab summis quibusque hominibus eius aetatis receptus est (Carm. II, 17, 4); *decus*, quoniam magno sibi esse honori vidit, quod a tanto viro amaretur. Epist. I, 1, 103. 7, 12. — *sunt quos iuvat*] Indicativus modus apud verba *sunt qui* praeter hunc his locis: infra v. 19. I, 7, 5. Sat. I, 4, 24. II, 1, 1. II, 4, 47. Neque verum est quod passim docetur apud Horatium ut poetam coniunctivum non esse; de qua re vide Sat. I, 2, 28. I, 4, 74 sq. alios; sed coniunctivus tum legitur, cum non tam esse aliquid ostenditur quam quale quid sit describitur. In locis autem huic similibus *sunt quos* nihil est aliud nisi *aliquos*, quare infra facile subiungitur *hunc* — *illum*. — *curriculo*] i. e. curru. Sic apud Ovid. Trist. IV, 8, 36: „Nec procul a metis, quas paene tenere videbar, *Curriculo* gravis est facta ruina meo.“ — *pulv. Ol. colleg.*] i. e. ferri curru per stadium Olympicum; nam colligere est excitare, cogere (Sat. I, 4, 31). Perfectum *collegisse* ἀορίστως positum esse dicunt, qua re apud poetas frequentius est nihil; exempla sunt: Carm. I, 34, 16. II, 12, 17. III, 2, 30. 4, 52. 11, 15. 20, 11. 23, 17. 19. 29, 16. 43.; in quibus perfectum tempus aut absolutam aliquam rem aut unius rei repetitionem solet indicare.

V. 4. *metaque ferv. evit. rotis*] In eo summa conspiciebatur aurigae ars, ut rapidissimo cursu quam proxime ad metam accederet, currum tamen non illideret. cf. A. P. 412. Comparetur autem descriptio certaminis aurigarum apud Hom. Il. XXIII, 351 sqq. — *palma*] signum victoriae; Carm IV, 2, 17. III, 20, 12. Ep. II, 1, 181. *Nobilis* ea appellatur, quia apud Graecos olympionicae divino prope honore digni habebantur; ideo dicit: *evehit ad deos* quasi sint facti *terrarum domini*. — *hunc* — *illum*] Hi accusativi apti sunt ex verbo *iuvat*; in qua verborum coniunctione non est quod offendas, cum alterum verbum *evehit* ipsum quasi subiectum sit primario *iuvat*. Neque est cur cum Bentleio scribendum esse putes *evehere*. — *mobilium*] cf. Epist. I, 19, 37. — *certat tollere*] Infinitivi cum aliis verbis coniuncti usus apud poetas frequentissimus; ac primum quidem verbis *velle*, *nolle*, *coepisse*, *desinere* similibus fortiora et elegantiora substituunt; sic infra v. 21 *demere spernit*, v. 34 *refugit tendere*; cuius rei exempla sunt odisse, parcere, differre, timere, metuere, fugere, furere, gestire, mittere, amare, quaerere, invidere. Deinde solent duo verba coniungi, ut alterum alterius modum et rationem accuratius describat; sic h. l. *certat tollere* pro *certatim tollit*. Ex quo genere sunt verba gaudere, laborare, trepidare, occupare, properare. Tum infinitivi cum aliis verbis coniunguntur, cum significatur, quo consilio vel quem ad finem aliquid fiat; ubi prosa oratio vel particula *ut* utitur vel praepositione *ad* cum gerundio. Sic *egit visere* Carm. I, 2, 7; *sumis celebrare*, I, 12, 2; *tradam portare* I, 26, 2. Qua re hoc assecuti sunt poetae, ut cum oratio propius ad brevitatem graecae linguae accessisset, frequens usus particularum, quibus menti non nova quaedam notio suggeritur sed notiones inter se coniunguntur, minueretur. — *tergeminis honoribus*] aedilitate curuli, praetura, consulatu.

V. 10. cf. Carm. III, 16, 26. Sat. II, 3, 87. Africa fertilitate nobilis erat.

Gaudentem patrios findere sarculo
Agros Attalicis condicionibus
Nunquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
15 Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens otium et oppidi
Laudat rura sui; mox reficit rates
Quassas indocilis pauperiem pati.
Est qui nec veteris pocula Massici
20 Nec partem solido demere de die
Spernit, nunc viridi membra sub arbuto
Stratus nunc ad aquae lene caput sacrae.

Speciem autem pro genere posuit Horatius ex more poetarum, qui quid velint certis rerum exemplis ostendere malunt quam universe docere ac demonstrare; sic infra *trabe Cypria*, *Icariis fluctibus*, *Africum*, *veteris Massici*, *Marsus uper*. Atque ea ipsa est causa, cur v. 11 non generale vocabulum *arare* legatur, sed *findere sarculo*, quibus verbis durissimi laboris accedit significatio. — *patrios*] a patre acceptos ob eamque rem cariores. — *Attalicis condicionibus*] Attali III Philometoris, qui a. u. 621 populum Romanum heredem instituit, magnae opes in proverbium abierant; vel quod Attalus II Philadelphus ingenti pretio artificia emere solebat. Carm. II, 18, 5. — *demoveas*] Alii *dimoveas*. Illud autem ideo praeferendum videtur, quod quae sequuntur verba finem habent quo *perducendus* est agricola. Hoc enim inest in particula *de*, ut non abducat solum sed etiam perducat ad alium locum aliamve rem. — *pavidus nauta*] pavidus est, quia, si perducitur, invitos perducitur et pericula maris perhorrescit. Nautae qui vere sunt non sunt timidi. — *secet*] Apud poetas via, mare, aer secari dicuntur ab euntibus, navigantibus, natantibus, volantibus. Virgil. Aen. VI, 899. Georg. I, 406. Ovid. Met. XI, 478. Hom. Od. III, 174. — *Africum*] cf. III, 29, 57. Senec. Qu. N. 5, 16: „Ab occidente hiberno Africus furibundus et ruens, apud graecos λίψ dicitur.“ — *otium*] In his verbis triplex oppositio est, inter otium et pericula (Carm. II, 16, 1 sqq.), inter navigationem et vitam rusticam, inter peregrinationem et domesticam habitationem. Otiosa igitur fuit coniectura *oppidi tuta sui* — *indocilis pauperiem pati*] Brevitatem graeci sermonis in coniungendis adiectivis et infinitivis felicissime in suum usum verterunt poetae latini. Nam cum adiectivorum notio saepe ita vaga sit atque incerta, ut quo laudatae facultates referendae sint magnum cogitandi spatium relinquatur, accedant necesse est termini quidam, ad quos pergere illa aut quibus coerceri credantur. Qui quidem termini a poetis infinitivorum ope adduntur; prosae orationis scriptores aut *ad* aut *in* particula utuntur. Sic h. l. *indocilis pati* est pro *indocilis ad patiendum*, cf. Carm. I, 3, 25. I, 12, 11. I, 24, 17. I, 10, 7. I, 15, 18. III, 12, 11. I, 37, 26. Sat. I, 3, 24. I, 4, 3. 25. De re cf. III, 24, 40 sqq. In paupertate non inopia est, sed mediocritas vitae.

V. 19. *nec spernit*] Litotes figura, qua contrarium negando fortius affirmamus. Virgil. Aen. VII, 261. — *partem solid. dem. de die*] i. e. aliquam partem diei negotiis detractam otio dare et animo. Senec. Ep. 83: „hodiernus dies *solidus* est, nemo ex illo mihi quidquam eripuit.“ — *membra stratus*] Vide Zumpt. gr. lat. §. 458. — *lene caput*] i. e. leniter murmurantem fontem. — *sacrae*] „Cum numina fontes et aquas et mare aliasque res naturales habitare

Multos castra iuvant et lituo tubae
Permixtus sonitus bellaque matribus
25 Detestata. Manet sub Iove frigido
Venator tenerae coniugis immemor,
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
Me doctarum hederae praemia frontium
30 Dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
Secernunt populo, si neque tibias
Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
35 Quodsi me lyricis vatibus inseris,
Sublimi feriam sidera vertice.

iisque praeesse putarentur, inde plura epitheta, quae indicant sanctam deorum praesentiam, ut *fons sacer* apud Ovid. A. A. III, 688. Virg. Aen. VII, 83, *aqua sacra* ap. Hor. C. I, 1, 22, *ἅλα δῖαν* apud Homerum multis in locis et alia huius generis — explicanda sunt.“ Iacob. Quaest. epic. p. 13 sq. — *lituo tubae*] Litui acutus est sonus, tubae gravis, lituus equitum est et incurvus, tuba vero peditum est et directa. — *detestata*] passive; sic Epod. 16, 8. *abominatus*. — *manet*] i. e. pernoctat. Sat. II, 2, 234. — *sub Iove*] cf. Carm. III, 10, 7. Epod. 13, 2. *ὑπὸ Διός*. — *catulis*] dativus pro praepos. *a* cum ablat.; is cum soleat coniungi cum perfectis passivis, tamen etiam apud praesentia tempora legitur. Epist. I, 19, 3. — *teretes plagas*] ex contortis funiculis factas. — *Marsus aper*] Marsicus, ut Carm. II, 20, 18. III, 14, 18. Epod. 5, 76. 17, 29. Zumpt. gr. lat. §. 257. Qui usus apud Horatium latissime patet: *Bithynus* Carm. I, 35, 7. Epist. I, 6, 33. *Calaber* Carm. I, 33, 16. III, 16, 33. IV, 8, 20. Epod. 1, 27. Epist. II, 2, 177. *Colchus* Carm. II, 13, 8. *Iberus* Carm. I, 29, 15. Sat. II, 8, 46. *Italus* Carm. II, 7, 4. 13, 18 cet. *Maurus* Carm. I, 22, 2. II, 6, 3. III, 10, 18. *Medus* Carm. I, 27, 5. II, 9, 21.

V. 29. *doctarum frontium*] Omnes docti dicuntur, qui litteras bene didicerunt aut amant; saepissime etiam poetae. Fuerunt qui vel contra codices mallent *Te*. Male; Maecenas enim neque poeticam laudem neque philosophicam, quam pars eorum, falsa oppositionis specie seducti huic et loco et homini obtrudere conati sunt, unquam secutus est. — *hedera*] Epist. I, 3, 25. Virgil. Bucol. 7, 25. 8, 13. — V. 31. Comparari possunt Carm. II, 19, 1—4 et Epist. I, 19, 4. — *cum Satyris*] pro *et Satyrorum*. Sic saepissime apud Horatium *cum* praepositio usurpatur. Carm. I, 12, 44. 19, 15. 24, 4. III, 1, 36. 3, 24. 17, 16. 18, 12. 19, 20. 29, 3. — *si neque tib.*] In quo loco bene animadvertenda condicionalis particula; haec enim dubitanter et modeste proferri debebant in prologo, quo carmina Maecenati fautori et iudici traditurus erat. — *Euterpe*] haec tibia, Polyhymnia lyra canit; utraque adest lyrico poetae. — *Lesboum barbiton*] Graecis vocabulis ideo videtur usus esse h. l., ut primum se „Aeolium carmen ad Italos deduxisse modos“ (III, 30, 13) ostenderet. vide ad Carm. I, 32, 4. — *quodsi*] haud ita raro a poetis usurpatur haec particula; apud Horatium decies septies me legere memini. — *feriam sidera*] Aristaen. I, 11: *Ἐδόκει τῇ κεφαλῇ ψαύειν τοῦ οὐρανοῦ*. Sapph. fr. 9: *Ψαύειν δὲ πόλον δοκεῖ μοι ὠρανῷ δυςπάχεα*. Summum est quod mortales attingere possunt.

Carmen II.

Iam satis terris nivis atque dirae
Grandinis misit pater et rubente
Dextera sacras iaculatus arces
Terruit urbem,
5 Terruit gentes, grave ne rediret
Saeculum Pyrrhae nova monstra questae,
Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes,

Carmen II.

Describuntur ab initio carminis usque ad v. 24 portentosae tempestates et insoliti in natura rerum tumultus, deploratur ingens civium per bella civilia clades, ostenditur imperium Romanum ruinam minari. Ea autem ingens calamitas unde exorta est? Interfectus Caesar est, quem deorum ira ulciscitur; bella civilia et omnium rerum turbulenti motus divinitus missa sunt ad castigandam civitatis perversitatem. A tantis malis quis est qui miserum genus humanum liberabit? Humanae vires cum non sufficiant, deus aliquis nostrae calamitatis misertus ex coelo necesse est descendat. Num Apollo veniet augur? an Venus ipsa mater populi Romani, an Mars pater? Immo iam adest Mercurius Caesaris ultor sub Octaviani latens persona. Is igitur diu inter nos utinam commoretur, quoniam solus est a quo imperii dignitas et nominis Romani gloria cum morum probitate et pietate possint restitui. Videmus ita dividi carmen, ut superior pars calamitatem describat (1—24), inferior expiatorem et quaerat et inveniat (25—52). De tempore quo est carmen scriptum discordes sunt viri docti; id tamen certum videtur, non alia prodigia significari nisi quae caedem Caesaris consecuta sint; bella civilia siquidem composita tamen non omnino sepulta, rempublicam pacatam quidem sed nondum confirmatam videri, totum denique carmen ad Octavianum, Caesaris patris ultorem, (quo se illum nomine libenter ornasse scimus) celebrandum esse scriptum. Quapropter ante a. u. c. 727 compositum est; eo enim anno expiandi criminis iam non potuit mentio fieri, omnibus scilicet Caesaris interfectoribus exstinctis; fortasse iam a. 725, cum Octaviani victoris reditus in urbem omnium desiderio exspectaretur.

V. 1. Cum hac inundationum quibus interfecto Caesare Romani terrebantur descriptione comparandi sunt Virgiliani versus Georg. I, 466—489. 498 sqq., in quibus mirum et verborum et sententiarum cum his Horatianis consensum deprehendes. — *dirae*] Sic appellantur omnia quae gravia et ingentia mala portendunt. Virg. Georg. I, 488. Hor. Epod. 5, 89. Animadvertendum tamen, hoc adiectivo hic non grandinem solum sed nivem quoque ornari. Quo ordine a prosae orationis consuetudine alieno poeta saepe disposuit verba, ut Carm. I, 5, 6. I, 31, 16. I, 34, 8. II, 19, 24. III, 11, 39. IV, 14, 4. II, 8, 3. III, 2, 16. — *pater*] Iuppiter. — *iaculatus*] cum accusativo rei quae feritur, ut Carm. III, 12, 11. — *arces*] Capitolium et templa ibi posita. — *terruit ne*] Terrendi verbum cum habeat metuendi notionem (terruit ut metuerent ne) coniungi potuit cum *ne* particula. — *gentes*] Romano imperio subiectas; Romae enim urbis calamitates ab extremis etiam nationibus sentiuntur; vide Carm. II, 1, 31 sq. — *Pyrrhae*] vid. Ovid. Met. I, 260. — *Proteus*] De hoc deo marino Neptuni greges,

Piscium et summa genus haesit ulmo,
Nota quae sedes fuerat columbis,
Et superiecto pavidae natarunt
Aequore damae.

Vidimus flavum Tiberim retortis
Littore Etrusco violenter undis
Ire deiectum monumenta Regis
Templaque Vestae,

Iliae dum se nimium querenti
Iactat ultorem, vagus et sinistra
Labitur ripa Iove non probante uxorius amnis.

Audiet cives acuisse ferrum,

pascente vide Hom. Od. IV, 386 sqq. Virg. Georg. IV, 395 sqq. — *altos*] ex aquis cacumina tantum montium eminebant; quare phocae in iis ut in littore maris apricabantur. Cf. Ovid. Met. I, 296 sqq. — *egit visere*] vide ad I, 1, 8. — *piscium et*] Apud poetas etiam *et* particula enclitica est; exempla apud Horatium frequentia sunt, ut infra 18. 39. I, 12, 11. 13, 6. 29, 14. 31, 10. 37, 8. II, 19, 10. 16. III, 4, 70. 24, 48. IV, 10, 4. 15, 2. 5. — *haesit*] eleganter dictum; nam in arboribus, in quibus haerere solebant aves, iam pisces haeserunt, et ubi pisces fuerant iam natarunt damae; omnis naturae ordo inversus est. Aptum igitur oxymoron est *pisces haeserunt, damae natarunt.*

V. 13. *vidimus*] Recte, etiamsi ipse Horatius Romae tum non fuit. Vidisse se dicunt Romani quaecunque sua aetate facta sunt. — *flavum*] perpetuum Tiberis epitheton propter multitudinem arenae quem ducit. Inde semper *flavus Tiberis*, non contrario ordine. Carm. I, 8, 8. II, 3, 18. — — *Littore Etrusco*] pro littore maris Etrusci, in quod Tiberis effunditur. Hoc quoque monstrum est. Tiberis aquas in mare non effudit sed violenter retorsit, eo ipso consilio ut aucta aquarum vi sinistram ripam, in qua sita est Roma urbs, inundare urbemque impiam castigare posset. Perperam alii littus Etruscum dexteram fluminis ripam esse voluerunt, *littoris* et *ripae* permutationem Virgilianis locis (Aen. III, 390. VIII, 83) probare conantes. Monstrosae inundationis et violentiae fluminis recta interpretatione multo grandior evadit imago. — *monumenta Regis*] Regia Numae Pompilii, simpliciter Regia appellata, tam exiguo spatio a templo Vestae seiuncta erat, ut eius templi atrium prope videretur et diceretur. Fuit autem sita ad Tiberim in ima parte fori. Monumenta nominabantur publica aedificia. — *Iliae*] Reae Silviae; quae quidem cum ab Amulio in Tiberim (vel Anienem) praecipitata esset, Fluvio nupsisse dicebatur. Cui de nece Caesaris nepotis querenti ut morem gereret Fluvius, totam urbem diruere voluisse dicitur. Quapropter aedem Vestae petit, ut sacrum ignem, salutis urbis pignus, extinguat. Quam iram Fluvii, coniugi nimis obtemperantis (*uxorius*), Iuppiter optimus maximus omni ira et studio maior non potuit non improbare; ipse terrere voluit, non delere.

V. 21. *Audiet*] Hoc quoque contra naturam est, quod intestinis bellis in semet ipsos Romani saevîunt. Fuit qui locum vituperaret ideo, quod, ut domestica bella recte et facile intelligerentur, scribendum fuisset *cives contra cives.* Quod quidem ut indignum est poeta ita supervaca-

Quo graves Persae melius perirent,
Audiet pugnas vitio parentum
Rara iuventus.

25 Quem vocet divum populus ruentis
Imperi rebus? Prece qua fatigent
Virgines sanctae minus audientem
Carmina Vestam?

Cui dabit partes scelus expiandi
30 Iuppiter? Tandem venias precamur
Nube candentes humeros amictus
Augur Apollo;

Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam Iocus circum volat et Cupido,
35 Sive neglectum genus et nepotes
Respicis auctor,

Heu nimis longo satiate ludo,
Quem iuvat clamor galeaeque leves
Acer et Mauri peditis cruentum
40 Vultus in hostem;

neum gravi *civium* et *Persarum* (Parthorum, hostium) oppositione. — *rara iuventus*] posterorum. — *ruentis*] Imaginem quam hoc verbum habet intelliges ex Carm. I, 35, 13 sq. — *imperi*] De hac genitivi forma vide Zumpt. gr. lat. §. 49. Alia exempla haec sunt: Carm. I, 4, 1. I, 6, 12. I, 12, 34. 35. III, 4, 65. Sat. I, 6, 9. 12. — *carmina*] preces. cf. Epist. II, 1, 134—138. — *minus audientem*] Nam ea quoque irata fuit; cur fuerit, ipsa dicit apud Ovidium Fast. III, 699 sqq.: „Ne dubita meminisse: meus fuit ille sacerdos, Sacrilegae telis me petiere manus. Ipsa virum rapui simulacraque nuda reliqui: Quae cecidit ferro, Caesaris umbra fuit.“ Caesar enim Pontifex Maximus erat. — *scelus*] τὸ ἄγος. — *candentes humeros*] ad significandam pulchritudinem Apollinis; praeterea Phoebus totus candens. Virg. Aen. VIII, 720. — *nube amictus*] Hom. Il. V, 186. — *augur*] Carm. Saec. 61. Quo nomine intelligitur, cur Apollo primus vocetur. Is enim propter divinandi scientiam et quomodo dii laesi et quomodo placandi essent optime noverat; praeterea Romanis ut olim Troianis favebat. Deinde Octavianus Apollinis filius et haberi voluit et habebatur a nonnullis. — *sive*] i. e. vel si, ut Carm. I, 15, 25. I, 32, 7. III, 27, 61. — *Erycina*] ab Eryce, Siciliae monte, ubi Aeneas (Virgil. Aen. V, 759 sq.) aedem Veneris exstruxerat. Quare ne hoc quidem nomine temere poeta usus videtur. — *ridens*] ut in hymn. homer. in Vener. 49 ἡδὺ γελοιήσασα, φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη. — *circum*] Carm. II, 16, 33. Apud poetas anastrophe praepositionum frequentissima est, ut Carm. III, 3, 11. Virgil. Aen. I, 32. II, 792. — *respicis*] i. e. adspicere iuvandi gratia. Romae colebatur *Fortuna respiciens* ad opem ferendam, ut dicit Cicero de legib. II, 11. — *ludo*] bellico. — *Mauri peditis*] Mauri equo deiecti. Equites enim qui equos reliquerunt, *pedites* nonnunquam appellantur: Liv. VII, 8. Ovid. Met. XIV, 363. Similem quasi tabulam habemus Sat. II, 1, 15; nam

Sive mutata iuvenem figura
Ales in terris imitaris almae
Filius Maiae patiens vocari
Caesaris ultor.

45 Serus in coelum redeas diuque
Laetus intersis populo Quirini,
Neve te nostris vitiis iniquum
Ocior aura

Tollat. Hic magnos potius triumphos,
50 Hic ames dici pater atque princeps,
Neu sinas Medos equitare inultos
Te duce Caesar.

Carmen III.

Sic te diva potens Cypri,
Sic fratres Helenae lucida sidera

Parthi quoque ut Mauri in equis prope vivebant. Quare reprobanda est coniectura *Marsi*.

V. 41. *iuvenem*] Caesarem Octavianum, qui natus est M. Tullio Cicerone M. Antonio Coss. a. d. IX. Kal. Octobr. Mercurius, nuntius deorum, latere dicitur sub persona Octaviani, ut hic quoque a diis missus esse videatur. Mercurius quo legati muneribus et facilius et melius perfungeretur, dicendi et persuadendi facultate instructus erat; quae virtutes cum hac ratione ad Octavianum quoque transferantur, hunc non crudelitate sed clementia homines reconciliaturum, deos placaturum esse indicatur. — *ales*] de talaribus et alis in petaso Mercurii. — *Caesaris ultor*] Quam bene haec Octaviani animum exprimant, ipsius ostendit oratio in senatu habita (a. u. 726), ap. Dion. Cass. 53, 4: *Ἵνα — καταμάθητε τοῦθ' ὅτι οὐδ' ἀπ' ἀρχῆς δυναστείας τινὸς ἐπεθύμησα, ἀλλ' ὄντως τῷ τε πατρὶ δεινῶς σφαγέντι τιμωρῆσαι καὶ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλων καὶ ἐπαλλήλων κακῶν ἐξελέσθαι ἠθέλησα.* — *filius*] vide Zumpt. gr. lat. §. 50. — *serus*] adiectivum pro adverbio, ut Carm. I, 7, 17. I, 10, 3. I, 12, 57. Epod. 16, 51. Sat. I, 3, 117. I, 7, 27. II, 6, 100. Epist. I, 6, 20. A. P. 269. Saepissime illud fieri solet, cum quo tempore vel quoties quid accidat indicatur. — *triumphos*] Anno 725 a. d. VIII. VII. VI. Id. Sext. ter triumphavit Octavianus de Pannoniis, ex Macedonia et Actio, ex Aegypto de regina Cleopatra. Accusativus pendet ex verbo *ames*, non eliciendum ex universa sententia v. *agas*. Similis est duplex coniunctio unius verbi Carm. I, 1, 19. — *pater*] Nomine patris patriae Augustus ornatus est a. u. c. 752 post mortem Horatii; *princeps* appellatus est a. 726. — *Medos*] Parthos, qui frequentes excursiones fecerunt in Syriam; id quod significatur v. *equitare*.

Carmen III.

Horatio, cum amicissimum sibi Virgilium in Graeciam mari profectum audisset, omnia quae navigan-

Ventorumque regat pater
Obstrictis aliis praeter Iapyga,
5 Navis, quae tibi creditum
Debes Virgilium finibus Atticis
Reddas incolumem precor
Et serves animae dimidium meae.
Illi robur et aes triplex
10 Circa pectus erat, qui fragilem truci

tibus imminent pericula obversabantur; ideo et felicissimis votis prosequitur navem qua ille vehebatur, et durissima castigatione reprehendit audaciam humani generis, qua quidquid a divina providentia cautum prohibitumque est contemnere et audere solent. Nam „nitimur in vetitum semper cupimusque negata.“ Sunt qui carmen scriptum putent a. u. 735, quo anno Virgilium Athenas profectum et praematura morte abreptum esse scripsit *Donatus*. Cui fidem *Weber* ita abrogare studuit, ut Virgilium iam tribus annis ante in Graeciam profectum esse suspicaretur; quare carmen scriptum putat a. 732. Sed temerarium est contra certum testimonium Donati pugnare. Et quid est quod superiorem aliquam Virgilii Athenas navigationem significari vetet? Quare incertum est, quo anno hoc carmen scriptum sit.

V. 1. *sic*] Dissen. ad Tibull. T. II. p. 88: „Sensus formulae ubique hic est: sic, hac condicione opto tibi hoc illudve, ut dicas, facias; constructione vero omittitur particula *ut* et subiicitur quod expetitur absolute et sine ea hoc modo: Sic opto tibi illud, fac, dic cet.“ cf. Carm. I, 28, 25. — *potens*] cum genitivo, cf. Zumpt. gr. lat. §. 436. — *Cypri*] Carm. I, 30, 1. III, 26, 9. Invocatur Venus, quia *ποντία* est et *εὔπλοια*; unde *Venus marina* est apud Horatium Carm. III, 26, 5. IV, 11, 15. — *fratres Helenae*] Sunt *Gemini*, propitii navigantibus, quia per longas noctes insigni lumine fulgent. cf. I, 12, 25 sqq. III, 29, 64. Alii de flammulis electricis accipiebant, post nimbos et procellas in summis navium malis elucescentibus. De quibus Plinius H. N. II, 37: „Antennis navigantium aliisque navium partibus ceu vocali quodam sono insistunt, ut volucres sedem ex sede mutantes; graves, cum solitariae venere, mergentesque navigia, geminae autem salutares et prosperi cursus praenuntiae“ — *lucida sidera*] ut Carm. IV, 8, 31. — *Ventorum pater*] Aeolus. Virg. Aen. 1, 52. — *Iapyga*] Reliqui venti adversi, Iapyx (Favonius) secundus ex Italia in Graeciam navigantibus. — *quae tibi creditum debes*] Consulto et artificiose posita sunt *finibus Atticis*, ut utrumque verbum *debes* et *reddas* attingant. Oratio inde efficitur concinnior, quam si molestum pronomen *his* interponeretur. Vult enim hoc: quae debes Virgilium finibus Atticis, reddas eum his. Quod genus appellant grammatici *σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ*, quo cum antiqui scriptores magis audientibus quam legentibus scriberent neque crebris commatis abuterentur, ita uti potuerunt, ut unum vocabulum cum duobus aliis ex diversis sententiae partibus sumptis coniungerent. Quare cum ipse Horatius versum sextum commate in duas partes non diviserit, factum est, ut haerentes interpretes alii post *Virgilium* alii post *Atticis* interpunctione distinguerent. *Creditum*, *debes*, *reddas* vocabula sunt de pecunia in fenus data.

V. 8. *animae dimidium meae*] cf. Carm II, 17, 5. Nam *φίλία ἐστὶ μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι*. — *robur et aes triplex*] Clypeus roboreus et lorica ex triplici aeris lamina confecta a pectore et animo humanos sensus prohibent. — *truci*] horribili adspectu cf. Epod. 2, 5. Ceterum haec vocabula *fragilem truci pelago ratem* Chiasmi ordine collocata sunt,

Commisit pelago ratem
Primus nec timuit praecipitem Africum
Decertantem Aquilonibus
Nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
15 Quo non arbiter Hadriae
Maior, tollere seu ponere vult freta.
Quem Mortis timuit gradum,
Qui siccis oculis monstra natantia,
Qui vidit mare turgidum et
20 Infames scopulos Acroceraunia?
Nequidquam deus abscidit
Prudens oceano dissociabili
Terras, si tamen impiae

quo fragilitate naviculae contra immanitatem maris posita humana audacia magis illustretur. — *decert. Aquil.*] Dativus pro *cum* praepos. et ablativo casu ad exemplum graeci verbi *μάχεσθαι;* sic Carm. I, 1, 15. II, 6, 15. Sat. I, 2, 73. — *tristes Hyadas*] Tristia sidera sunt, quia coelum occasu matutino et ortu vespertino contristare et tempestates afferre credebantur (Virg. Aen. X, 275); per prolepsin igitur sic appellantur; quo usu antiqui poetae gravissimum nacti sunt subsidium ad gravem gignendam brevitatem. Contrarium habes exemplum Carm. I, 7, 15, ubi *Notus albus* appellatur ab effectu, deinde Carm. III, 27, 19. III, 7, 1.

V. 15. *Notus*] etiam Auster, Carm. III, 3, 5. Certant venti de imperio maris; qui semper in aliquo mari flare solent, victores ex pugna discessisse videntur. Sic Notus in Adriatico, quod suo arbitrio (*arbiter*) tollit et ponit, aliis qui ibi saevire conati sunt quasi devictis. De grammatica ratione hoc dicendum est, cum *seu* (*sive*) ponatur pro *vel si* (vide ad I, 2, 33), facile particulam *si* reduci posse ad superius verbum *tollere*, ut hunc habeamus ordinem *si tollere vel si ponere vult;* condicionalem autem particulam in oratione etiam, non in versibus solum omitti notum est. — *Mortis gradum*] Mortem h. l. *δαίμονος* personam induisse ipsum vocabulum *gradus* ostendit; neque ea res insolita est, nam idem factum est infra v. 33. I, 4, 13. Hom. Il. XVII, 202. Male igitur alii *gradum ad mortem, viam ad Orcum* i. e. mortis genus. Quanto magis illa ratio decet poetam, qua Mors hostili gradu homines adoriri, homines autem fortes audacter resistere dicuntur. — *siccis oculis*] Bentleius cum nihil tam magnum aut mirabile putaret, cum siccis oculis vir fortis ea videret, quae vel timidissimi non aliter possent adspicere, quoniam in magno pavore praesentique consternatione nullus lacrimis locus esset, coniecit legendum esse *rectis oculis*. At non fortes, sed feroces et temerarii homines describuntur, quorum oculi rigidi sunt, exsiccati, lacrimis carentes. — *turgidum et*] Particula *et* generali notioni specialem addit; cuius usus alia exempla haec sunt: I, 4, 1. I, 8, 16. I, 17, 6. 11. I, 21, 14. I, 34, 13. II, 2, 21. II, 6, 21. II, 14, 26. III, 5, 34 sq. IV, 5, 30 sq. IV, 6, 15. IV, 7, 3. *Bentleius* ex codd. *turbidum*, non bene; *turgidum* mare est *πέλαγος οἴδματι θῦον* (Hesiod. Theog. 131.), *turbidum* est aliquamdiu etiam post procellam. — *Acroceraunia*] propter altitudinem et fulminum ictus. — *dissociabili*] hoc voc. genere suo et forma activam significationem, qua h. l. opus est, non spernit; in quam rem conferas *illacrimabilis* Carm. II, 14, 6; *penetrabilis* Ovid. Met. V, 67. Virg. Aen. X, 481. — *impiae tran-*

Non tangenda rates transiliunt vada.
25 Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas;
Audax läpeti genus
Ignem fraude mala gentibus intulit.
Post ignem aetheria domo
30 Subductum macies et nova febrium
Terris incubuit cohors
Semotique prius tarda necessitas
Leti corripuit gradum.
Expertus vacuum Daedalus aëra
35 Pennis non homini datis;
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus ardui est:
Coelum ipsum petimus stultitia neque
Per nostrum patimur scelus
40 Iracunda Iovem ponere fulmina.

siliunt] In utroque verbo inest gravissima temeritatis humanae notatio; nam transilire quoque levitatis est et superbiae. — *audax perpeti*] vide ad I, 1, 18. — *vetitum nefas*] adiectivum non sine magna vi additum; egregie enim sic indicatur, non nescientes peccare homines, sed *ruere* eos per scelera, quae scelera esse sciant.

V. 27. *Iapeti genus*] filius, Prometheus. Communis sententia, quae in his tribus exemplis humanae audaciae inest (Prometheus, Daedalus, Hercules), aperte proponitur ab Horatio Carm. III, 4, 65 sqq. Fabulae enim de Prometheo, Daedalo, Hercule humani generis certamen continent cum divina mente. — *macies et nova febrium cohors*] Ob Promethei furtum irati dii Pandoram miserunt cum febribus et morbis, quibus homines, qui antea diutius vivebant, citius iam auferebantur. — *vacuum aera*] Eiusmodi epitheta, quae propria et perpetua appellantur, a natura rerum petita, exornationis studio ab antiquis poetis adhibentur et vituperatione carent. Sic *aequor liquidum*, *aquae liquidae*, *agni linigeri*, *aeriae aurae*, alia multa. — *perrupit*] Ultima syllaba arsi producitur. Non necessaria igitur erat coniectura *perrupitque*.

V. 36. *ardui*] Zumpt. gr. lat. §. 435. cf. Sat. I, 2, 84. Alii ex codd. *arduum*. *Est* in fine versus positum emphasim habet. — *neque*] Haec particula in fine versuum etiam lyricorum collocata docet, quam arte veteres versus coniunxerint, quam non oculis sed auribus scripserint. Reliqua exempla apud Horatium sunt: Carm. I, 18, 3. III, 1, 25. 38. III, 29, 46. IV, 8, 20. — *ponere fulmina*] Fulmina tela Iovis sunt. Ipsa autem fulmina *iracunda* appellantur ex enallage quadam adiectivi; quae ita debet esse comparata, ut ad utrumque nomen aequo iure adiectivum possit referri. cf. Carm. III, 21, 19.

Carmen IV.

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni,
Trahuntque siccas machinae carinas;
Ac neque iam stabulis gaudet pecus aut arator igni,
Nec prata canis albicant pruinis.
5 Iam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna,
Iunctaeque Nymphis Gratiae decentes
Alterno terram quatiunt pede, dum graves Cyclopum

Carmen IV.

Hiemis molestiis perlatis et homines et tota rerum natura ex longo quasi somno ingrataque inertia ad vitam et laetitiam redeunte vere revocantur. Cuius quidem amoenitatibus captus Horatius natura eiusque donis fruendum esse praecipit, cum praesertim homines non eadem vicissitudine utantur, sed angustiis aetatis circumscripti uno tantum vitae quasi vere gaudeant et certo senectutis adventu ad communem mortem spe citius abripiantur. In qua re tractanda Horatius hoc consilium secutus est: viginti versus carminis dividuntur in quinque partes quaternorum versuum; quarum prima et altera verno tempore redeuntem et ubique conspicuam vitam et vigorem describunt, tertia vero gaudendum ac fruendum iis quae denuo exoriantur praecipit, quarta et quinta cum reviviscente natura rerum comparant humanam condicionem. — Favonii ortum latini rustici assignabant circa Id. Febr. (Varr. R. R I, 28. Colum. II, 2. 15), quod eo primum tempore tellus moveri et plantae non paucae virere incipiebant; deinde Fauno (v. 11) sacrae erant Idus Febr., tum maria clausa erant ex a. d. III. Id. Nov. usque ad a. d VI. Id. Mart.; quas res cum coniunxeris cum iis quae leguntur vv. 3. 6. 10., carmen intelliges scriptum esse exeunte mense Martio vel ineunte Aprili. Iam si annum quaeras, nihil vides ex ipso carmine effici; nam quid inde lucramur, quod L. Sestium a 731 ab Augusto consulem sibi suffectum esse scimus? Dio. C. LIII, 32: „Λούκιον ἀνθ' ἑαυτοῦ Σήστιον ἀνθείλετο (ὁ Αὔγουστος) ἀεί τε τῷ Βρούτῳ συσπουδάσαντα καὶ ἐν πᾶσι τοῖς πολέμοις συστρατεύσαντα καὶ ἔτι καὶ τότε καὶ μνημονεύοντα αὐτοῦ καὶ εἰκόνας ἔχοντα καὶ ἐπαίνους ποιούμενον· τό τε γὰρ φιλικὸν καὶ τὸ πιστὸν τοῦ ἀνδρὸς οὐ μόνον οὐκ ἐμίσησεν ἀλλὰ καὶ ἐτίμησε.

V. 1. *Solvitur hiems*] Virg. Georg. I, 44: „putris se gleba resolvit;“ *acris* autem hiems est, quia constringit, contrahit. Sic *acre acetum* Sat. II, 3, 116, *acria rapula* Sat. II, 8, 7. *trahuntque*] Notandus iambus in prima sede. Per hiemem naves in littus *subductae* trabibus imponebantur, vere redeunte *deducebantur*; ea autem subductio et deductio machinis, quae *phalangae* dicebantur, fiebat. Caes B. C. II, 10 Proprium igitur verbum *deducere* commutatum est ab Horatio cum verbo trahendi ad graecum ἕλκειν accommodato. — *neque — aut — nec*] Non tres sunt partes, sed duae; tertius enim versus animatam, quartus inanimatam habet naturam — *Cytherea Venus*] ab insula Cythera dicta, quo Veneris cultus pervenit ab insula Cypro Venus autem vere incipiente ad terram descendit eamque vi sua fecundam reddit; sic apud Lucret. V, 735 sq.: „It ver et Venus et Veneris praenuntius ante Pinnatus graditur Zephyrus.“ — *Gratiae decentes*] comites Veneris, ut Carm. I, 30, 6. IV, 7, 5. Hesiod. Theog 907: „Τρεῖς δέ οἱ (Iovi) Εὐρυνόμη Χάριτας τέκε καλλιπαρῄους, Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα. Ἀγλαΐην τε καὶ Εὐφροσύνην Θαλίην τ' ἐρατει-

Vulcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto
10 Aut flore, terrae quem ferunt solutae;
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agna sive malit haedo.
Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres. O beate Sesti,
15 Vitae summa brevis spem nos vetat incohare longam.
Iam te premet nox fabulaeque Manes
Et domus exilis Plutonia; quo simul mearis,
Nec regna vini sortiere talis

νήν." — *alterno pede*] ad rhythmum pede feriente. — *Vulcanus ardens*] Iam verno tempore a Vulcano parantur fulmina, quae a Iove aestate mittantur. Ver enim breve est pelliturque instante ardore. Vulcanus dum candens ferrum procudit, ipse igne circumfusus ardere videtur. Sic supra I, 2, 2 rubens dextera Iovis. — *urit*] i. e. tantis flammis incendit, ut eas comburere videatur. Similis locus est Sat. I, 2, 114; ut haudquaquam necessaria sit Bentleii coniectura *visit*. Officinae Cyclopum montes sunt igniverni.

V. 9. *nitidum*] unguentis; vide ad Carm. II, 3, 13. — *myrto*] Ea Veneri sacra habebatur (Virg. Bucol. 7, 62), eiusque usus frequens fuit in compotationibus, quia semper viret. Carm. I, 38, 5. II, 7, 25. — *flore*] aut floribus, ut qui iam inveniuntur. — *agna*] Duplex verbi *immolandi* est coniunctio, et *immolare alicui aliquid re*, ut hic et apud Cic. de legib. II, 12: „quibus hostiis immolandum cuique deo", et *immolare alicui aliquam rem*, ut Sat. II, 3, 164. — *pallida*] exsanguis; ipsa enim Mors naturam eorum induit quos abripuit. — *aequo pede*] De sententia cf. Carm II, 3, 25. 14, 11. 18, 32. *Pulsando* indicat Mors se adesse. Sic Ovid. Heroid. 21, 46: „Persephone nostras pulsat acerba fores." — *regum*] Reges saepe dicuntur divites, ut Sat. I, 2, 86. II, 2, 45. Carm. II, 14, 11. II, 18, 34. Epist. I, 10, 33. A. P. 434. — *beate Sesti*] Sestium alloquitur poeta nunc domum idoneum locum nactus; nam is quoque dives erat divitiis tum recte usum esse epitheton videtur significare.

V. 15. *summa brevis*] cf. I, 11, 6. IV, 7, 17. — *iam*] mox; sic *iam* cum futuro Carm. II, 5, 10. 13. II, 15, 1. II, 20, 13. IV, 6, 41 de re sue tempore certe futura ideoque confidenter exspectata vel exspectanda. — *premet nox*] Ex verbo *premendi*, quod genere suo ad noctem quidem accomodatum est, latius aliquod facile invenitur, quod *Manibus* convenit, veluti *habebunt*. — *fabulaeque Manes*] Fabulae voc. non genitivus singularis est sed nominativus pluralis. Significat autem illud vocabulum inanitatem inferorum; apud quos qui sunt, iam nihil sunt nisi fabula, corpore scilicet carentes. cf. Carm. IV, 7, 16. Pers. 5, 152: „cinis et Manes et fabula fies." Nam dubito, num tale quid subsit, quale est apud Iuvenal. Sat. 2, 149: „Esse aliquos Manes et subterranea regna, Et contum et stygio ranas in gurgite nigras, Atque una transire vadum tot millia cumba, Nec pueri credunt, nisi qui nondum aere lavantur." — *domus exilis*] est egena et inops, sine suppellectile, ut Epist. I, 6, 45. Nihil, inquit, ibi reperies quo gaudeas: neque conviviis neque amoribus indulgendi facultas erit aut locus commodus. — *simul*] i. e. simul ac, ut saepenumero: Carm. I, 9, 9. I, 12, 27. II, 8, 5. II, 16, 2. III, 4, 37. III, 12, 7. III, 27, 33. IV, 7, 10. — *regna vini*] In conviviis Romani συμποσίαρχον, regem vel principem convivii, ma-

Nec tenerum Lycidan mirabere, quo calet iuventus
20 Nunc omnis et mox virgines tepebunt.

Carmen V.

Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro?
Cui flavam religas comam
5 Simplex munditiis? Heu quoties fidem
Mutatosque deos flebit et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens,

gistrum bibendi talorum sorte eligebant. cf. Carm. II, 7, 25. — *calet*] de amore cum ablativo, quoniam idem est quod incendi. Sic Carm. II, 4, 7. III, 9, 6. IV, 11, 33. — *tepebunt*] de incipiente amore.

Carmen V.

Perfidus Pyrrhae amor comparatur cum fraudulento mari, quod cum tranquillum videatur eos qui in littore versantur ad se quasi vocat trahitque, mox cum miseri se suaque eius fidei commiserunt, motis fluctibus omnes avide absorbet. Se ipsum fatetur Horatius eo naufragio prope exstinctum esse, neque tamen, ut sibi olim, ita aliis navigando salutem ut quaerant contingere. Pyrrha quae fuerit quaerere non magis vanum est quam si quis annum quo potissimum carmen videatur scriptum esse velit investigare. Πύῤῥα enim graece *flava* est.

V. 1. *multa in rosa*] Singularis numerus non poetis solis sed omnibus latinis in eiusmodi coniunctione usitatus: sic Cic. Tusc. III, 18, 43. V, 26, 73. de fin. II, 20, 65: „Potantem in rosa Thorium.“ Recte tamen h. l. non coronas rosaceas sed lectum rosis stratum intelligunt, ut Sen. Epist 36, 9 *in rosa iacere*. — *urget*] De hoc vocabulo vide quae sunt notata ad Carm II, 9, 9. — *flavam comam*] nam πυῤῥά est, et flavi capilli ab Italis propter raritatem pulchri habebantur. — *simplex munditiis*] sed animo dolosa. — *fidem mutatosque deos*] pro: mutatam fidem mutatosque deos. cf. ad Carm. I, 2, 1. — *aspera*] quia excitata. — *nigris ventis*] nimbis coelum obducentibus. Epod. 10, 5. Virg. Georg. III, 278. Vide supra ad I, 3, 14.

V. 8. *emirabitur*] Sic in omnibus codicibus, sed vocabulum apud bonos scriptores alias non legitur, quare Bentleius malebat, *ut mirabitur*, alii *demirabitur*, ego olim *eluctabitur*; sed nihil mutandum. Est enim *mirari ad mortem*, quo summum significatur stuporis genus. Iam praeterea ἅπαξ λεγόμενα apud Horatium haec sunt: *irruptus* Carm. I, 13, 18. *aesculetum* Carm. I, 22, 14; *allaborare* I, 38, 5; *tentator* III, 4, 71; *exsultim* III, 11, 10; *inaudax* III, 20, 3; *immetata* III, 24, 12; *Faustitas* IV, 5, 18; *belluosus* IV, 14, 47; *applorans* Epod. 11, 12; *inemori* Epod. 5, 34; *prodocere* Epist. I, 1, 55; *emetere* Epist. I, 6, 21; *laeve* Epist. I, 7, 52; *insolabiliter* Epist. I, 14, 8; *depugis* Sat. I, 2, 93; *vepallidus* ib. 129. — *insolens*] non assuetus tantae perfidiae ac tempestati. — *aurea*] iterum quia πυῤῥά est, tum latius de tota formositate. — *vacuam*]

Qui nunc te fruitur credulus aurea,
10 Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat nescius aurae
Fallacis. Miseri, quibus
Intentata nites! Me tabula sacer
Votiva paries indicat uvida
15 Suspendisse potenti
Vestimenta maris deo.

Carmen VI.

Scriberis Vario fortis et hostium
Victor Maeonii carminis alite,
Quam rem cunque ferox navibus aut equis

ab aliis non occupatam, sibi uni deditam. — *aurae*] et de vento et de favore; utraque res mutabilis. De genitivo Zumpt gr. lat. §. 436; cf. Carm. III, 2, 17. — *tabula*] Solebant qui ex naufragio divina ope erepti erant in templis deorum marinorum tabulam votivam et vestimenta, quibus cum naufragium paterentur erant induti, suspendere. cf. Sat. II, 1, 33. A. P. 20. Virg. Aen. XII, 766.

Carmen VI.

Generalis sententia, ex qua tota haec M. Vipsanii Agrippae laudatio ducitur, haec est: *non omnia possumus omnes* vel *sciendum, quid humeri ferant quid ferre recusent.* Est enim carmen ita institutum, ut poeta, cum magnis rebus gestis digne laudandis inferiorem se diceret, praeclara Agrippae facinora cum antiquis apud Homerum viris fortibus comparata summa qua in lyrico carmine posset fieri laude tecte et artificiose exornaret. Eiusdem artis et simulationis alia exempla sunt Carm. II, 12. IV, 15. In qua re hunc ordinem nobis observare videmur: media stropha principalem sententiam habet utrimque cincta duabus strophis, quarum quidem ut quarta alteri respondet, sic quinta contra primam posita quid inter epicum poetam discriminis intersit et Horatianam lyram iocose prope ostendit. — Non potest dici ad quem annum carmen referendum sit, quamquam illud veri simile est, haud ita multo post victoriam Actiacam optime laudes Agrippae victoris scribi potuisse; et certum videtur, carmen scriptum esse ante a. 727, quo Octavianus *Augusti* nomine ornatus est.

V. 1. *Vario*] L. Varius, poeta epicus et tragicus, natus circa a. u. c. 672, amicus fuit Virgilii et Horatii; carmina composuit de morte Caesaris et de laudibus Octaviani, deinde tragoediam scripsit Thyesten; Augusto iubente Virgilii mortui (a. 735) Aeneidem cum Plotio Tucca emendavit; mortuus ipse videtur ante a. 744. Praeter paucos versus nihil ex eius carminibus nobis relictum est. — *Maeonii carminis*] Homerici, a patria Homeri Smyrna, Maeoniae s. Lydiae urbe. — *alite*] cycno, i. e. poeta, cf. Carm. IV, 2, 25. Ablativus in omnibus codicibus legitur. Cuius constructionis exempla non apud Horatium solum sed omnino rarissima sunt. Vide tamen Epist. I, 1, 94: „curatus inaequali tonsore“ et Sat. II, 1, 84: „laudatus Caesare.“ Quare non opus est coniectura *aliti*, ut dativum habeamus pro ablat. cum praepositione *ab*. — *quam rem cunque*] Adiectiva et particulae relativae *quicun-*

Miles te duce gesserit.

5 Nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
Pelidae stomachum cedere nescii
Nec cursus duplicis per mare Ulixei
Nec saevam Pelopis domum

Conamur tenues grandia, dum pudor
10 Imbellisque lyrae Musa potens vetat
Laudes egregii Caesaris et tuas
Culpa deterere ingeni.

Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne scripserit aut pulvere Troico
15 Nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem?

que, *ulcumque* cet. apud Horatium modo tmesi in suas partes dividuntur, ut h. l. et I, 7, 25. I, 9, 14. I, 16, 2. I, 27, 14, modo non dividuntur: ut Carm. I, 17, 10. I, 21, 6. I, 28, 25, aliis. Ceterum in his *scriberis quamcumque rem miles gesserit* attractionis quoddam liberius genus est, quod sic intelligas: *scriberis et scribetur*. — *gravem Pelidae stomachum*] Exprimunt haec verba argumentum Iliadis Homericae: *μῆνιν Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος*; eodem modo *cursus duplicis Ulixei* Odysseam significant. *Gravis* stomachus est, ut apud Homerum *οὐλομένη ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν*. — *duplicis Ulixei*] *διπλοῦς*, subdolus, versutus, *πολύτροπος*. De forma genitivi vide Zumpt. gr. lat. §. 52. 4. — *saevam Pelopis domum*] Spectant haec ad Varii Thyestem, cuius argumentum sumptum fuit ex funestissima illa Pelopidarum familia, quae tragicis poetis largam scribendi materiam praebuit. Perpetua enim caede tota domus exstincta est: Pelops socerum interfecit Oenomaum, Atreus liberos Thyestae fratris, Aegisthus et Clytaemnestra Agamemnonem, Orestes denique Aegisthum et matrem Clytaemnestram. — *tenues*] cf. Carm. IV, 2, 27—32. IV, 15, 1—4.

V. 13. Caesarem et Agrippam Martis et graecorum heroum aeternam gloriam attingere et aequiparare ostendit. Tria autem nomina posuit suo more; in quibus quod Merionen reperimus, id eum non offendet qui ex carmine I, 15 Horatium non summos solum heroas sed etiam qui summis proximam virtutem probaverint laudare viderit. cf. Hom. Il. XIII, 159 sqq. 240 sqq. 528 sqq. 567 sqq. 650 sqq. V, 59 sqq. VIII, 264. — *tunic. tect. adamant.*] est *χάλκεος Ἄρης* Hom. Il. V, 704. 866. Compara Homeri epitheta *χαλκοχίτων*, *χαλκεοθώραξ*. — *nigrum*] cf. Carm. II, 1, 22. — *Tydiden*] vide Hom. Il. V, 846—887. 330—352. — *sectis in iuvenis unguibus*] Bentleii coniectura *strictis* facile carenus. Animadvertendum est oxymoron *sectis acrium*, quae verba haud temere alterum in initio alterum in fine versus posita sunt. Deinde festive haec non cruenta proelia contra veras caedes et pugnas ponuntur. Haec qui canat, eum non posse illa canere affirmat. Ordo verborum hic est *sectis unguibus eorum in iuvenes*; quattuor enim vocabula, quorum bina coniungenda sunt, ita saepe Horatius disposuit, ut alterum par primum et tertium, alterum secundum et quartum locum versus obtineret. Versus ipse caesura in duas partes dividitur; alterum verborum par in fronte, alterum in fine partium versus collocatum. Qua re nihil frequentius est in pentame-

Nos convivia, nos proelia virginum
Sectis in iuvenes unguibus acrium
Cantamus vacui sive quid urimur,
20 Non praeter solitum leves.

Carmen VII.

Laudabunt alii claram Rhoden aut Mytilenen
Aut Ephesen bimarisve Corinthi
Moenia vel Baccho Thebas vel Apolline Delphos
Insignes aut Thessala Tempe.
5 Sunt quibus unum opus est intactae Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare et

tria elegiacis. Alia exempla supra habes v. 7. 13. — *vacui*] liberi ab amore. Adiectivum ut participium positum est: *sive vacui sumus*; sic Carm. I, 32, 6. Sat. II, 5, 11. — *quid urimur*] Accusativus adverbialis ne a pedestri quidem oratione abhorret. Zumpt. gr. lat. §. 385. — *non praeter sol. leves*] Quae levitas proximo pertinet ad amorem, transfertur autem ab amore ad rationem poeticam.

Carmen VII.

Dividitur hoc carmen in tres partes, quarum prima est usque ad v. 10, altera ad v. 21, tertia usque ad v. 32. Prima parte, quae est exordium, ostenditur alios alius magnis laudibus efferre regiones et urbes; quorum iudiciis medio carmine opponitur ipsius Horatii amor solitudinis et rusticae vitae, quo ut amicus quoque capiatur et a negotiis et strepitu hominum ad otium et quietem leniter perducatur sapienter et amice optatur. Tertia deinde parte Teucri exemplo exulis docetur, quocunque homines ferantur aut fato agitati aut voluntate ducti, si hilaritatem et continentiam animi servaverint, beatos eos fore et reperturos quae ad vere recteque vivendum requirantur. — L. Munatius Plancus, ad quem carmen scriptum est, Caesare, apud quem pugnaverat in Gallia et Africa, mortuo varius et inconstans primum Ciceronem, deinde Antonium, tum Octavianum secutus est. Ceterum Hieronymus Chronic. p. 155: „Munatius Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur insignis.“ Quo tempore h. c. scriptum sit, non possumus pro certo affirmare, nisi quod veri simile videtur, tum demum potuisse scribi, cum Munatius Antonium iam reliquisset; id quod factum est a. u. c. 722. Fuerunt autem qui v. 15 in duo carmina disiungendum putarent, parum intelligentes, neutra parte totum carmen absolvi

V. 1. *claram Rhoden*] mercatura, artibus, eloquentiae studiis. — *Mytilenen*] quam Lesbi insulae urbem Cicer. de leg. agr. II, 16 „et natura et descriptione aedificiorum et pulchritudine imprimis nobilem“ vocat. — *carmine perpetuo*] Olea Minervae sacra fuit; eo enim dea culturam et plantationem eius arboris invenisse dicebatur; Athenis certe ea cultura et vetustissima et frequentissima fuit; vid. Herod. V, 82: „Λέγεται δὲ καὶ ὡς ἐλαῖαι ἔσαν ἄλλοθι γῆς οὐδαμοῦ καὶ ἐκείνου τὸν χρόνον ἢ Ἀθήνῃσι.“ *Fronti praeponere* est *caput redimire*. Quod aliud caput potest intelligi nisi ipsorum poetarum? Dicit igitur Horatius: „Nihil antiquius habent quam Minervam eiusque urbem celebrare; quae quidquid canunt, civium i. e.

Undique decerptam fronti praeponere olivam.
Plurimus in Iunonis honorem
Aptum dicet equis Argos ditesque Mycenas.
10 Me nec tam patiens Lacedaemon
Nec tam Larissae percussit campus opimae,
Quam domus Albuneae resonantis
Et praeceps Anio ac Tiburni lucus et uda
Mobilibus pomaria rivis.
15 Albus ut obscuro deterget nubila coelo
Saepe Notus neque parturit imbres

laudem Minervae quaerunt in eaque celebranda suam sibi coronam simul inveniunt; nusquam ne in alienissimis quidem rebus abstinent a laude Athenarum.« Ironiae aliquid in his verbis inest. Alii carmen *perpetuum* cyclicum esse voluerunt, ut apud Ovid. Met. I, 4. — *et*] in fine versus collocata particula saepe apud Horatium etiam in lyricis: Carm. I, 3, 19. I, 7, 6. I, 9, 13. I, 35, 11. II, 6, 1. 2. II, 13, 23. II, 16, 47. al. cf. ad Carm. I, 3, 38. Habet autem haec particula h. l. facultatem quam dicimus consecutivam: *et inde;* cuius usus apud Horatium haec addo exempla: I, 16, 24. I, 17, 2. 27. I, 29, 2. I, 30, 2. II, 2, 11. 15. II, 3, 19. 27. II, 6, 18. II, 18, 24. III, 1, 1. III, 3, 35. 71. III, 6, 42. III, 11, 11. 51. III, 15, 6. IV, 7, 21. IV, 13, 10. — *Plurimus*] Singularis cum audacia quadam collocatus est; cum enim Romani dicerent *multus hostis, multus pedes, multa canis* (Hor. Ep. 2, 31), hoc quoque ausus est, ut adiectivum etiam substantivi auxilio destitutum eadem ratione inferret. Deinde ne hoc quidem *in honorem alicuius dicere* vulgare est, tamen non sine exemplo, veluti Quintil. XI, 2, 12 *in honorem victoriae.* — *aptum equis* ἱπποτρόφον, ἱππόβοτον, Homericum epitheton; sic *dites Mycenae* ex Hom. Il. VII, 180 βασιλῆα πολυχρύσοιο Μυκήνης. — *patiens Lacedaemon*] propter morum disciplinam et severas Lycurgi leges. Horatius prisca tempora respexit, ut, cum sua aetate et equestris gloria Argivorum et divitiae Mycenarum et patientia Lacedaemoniorum iam diuturna oblivione premerentur, quam inanis tunc esset earum urbium nimia laudatio, ipsis epithetis dilucide ostenderet. — *Larissae*] Thessaliae urbis ager fertilissimus erat. Hom. Il. II, 841 Λάρισσα ἐριβῶλαξ. — *percussit*] graviter movit.

A. 12. *domus Albuneae*] Praestantiam et amoenitatem agri Tiburtini, in quo et Horatius saepe commorabatur et Munatius villam habuit (v. 21), non sine magno patriae terrae amore ita describit, ut omni ratione cum Graeciae nobilissimis et pulcherrimis locis certare Italiam posse demonstraret. Albunea est Sibylla, quae Tiburi ut dea colebatur; de cuius antro, per quod Anienis flumen ingenti strepitu perfunditur, Virgilium lege Aen. VII, 82 sqq. — *praeceps Anio*] Prope Tibur Anio de alta rupe deiicitur. — *Tiburni*] qui filius s. nepos Amphiarai cum fratribus Catillo et Cora Tibur oppidum condidisse fertur. cf. Carm. I, 18, 2. Virgil. Aen. VII, 671. — *Albus Notus*] vide ad Carm. I, 3, 14; cf. Carm. III, 27, 19. In hoc versu adiectiva *albus obscuro* eo consilio iuxta collocata esse apparet, ut imago quae proponitur ipso verborum certamine clariore luce collustretur. — *deterget*] a *detergeo*, antiquiore verbi forma. — *neque part. imbres*] Apud Horatium ut apud alios poetas saepe fit, ut sententia quo gravius tangat animum audientium vel legentium non tota simul pronuntietur, sed aut in partes dissecetur aut varie ipsa proponatur. Hoc alterum amplificationis genus ita variatur, ut coniunctam habeamus modo affirmantem et negantem, modo propriam

Perpetuos, sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitaeque labores
Molli, Plance, mero, seu te fulgentia signis
Castra tenent seu densa tenebit
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyaeo
Tempora populea fertur vinxisse corona
Sic tristes affatus amicos:
Quo nos cunque feret melior fortuna parente
Ibimus, o socii comitesque:
Nil desperandum Teucro duce et auspice Teucro;
Certus enim promisit Apollo,
Ambiguam tellure nova Salamina futuram.
O fortes peioraque passi
Mecum saepe viri, nunc vino pellite curas;
Cras ingens iterabimus aequor.

et tropicam enuntiationem. Prioris generis exemplum hoc est de quo nunc agitur, quocum conferas hos locos Carm. I, 3, 12. I, 8, 10. II, 9, 10. II, 10, 19. II, 14, 22. II, 16, 3. III, 6, 26. III, 9, 6. IV, 4, 31. Qua re fieri solet, ut sententiae saepe causales et consecutivae non iis, quibus in oratione utendum est particulis, adiiciantur, sed his *et*, *que*, *nec*, *neque* simpliciter addantur.

V. 17. *sapiens*] vide ad I, 2, 45. — *molli mero*] Vinum vetustum molle, recens austerum est. Hoc tamen loco adi. *molli* per quandam prolepsin positum est, quoniam vini sapienti usu „mordaces diffugiunt sollicitudines.“ (Carm. I, 18, 4). — *tenebit*] Praeterquam quod ipsa eiusdem verbi repetitio gravis est (quae quidem gravitas locis quae verbum in versu occupavit etiam augetur), futurum tempus Munatio quid faciendum sit leniter suadet. — *Teucer*] Telamon Aiaci et Teucro filiis ad Troianum bellum proficiscentibus eam imposuit legem, ut alter alterum tutaretur neve alter sine altero rediret. Aiax cum in certamine de armis Achillis Ulixi esset posthabitus, manum sibi ipse intulit; quare Teucer redux a patre non est acceptus. Quo facto is Salamine insula relicta Cyprum profectus alteram ibi urbem patriae cognominem condidit. — *Lyaeo*] Baccho, vino. Quod nomen cur in hac sententia aptissimum visum sit, facile intelligetur. — *uda*] sunt calida, exhilarata. — *populea*] Populus Herculi sacra est. Qui itinera faciebant, sacrificabant τῷ ἡγεμόνι Ἡρακλεῖ. Xen. An. VI, 3, 25.

V. 27. *Teucro duce*] Teucri nomen post caesuram et in fine versus collocatum audientium legentiumve animos ad se convertit. Ceterum haec ex usu Romano ad Graecum hominem translata sunt. Cf. Liv. VI, 12, 6: „Camilli ductu atque auspicio accisae res erant“ et saepe. Poeta concretum quod vocant posuit pro abstracto nomine. — *peioraque passi*] cf. Cic. Tusc. V, 37, ubi huius Teucri vocis mentio fit. Virg. Aen. I, 198. — *Ambiguam*] ut *falsus*, *simulatus* apud Virgilium Aen. III, 302. 349. Ambiguum erit, si quis in posterum Salaminis meminerit, utram velit indicare, in sinu Saronico an in insula Cypro.

Carmen VIII.

Lydia, dic, per omnes
Te deos oro, Sybarin cur properes amando
Perdere; cur apricum
Oderit campum, patiens pulveris atque solis?
5 Cur neque militaris
Inter aequales equitat, Gallica nec lupatis
Temperat ora frenis?
Cur timet flavum Tiberim tangere? Cur olivum
Sanguine viperino
10 Cautius vitat neque iam livida gestat armis
Brachia, saepe disco,
Saepe trans finem iaculo nobilis expedito?
Quid latet, ut marinae
Filium dicunt Thetidis sub lacrimosa Troiae
15 Funera, ne virilis
Cultus in caedem et Lycias proriperet catervas?

Carmen VIII.

Castigatur iuvenis Romanus, quod Lydiae amore et illecebris tantopere se irretiri passus est, ut neglectis omnibus ingenuo adolescente dignis artibus et exercitationibus iam lateat apud mulierculam ipse effeminatus ac mollis. Quam rem artificiose ita instituit Horatius, ut non ipsum iuvenem tangeret, sed continuis interrogationibus in Lydiam inveheretur; totum enim carmen interrogando conficitur. Incertum est, quae Lydia, quis Sybaris fuerit. Ipsa autem nomina mollitiem indicant. De tempore inane est aliquid suspicari.

V. 4. *campum*] Martium, solis aestui maxime expositum. — *patiens pulv.*] cum antea *patiens* pulveris et solis fuerit. Tum recensentur diversa gymnicorum ludorum genera, quibus iuvenes Romani in campo exercebantur. — *militaris*] more militari. — *lupatis frenis*] frenis asperrimis: dicta autem lupata a lupinis dentibus, quos forma imitabantur. — *Gallica era*] Gallicos equos feroces et celeres, quos multos ex Gallia petiisse Romanos constat. — *nec*] Haec quoque particula ut cognata *et* postponitur a poetis, veluti praeter h. l. Carm. III, 18, 6. IV, 5, 14. — *olivum*] Luctaturi oleo ungebantur, ne facile teneri possent ab adversariis. De ablat. vid. Zumpt. §. 484. — *livida armis brachia*] Ut crura compedibus, brachia catenis livescunt, sic armorum, disci et iaculi, gravi pondere brachia lividas maculas trahunt. — *Filium Thetidis*] Achillem, qui a matre, ne ad Troianum bellum profectus periret, in Seyrum insulam ad Lycomedem regem missus est, ubi inter filias regis muliebri veste tectus latuit, donec Ulixis dolo captus virum se esse prodidit Ovid. Met. XIII, 163 sqq. — *Lycias catervas*] Lycii Troianorum socii fuerunt Sarpedone et Glauco ducibus. Hom. Il. II, 876. De particula *et* vide ad I, 3, 19.

Carmen IX.

Vides, ut alta stet nive candidum
Soracte nec iam sustineant onus
Silvae laborantes geluque
Flumina constiterint acuto.
5 Dissolve frigus ligna super foco
Large reponens, atque beniguius
Deprome quadrimum Sabina,
O thaliarche, merum diota.
Permitte divis cetera, qui simul

Carmen IX.

Olim cum Horatius cum aliis aetate et animo coniunctis iuvenibus hilariter epularetur, forte factum esse videtur, ut gratae sodalium nugae et colloquia ad serias res, ad reipublicae tristem condicionem et ad futurarum rerum miseram exspectationem aberrarent. Quod cum aegre ferret Horatius, subito surgit et alloquitur thaliarchum i. e. magistrum coenae, ut quibus tunc maxime opus esset rebus maiorem curam adhiberet. Iam cum frigore omnia contracta rigerent, eamque convivae ita accumberent, ut ex triclinio Soracte montem in finibus Faliscorum nive et glacie tectum conspicerent: „vides, inquit, quanto nunc frigore premamur; huic igitur rei ligno largius ad focum apposito consulas; vides etiam, quam nunc tristibus sententiis etiam animi adstringantur, quibus aeque providendum est vini copia liberaliter aucta. Reliqua omnia qualiacunque sunt nunc nos mittamus, fruamur quibus possumus frui, amoribus, saltationibus, lusibus. Nam quae reliqua sunt etiamsi omnia ex voluntate non cedant, tamen res nostrae curae sunt diis, qui ut tempestates sereno coelo mitigare solent, sic quibus nos movemur curis eas quoque delebunt.“ Aliis *Thaliarchus* est fictum nomen sodalis alicuius. Imitatus est Horatius *Alcaeum* (Schneidewin Del. p. 273): „Ὄγει μὲν ὁ Ζεύς, ἐκ δ' ὀρανοῦ μέγας Χειμών, πεπάγασιν δ' ὑδάτων ῥοαί. Κάββαλλε τὸν χειμῶν', ἐπὶ μὲν τιθεὶς Πῦρ, ἐν δὲ κίρναις οἶνον ἀφειδέως Μελιχρόν, αὐτὰρ ἀμφὶ κόρσᾳ Μαλθακὸν ἀμφι[τίθει] γνόφαλλον.“ — Totius carminis natura suadere videtur, ut carmen haud ita multo post proelium Philippense scriptum esse credamus, eodem fere tempore quo Epod. 13, quod carmen huic et re et verbis simillimum est.

V. 1. *stet*] Stare res apud poetas dicuntur, quae ita operta et oppleta sunt ut moveri iam non possint. cf. Virg. Aen. VI, 300. XII, 408; quod ad inanimates quoque res hoc verbum transfertur, id noli mirari, quoniam poetis ubique motus est et vita. — Particula *ut* cum sequitur verbum *videndi*, similia, quae eius ope adiungitur sententia non pro obiecto est quod vocamus, sed describitur qua ratione fiat. Horatiana exempla alia sunt Carm. I, 14, 3. III, 10, 7. III, 4, 17. 42. III, 7, 13. — *laborantes*] cf. Carm. II, 9, 7. Hoc quoque ex studio poetarum inanimatis quoque rebus vitam et sensus tribuendi. — *reponens*] nimirum per servos. — *deprome Sabina diota*] Diota vasculum est duas aures (ὦτα) habens, utrimque ansatum, in quo vinum condebatur. Sabina autem ipsa appellatur propter vinum quod in ea conservatur Sabinum, non nobile quidem sed non vilissimum. — *simul*] vide ad Carm. I, 4, 17. — *stravere*] Ventos sternere poeticum est; in oratione dicimus *compescere*, *sedare*. —

10 Stravere ventos aequore fervido
Deproeliantes, nec cupressi
Nec veteres agitantur orni.

Quid sit futurum cras, fuge quaerere et
Quem Fors dierum cunque dabit lucro
15 Appone, nec dulces amores
Sperne puer neque tu choreas,

Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et campus et areae
Lenesque sub noctem susurri
20 Composita repetantur hora,

Nunc et latentis proditor intimo
Gratus puellae risus ab angulo
Pignusque dereptum lacertis
Aut digito male pertinaci.

Carmen X.

Mercuri, facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum

fuge quaerere] vide supra ad Carm. I, 1, 8. — *Fors*] Alii *sors*, sed sors eventus est, non ipsa vis fati. — *puer*] donec puer es; vide ad Carm. I, 6, 19. — *neque tu*] Pronomen *tu* in arsi positum auget adhortationis vim. cf. Epist. I, 2, 63.

V. 18. *areae*] loca publica ad templa fere sita, in quibus conveniebat iuventus et deambulabat. — *repetantur*] iterum atque iterum quaerantur. — *nunc et latentis*] Describitur lusus amantium, quo puella in angulo aliquo domus latens velle quidem se fallere amatorem simulat, sed dulci risu ipsa curat, ut celeriter reperiatur, deinde amator armillam vel anulum reluctanti quidem sed vinci cupienti aufert. In vv. 21. 22. animadvertendus est admirabilis verborum ordo, quo quae mixta et perturbata videntur, versuum tamen locis, in quibus quae coniungenda sunt verba collocata habemus, clarissima luce illustrantur. Nam trinorum parium nominum (*latentis puellae*, *proditor risus*, *intimo angulo*) tria superiora (*latentis proditor intimo*) eadem loca obtinuerunt in v. 21, quae tria inferiora (*puellae*, *risus*, *angulo*) in v. 22 occuparunt; *latentis puellae* in arsibus et caesuris, *proditor risus* in initiis sunt alterarum partium versuum, *intimo angulo* versus claudunt. Et sic quoque habes certum ordinem

1.	2.	3.	4.	5.	6.
lat.	prod.	int.	puell.	ris.	ang.

Cum qua re conferas adnot. ad Carm. III, 11, 26 sq. — *male*] non admodum.

Carmen X.

Hymnus est ad Mercurium, filium Iovis ex Maia Atlantis filia, qui cum

Voce formasti catus et decorae
More palaestrae,
5 Te canam, magni Iovis et deorum
Nuntium curvaeque lyrae parentem,
Callidum quidquid placuit iocoso
Condere furto.

Te boves olim nisi reddidisses
10 Per dolum amotas puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra
Risit Apollo.

Quin et Atridas duce te superbos
Ilio dives Priamus relicto
15 Thessalosque ignes et iniqua Troiae
Castra fefellit.

ut graecus Ἑρμῆς deus esset rationis et eloquentiae, plurimum valuit et ad excolendum genus hominum et ad iungendos deos non solum inter se sed etiam cum hominibus. Nam de eloquentia sic Cicero de orat. I, 8: „Quae vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare aut a fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere?“ Ea autem cultura hominum duplex est, animi et corporis; quare Mercurius non λόγιος solum sed etiam ἀγώνιος est. Deinde cum ad eloquentiam et persuadendi vim prudentia et calliditas facile accedant, fieri non potuit, quin hae quoque facultates in Mercurium transferrentur, unde et *pacifer* est, quoniam bellantium et rixantium animi eloquentiae potestate placantur et conciliantur, et *fur*, λῃστὴρ (h. Merc. 14) dicitur, quia in furtis quoque et iocis acumen maxime adiuvat. Ex hac autem Mercurii virtute intelliguntur tres strophae mediae. Tum idem deus lyram quoque invenisse dicitur, quia musica ars multum valet ad formandos hominum animos et eloquentia propinqua est poesi. Denique Mercurius est, qui homines cum ipsa morte conciliat, ut animas ad inferos ducat et ψυχοπομποῦ vel ψυχαγωγοῦ nomen acceperit. Qua quidem ratione perspicuum est, eloquentiae vi ac potestate omnia coniungi et placari, deos cum hominibus, homines cum inferis; quare in hac laudatione Mercurii insunt laudes eloquentiae. Tempus carminis incertum est.

V. 2. *recentum*] recens creatorum, qui fuerunt „mutum et turpe pecus“ Sat. I, 3, 100. — *decorae*] Nam ludis gymnicis corpora finguntur ad statum motumque decentiorem, politiorem. — *callidum condere*] vide ad Carm. I, 1, 18. — *boves*] Apollini, qui ob confossos Cyclopes e coelo eiectus armenta Admeti, Pheraeorum regis, pasceret, Mercurius puer clam boves abegisse dicitur et celasse. Quod furtum cum sensisset Apollo et puero nisi raptas reddidisset graves poenas minaretur, pharetra cum sagittis spoliatum se vidit. Inermis igitur factus non potuit non ridere. — *viduus*] poetice pro generali vocabulo *privatus*. — *Atridas*] Rem narrat Hom. Il. XXIV, 336 sqq. — *superbos*] μεγαθύμους, μεγαλήτορας. — *Ilio relicto*] Apud Horatium eius nominis duplex et forma est et genus: nominativus *Ilios* Carm. IV, 9, 18 feminini est generis, inde accusativus *Ilion*, id quod quamquam non ex Carm. III, 3, 37, tamen ex Epod. 14, 14 elucet; verum ablativus *Ilio* cum neutrius generis sit praeter hunc locum

Tu pias laetis animas reponis
Sedibus virgaque levem coërces
Aurea turbam, superis deorum
20 Gratus et imis.

Carmen XI.

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem di dederint, Leuconoë, nec Babylonios
Tentaris, numeros. Ut melius, quidquid erit, pati!
Seu plures hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam,
5 Quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum, sapias, vina liques et spatio brevi

etiam Carm. III, 19, 4. IV, 4, 53. Epod. 10, 13 (unde idem genus in quinto loco Carm. I, 15, 33 esse suspicaberis), a nominativo *Ilium* vel *Ilion* (Carm. III, 3, 18 coll. 23) factus est. — *virga aurea*] ῥάβδῳ χρυσείῃ. Hom. Od. XXIV, 1—5. — *levem turbam*] εἴδωλα, non corpora. — *imis*] poetice pro *inferis*.

Carmen XI.

Cicero de divin. I, 1: „Chaldaei, inquit, diuturna observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut praedici posset, quid cuique eventurum et quo quisque fato natus esset.“ Tacit. Hist. I, 22: „genus, inquit, hominum infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper et retinebitur.“ Cic. de divin. I, 19: „Contemnamus etiam *Babylonios* et eos qui e Caucaso coeli signa servantes *numeris* stellarum cursus et motus persequuntur.“ cf. Tuscul. disp. I, 40. Horatius quanto melius sit iis quae habeamus sapienter frui, quam inanibus doctrinis falli ac diuturnae vitae spem capere hoc parvo sed egregio carmine Leuconoae suadere studet. De quo nomine si quae divinatio conceditur, facile opineris, consulto ita factum esse ab Horatio, ut quae clara mentis acie (λινὸς νοῦς) praedita esset, eam imprimis non debere decipi falsis artibus ipso nomine demonstraret. Ad mulierem ideo scripsisse videtur, quia mulieres astrologis fuerunt deditissimae. De tempore unum hoc certum est, scripta esse haec hieme (v. 5).

V. 1. *scire nefas*] Cur nefas sit intelliges ex simillimo loco Carm. III, 29, 29 sqq. — *nec*] vide Zumpt. gr. lat. §. 535. §. 529. adnotat. — *quae nunc*] Nihil in hoc versu aliud quaerendum est nisi poetice aucta et amplificata notatio hiemis quae tunc erat. — *debilitat*] littus enim est „fluctifragum“ Lucret. I, 305. — *spatio brevi*] Intelliguntur haec ex simillimo loco Carm. I, 4, 15. — *vina liques*] De qua re *Becker* in Gallo T. II. p. 170: „Gewöhnlich seihete man den Wein durch den saccus vinarius und das colum, eine Art Sieb oder Durchschlag von Metall mit feinen Löchern. . . . Der saccus war ein leinener Filtrirsack, das schlechteste Mittel, da das Seihen durch Leinwand den besten Wein zur elenden vappa macht.“ cf. Hor. Sat. II, 4, 54. „Indessen wurde der saccus auch bei guten Weinen gebraucht. Man pflegte nämlich colum und saccus mit Schnee zu füllen und darauf den Wein zu giessen, um ihn zu erfrischen.“ — *reseces*] cf. Cic. Tusc. IV, 26, 57: „Quod aiunt, *nimia resecari* oportere, naturalia relinqui

Spem longam resecces. Dum loquimur, fugerit invida
Aetas: carpe diem quam minimum credula postero.

Carmen XII.

Quem virum aut heroa lyra vel acri
Tibia sumis celebrare, Clio?
Quem deum? Cuius recinet iocosa
Nomen imago
5 Aut in umbrosis Heliconis oris
Aut super Pindo gelidove in Haemo?
Unde vocalem temere insecutae
Orphea silvae

cet.« — *carpe diem*] cf. Epist. I, 4, 13. Invida autem est aetas, quia vitae longiorem usum non concedit. In carpendo inest notio celeritatis.

Carmen XII.

Est *ἐγκώμιον* Augusti Pindarico more compositum. Dividitur autem carmen in tres partes. Prima exordium est, ad exemplum Pindari accommodatum, per tres strophas continuatum. Altera pars novem strophas habet, in duas partes ipsa divisa; nam strophis 4. 5. 6. 7. 8 dii heroesque laudantur, quorum non potestas solum sed etiam beneficentia humano generi perspecta est. Deinde descenditur strophis 9. 10. 11. 12 ad duces et principes, atque celebratos potissimum eos repetes, qui aut gloria militari aut administrandae reipublicae scientia eminuerunt aut priscae virtutis Romanae, constantiae, paupertatis, simplicitatis exempla habebantur. Per quorum seriem posta, postquam Marcellum quoque nominavit, in quo posita erat futurae aetatis spes et salus, pergit ad gentem Iuliam et *tertiam* partem carminis. Iam ad summum quasi fastigium quo voluit pervenit; adduntur gravissimae preces pro salute Caesaris Augusti, qui qualis Iuppiter in coelo talis est in imperio Romano i. e. toto orbe terrarum, quem externos hostes, etiam remotissimos (Parthos, Indos) superaturum et internam pacem iustitia, aequitate castitateque conservaturum esse amantissimus quisque patriae speravit. Sic haec quoque tertia pars tres strophas complectitur. Anno 730 a. u. c. carmen compositum esse veri similimum videtur, quoniam Marcellus a. 731 adolescens mortuus est neque ante a. 729, quo anno Iuliam Augusti filiam XVII annos natus in matrimonium duxit, spem potuit excitare fore ut mortuo Augusto imperium acciperet suaque dignitate augeret. Deinde initio a. 730 Augustus ex Gallia et Hispania, ubi gravi morbo paene oppressus erat, victis hostibus Romam rediit Ianique templum iterum clausit. Praeterea memorabilis in hac re locus est Dionis LIII, 28: „*ἀφικομένῳ δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἄλλα τινὰ ἔπί τε τῇ σωτηρίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει αὐτοῦ ἐγένετο, τῷ τε Μαρκέλλῳ βουλεύειν τε ἐν τοῖς ἐστρατηγηκόσι καὶ τὴν ὑπατείαν δέκα θάττον ἔτεσιν ἤπερ ἐνενόμιστο αἰτῆσαι.*“

V. 1. cf. Pind. Olymp. II, 1: „*Ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, τίνα θεὸν τίν' ἥρωα τίνα δ' ἄνδρα κελαδήσομεν.* — *iocosa imago*] est Echo; sic Carm. I, 20, 6—8. Romani enim proprio vocabulo carebant. — *Heliconis*] Triplex Musarum sedes; antiquissima Thraeciae mons Haemus. — *Orphea*]

Arte materna rapidos morantem
10 Fluminum lapsus celeresque ventos,
Blandum et auritas fidibus canoris
Ducere quercus.

Quid prius dicam solitis parentis
Laudibus, qui res hominum ac deorum,
15 Qui mare ac terras variisque mundum
Temperat horis?

Unde nil maius generatur ipso
Nec viget quidquam simile aut secundum,
Proximos illi tamen occupavit
20 Pallas honores.

Proeliis audax neque te silebo,
Liber et saevis inimica virgo
Belluis nec te, metuende certa
Phoebe sagitta.

25 Dicam et Alciden puerosque Ledae,
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem; quorum simul alba nautis
Stella refulsit,

Nota est fabula de veterum vatum, Orphei et Amphionis, non in homines solum sed in bruta animalia, etiam in inanimatas res, potestate, quae summa hic describitur et inhibito fluminum et ventorum, quibus nihil est mobilius, motu et ductis secum quercubus, quibus nihil est durius neque quidquam firmiores in terra radices agit. De forma accusativi *Orphea* vide Zumpt. gr. lat. §. 52. 4. — *quercus*] Species poetarum more subiungitur generi, ut Ep. I, 12, 7. Quod qui aegre ferrent, Horatium corrigere ausi sunt, ut *Sanadonus*, qui non *silvae*, sed *rupes*, Peerlkampius, qui *cautes* scribendum censuit. — *solitis parentis laudibus*] nam „a Iove principium“ (Virgil. Bucol. 3, 60) cum in omnibus rebus tum in carminibus. Ad ea quae insequuntur confer Carm. III, 4, 45 sqq. De ablat. vide ad Carm. I, 8, 9. — *mundum*] coelum; ut haec tria, terra mare coelum, totam rerum naturam coniungant. — *horis*] anni temporibus, ut A. P. 302. — *unde*] vide ad Carm. II, 12, 7. — *proximos*] Iuppiter ita maximus est, ut nullus deorum cum eo possit comparari, quamquam Minerva proximum quidem sed longo intervallo distantem locum obtinuit. Virgil. Aen. V, 320. Martial. XII, 8, 1: „Terrarum dea gentiumque Roma, Cui *par est nihil et nihil secundum*.“ De Minervae dignitate cf. Plut. Symp. 2. p. 617. C: „ἡ δὲ Ἀθηνᾶ φαίνεται τὸν πλησίον ἀεὶ τοῦ Διὸς τόπον ἔχουσα.“ — *proeliis audax*] cf. Carm. II, 19, 24 sqq. — *virgo*] Diana, quae cum fratre Apolline iniurias hominum ulciscitur et Romano populo, praecipue Iuliae genti, favet. cf. IV, 6. — *Alciden*] Est „vagus Hercules,“ qui orbem terrarum usque ad extremas oras pervagans noxias belluas et feros homines enecuit. — *Ledae*] filii sunt Castor et Pollux. — *hunc equis illum*] cf. Hom. Il. III, 237. Hor. Sat.

Defluit saxis agitatus humor,
30 Concidunt venti fugiuntque nubes,
Et minax, quod sic voluere, ponto
Unda recumbit.

Romulum post hos prius, an quietum
Pompili regnum memorem, an superbos
35 Tarquini fasces, dubito, an Catonis
Nobile letum.

Regulum et Scauros animaeque magnae
Prodigum Paulum superante Poeno
Gratus insigni referam Camena
40 Fabriciumque:

Hunc et incomptis Curium capillis
Utilem bello tulit et Camillum
Saeva paupertas et avitus apto
Cum lare fundus.

45 Crescit occulto velut arbor aevo
Fama Marcelli; micat inter omnes

II, 1, 26. — *alba stella*] Vide ad Carm. I, 3, 2. — *quod sic*] Alii *di sic, nam sit*, ex corruptione codicum et glossematis. — *ponto recumbit*] Poeta hoc verbum ita cum dativo coniunxit, ut *incumbere* in pedestri oratione. cf. Virg. Georg. I, 401.

V. 33. De Romulo et Numa lege Livium I, 21 fin. — *Tarquini*] Est Tarquinius Superbus, de quo Cic. Phil. III, 4: „Quasi vero ille rem Romanam, a Romulo primum conditam, a Numa Pompilio legibus institutisque temperatam non omnium regum maxime auxerit et amplificaverit, qui ut Cato libertate, ita ipse regno dignissimus fuit.“ — *nobile letum*] Catonis Uticensis, cuius qui putet mentionem fieri non debuisse in carmine ad Augustum laudandum scripto, falsum is iudicium facit de Horatii ingenio ac moribus. Quid Romani de Catone eiusque morte senserint, vide apud Ciceronem de off. I, 31. — *Scauros*] Cicero pro Font. 7: „Ecquem hominem vidimus, ecquem vere commemorare possumus parem consilio, gravitate, constantia, ceteris virtutibus, honoris ingenii rerum gestarum ornamentis M. Aemilio Scauro fuisse?“ Is fuit consul a. u. c. 638, censor, princeps senatus; cuius filius quoque nobilis fuit in civitate. — *animae prodigum*] vide Zumpt. gr. lat. §. 437. — *insigni Camena*] quia insignem reddit et malum hominem et bonum. — *incomptis capillis*] Prisci Romani barbati erant et intonsi (cf. Carm. II, 15, 11); anno demum u. c. 454 coepti sunt tonderi et comi. Laudatur igitur simplicitas cultus cum severitate morum coniuncta. — *saeva paupertas*] dura, quae mollitiem et luxuriam excludit; de qua *saevi* adiect. significatione cf. Epist. I, 18, 13. 54. De re vide Carm. II, 15, 13 sqq.

V. 45. *occulto aevo*] sensim, ut incrementa temporis vix animadvertantur. — *Marcelli*] Non intelligendus Marcellus victor apud Nolam, sed adolescens Marcellus, Augusti totiusque civitatis deliciae. Nam ea de arbore sensim crescente imago quid pertinet ad hominem dudum mortuum? Quae imago quam sit usi-

Iulium sidus velut inter ignes
Luna minores.

Gentis humanae pater atque custos,
50 Orte Saturno, tibi cura magni
Caesaris fatis data; tu secundo
Caesare regnes.

Ille seu Parthos Latio imminentes
Egerit iusto domitos triumpho,
55 Sive subiectos Orientis orae
Seras et Indos,

Te minor latum reget aequus orbem;
Tu gravi curru quaties Olympum,
Tu parum castis inimica mittes
60 Fulmina lucis.

Carmen XIII.

Cum tu, Lydia, Telephi
Cervicem roseam, cerea Telephi
Laudas brachia, vae meum
Fervens difficili bile tumet iecur.

tata apud antiquos, iam Homerus ostendit Il. XVII, 53. XVIII, 56. 437. — *Iulium sidus*] tota gens Iulia, quamquam non potest negari C. Iulium Caesarem maxime illustrari; quo interfecto stella crinita per septem noctes conspiciebatur. Credebant Caesaris animam in coelum sic evolavisse. Virg. Bucol. 9, 47. Ovid. Met. XV, 845 sqq. — *Luna*] cf. Sapph. fragm. 3. Neue: „*Ἀστέρες μὲν ἀμφὶ καλὰν σελάναν Ἄψ ἀποκρύπτοισι φαεννὸν εἶδος, Ὁππότ' ἂν πλήθοισα μάλισια λάμπῃ Γᾶν [ἐπὶ πᾶσαν].*“ — *secundo Caesare regnes*] Ovid. Met. XV, 858. — *Latio*] imperio Romano. — *subiectos Orientis orae*] in ultimis Orientis oris habitantes, ut Virg. Georg. III, 381. — *te minor*] cf. Carm. III, 5, 1 sqq. — *latum*] Alii ex codd. *laetum*, minus recte, opinor. — *gravi curru*] cum tonat et fulminat.

Carmen XIII.

Caput huius carminis hoc est, in amore nihil maius esse fide et constantia. Cui quidem sententiae haec quasi fabula subiecta est. Amat poeta Lydiam, Lydia Telephum; quem cum illa semper in ore habeat nec desinat propter pulchritudinem laudare, poetae invidia et ira incenditur. Incertum est, quo sit tempore compositum carmen.

V. 1. *Telephi*] fictum est nomen; cuius quidem egregia iteratio imitatur Lydiae frequentem eius nominis commemorationem. — *cerea brachia*] candida ut cera alba. — *iecur*] ex opinione veterum in iecore sunt cu-

5 Tum nec mens mihi nec color
Certa sede manent, humor et in genas
Furtim labitur arguens
Quam lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
10 Turparunt humeros immodicae mero
Rixae, sive puer furens
Impressit memorem dente labris notam.
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum dulcia barbare
15 Laedentem oscula, quae Venus
Quinta parte sui nectaris imbuit.
Felices ter et amplius,
Quos irrupta tenet copula nec malis
Divulsus querimoniis
20 Suprema citius solvet amor die.

Carmen XIV.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus? O quid agis? Fortiter occupa

piditates; cf. Sat. I, 9, 66. Carm IV, 1, 12. — *nec mens nec color*] „cum nesciam quid potissimum faciam, fluctuatio mentis colore etiam proditur oris.“ — *manent*] Pluralis numerus auctoritate codicum probatur; sed vide Zumpt. gr. lat. §. 374. Quibus singularis *manet* placet, iis brevis syllaba caesurae vi excusanda est ut III, 16, 26. — *humor*] cf. Carm. IV, 1, 34. — *furtim*] ut neque ipse sciam neque possim retinere. — *lentis ignibus*] qui lente absumunt; de occulta vi amoris paulatim sed certe conficientis. — *turparunt humeros*] Iracundus enim est Telephus. cf. Carm. I, 17, 25 sqq. — *quinta parte sui nectaris*] Ibycus (Schneidewin. p. 127) mel ἔνατον μέρος τῆς ἀμβροσίας dixit, quare alii in basiis Lydiae duplam mellis dulcedinem inesse voluerunt, alii, minus opinor apposite, ad amantium oscula τὸ πέμπτον ὄν, τὴν πέμπτην οὐσίαν Pythagoreorum, qui est aether, transtulerunt. — *felices ter et amplius*] Sic graece τρισμάκαρες, τρισόλβιοι et apud alios poetas latinos *terque quaterque beatus*. — *irrupta*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *suprema die*] Rarior constructio pro: citius quam suprema die.

Carmen XIV.

De hoc carmine memorabilis locus est Quintiliani inst. orat. VIII, 6, 44: „At ἀλληγορία, quam inversionem interpretantur, aliud verbis aliud sensu ostendit, etiam interdum contrarium. Prius ut: *O navis referent in mare te novi fluctus — portum;* totusque ille Horatii locus, quo navem pro republica, fluctuum tempestates pro bellis civilibus, portum pro pace atque concordia dicit.“ Quae carminis interpretatio ut verissima est, ita cavendum est ne ad singu-

Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus
5 Et malus celeri saucius Africo
Antennaeque gemant ac sine funibus
Vix durare carinae
Possint imperiosius
Aequor? Non tibi sunt integra lintea,
10 Non di, quos iterum pressa voces malo.
Quamvis Pontica pinus,
Silvae filia nobilis,

las et minimas partes perducatur. Potuit enim Horatius ea reipublicae et navis comparatione, qua vix ulla magis fuit opportuna ac frequens, uti neque tamen comparationis locos omnes colligere aut anxie conservare. Quare hoc unum quaeritur, quemnam reipublicae incertum statum Horatius sic voluerit describere quove carmen anno scriptum arbitremur. Illud certum est, significari tempus aliquod, quo imperium Romanum superioribus bellis vehementer turbatum et prope disiectum, dein feliciter pacatum et servatum novis periculis audacter obiectum sit. Quare alii annum 714, quo Perusinum, alii probabilius 723, quo Actiacum bellum parabatur, indicari dixerunt. Et apertum quidem est cur respublica nuper taedio fuerit (vv. 17. 18) Horatio; scilicet ipse ante fuerat in exercitu Bruti neque vero quam speraverat salutem civitatis invenerat; deinde Romam reversus intelligere coeperat nullam salutis spem esse nisi in Octaviano. Tunc igitur desiit desperare, cum spe rediit desiderium, cum desiderio metus ne renovatis bellis quae restituta essent denuo dilaberentur.

V. 1. *referent fluctus*] Fuerunt qui interrogari haec negarent; sed praestat interrogatio, quae habet indignationem ac metum. Obversabatur fortasse Horatio Alcaei carmen, cuius fragmentum est (Schneidewin. p. 266): „[Ὀρῇς] ἀσυνέτην (ἀσυνέτους εἶναι τοὺς πολίτας) καὶ τῶν ἀνέμων στάσιν· Τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν κῦμα κυλίνδεται, Τὸ δ' ἔνθεν· ἄμμες δ' ἂν τὸ μέσσον Ναῦ φορήμεθα σὺν μελαίνᾳ Χειμῶνι μοχθεῦντες μεγάλῳ κάλων· Πὲρ μὲν γὰρ ἄντλος ἐστοπέδαν ἔχει, Λαῖλαψ δὲ πᾶν ζάδηλον ἤδη, Καὶ λακίδες μεγάλαι κατ' αὐτό· Χόλαισι δ' ἄγκυραι." — *nonne vides ut*] vide ad Carm. I, 9, 1. *Videre* verbum h. l. generalem *intelligendi*, *percipiendi* notionem accepisse ostendit insequens verbum gemendi; cuius rei alterum exemplum hoc est Virgilii Aen. IV, 490. — *gemant*] Coniunctivus et auctoritate codicum et necessitate loci praeferendus est alteri modo *gemunt* et *possunt*, quem in aliis libris MSS. inesse audimus. Nam qui in eiusmodi interrogationibus indicativus modus ponitur, non ex verbi praecedentis potestate pendet, sed sui quasi iuris est; id quod nisi in certa re, ubi oratoria quaedam vis quaeritur, non potest fieri; veluti Virg. Aen. II, 739 sq. Georg. I, 56. — *sine funibus*] Cuiusvis generis funes intelliguntur, veluti quibus antennae ad malos destinantur, quibus vela panduntur, alii. — *carinae*] de una etiam nave; id quod non magis est mirandum quam quae sunt similia Virg. Aen. VII, 364 *Troianas urbes*, Ovid. Met. XIII, 196 *Iliacas arces* de una urbe et arce.

V. 10. *di*] tutelares, quorum simulacra cum ara in puppi collocabantur. — *Pontica pinus*] Pontus regio fuit feracissima earum arborum, quae resinosae aptissimae visae sunt ad aedificandas naves. Unde mox dicitur *silva nobilis*; sic enim verba coniungenda sunt, non *filia nobilis*.

Iactes et genus et nomen inutile;
Nil pictis timidus navita puppibus
15 Fidit. Tu nisi ventis
Debes ludibrium cave.

Nuper sollicitum quae mihi taedium,
Nunc desiderium curaque non levis,
Interfusa nitentes
20 Vites aequora Cycladas.

Carmen XV.

Pastor cum traheret per freta navibus
Idaeis Helenen perfidus hospitam,

— *pictis puppibus*] Naves induci solebant variis coloribus. Sententia docet, externum splendorem nihil adiuvare ubi internae vires fractae sint. — *Tu nisi ventis*] In hac sententia interpungendum non est; nam *ludibrium* vocab. ita inter duo verba positum est, ut ex frequentissima constructione ἀπὸ κοινοῦ utrique obnoxium sit; nisi ventis ludibrium debes, cave ludibrium. *Debemus* autem ea quae fatis nobis destinata sunt. Ovid. Met. XV, 444. — *taedium*] Similiter Ovid. Met. I, 654: „Tu non inventa reperta Luctus eras levior.“ — *Cycladas*] Hae insulae propterea nominantur, quia mare Aegaeum procellosum est et periculosum; deinde hoc quoque fortasse accedit, quod inter occidentalem et orientalem partem imperii situm erat, ubi utriusque partis copias inter se congressuras esse sperari potuit. — *nitentes*] ob candida longeque conspicua marmora; cf. Carm. III, 28, 14.

Carmen XV.

Argumentum huius carminis sumptum est ex fabulis Graecis de bello Troiano. Nam Horatius, quem Graecis litteris multam operam navasse scimus, cum apud Homerum reperisset Proteum vaticinari Menelao (Odyss. IV, 360 sqq.), illud exemplum bene se imitaturum fortasse speravit, cum Paridem, Helenae raptorem, et Nereum, deum marinum, simili consilio componeret. Nihil enim aliud in hoc carmine quaerendum est nisi fictio quaedam poetica et exercitatio ad exempla Graeca. Alii allegoriam de Antonio et Cleopatra viderunt et referunt carmen ad a. u. 723. Media huius quoque carminis stropha summam rei ostendit. Nam „nihil, inquit Nereus, in pugna valet forma aut cantus, quibus in thalamis mulierculae, non in campis viri vincuntur. Peribis, et tamen sero peribis.“ Ceterum non est omittendum id quod Porphyrio scholiastes adnotavit, imitatum esse Horatium Bacchylidis Graeci poetae carmen, in quo Cassandra exitum belli Troiani vaticinabatur. Iam cum ex paucis Bacchylidis quae nobis sunt reliquiis certum de ea re iudicium facere non possimus, quis epicas res lyrica ratione describi posse negabit, cum praesertim nostros quoque poetas idem saepe facere videamus? Deinde si quod caput carminis quaeras quo animus etiam hominum tangatur, Schilleri verbis nostratis apposite dicas: Das ist der Fluch der bösen That, dass sie fortzeugend Böses muss gebären.

V. 1. *traheret*] Egregie hoc verbum positum est ut graece ἕλκειν;

Ingrato celeres obruit otio
Ventos ut caneret fera
5 Nereus fata: Mala ducis avi domum,
Quam multo repetet Graecia milite
Coniurata tuas rumpere nuptias
Et regnum Priami vetus.

Heu heu quantus equis, quantus adest viris
10 Sudor; quanta moves funera Dardanae
Genti! Iam galeam Pallas et aegida
Currusque et rabiem parat.

Nequidquam Veneris praesidio ferox
Pectes caesariem grataque feminis
15 Imbelli cithara carmina divides;
Nequidquam thalamo graves
Hastas et calami spicula Cnosii

nam etiamsi Helena sponte sua Paridem secuta esse dicitur, blanditiis tamen et mala arte rapta est; quapropter in hoc verbo et in his *perfidus hospitam* consulto sic positis et inter se quasi certantibus crimen latet et origo omnium Troiani regni calamitatum. — *caneret*] Cum oracula et vaticinia versibus ederentur, *canere* verbum de his proprium est; cf. Epod. 13, 11. Sat. II, 5, 58. — *Nereus*] Non est mirandum, quod hic demum Nerei nomen collocatum est; primum quidem antiquis hominibus haec nominis collocatio, quoniam qua ratione nos sententias dividimus interpositis commatis non dividebant, multo fuit facilior; deinde „non inanis lusus poeticus hic est, sed qui attenderit, sentiet sic novam simul vim accedere secundo membro. Multis vero modis curant poetae in continuata constructione ne vigor orationis decrescat, sed alatur et augeatur scite." Dissen. ad Tibull. II. p. 14. Nereus et omnes marini dei vaticinandi potestatem habere dicebantur; vide Virgil. Georg. IV, 392 sq. — *avi*] per metonymiam pro *omine*, cum ab avibus omina veteres peterent, cf. Carm. III, 3, 61. Epod. 10, 1. — *multo milite*] vide ad Carm. I, 7, 8. — *coniurata*] De re vide Virg. Aen. IV, 425; de graeca huius verbi cum infinitivo coniunctione Virgil. Georg. I, 280, quam ne Sallustius quidem sprevit Catil. 52, 24.

V. 9. *Heu heu*] Vates cum mentis acie quae futura sint omnia videat, ipse dolore quodam tanquam praesentium rerum corripitur. Quo fit, ut in eiusmodi locis cum animi affectione etiam orationis vis crescat. Huc spectat ter positum vocabulum *quantus*. — *moves*] Funera moveri eodem modo dicuntur quo bella Carm. IV, 1, 2. — *Dardanae genti*] pro Dardaniae. cf. Carm. saec. 47. C. IV, 5, 1. — *aegida*] v. Hom. Il. II, 446 sqq. Virg. Aen. II, 616. VIII, 435. — *rabiem*] Haec quoque inter arma est. Similiter Ovid. Met. XIII, 543: „seque armat et instruit ira." — *nequidquam*] cf. Hom. Il. III, 54. — *pectes caesariem*] cf. Carm. IV, 9, 13 sqq. — *carmina divides*] modo huic modo illi canes. Cf. Carm. I, 36, 6. Virgil. Aen. VIII, 20. — *thalamo hastas vitab.*] Aperte sumpta res est ex Hom. Il. III, 380—383. VI, 321 sqq. — *Cnosii*] Cnosus, urbs Cretae insulae abundabat calamo, ex quo factae sagittae; inde clarissimi sagittarii Cretenses. cf. Carm. IV, 9, 17. Hom. Il. II, 646.

Vitabis strepitumque et celerem sequi
Aiacem: tamen heu serus adulteros
20 Crines pulvere collines.

Non Laërtiaden, exitium tuae
Genti, non Pylium Nestora respicis?
Urgent impavidi te Salaminius
Teucer et Sthenelus sciens

25 Pugnae, sive opus est imperitare equis
Non auriga piger. Merionen quoque
Nosces. Ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre;

Quem tu, cervus uti vallis in altera
30 Visum parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuae.

Iracunda diem proferet Ilio
Matronisque Phrygum classis Achillei;

V. 18. *celerem sequi Aiacem*] non Telamonis, sed Oilei filium. cf. Hom. Il. XIV, 520. IV, 285. VII, 164. XVII, 720. — *heu serus*] quae verba noli seiungere; nam dolendum fuit, quod non prius iam periit Paris. — *crines*] Haec praestat alteri codicum lectioni *cultus* vel propter locos Homericos, quos non dubium est quin Horatius secutus sit: Il. III, 55. XVI, 795. cf. Virgil. Aen. XII, 99. — *tuae genti*] Dativus ex minore optimorum codicum numero petitus genitivo, qui est in maiore, praeferendus est, propterea quod quae difficilior lectio est facilius potuit transire in alteram faciliorem, quam contraria ratione. De dativo vide Zumpt. gr. lat. § 681. — *Teucer et*] Aliae lectiones *Teucer te*, *Teucerque et* natae videntur ex versus corrigendi nimio studio; verum etiamsi in basi glyconeorum versuum soleat apud Horatium esse spondeus, non videtur expellenda Graecorum consuetudo et trochaeus, quem h. l. et infra v. 36 admisisse Horatium videmus. — *sive*] vide ad Carm. I, 2, 33. — *Merionen*] vide ad I, 6, 13. — *furit reperire*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *melior patre*] cf. Hom. Il. IV, 405. — *cervus*] qui ut celeritate ita ignavia insignis est. — *sublimi anhelitu*] μετεώρῳ πνεύματι; nam qui celeritate fugae paene exhaustus est, is cum tantum temporis nactus est, ut paululum possit recreari, sublimi capite spiritum trahit; sic enim pulmones expanduntur facilius et reficiuntur. — *pollicitus*] Vide quid exprobret Helena Paridi apud Homerum Il. III, 430 sqq. — *diem proferet*] diem interitus differet; αἴσιμον ἦμαρ, Hom. Il. VIII, 72. In his non satis congruit Horatius cum Homero; apud quem ira Achillem non ultra diem decimum septimum a certamine avocat. In qua re intelligendum est, clarissimum hoc victoriae Graecorum impedimentum consulto ex omnibus, qualiacunque acciderunt, esse electum, deinde *certas hiemes* numerandas esse non ex eo tempore quo irasci coepit Achilles Agamemnoni, sed ex primo obsidionis et certaminis initio. — *matronisque*] Toti generi species additur, quae calamitates maxime sensit. — *Iliacas*] alii *Pergameas*; vide supra ad v. 24.

35 Post certas hiemes uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

Carmen XVI.

O matre pulchra filia pulchrior,
Quem criminosis cunque voles modum
Pones iambis, sive flamma
Sive mari libet Hadriano.

5 Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem sacerdotum incola Pythius,

Carmen XVI.

Inscribi solet huic carmini titulus *palinodia* i. e. carmen, quo quem ante laesimus reconciliare studemus. Sic Horatius revocat contumeliosos iambos, quos in puellam aliquam olim scripsit. Recte autem ut intelligatur carminis ratio, tenendum est non raro ita fieri, ut a speciali quadam re inchoentur carmina, ascendant ad generalem sententiam, exeant in eandem rem a qua sint profecta. Summa carminis haec est: „malignos versus ut deleas opto, qua tibi cunque ratione placebit, nam ira accensus eos composui, ut nunc cum mitiore animo sim eorum me poeniteat.“ Medium carmen excusationem habet; agitur enim strophis 2 et 3 de vehementia irae, qua animi hominum perturbantur. In quo loco hoc artificiosum est, quod ut in altera stropha quattuor exemplis ostenditur, ira ardentius inflammari hominum animos quam divino numine ac furore — quo tamen nihil magis videtur movere posse mortales —, ita in tertia quattuor externae potestatis rationes afferuntur, quae itidem irae ardore superantur. Ita factum est ut quater illatae particulae *non* respondere videamus quater positum alterum *nec*. Iam quarta et media stropha proponitur qui factum sit, ut ira tantopere homines moveantur; scilicet est ea penitus et a prima generis origine insita humano pectori. Cui quidem rei apposite adiunguntur magna quae illam cupiditatem sequuntur mala; quibus indicatis ultro quasi relabitur Horatius ad suam iram atque ad eam quam huius carminis scribendi habuit occasionem. Sic per orbem carmen quasi decurrit neque quidquam est quod aut deesse possit aut locum mutare. Hoc tamen vix est quod dicam, plena esse omnia ironiae, maxime conspicuae in nimia irae eiusque potestatis descriptione; aliis sincere ac vere scriptum carmen videtur. Tempus incertum est; quamquam probabilius est annum ponere u. c. 717. 718, quam 725 vel 727, qua aetate Horatii animus iam alienior erat a iambis et mordacibus carminibus.

V. 2. *criminosis iambis*] Quo genere Archilochus poeta ad alios castigandos primus usus esse dicitur; vide A. P. 79. — *modum pones*] Similiter Carm. III, 15, 2. I, 24, 1. — *Dindymene*] Δινδυμήνη, Cybele a Dindymis, monte Phrygiae, sic dicta, a Romanis magna mater deum, mater Idaea appellata. — *sacerdotum incola Pythius*] Genitivus *sacerdotum* communis est vocabulis *mentem* et *incola*. Divinum enim numen sacerdotum pectora quasi intrare ac furore implere veteres credebant. — *sic*] Haec particula eadem ratione qua superior *aeque* cum inferiore *ut* coniungenda est. — *Corybantes*] sacerdotes Cybeles, etiam Curetes appellati, qui in sacris aerea cymbala

Non Liber aeque, non acuta
Sic geminant Corybantes aera,
Tristes ut irae, quas neque Noricus
10 Deterret ensis nec mare naufragum
Nec saevus ignis nec tremendo
Iuppiter ipse ruens tumultu.
Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam undique
15 Desectam et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.
Irae Thyesten exitio gravi
Stravere et altis urbibus ultimae
Stetere causae, cur perirent
20 Funditus imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.
Compesce mentem; me quoque pectoris
Tentavit in dulci iuventa
Fervor et in celeres iambos
25 Misit furentem. Nunc ego mitibus
Mutare quaero tristia, dum mihi

pulsantes animos furore quodam insano implebant. cf. Plat. Ion. p. 533 E. — *Noricus ensis*] ferrum Noricum, quod praestantissimum habebatur, pro quovis alio poetice positum. Epod. 17, 71. — *tremendo Iupp. ipse ruens tumultu*] i. e. ruina coeli; cf. Carm. III, 3, 7. 8; sed tota elocutio ut magnifica est ita superlatione prope iocosa.

V. 13. *Prometheus*] Haec de particulis undique decerptis hominique additis fabula excogitata ab ipso Horatio est; nusquam eius apud alium scriptorem ullum vestigium reperitur. Lepida autem fabulae natura mirifice congruit cum totius carminis ironia et consilio. Prometheus enim cum hominem fingere vellet, limo, quae principalis pars hominis est, undecunque sumptam materiem addidit. Scilicet cum singulis partibus ad corpus formandum assumptis venerunt etiam cupiditates atque occuparunt sedes, in quibus habitare eas sentimus. Sic ira a leone desumpta stomachum (Carm. I, 6, 6) sedem accepit. — *et insani*] *et* pro *etiam*. — *Thyesten*] de quo lege Ciceronem Tusc. IV, 36, 77. cf. ad Carm. I, 6, 8. — *ultimae stetere causae*] Ultimae sunt ab ipsa re remotissimae, igitur primae; deinde *stare* dicuntur, quoniam immutatae manserunt. — *hostile aratrum*] Est symbolum eversionis, cum solum, in quo urbs stetit, aratur. Hieronym. in Zachar. c. 8: „Aratum templum Hierosolymitanum in ignominiam gentis oppressae.“ — *in dulci iuventa*] Adiectivum *dulcis* supervacaneum non est; nam cum habeat excusationem locus, eam hic significari iuventutem patet quae iuvenes omnia sibi licere putent suaeque indulgeant temeritati. Similiter Carm. I, 37, 11 *dulcis* est *fortuna*. — *celeres iambos*] Epitheton quo iambi sunt ornati vituperationem addit; nam ea quoque cum celeritate coniuncta

Fias recantatis amica
Opprobriis animumque reddas.

Carmen XVII.

Velox amoenum saepe Lucretilem
Mutat Lycaeo Faunus et igneam
Defendit aestatem capellis
Usque meis pluviosque ventos.
5 Impune tutum per nemus arbutos
Quaerunt latentes et thyma deviae
Olentis uxores mariti,
Nec virides metuunt colubras
Nec Martiales Haediliae lupos;
10 Utcunque dulci, Tyndari, fistula
Valles et Usticae cubantis
Levia personuere saxa.

est, cum consilium desideratur. — *animumque reddas*] quo olim in me eras.

Carmen XVII.

Carmen quo Tyndaridem ut ad se in villam veniat invitat, aperte in duas et aequales partes dividitur. Nam postquam superiore parte totam villam omniaque sua in tutela esse deorum ostendit neque quidquam ibi esse docuit quod cicuribus animalibus noceat, facilis est ad Tyndaridem adhortatio, ut eodem veniat, ubi ne illi quidem pericula imminent a feris hominibus, ubi ab insidiis et dolis libera amori vacare possit et carminibus. Ex septem strophis media et quarta diversas partes coniungit et re et verbis. Vides enim iuxta ibi posita haec *me*, *hic*, *tibi*; loci significatio in media sede collocata Horatium connectit cum Tyndaride. De tempore nihil est quod suspiceris.

V. 1. *Velox Faunus*] Latini poetae, qui Latinorum priscorum deos et sacra cum Graecis solebant componere, Latinum Faunum cum Graeco Pane componebant; quam cum hic ὀρειβάτης sit, ille apud Horatium *velox* est et in Arcadia Lycaeum, Pani sacrum montem, occupavit. — *mutat*] de cuius verbi diversa constructione vide Zumpt. gr. lat. §. 456. adnot. — *defendit*] vide eund. l. l. §. 469. — *usque*] id. l. l. §. 286. — *impune tutum per nemus*] Ne credas securitatem gregis his indicari, neve *tutum* cum Bentleio in *totum* mutandum esse existimes, noli oblivisci *tutum* esse nemus in quo nihil sit periculi, *impune* adverbio describi securitatis sensum, quo ne metuant quidem periculum caprae pascentes. — *arbutos*] cf. Virg. Georg. III, 300. — *Martiales*] Marti sacri sunt lupi. Virg. Aen. IX, 566. — *Haediliae*] Sic omnes libri MSS. *Haedilia* mons seu vallis fuisse videtur in vicinitate villae Sabinae. Quod cum nesciretur, interpretes *haeduleae* vel *hinnuleae* scripserunt coniecturis audacissimis nuper demum reiectis. — *Tyndari*] De forma vocativi vide Zumpt. gr. lat. §. 72. cf. Carm. IV, 3, 18. — *fistula*] Fauni. Is enim sive Pan fistulae inventor. Virg. Bucol. 2, 32. 8,

Di me tuentur, dis pietas mea
Et musa cordi est. Hic tibi copia
15 Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

Hic in reducta valle Caniculae
Vitabis aestus et fide Teïa
Dices laborantes in uno
20 Penelopen vitreamque Circen.

Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbra, nec Semeleïus
Cum Marte confundet Thyoneus
Proelia, nec metues protervum
25 Suspecta Cyrum, ne male dispari
Incontinentes iniiciat manus
Et scindat haerentem coronam
Crinibus immeritamque vestem.

24. — *Usticae cubantis*] leviter declivis ad speciem cubantis hominis. Tenendum tamen, Usticam non montem solum sed vallem quoque esse; de qua re dictum est in Vita Horatii. — *hic*] Per anaphoram ter repetitum vocabulum; rectius quam quod alii voluerunt *hino* ex plerisque codd., unde nescis quam bonam sententiam elicias. In divisionibus autem anaphora proprium sedem habet; etenim tria sunt quibus Tyndaris in Sabino gaudebit. — *copia manabit . . . cornu*]. Qua h. l. usus est Horatius abundantia, haudquaquam est vituperanda; deinde ordo verborum minus contortus est quam videtur esse. Omnia recte inter se excipiunt nisi quod verba *benigno cornu*, ut saepe fit, extrema loca duorum versuum occuparunt. — *ad plenum*] abundanter. Virg. Georg. II, 244. — *benigno cornu*] De cornu copiae lege Ovid. Met. IX, 85—89; eodem respexit Horatius C. S. 59. Epist. I, 12, 28. — *ruris honorum*] qui sunt flores, fruges. cf. Sat. II, 5, 12. — *fide Teïa*] lyra Anacreontis Teii, cuius tota poesis fuit amatoria. — *vitreamque Circen*] splendidam instar vitri et formosam, sed quae cum splendore vitri fragilitatem coniungat. Sic Sat. II, 3, 222 fama est *vitrea*. cf. Carm. III, 13, 1. Alii *vitream* dictam volunt Circen ab aquae colore caeruleo, θαλίνῳ, ut IV, 2, 3, quia Circe nympha erat marina aut certe insulam incolens. Ceterum Tyndaris psaltria ex omnibus quae sciebat carminibus hoc de Ulixe, Penelope et Circe, ab ipso fortasse Anacreonte sumptum, optime cecinisse videtur, ita ut specimen artis h. l. positum sit. — *Lesbii*] vini, quod innocens appellatur, quia mite est neque iis qui eo utuntur nocet. — *duces*] non „largius bibes“, sed „bibes cum voluptate.“ cf. Carm. IV, 12, 14. — *Semeleïus Thyoneus*] Semele etiam Thyone dicebatur; itaque duo μητρωνυμικὰ coniunxit. Quorum alterum *Thyoneus* non temere appositum est; nam Thyones nomen factum esse patet a verbo θύειν, furere. Significatur igitur furor, in quem qui vino nimis indulgent solent coniici; unde incontinentes proelia miscent. — *male dispari*] Ne *male* adv. cum *iniiciat* verbo coniungas confer Sat. I, 3, 31.

Carmen XVIII.

Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem
Circa mite solum Tiburis et moenia Catili:
Siccis omnia nam dura deus proposuit, neque
Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
5 Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat?
Quis non te potius, Bacche pater, teque, decens Venus?
At ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero

Carmen XVIII.

Casu quodam servatum nobis est fragmentum Alcaei, cuius verba ab Horatio primo huius carminis versu reddita esse apparet. Est enim hic versus (cf. Schneidewin. del. p. 277): *Μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρεον ἀμπέλω.*. Ex quo et verborum et metri consensu recte tamen nihil concludas aliud nisi Horatium hunc Alcaei versum, quem ex frequenti lectione memoria teneret, ad suam rem adhibuisse. Quae res qualis fuerit si quaeras, suspiceris Varum villam aliquam Tiburtinam novis hortis ornare arboresque ibi serere in animo habuisse. Atque ea quidem occasione ita usus est Horatius, ut de contraria vi quam in animos hominum haberet vini usus lyrica ratione scriberet. Quare carminis argumentum his Theognidis versibus (v. 509 sq. edit. Bekker.) commode reddamus:

Οἶνος πινόμενος πουλὺς κακὸν· ἢν δέ τις αὐτὸν
Πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸν ἀλλ' ἀγαθόν.

Quis *Varus* fuerit, dici non potest; suspicantur quidem eundem esse Quintilium, de quo carmen est I, 24. Tempus definiri nequit.

V. 2. *moenia Catili*] vide ad Carm. I, 7, 13. In hoc nomine Horatius metri causa mediam syllabam corripuit. cf. Virg. Aen. VII, 670. — *siccis*] qui vino plane abstinent. — *nam*] Poetae in collocanda hac particula liberiores fuerunt. cf. Epod. 14, 6. 17, 45. Carm. IV, 14, 9. — *neque aliter*] Ut recte locus intelligatur, tenendum est quod supra ad Carm. I, 7, 16 adnotatum est. Quare non recte faceret qui voc. *aliter* ad proxime praecedentia referens intelligeret *nisi siccitate*. Nam quae latet in voc. *aliter* condicio, ea altius repetenda est: *quodsi vites non plantas, si vino non uteris.* Simillimus est locus Ciceronis de amic. 20 *aliter amicitiae* cet., ubi non magis *aliter* referendum est ad ea quae praecedunt proxime. — *crepat*] in ore habet, dictitat. cf. Sat. II, 3, 33. Epist. I, 7, 84. A. P. 247. — *decens Venus*] ipsa decens est, cum comites sint decentes Gratiae. Carm. I, 4, 6. — *At ne*] In bonis libris MSS. legitur *ac*, quam ineptam hic esse particulam intelliget qui perspexerit carminis compositionem. — *Liberi*] Quattuor in hoc uno carmine nomina sunt unius dei, Bacchus, Liber, Evius, Bassareus; quorum duo in superiore parte, quae est de commodis vini, mite et benignum numen, duo in inferiore, quae est de incommodis vini, ferum respiciunt et indomitum. *Evius* enim et *Bassareus* nomina sunt petita ex orgiis et mysteriis Thraciis. Evius a clamore bacchantium *εὐοῖ, εὐάν*, Bassareus a voce Thracia *Βασσάρα*, de qua vide Passov. lexic. graec. s. v.

V. 8. *Centaurea*] vid. Ovid. Met. XII, 219 sqq. Hom. Od. XXI, 295 sqq. — *super mero*] Ablativus cum hac praepositione cum non coniungatur nisi ita, ut aut locus aliquis altior vel superficies quaedam, in qua quid positum sit indicetur (Carm. I, 9, 5.

Debellata, monet Sithoniis non levis Evius,
Cum fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,
Invitum quatiam nec variis obsita frondibus
Sub divum rapiam. Saeva tene cum Berecyntio
Cornu tympana, quae subsequitur caecus amor sui
Et tollens vacuum plus nimio gloria verticem
Arcanique fides prodiga perlucidior vitro.

Carmen XIX.

Mater saeva Cupidinum
Thebanaeque iubet me Semeles puer

III, 1, 17), aut ratio alicuius rei habeatur (Carm. III, 8, 17. IV, 2, 42. C. S. 18), Oudendorpius corrigendum putavit *super merum*. cf. Zumpt. gr. lat. 320. Attamen dubitationem iniicit unus certe et simillimus locus Virgilii Aen. IX, 61 „*nocte super media*." — *Sithoniis*] Thraciae populo ad Salmydesum flumen habitanti, quibus cur Evius fuerit *non levis* intelliges ex Carm. I, 27, 1 sq. — *exiguo fine libidinum*] exiguo discrimine, quod inter honestum et turpe relinquunt ii qui libidine moventur. — *candide*] formose, ob perpetuam Bacchi iuventutem. Epod. 3, 9. Carm. I, 2, 31. Ovid. Fast. 3, 772: „candide Bacche .. ipse puer semper iuvenisque videris." — *invitum quatiam*] Sacra et mysteria Bacchi occultissima religione continebantur; itaque dicit poeta, se Bacchi donis non male usurum, neque quae deus celari voluerit in lucem productum. In orgiis proprie thyrsi *quatiuntur*. — *saeva*] propter terribilem sonum. — *Berecyntio*] Phrygio, a Phrygiae monte Berecynto, ubi colebatur Cybele, de qua vide ad Carm. I, 16, 5. — *amor sui*] Tria nominantur vitia ebrietatem sequentia: pravus sui amor, iactantia, loquacitas. — *verticem*] pro capite; egregie hanc summam capitis partem posuit de studio hominum quo maiores videri cupiunt quam sunt. — *fides prodiga*] Ne mireris quod *fides* appellatur *prodiga*, recordare non pauca latinae et graecae linguae vocabula non absolutam quam vocamus significationem habere sed relativam vel mediam, ut in utramque partem inclinent, qualia sunt: *fides, ingenium, aetas, vires*, δύναμις, alia. Cuius quidem rei notissimum exemplum est apud Cicer. Rosc. Am. 4, 9. — *perlucidior*] Caesurae in medio vocabulo alterum exemplum est Carm. II, 12, 25 *detorquet*; uterque tamen locus veniam habebit in particulis *per* et *de*. De sententia comparari potest Epod. 11, 13. Sat. I, 4, 89.

Carmen XIX.

Argumentum carminis facile perspicitur. Poeta, qui finitos esse amores speraverat, denuo Glycerae venustate capitur et ita capitur, ut iam nihil possit nisi amorem cogitare. Quare sacris placaturum se dicit Venerem, ne nimio in se irruat impetu. — *Glycerae* nomen fictum et graecum γλυκέρα. Suspicantur ex nominum simili forma *Glyceram* et *Lalagen* (I, 22, 10) eandem fuisse puellam quam *Cinaram*, de qua vide IV, 13, 21. Quod si verum est, iis potius credendum erit, qui hoc carmen anno 717 vel 718 scriptum dicunt, quam aliis, qui usque ad a. 729 vel 730

Et lasciva Licentia
Finitis animum reddunt amoribus.
5 Urit me Glycerae nitor
Splendentis Pario marmore purius,
Urit grata protervitas
Et vultus nimium lubricus adspici.
In me tota ruens Venus
10 Cyprum deseruit nec patitur Scythas
Et versis animosum equis
Parthum dicere nec quae nihil attinent.
Hic vivum mihi cespitem, hic
Verbenas, pueri, ponite thuraque
15 Bimi cum patera meri:
Mactata veniet lenior hostia.

Carmen XX.

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Graeca quod ego ipse testa

descendere maluerunt. Ita iubet iudicare iuvenilis fervor, quo repletum est carmen. Cf. Carm. I, 30.

V. 1. Idem versus in simili carmine IV, 1, 5. De verbis et sententia lege Carm. I, 33, 10—12. — *Semeles puer*] Bacchus saepe Veneris comes est. Etiam *Licentia*, ut apud Claudian. Nupt. Honor. 78: „nullo constricta Licentia nodo.“ — *nitor*] pulchritudo, venustas. Carm. III, 12, 6. — *Pario marmore*] vide ad Carm. II, 18, 3. — *lubricus adspici*] vide ad Carm. I, 1, 18. — Lubrica proprie est via, in qua pedem non possumus sistere; quare Glycerae oculi lubrici sunt, quibus adspiciendis periculum est ne quivis amore incendatur. — *Cyprum*] cf. Carm. I, 3, 1. — *Scythas*] Scythae et Parthi, publica Romanorum cura, nihil movent hominem, qui nihil nisi amorem cogitat. Ceterum neque Scythae neque Parthi ob singulare aliquod factum nominantur; omnino remoti sunt hostes, et magis etiam remoti sunt ab animo et cura iuvenis uni amori dediti. — *versis animosum equis*] cf. Carm. II, 13, 17. — *cespitem*] ad exstruendam aram. cf. Carm. III, 8, 4. — *verbenas*] herbas puras ex loco sacro collectas: Cf. Carm. IV, 11, 6 sqq. Virg. Aen. XII, 120. ad q. l. Servius: „Verbenas iam vocamus omnes frondes sacratas, ut est laurus, oliva vel myrtus.“ — *hostia*] Tacit. Hist. 2, 3: Paphiae Veneri „hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur. Sanguinem arae offundere vetitum; precibus et igne puro altaria adolentur.“

Carmen XX.

Parvum hoc carmen videtur inscriptum olim fuisse tabellis, quibus Horatius amicum suum Maecenatem ad convivium invitaret. Totum autem iocosum est et familiare et spirat dulcissimam et intimam amicitiam. Nam quod propositurus Maecenati erat Horatius vinum, vile quidem fuit sed multis nominibus carum illi et acceptum. Et primum quidem Sabinum fuit, natum in villa a Maecenate

Conditum levi, datus in theatro
Cum tibi plausus,
5 Care Maecenas eques, ut paterni
Fluminis ripae simul et iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Caecubum et prelo domitam Caleno
10 Tu bibes uvam: mea nec Falernae

olim dono data Horatio, deinde ab Horatio ipso conditum, tum eo ipso tempore conditum, quo Maecenas in theatro publicum honoris ac dignitatis testimonium accepit. Haec autem laeta populi acclamatio si eadem est cuius Carm. II, 17, 25 sq. mentio fit, ostendit simul quo anno ortum esse hoc carmen existimemus. Illam enim factam esse eodem anno constat, quo Horatius cadente arbore paene necatus est (vide ad Carmen II, 13). Vile autem vinum quod appellatur, haud dubie recens fuit, fortasse bimum vel trimum; quadrimum etiam Carm. I, 9, 7 bibitur; quamquam Italica vina, natura austera, vetustate debebant mollescere.

V. 1. *vile Sabinum*] Omne Sabinum vinum haud magni habitum est a Romanis, recens minimi. Unde Martial. X, 49, 3: „Propinas modo conditum Sabinum, Et dicis mihi, Cotta: vis in auro? Quisquam plumbea vina vult in auro?“ — *modicis*] vulgaribus, neque nimis magnis neque pretiosis. Sic Cic. de Senect. 13: „modicis conviviis delectari potest (senectus).“ Plin. H. N. XIV, 1, 3: „modici hominis altitudo.“ Tacit. Ann. VI, 39: „Sabinus modicus originis principum amicitia consulatum adeptus.“ Canthari ansatum genus poculorum erant. — *graeca testa*] i. e. graeca amphora. Adiectivum obscurius positum; nam quid hoc, si Samiam vel Cumanam intelligimus? Fortasse indicatur Graeco vino prius imbutam esse amphoram, quo aliquanto melius fieret Sabinum. — *levi*] Amphorae, argilla vel vitro factae, cortice claudebantur ac deinde gypsabantur, ne posset aer intrare. Inscribebatur nomen consulis, quo anno natum erat vinum; vitreis amphoris addebantur tesserae, pittacia consulum nominibus inscripta. — *care*] Sic in omnibus codicibus, nisi quod Bentleius in uno invenit *clare*. Illud autem cum familiaritatem qua erat Horatius cum Maecenate maxime deceat, non potest dubitari quin in hoc carmine sit praeferendum. — *eques*] Equestri ordine quo natus erat contentus Maecenas non captavit maiores honores; quae modestia quantam gratiam ei apud populum paraverit, frequens apud scriptores et poetas ostendit commemoratio. cf. Carm. III, 16, 20. — *datus*] omisso v. *est* cf. Carm. I, 12, 7. II, 7, 11. Sat. I, 10, 33. — *paterni fluminis*] Tiberis, qui ab Etruria fluit. In quo fluminis epitheto blandum est indicium, patriam quoque Etruriam de virtute Maecenatis gavisam cum populo Romano conjunctum edidisse plausum; cum qua re consentit Vaticani montis ad dextram fluminis ripam siti commemoratio. Unde simul intelligitur tam laete acceptum esse Maecenatem in theatro Pompei e regione Vaticani montis sito. Ceterum metro coactus nominis Vaticani syllabam *ti* Horatius corripuit. — *imago*] vide ad Carm. I, 12, 3. — *Caecubum*] Iam quattuor nobilissimi vini genera nominantur. — *tu bibes*] Hic futuri temporis usus non multum differt a coniunctivo quem dicunt potentialem; sic enim imprimis poetae indicant quae quominus possint fieri nihil est quod impediat. Sic Carm. II, 12, 10. Abstinendum igitur a coniecturis *tum bibes*, *non bibes*. — *temperant*] Epod. 17, 80. Audacter hoc dictum est *colles temperant*, sed recte, quoniam *colles* vi-

Temperant vites neque Formiani
Pocula colles.

Carmen XXI.

Dianam tenerae dicite virgines,
Intonsum pueri dicite Cynthium
Latonamque supremo
Dilectam penitus Iovi.

5 Vos laetam fluviis et nemorum coma,
Quaecunque aut gelido prominet Algido
Nigris aut Erymanthi
Silvis aut viridis Cragi;

num dare eodem iure dici possunt quo vites.

Carmen XXI.

Octavianus ab Actio victor reversus in honorem Apollinis, cui victoriam se debere putaret, ludos Actiacos primum a. 726 celebravit. Iam cum tota huius carminis ratio ad ludos in honorem Apollinis et Dianae habitos pertineat, ad indicandos et celebrandos eos ludos Horatium haec cecinisse facili coniectura adducimur ut credamus. Cum qua re hoc egregie consentit, quod eodem anno Octavianus expeditiones parabat in Britannos et Arabes. Ita tamen carmen comparatum non est, ut credas chorum in ipsa ludorum sollemni pompa ita cecinisse. Attamen animadvertendum est, quanta arte Horatius et in componendis collocandisque deorum dearumque nominibus et laudibus et in aequalitate ac similitudine vocabulorum ipsorumque versuum versatus sit. Prima stropha totam quasi familiam coniungit (filiam, filium, matrem, patrem; hunc tamen, Iovem, non ipsum celebrat, sed in eo celebrationis causam invenit); deinde stropha secunda filium laudat, tertia filium, eodem quo ante ordine, et quia de Apolline, qui vere est ἀλεξίκακος, plura est dicturus. Tum compara hos versus:

V. 1.	Dianam	tenerae	dicite	virgines
V. 2.	Intonsum	pueri	dicite	Cynthium

V. 3.	Latonamque	supremo
V. 11.	Insignemque	pharetra

V. 4.	Dilectam	penitus	Iovi
V. 12.	Fraterna	que humerum	lyra

V. 5.	Vos	laetam	fluviis	et	nemorum	coma
V. 13.	Hic	bellum	lacrimos	um hic	miseram	famem

V. 6.	Quaecunque	aut	gelido	prominet	Algido
V. 14.	Pestemque	a	populo et	principe	Caesare in

V. 5.	Vos	laetam	fluviis
V. 9.	Vos	Tempe	totidem

V. 1. *virgines*] Alloquitur Horatius choros puerorum et puellarum, laudes Apollinis et Dianae in ludis rite canentium. — *intonsum*] Epod. 15, 9. Tibull. I, 4, 37: „Solis aeterna est Phoebo Bacchoque iuventa: Nam decet intonsus crinis utrumque deum.“ — *Cynthium*] a Deli monte Cintho.

Vos Tempe totidem tollite laudibus
10 Natalemque mares Delon Apollinis,
Insignemque pharetra
Fraternaque humerum lyra.

Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
Pestemque a populo et principe Caesare in
15 Persas atque Britannos
Vestra motus aget prece.

Carmen XXII.

Integer vitae scelerisque purus
Non eget Mauris iaculis neque arcu

— *nigris silvis*] cf. Carm. IV, 12, 11. IV, 4, 58. Nigrae silvae sunt, quarum arbores viridia quidem sed ad nigrum colorem vergentia habent folia; ut *ilex nigra*, *abies nigra* apud Virgil. Buc. 6, 54. Aen. VIII, 599. — *Cragi*] montis Lyciae, qui viridis appellatur propter arborum folia ex viridi ad flavum colorem vergentia. — *fraterna*] Mercurii, de quo vide Carm. I, 10, 6. *humerum* est accusativus graecus. — *hic bellum lacrimosum*] „Quo spectaverit communis Apollinis et Dianae religio, id optime ex Carmine saeculari cognosci potest. Nimirum cum soli et lunae, a quibus salubris aëris temperies adeoque tam agrorum fertilitas quam corporum sanitas pendet, divinam Apollinis et Dianae personam indueret antiquitas, habiti ii sunt dii salutares, publicae salutis auctores, σωτῆρες, vel dii averrunci, ἀλεξίκακοι, ἀλεξίμορφοι, ἀποτροπαῖοι, qui famem, pestilentiam atque publicam calamitatem avertere possent; et hinc iidem sunt dii socii, πάρεδροι, σύνναοι, eiusdém religionis in eodem templo participes.“ Doering. — *a populo et principe*] Fuerunt qui *et* particulam eiicere vellent, ut sit: „propterea quod princeps est Caesar.“ Attamen non viderunt illi Horatium particulis *et* et *que* saepe toti rei partem aliquam egregiam addere; quo factum est ut Caesaris salus arctissime coniuncta sit cum universa populi salute. De *et* part. hoc consilio posita vide ad Carm. I, 3, 19. Eadem fere res iam apud Homerum observatur Il. XIII, 1. — *in Persas atque Britannos*] cf. Carm. I, 2, 22. III, 27, 24—24. I, 35, 29.

Carmen XXII.

Horatius quid pietati in deos tribuat, manifestum est ex Carm. I, 17, 13. Idem hoc carmine probatur. Qui pii sunt, sunt innocentes a diisque coluntur. Quam deorum tutelam ut in illo carmine sic in hoc se ipsum expertum esse affirmat luculento exemplo. Quare sibi, pio vati et innocenti homini, nihil esse tam horribile quod possit nocere; praesenti deorum auxilio fretum ubique se posse poesi et amori indulgere. Habemus igitur iterum perpetuam Horatii doctrinam de integritate morum ac veris vitae gaudiis. Compositio carminis simplicissima est; tres enim partes sunt ex binis strophis coniunctae; in ipsis partibus altera stropha priorem amplius illustrat, ita tamen ut in tertia parte, quo carmen rectius in finem excurrat, apodosis protasin sequatur. — Aristium Fuscum inter amicos Horatii non ultimum locum habuisse constat ex Sat. I, 9, 61. Epist. I, 10. Tempus quo carmen compositum sit definiri nequit; sed Sabinam villam

Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra,

5 Sive per Syrtes iter aestuosas
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum vel quae loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

Namque me silva lupus in Sabina,
10 Dum meam canto Lalagen et ultra
Terminum curis vagor expeditis,
Fugit inermem;

Quale portentum neque militaris
Daunias latis alit aesculetis,
15 Nec Iubae tellus generat leonum
Arida nutrix.

Pone me pigris ubi nulla campis
Arbor aestiva recreatur aura,

iam accepisse videtur Horatius; quare non sunt vituperandi, qui circa a. 722 h. c. scriptum putant. De Lalage vide ad Carm. I, 19.

V. 1. *Integer vitae*] vide Zumpt. gr. lat. §. 437. — *Mauris*] vide ad Carm. I, 1, 28. — *gravida*] plena. cf. Virg. Aen. VII, 507. — *Syrtes aestuosas*] cf. Carm. II, 6, 3 sq. Sed explicatur etiam de ora Syrtibus adiacenti, arenosa et fervida; cf. Carm. II, 20, 15. Virg. Aen. V, 51; de qua Lucanus Phars. IX, 430: „At quaecunque vagum Syrtim complectitur ora Sub nimio proiecta die, vicina perusti Aethiopis, exurit messes et pulvere Bacchum Enecat, et nulla putris radice tenetur. Temperies vitalis abest et nulla sub illa Cura Iovis terra est: natura deside torpet Orbis et immotis annum non sentit arenis." — *inhospit. Caucasum*] Epod. 1, 12. — *fabulosus Hydaspes*] India Romanis prope ignota, ut etiam Plinius H. N. VI, 17 scripserit: „Patefacta est (India) non modo Alexandri Magni armis regumque qui ei successere, circumvectis etiam in Hyrcanum mare et Caspium Seleuco et Antioche praefectoque classis eorum Patrocle; verum et aliis auctoribus graecis cet. *Non tamen decet diligentiae locus, adeo diversa et interdibilia traduntur.*"

V. 11. *curis expeditis*] Alii ex codd. *expeditus*; sed homoeoteleuton facit ut illud praeferendum videatur; nam utriusque scripturae sententia eodem redit. Homoeoteleuti exempla ubivis obvia, ut Carm. II, 12, 1. 16, 38. 17, 1, alia. — *quale portentum*] vid. Zumpt. gr. lat. §. 765. adnot. In his quae inest superlatio, eam apparet accommodatam esse ad sensus, quibus Horatius cum conspiceret lupum subito movebatur. — *Daunias*] Apulia. cf. Carm. IV, 14, 26. A graecis formis huic similibus in nominibus latinis, cum metri quaedam necessitas urgeret, non abhorruerunt latini poetae. — *aesculetis*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *pigris campis*] Describitur his quattuor versibus frigida, duobus insequentibus torrida zona. cf. Carm. III, 3, 55 24, 36. Deinde notandum est, ex more satis frequenti adiectiva *pigris*, *aestiva* in mediis, substantiva *campis*, *aura* posita esse in extremis versibus; qua re egregie perspicuitati elocutionis consul-

Quod latus mundi nebulae malusque
20 Iuppiter urget;
Pone sub curru nimium propinqui
Solis in terra domibus negata:
Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem.

Carmen XXIII.

Vitas hinnuleo me similis, Chloë,
Quaerenti pavidam montibus aviis
Matrem non sine vano
Aurarum et siluae metu:

tum videntur. — *maluque Iuppiter*] cf. Carm. I, 1, 25. — *urget*] vide ad Carm. II, 9, 9. — *dulce ridentem*] vide ad Carm. II, 12, 14. — *pone*] Notanda anaphora in primo verbo duarum stropharum, qua facile est sentire quam magna vis huic verbo accedat. Quare haud rarum hoc genus; nam compara Carm. I, 35, 5. 9. 17. 21; II, 6, 13 et 21; II, 16, 1 et 5; II, 19, 9 et 13; II, 20, 9 et 13; III, 3, 9 et 13; III, 4, 37 et 41; III, 9, 1. 5. 9 et 13. cet. — *dulce loquentem*] locose ratio habita est nominis Lalages (Λαλαγή), quae quod nomine pollicita est re comprobavit. Ceterum in vv. 23. 24 alterum est genus anaphorae, quo idem vocabulum legitur in prima sede duorum inter se excipientium versuum; cuius generis alia exempla haec appono: Carm. I, 28, 33 sq. I, 34, 9 sq. I, 36, 11 sq. II, 3, 5 sq. II, 6, 6 sq. II, 8, 21 sq. II, 16, 5 sq. III, 11, 30 sq. 37 sq. Iam ut hoc loco nunc defungat, tertium genus est cum idem vocabulum in prima quidem sede duorum versuum reperitur, sed qui tertio aliquo distinguatur: Carm. II, 1, 17. 19. II, 3, 17. 19. III, 1, 45. 47. III, 19, 5. 7. III, 24, 33. 35. Tum quarto genere idem vocabulum in uno quidem versu repetitur sed in conspicuis locis, ut in initio et media arsi: Carm. II, 19, 17. III, 4, 45. (III, 10, 5). IV, 4, 30. IV, 7, 15. 23. Cum quo genere cognatum est hoc, cum quod in prima sede versus collocatum est vocabulum in medio altero versu iteratur: III, 3, 65 sq. Quinto genere idem vocabulum in pari sede eiusdem vel similis versus repetitur, ut III, 4, 53. 54. IV, 13, 10. 11. Denique varia genera anaphorae non raro ad augendam vim coniunguntur; quod quomodo fiat ex his vide locis III, 29, 17—21; III, 21, 13—17; IV, 13, 17—18. IV, 14, 41—52.

Carmen XXIII.

Ad graecum fortasse exemplum Chloën, timidam puellam et amori se subtrahentem, comparat cum hinnuleo matrem anxie sequenti et pericula undique timenti. Chloe (χλόη) nomen ab Horatio non fictum sed electum est, quoniam bene congruit cum natura et aetate puellae. De eadem C. III, 26 scriptum videtur. Tempus definiri nequit.

V. 1. *hinnuleo*] De rara hac imminuendi forma vide Zumpt. gr. lat. §. 240 ad fin. Cf. Anacreon fr. 49 Bergk: „Ἀγαπᾷς, οἶά τε νεβρὸν νεοθηλέα Γαλαθηνόν, ὅστ' ἐν ὕλῃ κεροέσσης Ἀπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη." — *vitas*] In bonis codicibus quod legitur *vitat*, etiamsi per metrum ferri possit (cf. Carm. I. 15, 24 et 36), repugnat tamen versui 9. Longe alia ratio est Carminis II, 5,

5 Nam seu mobilibus veris inhorruit
Adventus foliis seu virides rubum
Dimovere lacertae,
Et corde et genibus tremit.

Atqui non ego te tigris ut aspera
10 Gaetulusve leo frangere persequor:
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro.

Carmen XXIV.

Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam cari capitis? Praecipe lugubres

nam ne ibi quidem transitur a tertia persona ad alteram. — *siluae*] trisyllabum, ut Epod. 13, 2. — *veris inhorruit adventus foliis*] Non potest negari audacter ita dictum esse ab Horatio, nam non *adventus veris* proprie inhorrescit foliis, sed inhorrescunt folia adventu veris. Sic Plin. H. N. XVIII, 35 fin.: „Trifolium quoque inhorrescere et folia contra tempestatem subrigere certum est.“ Non male iam comparatum est nostrum: „es rauscht der Frühling in den Blättern;“ nam adventus veris indicatur flatu Favonii, qui eius est comes. Carm. IV, 12, 1. Quare facile caremus coniectura Bentleii *vepris inhorruit ad ventum*. — *virides lacertae*] Hoc quoque indicium veris, lacertae prodire ex latebris, in quas hieme se condiderint. cf. Virg. Buc. 2, 9. — — *tremit*] hinnuleus. — *Gaetulus*] Africanus. *Γαιτοῦλος*. — *frangere persequor*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *tempestiva viro*] nubilis.

Carmen XXIV.

Dulcissimum hoc de morte Quintilii ad Virgilium carmen absolutum omnino est ac perfectum; nam cum Horatii tristes querimoniae usque ad medium versum (v 10) vehementer auctae ingens damnum, quod praestari non possit, et singulares virtutes defuncti amici dulcissimo moerore descripserint, tota altera pars superiori contraria est: luctum iustum sed irritum esse, calamitatem patienter ferendam. Qua quidem consolandi ratione quae potest melior inveniri? Nam est consolatio ad eum, quocum Quintilius intima familiaritate coniunctus vixerat. Probat igitur Horatius Virgilii moererem ac luctum ob ereptum amicum; imparem se profitetur qui satis digno θρήνῳ prosequi possit tam egregium hominem, tam dulcem amicum, vocat in auxilium Musam, prodit necopinatum suum etiam dolorem et concedit tamen neminem maiore iure lugere quam Virgilium. Sic postquam aditum sibi paravit ad animum contristati amici, „at, inquit, frustra conquereris, frustra reposcis quem semel eripuerunt dii; in vitam reducere non posses mortuum, etiam si Orpheo blandius caneres. Quare quid erit faciendum? Patientia levandum est quod nequit dolore restitui.“ Cum Quintilium a. 730 mortuum esse sciamus, carmen quo tempore scriptum sit liquet.

V. 1. *desiderio*] In dativo difficultas quaerenda non est; recte enim congruit cum maiore quam h. l. verbum *sit* habet vi ac potestate; deinde *pudor et modus* bene coniuncti sunt, nam ubi a nimio luctu pudor homines prohibet, modus simul querelis ponitur. Sic Martial. VIII, 3, 3: „Sit

Cantus, Melpomene, cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget: cui Pudor et Iustitiae soror,
Incorrupta Fides nudaque Veritas
Quando ullum inveniet parem?

Multis ille bonis flebilis occidit;
Nulli flebilior quam tibi, Virgili.
Tu frustra pius heu non ita creditum
Poscis Quintilium deos.

Quodsi Threïcio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem,
Non vanae redeat sanguis imagini,
Quam virga semel horrida

pudor et finis" et VIII, 64, 15: „Sit tandem pudor et modus rapinis." — *cari capitis*] Sic Schillerus noster: „Er zählt die Häupter seiner Lieben, Und sieh! ihm fehlt kein *theures Haupt*" — *ergo*] Significat haec particula subitam et vehementem admirationem, ad quam cum loci natura dolorem addat, efficitur ut necopinati doloris sensus exprimatur. — *urget*] vide ad Carm. II, 9, 9. cf. Virg. Aen. X, 745. — *Pudor*] cf. Carm. Saec. 58. Est autem ea virtus, qua ne quid mali committamus insito quodam nobis honestatis sensu prohibemur (Ehrgefühl). — *Iustitiae soror*] cf. Cic. de offic. II, 7. Iustitia et fides cognatione quadam copulatae sunt, ut altera non possit esse sine altera. — *nudaque Veritas*] simplex, aperta, quae neque ullum verborum ornamentum neque artificium neque fucum aliumve cultum desiderat. — *inveniet*] De singulari numero lege Zumpt. gr. lat. §. 373. adnot. 1 med. — *Virgili*] vide Zumpt. gr. lat. §. 33. adnot.

V. 11. *frustra pius heu*] Noli intelligere pietatem in amicum; sed eadem est pietas quam in his invenimus locis: Carm. I, 17, 14. II, 14, 2. IV, 7, 24; quibuscum conferas locum ex simili carmine Ovidii de morte Tibulli poetae, Am. III, 9, 37:

Vive pius, moriere pius, cole sacra, colentem
Mors gravis a templis in cava busta trahet.

Pii autem diis cari sunt et amici; pios igitur maior spes est motaros precibus deos; nam (Ovid. Met. VIII, 725): „Cura pii dis sunt et qui coluere coluntur." Et tamen quamquam pius est Virgilius, mortuum amicum non reducent dii in vitam; est igitur ille frustra pius, id quod magnopere est dolendum. Sic intelligitur *heu* particula, quam ne cum insequentibus vocabulis coniungas vetat ipsa versus caesura. — *non ita creditum*] Demonstrativum adverbium *ita* requirit relativam sententiam; *ut nunc factum est* i. e. ut tam mature eum tibi eriperent. — *Quodsi*] vide ad Carm. I, 1, 35. In multis tamen et antiquis codicibus sic legitur *Quid si* et deinde *Num vanae* cet. — *Orpheo*] cf. Carm. I, 12, 8. — *arboribus*] vide Zumpt. gr. lat. §. 419. — *Threïcio*] Epod. 13, 3; est graeca forma Θρηΐκιος. — *fidem*] Singularis apud poetas pro plurali satis frequens; cf. Carm. I, 17, 18. Eped. 13, 9. — *vanae imagini*] Animae mortuorum speciem quidem corporum referebant, ut oculis cernerentur; sed tactum effugiebant; inde *simulacra* sunt et εἴδωλα, et recte appellantur

Non lenis precibus fata recludere
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum: sed levius fit patientia
20 Quidquid corrigere est nefas.

Carmen XXV.

Parcius iunctas quatiunt fenestras
Ictibus crebris iuvenes protervi
Nec tibi somnos adimunt, amatque
Ianua limen
5 Quae prius multum facilis movebat
Cardines. Audis minus et minus iam:
„Me tuo longas pereunte noctes,
„Lydia, dormis?“
Invicem moechos anus arrogantes
10 Flebis in solo levis angiportu

somnos. cf. Virg. Aen. VI, 292. — *ostrys*] cf. C. I, 10, 18. — *fata recludere*] Fata hominum certa sunt et immutabilia; inde *recludere* verbum ab Orci portis facile transfertur ad ipsa fata quae nulla vi nec hominum nec deorum solvuntur. De infra, vide ad Carm. I, 1, 18. — *semel*] ein für allemal, de iis rebus quae fieri non possunt nisi semel; cf. Cic. Deiot. 3, 9. Virg. Aen. XI, 418. — *durum*] Vide quanta insit in hac brevitate vis dicendi; quanto hoc gravius quam illud, durum quidem hoc est, sed est.

Carmen XXV.

Acerbum hoc est carmen et contumeliosum in Lydiam, olim formosam et duram, tunc senescentem et paene desertam; plenum est exprobrationis et maledictionis. Medius versus (10) huius quoque carminis caput et fastigium habet.

V. 1. *parcius*] rarius. — *iunctas fenestras*] valvas fenestrarum occlusas; quae quales fuerint discas ex his verbis Beckeri Gall. T. I. p. 100: „Die Fenster mögen in alter Zeit unverschlossene Oeffnungen gewesen sein, die höchstens durch Läden geschlossen wurden. In späterer Zeit bediente man sich besonders des lapis specularis (Frauenglas, Marienglas), der häufig erwähnt wird. Selbst Säulengänge verschloss man durch dergleichen Fenster. Die Frage, ob die Alten sich auch des Fensterglases bedient haben, ist früher gewöhnlich verneinend beantwortet worden. In neuerer Zeit ist man indessen darüber nicht in Zweifel und mehr als alle Belege aus späten Schriftstellern beweisen die in Pompeji gefundenen Glasscheiben und selbst Fenster.“ — *multum facilis*] facillima; de quo usu voc. *multum* cf. Carm. III, 27, 47. Epod. 15, 11. 17, 20. Sat. I, 3, 57. II, 5, 147. Epist. I, 3, 15. Sic ianua vel porta etiam *difficilis* appellatur alias, ut Ovid. Am. I, 6, 2: „Difficilem moto cardine pande fores“ — *Me tuo est.*] Versus 7 et 8 ex carmine sunt παρακλαυσιθύρου, quale est Carm. III, 10. — *longas noctes*] Epist. I, 1, 29. — *invicem*] vicissim. Epod. 15, 24; eadem propt

Thracio bacchante magis sub inter-
lunia vento,

Cum tibi flagrans amor et libido,
Quae solet matres furiare equorum,
15 Saeviet circa iecur ulcerosum,
Non sine questu,

Laeta quod pubes hedera virente
Gaudeat pulla magis atque myrto,
Aridas frondes hiemis sodali
20 Dedicet Hebro.

Carmen XXVI.

Musis amicus tristitiam et metus
Tradam protervis in mare Creticum

ratione Carm. III, 28, 9. — *levis*] contempta. — *magis*] vehementius quam solet alias. *Thracio bacchante* est ablativus absolutus. Bentleius malebat *bacchatus*. — *Interlunia*] Eo tempore quo neque vetus neque nova luna conspicitur saevire dicebantur venti; nam hoc est *bacchari*, ut Ovid. Trist. I, 2, 29: „Boreas bacchatus ab Arcto;" cf. Virg. Aen. IV, 666. — *furiare*] in furorem coniicere. cf. Virg. Aen. II, 407. Georg. III, 266. — *iecur*] vide ad Carm. I, 13, 4. — *ulcerosum*] cf. Epist. I, 18, 72. Verum ut cum ulcere coniuncta est foeditas ac taedium, sic ulcerosum iecur non cupiditatem solum, quae est in *vulnerare*, *vulneratus*, significat, sed foedam ac nimiam cupiditatem. — *hedera virente*] hellgrüner Epheu. — *pull. myrt.*] dunkelgrüne Myrte, graulichgrüne Myrte (Göthe). cf. Carm. I, 21, 7. Deinde in comparatione alterum membrum mutatum est; nam cum simpliciter dicendum esset *quam aridis frondibus*, ad augendum ludibrium hanc partem nova instruxit sententia. cf. C. IV, 13, 9. De Hebro vide Carm. III, 25, 10. Epist. I, 3, 3.

Carmen XXVI.

„Musis, inquit, amicus et ab omnibus quibus nunc homines tenentur curis unice liber nihil moror ea quae aliena et remota sunt; quare praestat te laudare, dulcis amice, tibique Musarum ope coronam nectere novaque carminum genere te celebrare." Est breve quidem, sed amabile carmen, quo etiam L. Aelius Lamia, qui tristiore ac severiore fuisse videtur ingenio (cf. III, 17), ad hilariorem vitae usum tacte evocatur. Tempus, quo scriptum sit, ex v. 5 intelligitur. Nam cum Phraates, rex Parthorum, patrem ipsum Orodem et omnes fratres interfecisset (a. u. 718), ex familia Arsacidarum adversarius extitit Teridates. Hic tamen victus confugit ad Octavianum, qui tum (a. u. 724) mortuo Antonio in Syria erat. Etiam Phraates legatos misit. Octavianus Teridati ut in Syria maneret permisit. Interea Phraates a populo pellitur, Teridates revocatur. Phraates Scytharum ope reducitur, Teridates confugit ad Augustum, quem in Hispania invenit (a. u. 729). Recte

Portare ventis, quis sub Arcto
Rex gelidae metuatur orae,
5 Quid Teridaten terreat, unice
Securus. O quae fontibus integris
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiae coronam,
Pimplea dulcis. Nil sine te mei
10 Prosunt honores: hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro
Teque tuasque decet sorores.

Carmen XXVII.

Natis in usum laetitiae scyphis
Pugnare Thracum est: tollite barbarum

autem viris doctis visum est h. c. ad a. 725 referendum esse cum praesertim simillima sententia sit in Virgilii Georgicis (II, 496) a. u. 724 editis.

V. 2. *protervis ventis*] quoniam omnia sibi obstantia quasi proterunt et ludibrio habent. Epod. 16, 22. — *mare Creticum*] ideo potissimum nominatur, quia maris medii ab Italia remotissima prope pars est. — *portare*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *rex*] Scytharum, Dacorum, Sarmatarum, a quorum excursionibus et latrociniis fines Romani imperii non erant tuti. cf. III, 8, 17. Alii *quis* pro *quibus* dictum volunt et significari putant Teridatem; non bene, ut nunc video. — *Pimplea*] Πίμπλεια est mons Thraciae cum fonte Musis sacro. A quo nomine latinum fit adiectivum Pimpleius; quapropter nihil videtur esse quod cogat reiecta omnium codicum auctoritate graecam praeferre formam *Pimplei*. — *prosunt*] Sic plurimi codices, pauci *possunt*. Utrumque bene dicitur; sed praevalet codicum auctoritas. — *honores*] sunt carmina quibus honores tribuuntur. cf. Carm. IV, 9, 25—30. — *fidibus novis*] novo carmine, lyrico, nam plectrum Lesbium est. Et conferas Carm. III, 30, 13. — *sacrare*] perpetuo honore extollere, ut Epist. II, 1, 49. „Versus parum concinne compositus (hunc Lesbio sacrare plectro) cui nullum alium similem reperias. Cultis Horatii auribus in quarta huius versiculi syllaba desinens vocabulum non satis faciebat nisi id monosyllabum esset. Vocabulum longius praeter *hunc Lesbio* inveni semel II, 3, 27.“ Lachmann. apud Frank. p. 239.

Carmen XXVII.

Ut nono carmine huius libri sic hoc quasi in medium convivium ab Horatio et amicis celebratum ducimur. Ibi fervidiore Falerno calidi facti sodales a iurgiis ad certamina prorumpunt; surgit Horatius, qui vehementiore vino abstinuerat (vide v. 9), revocatque sodales ad ordinem et amicitiam. Pugnare in conviviis et pocula in arma convertere barbarorum et ferorum hominum (v. 2. 5), non Romanorum et cultorum esse dicit, tum inde a tertia stropha, postquam duabus superioribus aures et animos omnium in se suaque verba convertit, quo facilius convivae irae obliviscantur, subito aliam rem obiicit rixae plane contrariam eamque ita instituit, ut per risum et iocum pace

Morem, verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.

5 Vino et lucernis Medus acinaces
Immane quantum discrepat; impium
Lenite clamorem, sodales,
Et cubito remanete presso.

Vultis severi me quoque sumere
10 Partem Falerni? Dicat Opuntiae
Frater Megillae, quo beatus
Vulnere, qua pereat sagitta.

Cessat voluntas? Non alia bibam
Mercede. Quae te cunque domat Venus,
15 Non erubescendis adurit
Ignibus ingenuoque semper

Amore peccas: quidquid habes, age,
Depone tutis auribus. Ah miser,
Quanta laborabas Charybdi,
20 Digne puer meliore flamma!

Quae saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit deus?

reconciliata ad hilaritatem omnes leniter cogat. Tempus nequit definiri; sed videtur eiusdem aetatis esse, cuius est C. I, 16.

V. 3. *verecundumque Bacchum*] cf. Carm. I, 18, 7. Epod. 11, 13. Hoc magis decet poetam, quam quod scribere voluit Cuninghamius *verecundique*. — *prohibete*] Vide Zumpt. gr. lat. §. 469. — *immane quantum*] Aliquanto fortius hoc dictum est quam quod frequentius est *mirum quantum*; Liv. II, 1, 11; utrumque ita ponitur ut *nescio an*, alia, quae per parenthesim illata adverbii vice funguntur. — *cubito presso*] impresso pulvillis substratis cubito sinistro. cf. Sat. II, 4, 39. — *severi Falerni*] Haec facile ut coniungantur, efficitur pari quem utrumque vocabulum habet versus loco. *Severum* Falernum idem est quod Sat. II, 4, 24 *forte* appellatur. — *Vultis*] Interrogando nihil efficitur aliud nisi vivida quaedam protasis. Zumpt. gr. lat. §. 780. — *Opuntiae frater Megillae*] unus e convivis, cuius nomini haec blanda et honorifica pulchrae sororis commemoratio substituitur. — *beatus vulnere*] Egregium oxymori exemplum; nam Venus „dulcem curis miscet amaritiem“ (Catull. 68, 18). — *sagitta*] cf. Carm. II, 8, 15. — *quae te cunque*] vide ad Carm. I, 6, 3. — *ah miser*] Audito tandem puellae nomine iocose exclamat, non esse mirandum, quod nomen illud pronuntiare cunctatus sit. Huc referendum est imperfectum *laborabas*. Sunt tamen qui cum Bentleio scribere malint *laboras in*. Alii imperfectum praetulerunt, sed interpretati sunt: laborabas et ego nesciebam. — *Charybdi*] Virg. Aen. III, 420. — *Thessalis venenis*] φαρμάκοις, quibus Thessalia abundabat, unde Thessali noti venefici et magi. Epod. 5, 45. — *Chimaera*] Quam propter avaritiam cum Charybdi com-

Vix illigatum te triformi
Pegasus expediet Chimaera.

Carmen XXVIII.

Te maris et terrae numeroque carentis arenae
Mensorem cohibent, Archyta,

paravit, eam Chimaeram appellat propter inconstantiam. Hom. Il. VI, 180. Hesiod. Theog. 325: „Τὴν μὲν Πήγασος εἷλε καὶ ἐσθλὸς Βελλεροφόντης."

Carmen XXVIII.

Nullum est inter Horatiana carmina quod interpretibus tantas molestias procreaverit quantas hoc. Quare diversissimae eorum sunt sententiae. Alii dialogum inter Archytam et nautam, alii μονολογίαν esse affirmant; neque qui alterutri sententiae addicti sunt inter se consentiunt. Et eorum qui dialogum scripsisse Horatium statuunt, alii nautae Matinum littus praetervehenti sex tantum versus, Archytae respondenti reliquos attribuunt, alii nautam viginti versus dicentem faciunt. Qui μονολογίαν invenerunt, miro sane acumine aut Horatii etiam viventis ab eodem Horatio fictam umbram in littore deambulantem ac declamantem audiebant, aut Archytae umbram prima secum severe philosophantem, deinde nautam casu praetervehentem precibus et minis sollicitantem fingebant, aut verba esse putabant alius peregrini nescimus cuius hominis naufragi primum ad Archytam, deinde ad nautam dicentia. Iam vero qualiscunque est ratio carminis, hoc certum videbitur, voluisse Horatium describere et castigare ingentia studia hominum, quippe qui aut nimia earum rerum quae humanos sensus superant cura et cupiditate teneantur quaeque dii sibi seavaverint ad terram quasi detrahere conentur, aut nihil nisi terram spectantes coelum ipsum et omnia maiora sublimioraque prae divitiis et lucro contemnant. Utriusque studii inanitas Archytae, philosophi Pythagorei Tarentini, et nautae exemplis probatur. Ironia vere Horatiana per totum carmen manifesta est, neque minus manifesta oppositio inter duas personas (*te* vv. 1. 14. 23. 27. 28. 30. 31. 33. 36. *me* vv. 21. cf. 33). Quare optimum est iis accedere qui dialogum esse carmen existimarunt. Archytae naufragi corpus undis eiectum iacet in littore Apuliae; quo conspecto nauta praetervehens quid de Archytae studiis ac laboribus sentiat prodit; respondet umbra ad inhumatum corpus vagans, ostendens quam perniciosa sit contraria cupiditas, qua nautae etiam ad negligendam pietatem ac religionem agantur. Nam hoc certum est, in omnibus prope verbis nautae contumeliam et irrisionem expressam esse. Praeterea Archytae corpus sepultum non est (vv. 23. 36); naufragus petit ut pulvere ter iniecto corpus suum sepeliatur. Iam si quaeris, ubi Archytas incipiat loqui, primum indicium invenitur in v. 14 *iudice te*, quae Archytae esse non possunt, alterum v. 21 *me quoque*, quae nautae nequeunt tribui. Iam cum haec *me quoque* a versu 20 dividi non possint, consistendum nunc quoque mihi videtur in ea ratione, quae nautae sedecim primos versus dandos esse ante aliquot annos tentavi demonstrare. Nam non videtur necessarium esse, ut versus 16 et 17 eidem personae tribuantur; „Omnibus moriendi necessitas imposita est: (sed) varia sunt mortis genera." Ita sententias coniungendas esse non credo, ne *sed* v. 15 particulam eadem male sequantur. Verum incipit Archytas hanc ab simili sententia sic: „Recte quidem omnibus moriendum esse ais, nam

Pulveris exigui prope littus parva Matinum
Munera, nec quidquam tibi prodest
Aërias tentasse domos animoque rotundum
Percurrisse polum morituro.
Occidit et Pelopis genitor conviva deorum
Tithonusque remotus in auras
Et Iovis arcanis Minos admissus habentque
Tartara Panthoiden iterum Orco
Demissum, quamvis clipeo Troiana refixo
Tempora testatus nihil ultra
Nervos atque cutem morti concesserat atras,

cet.“ — Quo tempore scriptum sit carmen, quis dicat? Suspicantur tamen, scribendi huius carminis occasionem dedisse iter ab Horatio cum Maecenate Brundusium factum a. 717.

V. 1. *arenae mensorem*] Proverbii instar fuit *arenam numerare* vel *metiri* de re infinita et difficillima, sed supervacanea et ridicula, cf. Virgil. Georg. II, 104 sqq. Quare hoc *arenae* eodem consilio additum sentia, quo ea quae insequuntur *pulveris exigui parva munera* contra ingentia studia, quibus Archytas, Pythagoreus philosophus, Platonis aequalis, mare et terram emensus esse dicitur, invidiose ponuntur. Cfr. Cic. de off. I, 43, 10. Philosophus et geometra *animo* tantum omnes regiones non terrae solum sed aëris quoque percurrit et tentat, mercator terram solam et solidam, non aërem inanem neque solo animo sed corpore etiam. Is optime videtur vixisse, qui plurima sibi et suis commoda paravit; honores et magna nomina, qualia sunt Tantali, Tithoni, Minois, qui coelum captantes terram amiserunt, parvi sunt aestimanda; minoris etiam Pythagoras, qui cum animos hominum morti non succumbere discipulis persuaderet, operam et oleum perdidit. Scilicet quantumvis quondam se iam vixisse probaret, iterum mortuus nondum rediit in vitam. Sic Pythagorae et Archytae de migratione et immortalitate animarum tota doctrina huic est ludibrio. Inde *Panthoidis* (v. 10) ironica compellatio; inde haec verba *nervus atque cutem* pro corpore posita, ex Pythagorae corpus prae animo contemnentis sententia dicta; inde acerba et falsa laudatio *iudice te non sordidus auctor*. Sordidi enim apud philosophos sunt homines qualis hic nauta, qui bonis litteris spretis solam utilitatem laudabant (cf. Carm. II, 16, 15. Cic. de off. I, 42. II, 6). Pythagoras olim, quo Troianis iam temporibus se vixisse comprobaret, Euphorbum, Panthoi filium (Hom. Il. XVI, 808), se fuisse affirmavit clipeumque, quo olim usus esset, inter multos alios in templo Iunonis haud procul Mycenis affixos ostendit; quo clipeo *refixo* i. e. detracto (Epist. I, 18, 56. Epod. 17, 5) Euphorbi nomen vere inventum traditur. De qua re legatur Ovid. Met. XV, 160 sqq. Iam apertum est, opinor, quid versus velint 2 et 3. Nam te, inquit nauta, qui totam terram mente complectebaris, nunc *cohibent parva munera pulveris exigui*: i. e. tu nunc terrae exiguam partem, exiguum spatium occupas. Tum *cohibere* verbum quid sit, facile perspicies ex Carm. II, 20, 8. III, 4, 80. III, 14, 22. IV, 6, 34; cum quibus si comparaveris II, 18, 38. II, 19, 19, illud idem esse videbis quod *coercere* i. e. prohibere ne quid ultra certum quendam terminum evagetur, progrediatur. — *Matinum*] a Matino Apuliae promontorio. cf. Carm. IV, 2, 27. Epod. 16, 28. — *aërias domos*] cf. Carm. I, 3, 29. — *polum*] Per synecdochen ponitur passim a poetis pro ipso coelo; III, 29, 43. Epod. 17, 77. Virg. Aen. V, 721.

V. 13. *concesserat*] Poetae non

Iudice te non sordidus auctor
15 Naturae verique. Sed omnes una manet nox
Et calcanda semel via leti.
Dant alios Furiae torvo spectacula Marti,
Exitio est avidum mare nautis;
Mixta senum ac iuvenum densentur funera, nullum
20 Saeva caput Proserpina fugit.
Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis Notus obruit undis.
At tu, nauta, vagae ne parce malignus arenae
Ossibus et capiti inhumato
25 Particulam dare. Sic, quodcunque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis, Venusinae

abhorrent ab indicativo apud part. *quamvis*, cum praesertim non cogitata sed certa res significatur. Apud Horatium compara Epist. I, 14, 6. I, 17, 1. 22. A. P. 366. Carm. III, 7, 25. III, 10, 13; coniunctivus est Carm. IV, 2, 39. IV, 6, 6; ex quibus locis discrimen senties. — *Tartara*] non de damnatorum sede, sed de universo Orco. Fuit autem metrica ratio, quae poetas ut *Tartara* dicerent, non *Tartaros* permovit. — *iudice te*] Qui carmen prave intelligerent, scribendum putarunt *iudice me*. Pythagorae in magna Graecia tam celebratum erat nomen, ut quaedam eius doctrinae notitia ad eos quoque homines pervenire deberet qui expertes fuerunt artium et disciplinarum. — *calcanda semel via leti*] Generalis sententia post prolata nonnulla eiusdem rei exempla desinendi aliquod indicium habet. cf. Carm. I, 17, 13. II, 3, 25. II, 10, 5. 21. II, 13, 19. III, 16, 17. III, 7, 19 cet. Versus 17—20 a superioribus diversam naturam produnt, quippe qui exclusa prope omni contumelia communem omnium mortalium condicionem describant, nisi quod v. 18 nautarum exemplum de industria sumptum apparet. — *avidum mare*] Altera lectio *avidis* prava est; epitheton illud maris ad metum nautae incutiendum aptissimum. cf. Carm. III, 29, 61. — *densentur*] Duplex forma est verbi, *densare* et *densere*; codices plerumque fluctuant; *densare* tamen a Livio et Quintiliano, *densere* a Lucretio, Horatio, Tacito et serioribus usurpata videtur, a Virgilio utraque. — *nullum saeva caput Proserp. fug.*] Nullum caput tantum, nemo tam gravis fuit, quem Proserpina i. e. mors fugerit, timuerit, ad quem mors non accesserit. Sic Lucan. Phars. II, 75: „Mors ipsa refugit saepe virum (Marium).“ Proserpina enim ad moribundos accedit iisque cincinnum desecat; Virg. Aen. IV, 698.

V. 21. *devexi Orionis*] Occidit Orion V. Id. Novembr., quo tempore tempestates saevire solent; inde *Notus* rapidus illius comes dicitur, inde ipse Orion nautis infestus. Epod. 15, 7. Carm. III, 27, 17. — *parce*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *capiti inhumato*] In hoc verbo cum littera *u* brevis sit, vocalium *i* concursione hiat oratio; quod ne fieret duo critici scribere maluerunt *intumulato*, ut ap. Ovid. Her. 2, 136: „Occurramque oculis *intumulata* tuis.“ Alia exempla hiatus sed non omnino similia sunt Carm. II, 20, 13. III, 14, 11. Epod. 5, 100. 13, 3. Fuit autem vetus superstitio, animam corporis inhumati non posse Stygias aquas transire (cf. Virg. Aen. VI, 325 sqq. 365. 374). Quare sacris legibus vetitum erat, ne quis ignotum etiam corpus, in quod incidisset, insepultum relinqueret. Quod officium ut festinantes etiam possent praestare, ter glebam iniecisse sufficiebat. — *sic*] vide ad Carm. I, 3, 1. — *quodcunque mina-*

Plectantur silvae te sospite, multaque merces,
Unde potest, tibi defluat aequo
Ab Iove Neptunoque sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram
Postmodo te natis fraudem committere? Fors et
Debita iura vicesque superbae
Te maneant ipsum: precibus non linquar inultis
Teque piacula nulla resolvent.
Quamquam festinas, non est mora longa; licebit
Iniecto ter pulvere curras.

Carmen XXIX.

Icci, beatis nunc Arabum invides
Gazis et acrem militiam paras

bitur, plectantur] Similis oratio Epist. I, 2, 14. — *unde*] vide ad Carm. II, 12, 7. — *Neptuno*] Fuit Archytas Tarentinus, in qua urbe Neptunus πολιοῦχος deus erat. — *negligis committere*] vide ad Carm. I, 27, 9. — *te natis*] Sic coniungendum est (Zumpt. gr. lat. §. 451), non *te committere*. — *fors et*] fortasse *etiam*. Virg. Aen. XI, 50. — *vicesque superbae*] ἀντίποινα, talio. cf. Hom. Od. XI, 72 sq. — *licebit curras*] vide Zumpt. §. 624. — *ter*] Ternarius numerus sacer.

Carmen XXIX.

Aelius Gallus a. u. 730 ex Aegypto expeditionem in Arabiam felicem Augusti iussu fecit ex eaque summa quaeque exspectaverunt Romani. Quid igitur mirum, quod magna Arabiae et eius divitiarum fama multos tum incendit iuvenes Romanos bellandi cupiditate opumque colligendarum exspectatione? Ex amicis Horatii *Iccius* quoque, qui usque ad id tempus in otio et mansuetioribus litteris vixerat, nomen professus est. Quod cum audivisset Horatius, festivo hoc carmine amicum iocose deridet. Quare mirabundus exclamat: ergo tu quoque militiam paras, tu quoque otium et libros cum castris et gladio commutaturus es! Laedere Iccium Horatius noluit; acerbitatis in amicum nihil reperitur toto carmine, ioci et leporis omnia plena sunt. Verum etiamsi Iccium non accusat, accusat tamen ingentem suae aetatis cupiditatem bonorum; etenim ita saepe fit, ut quae in amicos ridendo et iocando dicamus iis alios tangi velimus. Ad eundem Iccium data est Epist. I, 12. Cum iam a. 727 expeditio pararetur, nonnullis ad eum annum referendum videtur carmen Quod satis est probabile.

V. 1. *nunc*] Quanta nunc subito exarsit ferocia; quanta audacia in te, qui adhuc fuisti placidus, tranquillus, innocens; tu igitur ex mitissimo philosopho acerrimus bellator factus Arabibus et Parthis, invictis gentibus, militiam paras et catenas; tu igitur alter Achilles ignoti cuiusdam principis filiam servam, filium pocillatorem reduces. Sic continuatur iocosa irrisio, amabilis superlatio. Post *catenas* interrogandi signum rectius ponitur: admirationi enim, non affirmationi hic locus est. Sic totum carmen ex interrogationibus compositum est; de qua re comparari potest Carm. I, 8. — *Sabaeae*] populus Arabiae felicis, cuius caput Saba. — *ex aula*] regia; vide Liv. XLV, 6.

Non ante devictis Sabaeae
Regibus horribilique Medo
5 Nectis catenas? Quae tibi virginum
Sponso necato barbara serviet?
Puer quis ex aula capillis
Ad cyathum statuetur unctis
Doctus sagittas tendere Sericas
10 Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi posse rivos
Montibus et Tiberim reverti,
Cum tu coëmptos undique nobilis
Libros Panaeti Socraticam et domum
15 Mutare loricis Hiberis
Pollicitus meliora tendis?

Carmen XXX.

O Venus, regina Cnidi Paphique,
Sperne dilectam Cypron et vocantis

— *sagittas tendere*] paulo audacius dictum, cum arcus proprie tendatur; a qua tamen audacia ne epicus quidem Virgilius abhorruit Aen. V, 808. Seres autem ut omnes orientales gentes nobiles erant sagittarii. — *arcu paterno*] vide Carm. II, 13, 17.

V. 10. *arduis pronos*] Pronum cum sit quod per declive decurrit (Virg. Georg. I, 203), hac ipsa oxymori oppositione egregie ostenditur, nihil magis inter se contrarium esse quam *arduos montes* et *pronos rivos*. — *et Tiberim*] amplificatio per exemplum; vide ad Carm. I, 3, 19. — *coëmptos undique*] Significatur his verbis magnum quo olim Iccius ardebat studium philosophiae, quo, quidquid librorum philosophicorum vidit, coëmit. Neque inconsulto Stoici Panaetii mentio facta est, quippe qui nihil expetendum docuerit nisi honestum; ut sic quoque mutatus Iccii animus prodatur. — *Panaeti*] vide ad Carm. I, 2, 26. De Panaetio Rhodio, Stoicorum principe, Scipioni Africano minori et Laelio familiarissimo vide Cicer. de off. III, 2. — *nobilis Panaeti*] Alii *nobiles*, in quod facile potuit aberrari, cum utrumque *nobilis* scriberetur. Verum Horatii consilium et manum videmus in verborum locis et ordine, quibus primum et tertium (*coëmptos — libros*), alterum et quartum vocabulum (*nobilis — Panaeti*) coniungenda esse ostenditur. — *Socraticam domum*] Socraticos philosophos, Platonem, Xenophontem, alios. De *et* particula enclitica vide ad Carm. I, 2, 9. — *Hiberis*] ex ferro optimo, Hispano, confectis. — *pollicitus meliora*] Haec quoque verbis severa, re iocosa sunt.

Carmen XXX.

Glycerae puellae Veneri sacra facienti Horatius quasi opitulatur; evocat deam ex solitis sedibus in aedem Glycerae; unde sequitur, ut ipsi Glycerae optet pulchritudinem eaque omnia quae pulchritudinem re-

Thure te multo Glycerae decoram
Transfer in aedem.
Fervidus tecum puer et solutis
Gratiae zonis properentque Nymphae
Et parum comis sine te Iuventas
Mercuriusque.

Carmen XXXI.

Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates? quid orat de patera novum

quuntur, augent, conservant. — De Glycera vide ad Carm. I, 19, neque temere coniicias, eodem fere quo illud tempore hoc quoque scriptum esse.

Cnidi] Pausan. Att. I, 1, 3: „*Κνίδιοι τιμῶσιν Ἀφροδίτην μάλιστα.*“ — *Paphi*] cf. Hom. Od. VIII, 362 sq. — *Thure*] Veneri enim non sanguine, sed floribus et thure sacrificabatur. cf. ad Carm. I, 19, 14. — *aedem*] Cui minus placet, *aedem* sing. num. pro tota domo accipi, id quod rarissime invenitur, is partem domus, ut atrium, intelligat; proprium Veneris sacrarium minus convenire videtur cum eiusmodi puellae condicione. — *decoram*] floribus. — *solutis zonis*] discinctae. cf. Carm. IV, 7, 5 sq. III, 19, 16 sq. — *properentque*] De transpositione particulae *que* vide ad Carm. II, 7, 25. — *Iuventas*] Haec iuventae dea Iovis et Iunonis filia dicitur, a Graecis Hebe appellata. cf. Carm. II, 11, 5. — *Mercuriusque*] Plutarch. Coniug. Praec. Prooem.: „*οἱ παλαιοὶ τῇ Ἀφροδίτῃ τὸν Ἑρμῆν συγκαθίδρυσαν, ὡς τῆς περὶ τὸν γάμον ἡδονῆς μάλιστα λόγου δεομένης, τήν τε Πειθὼ καὶ τὰς Χάριτας, ἵνα πείθοντες διαπράττωνται παρ' ἀλλήλων ἃ βούλονται, μὴ μαχόμενοι μηδὲ φιλονεικοῦντες.*“ Vide ad Carm. I, 10.

Carmen XXXI.

Caesar Octavianus cum victoria ad Actium promontorium reportata unus imperium teneret maximeque id ageret, ut otium et rectum statum terris restitueret, non placandos solum animos esse vidit, sed quo certius licentiae et libidini obviam iretur, imbuendos etiam prisca pietate et timore deorum. Itaque templa antiquitate et incendiis collapsa renovavit et nova exstruxit. Iam cum Apollinis templum in Palatio a. 726 dedicaretur, praeter publica vota multa a multis etiam privatis immodice et intemperanter dicta videntur. Quare Horatius quoque ad Apollinem quasi accedens hoc carmine quid ipse a deo petat ita exponit, ut de summis bonis deque iis quae sola recte sint expetenda quid sentiat diserte et simpliciter simul profiteatur. Summa igitur carminis sententia haec est: Non in magnis divitiis quaerendum est summum bonum, sed in sanitate corporis et animi, qua non concupiscimus plura sed fruimur iis quae adsunt. Iuv. Sat. X, 356: „Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.“

V. 1. *dedicatum Apollinem*] Latine non solum dicitur *aedem deo dedicare*, sed etiam *deum aede dedicare* vel absolute *deum dedicare*. Ovid. Fast. VI, 637: „Te quoque magnifica, Concordia, dedicat aede Livia.“ Liv. V, 52. — *novum liquorem*] Novum vinum solebant veteres adhibere in libationibus. cf. Carm. I, 19, 15. — *segetes feraces*] Significat *seges* terram frugibus accipiendis destinatam et aptam, ut Epist. II, 2, 161.

Fundens liquorem? Non opimae
Sardiniae segetes feraces,
5 Non aestuosae grata Calabriae
Armenta, non aurum aut ebur Indicum,
Non rura quae Liris quieta
Mordet aqua taciturnus amnis.

Premant Calena falce quibus dedit
10 Fortuna vitem; dives et aureis
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce,

Dis carus ipsis, quippe ter et quater
Anno revisens aequor Atlanticum
15 Impune. Me pascunt olivae,
Me cichorea levesque malvae.

Frui paratis et valido mihi,
Latoë, dones et precor integra

Virg. Georg. I, 47. Cicer. de senect. 15. Quare nihil est cur optimorum codicum auctoritate neglecta cum aliis scribamus: *opimas* — *feracis*. — *opimae Sardiniae*] cf. Carm. I, 7, 11. II, 12, 22. — *Calabriae armenta*] cf. Carm. II, 6, 10. Epod. 1, 27. — *mordet*] Exquisita translatione flumina ripas *mordere*, *lambere*, *rodere*, *stringere*, *lavere*, *terere* dicuntur, quoniam aquis praeterlabentibus terrae aliquid semper demitur. cf. Carm. I, 22, 8. II, 3, 18. Virg. Aen. VIII, 63. — *taciturnus amnis*] Silius Ital. Pun. IV, 348: „Et Liris, qui forte quieto Dissimulat cursum ac nullo mutabilis imbri Perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas.“

V. 9. *Premant vitem*] Commatis interpungendum in hac sententia non est; accusativus enim *vitem* non magis *premant* verbum sequitur quam *dedit*. Sic cum scriberent veteres, exili et molesto pronomine *eam* abstinere potuerunt. Vide ad Carm. I, 3, 6. *Premere* autem vitem est putare vitem, nimiam pampinorum luxuriem falce putatoria compescere. cf. Virg. Georg. I, 157. Ovid. Met. XIV, 628. *Calena* adiectivum per enallagen satis frequentem a vite et vino ad falcem translatum est, ut Carm. I, 20, 9. III, 16, 34. — *dives et*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *exsiccet*] ebibat. cf. Carm. I, 35, 27. Sat. II, 6, 68. — *culullis*] „Calices fictiles, quibus pontifices virginesque Vestales in sacris utebantur“ Acro. Tum de divitum grandioribus poculis. cf. A. P. 434. — *Syra merce*] aromatis, unguentis e Syria advectis. cf. Carm. II, 11, 16. II, 7, 8. III, 29, 60. — *reparata*] Sumptum hoc verbum ex sermone mercatorum merces pecuniae loco permutantium (umtauschen); rarissimum vocabulum. — *dis carus*] Argumentum hoc a consequentibus sumptum non per invidiam sed per gravem aliquam ironiam adiunctum est.

V. 15. *pascunt*] Indicativus optimorum codicum unice verus; qui in aliis est et codicibus et editionibus coniunctivus vel hac una ratione falsissimus est, quod vota nuncupare Horatius non hoc versu sed v. 17 incipit. His frugalitatem suae vitae cum divitum et mercatorum luxuria comparat. — *levesque malvae*] facile concoquendae. Epod. 2, 58. — *Latoë*] graece *Λητῷος*, *Λατῷος*. cf. Carm. I, 1, 34. — *et valido mihi*] Respondent inter se *et valido*, *et inte-*

Cum mente nec turpem senectam
Degere nec cithara carentem.

Carmen XXXII.

Poscimur. Si quid vacui sub umbra
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat et plures, age dic Latinum
Barbite carmen,

gra cum mente, utrumque tamen referendum ad infinitivum *frui*. Dativus *valido* per attractionem Graecis magis usitatam ab infinitivo relatus est ad pron. *mihi*. Duae igitur voti Horatiani partes sunt: *dones* precor et valido mihi et integra cum mente paratis *frui*, tum *dones degere* senectam nec turpem nec cithara carentem. Hunc ordinem verborum ipse Horatius indicavit artificiose positis particulis *et, et, nec, nec*. Male igitur etiam in bonis codd. scriptum est *at precor*. — *senectam*] Poetica haec forma argentea demum quam vocant aetate ad prosam orationem pervenit. Est autem feminina forma adiectivi *senecius*, *a*, *um* in prisci sermonis reliquiis etiam obvii.

Carmen XXXII.

Cum magnum aliquid in republica accidisset, videtur Horatius ab amicis rogatus esse, ut carmine aliquo graviore illud quod dignum omnibus summo honore videretur ad aeternam memoriam consecraret. Ille autem qui magnis rebus digne canendis imparem se haberet (in quam rem bene comparatur Carm. I, 6), hoc parvo sed suavissimo carmine respondit. Ostendit igitur, qualis sua sit poesis, qualis ipse poeta, quid sibi valeant carmina: lyrica se Graecorum poetarum genera ad Latinas litteras transferre, imitari se Alcaeum qui inter bella et negotia et labores amorem cecinerit et vinum, sua omnia levia esse et ludicra, nondum se accedere ad serias res vel describendas vel docendas, poesim sibi esse comitem vitae et consolatricem in laboribus. Quas sententias cum composueris, contineri hoc carmine senties egregiam laudationem poesis lyricae; quae quo anno scripta sit non facile invenies. Coniecturae in eiusmodi rebus latus et lubricus campus patet. Alii carminis I, 2 quasi quoddam prooemium esse suspicantur, alii carminis I, 12. Oeconomia carminis haec est: prima stropha occasione canendi leviter significata genus poesis, altera et tertia argumenta, quarta laudationem habet finemque quem poeta sequatur ostendit. Ceterum hoc suave est, quod Horatius dum videtur parare tantum carmen, elegantissimum iam confecit.

V. 1. *Poscimur*] sc. carmen vel carmina. cf. Ovid. Fast. IV, 721: „Palilia poscor.“ Met. V, 333. IV, 274. Bentleius ex codd. *poscimus*. — *si quid lusimus*] *Si* particula in obtestationibus solennis, ut Carm. III, 18, 5. C. S. 37. Sat. II, 6, 13. — *vacui*] otiosi, aliis rebus non occupati. cf. Virg. Georg. III, 3. — *sub umbra*] cf. Epist. II, 2, 77 sq. — *quod et hunc*] Haec noli producere ad *Latinum carmen;* simplicior ratio etiam verior. Arrogantiae criminatio nulla est. — *dic Latinum barbite carmen*] Consulto usus est Horatius graeco vocabulo *barbitos;* quo cum graeca suae poesis natura prodatur, certamen aliquod exoritur inter nomina *Latinum* et *barbite* et ipse Romanae fidicen lyrae (Carm. IV, 3, 23) ostenditur. Neque aliter positum est graecum vocabulum Carm. I, 1, 34. III,

5 Lesbio primum modulate civi,
Qui ferox bello tamen inter arma
Sive iactatam religarat udo
Littore navim,

Liberum et Musas Veneremque et illi
10 Semper haerentem puerum canebat
Et Lycum nigris oculis nigroque
Crine decorum.

O decus Phoebi et dapibus supremi
Grata testudo Iovis, o laborum
15 Dulce lenimen, mihi cunque salve
Rite vocanti.

Carmen XXXIII.

Albi, ne doleas plus nimio memor
Immitis Glycerae neu miserabiles

26, 4. — *Lesbio civi*] Alcaeo, qui floruit circa a. 600 a. Chr. n. vide ad Carm. II, 13, 27. — *modulate*] passive dictum, ut contraria vox *immodulatus* A. P. 263, ex quo loco vides simul, modulari poetas proprie carmina, deinde etiam lyram; hoc est ita moderari lyram, ut sonos certis modis temperatos reddat. — *ferox bello*] Dimicavit Alcaeus contra Athenienses et patriae suae tyrannos, Myrsilum et Pittacum. De adiectivo *ferox* ad rationem participiorum posito vide ad Carm. I, 6, 19.

V. 10. *puerum*] cf. Carm. I, 30, 5. — *illi haerentem*] Triplici ratione *haerere* verbum coniungitur apud Horatium, vel cum dativo, Sat. I, 10, 49, vel cum ablativo et praepositione *in*, Sat. I, 3, 32 vel cum solo ablativo, Carm. I, 2, 9. Sat. II, 3, 205. — *Lycum*] cuius pueri amati nomen in paucis quae nobis obvenerunt Alcaei reliquiis reperitur, ap. Schneidewin. del. p. 281. n 48; de re conferas Ciceronis Tusc. IV, 33. — *nigris ocudis nigroque crine*] Antiquis niger oculorum et capillorum color pulchritudinem formae augere visus est; de qua re videndi sunt loci Epist. I, 7, 26. A. P. 37. — *dapibus supr. Iovis*] vide Hom. Il. I, 603. — *cunque*] De significatione huius particulae vide Zumpt. gr. lat. §. 128. Hoc loco cum non habeat relativum vocabulum ad quod referatur, sententiae necessitate cum participio *vocanti* coniungitur. Significat autem quinque vel sex locis, in quibus absolute posita legitur — nam praeter hunc Horatianum loci sunt Lucretii de rer. nat. II, 21. 112. V, 312 cet., ubi veteri scribendi ratione *quomque* est, unde originem intelligas particulae — significat igitur aut *quoque tempore* aut *omnino*. H. l. recte scholiastae: *quotiescunque te vocavero*.

Carmen XXXIII.

Caput carminis, quo Albium Tibullum, dulcissimum elegiarum poetam, de perfidia Glycerae Horatius consolatur, conspicitur vv. 10—12, quibus Veneris crudeli saepe ioco homines forma et animo diversos amoris vinculo coniungi ostenditur. Compositio carminis elegantissima est.

Decantes elegos, cur tibi iunior
Laesa praeniteat fide.

5 Insignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor, Cyrus in asperam
Declinat Pholoën; sed prius Apulis
Iungentur capreae lupis,

Quam turpi Pholoë peccet adultero.
10 Sic visum Veneri, cui placet impares
Formas atque animos sub iuga aënea
Saevo mittere cum ioco.

Ipsum me melior cum peteret Venus
Grata detinuit compede Myrtale

Ex quattuor strophis prima Tibullum revocat a nimio luctu et querimonia de perfidia Glycerae; mediae et tribus inter se copulatis exemplis amore non semper gigni amorem demonstrant et continent universam illam de iocosa saevitia Veneris sententiam. cf. ad Carm. I, 28, 16. Quarta denique stropha suam rem et condicionem admodum similem Horatius blande componit consolationisque causa tacite oblata initium cum fine egregie coniungit. — Albius Tibullus — nam praenomen ignoratur — nec quo anno natus sit constat nec quo mortuus; probabili tamen coniectura id effecerunt viri docti, ut ab anno 695 ad annum 736 u. c. vixisse eum credatur. Glycera autem quae fuerit nescimus, quamquam multi fuerunt qui propter eandem syllabarum quantitatem Nemesim esse eam putarent, de qua ex Tibulli carminibus tria sunt in libro secundo, eleg. 3. 4. 6; alii negerunt. De anno huius carminis natali nihil potest certi affirmari, suspicantur tamen scriptum esse intra annos 728—730.

V. 1. *plus nimio*] Propter caesuram rectius haec cum *memor* adi. coniunguntur quam cum verbo *doleas*. Tribus utitur Horatius formulis eum rem aliquam modum excedere indicat: *plus nimio* Carm. I, 18, 15. Epist. I, 10, 30; *plus aequo* Sat. I, 3, 52. Epist. I, 2, 29. I, 18, 10; *plus iusto* Carm. III, 7, 24. — *immitis Glycerae*] *Γλυκερά* a dulcedine dicta; adiectivo igitur *immitis* gratum aliquod oxymoron efficitur. — *cur*] idem fere in tali sententiarum coniunctione quod *propterea quod*. Similis particulae *cur* usus est apud verba *mirari*, *irasci*, similia, ut Epist. I, 8, 10. Cicer. ad Attic. III, 9: „quod me accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere.“ — *tenui fronte*] cf. Epist. I, 7, 26. Becker. Charicles T. II. p. 392: „Bei Weitem in den meisten Fällen sieht man das lange, reiche Haar weder geflochten noch in künstliche Locken gedreht, sondern, wenn nicht anderer Kopfschmuck hinzukömmt, nach hinten oder auch selbst über dem Scheitel in einen Bündel oder Knoten zusammengefasst und gebunden. Dabei reicht gewöhnlich das Haar tief über die Stirne herab, da ein schmaler Stirnbogen für schön galt.“ — *declinat*] a Lycoride ad Pholoën. vide ad Carm. I, 1, 13. — *capreae lupis*] *ἀδύνατον*; alia exempla Carm. I, 29, 10. Epod. 16, 27 sqq. — *peccet*] de amoribus; cf. Carm. I, 27, 17. Sat. I, 2, 63. — *iuga aënea*] firmissima. Carm. III, 9, 18. — *melior Venus*] cum ego ipse ab elegantiore et commediore puella ultro peterer, Myrtalae tamen iracundae libenter serviebam. — *compede*] cf. Carm. IV,

15 Libertina fretis acrior Hadriae
Curvantis Calabros sinus.

Carmen XXXIV.

Parcus deorum cultor et infrequens
Insanientis dum sapientiae
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare atque iterare cursus

11, 24. — *Hadriae*] Carm. III, 9, 23.

Carmen XXXIV.

Horatius quamquam nulli philosophorum sectae omnino addictus erat (Epist. I, 1, 14), multa tamen ex Epicureorum disciplina, quae ad hilaritatem vitae maxime pertinerent, in suum sibi usum sumpserat. Inde hoc est quod Sat. I, 5, 101 sqq. legitur; quibus versibus, scilicet ne deorum hilaris vita regendo et administrando mundo turbetur, omnis deorum de humano genere deque iis quae fieri videmus in rerum natura cura aut providentia tollitur. A qua sententia virili aetate reversus, cum divinam mentem et in rerum natura et in humani generis fatis conspicuam et apertam intellexisset, necessitatem publice etiam retractandae opinionis sibi impositam ratus hoc carmine professus est, providentiam divinam non demonstrari quidem placitis philosophicis sed manifestam esse omnibus, quibus mentis natura et acies libera sit ac non occaecata falsis humanae sapientiae doctrinis. Quare redire se ait ad primos sensus natura humano pectori insitos, relinquere se ieiunam ac frigidam sapientiam perverso acumine procreatam (stroph. 1); nam meliora doctum videre se divinam manum potentem ac valentem in rerum natura, omnia etiam quae maxime videantur aliena inter se coniungentem (str. 2. 3), agnoscere se deorum potestatem ac voluntatem in contrariis et insperatis hominum fatis ac vicissitudinibus (str. 4). Poetam autem decet non abstractas quas vocant sententias proponere, sed exemplis propius animos hominum tangentibus et ex quotidiana vita petitis rem illustrare; sic intelligendus per purum tonans Diespiter, sic apex, regum in Asia ornamentum. Quo ornamento temporis simul notitiam adipiscimur; est enim veri simile, Teridatem significari a Phraate redeunte expulsum. Quod si recte intelligitur, liquet carmen scriptum esse eo tempore quo inter Teridatem et Phraatem bellum Romae quasi fabula fuit; cf. ad Carm. I, 26. II, 2. De qua levi Teridatis significatione non possum non apponere Buttmanni verba Mytholog. T. I. p. 321: „Mit einer Zeitungsnachricht, wenn ich so sagen darf, zur Bestätigung eines Gemeinplatzes, beschlösse sich eine erhabene Ode von nur sechszehn Zeilen nach meiner Empfindung schlecht. Aber in ausgesuchten Worten allgemein gelassen, entspricht der Gedanke der Würde des ganzen, während eine ernste Anspielung, so leicht angebracht, durch die Wahl eines einzigen Wortes, zu einer Zeit, wo jenes Ereigniss wahrscheinlich die allgemeine Aufmerksamkeit beschäftigte, nicht anders als einen höchst wohlgefälligen Eindruck machen konnte.“ Legatur *Lessingius* Opp. ed. Lachm. IV. p. 34.

V. 2. *Insanientis sapientiae*] Oxymoron; simillimum praeter multa alia est Epist. I, 12, 19. — *consultus*] nove dictum, ut Colum. XI, 1, 12 „uni-

5 Cogor relictos: namque Diespiter
Igni corusco nubila dividens
Plerumque per purum tonantes
Egit equos volucremque currum,

Quo bruta tellus et vaga flumina,
10 Quo Styx et invisi horrida Taenari
Sedes Atlanteusque finis
Concutitur. Valet ima summis

Mutare et insignem attenuat deus
Obscura promens; hinc apicem rapax
15 Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hic posuisse gaudet.

versae disciplinae consultus." — *cursus relictos*] Cum vulgo dicatur *relegere viam*, similia, Heinsius primus corrigendum putavit *relectos;* quem alii secuti sunt. Iam ex iis quae de universo carmine supra disputata sunt, iudicabis facile quid habendum videatur de hac quam dicunt emendatione. — *Diespiter*] Varro ling. lat. V, 66 Müll.: „Antiquius Iovis nomen: nam olim Diiovis et Diespiter dictus, id est dies (genit. antiq.) pater." — *plerumque*] cum superioribus, non cum inferioribus coniungendum. — *per purum tonantes*] coelo sereno cum tonat, quae contraria sunt coniunguntur; quare inter prodigia habebatur. cf. Virg. Georg. I, 487 sq. Aen. VIII, 527 sqq. — *volucremque currum*] celerem, ut Virg. Aen. X, 440. De curru Iovis cf. Carm. I, 12, 58. — *bruta tellus*] Iovis magna potestas triplici ratione ostenditur, quod movet a) inanimatam naturam v. 9; b) inferos et imas regiones v. 10; c) extrema loca v. 11. Epitheta autem *bruta*, *vaga* eo consilio posita sunt, ut diversam harum rerum naturam illustrent; sentit vim Iovis terra immobilis, sentiunt etiam flumina perpetuo motu agitata. — *Taenari*] ubi antrum erat, per quod descendi ad Orcum posse antiqua fama tradebat. cf. Virg. Georg. IV, 467. — *invisi horrida*] Adiectivorum hac collatione circa caesuram, qua utriusque sonus et vis augetur, horror Orci ad animos legentium et audientium propius accedit. — *valet*] h. v. cum infinitivo coniunctum a poetis transiit in prosam orationem post Augusti aetatem. — *apicem*] cf. Carm. III, 21, 20. — *cum stridore acuto*] Fortuna enim alata est. cf. Carm. III, 29, 53. Semota imagine pertinent haec ad terrorem et tumultum, quem edere solent subitae rerum mutationes. Iam si quaeras qua tandem inter se ratione coniuncti sint Diespiter, deus, Fortuna: Diespiter est numen divinum rerum naturam administrans ex eaque intelligendum; deus v. 13 generalis et individua divina potestas, quae in Fortuna quid velit quid nolit declarat. — *sustulit*] vide ad Carm. I, 1, 4. — *gaudet*] quia arbitrio suo sic indulget. — *hic*] vide ad Epod. 2, 31.

Carmen XXXV.

O diva, gratum quae regis Antium,
Praesens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus vel superbos
Vertere funeribus triumphos,
5 Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus, te dominam aequoris,

Carmen XXXV.

In concipienda notione ac describenda potestate deorum non tota antiquitas unam eandemque rationem secuta est; eundem deum alium formarunt et cogitarunt Graeci, alium Romani, alium adeo aliae urbes. Ut Fortunam superiore carmine et III, 29, 49—54 Graecam magis, incertam et alatam habemus, sic hoc Fortunae Antiatis i. e. vere Latinae notio et imago Latinis coloribus describitur et celebratur. Haec enim Fortuna Antias non *Τύχη* est, non anceps dea, non arbitrio et libidine agit (cf. Carm. sup. v. 16), sed benigna est et benevola eademque potentissima. Quaecunque facit, quoscunque homines tollit aut deiicit, in iis necessitatem aliquam fixam et firmam sequitur, hominum bonis malisve facinoribus rerumque condicione sibi ipsi impositam. Cum benigna sit dea, in nummis Romanis altera manu gerit gubernaculum altera cornu Copiae (inde v. 5—8 ruris colonus et nauta); cum certas leges sequatur in distribuendis retrahendisque donis, apud Horatium (fortasse ex imagine quadam Antiana) *Necessitas* dea cum omni devinciendi et continendi apparatu eam praeit (v. 17 sqq.), sequuntur Spes et Fides (v. 21 sq.). Hanc igitur Fortunam Horatius h. l. celebrat, occasionem fortasse nactus ab expeditionibus quas Octavianus a. 727 in Britanniam et Arabiam parabat (v. 29 sqq.). Rem sic instituit; prima enim stropha „tu, inquit, Fortuna potentissima es; quare omnes mortales te timent, pauperes et divites, nationes et civitates, barbari et Romani, ne rerum statum quo recte sibi videntur gaudere subita vi evertas (str. 2. 3. 4). Sed tu non libidine res regis hominum, sed sequeris immutabiles necessitatis et ipsarum rerum leges et eventus (str. 5); quamobrem Spes et Fides comitantur te et infelices, quorum domos Necessitate coacta moesto vultu et habitu relinquis (str. 6). Nam ab innocentibus perfidum solum vulgus et qui sua utilitate sola ducuntur cum tuis donis recedunt (str. 7). Tu igitur tutare Caesarem quaeque conatur adiuva; hoc enim nobis erepto dilaberemur iterum discordia, cuius non dici potest quantopere nos poeniteat. Gladios nostros nostro cruore infectos et profanatos novis tu auspiciis consecra inque iustos hostes converte (str. 8. 9. 10).“ Illae expeditiones, primae quidem quae compositis bellis civilibus magnae parabantur, quid ad exstirpandam domesticorum motuum foedam memoriam valuerint exstrema pars carminis ostendit; quare iis potissimum ut adsit Fortuna Antias, ex intimo animo Horatius petit. Scriptum videtur carmen u. a. c. 727.

V. 2. *Praesens*] de diis usurpatum idem quod *potens* significat. Sic h. l. et Cicer. Tusc. I, 12, 28. Carm. III, 5, 2. Sat. II, 3, 68. Epist. II, 1, 134. — *ambit*] Ab ambitu candidatorum sensim h. v. in quamcunque precandi et rogandi notionem dilatatum videtur. cf. Virg. Aen. IV, 283. VII, 333. — *ruris colonus*] Coloni, non quivis agricolae vel rustici, prae aliis inopes; aut enim partiarii erant aut mercede agros colebant. cf. Sat. II, 2, 115. Carm. II, 14, 12. — *Bithyna carina*] propter frequentem Romanorum in Bithynia mercaturam, cf.

Quicunque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.

Te Dacus asper, te profugi Scythae
10 Urbesque gentesque et Latium ferox
Regumque matres barbarorum et
Purpurei metuunt tyranni,

Iniurioso ne pede proruas
Stantem columnam, neu populus frequens
15 Ad arma cessantes, ad arma
Concitet imperiumque frangat.

Te semper anteit saeva Necessitas
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans aëna, nec severus
20 Uncus abest liquidumque plumbum.

Te Spes et albo rara Fides colit

Carm. III, 7, 3. Similiter Carm. I, 1, 13, III, 6, 31. — *profugi*] Cur ita appellentur, discas ex Carm. III, 24, 9 sq. — *et*] vide ad Carm. I, 7, 6.

V. 13. Postquam superiore stropha timere omnes Fortunam indicavit, hac quid timeant addit. Id autem de omnibus exponere cum ab ratione poetica longe recederet, ad tyrannos ultimo loco positos proxime et rectissime rem accommodavit. Iam cum sic incepisset *iniurioso ne pede proruas*, sponte sua ad continuandam quam inchoaverat imaginem incidit in *stantem columnam*. *Stare* enim dicunt Latini poetae aedificia exstructa et perfecta, ut Ovid. Met. III, 131. XI, 205. Columna firmitatis signum est et dominationem firmissimam indicat. In antiquis monumentis Paci, Securitati, Felicitati columna additur. Iam quae insequuntur *neu pop. freq.* nihil novi addunt, sed Horatiano more eandem rem uberius collustrant; continent enim qua stans columna evertatur rationem ac modum. — *populus frequens*] non plurima pars populi, sed multitudo concitatorum hominum reliquos exagitantium ad armaque vocantium. Dein *ad arma* bis positum est in illustribus locis (i. e. in prima et extrema sede versus), ut repetitum ac terribilem clamorem ipsi ad tumultum quasi admissi audiamus. cf. Ovid. Met. XII, 241.

V. 17. *clavos trabales*] Hi et reliqua, quae Necessitati tribuuntur, exprimunt firmitatem ac stabilitatem. cf. Carm. III, 24, 7. Nam in proverbium etiam transiit *clavo trabali figere aliquid*, quo certissimum aliquid esse indicaretur. cf. Cic. Verr. II, 5, 21: „Ut hoc beneficium, quamadmodum dicitur, clavo trabali figeret.“ In monumentis etiam *clavi* Fortunae Antiati tribuuntur. Uncis autem ferreis (ideo severis) lapides firmissime continentur, praesertim cum *liquatum* iis *plumbum* circumfundatur. Multi hunc Horatii locum vituperarunt (veluti *Lessingius* Laocoon. Opp. ed. Lachm. VI. p. 143) propter nimiam rerum attributarum copiam oculos magis quam aures moventium. In qua tamen re hoc dicendum est, in multis rebus antiquos homines aliter atque nos iudicasse, deinde hoc fortasse verum est quod *Herder* (Krit. Wälder. Werke zur schön. Lit. u. Kunst. XIII. p. 139 sqq.) observavit, sumpsisse Horatium hanc Necessitatis imaginem totam ex tabula quadam picta, Antii in templo Fortunae collocata: quamquam ne is quidem

Velata panno nec comitem abnegat,
Utcunque mutata potentes
Veste domos inimica linquis.

25 At vulgus infidum et meretrix retro
Periura cedit, diffugiunt cadis
Cum faece siccatis amici
Ferre iugum pariter dolosi.

Serves iturum Caesarem in ultimos
30 Orbis Britannos et iuvenum recens
Examen Eois timendum
Partibus Oceanoque rubro.

Eheu cicatricum et sceleris pudet
Fratrumque. Quid nos dura refugimus
35 Aetas? quid intactum nefasti
Liquimus? unde manum iuventus

Metu deorum continuit? quibus
Pepercit aris? O utinam nova
Incude diffingas retusum in
40 Massagetas Arabasque ferrum!

Carmen XXXVI.

Et thure et fidibus iuvat
Placare et vituli sanguine debito

Horatium minus reprehendit. — *albo panno*] candoris et innocentiae signum. — *abnegat*] sc. se, ut Ovid. A. A. I, 127: „Si qua repugnarat nimium comitemque negarat (se).“ vid. Zumpt. gr. §. 605. Ceterum poeticum hoc vocabulum post Augusti demum aetatem ad prosam orationem transiit. — *utcunque*] vide ad Carm. II, 17, 11. — *mutata veste*] mutare vestem, i. e. togam sordidam induere solebant Romani ad significandam aliquam calamitatem et luctum; unde *sorditati* rei erant.

V. 25. Quod in superiore strophe tacite factum est, id his versibus aperte proditur: confudit enim Horatius ipsam deam cum statu hominis cum adversa fortuna conflictantis, qua re aliorum magnam laudem, aliorum gravem castigationem meruit. — *siccatis*] vide ad Carm. I, 31, 11. — *amici dolosi*] de quibus egregium graecum proverbium: „ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία.“ — *quid nos*] gravis interrogationum cumulus; similiter in eadem re Carm. II, 1, 29—36. De re compara Carminis III, 6 primam et ultimam stropham. — *diffingas*] aliter ac prius fuerat formes; rarissimum vocabulum. cf. Carm. III, 29, 47. — *nova incude*] non ea qua olim ad bella civilia cusum erat.

Carmen XXXVI.

Celebrat Plotii Numidae post longam absentiam ex Hispania reditum.

Custodes Numidae deos,
Qui nunc Hesperia sospes ab ultima
5 Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula
Quam dulci Lamiae, memor
Actae non alio rege puertiae
Mutataeque simul togae.
10 Cressa ne careat pulchra dies nota,
Neu promptae modus amphorae,
Neu morem in Salium sit requies pedum,
Neu multi Damalis meri
Bassum Threïcia vincat amystide,
15 Neu desint epulis rosae
Neu vivax apium neu breve lilium.
Omnes in Damalin putres

Plotii nomen reperitur in scholiis antiquis, quamquam libri fluctuant inter Plotium et Pomponium. Scriptum fortasse carmen est a. 730, siquidem cum Augusto, non ante Augustum, Numida ex Hispanico bello rediit. De Aelio Lamia vide ad Carm. I, 26; Damalis libertinae nomen. Similis argumenti est Carm. II, 7; simile etiam Carm. III, 14 de reverso Augusto; in hoc tamen diversus color, maior licentia, effrenatius gaudium.

V. 2. *placare*] Dii etiam si non sunt irati *placantur*, nimirum ne irascantur, si non persolvantur sacrificia debita. Carm. III, 23, 3. Sat. II, 3, 206. Epist. I, 16, 58. A. P. 210. — *Hesperia*] vide ad Carm. II, 1, 32. — *non alio rege*] Quid hoc sit, videbis ex Epist. I, 1, 59. — *puertiae*] De syncope vide ad Carm. II, 2, 2. — *mutat sim. togae*] Cum essent aequales, eodem tempore togam virilem sumpserunt. Iam quo anno aetatis praetextam deposuerint pueri, id ita investigari nequit, ut certus et idem omnibus annus fuisse videatur; quamquam si quis annum decimum quintum absolvisset, is satis maturus plerumque videbatur. — *Cressa nota*] i. e. alba, quia creta ex Cimolo, parva insula prope Cretam sita, Romam advehebatur. Solebant Thraces, et fortasse etiam Graeci et Romani, laetos dies albis, tristes nigris calculis notare; inde dicitur dies candidiore nota, meliore lapillo, candidissimo calculo, lactea gemma, similia. — *promptae amphorae*] Carm. III, 21, 8. I, 37, 5. — *morem in Salium*] Salii Martis sacerdotes certis anni temporibus cum tripudiis et sollennibus saltibus carmina cantabant. cf. IV, 1, 28. Tibure etiam Salii erant Herculis sacerdotes. cf. Virg. Aen. VIII, 285. *Salium* adiectivum esse videtur, non genit. plur. pro *Saliorum*; nominantur enim *Saliae* etiam virgines. — *multi Damalis meri*] Ex eiusmodi locis intelligitur, quam late patuerit genitivi, quem qualitatis grammatici vocant, apud Romanos usus, neque apud poetas solum sed etiam apud Ciceronem ad Fam. IX, 26: „homo non multi cibi sed multi loci.“ Ovid. Met. XIV, 252. — *Bassum*] Quis fuerit Bassus nescimus; natura autem loci fert, ut eum in talibus compotationibus modestum fuisse credamus et abstinentem. Nam hoc dicit Horatius: bibacissima Damalis ne vincat hodie Bassum i. e. Bassus alias temperantissimus hodie communi laetitia motus plurimum bibat. — *amystide*] ἄμυστις, συνεχὴς πόσις, ἀπὸ τοῦ ἀμυστὶ πίνειν. Thraces autem homines vinolenti. cf. Carm. I, 27, 2. — *rosae*] vide ad

Deponent oculos, nec Damalis novo
Divellitur adultero
20 Lascivis hederis ambitiosior.

Carmen XXXVII.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc Saliaribus
Ornare pulvinar deorum
Tempus erat dapibus, sodales.

5 Antehac nefas depromere Caecubum

Carm. II, 3, 13. In insequentibus autem *vivax* et *breve* adiectiva nihil volunt aliud nisi ut grata quaedam florum oppositio efficiatur. — *putres*] molles. — *deponant*] in illa intuenda immobiles manebunt. Unde sumptum sit vocabulum, videbis ex loco Ciceronis, de off. III, 25, 6. 7. — *ambitiosior*] Epod. 15, 5; vocabulum h. l. primam amplectendi significationem retinuit.

Carmen XXXVII.

Cum a. u. c. 724 mense Septembri a. M. Tullio Cicerone, oratoris filio, nuntius Romam perlatus esset de capta Alexandria deque voluntaria Antonii et Cleopatrae morte, Horatius hoc carmine ad privatam et publicam laetitiam Romanos evocavit. Exordium carminis ab Alcaeo sumptum esse aperte ostendit hoc de Myrsili, Lesbi tyranni, morte fragmentum (p. 268 Schneidewin.):

Νῦν χρὴ μεθύσθην καί τινα πρὸς βίαν
Πίνην, ἐπειδὴ κάτθανε Μύρσιλος.

Quod quidem exordium ita cohaeret cum reliqua parte carminis, ut, gaudendum esse cum dictum sit, toto deinde carmine cur sit exponatur. Unde miro modo factum est, ut transitione ab exordio ad tractationem rei facta uno tenore sententia ad finem decurrat. Gaudendum igitur est, inquit, privatim et publice, cum infestissima Romano nomini adversaria mortem sibi ipsa consciverit, exitium ac perniciem minata imperio Romano, Caesaris tamen armis et fortuna devicta (stroph. 2. 3. 4). Quae quam magna fuerit quamque timenda, morte etiam comprobavit (str. 6. 7. 8). Ex quo vides, duplicem esse laetitiae de Cleopatrae morte causam, alteram in odio positam quo illa in Romanos fuerit accensa, alteram in magnitudine animi, quo nisi a maiore esset victa, satisfacere ea potuisset odio. Sic ultro efficitur Cleopatrae et Octaviani comparatio duabus imaginibus in medio carmine (str. 5. nam prima stropha ab hac partitione separanda est) collocatis. Propter negligentiam caesurae v. 5. 14 et synaloephen v. 5 inter prima carmina hoc referendum esse non pauci putant. Ego non consentio, quamquam alia etiam insunt quae laudem non mereantur; vide supra p. 6. Cfr. Epod. 9.

V. 1. *bibendum*] Potatio et saltatio referendae sunt ad privatam laetitiam, reliqua ad publicam. Ad supplicationes et lectisternia sodales evocare non potuit privatus homo; quare non scripsit *tempus est*, sed *tempus erat*, quibus verbis poeta publicam laetitiam comprobat. — *Saliaribus*] Saliorum dapes per sacros dies lautae esse solebant, inde etiam quae aliae opiparae erant Saliares appellabantur. Similiter Carm. II, 14, 28. — *Caecubum*] generosum vinum; ager

Cellis avitis, dum Capitolio
Regina dementes ruinas
Funus et imperio parabat

Contaminato cum grege turpium
10 Morbo virorum, quidlibet impotens
Sperare fortunaque dulci
Ebria; sed minuit furorem

Vix una sospes navis ab ignibus,
Mentemque lymphatam Mareotico
15 Redegit in veros timores
Caesar ab Italia volantem

Remis adurgens, accipiter velut
Molles columbas aut leporem citus
Venator in campis nivalis
20 Haemoniae, daret ut catenis

Fatale monstrum; quae generosius
Perire quaerens nec muliebriter
Expavit ensem nec latentes
Classe cita reparavit oras;

est in Latio prope Fundos ad viam Appiam. — *dementes ruinas*] Enallage adiectivi neque ea improbanda, nam quae parantur ruinae a demente muliere, dementes poetica ratione appellantur. — *funus et*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *contaminato cum grege*] turba hominum impurorum, foedorum. Audacius dicta sunt haec et obscurius *turpium morbo virorum; morbus* est ipsa insana libido, qua animus simul et corpus corrumpitur et deformatur. Quare magna inest acerbitas in nomine *virorum*, cuius omnis vis ac dignitas epithetorum pravitate (*turp. morb.*) tollitur. — *impotens*] impotens est qui libidine et cupiditate captus sibi ipse temperare nequit. — *fortuna dulci*] vide ad Carm. I, 16, 23.

V. 13. *furorem*] intemperantiam et arrogantiam, qua quidlibet sperare ausa erat. — *lymphatam Mareotico*] Iterum obscurior locus. Lymphatus enim est νυμφόληπτος, cui a nymphis vel a quocunque deo subitus terror iniectus est. Quare apertum est, indicari subitam Cleopatrae ex pugna Actiaca fugam, in quam vano quodam pavore conicta Antonio relicto Aegyptum petiit. *Mareotico* vino, quod dulce fuit et odoriferum, luxuriosae Antonii et Cleopatrae compotationes significantur, quas ebrietas sequitur et „furiales somni et inquies nocturna", ut Plinius dicit H. N. XIV, 22. Vino igitur illa in vanum timorem homines coniiciendi vis tribuitur. — *ab Italia volantem*] Id enim speraverat insana mulier, fore ut cum Antonio victore victam etiam Italiam suo arbitrio subiiceret. — *accipiter velut*] Hom. Il. XXII, 139. — *Haemoniae*] ab Haemone, antiquo rege, Thessali patre, Thessalia sic nominata. Ornandi causa certam terram et tabulam quasi proponit.

V. 21. *fatale monstrum, quae*] Monstrum appellatur Cleopatra, ut apud Lucan. X, 59: „Dedecus Aegypti, Latii feralis Erinnys." De relativo pronomine vide Zumpt. gr. lat. §. 368. —

25 Ausa et iacentem visere regiam
Vultu sereno, fortis et asperas
Tractare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum,

Deliberata morte ferocior,
30 Saevis Liburnis scilicet invidens
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

Carmen XXXVIII.

Persicos odi, puer, apparatus,
Displicent nexae philyra coronae;

ensem] Plut. Anton. 79: „*Θεασαμένη τὸν Προκλήϊον ὥρμησε μὲν αὐτὴν πατάξαι· προσδραμὼν δὲ ταχὺ αὐτὴν ἐκώλυσεν.*“ Sententia ipsa perspicua est; nam „Cleopatra, inquit, generosam mortem servituti ac dedecori praeferens neque ignavia, qua mulieres esse solent, quominus manum sibi inferret prohibita est, neque in remotas regiones fugiens vitam servare studuit et regnum. Etenim *latentes orae* sunt remotae, et *reparare oras* quid aliud esse potest nisi hoc quod Orellius vidit? „Alias sibi parare et assequi studuit regiones pro illis, quas amittendas Caesarique relinquendas esse videbat, i. e. pro Aegypto.“ Nihil igitur opus est coniecturis: *penetravit*, *peraravit*, *remeavit*, *recreavit*. Post *oras* non potest poni punctum, absolutae sententiae signum; nam quae insequuntur *ausa* et *fortis* gravem efficiunt antithesin. Per participia et adiectiva participiorum ratione collocata ad finem continuatur oratio. — *asperas*] quae bene non tractantur, quas tractare periculosum est. cf. Carm. I, 23, 9. III, 2, 10. — *Liburnis*] Liburnae, parva et velocia navigia. cf. Epod. 1, 1. — *privata deduci*] Nominativus cum infin. ad graecum morem positus est, ubi utrumque verbum *incidens* et *deduci* in eadem persona coniunguntur. Dicitur autem Cleopatra saepe dixisse: *οὐ θριαμβεύσομαι.* — *privata*] regia dignitate amissa.

Carmen XXXVIII.

Ut totum genus lyricum sic habitum carminum a Graecis haud raro adoptavit Horatius; inde huius carminis forma. Nam frequenter lyrici graeci pocillatores etiam alloquebantur, quibus quid sentirent quidve vellent exprimerent. Ex quo genere Anacreontica sunt in Mehlhornii anthologia lyrica tertium p. 52. octavum p. 54: „*Φέρ' ὕδωρ, φέρ' οἶνον, ὦ παῖ, Φέρε δ' ἀνθεμεῦντας ἥμιν Στεφάνους· ἔνεικον, ὡς μὴ Πρὸς Ἔρωτα πυκταλίζω.*“ Caput autem huius carminis hoc est: ad hilaritatem non opus esse magno apparatu, in conviviis quoque simplicitatem se praeferre splendori. — De tempore quo videatur carmen scriptum esse nihil potest investigari, nisi quod *sera rosa* clare indicatur posterior pars aestatis, qua rosae florere iam desinunt.

V. 1. *Persicos apparatus*] De Persarum luxuria vide Corn. Nepot. Pausan. 3. Xenophon. Cyrop. VIII, 8, 15—19. Herod. IX, 82. Nomen *apparatus* praeter h. l. non facile apud ullum poetam reperietur. — *philyra*] Plin. H. N. XVI, 14: „Inter corticem

Mitte sectari, rosa quo locorum
Sera moretur.

Simplici myrto nihil allabores
Sedulus curo: neque te ministrum
Dedecet myrtus neque me sub arta
Vite bibentem.

ac lignum (tiliae arboris) tenues tunicae multiplici membranula, e quibus vincula tiliae vocantur, tenuissimae earum *philyrae*, coronarum lemniscis celebres." De his Becker Gall. T. II. p. 216: „An Denkmälern findet man häufig Kränze, wo Blatt über Blatt liegt oder Rose an Rose sitzt, und es ist wohl möglich, dass an solchen die Blätter oder Rosen auf ein Band oder einen Streifen Bast, philyra, geheftet waren: sie würden dann mit Recht sutiles heissen." Ovid. Fast. V, 335 sqq.: „Tempora sutilibus cinguntur tota coronis Et latet iniecta splendida mensa rosa: Ebrius incinctis philyra conviva capillis Saltat." — *allabores*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *sedulus*] coniungendum hoc cum *allabores*. Ceterum *Bentleius* e coniect. *sedulus cura*, ut *cura* sit imperativus; alii ex uno cod. *curae*, ut sit pro *in cura* s. *sedulo curans*; sed nihil mutandum est in codicum tantum non omnium lectione. — *ministrum*] nam pocillatores quoque sertis redimebantur. — *arta vite*] umbrosa, densa.

Q. HORATII FLACCI

C A R M I N U M

LIBER SECUNDUS.

Carmen I.

Motum ex Metello consule civicum
Bellique causas et vitia et modos
Ludumque fortunae gravesque
Principum amicitias et arma

Carmen I.

C. Asinius Pollio u. a. c. 679 natus magnis ingenii animique virtutibus instructus civilibus bellis egregiam sibi belli pacisque gloriam paravit. Nam cum a. 714 consul esset creatus, pacem inter Antonium et Octavianum Brundusinam conciliavit, et insequenti anno victis Parthinis, Illyrica gente, triumphum impetravit. Deinde bello abstinuit omnemque laudem in litteris bonisque artibus quaesivit. Iam eloquentia civibus adfuit, civilium rerum peritia senatum adiuvit, tragoediis amicos delectavit. Primus Romae publicam bibliothecam et scriptorum privatas recitationes mutuaque amicorum iudicia instituit. Iam scimus scripsisse Asinium historiarum bellorum civilium libros XVII; ac videtur partem eius operis amicis recitasse. Inter quos cum adesset Horatius praestantia operis tantopere motus est, ut suum et de opere et de viro iudicium hoc carmine proderet. — Quo anno scriptum sit carmen, pro certo non potest affirmari; quamquam veri simillimum videtur, civilia bella composita quidem esse sed animis nondum reconciliatis ignem sub cineribus latuisse; itaque refertur ad a. u. c. 725.

V. 1. *Metello*] Q. Caecilio Metello Celere L. Afranio Coss. a. u. c. 694. — *civicum*] antiquior forma adiectivi et prope nobilior. cf. Carm. III, 24, 26. Epist. I, 3, 23. — *bellique*] Vv. 1—8 significantur origines rationesque bellorum civilium; particula *que* triplice tres efficiuntur partes, quae ipsae intercedentibus *et* particulis iterum dividuntur. Nam genitivus *belli* non ad causas magis quam ad *vitia* et *modos* referendus est, ut bellum unde ortum sit, quid sit in eo peccatum, et quomodo gestum versu secundo indicatum habeamus. Accedit *ludus Fortunae*, quo homines iactantur, neque sunt minoris momenti *principum amicitiae*, quae rempublicam quam iuvare debebant turbarunt ideoque *graves* appellantur. — *arma*]

Nondum expiatis uncta cruoribus,
Periculosae plenum opus aleae,
Tractas et incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.

Paulum severae Musa tragoediae
Desit theatris: mox ubi publicas
Res ordinaris, grande munus
Cecropio repetes cothurno,

Insigne moestis praesidium reis
Et consulenti, Pollio, curiae;
Cui laurus aeternos honores
Dalmatico peperit triumpho.

Iam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures, iam litui strepunt,
Iam fulgor armorum fugaces
Terret equos equitumque vultus.

Haec quoque principum sunt, ita ut foedera eorum eterna aeque perniciosa fuisse dicantur. — *cruoribus*] plur. num. de magnitudine caedis. cf. Virg. Aen. IV, 687. — *aleae*] Animis nondum pacatis odium leviter tectum in scriptorem a partium studio non prorsus alienum facile incenditur. — *per ignes*] Per cineres facile erumpit incendium et comburit eum qui nimia fiducia per eos procedit. Summa igitur cautione opus est.

V. 9. cf. Sat. I, 10, 42. Virg. Buc. 8, 10. — *publicas res*] res publice gestas, quae ipso versu opponuntur theatris i. e. fictis rebus. — *ordinare*] est temporum et causarum rationibus componere. — *Cecropio cothurno*] Cothurnus tragoedorum, socus comoedorum. Tota autem res scenica apud Athenienses originem cepit et incrementa. — *insigne*] Aptissimo loco et quasi sponte sua ad reliquas Pollionis laudes fertur; sunt autem petitae ex eloquentia, prudentia civili, bellica virtute. — *consulenti*] absolute positum, deliberanti. Liv. XXI, 16. Virg. Aen. XI, 335. Senatorum est consulere; qui optime suadet, is consulentibus praesidio est. — *moestis reis*] cf. Carm. IV, 1, 14. De dativo cf. Carm. I, 15, 21. — *Iam nunc*] Videtur Pollio ab initio operis descripsisse magnitudinem imperii Romani, splendidas Pompeii Caesarisque de exteris nationibus reportatas victorias, quibus totus orbis terrarum subiectus est praeter virtutem Romanam. Ea autem significatur atrocitate Catonis. Cuius nomine poetae animus facile fertur in Africanis, cum praesertim maior quoque Cato Karthaginem delendam esse perpetuo olim consuisset. Verum aemula illa sublata ingentis imperii vires inter se discordes ad domestica bella ruebant. Haec igitur sunt, quae tribus strophis usque ad v. 28 exponuntur. Anaphora autem *iam nunc, iam, iam, iam* vegetam describendi rationem Pollionis collustrat ad magnamque exspectationem movendam aptissima est. — *cornuum*] vide ad Carm. I, 1, 23. Pugnae interesse sibi videntur, qui Pollionem legentem audiunt. — *fugaces*] Equorum natura fugax est, neque ruerent ii in adversam aciem, nisi frenorum et calcarium vi pellerentur.

Audire magnos iam videor duces
Non indecoro pulvere sordidos
Et cuncta terrarum subacta
Praeter atrocem animum Catonis.

25 Iuno et deorum quisquis amicior
Afris inulta cesserat impotens
Tellure victorum nepotes
Rettulit inferias Iugurthae.

Quis non Latino sanguine pinguior
30 Campus sepulcris impia proelia
Testatur auditumque Medis
Hesperiae sonitum ruinae?

Qui gurges aut quae flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniae

V. 21. *Audire*] Non concionantes quidem, sed inter pugnandum clamantes, se suosque milites ad fortiter pugnandum stimulantes, hostem provocantes. Ex ipsa pugna haec quoque scena petita est. — *non indecoro*] vide ad Carm. I, 1, 19. — *cuncta terrarum*] Zumpt. gr. §. 435. adnot. cf. Carm. IV, 12, 19. Haec quoque bene referuntur ad verbum *audire;* nam victorias quoque legentem Pollionem poeta audivit. Quare summi Bentleii coniectura *videre* ut simplicissima ita maxime otiosa est. cf. Hom. Od. IX, 166: „ἐλεύσσομεν καπνόν τ' αὐτῶν τε φθογγήν." Splendida autem ἀντίθεσις est inter terrarum orbem et unum Catonem. — *Iuno*] patrona Africae et Karthaginis, irata Romanis, Aeneae posteris. Carm. III, 3, 32. Virg. Aen. I, 15. — *Deorum quisquis*] Tenendum est cum regione vel gente victa etiam deos patrios quodam modo vinci; quare qui urbem aliquam oppugnabant, ii deos, ne cum his sibi res esset, evocare solebant; et dii urbes ad exitium destinatas relinquere dicebantur; Virgil. Aen. II, 351. De coniunctione hac *Juno et quisquis* conferas Ovid. Met. I, 262. — *rettulit*] vide Zumpt. §. 22.

V. 29. Horatius quid de suae aetatis calamitatibus iudicaverit, unde originem earum duxerit, multis locis ostendit; ut Carm. I, 35, 33. III, 5, 7. III, 6, 7. 45. III, 24, 25 sqq. cet. Posteri luebant quae impie et iniuste maiores fecerant; atque etiam bellum Iugurthinum semina posuerat belli inter Marium et Sullam gesti. — In insequentibus duabus strophis animadverte aequabilitatem membrorum; quae sunt quattuor, quorum primum et tertium negantem particulam (*quis non — quod non*), alterum et quartum verba habent negantia (*ignara — caret*). — *Hesperiae*] adiectivum est, non substantivum. Inditum hoc nomen est et *Italiae*, Graecis occidentem versus sitae (Carm. III, 6, 8. IV, 5, 38. I, 28, 26) et *Hispaniae* etiam Italis occidentem versus sitae (Carm. I, 36, 4. IV, 15, 16. II, 17, 20). — *Medi*] Hi significant nihil aliud nisi remotissimam orientis regionem; quare ἀντίθεσιν noli praetermittere inter Medos et Hesperiam. — *Dauniae*] Latinae, συνεκδοχικῶς. Carm. IV, 6, 27. Similis locus est Carm. III, 6, 34. II, 12, 2. Ceterum cf. Flor IV, 2: „Commissum est bellum civile intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque ab occasu totis viribus in Epiro Thessaliaque consedit; hinc in Aegyptum subito transiluit; inde respexit Asiam; inde Africae incubuit; postremo in Hispaniam regyravit et ibi aliquando defecit."

35 Non decoloravere caedes?
Quae caret ora cruore nostro?

Sed ne relictis, Musa procax, iocis
Ceae retractes munera neniae;
Mecum Dionaeo sub antro
40 Quaere modos leviore plectro.

Carmen II.

Nullus argento color est avaris
Abdito terris, inimice lamnae

V. 35. *decoloravere*] Seneca Quaest. Nat. II, 41: „Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur; coloratur id, cuius alia fit quam fuit facies.“ Ceterum praepositio *de* in compp. saepe intendit notionem, ut in *debacchari* Carm. III, 3, 55; *desaevire* Epist. I, 3, 14; *decertare* Carm. I, 3, 13; *deproeliari* Carm. I, 9, 11; *delitigare* A. P. 94; *denarrare* Sat. II, 3, 315; *deperire* Epist. II, 1, 40; *deproperare* Carm. II, 7, 24; *depugnare* Epist. II, 1, 184. — *iocis*] Sic poetae poemata sua levioris generis saepe vocant, itaque rei nomen ad carmen transfertur. — Vehementia doloris cum longius abreptum se sentiat neque suum esse intellexerit tantas calamitates aut describere aut deflere, subito desinit. Musa est procax, quae aliena sibi arrogat; Horatii Musa iocosa est. cf. Carm. III, 3, 69. I, 6, 17. — *neniae*] Cic. de leg. II, 24: „Honoratorum virorum laudes in concione memorentur easque etiam cantu ad tibicinem prosequantur, cui nomen nenia.“ Cf. Carm. II, 20, 21. Deinde neniae appellantur cantus quibus nutrices infantes sopiunt (Epist. I, 1, 62. cf. Carm. III, 28, 16). Omnino sic appellantur carmina lugubria, qualia Simonides Ceo insula oriundus composuit. — *Dionaeo*] Dione, mater Veneris. Hom. Il. V, 370. — *antro*] cf. Carm. III, 4, 40. III, 25, 4. II, 19, 1. Poetae Veneris antra ingressi non bella sed amores canunt. — *leviore plectro*] Argumenti levitas ad lyram transfertur et ad plectrum; scilicet in levi re graviter pulsare fides non decet. Contrarium est Carm. IV, 2, 33. cf. Ovid. Met. X, 150. 152. — *modos*] carmina, Weisen. Carm. II, 12, 4. 9, 9. III, 9, 10. 3, 72. IV, 6, 43.

Carmen II.

Cum divitiae ipsae non habeant cur expetantur, is summa laude dignus est qui bonis suis optime utitur neque summum bonum in magnitudine rerum ponendum esse putat. Nam cupiditas animi nullis finibus coercetur, et is vere rex est, is vere dives est qui sibi, non aliis imperat. — Scriptum est carmen ad C. Salustium Crispum, quem C. Salustius, Romanarum rerum scriptor, sororis nepotem in nomen adsciverat. Qui cum adolescentulus magnis divitiis non bene usus esset (Sat. I, 2, 48), virili aetate laudem sapientiae et liberalitatis coniungeret, aptissimus Horatio visus est, cuius nomine eiusmodi carmen ornaret; cum praesertim metalla aeris in Centronum Alpino tractu haberet. Adhortationis vel vituperationis in carmine nihil inest. Versibus 5 et 17 facile efficitur, ut compositum hoc credamus anno fere 730; Phraates enim restitutus est a. 730, et Proculeii fratres post a. 732, quo anno Fannii Caepionis et Licinii Murenae coniuratio contra Augustum detecta est

Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.

5 Vivet extento Proculeius aevo,
Notus in fratres animi paterni;
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.

Latius regnes avidum domando
10 Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus iungas et uterque Poenus
Serviat uni.

(vide infra ad carmen X), commemorare Horatium vix decuit.

V. 1. *color*] Hic est qui allicit hominum animos; in metallis neque argento neque auro color est; ad lucem protractis cum colore et splendore pretium accrescit. Alii interpretati sunt de argento in terram defosso, scilicet ne videretur accedere quaedam adhortatio de effodiendo argento. At Horatius nihil dicit nisi hoc: argento nullum sua natura pretium est, sed accrescit pretium sapienti usu. — *avaris terris*] Metalla non sine magno labore aperiuntur; reluctatur quasi terra, unde *avara* appellatur. cf. Carm. III, 3, 49. — *laminae*] per syncopen pro *laminae;* sic Carm. I, 36, 8 *puertiae;* IV, 13, 20 *surpuerat;* Epod. 9, 1 *repostus;* Sat. I, 1, 49 *portarit;* I, 2, 113 *soldo;* I, 9, 7 *noris;* I, 3, 53 *caldus*. cf. Carm. II, 16, 3. Epist. I, 9, 6. 15, 36. Laminam autem cum contemptu dixit et opposuit argento facto. — *nisi*] Hypothetica haec enuntiatio coniungenda est cum vocativo: *qui es inimicus, nisi.* Simillimi loci Carm. II, 3, 4 sq. Sat. I, 2, 74. — *Proculeius*] C. Proculeius Varro Murena, eques Romanus, frater Terentiae Maecenatis, rarissimae pietatis erga fratres fuit, adeo ut bona sua cum illis, qui bello civili omnia amisissent, aequis partibus divideret. — *animi paterni*] In genitivo graeca ratione posito, ne latine dicenti languida aliqua opus esset praepositione, causa inest. Sic Carm. IV, 13, 21. — *extento aevo*] Aevum saepe apud Horatium id est temporis spatium, quod mortalibus datum est ad vivendum. Sic Carm. II, 9, 13. III, 11, 36. Epist. I, 20, 26. *Aevum extendere* est vitae annos augere, ut si quis vivat extento aevo, is etiam post mortem vivat. Ovid. Met. I, 662: „Sed nocet esse deos, praeclusaque ianua leti *Aeternum* nostros luctus *extendit in aevum.*"

V. 7. *metuente solvi*] Quanto sic nervosius dixit quam si voluisset *metuente ne solvatur!* Exempla vide haec: Carm. I, 8, 8. III, 11, 10. III, 24, 56. IV, 5, 20. Sat. I, 4, 23. Epist. I, 5, 2. I, 16, 60. I, 19, 27. II, 1, 114. — *domando spiritum*] Gerundium idee non mutavit in passivam formam gerundivi, ne activa vis verbi gravissima frangatur. cf. Carm. I, 2, 29. Poetae quo clarius rem describant, exemplis solent uti; atque id ita quoque fit, ut cum alteram partem sententiae simplicem omnique ornatu carentem posuerint, alteri exempla substituant; quod hic factum videt et Carm. II, 10, 5 sqq. Praeterea autem animadvertas velim amplificationem, *si Lib. remot. Gad. iungas et uterque Poen. serv. uni;* eadem res ex diversis partibus collustrata animum magis movet. In quo loco *et* part. consecutivam quam dicimus facultatem nacta est; quare prosa oratio sic: „si Libyam remotis Gadibus iungas, *ita ut* Karthaginienses et Hispanienses Poeni tibi uni serviant." Karthago ditissima olim urbs fuit propter mercaturam, Africa ipsa feracissima frugum, deinde Hispania metallorum opibus celebrata; conimetae avidis-

Crescit indulgens sibi dirus hydrops
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
15 Fugerit venis et aquosus albo
Corpore languor.

Redditum Cyri solio Phraaten
Dissidens plebi numero beatorum
Eximit virtus populumque falsis
20 Dedocet uti

Vocibus, regnum et diadema tutum
Deferens uni propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

Carmen III.

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis

simi hominis animum explere poterant. Itaque non est necessaria coniectura *uterque pontus*.

V. 13. „Cupiditas enim in dies crescit neque unquam restinguitur, et, quod est turpissimum, quo ducit, id ne bonum quidem est vere.“ Sic cohaerent quae sequuntur. — *indulgens*] indulgendo; qui participii usus apud Graecos frequentissimus. De imagine lege hunc Ovidii locum Fast. I, 215 sq.: „Sic quibus intumuit suffusa venter ab unda, Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.“ cf. Epist. II, 2. 147. — *venis*] de intima parte cuiusque rei. Cic. Catil. I, 13, 31. — *albo corpore*] adiectivum προληπτικῶς positum; quo in genere iterum inest magnum poetarum brevitatis studium. — *Phraaten*] Vide ad Carm. I, 26. — *dissidens plebi*] Verba pugnandi, certandi, similia cur a poetis saepe cum dativo coniungantur (Carm. II, 6, 15. Sat. I, 2, 73. Ovid. Met. I, 19), intelligitur ex iis quae supra scripta sunt ad v. 6. cf. ad Carm. I, 3, 12. — *vocibus*] quibus populus Phraaten et similes beatos praedicat. cf. Sat. I, 1, 65. — *propriam*] perpetuam. Sat. II, 6, 5. Epist. I, 17, 5. II, 2, 172. — *laurum*] quoniam etiam de cupiditatibus triumphatur. — *irretorto*] Sapiens adeo contemnit divitias, maximas etiam placido animo praeterire et ita potest videre, ut ne oculum quidem retorqueat. cf. Cic. Cat. II, 1, 2. — *acervos*] auri. Sat. I, 1, 44.

Carmen III.

Cic. de off. I, 26 sic scripsit: „In rebus prosperis et ad voluntatem nostram fluentibus superbiam, fastidium arrogantiamque magno opere fugiamus; nam ut adversas res sic secundas immoderate ferre levitatis est: praeclaraque est aequabilitas in omni vita et idem semper vultus eademque frons, ut de Socrate, item de C. Laelio accepimus.“ Hanc doctrinam poetica ratione Horatius illustrat; non cedendum esse incertae fortunae, qua homines modo tollantur, modo deprimantur. Humano ge-

Ab insolenti temperatam
Laetitia, moriture Delli,

5 Seu moestus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni.

Quo pinus ingens albaque populus
10 Umbram hospitalem consociare amant

neri nihil certius esse morte; quare qui vita sapientissime fruatur eum saluti suae optime consulere; vitae autem sapientem usum nasci ex animi tranquillitate. Similes sunt loci I, 7, 17. II, 10, 21 sqq. II, 16, 25 sqq. Dividitur hoc carmen in duas partes; superior (v. 1—16) quid sit faciendum suadet, inferior (17—28) cur ita sit faciendum docet. Caput autem cernitur in scena quam exhibet media carminis stropha. Dellius, cuius nomen v. 4 legimus, is videtur fuisse, qui cum a Dolabella ad Cassium, a Cassio ad Antonium, ab Antonio transiisset ad Caesarem (Vell. Pat. II, 84) a Messalla Corvino *desultor bellorum civilium* vocatus est. Is fortasse cum Horatio in Macedonia militavit, deinde in omnibus castris fortunae favorem quaesivit. Videntur viri docti iure suspicari, hoc carmen ante a. 723, quo Dellius ad Octavianum transiit, non potuisse scribi; porro veri simile est post a. 725 finitis iam civilibus bellis esse compositum, cum Dellius quam quaesivisset fortunam nondum assecutus intemperantiam animi etiam aleret.

V. 1. *arduis*] periculosis. Carm. I, 3, 37. — *aequam*] Aequus est locus, in quo neque exstat quidquam neque recedit; sic animus aequus nunquam turbatus, semper idem, ad omnia paratus non committit, ut aliquando dicendum sit: non putaram (Cic. de off. I, 13). Hor. Carm. III, 29, 32. Epist. I, 17, 24. Cic. Rosc. Am. 50. — *non secus*] itidem. Carm. III, 25, 8. — *insolenti laetitia*] προλληπτικῶς. Carm. I, 16, 21. II, 4, 2. — *moriture*] cui moriendum est (I, 28, 6), sive moestam sive hilarem vitam egeris. Vide ad II, 2, 2 sq. cf. Ovid. Trist. V, 5, 61: „Caesar dis *accessure*, *sed* olim Aequarint Pylios *cum* tua fata dies.“ — *Gramine*] Describitur convivium rusticum in remoto prato habitum; in quo pingendo diutius poeta commoratur, quo fortius ad hilaritatem vitae homines evocet. Ad totum locum cf. Epod. 2, 23 sqq. — *interiore nota Falerni*] Deteriora vina quae aetatem non ferebant, de cupa vel dolio potabantur; meliora in amphoras et lagenas diffundebantur; amphorae vitreae vel luteae cortice et pice claudebantur vel gypsabantur; inscribebantur nomina consulum, ut quibus annis vina nata essent posset videri; vitreis tesserae nominibus inscriptae addebantur. Tum amphorae in apotheca in summa parte aedium sita, ubi fumus colligebatur, collocari solebant, quo celerius vina mitescerent. Cellae autem vinariae in terram depressae erant et frigoris causa, si fieri poterat, septentriones spectabant. Unde quae *nota* sit intelligitur; *interior* adi. ab amphora ad notam translatum significat vetustius vinum, quod ab ostio magis erat remotum. *Falernum* autem vinum generosissimum praeter Caecubum, Massicum, Setinum, cf. I, 20, 10. Carm. III, 8, 9 sqq. III, 21, 7. Tibull. II, 1, 27: „Nunc mihi *fumosos veteris* proferte *Falernos Consulis.*“ — *bearis*] beatum feceris; Carm. IV, 8, 29. Epist. I, 18, 75. II, 2, 121.

V. 10. *amant*] Sic Graeci quoque φιλοῦσι, pro vulgato *solent*. Carm. III, 16, 10. Sat. I, 4, 87. I, 10, 60. II,

Ramis? Quid obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo?

Huc vina et unguenta et nimium breves
Flores amoenae ferre iube rosae,
15 Dum res et aetas et sororum
Fila trium patiuntur atra.

Cedes coëmptis saltibus et domo
Villaque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes, et exstructis in altum
20 Divitiis potietur heres.

Divesne prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper et infima
De gente sub divo moreris,
Victima nil miserantis Orci.

25 Omnes eodem cogimur, omnium
Versatur urna serius ocius

3,20. — *Ramis? quid*] Sic in antiquissimis codd., et recte quidem. *Quo* part. praecedens accipienda ut Epist. I, 5, 12, et bene Porphyrio ad v. 11: „subaudiendum: si ea (lympha) non utimur.“ Et ne credas, cum partic. *quo*, ita si posita sit, aut omisso verbo solum accusativum coniungi aut infinitivum addi solere, compara hunc locum Ovidii Met. XIII, 516: „*Quo* ferrea *resto, quidve* moror? *Quo* me *servas*, annosa senectus?“ — *trepidare*] significat celerem aliquem motum, cuius non in terrore solum sed in aliis quibuscunque rebus inesse potest causa. Carm. II, 4, 23. IV, 11, 11. Epist. I, 10, 21. — *vina et unguenta*] In conviviis Romani coronis ornati erant et unguentis pretiosissimis uncti. Carm. II, 11, 13 sqq. III, 14, 17. — *Flores*] „Bei den Griechen wurden mannigfaltige Blumen zu Kränzen gewunden. Anders war es bei den Römern, welche ausser dem Grün der Blätter, namentlich vom Epheu, der Myrte, dem apium nur wenige Gartenblumen und hauptsächlich Veilchen und Rosen zu Kränzen gebrauchten.“ Becker Gallus T. II. p. 214. Luxuria autem eo processit, ut nardinis etiam foliis uterentur. — *res*] vitae condicio, qua otio frui conceditur. — *aetas*] iuventus; nam morosa senectus haec spernit. Carm. I, 9, 17. — *Soror. fila*] Parcarum; quarum quae fuerit potestas, ex his vide locis: Carm. II, 6, 9. 16, 39. 17, 16. C. S. 25. Epod. 13, 15.

V. 17. Incipit altera pars carminis, cuius sunt tres partes: „relinquendae sunt divitiae studiose conquisitae (17—20); amittenda nobilitas, qua superbire solent (21—24); nam mors omnibus communis omnes pares reddet (25—28). Quod inde efficitur praeceptum, id facile intelligitur. cf. Carm. II, 16, 21. Epist. II, 2, 177. — *flavus Tiberis*] vide ad I, 2, 13. Villa ad aquam sita maiorem habet amoenitatem. — *lavit*] Hac forma *lavere* in lyricis ubique utitur Horatius: Carm. III, 12, 2. 7. 4, 61. IV, 6, 26. Epod. 16, 28. — *heres*] Carm. II, 14, 25. IV, 7, 19. Sat. II, 3, 145—151. Epist. II, 2, 190 sq. — *moreris*] Nam „commorandi natura deversorium nobis, non habitandi locum dedit.“ Cic. de senect. 23. cf. Ovid. Met. X, 32. — *urna*]

Sors exitura et nos in aeternum
Exsilium impositura cumbae.

Carmen IV.

Ne sit ancillae tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu! Prius insolentem
Serva Briseis niveo colore
Movit Achillem;

5 Movit Aiacem Telamone natum
Forma captivae dominum Tecmessae;
Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta,

Barbarae postquam cecidere turmae
10 Thessalo victore et ademptus Hector
Tradidit fessis leviora tolli
Pergama Graiis.

Omnium hominum sortes in urnam coniectae ab Necessitate versantur; cuius exsilit sors, ei moriendum est. Carm. III, 1, 16. — *exsilium*] quoniam in terram, humani generis patriam, non conceditur reditus. — *cumbae*] Charontis.

Carmen IV.

Festive irridet Horatius amicam, quem graeco nomine Xanthiae Phocensis tegit, de amore ancillae. Festivitas ubique conspicua; grandia exempla Achillis, Aiacis, Agamemnonis, regium quod fingitur genus, maligne laudata fides, integritas, lucri contemptio in hoc genere certe rarissima quid poeta voluerit aperte produnt. Scilicet una vera est pulchritudo, in extrema stropha laudata. Carmen scriptum est a. u. 729; id quod intelligitur ex v. 23 sq.

V. 2. *Xanthia Phoceu*] Vide Vit. Hor. p. 15 sq. — *prius*] iam ante te; tu primus non es. — *Briseis*] Hom. Il. II, 690. IX, 342. — *Tecmessa*] Teuthrantis, Phrygii regis, filia, ab Aiace capta. Soph. Ai. 210 *παῖδα Φρυγίου Τευθράντιος* eam vocat. — *arsit*] vide ad Carm. IV, 9, 13. — *virgine rapta*] Cassandra. Hom. Od. XI, 420. — *Thessalo victore*] non solus Achilles aut Neoptolemus; sed Thessali pro cunctis Graecis, quia nisi Thessalorum Achillis, Neoptolemi, Myrmidonum ope Troia non potuit capi. — *Hector*] Hom. Il. XXII, 507. XXIV, 243. — V. 11. Duplex est antithesis *fessis leviora* et *Pergama Graiis* — *Graiis*] de Graecis antiquis, praecipue heroica aetate, ut Epod. 10, 12. Ovid. Met. XIII, 281. 241. Corn. Nep. Hannib. 3; inde hoc nomine saepissime usus est Virgilius in Aeneida. Deinde *Graii* appellantur poetico nomine, eam antiqua eorum virtus, nobilitas, poesis praedicantur, ut Carm. II, 16, 38. IV, 8, 4. Epist. II, 1, 19. A. P. 323. In lyricis carminibus alterum nomen *Graeci* non videtur inveniri, nisi ubi suae aetatis Graeculos sine verecundia nominare Horatius voluit, ut Carm. I, 29, 2. III, 24, 57, in quo loco vituperationis aliquid inest, quae ab *Graiorum* no-

Nescias an te generum beati
Phyllidis flavae decorent parentes:
15 Regium certe genus et penates
Moeret iniquos.

Crede non illam tibi de scelesta
Plebe dilectam, neque sic fidelem,
Sic lucro aversam potuisse nasci
20 Matre pudenda.

Brachia et vultum teretesque suras
Integer laudo; fuge suspicari,
Cuius octavum trepidavit aetas
Claudere lustrum.

Carmen V.

Nondum subacta ferre iugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Aequare nec tauri ruentis
In venerem tolerare pondus.

5 Circa virentes est animus tuae
Campus iuvencae nunc fluviis gravem
Solantis aestum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto

mine longissime recedit. — *nescias an*] fortasse. vid. Zumpt. §. 354. — *Phyllidis flavae*] Et nomen ipsum et ἐπίθετον iuventutem mulierculae indicant; flava est ut folia arborum recentia; sic Chloe flava est Carm. III, 9, 19, Ganymedes IV, 4, 4. Phyllis autem (φύλλον) idem significat quod Chloe (χλόη): prima ex cortice excrescentia folia. — *moeret regium genus*] quod sua servitute contaminatum sensit, non quod amisit. Nam genus amittere quis potest? — *integer*] amore non captus, cuius iudicium non est amore corruptum. cf. Carm. III, 7, 22. — *fuge suspicari*] vide ad Carm. I, 1, 8.

Carmen V.

Se ipsum consolatur de dura arrogantia puellae ardenter amatae sed fugientis: atque ea utitur consolationis genere quo vulpes in fabula. Quae cum altius pendentem uvam saliendo deripere non potuisset, tandem sibi ipsa persuasit immaturam eam esse necdum ad edendum satis mitem; dum maturescat, alias esse petendas. De Lalage vide ad Carm. I, 19.

V. 1—19. Metaphora sumpta a vacca nondum adulta, in antiquitate usitata, a nostris moribus aliena. cf. Carm. III, 11. 9 sq. — *comparis*] ad idem iugum vincti, iugalis. cf. Carm. I, 33, 11. — *solantis*] levantis, ex-

Praegestientis. Tolle cupidinem
10 Immitis uvae: iam tibi lividos
Distinguet Auctumnus racemos
Purpureo varius colore.

Iam te sequetur: currit enim ferox
Aetas et illi quos tibi dempserit
15 Apponet annos: iam proterva
Fronte petet Lalage maritum,

Dilecta, quantum non Pholoë fugax,
Non Chloris albo sic humero nitens,
Ut pura nocturno renidet
20 Luna mari, Cnidiusve Gyges,

Quem si puellarum insereres choro,
Mire sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum solutis
Crinibus ambiguoque vultu.

Carmen VI.

Septimi, Gades aditure mecum et
Cantabrum indoctum iuga ferre nostra et

stinguentis. — V. 11. *Auctumnus*] hic personae formam induit, ut Epod. 2, 18; ineunte auctumno uvae, olim virides, variant, sensim transeunt in purpureum colorem, quod est maturitatis primum indicium. Cum uvis et fructibus etiam Auctumnus colorem quasi mutat, quare et ipse *varius purpureo colore* dicitur h. e. qui varius est transeundo a viridi colore in purpureum. cf. Ovid. Met. III, 482 sqq. — *lividos*] subnigros. — *ferox aetas*] tempus indomitum, quod tardari nequit. — *Pholoë*] idem nomen Carm. I, 33, 7. III, 15, 7; *fugax* eadem quae I, 33, 6 *aspera* — *Cnidiusve*] *Ve* particula Gyges quoque cum Lalage comparatur; nam sic inter se respondent: *quantum non* — *non* — *ve*. — *mire*] Adverbium coniunge cum *falleret*. — *solutis crinibus*] Alebant capillum pueri ingenui, imprimis delicati. cf. Epod. 11, 28. — *ambiguo vultu*] cuius vultu non intelligitur, sitne puer an puella. Ovid. Met. IX, 711 sq.

Carmen VI.

Septimii nomen, quod in hoc carmine legitur, est etiam in epist. I, 9 et in fragmento epistolae Augusti ad Horatium datae. Vide Vit. Hor. p. 12. Viris doctis admodum probabile visum est tribus locis eundem hominem indicari. Quod cum libenter concedatur de Septimio Horatiano, dubitatio tamen restat de tertio illo in epistola Augusti; nisi forte credas Augusti epistolam diu post Horatii nonam scriptam esse. Sed admodum incerta res est, nisi quod ex fine carminis recte: tibi videris concludere Septimium hunc Horatio multo

Barbaras Syrtes, ubi Maura semper
Aestuat unda:
5 Tibur Argeo positum colono
Sit meae sedes utinam senectae,
Sit modus lasso maris et viarum
Militiaeque!

Unde si Parcae prohibent iniquae,
10 Dulce pellitis ovibus Galaesi
Flumen et regnata petam Laconi
Rura Phalanto.

Ille terrarum mihi praeter omnes
Angulus ridet, ubi non Hymetto
15 Mella decedunt viridique certat

fuisse iuniorem. De hoc carmine recte observatum est, secundo versu id spatium significari, quod est inter a. 728 et a. 734. Nam cum a. 725 Romani primum Cantabros vicissent, hi a. 728 iugum excutere studuissent et anno demum 734 devincerentur, Horatius certe *Cantabros indoctos iuga ferre Romana* ante a. 728 quo primum rebellarunt non potuit appellare. Compositum igitur videtur a. 729 v. 730; nam noli credere Horatium Sabinam villam nondum accepisse, id quod aliis placuit. Tiburis et Tarenti desiderium etiam exprimitur diu postquam Sabinam accepit. Carm. III, 4, 21 sqq. Epist. I, 7, 44.

V. 1. *aditure*] qui adire paratus es, qui mecum, si opus sit, libenti animo adeas. Tribus exemplis utitur poeta; Gadibus, qui extremus est Europae locus; Cantabro, quae natio est ferocissima (Carm. II, 11, 1. III, 8, 22. IV, 14, 41. Epist. I, 12, 26); Syrtibus propter tempestates et scopulos maxime periculosis (Carm. I, 22, 5. Epod. 9, 31). — *Maura unda*] vide ad Carm. I, 1, 28. — *Argeo*] graeca adiectivi forma, in lyricis saepius obvia; sic *Lesbous* Carm. I, 1, 34, *Daedaleus* II, 20, 13. Ceterum vide ad Carm. I, 7, 13. 1, 18, 2. Virg. Aen. VII, 670 sqq. — *senectae*] Tertius casus est, non secundus. — *maris*] Tres genitivi *maris, viarum, militiae* ad nomen *lasso* non magis referendi sunt quam ad alterum *modus*. cf. Epist. I, 11, 6. *Militia* autem mare et vias complectitur, quippe duplex est militia, maritima et terrestris. Sic Carm. I, 1, 23 *castra et tubae sonitus bellaque;* ut a partibus ad totam rem ascendatur. — *Parcae iniquae*] vide ad Carm. II, 3, 15.

V. 10. *pellitis ovibus*] Oves Tarentinae, quarum alba lana erat pretiosissima, pellibus tegebantur, ne lana aut macularetur aut rubis spinisve discerperetur. — *regnata Laconi*] Ne a neutrorum quidem verborum formis passivis abstinent poetae. cf. Carm. III, 29, 27. *Phalantus* autem dux fuit Partheniarum. — *ridet*] placet. Eadem metaphora γελᾶν Graeci quoque in rebus utuntur quasi vitam habentibus et faciem. Sic *renidere* II, 5, 19. II, 18, 2. Propter metrum *Axius* scribendum putavit *ridens* sc. est. — *Hymetto*] Ex more antiquo pro *melli Hymettio*. Solent enim veteres cum hominum vel rerum facultates virtutesve inter se componunt, alterius facultatem componere cum altero ipso homine vel re. Sic Cic. de orat. II, 1, 4: „nostrorum hominum prudentiam Graecis anteferre.“ Hor. Carm. I, 1, 23. III. 6, 46. Hom. Il. XVII, 51; et infra *certat baca Venafro*. — *decedunt*] Decedit is, qui primo loco quem adhuc obtinuit ab altero praestantiore victus cedit. cf. Epist. II, 2, 213. —

Baca Venafro;
Ver ubi longum tepidasque praebet
Iuppiter brumas, et amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Falernis
20 Invidet uvis.
Ille te mecum locus et beatae
Postulant arces; ibi tu calentem
Debita sparges lacrima favillam
Vatis amici.

Carmen VII.

O saepe mecum tempus in ultimum
Deducte Bruto militiae duce,

Venafrum] Minturnis et Fregellis et Liri fluvio vicinum; *viride* est totum Venafrum propter frequentia ibi oliveta. Venafranum oleum optimum erat. Plin. H. N. XV, 2. — *Iuppiter*] Carm. I, 12, 15.

V. 18. *amicus Aulon*] Aulon ex testimoniis Acronis scholiastae, commentatoris Cruq. et Servii ad Virg. Aen. III, 553 *mons* fuit Calabriae. Contra *Orelius*: „Est recessus depressior regionis Tarentinae prope Saturum, hodie *Melone*." — *Fertili Baccho*] Sic melius quam *fertilis Baccho*, quod pedestrem orationem sapit. Est autem dativus, non ablativus. cf. III, 16, 34. — *invidet*] Regio vita animique affectionibus carens poetice vitam accipit et cum vita studium et voluntatem. Sic Stat. Silv. II, 2, 5: „Prelis non invidet uva Falernis"; quem locum etiam propter λιτότητα compares. — *beatae arces*] Adi. *beatae* non ad arces solum sed ad *locum* quoque referendum. Vide ad Carm. I, 2, 1. *Locus* autem est ager Tarentinus; *arces* Aulonem montem significant. Sic *arx* vel *arces* de monte C. S. 65. Virg. Georg. II, 535. Ovid. Met. I, 467. — *vatis amici*] Tacit. dial. 9: „Quis Saleium nostrum, *egregium poetam* vel si hoc honorificentius est praeclarissimum *vatem*, deducit aut salutat?" Poeta artifex est, vates sacer et Musis amicus. cf. Carm. IV, 6, 44.

Carmen VII.

Pompeius Varus, olim Horatii commilito, quocum coniunctus et mala et bona communia habuerat, post cladem Philippensem eliam atque eam quam Horatius inierat viam ingressus cum Sextio Pompeio, ut veri simile est, bellum continuaverat. Hoc mortuo (a. 719) Antonium potius quam Octavianum secutus iterum adversam belli fortunam expertus esse videtur. Tum demum nescimus quo intercedente Romam reversus dulcissimum amicum Horatium recuperavit. Hic felici rei exitu laetatus amicitiae tenerrimos sensus hoc carmine prodit. Habet carmen septem strophas, ex quibus tres primae amicorum in castris et bello coniunctam vitam et fortunam, media quarta post cladem seiunctionem et diversa itinera, reliquae tres post seiunctionem alteram coniunctionem eiusque laetitiam mira arte et dulcedine describunt. Scriptum autem est non ante a. 724, quoniam et Pompeius *longa* militia fessus dicitur et Horatium Sabinam villam (v. 19) iam habuisse probabile est.

V. 1 sqq. *tempus in ultimum*] in

Quis te redonavit Quiritem
Dis patriis Italoque coelo,
Pompei meorum prime sodalium?
Cum quo morantem saepe diem mero
Fregi coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula,
Cum fracta virtus et minaces
Turpe solum tetigere mento.

Sed me per hostes Mercurius celer

extremum periculum. Temporis nomen non dierum solum et annorum seriem, sed quascunque diebus et annis aut agenda sunt hominibus aut patienda comprehendit. cf. IV, 9, 36. Epist. II, 2, 46. Verbis quodam modo ludere videtur Horatius *deducte — duce;* deinde consulto dictum *in ultimum tempus.* Duxerat eos Brutus in condiciones remotas a patria et civitate; indè: quis te redonavit *Quiritem*? quae verba mirantis sunt de insperato amici reditu. — *Quiritem*] capite non iam deminutum; fuit autem triplex capitis deminutio. Singularis numerus nominis Quiritium non legitur nisi apud poetas. Apud Horatium vide Epist. I, 6, 7. — *Pompei*] duas tantum efficit syllabas per synaloeephen. Sic Carm. I, 35, 17. 37, 5. Deinde vix est quod dicam *primum* sodalium eum esse quem maxime amaverit, non quocum a prima pueritia vixerit coniunctus. *Sodales* intelligendi ii sunt, quibuscum olim militavit. Inter hos carissimus erat Pompeius. — *Saepe*] Inter itinera et praesidia haud raro militantibus accidere potuit, ut quid facerent nescientes quavis arte diem confficere studerent. Ad vv. 7. 8 conferas Carm. II, 3, 13 et quae ad eum locum notata sunt. Nam Malobathrum Syrium i. e. Indicum (Carm. II, 11, 16. I, 31, 12) unguentum est ex cognomine frutice expressum.

V. 9. Siquidem convivierum grata est memoria, non ingrata tamen est simul perpessorum malorum; quas contrarias res vide ut poeta diversis strophis distraxerit. Sed pervenimus ad locum, in quo interpretando viri docti in alia omnia discesserunt. Pessima est eorum sententia, qui timiditatis et ignaviae turpem quandam confessionem in hoc loco odorati sunt. Quid enim? Si ea vera esset sententia, quomodo tandem idem Horatius Epist. I, 20, 23 eo progredi potuisset iactantiae et arrogantiae, ut primis se olim placuisse belli ducibus palam gloriaretur? Quapropter hoc dicit: „tu mihi comes eras apud Philippos, ibi tu mecum sensisti cladem et fugam“, quam Brutum ipsum, antequam mortem sibi daret, amicis vehementer suasisse scimus. Sed in hoc quoque loco festivitas quaedam bene notanda est, per totum carmen mire dispersa. — *Turpe solum tetigere mento*] cum virtute iam nihil efficeretur et magna pars fortissimorum commilitonum in iisque Brutus interfecti essent in humumque prostrati minas et iram etiam vultu ostenderent. Nam qui *minaces* ideo illos appellatos dicunt, quod nimis certi essent victoriae, ii non animadverterunt, ludibrium ab animo Horatii alienissimum esse. *Turpe* autem solum poetice dicitur, quoniam in eo macula cladis et turpitudinis concepta est.

V. 13. *Mercurius*] Se per hostes a Mercurio sublatum ait i. e. se abiecta spe arma posuisse et ad poesim confugisse, amicum in bellum esse retractum. Carm. III, 4, 26 sa-

Denso paventem sustulit aëre;
15 Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit aestuosis.

Ergo obligatam redde Iovi dapem,
Longaque fessum militia latus
Depone sub lauru mea nec
20 Parce cadis tibi destinatis.

Oblivioso levia Massico
Ciboria exple, funde capacibus
Unguenta de conchis. Quis udo
Deproperare apio coronas

lutem se Musarum tutelae debere dicit; Mercurius autem non minus custos est poetarum, Mercurialium virorum (Carm. II, 17, 29). — *paventem*] propter volatum per altas nubes, qui contra humanam naturam est. cf. IV, 4, 9. Praeterea notandum est fictionem hanc esse Homericam. Il. III, 380. V, 23. 344. XX, 325. In sequentibus duobus versibus imago est a naufragio petita, ita tamen, ut tacite significetur Pompeium prope invitum ad continuandum bellum tractum fuisse. — *Ergo*] Sententia sic cohaeret: Ex quibus fluctibus cum tu quoque nunc ereptus sis, primum diis gratias redde debitas, deinde mecum vitae et amicitiae fruere gaudiis. *Ergo* particula subito quodam et lyrico motu ad initium carminis quasi reducit amici animum. — *obligatam*] Qui ex magnis periculis deorum beneficio eripitur, is propter id ipsum, si quidem est grato animo, voti quasi reus est. cf. Carm. II, 8, 5. — *lauru*] Altera ablativi forma *lauro* apud Horatium est Carm. III, 30, 16. Vide Zumptii gr. §. 97. Ne hoc quidem sine εἰρωνείᾳ; uterque in bello laurum i. e. gloriam sibi parare studuerat sed frustra. Horatius autem aliam in pace et otio litterarum studiis invenerat. — *nec parce*] vide ad Carm. I, 11, 2.

V. 21. *Oblivioso Massico*] Massicum vinum dicitur obliviosum, quod aegritudinum curarum malorum oblivionem affert et demissum animum erigit. — *levia*] non „in tuum honorem detersa ac polita", sed decet semper ciboria esse levia. — *Ciboria*] Poculi genus cuius superior pars lata, inferior angusta erat, in modum fabae Aegyptiae, quae colocasia s. cyamus vocabatur. Fuit autem hoc genus capacius; et in tali convivio laetitia cernitur in abundantia quoque et vinorum et unguentorum; inde *conchas* quoque grandiores. Asyndeton *exple*, *funde* ad animum festinantis neque moram patientis accommodatum; huic rei congruum est subsequens verbum *deproperare*. Simplex verbum eadem significatione Carm. III, 24, 61. Epod. 12, 22. Epist. I, 3, 28, quod cum sua natura accusativum obiecti non patiatur, tamen ad exemplum graeci verbi σπεύδειν ad festinandi notionem alteram agendi adsciscit. Festinationis vero notio addita particula *de* etiam augetur. — *udo*] flexibili. Theocr. 7, 68 „πολυγνάμπτῳ τε σελίνῳ." — *curative*] Particulae *que*, *ve*, *ne* saepe non ei vocabulo adhaerere videntur quod superioribus addendum est. Quod ne casu vel metri ratione factum credas, sic tibi persuade, poetas transposita particula et maiorem vim vel pondus aliquod addidisse ei vocabulo cui illa adhaeret, et speciem aliquam effecisse constructionis ἀπὸ κοινοῦ, nimirum ut unum vocabulum utrimque traheretur. Exempla sunt: Carm. I, 30, 6. II, 17, 16. II, 19, 32. Sat. I, 4, 115. II, 1, 68. I, 6, 43. 44. II, 3, 182. Sat. I, 8, 2. I, 2, 63. Carm. II, 7, 25. Epod. 2, 50. Sat. II, 3, 139. 180.

25 Curatve myrto? Quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? Non ego sanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere est amico.

Carmen VIII.

Ulla si iuris tibi peierati
Poena, Barine, nocuisset unquam,
Dente si nigro fieres vel uno
Turpior ungui,
5 Crederem. Sed tu simul obligasti
Perfidum votis caput, enitescis

V. 25. *Venus*] iactus Venereus. Solebant veteres in lautis conviviis magistros s. reges bibendi creare talorum sorte. Talorum autem quattuor latera longiora punctis notata erant, ita ut unum latus unum haberet punctum, alterum huic oppositum sex puncta ostenderet, in reliquisque duobus tria essent et quattuor puncta. Ludebatur talis quattuor; Venus erat iactus, cum quattuor tali iacti quattuor diversos numeros, canis i. e. pessimus iactus, cum omnes unum punctum ostendebant. In reliquis iactibus valebat punctorum numerus. A talis differebant tesserae, quae sex numeros in sex lateribus habebant longitudine paribus. — *Edonis*] Thraciae populo; quorum exemplo utitur, quoniam Thraces Bacchi sacris et orgiis dediti erant. Ad quam rem verbum *bacchari* accommodatum est.

Carmen VIII.

Festiva expostulatio cum Barine pulcherrima quidem sed nimis perfida puella. Quo anno hoc egregium carmen scriptum sit, dici non potest. Simillimum est carmen Ovidii Am. III, 3, 1:

Esse deos, i, crede; fidem iurata fefellit,
Et facies illi, quae fuit ante, manet.

Quam longos habuit nondum periura capillos,
Tam longos, postquam numina lusit, habet etc.

Et v. 11. Scilicet aeterno falsum iurare puellis
Di quoque concedunt.

V. 1. In prima strophe vide quam artificiose verba collocata sint ad ostendendam impunitatem peierantis sed pulchrae puellae, quae ne minima quidem poena periurii a diis in alios homines severis afficitur. Nam non temere haec vocabula *ulla, unquam, dente, uno, ungui* in versuum terminis posita sunt; atque consilium poetae conspicuum est in verbo *crederem* in fronte strophae posito et omnem apodosim efficiente. — *iuris peierati*] Audacius a poeta dictum pro *periurii*. — *uno turpior ungui*] *Uno* referendum etiam ad *dente*. Vide ad Carm. I, 2, 1. Intelligenda scabritia unguium, cuius medicamenta multa apud Plinium in Hist. Nat. reperiuntur. In qua re tenendum est, haud parvam curam puellas in conservandis dentibus et unguibus posuisse; unde haec praecepta Ovidii A. A. III, 276: „Exiguo signet gestu quodcunque loquetur, Cui digiti pingues et *scaber unguis* erunt“; et v. 279: „Si *niger* aut ingens aut non erit ordine natus *Dens* tibi, ridendo maxima damna feres.“ — *obligasti*]

Pulchrior multo iuvenumque prodis
Publica cura.
Expedit matris cineres opertos
10 Fallere et toto taciturna noctis
Signa cum coelo gelidaque divos
Morte carentes.
Ridet hoc, inquam, Venus ipsa, rident
Simplices Nymphae ferus et Cupido
15 Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruenta.
Adde quod pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova, nec priores
Impiae tectum dominae relinquunt
20 Saepe minatae.
Te suis matres metuunt iuvencis,
Te senes parci miseraeque nuper
Virgines nuptae, tua ne retardet
Aura maritos.

vide ad Carm. II, 7, 17. Sententia haec est: Tantum abest, ut perfidiae et periurii poenam luas, ut quo saepius peieraveris eo pulchrior evadas omniumque iuvenum animi invictis illecebris trahantur. Quare tibi non nocet peierasse, sed prodest fallere fidem cum iureiurando per mortuam matrem, per sidera nocturna, per ipsos deos; qui tantum abest ut tibi irascantur ut rideant de tuis periuriis. — Per suorum mortuorum cineres iurare haud insolitum apud antiquos fuit; Cicer. pro Quintio 31: „obsecravit per fratris sui mortui cinerem.“ Tibul. II, 6, 29: „per immatura tuae precor ossa sororis“; nocturnum coelum et sidera ab amantibus in testimonium vocabantur. — *gelidaque divos morte carentes*] θεοὺς ἀθανάτους, quorum potestate improbos aliquando castigari certissimum est.

V. 14. *Nymphae*] in comitatu Veneris. cf. Carm. I, 30, 6. Nymphae ideo *simplices* appellatae videntur, quod cum sua natura ab omni fraude alienae sint, in hac re sibi parum constantes dominae crudelem naturam induunt. — *cruenta*] cos cruenta dicitur, quia sagittae cote acutae vulnera quasi et sanguinem edunt.

V. 17. „Sed non diis solis perfidia tua placet, sed etiam hominibus; quare turba amantium in dies tibi augetur.“ vv. 17—20 omnis amantium turba in duas partes dividitur, in eos qui nondum quam sit perfida sunt experti, et in eos qui quamquam illud sunt experti tamen non abstinent. — *servitus*] est quasi appositio v. *pubes*. Omnis pubes quae crescit in tuam servitutem crescit. — *iuvencis*] Inest in hoc verbo imago nobis inusitata, antiquis poetis ad rerum naturam propius accedentibus usitatissima. Inde etiam *aura*. Virg. Georg. III, 250. vide ad Carm. II, 5, 1. — *senes parci*] Scilicet hi timebant ne filii nepotesve tibi dediti rem perdant. — *virgines*] Hoc et *puellarum* nomine eae quoque nominantur qui viro iam nupserunt. — *miserae*] προλληπτικῶς positum adiectivum.

Carmen IX.

Non semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros aut mare Caspium
Vexant inaequales procellae
Usque, nec Armeniis in oris,

5 Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant
Et foliis viduantur orni.

Carmen IX.

C. Valgius Rufus inter viros ea aetate ingenio doctrinaque eminentes non minima laude floruit (Horat. Sat. I, 10, 82. Tibull. IV, 1, 180: „Valgius, aeterno propior non alter Homero"); nam praeter rhetorica et grammatica studia et scripsit opus de usu herbarum ad Augustum, et tentavit elegias et epica carmina. Et vix dubitandum est, quin idem Valgius fuerit, qui a. 742 senex ad summum honorem consulatus pervenerit. Qui cum Myste, puero dilecto, mortuo nimio se traderet dolori neque quid amisisset lugubribus carminibus lugere unquam desineret, luctui quoque et dolori modum esse ponendum ab Horatio amice monetur. Id cur necessarium sit, docetur exemplis primum ex natura rerum deinde ex mythis petitis; quorum auctoritas quo efficacior fiat, adiungitur adhortatio, ut aliud sibi Valgius canendi argumentum quaerat ad vitamque animum reducat. Quare caput carminis est in erigendo animo et compescendo dolore; non decere virum asperitate malorum omnino flecti, aequam mentem conservandam esse etiam in maxima calamitate. De tempore quo hoc carmen scriptum sit interpretes inter se non consentiunt; nam quamquam ex v. 19 intelligitur non ante annum 727 hoc componi potuisse, quoniam eo anno Octavianus Augusti nomine ornatus est, incertum relinquitur, quid *Niphates* significet, quid *Medum flumen*, quid *Geloni*. Quare alii usque ad a. 734 ascendunt, alii veri similius annum 729 v. 730 designatum vident. Exitus carminis accommodatus est ad locum Virg. Georg. III, 31 sqq., quem Virgilius iam anno 724 scribere potuit.

V. 1. *hispidos*] προληπτικῶς. Ceterum duabus primis strophis quattuor exempla continentur, quibus ostenditur, non semper naturam vexari tristitia temporum; illa autem aequabili particularum (*non — aut — nec — aut*) dispositione inter se coniunguntur; quartum tamen bipartitum est, quod ne in duo diversa distrahatur vetat particula *et* v. 8. — *mare Caspium*] de quo Pomponius Mela III, 5: „Mare Caspium omne atrox, saevum, sine portubus, procellis undique expositum." — *inaequales*] ob effectum dictae. — *stat*] vide Carm. I, 9, 1. — *Gargani*] montis Apuliae, silvis tecti. Epist. II, 1, 202. — *laborant*] Poetis tota natura vivit; quare arbores pati, sentire iis videntur; inde aptissima verba *laborant* et *viduantur*. — *urges*] quo verbo saepissime et libenter Horatius utitur, ut rem aliquam altera re propinqua vel teneri vel prope teneri indicet, sive moveri possunt res sive non possunt. Itaque *urgere* dicuntur adstantes, adhaerentes, tenentes, prementes, prope sedentes, persequentes, instantes, alii. cf. Sat. I, 3, 135. 69, A. P. 453. Carm. I, 24, 6. I, 15, 23. Epist. I, 14, 26. Carm. I, 5, 2. Sat. II, 6, 29. Carm. II, 10, 2. Quo fit ut de quacunque vi ex propinquo loco non corporibus solum sed animis etiam illata saepe usurpetur. — *flebilibus modis*] cf. ad Carm. II, 1, 40.

Tu semper urges flebilibus modis
10 Mysten ademptum, nec tibi Vespero
Surgente decedunt amores
Nec rapidum fugiente Solem.

At non ter aevo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
15 Annos, nec impubem parentes
Troilon aut Phrygiae sorores

Flevere semper. Desine mollium
Tandem querelarum, et potius nova
Cantemus Augusti tropaea
20 Caesaris et rigidum Niphaten

Medumque flumen gentibus additum

Modi non tam poetarum quam tibicinum et fidicinum sunt, sonos tamen ad carminum sensus temperantium. cf. Cic. Tusc. I, 44. — *Vespero*] „Stella Veneris ἑωςφόρος seu φωςφόρος a Graecis, Lucifer a Latinis appellatur, cum solem antegreditur orientem; eadem ἕσπερος, id est vesperus, dicitur, cum solem occidentem subsequitur.“ Lambinus. Egregie poeta totam noctem et diem Valgium cruciari significavit; neque difficile est ad iudicandum, cur antiquissimi codicis lectio *rapido fugiente sole* hac vulgari deterior sit habenda. Fuit tamen, quem offenderet quod Hesperus et Lucifer, quorum adspectus nisi longo interiecto temporis spatio cogitari non potest, unius eiusdemque diei spatio apparere dicuntur. At non tenentur poetae certis immutabilibusque mathematicorum legibus; fulgida stella placuit; hoc satis excusat rationem, qua poeta ea usus est.

V. 13. „At quam diversum est exemplum Nestoris aut Priami qui amatis filiis orbati luctui non semper indulserunt, sed quantumvis senes animum tamen erexerunt ad vitamque et negotia redierunt. Quodsi senes tam firmi erant, quid tibi sit faciendum vides.“ — Hanc inter Valgium virili aetate florentem et inter senes imbecillos oppositionem etiam auget muliercularum mollium commemoratio; quam consulto interposuisse poetam inde perspicitur. — *Antilochum*] cuius mors in Iliade non narratur, sed lege Odyss. III, 109 sqq. IV, 107. — *Troilon*] cf. Virg. Aen. I, 474. — *Phrygiae*] Troianae, ut Cassandra, Polyxena, aliae. — *semper*] Hoc vocabulum, in quo omnis sententiae vis posita sit, illustrem locum et ipsius enuntiati et versus obtinuit; non aliter in initio coniunctae sunt particulae *at non*. — *mollium querelarum*] Genitivus positus est ad exemplum graecae linguae (cf. Hom. Il. I, 210), cum latine dicatur desinere aliquam rem et aliqua re. Hor. Carm. II, 13, 38. II, 11, 5. Sat. II, 6, 84. Virg. Aen. X, 441. XI, 280. 126. — *cantemus*] Observanda est duplex verbi *cantandi* coniunctio; nam primum inde suspensus est accusativus (*tropaea* — *Niphaten*), deinde infinitivus (*Medum* — *volvere*, *Gelonos* — *equitare*). cf. v. *ames* C. I, 2, 49 sq. — *rigidum*] glacie adstrictum, nive tectum. Niphates mons est in Armenia, quamquam ex male intellecto loco Virgiliano a posterioribus poetis latinis flumen habitus est, veluti a Lucano, Silio Italico. Lucan. 3, 245; „volventem saxa Niphaten.“ Sil. Ital. 13, 775: „Pellaeo ponte Niphaten Adstrinxit.“ — *Medumque*] Flumina quoque et tota regio poetis sentire videntur quae accolae patiuntur; populi virtute fra-

Victis minores volvere vertices
Intraque praescriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

Carmen X.

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo neque dum procellas

cta Medus quoque flumen, olim de accolarum fortitudine superbiens et magnificè fluens, animum reprimit et tristitiam minore aquarum copia quam volvit quasi prodit. — *Medum flumen*] Medus in Araxen influit prope Persepolin. Ceterum ipsum nomen pro adiectivo habitum. cf. Carm. IV, 4, 38. A. P. 18. Aliter II, 6, 10. — *Gelonos*] Scythas, intra certos fines repressos. — *equitare*] cf. Carm. I, 2, 51; aptissimum verbum ad ferocissimam gentem quae equitatu maxime valuit. Cf. Epist. II, 1, 250 sqq.

Carmen X.

Argumentum huius carminis ex eo genere est quod frequentissimum est apud hunc poetam; agitur enim iterum de continentia animi, in qua quantam ille ingenii ubertatem probaverit iusta admiratione amplectimur. Graeci iam philosophi statuerunt *μηδὲν ἄγαν* vel *ὁ μέσος βίος βέλτιστος*; eandem doctrinam sic tractat Horatius, ut carmen aperiat viamque sibi muniat frequenti illa allegoria, qua humana vita cum navigatione comparatur; tum argumentum ponit v. 5 non nude aut exiliter, sed poetico ornatu quasi vestitum. Nam quod dicit hoc est v. 5—8: „qui auream mediocritatem diligit, is liber est ab extremis vitiis; vitia autem duo sunt, et iusto minora et iusto maiora.“ Illud cum per se pateat, hoc quod vitiosum esse non omnes intelligant tribus exemplis v. 9—12 illustratur. Iam versu 12 superior pars carminis, quod totum viginti quattuor habet versus, finem habet; altera pars, item duodecim versus complectens, de alia quidem virtute agit sed ea cognata et quae radices quasi agat in mediocritate. Qui mediocri rerum condicione est contentus, is ad quamcunque fortunae vicissitudinem paratus est. Quae res sic illustratur. „Cui de praestantia mediocritatis persuasum est, is cum adversis rebus utitur, sperat secundas; cum secundis, metuit adversas, neque unquam subita rerum mutatione opprimitur, cum omnia in hac terra mutabilia esse sciat.“ Sed exemplo ex natura rerum sumpto ostenditur (vv. 15. 16), ne hominum quidem vitam continuis procellis agitari (v. 17); cuius doctrinae veritas egregie augetur vv. 18—20 altero Apollinis exemplo, qui interdum hilaris ac mitis non semper pestiferum arcum tendit. Extrema stropha poeta redit ad primae inferioris partis strophae sententiam, sed ita redit, ut imagine quoque navigationis iterata ad totius carminis initium per orbem reveniat. In carmine observa praecepta et exempla certo ordine inter se excipere; dicendi genus ad rem accommodatum, placidum et tranquillum. A. Terentius Varro Murena, etiam Licinius Murena dictus, filius fuisse videtur L. Licinii Murenae, cuius causam Cicero egerat. Hic cum bellis civilibus paterna bona amisisset, summam fratris (vel fratris patruelis, ut alii putant) Proculeii (vide Carm. II, 2, 5) benevolentiam expertus est. Ab Augusto magni aestimatus Salassios in Alpibus habitantes superavit et a. 731 consul creatus est. Anno autem insequenti inita cum Fannio Caepione coniuratione capitis damnatus est. — Quo anno carmen scriptum sit dici nequit. Fluctuant interpretes inter a. 724. 728. 731.

Cautus horrescis nimium premendo
Littus iniquum.

5 Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.

Saepius ventis agitatur ingens
10 Pinus et celsae graviore casu
Decidunt turres feriuntque summos
Fulgura montes.

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene praeparatum
15 Pectus. Informes hiemes reducit
Iuppiter, idem

V. 1. *Rectius*] quam si contrariam rationem sequaris. — *nimium premendo*] Sic coniungenda esse vocabula caesura ostendit. — *iniquum*] propter vada et scopulos. — *tutus*] In hoc adiectivo et in altero *sobrius* summa sententiae vis posita est; nam haec sunt quae mediocritate parantur, et quod tuti sumus a molestiis inopiae et quod non superbimus nimiis fortunae beneficiis. cf. Carm. I, 37, 11. Praeterea nolim praetermittas artem in positione verbi *caret* conspicuam; deinde versus 6 et 7 miro modo ita compositos vides, ut iisdem locis collocata verba eundem ambitum habentia easdem efficiant caesuras. Omnia praeclarae huius strophae vocabula tanta arte disposita sunt, ut ne unum quidem sine communi omnium detrimento loco possit moveri. — *et celsae*] Notandus usus particularum; alterum exemplum *et* particula adiicitur, tertium non minus diversum particula *que*. Quod satis apud hunc poetam frequens est in rebus *tripartitis*, quem ipsum numerum in deliciis habuit Horatius. cf. Carm. I, 1, 23. I, 14, 4 sqq. I, 18, 14 sqq I, 24, 6. I, 28, 1. I, 29, 1—5. I, 35, 33 sq. II, 2, 21 sq. II, 3, 17 sq. II, 6, 7 sq. II, 8, 9—12. II, 11, 14—17. II, 12, 5 sqq. II, 14, 3 sq. 17 sqq. II, 19, 25 sq. II, 20, 9—12. Haec sufficiant. Non nomina solum sed etiam sententiae hac ratione copulantur. Sic hoc loco et I, 29, 1—5 et II, 20, 9—12. Iam patet, cur quod etiam in codicibus legitur *excelsae* (pro *et celsae*) Horatianum non videatur. — *ingens*] cf. Carm. II, 3, 9. Ad totam sententiam compara Herod. VII, 10: „*ὁρᾷς τὰ ὑπερέχοντα ζῶα ὡς κεραυνοῖ ὁ θεὸς οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέν μιν κνίζει· ὁρᾷς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτ' ἀποσκήπτει τὰ βέλεα· φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν.*“ Alii non bene pro *saepius* ex parva auctoritate praetulerunt *saevius*. — *fulgura*] „*Fulgur* proprie est splendor fulminis. Sed ex auctoritate codicum et Hieronymi quater sic afferentis v. *fulgura* retinendum: nam *fulgur* idem saepe notare ac *fulmen* apud Virgilium, Plinium, Tacitum cet. adeo notum est, ut exemplis id probare minime hic necesse sit.“ *Bentl.*

V. 13. Inde ab hoc loco usque ad finem oratio sententiarum plena et brevior et nervosior est quam in superiori parte. Quae simillima sunt et inter se proxima, ea ne minimo quidem externo vinculo vinciuntur, immo vero brevitas dicendi augetur figura asyndeti, quo bene usus est versu 13. — *informes*] Epitheta eiusmodi ex personificatione quam dicimus nascuntur. — *olim*] adverbium

Summovet. Non, si male nunc, et olim
Sic erit: quondam cithara tacentem
Suscitat Musam neque semper arcum
Tendit Apollo.

Rebus angustis animosus atque
Fortis appare; sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Carmen XI.

Quid bellicosus Cantaber et Scythes,
Hirpine Quinti, cogitet Hadria

hoc cum factum sit ex pronomine ollus (= ille), diversum a praesenti tempus ostendit, nihil aliud. Inde triplex eius est usus; primum de infinito tempore quo quid factum est aut fieri solet usurpatur, ut frequenter reperiatur in fabellis et exemplis: Hor. Carm. IV, 4, 5. Epod. 3, 1. Sat. I, 1, 25. II, 6, 79. Epist. I, 3, 18. I, 10, 42. II, 2, 197; deinde cum praesenti tempori aut praeteritum opponatur aut futurum, utrumque hoc adverbio indicatur; praeteritum saepissime: Carm. I, 10, 9. III, 11, 5. IV, 9, 9. Epod. 14, 7. Sat. I, 3, 35. 46. I, 4, 57 cat., futurum: praeter hunc de quo agitur locum Sat. I, 4, 137. I, 6, 85. II, 5, 27. — *quondam*] Adverbium hoc est adiectivi *quidam*; quo cum res significetur, quae qualis sit accurate non definitur, efficitur ut *quondam* adverbio non magis certum temporis momentum ostendatur. Quare eius usus non minus late patet quam *olim* adverbii; de infinito tempore, ut sit *interdum*: hoc nostro loco, tum Virg. Aen. II, 367. Georg. IV, 261; de futuro tempore: Hor. Sat. II, 2, 82. Virg. Aen. VI, 877; de praeterito saepissime. — *cithara*] Sic scribendum ex optimis codicibus, non *citharae*. cf. Carm. IV, 15, 1 sq. Gratissima haec est imago, qua Apollo pulsa lyra Musam ad canendum excitat. Quam voluerit Horatius Musam, supervacaneum est quaerere; sed ne dubites, vide quid legatur A. P. 406. Ad rem legendus est Homerus, Il. I, 43 sqq. et 601 sqq. — *atque*] Ne in ultimo loco versus posita particula offendaris, vide Carm. III, 11, 18. Epist. I, 18, 41. — *idem*] cf. supra v. 16. vide Zumpt. gramm. §. 697. — *vento nimium secundo*] quoniam navicula eo potest agi, ubi vadis et scopulis circumdata et summis periculis opposita est. Haec autem velorum contrahendorum imago latinis poetis est usitatissima.

Carmen XI.

„Dum quae remota sunt spectas, cave ne proxima perdas; dum futura curas, ne praesenti vitae usu priveris; omnino noli quod tuum non est quaerendo haud necessarios tibi parare labores, immo quos tua tibi obiecit sors eos tu sapienter imminuere stude ac lenire.“ Medium carmen (vv. 11. 12) summam sententiam aperit. Ab initio quieto et tranquillo surgit sensim oratio usque ad medium carmen; inde interrogationes et omnis dicendi natura calidiorem animum produnt, qui non contentus quam vera sint illa praecepta intellexisse et proposuisse statim usum eorum et fructum cupidissime petit. Quis vero fuerit Quintius Hirpinus nescimus;

Divisus obiecto, remittas
Quaerere nec trepides in usum
5 Poscentis aevi pauca. Fugit retro
Levis iuventas et decor arida
Pellente lascivos amores
Canitie facilemque somnum.

Non semper idem floribus est honor
10 Vernis neque uno Luna rubens nitet
Vultu: quid aeternis minorem
Consiliis animum fatigas?

Cur non sub alta vel platano vel hac
Pinu iacentes sic temere et rosa
15 Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriaque nardo

eundem hunc esse ad quem est Epistola I, 16 alii aiunt alii negant. Quo fere tempore carmen sit scriptum, eius vestigia latent in Cantabrorum et Scytharum commemoratione et canis Horatii capillis (cf. v. 15 et Vit. Hor. p. 15 not. 63); utraque res annos ostendit 728—730.

V. 1. *Cantaber et Scythes*] Cantabri occidenti, Scythae orienti soli subiecti, a media Italia longissime remoti. — *Hirpine Quinti*] inverso nominum ordine, ut Carm. II, 2, 3. — *Hadria divisus obiecto*] Haec ad Scythas solos sunt apta; quo tamen alterum mare obstare Cantabris haud difficulter intelligitur. — *remittas*] Compositum verbum pro simplici positum, ut aiunt; sed non temere id factum est. Sic enim quae animo fiunt oculis quasi subiiciuntur, et lumen aliquod accedit orationi. Inde frequens eius particulae *re* apud Horatium usus. — *nec trepides*] Carm. I, 9, 15. I, 11, 3. Cetera sic inter se excipiunt: „nec trepides aevi pauca in usum poscentis.“ Nam quam alii voluerunt (Orellius) verborum compositionem „nec trepides in usum aevi pauca poscentis“, ea ut sine exemplo est, ita pedestrem orationem vehementer sapit. Contra in his *trepidare alicuius rei* nihil est quo offendaris magis quam iis quae supra posita sunt ad Carm. II, 9, 17. — *aevi*] cf. ad Carm. II, 2, 5. — *levis*] Carm. I, 2, 38. Iuvenile corpus imprimis molle est ac tenerum, senile aridum et siccum; quae quam sint opposita, poeta artificiose indicavit altero epitheto in initio, altero in fine versus posito. — *facilemque somnum*] qui facile obrepit nec vigiliis interrumpitur. Sic Carm. III, 21, 4; quocum conferas Carm. II, 16, 15.

V. 9. Sed nihil est quod perpetuum sit aut vicissitudini non obiectum; quid tuus animus aeternitatem quaerit rerum, cui par esse nequit? — *rubens nitet*] Haec separanda non sunt, nam varius Lunae est splendor. — *Quid aeternis*] Constructio ἀπὸ κοινοῦ, frequentissima apud Horatium; *aeternis consiliis fatigas* et *aet. cons. minorem*. — *vel hac*] prima quaque quae offertur, quam videre iam sibi videtur poeta. Platanus autem et pinus nominantur propter densam et amplam quae earum ramis diffunditur umbram. — *sic temere*] His verbis eadem negligentia exprimitur quae illo pronomine *hac;* ut fors tulerit, dum nil paramus, nil curamus; Graeci οὕτως. — *rosa*] sertis roseis. De singulari numero vide ad Carm. I, 5, 1. — *dum licet*] cf. Carm. II, 3, 15. — *Assyriaque nardo*] vide ad Carm. II, 7, 7, nam Assyria est Syria,

Potamus uncti? Dissipat Evius
Curas edaces. Quis puer ocius
Restinguet ardentis Falerni
20 Pocula praetereunte lympha?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? Eburna dic age cum lyra
Maturet in comptum Lacaenae
More comas religata nodum.

Carmen XII.

Nolis longa ferae bella Numantiae
Nec durum Hannibalem nec Siculum mare

unde Romam advehebantur aromata illa pretiosissima. De nardo locus est gravissimus apud Plinium H. N. XIII, 3: „Haec est materia luxus e cunctis maxime supervacui. Margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen transeunt, vestes prorogant tempus: unguenta illico exspirant ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeunte femina odor invitet etiam aliud agentes. Exceduntque quadragenos denarios libras. Tanti emitur voluptas aliena."

V. 17. *curas edaces*] Carm. I, 18, 4. — *puer*] servus, minister. — *restinguet*] temperabit; sed positum est verbum ad ardorem nobilissimi Falerni propius accedens. Cf. Iuven. 10, 27: „lato Setinum (vinum) ardebit in auro." — *devium*] habitans in devia domo, non vulgare. — *in comptum Lac.*] Ordo verborum est: comas religata in comptum nodum more Lacaenae, i. e. capillis Lacaenarum more in simplicem nodum religatis. Non opus est ornare eam splendide capillos, sed veniat „simplex munditiis." Placet enim ipsa sine ornatu poetae et amico eius; uterque iam provectioris aetatis. cf. Carm. III, 14, 17—24. De graecarum mulierum ornatu capilli vide ad Carm. I, 33, 5.

Carmen XII.

Et re et consilio hoc carmen comparari potest cum sexto primi libri. Nam cum ostenditur, gravibus rebus, bellis et heroum praeclaris facinoribus non aptam esse lyram, Caesaris autem res gestas melius ab ipso Maecenate pedestri oratione describi posse quam a poeta tantae materiae haudquaquam pari, promittit Horatius sua carmina Maecenati non defutura, sed celebratura esse venustatem Licymniae et gratas rixas amantium. — Septem stropharum media (v. 13—17) quasi totius carminis fastigium est. In ceteris quoque strophis raram artem admiramur; nam cum bella militum et virtutes Caesaris in priore parte virtutibus Licymniae et bellis puellarum per chiasmi figuram opponantur, orbis quasi a bello ad bellum describitur; deinde uti a bellis per mythica facta ad Caesarem per tres strophas ascenditur, sic a Licymniae laudibus per mythicos Achaemenem et Mygdonem totidem descenditur ad muliebria bella. *Licymnia* Horatii amica, ut nonnullis placuit, esse non potest; obstat totius carminis ratio et natura; nec magis assentior aliis, qui libertam esse voluerunt a Maecenate amatam; obstare videtur et gravitas Maecenatis et festus dies Dianae (v. 20), a cuius choro prohibebantur libertae. Est igitur ipsa *Terentia*, Maecenatis uxor. Sed malim sponsam quam in matri-

Poeno purpureum sanguine mollibus
Aptari citharae modis
5 Nec saevos Lapithas et nimium mero
Hylaeum domitosque Herculea manu
Telluris iuvenes, unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris; tuque pedestribus
10 Dices historiis proelia Caesaris,
Maecenas, melius ductaque per vias.

monium iam ductam. Nam a dignitate matronae abhorret ultima strophe. Cum verisimile sit, non diu ante a. 732 Terentiam Maecenati nupsisse, suspicor a. 730 vel 731 carmen scriptum esse; neque impedimento est nomen *Caesaris* (v. 10); nam etiam in carminibus post a. 727 scriptis, quo anno Octavianus *Augusti* nomen accepit, Caesaris nomen reperitur; cf. III, 14. IV, 2. IV, 5. IV, 15.

V. 2. *durum*] Sic in optimis, ut videtur, codicibus et editionibus; et recte quidem, nam durus Hannibal haudquaquam invenustam oppositionem efficit v. *mollibus*, sed exquisitam et gratam. Deinde *dirus*, quod hic quoque alii libri praebent, aliis locis magis aptum est quam huic, ut Carm. IV, 4, 42, ubi omnes Orelliani codices, in quibus hic est *durus*, alterum *dirus* concordes tenent. Sequamur igitur codices tertio quoque loco, Carm. III, 6, 36 *dirum* lectionem sua auctoritate sustinentes. Neque huic rationi desunt veteres editiones. Hic (III, 6, 36) igitur est locus quem significasse videtur Quintil. VIII, 2, 9: „Quo nihil inveniri possit significantius; ut Horatius *acrem tibiam, Hannibalemque dirum.*“ — *Siculum mare etc.*] In his poeta significat Duilium eiusque victoriam navalem. Eadem tangitur Carm. III, 6, 34 iisdem prope verbis.

V. 5 sqq. *Lapithas*] cf. ad Carm. I, 18, 8 sq. Duo afferuntur exempla, Centauromachia et Gigantomachia; quae cum non opponantur inter se, nihil mutandum videtur. Alii contra codd. *domitosve*. De Hylaeo cf. Virg. Georg. II, 456. Ovid. Met. XII, 378. — *Herculea manu*] Iuppiter enim ad certamen contra Gigantes Herculem socium sibi assumpsit. *Telluris iuvenes* graece sunt γηγενεῖς. — *unde*] De persona hoc dictum, ut graecum ὅθεν. Cuius rei exempla haec apud Horatium: Carm. I, 12, 17. I, 28, 28. III, 11, 38. Sat. I, 2, 58. 78. II, 6, 21. Deinde verba *unde periculum* ita dicta sunt, ut in pedestri oratione participium aliquod desideretur, veluti *motum*. Quamquam apud optimos etiam scriptores pedestres ea nominum per praepositiones coniunctio haud ita rara est ut vulgo creditur; nam dicitur latine: homo de plebe, bellum a Volscis, ex sermone rumor, versus de Philocteta; quae omnia huic Horatiano simillima sunt. — *contremuit*] quod verbum etiamsi intransitivum est, tamen cum accusativo coniunctum est. Sic Virg. Aen. III, 648.

V. 9. *tuque*] Noli credere hanc particulam *que* alteri (v. 11) respondere. Habet enim haec opponendi facultatem post negans verbum et est utique referenda ad v. 1. *nolis*; qua re duplex oritur oppositio, inter Horatium Maecenatemque et inter carmina pedestremque orationem. Alia eius facultatis quam inesse dixi in particula *que* exempla vide haec: Carm. I, 2, 45. I, 27, 16. II, 20, 4. IV, 15, 25. — *pedestribus*] Inter scriptores qui supersunt Horatius primus hoc v. usus esse dicitur ad Graecorum imitationem, πεζὸς λόγος. Ut haec ab Horatio ita scripta sunt, ut voluisse certe Maecenatem de Augusti rebus gestis scribere videas, ita aliunde satis probatur, Maecenatem etiam fecisse quod sibi proposuerit. — *ductaque*] *que* part. coniungit vi-

Regum colla minacium.

Me dulces dominae Musa Licymniae
Cantus, me voluit dicere lucidum
15 Fulgentes oculos et bene mutuis
Fidum pectus amoribus;

Quam nec ferre pedem dedecuit choris
Nec certare ioco nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus sacro
20 Dianae celebris die.

Num tu quae tenuit dives Achaemenes
Aut pinguis Phrygiae Mygdonias opes
Permutare velis crine Licymniae,
Plenas aut Arabum domos,

25 Dum fragrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili saevitia negat

ctorias et triumphos. — *per vias*] quas sequi solebat pompa triumphalis a Campo Martio per portam triumphalem et sacram viam ad aedem Iovis optimi maximi in Capitolio. cf. Carm. IV, 2, 35. Epod. 7, 7 sq. — *regum colla*] Pro regibus eam corporis partem bene posuit quae in hoc periculo praecipue agebatur; quippe colla captivorum ducum catenis onerata erant, mox secabantur vel laqueo frangebantur. — *minacium*] Hoc aptius ad rem quam quod in aliis legitur codicibus *minantium*. cf. IV, 3, 8. Epist. II, 1, 191.

V. 13. *Licymniae*] Poetae Latini cum vere nomini fictum subiicerent, eam legem observarunt, ut formam nominis quam accuratissime redderent syllabarum et numero et natura. — *lucidum fulgentes*] In eiusmodi elocutionibus (cf. Carm. I, 22, 23. II, 19, 6. III, 3, 17. III, 27, 67. Sat. I, 8, 41.) neutra adiectivorum genera usurpantur, si non solum qualis res sit indicandum est, sed exprimitur simul quid ipsa re quasi efficiatur. Sic h. l. oculi tantopere fulgent ut lucere videantur. — *bene*] i. e. plane. Sic Sat. I, 3, 61. Cic. Tusc. II, 19. — *dedecuit*] De perfecto vide ad Carm. I, 1, 4. — *Dianae celebris die*] Dianae dies festus erat Idibus Augusti, quo die choros ducere non licuit nisi ingenuis virginibus. cf. ad Carm. IV, 6, 31.

V. 21. *Achaemenes*] primus dicitur fuisse Persarum rex; unde Achaemenidarum gens originem duxit. — *Mygdonias*] Phrygia magna a Mygdone Mygdonia appellata est. cf. Hom. Il. III, 185. Hor. Carm. III, 16, 41. — *permutare*] vide ad Carm. I, 17, 1. — *crine*] pro crinibus. In quibus cum haud exigua pars pulchritudinis cernatur, poetice omnis venustas corporis assumitur. — *Arabum*] cf. Carm. I, 29, 1. — *detorquet*] de caesura vide ad Carm. I, 18, 16. — *poscente magis*] In eo quidem conspicitur Licymniae facilis saevitia, quod oscula negat, quantumvis si sibi eripiantur maiorem etiam ex iis percipiat voluptatem quam sponsus, qui frustra poposcit. Scilicet ante negata sua sponte offert. Caesurae vis prohibet quominus — id quod alii fecerunt — *magis* a *poscente* separetur et ad *gaudeat* pertrahatur. — *occupet*] Cum infinitivo hoc verbum coniunctum, ut Graecum φθάνειν. cf. Hor. Epist. I, 6, 32, I, 7, 66. Liv. I, 30. I, 14. Ceterum in asyndeto inest quaedam gradatio,

Quae poscente magis gaudeat eripi,
Interdum rapere occupet?

Carmen XIII.

Ille et nefasto te posuit die,
Quicunque primum, et sacrilega manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem opprobriumque pagi;

Coniunctivus *occupet* optimorum codicum auctoritate et orationis concinnitate commendatur; alii *occupat* scripserunt ad particulam *dum* non sine molestia redeuntes.

Carmen XIII.

Olim cum Horatius in agro suo Sabino ambularet vel in prato sederet, cadente arbore paene oppressus est. Qua pietate erat, in hac etiam re non incertum casum sed divinam manum vidit; quare quid tunc sensisset praeclaro hoc carmine explicavit. Summa carminis sententia cernitur in praestantia poesis, quae, cum hominibus omnibus incerta fata immineant, id tamen habet consolationis, ut qui eam colant etiam apud inferos magna se fructuros laude et veneratione sciant. Quod quomodo in duas partes dividatur, vides; alteram de caecis humani generis fatis ab initio usque ad medium versum (v. 20), alteram de consolatione poeticae facultatis a medio usque ad ultimum versum descripsit Horatius. Utramque partem ex calamitate, qua paene est oppressus, ut ex communi quasi fonte ducit (v. 1. 21). — Ex reliquis locis, quibus periculi illius mentio fit, satis probabiliter intelligi potest, quonam id anno factum videatur. cf. Carm. II, 17. III, 4. III, 8. Hoc enim carmine (III, 8) invitat Maecenatem ut ad se veniat Kalendis Martiis; quo ipso die anni superioris cadente arbore paene exstinctus sit. Ex rerum autem quas ibi intexuit commemoratione clarum esse videtur, scriptum illud esse a. 730. Nam primum Cantabri a. 728 et 729 devicti sunt, Augustus ex Hispania reversus a. 730 Iani templum clausit; deinde bella inter Phraatem et Teridatem bene commemorantur, quoniam a. 729 Teridates a Phraate pulsus ad Augustum in Hispaniam confugerat; tum Daci a. 725 et 726 ita erant victi, ut M. Crassus a. 726 de iis triumpharet; Scythae denique legatos ad Augustum in Hispaniam miserant a. 729, de qua re *Orosius* VI, 21: „hunc (Augustum) apud Hispaniam supplex cum gentilitio munere Eous Indus et Scytha Boreus oravit. Cantabrico bello per quinque annos acto totaque Hispania in aeternam pacem cum quadam respiratione lassitudinis reclinata ac reposita Caesar Romam rediit. Cfr. Sueton. Aug. c. 21. Ita efficitur, ut C. III, 8 a. 730 scriptum credamus, hoc de quo nunc agitur a. 729 vel ipsis Kalendis Martiis vel paucis diebus post compositum esse, eodem anno Maecenatem aegrotasse (C. II, 17.). De Cantabris lege Livium l. 28, c. 12.

V. 1. Exsecratio arboris et eius qui eam plantavit per tres strophas continuatur; cuius demonstrativa pars ipsa tripartita tribus pronominibus *ille* indicatur, relativa additur v. 10; quattuor singulae partes iterum in duas dividuntur; ut hunc habeamus ordinem verborum; *ille*, quicunque primum te posuit, *et* nefasto die te *posuit et* sacrilega manu *produxit*, *ille* tam nefarius haud dubie fuit, ut *et* parenti *et* hospiti, quibus sanctius

5 Illum et parentis crediderim sui
Fregisse cervicem et penetralia
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis; ille venena Colcha

Et quidquid usquam concipitur nefas
10 Tractavit, agro qui statuit meo
Te, triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.

Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas: navita Bosporum
15 Poenus perhorrescit neque ultra
Caeca timet aliunde fata,

Miles sagittas et celerem fugam
Parthi, catenas Parthus et Italum
Robur; sed improvisa leti
20 Vis rapuit rapietque gentes.

nihil est, manum inferre non dubitaverit, etiam eo progressus est malitiae, ut *et* venena tractare *et* quaecunque nefanda sunt perpetrare ausus sit *ille*, qui *te*, triste lignum, quod casurum eras in domini caput immerentis, meo agro statuit. — *venena Colcha*] quibus usa olim est Medea venefica. Epod. 17, 35. — *caducum*] casurum. Virg. Aen. X, 622. Ovid. Met. IX, 651.

V. 13. Talia, inquit Horatius, cum facta sunt, docemur quam hominibus nihil sit certum, nihil securum; undique pericula obstant, et maxime unde non metuuntur. — *in horas*] Nam quaque hora unde periculum impendeat nesciunt. Generalis sententia per duas strophas ducta tribus interpositis exemplis (nauta, miles, Parthus) distrahitur, sed ut verborum et partium oppositio per chiasmum nihil impediatur (nunquam — rapuit rapietque; cautum est — improvisa). — *Bosporum*] aestuosum fretum Byzantinum. cf. Carm. III, 4, 30. — *navita Poenus*] Phoenices significantur, non Karthaginienses; illi autem navigatione et mercatura nobiles. — *timet*] Ultima syllaba caesura et arsi producitur; quapropter opus non est coniectura *timetque*. cf. Carm. II, 6, 14. — *sagittas et celerem fugam*] Parthi fugientes in insequentes hostes sagittas tendunt, fugientes magis metuuntur quam impetum facientes. cf. Virg. Georg. III, 31. Quare idem Horatius duobus nominibus quod Statius Silv. I, 4, 78 uno „arcuque horrenda fugaci Armenia.“ — *Italum robur*] Adiectivum Italum non minus ad catenas referendum; de quo vide ad Carm. II, 6, 21. *robur* i. e. Romanos milites robustos et fortissimos. cf. Liv. IV, 46, 6: „duces legatique et quod circa signa *roboris* de exercitu fuit.“ Caes. b. c. III, 87, 5. Tacit. Hist. I, 87: „Addiderat plerosque e praetorianis, vires et *robur* exercitus.“ Liv. VII, 7: „octo cohortes, lecta *robora* virorum, scribuntur.“ Hi qui contra hostem *stant*, ponuntur contra *fugam* Parthorum. Alii minus recte carcerem roboreum (Sall. Cat. 55) his verbis significari voluerunt. — *rapuit rapietque*] Hoc satis usitatum est Latinis scriptoribus, non poetis solis, ut cum fieri aliquid quovis et continuo tempore dicendum sit, verbi tempora praeteritum vel praesens et futurum coniungantur. Sic apud Horatium Carm. IV, 2, 38. Epist. I, 2, 43. Virg. Aen. VI, 617. Liv. XXV, 38. Plin. Epist.

Quam paene furvae regna Proserpinae
Et iudicantem vidimus Aeacum
Sedesque discretas piorum et
Aeolis fidibus querentem

25 Sappho puellis de popularibus
Et te sonantem plenius aureo,
Alcaee, plectro dura navis,
Dura fugae mala, dura belli.

Utrumque sacro digna silentio
30 Mirantur umbrae dicere; sed magis
Pugnas et exactos tyrannos
Densum humeris bibit aure vulgus.

Quid mirum, ubi illis carminibus stupens
Demittit atras belua centiceps
35 Aures et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues?

Quin et Prometheus et Pelopis parens

II, 1. „vivit vivetque", Vell. Paterc. II, 66 „vivit vivetque." Liv. IX, 19. Lucil. apud Quintil. I, 6, 8 „fervit aqua et fervet; fervit nunc, fervet ad annum."

V. 21. *furvae*] atrae; vocabulum illud antiquum et sublime. Apud inferos autem omnia atra. — *Sappho*] De accusativi forma vide Zumptii gramm. §. 70. Fuit autem Sappho Lesbia, Aeolia. cf. Carm. IV, 9, 12. — *puellis*] quod amori suo nollent obtemperare. — *plenius*] ob maiorem rerum dignitatem et gravitatem Alcaei; cuius quae fuerint argumenta, vides apud Horatium. cf. Carm. I, 32, 5. — *plectro*] vide ad Carm. II, 1, 40. De Alcaeo Quintilianus X, 1, 63: „Alcaeus in parte operis *aureo plectro* merito donatur, qua tyrannos insectatus multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis et magnificus et diligens et plerumque Homero similis: sed in lusus et amores descendit, maioribus tamen aptior." Et ipsam Sapphonem dicentem facit Ovidius Heroid. 15, 29: „Nec plus Alcaeus, consors patriaeque lyraeque, Laudis habet, quamvis grandius ille sonat." — *sacro silentio*] Sacra silentio agebantur; poetarum cantus eodem quo sacra silentio digni. In ceteris graece coniunge: mirantur dicere pro *admirantur cum dicant*. Brevitas in eloquendo poetis aptior. — *bibit aure*] de cupiditate audiendi ac quod verbum perdatur. Sic Ovid. Trist. III, 5, 14: „auribus illa bibi."

V. 33. *Quid mirum, ubi*] Umbras virtute poetarum delectari non est mirandum, cum beluae ipsae carminum blanditiis mulceantur. — *demittit aures*] Cerberus perpetua vigilantia aures erectas habet; carmina efficiunt ut quid sit suum paulisper oblitus aures demittat. Sic quae angues in Eumenidum capillis perpetuo motu aguntur, ac nunquam mala sceleratorum conscientia placetur, eae etiam dulcedine cantus *recreantur* i. e. desistunt a movendo et stimulando; qua re indicatur, etiam malos paulisper criminum et poenarum oblivisci et recreari. Simillimus locus est Hor. Carm. III, 11, 17—24. Sic haec cum insequenti Promethei et Tantali exemplis facillime congru-

Dulci laborum decipitur sono,
Nec curat Orion leones
40 Aut timidos agitare lyncas.

Carmen XIV.

Eheu fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni nec pietas moram
Rugis et instanti senectae
Afferet indomitaeque morti;
5 Non, si trecenis quotquot eunt dies,
Amice, places illacrimabilem

unt. — *laborum decipitur*] Graece haec coniuncta sunt ad similitudinem verborum obliviscendi et cessandi; ea enim inest huic verbo generalis notio: sua sponte oblivisci ut qui obliviscatur ipse vix sentiat. cf. ad Carm. II, 9, 17. — *Orion*] magnus dum vixit venator. Solent autem umbrae quae in vita erant studia apud inferos persequi. Sic Hom. Od. XI, 571. cf. Virg. Aen. VI, 651 sqq. Ovid. Met. IV, 445. Hor. Carm. III, 4, 71. — *angues*, *lyncas*] Solent haec nomina feminino genere usurpari; non dubium tamen quin Horatius masculinum posuerit, quod Priscianus diserte ex h. l. affert. Optimi etiam codices masculinum genus tuentur.

Carmen XIV.

Quis Postumus fuerit, ad quem hoc carmen Horatius scripsit, nescimus. Hoc autem tenendum est, neque illud nomen neque frequentem in carmine alteram personam impedire quominus communem locum ex Horatiana philosophia saepe celebratum hunc habeamus. Conqueritur poeta de brevitate vitae, de necessitate moriendi, de inanitate inferorum. Omnia tamen a solita animi hilaritate Horatii magnopere recedunt; contra tristitiam quandam sapiunt, quam semper ab animo suo excludere ne huic quidem contigit. — Media stropha huius quoque carminis ostendit caput rei, quod sic illustratum videbis: Neque innocentia vitae (1—4) neque sacrorum multitudine a communi humani generis sorte te vindicabis (4—12); nam aliqua ratione mors obeunda est (13—16). Ad inferos detrudimur (17—20), relinquimus omnia quaecunque in hac terra cara habemus (21—24), iisque potientur post nostrum discessum heredes carissima nobis quaeque profundentes (25—28). — Quonam anno haec poeta scripserit dici nequit.

V. 1. Quo animo fuerit poeta cum haec scriberet, prima statim querula prodit vocula *eheu*; neque aliena ab hoc animo anadiplosis est *Postume*, *Postume*. — *labuntur*] ut ipsi vix sentiamus, imagine de labentibus aquis, quarum motum oculorum acie vix cernes, petita. Iisdem prope verbis Ovidius Fast. VI, 771: „Tempora labuntur tacitisque senescimus annis.“ — *rugis*] Hic iterum velim animadvertas tres partes particulis *et*, *que* coniunctas. — *quotquot eunt dies*] poetice pro *quotidie*. *Ire* autem de temporum aequabili motu frequens verbum. Carm. IV, 5, 7. Epist. II, 2, 55. — *places*] Coniunctivus in sententia hypothetica ita positus est, ut quid possit fieri summumque cogitetur ostendatur; graece optativus sic ponitur, etiamsi in apodosi indicativus modus est. — *illacrimabilem*] cf. Carm. II, 3, 24. — *ter amplum*] Ad comparationem hoc epitheton factum; nam cum ter amplus Geryon dometur, quomodo nos

Plutona tauris, qui ter amplum
Geryonen Tityonque tristi
Compescit unda, scilicet omnibus
10 Quicunque terrae munere vescimur
Enaviganda, sive reges
Sive inopes erimus coloni.

Frustra cruento Marte carebimus
Fractisque rauci fluctibus Hadriae,
15 Frustra per auctumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum:
Visendus ater flumine languido
Cocytos errans et Danai genus
Infame damnatusque longi
20 Sisyphus Aeolides laboris.

Linquenda tellus et domus et placens
Uxor, neque harum quas colis arborum
Te praeter invisas cupressos
Ulla brevem dominum sequetur.

effugiemus? Geryon, Chrysaoris et Calirrhoës filius, ingentis magnitudinis monstrum, ab Hercule olim superatus; qui ut a Graecis τριικάρηνος, τρισώματος sic latine ab Horatio *ter amplus*, ab aliis ter geminus, tricorpor, tripectorus appellatur. — — *Tityon*] vid. Hom. Od. XI, 576. cf. Virg. Aen. VI, 595. Is Terrae fuit filius. Hor. Carm. III, 4. 77. III, 11, 21. IV, 6, 2. — *terrae munere*] In hac mortalitatis significatione imitatus est poeta Homerum, quem vide Il. VI, 142. XIII, 322. Od. VIII, 222. Et Simonides ap. Schneidewin. del. p. 380: „εὐρυέδους ὅσοι καρπὸν αἰνύμεθα χθονός." — *enaviganda*] Hoc verbum cum proprie sit navigando exire, haud ita diversam h. l. sententiam habet: navigando traiicere.

V. 13. Frustra homines consilio et prudentia mortem vitare student; obeunda semel est. Illud autem studium duplex est, aut cum quae vitae subita parant pericula iis abstinemus (Mars — fluctus Hadriae), aut cum cavemus ne malo coelo et febribus sanitas corporis perdatur (v. 15. 16). Sic poeta coniunxit quaecunque extra nos posita infestum impetum quasi faciunt in sanitatem et vitam; reliqua quae sunt in nobismet ipsis, quibus ipsi mortem acceleramus non potuit commemorare; scilicet haec saepe sunt, propter quae illis frustra caremus. — *fractisque*] Scopulis franguntur fluctus, inde raucus fragor. Vide tamen quam egregie etiam verborum sonum ad rerum duritiem composuerit Horatius. — *corporibus*] Dativus obnoxius est potestati utriusque vicini verbi. — *flum. lang. errans*] languide fluens. Compara de Cocyto Virg. Georg. IV, 478. Aen. VI, 132. — *Danai genus*] cf. Carm. III, 11, 22 sq. — *Sisyphus*] Hom. Od. XI, 592. — *damnatus longi laboris*] Qui genitivi casus natura quae sit perspexit, eum haec non offendent. Nam *damnare* cum haud procul absit ab *aestimando*, nisi quod illud poenam, hoc pretium habet, nihil est quod quominus illud quoque genitivum quasi pretii adsciscat possit impedire.

V. 21. *Linquenda*] cf. Carm. II, 3, 17. — *cupressos*] quae *invisae*

25 Absumet heres Caecuba dignior
Servata centum clavibus et mero
Tinget pavimentum superbo,
Pontificum potiore coenis.

Carmen XV.

Iam pauca aratro iugera regiae
Moles relinquent, undique latius
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu platanusque caelebs

dicuntur quia *funebres* sunt, Epod. 5, 17, et *ferales*, Virg. Aen. VI, 216. Cupressus enim Plutoni sacra ante domum funestam, circa rogum, ad sepulcrum ponebatur. — *brevem*] cf. Carm. II, 3, 13. — *dignior*] sc. quam tu. Sed inest tristis quaedam et acerba ironia in hoc epitheto, cum ipse bene viderit, quo remedio haec vitae brevitas optime possit sanari. — *superbo*] Sic ex optimis codicibus scribendum. Reliquae lectiones *superbum*, *superbus*, *superbis* merae sunt coniecturae eorum qui vino duplex epitheton (superbo — potiore) invidierent. Sed confer supra v. 18. Cocytum, tum lupam Carm. III, 27, 2. De tetra vini profusione in epulis heluonum cf. Cic. Philipp. II, 41: „natabant pavimenta vino, madebant parietes.“ Petron. 38: „plus vini sub mensam effundebatur, quam aliquis in cella habet.“ Vitruv. VII, 4, 5: „In conviviis Graecorum hibernaculorum et quod poculis et pytismatis effunditur, simul cadit siccescitque.“ — *Pontificum pot. coenis*] potiore quam esse solet in lautis pontificum epulis; quae in proverbium videntur abiisse. Neque aliter positae sunt Carm. I, 37, 2 *Saliares dapes*.

Carmen XV.

Continet hoc carmen iudicium Horatii de nimia suae aetatis privata luxuria, publica parsimonia. Nam cum privati homines amplissima aedificia exstruerent, cum tam fastidiosi essent Romani ut naturam locorum spernentes terram vellent ubi esset mare, mare ubi esset terra, cum tota Italia luxui et mollitiei serviret neque rari agri satis frumenti ederent, tum tanta eorundem hominum in publicis aedificiis erat parsimonia, ut deorum templa a maioribus magnifice erecta aut vetustate corruerent aut incendiis vastata iacerent. Sic iam Cicero pro Flacco 12: „Haec ratio ac magnitudo animi in maioribus nostris fuit, ut cum in privatis rebus suisque sumptibus minimo contenti tenuissimo cultu viverent, in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam splendoremque revocarent.“ — De anno huius carminis natali consentiens prope virorum doctorum sententia est; a. 726 scriptum existimant, quoniam eo anno Octavianus censuram agens templa vetustate collapsa aut incendiis deleta refecit ac splendide ornavit; quam rem ultima stropha ab Horatio putant tangi.

V. 2. *moles*] de magnis aedificiis; cf. Carm. III, 29, 10. — *regiae*] Regium quod regis, regale quod rege dignum est. Apud poetas tamen et eos scriptores qui post Augusti erant aetatem *regius* adiect. alterius locum occupavit. — *stagna*] ingentes piscinae, in quibus potuit navigari. — *platanus caelebs*] grata ea quidem, non utilis. Cur *caelebs* appelletur ulmorum ostendit oppositio; ulmi vitibus maritantur, non platani. Quas quam insane coluerint Romani,

5 Evincet ulmos. Tum violaria et
Myrtus et omnis copia narium
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori;

Tum spissa ramis laurea fervidos
10 Excludet ictus. Non ita Romuli
Praescriptum et intonsi Catonis
Auspiciis veterumque norma.

Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum; nulla decempedis
15 Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton,

Nec fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant, oppida publico

elucet exemplo Hortensii oratoris, qui platano quam in Tusculana villa posuerat vinum ipse suffudit. — *copia narium*] Est figura metonymiae, qua nares dicuntur earum rerum loco, quibus nares delectantur. Sic Aelian. V. H. III, 1: *καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις*. — *olivetis*] Est ablativus loci; ubi olim oliveta erant, ibi nunc violaria sunt. Quintil. VIII, 3, 8: „An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia et violas et anemonas, fontes surgentes, quam ubi plena messis aut graves fructu vites erunt? Sterilem platanum tonsasque myrtos quam maritam ulmum et uberas oleas praeoptaverim?"

V. 10. *ictus*] Adiectivis *spissa, fervidos* cautum satis est, ne quis *ictus*, qui solis sunt, perperam intelligeret. Quare recipienda non est nonnullorum codicum ex glossa orta lectio *aestus*. Quibusdam lauri generibus opere topiario umbracula et tecta ambulacra formabantur; nam magna in formandis arboribus a naturaque revocandis ars fuit Romanorum. — *intonsi*] Catonis Censorini; anno demum 454 u. c. tonsores ex Sicilia Romam venerunt. — *auspiciis*] Auspicium summorum belli pacisque magistratuum ius fuit deos interrogandi; id quod antequam publice aliquid ageretur semper fiebat. Quare qui auspicia habebant, in agendo praeibant suoque quasi exemplo reliquos trahebant. Inde factum ut *auspicia* idem prope significarent quod exemplar, cuius vestigia promerentur.

V. 13. *census*] cf. Sat. II, 3, 324. Epist. I, 1, 43. I, 7, 56. — *commune*] ut graecum *τὸ κοινὸν*, respublica, aerarium. — *metata*] passive. cf. Sat. II, 2, 114. — *porticus*] Privatis quoque domibus addebantur porticus, ad septentriones spectantes, in quibus per aestatem solis radiis non expositi ambularent; aliae etiam meridiem spectabant, in quibus per hiemem apricarentur. — *fortuitum*] ubivis obvium. Notandum, eius vocabuli litteram *i* a poetis et produci et corripi, nisi forte is recte vidit, qui in paucis locis, quibus *i* littera corripi videtur, per synaeresin trisyllabum illud esse vocabulum affirmavit. — *cespitem*] in quo prostrati cubarent homines. cf. Tibull. II, 5, 99 sq.: „At sibi quisque dapes et festas exstruet alte Cespitibus mensas cespitibusque torum"; alii minus recte de tugurio rum culminibus, ut apud Virg. Buc. 1, 68. — *oppida*] aedificia publica, muros et quae statim nominantur deorum templa. — *novo saxo*] nimirum si collapsa essent.

Sumptu iubentes et deorum
20 Templa novo decorare saxo.

Carmen XVI.

Otium divos rogat in patenti
Prensus Aegaeo, simul atra nubes
Condidit lunam neque certa fulgent
Sidera nautis;
5 Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetra decori,
Grosphe, non gemmis neque purpura venale neque auro.

Carmen XVI.

Omnes homines otium et securitatem vitae quaerunt, sed ubi non inveniant, extra se ipsos (v. 1—7); verum autem otium neque summis honoribus neque divitiis paratur (7—12), sed mediocritate et moderatione animi a cupiditatibus vacui (13—16). Quare quid beatam vitam aliunde quaerimus, cum in nobismet ipsis posita sit (17—20)? Nam in animis nostris si quae insunt culpae et curae, eas ubique nobiscum feremus (21—24). Quamobrem cum ne summae quidem divitiae otium possint gignere, quid his curis laboramus? Cur non quae adsunt gaudia iis fruimur, quae mala, iis patientia et risu medicinam quandam adhibemus? Nam in vita hominum non omnia possunt ex voto cedere (25—28); sed alia aliis bona fato data sunt. Quod quam verum sit exemplis illustratur. Sic procedit sententiarum series; summam autem carminis sententiam invenies in medio versu. — Scriptum est carmen ad Pompeium Grosphum, equitem Romanum Siciliensem, de quo Epist. I, 12, 22. Quo anno haec Horatius scripserit nequit dici, nisi quod ex v. 37 intelligis habuisse poetam tum Sabinum praedium; itaque scriptum est post a. 722.

V. 1. *Otium*] Huius vocabuli notio cum latissima sit, quid singulis locis significet ex sententiarum omni et coniunctione et discrepantia quasi eruatur oportet. Nam cum eum vitae statum indicet, quo quid faciamus quid non faciamus in nostro omnino iudicio vel arbitrio positum est, quo nullis ne minimis quidem curis aut animi aut corporis vel trahimur ad certam rem vel distrahimur, contrarium hoc vocabulum est negotiis et privatis et publicis, bello, motibus et naturae et animi, curis, perturbationibus. Quo magno notionis ambitu quam mirifice in hoc carmine Horatius usus sit nolo praetermittatur. Homines, inquit, otium quaerunt externum, neque illud consequuntur, quia internum animi otium neque cognoverunt neque petunt, quia cupiditatibus agitantur neque ipsos se infestissimos sibi adversarios esse sentiunt. Sic sensim a corporis otio ad animi transitur v. 7. — *Aegaeo*] Poetarum more non universum mare nominavit, sed exemplum satis celebratum. cf. Carm. III, 29, 63. — *certa sidera*] nam „ducunt instabiles sidera certa rates“ Tibull. I, 9, 10. — *Thrace*] Cum primum exemplum nautarum satis explicaverit, tum demum homines otium petere a diis cum in periculis versentur (cf. Carm. I, 1, 16—18), alterum et tertium si-

Non enim gazae neque consularis
10 Summovet lictor miseros tumultus
Mentis et Curas laqueata circum
Tecta volantes.

Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum
15 Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.

Quid brevi fortes iaculamur aevo
Multa? Quid terras alio calentes
Sole mutamus? Patriae quis exsul
20 Se quoque fugit?

Scandit aeratas vitiosa naves
Cura nec turmas equitum relinquit

mili ornatu facile carent. — *Medi*] Parthi. cf. Carm. I, 29, 4.

V. 9. *consularis lictor*] summi honores; hoc egregie dictum, quoniam homines quidem obstantes a lictoribus summoventur, minime curae in animo habitantes. — *laqueata tecta*] non totius domus, sed cubiculorum et tricliniorum; de quorum ornatu haec lege *Beckeri* (Gallus T. I. p. 98 sq.): „Die Decken (der Zimmer) wurden anfänglich nur durch über die Balken gelegte Bretter gebildet. Um ihnen indess ein zierlicheres Ansehen zu geben, machte man gleichsam einen Rost von Balken, so dass vertiefte Felder entstanden, lacus, lacunar, laquear. Diese Lacunarien erhielten mannigfachen Schmuck in Stucco, und wurden auch wie in Tempeln vergoldet und mit Elfenbein ausgelegt. Nachher verkleidete man auch die Felder, und malte die Decke.“ cf. Cic. de legg. II, 1: „Magnificasque villas et pavimenta marmorea et laqueata tecta contemno.“ — *Curas*] Theogn. 729. B. „Φροντίδες ἀνθρώπων ἔλαχον πτερὰ ποικίλ' ἔχουσαι.“ Inest in hac imagine προςωποποιΐα, quare maiore littera *C* scripsi *Curas*. — *circum*] Tmesis. — *Vivitur parvo bene, cui*] Ex dativo *cui* ad *vivitur* verbum eliciendum *ei*; deinde *cui* non magis ad *splendet* referendum quam ad *aufert*; id quod aperte ostenditur particula *nec*. Describitur autem is qui paucis quae habet est contentus. *Salino* enim et *tenui mensa* ea significantur quae necessaria sunt remoto omni luxu apparatus et condimentorum. cf. Sat. I, 3, 13. — *Splendet*] i. e. pretium habet; nam quod pretium habet quasi splendet, et quod splendet solet magni aestimari. cf. Carm. II, 2, 4. — *leves somnos*] vide ad Carm. II, 11, 8. — *timor aut cupido*] solent haec coniuncta esse cum magnis divitiis, timor ne auferantur opes, cupido vel cupiditas ut augeantur. — *Sordidus*] Cupido apud Horatium masculino semper genere: Carm. III, 16, 39. III, 24, 51. Sat. I, 1, 61. Epist. I, 1, 33. Ceterum vide ad Carm. I, 28. p. 79.

V. 17. *fortes*] i. e. omni virium contentione, qua ad colligendas res opus esse videtur, cum simus homines ὀλιγοχρόνιοι (brevi aevo). — *mutamus*] vide ad Carm. I, 17, 1. cf. II, 12, 23. III. 1, 47. Epod. 9, 28. Sat. II, 7, 109. Epist. I, 7, 36. — *patriae exsul*] Ovid. Met. IX, 409: „exsul mentisque domusque.“ cf. ibid. VI, 189; neque haec aliena sunt a vi et natura genitivi, praecipue graeci. — *se*] cum suis curis et cupiditatibus, quas secum habet ubique. Sic accedit insequens stropha. — *aeratas naves*] Simillimus locus est Carm. III, 1, 37 sqq. cf. Sat. II, 7, 111—115.

Ocior cervis et agente nimbos
Ocior Euro.

Laetus in praesens animus quod ultra est
Oderit curare et amara lento
Temperet risu: nihil est ab omni
Parte beatum.

Abstulit clarum cita mors Achillem,
Longa Tithonum minuit senectus,
Et mihi forsan, tibi quod negarit,
Porriget hora.

Te greges centum Siculaeque circum
Mugiunt vaccae, tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa, te bis Afro
Murice tinctae

Vestiunt lanae; mihi parva rura et
Spiritum Graiae tenuem Camenae
Parca non mendax dedit et malignum
Spernere vulgus.

Epist. I, 11, 27. I, 14, 15 sq. — *quod ultra est*] i. e. ultra praesens, futurum. — *oderit*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *lento*] quieto (gleichgültig); quo risu sapiens ostendit se rebus adversis non perturbari. Quare non bene alii praetulerunt *laeto*, Bentleius *leni*. — *Achillem*] cui ancipite fato destinatum erat, ut vitam haberet aut brevem et nobilem aut longam et ignobilem; quare cum illam praetulisset, μινυνθάδιος factus est (Hom. Il. I, 352. IX, 410 sqq.). — *Tithono*] Laomedontis filio, cui precibus Aurorae coniugis Iuppiter motus longissimam vitam dedit; ad quam cum oblita esset Aurora ut perpetua iuventus adderetur, Tithonus crescentibus annis tantopere exaruit (v. 30 *minuit*), ut in cicadam tandem misericordia Iovis mutaretur. cf. I, 28, 8. Quae exempla aptissima sunt ad ostendendum, non omnibus data omnia, aliis alia esse negata. Ab exemplis interposita generali sententia ad amici suamque rem transit. — *te*] Anaphora *te, tibi, te* praeclare facit, ut quam multa fato data sint Grospho videamus; ubi de se loquitur, semel *mihi* posuit. — *circum*] vide ad Carm. I, 2, 34. — *bis tinctae*] *Becker* Gall. T. II. p. 96: „Da die übrige Kleidung durchaus weiss sein musste, so liess man es wenigstens bei der lacerna (ein offener Mantel, der gewöhnlich wohl über der rechten Schulter durch eine fibula zusammengeheftet wurde) nicht an bunten Farben fehlen.“ ibid. p. 98: „Namentlich war auch hier der zweimal gefärbte Purpur, δίβαφος, als besonders kostbar beliebt, wiewohl sein Geruch so wenig angenehm war, dass Martial. IV, 4 unter einer Menge von foedis odoribus auch nennt: quod bis murice vellus inquinatum. . . . Eine solche lacerna kam zuweilen, wie Martial. VIII, 10 erzählt, 10000 Sest. (2000 fr.).“ cf. Epod. 12, 21. Epist. II, 2, 181. — *tenuem*] subtilem et ingeniosum. — *malignum*] iniquum iis, qui aliqua laude excellunt. — *non mendax*] cf. Carm. Saec. 25.

Carmen XVII.

Cur me querelis exanimas tuis?
Nec dis amicum est nec mihi te prius
Obire, Maecenas, mearum
Grande decus columenque rerum.
5 Ah te meae si partem animae rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec carus aeque nec superstes
Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam. Non ego perfidum
10 Dixi sacramentum: ibimus, ibimus:
Utcunque praecedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimaerae spiritus igneae
Nec si resurgat centimanus Gyas
15 Divellet unquam: sic potenti
Iustitiae placitumque Parcis.

Carmen XVII.

Cum Maecenas perpetuis febribus laboraret — cui rei testis est Plinius H. N. VII, 51: „Quibusdam perpetua febris est sicut C. Maecenati. Eidem triennio supremo nullo horae momento contigit somnus" —, sensim tanta eius animum occupasse videtur tristitia, ut cum tunc ipsum ex gravi impetu convaluisset, restituta valetudine non iam gauderet, sed ne redeunti morbo mox succumberet continuo angore premeretur. Qua animi affectione quid tristius potuit esse optimo amico, Horatio? Quare hic dulcissimo hoc carmine illum admonet ne vitae spem abiicere velit; utrique longiorem vitam divino consilio esse destinatam; cuius rei luculentum testimonium utrumque accepisse, alterum in salute ex morbo restituta, in capite a cadente arbore servato alterum. Quibus deorum beneficiis quid aliud ostendi nisi coniuncta esse utriusque fata? Anno videtur hoc carmen esse scriptum eodem quo huius libri 13, ad quod vide. Facile intelligitur, totum hoc tenerrimae amicitiae testimonium in duas dividi aequales partes, quarum quasi praenuntius est versus 2.

V. 1. *exanimas*] moerore afficis. Sat. I, 4, 127. Cic. pro Mil. c. 34, 93. — *decus columenque*] eadem haec ornamenta quae Carm. I, 1, 2. — *partem animae*] cf. Carm. I, 3, 8, ubi vide. — *carus aeque*] atque nunc sum. Quo verbo quid sit quidve valeat totum se debere ait Maecenati. cf. Epist. I, 3, 29. Epod. I, 5. — *ibimus, ibimus*] In reduplicatione (ἀναδίπλωσις) mira quaedam vis inest affirmationis et veritatis. — *utcunque*] ad exemplum particulae *ut* haec quoque accepit temporis significationem: quandocunque. — *carpere*] Sat. I, 5, 95. Virg. Georg. III, 142. IV, 311. — *Chimaerae*] „Non est tanta vis, quae me possit separare a te." In quo loco ut summam vim poetice describat, Chimaeram, ignivomum monstrum, et centimanum Gyan, Terrae et Coeli filium (Carm. I, 27, 24. III, 4, 69), intulit. cf. Virg. Aen. VI, 285. — *resurgat*] si fieri possit ut resurgat. Nam in Tartaro prostratus iacet. — *Iustitiae*] Δίκη, Iovis et

Seu Libra seu me Scorpios adspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horae, seu tyrannus
Hesperiae Capricornus undae,

Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum. Te Iovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit volucrisque Fati

Tardavit alas, cum populus frequens
Laetum theatris ter crepuit sonum;
Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum

Dextra levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas

Themidis filiae. Quae quod Parcis additur, id ideo factum est, ut non solum fata id ita velle sed recte etiam velle ostendatur. Nam Iustitia Parcarum soror est. — *placitumque*] De part. *que* vide ad Carm. II, 7, 25. — *Seu Libra* cet.] Horatium quam non deditus sit mathematicorum inepiis carmine I, 11 ostendit. Quare hic quoque bene constans: quaecunque est, inquit, genitura mea, quodcunque astrum natali mea hora regnavit, hoc certum est, consentire nostra sidera, i. e. natura et moribus nos arctissime esse coniunctos. Credebantur autem alia sidera prospera et salutaria (ἀγαθοποιοὶ ἀστέρες), alia noxia et infesta (κακοποιοὶ ἀστέρες); illorum coniuncta potestate horum inimica vis aut superabatur aut non superabatur; utrorumque temperata vi ratio genesis efficiebatur, cuius observatio a mathematicis institui et horoscopus dici solebat. Inde intelliguntur verba *adspicit et pars violent. nat. horae.* Nam etiamsi sidera inter se adspicere dicebantur, tamen non minus etiam adspiciebant nascentem hominem. Praesens tempus *adspicit* durantem etiam per vitam sideris potestatem exprimit. Libra, Iuppiter, Venus, Luna ἀγαθοποιοί, Scorpius, Capricornus, Saturnus, Mars κακοποιοί habebantur. In quam rem conferas nostratis Schilleri tragoediam de Wallensteinii ducis morte I, 1.

V. 19. *tyrannus Hesp. undae*] Capricorni imperio subiecta erat omnis pars Europae occidentalis; quare in mari Hispanico tempestates movebat. — *Saturno*] Dativus coniungendus est et cum v. *refulgens* et cum v. *eripuit.* — *volucrisque Fati*] cf. Sat. II, 1, 58. — *ter crepuit sonum*] Quid his verbis significetur prope nescimus. Videtur tamen eadem esse res, quam supra iam Carm. I, 20, 4 sqq. indicatam legimus. — *Faunus*] Carm. III, 8, 7 Baccho se salutem debere sit; in quo tamen discrimine nolim offendas, nam Faunus agrestis deus poetam ruris amatorem (Epist. I, 10, 2) tutatus est. Praeterea *Faunus* Romanis idem fuit qui *Pan* Arcadum; itaque *Mercurii* filius est et *Mercurialium virorum* custos. De hypothetica quam dicunt forma cf. Carm. III, 16, 3 sqq. Zumptii gramm. §. 519. — *Mercurialium*] poetarum, qui in Mercurii tutela sunt. cf. Carm. II, 7, 13. — *reddere victimas*] Iam cum benevolentiam deorum uterque expertus sit, imprimis gratias reddendas esse diis bonamque spem in posterum concipiendam. Quali tamen discrimine ipse a Maecenatis dignitate absit, votorum diversitate modeste et praeclare indicavit. Deinde cum voti etiam reus sit Maecenas, recte con-

Aedemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

Carmen XVIII.

Non ebur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar,
Non trabes Hymettiae
Premunt columnas ultima recisas
5 Africa, neque Attali
Ignotus heres regiam occupavi,
Nec Laconicas mihi
Trahunt honestae purpuras clientae.

cludamus haud ita multo post restitutam valetudinem carmen scriptum esse.

Carmen XVIII.

In initio huius carminis eam invenimus sententiam, quae decimum sextum huius libri clausit. „Ego, inquit poeta, magnas quibus inhiare solent homines opes neque habeo neque peto, et tamen ob ingenii facultates animique pietatem magnorum et divitum hominum mihi conciliavi amicitiam; quos ut maiora mihi darent, si vellem, facile possem permovere. Sed nihil cupio, et si quaeris cur nihil cupiam: quia video non perpetuam esse hanc vitam (v. 15 sq.). Nam profecto stultissimi ii sunt, quos usque ad extremam vitae horam magna molientes videmus, suamque ut expleant cupiditatem crudeliter saevientes in egenos homines, suo arbitrio expositos (v. 28). Qua stultitia quae maior potest esse hominibus aequa lege mortis necessitati subiectis? Nam quis est sive prudentissimus (v. 35) sive ditissimus (v. 37), qui morti se possit subtrahere? Omnes moriemur; sed veniet mors avaris terrori, solatio pauperibus (v. 38—40).“ Fundamentum quo quasi nititur carmen sententia illa est frequens apud Horatium de certamine quod est inter magnitudinem consiliorum et vitae brevitatem hominum. — Iam habuisse tum Horatium Sabinam villam ex versu 14 certum est; incertum num eodem tempore hoc scriptum sit, quo libri III carmen 24, an antea.

V. 1. *ebur*] De eburneis et aureis lacunaribus vide ad Carm. II, 16, 11. — *trabes Hymettiae*] sunt trabes i. e. epistylia ex marmore Hymettio facta. Hymettium ex candidis marmoribus praeter Pentelicum, Parium, Lunense (Italicum, *Cararischer*) pretiosissimum; varii coloris nobilissima erant Numidicum (quod Horatius verbis *col. ultima recisas Africa* significavit) flavum, hodie *giallo antico* nominatum (Epist. I, 10, 19), Phrygium, rubris maculis et venis mixtum, etiam appellatum Synnadicum et Mygdonicum, Laconicum vel Taenarium, viride; Carystium, viridibus maculis et venis mixtum. — *Attali*] vide ad Carm. I, 1, 12. Nihil dicit amplius poeta, nisi hoc: se non, quod multis aliis contigit, nescio qua arte vel casu magnas opes hereditate accepisse. — *Laconicas*] Purpurarum pretiosissima genera Tyria et Laconica. cf. Epist. I, 10, 26, supra p. 133. — *trahunt*] i. e. mihi clientium uxores lanam neque carpunt neque nent, cum non habeam clientes. Trahere autem in hac arte proprium verbum. — *honestae*] nobiles; quo epitheto patroni auctoritas augetur.

At fides et ingeni
10 Benigna vena est, pauperemque dives
Me petit: nihil supra
Deos lacesso nec potentem amicum
Largiora flagito
Satis beatus unicis Sabinis.
15 Truditur dies die,
Novaeque pergunt interire lunae.
Tu secanda marmora
Locas sub ipsum funus et sepulcri
Immemor struis domos
20 Marisque Baiis obstrepentis urges
Summovere littora
Parum locuples continente ripa.
Quid, quod usque proximos
Revellis agri terminos et ultra
25 Limites clientium
Salis avarus? Pellitur paternos
In sinu ferens deos
Et uxor et vir sordidosque natos.

V. 9. *fides et ingeni vena*] Eadem poeta Carm. I, 17, 13 aliis verbis coniunxit. — *lacesso*] Concinnitatis causa huic etiam verbo duos accusativos addidit ad exemplum verbi *flagitandi*, a quo non recedit illius ipsa notio. — *potentem amicum*] Maecenatem; sic suadet Sabini statim commemoratio. — *Sabinis*] praediis. — *Locas*] redemptoribus et operis ad exstruenda magnifica aedificia. — *sub ipsum funus*] i. e. paulo ante funus. cf. Carm. I, 9, 19. — *Baiis*] Baiae balneorum celebritate nobilissimae et coeli temperie amoenissimae, Epist. I, 1, 83; inde plurimae et pulcherrimae villae totum sinum Baianum cinxerunt, cum non aegroti solum sed omnes qui delicatam vitam quaererent huc solerent convenire. — *parum locuples cont. ripa*] Eo luxuriae pervenerant Romani, ut in terra navigare, in mari habitare vellent; de qua re conferas Carm. III, 1, 33. III, 24, 3. Stat. Silv. II, 2, 54 sqq.:

Mons erat hic, ubi plana vides haec lustra fuerunt,
Quae nunc tecta subis; ubi nunc nemora ardua cernis,
Hic nec terra fuit; domuit possessor cet.

Quid, quod] Frequenti hac elocutione apud oratores maior aliqua res et gravior ad commovendos animos legentium addi solet. Quare h. l. poeta „non, inquit, mare solum et aquam loco moves, sed homines etiam inopes parva sede pellis;“ qua impudenti rapacitate quid est turpius? — *clientium*] Quod ne fieret cautum erat in XII tabulis, in quibus haec erant: „*patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto*;“ et in lege Numae „*qui terminom exarasit, ipsus et boveis sacrei sunto.*“ Sed lege Sal. Iugurth. c. 41. — *Salis*] Habet h. v. significationem superbiae et arrogantiae.

V. 25. *pellitur*] De singulari numero ad duplex subiectum *et uxor et vir* vide Zumpt. gr. §. 373 sq. — *deos sordidosque natos*] Nam nihil

Nulla certior tamen
30 Rapacis Orci fine destinata
Aula divitem manet
Herum. Quid ultra tendis? Aequa tellus
Pauperi recluditur
Regumque pueris, nec satelles Orci
35 Callidum Promethea
Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum atque Tantali
Genus coërcet, hic levare functum
Pauperem laboribus
40 Vocatus atque non vocatus audit.

Carmen XIX.

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem, credite posteri,

reliqui est praeter hos; deos penates et lares relinquere pietas vetuit, natos natura. — *sordidos*] misere tectos vel vestitos. Martial. I, 49, 28: „focum infante cinctum sordido.“ — *Nulla certior* cet.] Ordo verborum hic est: „Nulla tamen aula certior divitem herum manet fine destinata rapacis Orci.“ In quo loco *finis dest. rap. Orci* dictum est pro *fine quam rapax Orcus destinavit*; quod quidem ut bene diceretur effecit Orci nomen, qui et finem facit et ipse finis est. De feminino genere v. *finis* cf. Epod. 17, 36. Zumpt. gr. §. 77. — *aula*] Aula cum amplam sedem significet, hic habet aliquid acerbae ironiae; videlicet sepulcrum omnium maxime est angusta domus. cf. Carm. I, 4, 17. — *aequa tellus*] cf. Carm. I, 4, 13. Epist. II, 2, 178. — *satelles Orci*] Charon. — *hic*] Orcus, non Charon. — *levare*] Infinitivum coniunge cum *vocatus* pro *ut levet*; sed ille modus quo brevior eo est nervosior. — *audit*] Mira brevitate hoc quoque dictum; nam audire non vocatus non potest. Sed cum mors vocata veniat et non vocata, de semper miseriarum quies sit, zeugma hoc ausus est Horatius.

Carmen XIX.

Ex dithyrambornm genere est hoc carmen, simile Carm. III, 25. Fingit autem poeta, cum forte in abditis silvis carmina meditans vagaretur, in Bacchum se eiusque turbam Nympharum et Satyrorum incidisse. Tum et horror et laetitia simul animum occupant; sentit homo ingentem vim numinis, quo pectus subito impletur. Divino furore percitus non potest facere quin sacros sensus animi profundat, quin dei, cuius numine plenus est, laudes alta voce canat. Quo furore divino factum est, ut quam apud Horatium ubique conspicuam habeamus certam carminis oeconomiam non reperiamus aliam, nisi quod a minore miraculo ad maiora adscendat totiusque rerum naturae victorem ac dominum Bacchum celebret, terram, homines, mare, gigantes, infererum monstra huic ut parere clamet. De elocutione haec Ianius: „In tam excelsis sensibus

Nymphasque discentes et aures
Capripedum Satyrorum acutas.

5 Evoe recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore turbidum
Laetatur. Evoe parce Liber,
Parce gravi metuende thyrso.

Fas pervicaces est mihi Thyiadas
10 Vinique fontem lactis et uberes
Cantare rivos atque truncis
Lapsa cavis iterare mella;

Fas et beatae coniugis additum
Stellis honorem tectaque Penthei

elocutionis etiam qua illi efferuntur summa et aptissima dignitas est. Est enim talis, quae deceat furorem enthusiasmi, ab uno sensu ad alterum, ut flamma per taedas, continuo ardore properantem, nulli diu immorantem." — Quo tempore scriptum sit carmen nihil est unde efficiatur.

V. 1. *Bacchum*] Is deus auctor est poesis furore plenae (Epist. II, 2, 77 sq.); quare mysticos hymnos docere dicitur comites. — *in remotis rupibus*] Nam fugit urbes et vulgarium hominum coetus; inde graece ὄρειος appellatur. — *Nymphae et Satyri*] comites Bacchi, iique aptissimi. cf. Soph. Antig. 1128 sq. — *acutas*] Satyri pedibus erant caprinis et auribus acutis. Inde intelligitur acutas non esse arrectas aures; potius attentio animi et auscultatio inest in aurium praecipua commemoratione. — *Evoe*] εὐοῖ, bacchantium exclamatio, qua illico a deo correptum se indicat; deinde metu i. e. horrore impletur propter terribilem, laetitia propter benignam numinis maiestatem. — *recenti*] etiam tunc, cum ex silvis redux quae viderit narrat. Immortalium praesentia mortalibus semper horribilis, cf. Virg. Aen. IV, 279. Hom. Il. XX, 131. — *turbidum laetatur*] vide ad Carm. II, 12, 14. — *parce*] Ἀναβίπλωσις est enixe precantis; et precatur quidem, ne nimio furore, quem mortale pectus capere non possit, in insaniam bacchantium agatur. — *thyrso*] thyrsus hasta pampinis et hedera cincta.

V. 9. *Fas*] Quo nomine cum vulgo significetur quod iustum, pium, licitum est, hic indicatur poetam in se nunc necessitatem et facultatem sentire deum et sacra rite canendi. Sic apud Virgilium Aen. VII, 692. — *pervicaces*] cf. Carm. III, 3, 70. Bacchae non desistunt ab exsultando et furendo; quae furendi notio in Thyiadum nomine latet. Factum est enim illud a graeco verbo θύειν, furere. — *Vinique fontem*] Ubicunque terra thyrso pulsabatur a Baccho vel a bacchantibus mulieribus, vinum, lac, mella fluebant. Eurip. Bacch. 704: „*Θύρσον δέ τις λαβοῦσ' ἔπαισεν ἐς πέτραν, Ὅθεν δροσώδης ὕδατος ἐκπηδᾷ νότις· Ἄλλη δὲ νάρθηκ' ἐς πέδον καθῆκε γῆς, Καὶ τῇδε κρήνην ἐξανῆκ' οἴνου θεός. Ὅσαις δὲ λευκοῦ πώματος πόθος παρῆν, Ἀκροῖσι δακτύλοισι διασμῶσαι χθόνα Γάλακτος ἑσμοὺς εἶχον· ἐκ δὲ κισσίνων Θύρσων γλυκεῖαι μέλιτος ἔσταζον ῥοαί.*" cf. Plat. Ion. p. 534. A. — *lactis et*] *Et* part. postposita. cf. ad Carm. I, 2, 9. Ceterum tria illa summae abundantiae et ubertatis terrae signa sunt. — *iterare*] nihil est nisi referre, narrare. Sic Plaut. Cas. V, 2, 5: „Operam date, dum mea facta itero; est operae auribus percipere."

V. 13. *beatae coniugis*] Ariadnae, Minois filiae, in coelum relatae. —

15 Disiecta non leni ruina
Thracis et exitium Lycurgi.

Tu flectis amnes, tu mare barbarum,
Tu separatis uvidus in iugis
Nodo coërces viperino
20 Bistonidum sine fraude crines.

Tu, cum parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
Rhoetum retorsisti leonis
Unguibus horribilique mala;

25 Quamquam choreis aptior et iocis
Ludoque dictus non sat idoneus
Pugnae ferebaris; sed idem
Pacis eras mediusque belli.

honorem] ornamentum, coronam inter stellas positam. Fuit autem corona aurea, opus Vulcani, a Baccho Ariadnae data. Ovid. Met. VIII, 176 sqq. Ovid. Her. 6, 115: „Bacchi coniux redimita corona Praeradiat stellis signa minora suis.“ — *Penthei*] Ovid. Met. III, 512 sqq. 690. — *Lycurgi*] Hom. Il. VI, 130 sqq. Ab Homero diversa apud alios est fabula. Nam cum omnes per totum regnum vites excidi iussisset, a deo in furorem coniectus filium Dryantem interfecisse sibique falce crura amputavisse traditur. — *flectis amnes*] Hydaspen et Orontem fluvios thyrso retro vertisse et sicco pede transisse Bacchus dicebatur. — *Mare barbarum*] Indicum est; ad quod ut *flectendi* verbum posset referri, debuit generalem *domandi* et *regendi* notionem accipere. — *uvidus*] Sic *vino madidus* et *madere* dicebant Romani. — *nodo coercere*] cf. Carm. III, 14, 22; impeditur nodo capillus ne passus defluat. — *Bistonidum*] Thraciarum mulierum; nam inter Thraciae gentes Bistones quoque nominantur; Thracia autem orgiorum et mysteriorum prima sedes. — *sine fraude*] impune. cf. Carm. Saec. 41. Qui serpentes tractat, eorum innocentiae fidem habet; quodsi morsu laeditur, fraudem sentit. Ceterum constat Bacchas tortis serpentibus ipsas sese cinxisse.

V. 21. *Gigantum*] Cum in campis Phlegraeis dii cum gigantibus ancipiti proelio diu certassent, ferunt Terram Iovi dixisse, gigantes non posse vinci, nisi a diis duo semidei certaminis socii essent arcessiti. Quare Baccho et Hercule in auxilium deorum vocatis gigantes victi sunt De Hercule vide Carm. II, 12, 6. Bacchus in leonis formam mutatus fortiter pugnasse dicitur. cf. Carm. III, 4, 53. — *per arduum*] de ima terrae sede arduum coelum ascendere gigantes conabantur. — *Rhoetum*] unum ex gigantibus. — *horribilique*] vide ad Carm. I, 2, 1. — *choreis*] Cum tua natura mitior esset tuque aptior habereris iocis et choreis quam bello, illo tamen certamine utrique rei, et paci et bello, aeque aptum te praebuisti. — *mediusque*] De transposita quam dicunt particula *que* vide ad Carm. II, 7, 25. *Medius* autem *pacis et belli* appellatur deus sua natura neutri parti deditus, sed, ut tempus fert, modo bellicosus modo pacis amans. cf. Epist. I, 18, 9. Ceterum hos versus 25—28 *Guietus* languidos, ab Horatio abiudicandos resecandosque habuit, alii, ut *Sanadonus* et *Luebkerus* non abstulerunt quidem Horatio, sed magnopere tanquam frigidos atque ineptos reprehenderunt. Nec mihi unquam haec stropha pulchra ac venusta visa est, ut *Orellio*

Te vidit insons Cerberus aureo
30 Cornu decorum leniter atterens
Caudam et recedentis trilingui
Ore pedes tetigitque crura.

Carmen XX.

Non usitata nec tenui ferar
Penna biformis per liquidum aethera
Vates neque in terris morabor
Longius invidiaque maior

V. 29. Etiam inferos et inferorum monstra sibi subiecisse dicitur Bacchus, cum Semelen reducturus Orcum intrasset. *aureo cornu*] Cornu antiquissimum roboris symbolum. Athen. II, 7: „*Καὶ ταύρῳ παρεικάζουσι τὸν Διόνυσον καὶ παρδάλει διὰ τὸ πρὸς βίαν τρέπεσθαι τοὺς ἐξοινωθέντας.*“ Et conferas Carm. III, 21, 18. Hinc Bacchus Graecis est *χρυσοκέρως*, *ταυροκέρως*, *Ταῦρος*. Athen. XI, 51. A Baccho cornua sumpserunt inque nummis expressarunt Alexander M. et ei qui successerunt. — *leniter att. caud.*] leni caudae motu adulans, — *trilingui*] Audacter hoc dictum *ore trilingui*, cum tamen antiquis Cerberus aut *triceps* esset aut *centiceps*. cf. III, 11, 20. Fuerunt, qui in uno ore hic tres linguas reperirent; praestat tamen consistere in tricipite Cerbero, ut tria ora et tres linguas simul indicata habeamus. — *tetigitque*] vide supra ad v. 28.

Carmen XX.

Poetas non mori sed in cycnos mutatos ad coelum evolare vulgatum iam per Graecos fuit commentum. Atque eo in hoc carmine de se Horatius usus laudem suam poeticam perpetuam fore in omniumque gentium notitiam perventuram vaticinatur. Quae quidem vaticinatio quam eum non fefellit! Similis argumenti est carmen III, 30. In hoc tamen ut in carmine I, 1 ea maxime re gloriatur suumque ingenium ideo praedicare non dubitat, quod Maecenati, vero artis iudici et fautori, quae fecerit carmina grata et accepta viderit. — In carmine nihil inest unde annum quo potissimum scriptum sit efficias, et viri docti magnopere in hoc loco dissentiunt. Oratio autem et sententiae per totum carmen poetica quadam audacia plenae singularem animi poetae altitudinem produnt; haud longe recedunt a superioris carminis elatiore genere. Non recte aliis in hoc carmine urbana quaedam iocatio et sermonis festivitas cum ostentatione quadam famae et nominis invidiae malignorum hominum contraria inesse visa est. Ioci nihil video, sed iuvenilem quandam superlationem ac paene iactationem video, multum diversam a Carm. III, 30. — Caput carminis cernitur in summa poeticae artis laude ac praestantia, nam „coelo Musa beat“ (Carm. IV, 8, 28).

V. 2. *biformis*] in cycnum mutatus, et tamen poeta manens. Nam „*κοῦφον χρῆμα ποιητής ἐστι καὶ πτηνὸν ἱερόν*“ Plat. Ion. p. 534. B. — *liquidum*] Epitheton ad naturam aetheris accommodatum; petit igitur vates relicto hoc gravi corpore, spreta hac iniqua sibique iam non congrua terra similem magis aethera, neque ut reliqui homines ad inferos fertur, quoniam morte non premetur sed omni tempore et omni loco vivet. — *invidiaque maior*] cf. Carm. IV, 3, 16. Haec igitur et quae deinde sequuntur *paup. sang. parent.* ad invidiam spectant, quam amicitia Maecenatis

5 Urbes relinquam. Non ego pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte Maecenas, obibo
Nec Stygia cohibebor unda.

Iam iam residunt cruribus asperae
10 Pelles et album mutor in alitem
Superne nascuntque lēvēs
Per digitos humerosque plumae.

Iam Daedaleo ocior Icaro
Visam gementis littora Bospori
15 Syrtesque Gaetulas canorus
Ales Hyperboreosque campos.

Me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus et ultimi

poetae contraxit. cf. Sat. I, 6, 46. II, 6, 47 sqq. — *Non ego*] De vi ἀναδιπλώσεως non semel iam dictum; hic quoque veritas sententiae augetur: se qui a Maecenate ametur non posse mori. — *quem vocas*] ad te, ut tecum sim, tecum habitem, tua amicitia fruar. cf. Carm. II, 18, 10. Inepta est aliorum coniunctio *quem vocas dilecte* (den Du Freund nennst), quamquam grammatica ratio non obstat, cf. Sat. II, 6, 20. Epist. I, 7, 37. I, 16, 59; sed versus obstat, et qui statim accedit alter vocativus, a quo voc. *dilecte* nisi violenter non poterit separari.

V. 9. *Iam iam*] Furore poetico eo fertur, ut iam nunc ipsum in cycnum mutationem sentire sibi videatur; inde haec a nostro pulchri sensu remotior singularum partium descriptio; quae in epica poesi Ovidii haud infrequens in lyricis carminibus rara certe est. Instans tempus duplici particula *iam* exprimitur, ne minima quidem interponitur mora. cf. Epod. II, 68. — *residunt*] „Pellis aspera fit, residit; dum enim crura humana extenuantur, cycni formam exilem induunt, necesse est, ut cutis, quae mollibus ante ac succulentis partibus inducta fuerat, his evanescentibus *subsidat*, ossibus propius admoveatur, quaeque antea pleniore corpore extensa erat, nunc contrahatur, adeoque *aspera* i. e. rugosa evadat.“ Sic Mitscherlich. — *superne*] ultima syllaba correpta ad aliorum poetarum exemplum. Quare Feam, qui cum codd. aliquot scribere voluit *superna*, non est cur sequaris. — *levēs*] non asperae. Saepissime ita vocabula disposuit Horatius in hoc metrorum genere, ut tertii versus extremum vocabulum quarti ultimum spectaret. Exempla omnibus locis frequentia. cf. infra v. 23. 24. II, 7, 27. 28. II, 14, 19. 20. III, 3, 59. 60. III, 4, 7. 8; ibid. 67. 68; 79. 80. III, 5, 39. 40. cet.

V. 13. *Daedaleo ocior Icaro*] Hiatus excusationem facile invenit in caesura. De graeca adiectivi forma *Daedaleus* (Δαιδάλεος) vide ad Carm. II, 6, 5. — *gementis*] Bosporus eadem ratione *gemens* hic dicitur, qua Carm. II, 14, 14 Hadria *raucus*. cf. Virg. Aen. V, 806. Iam notandum est, ut in hac stropha remotas et barbaras regiones, sic in insequenti nationes nominari ex diversis et contrariis coeli tractibus collectas. — *canorus ales*] cycnus canorus, olor mutus. cf. Carm. IV, 2, 25. IV, 3, 20. — *Marsae cohortis*] Marsi fortitudinis fama celebrati; inde hoc nomine utitur ad significandam fortitudinem Romanarum legionum. — *peritus Iber*] Adiectivum προληπτικῶς positum: „Hispanae quoque gentes aliquando carminibus meis dele-

Noscent Geloni, me peritus
20 Discet Hiber Rhodanique potor.

Absint inani funere neniae
Luctusque turpes et querimoniae;
Compesce clamorem ac sepulcri
Mitte supervacuos honores.

ctabuntur." Nam quamquam ista Horatii aetate Romani libri in Hispaniam mittebantur ibique legebantur (cf. Epist. I, 20, 13), hoc tamen loco Hispani et Galli cum feris Colchis, Dacis, Gelonis componuntur. — *Rhodanique potor*] poetice pro Rhodeni accola, Gallus. Sic *fluvium bibere* est ad fluvium habitare: Hom. Il. II, 825. Hor. Carm. III, 10, 1. IV, 15, 21. — *inani funere*] quippe deest corpus sepeliendum. — *neniae*] vide ad Carm. II, 1, 31. — *luctus turpes*] imprimis *praeficarum*, quae sunt mulieres ad lamentandum mortuum conductae. Hae canebant neniam. cf. Art. poet. 431. — *supervacuos honores*] Solebant Romani mortuos, praesertim nobiles et in aliqua re claros, magna pompa efferre; utebantur omnes qui prosequebantur funus atra veste; habebatur in foro posito lecto laudatio funebris a propinquo aliquo, qui mortui in re publica et privata merita rite celebraret; aderant mimi, qui non solum tragicorum poetarum locos ad mortuum adhiberent et recitarent, sed — id quod vere mirandum — nugas etiam facerent, inter quos archimimus personam defuncti agebat; praeibant imagines maiorum i. e. homines qui personis et idoneis vestimentis maiorum figuras et corpora quantum fieri potuit reddebant (Epod. 8, 11); funus ipsum imponebatur lecto funebri saepe eburneo et aureis vestibus strato; portabatur lectus a proximis vel servis testamento manumissis; funus sequebantur heredes et proximi cum servis testamento manumissis et pileatis. — *supervacuos*] „Inter scriptores qui nobis supersunt hac forma primus usus est Horatius, Cicero semper praefert *supervacaneus*." Orellius.

Q. HORATII FLACCI

C A R M I N U M

LIBER TERTIUS.

Carmen I.

Odi profanum vulgus et arceo;
Favete linguis: carmina non prius

Carmen I.

Prima stropha huius carminis seriem quandam sex carminum aperit, quibus poeta quid de iis rebus, quae suae aetatis civibus divitiis, mollitie, luxuria, bellorum civilium depravatione corruptis maxime videantur conducere, sentiat, sublimi ratione praecipit. Quibus rebus cum nihil possit esse gravius, sacerdotem se esse dicit Musarum, qui sacra praecepta canat remotisque omnibus profanis vilisque mentis hominibus sacrum sibi colligat conventum, quem apertis auribus et animis bonas doctrinas acceptarum speret. Consensum autem et audientiam apud iuventutem praecipue invenire sibi videtur; iuventus enim et potest corrigi et debet, siquidem ex tanta morum corruptela omniumque rerum depravatione salus potest exspectari. Prima illa stropha ob insolitam sublimitatem magnamque quam excitat de canendis carminibus spem non potest esse unius carminis, neque unum se daturum promittit poeta carmen, sed plura *carmina* non prius audita. Hoc autem primo carmine seriem illam doctrinarum inchoat proposita de restituenda in animis hominum continentia necessitas. In hac terra, inquit Horatius, omnia certis finibus continentur; homines quidem id student efficere, ut alter alterum aut divitiis aut gloria aut fama aut auctoritate superet; attamen ex utraque parte immutatis quasi quibusdam terminis circumscripti sunt: hinc eos coercet totius mundi dominus ac gubernator Iuppiter optimus maximus, illinc communis omnibus mortalibus moriendi sors omnes colligit. Iam vide, quam egregie hos quibus continentur hominum studia terminos in versibus etiam ad utramque partem poeta collocaverit (cf. v. 6 sq. et v. 14—16). Deinde transgreditur ad ea quae inde efficiuntur. Manifestum est enim, ne summis quidem divitiis veram procreari felicitatem, quae non potest reperiri nisi in animi continentia in eiusque comitibus, perpetua et immota tranquillitate et aequitate; cupiditate et aviditate nihil gigni nisi continuum timorem ac metum. Felix igitur is solus est, qui quam haec sint vera sibi persuasit ideoque iis rebus quae benevolentia deorum ac-

Audita Musarum sacerdos
Virginibus puerisque canto.
Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iovis
Clari Giganteo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.

Est ut viro vir latius ordinet
Arbusta sulcis, hic generosior
Descendat in campum petitor,
Moribus hic meliorque fama
Contendat, illi turba clientium
Sit maior: aequa lege Necessitas
Sortitur insignes et imos;
Omne capax movet urna nomen.

Destrictus ensis cui super impia

cepit contentus non quaerit magnas opes earumque molestias. — Argumentum carminis clare propositum est in septima stropha; qua re novum etiam praebetur documentum sententiae, qua primam stropham cum sex carminibus coniungendam esse supra diximus. Resecta enim hac stropha undecim restant carminis, quarum quae argumentum habet media est. Quod ne casu factum credas, cogita quam saepe Horatius usus sit hoc componendorum carminum artificio.

V. 1. *profanum vulgus*] Profani sunt non initiati sacris; hic significantur omnes qui spreta vera sapientia vilibus artibus dediti sunt. — *favete linguis*] vel tacendo vel bona verba dicendo, ne quid in sacris habendis male fiat. Nam Cicero de divin. II, 34: „id silentium, inquit, dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret.“ cf. Virg. Aen. V, 71. VI, 258. — *virginibus puerisque*] Intellexerunt interpretes chorum, qui sacerdotem cingat laudesque deorum canat. Verum nihil hic est carminum a choro nescio quo canendorum; praestat igitur omnem hic videre iuventutem Romanam, quae ne in eandem perniciem, in quam patres decidissent, delaberetur quam maxime cavendum erat. — *greges*] Reges enim sunt ποιμένες λαῶν. — *clari Giganteo triumpho*] Hoc ne credas inane esse epitheton ornandi causa appositum, cogitandum est latere in hoc loco commendationem aliquam principatus Augusti, qui eodem, quo Iuppiter in coelo regnat, iure victoriae devictis adversariis terrarum imperium tenet. Quod genus commendationis saepius redit in his sex carminibus. — *supercilio*] cf. Hom. Il. I, 528. — *est ut*] ἔστιν ὅτε, ἔστιν ὅπως; accidit ut. Epist. I, 12, 2. — *arbusta*] maxime vineta, etiamsi alia arboreta non excluduntur. Solebant autem vites seri in quincuncem, ut certo inter se ordine exciperent. Inde *ordinare*. — *generosior*] genere nobilior. — *campum*] Martium, ut Carm. I, 8, 3. I, 9, 18. Sat. I, 1, 91. II, 6, 49. Epist. I, 7, 59. I, 11, 4. A. P. 162. Quattuor hominum genera nominantur, primum qui magna habent latifundia, deinde qui excellunt generis nobilitate, tum qui homines novi suis meritis suaque fama nituntur, denique qui multitudine clientium multum inter cives auctoritate valent. — *meliorque*] vide ad Carm. II, 7, 25. — *Necessitas*] cf. Carm. I, 35, 17. — *sortitur*] cf. Carm. II, 3, 26. — *destrictus ensis*] Signifi-

Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
20 Non avium citharaeque cantus
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit umbrosamque ripam
Non Zephyris agitata Tempe.
25 Desiderantem quod satis est neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec saevus Arcturi cadentis
Impetus aut orientis Haedi,
Non verberatae grandine vineae
30 Fundusque mendax arbore nunc aquas
Culpante nunc torrentia agros
Sidera nunc hiemes iniquas.
Contracta pisces aequora sentiunt
Iactis in altum molibus; huc frequens

catur nota illa apud Ciceronem Tusc. V, 21 narratio de Dionysio et Damocle; inde etiam Siculae dapes, apud antiquos tam famosae ut in proverbium prope abirent. Plat. de Rep. 3. p. 404. D.: „Συραχοσίαν δὲ, ὦ φίλε, τράπεζαν καὶ Σικελικὴν ποικιλίαν ὄψων, ὡς ἔοικας, οὐκ αἰνεῖς." — *avium*] Habebant enim Romani sua aviaria, Graeci ὀρνιθῶνας. Bene dicit *elaborabunt;* sic enim sentitur labor et opera, quam divites ad superandum fastidium ciborum etiam delicatissimorum nequidquam impendunt. — *somnus*] Horatii consuetudo hunc esse ordinem docet: lenis somnus agrestium virorum non fastidit humiles domos cet. Etenim somnus, quo recreari videmus agrestes homines, non fastidit parva eorum tuguria aut cespitem sub divo positum. Senec. de provid. 3: „(Maecenati) somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lene resonantium quaeritur."

V. 25. *desiderantem*] cf. Carm. III, 16, 42 sqq. Epist. I, 2, 46. I, 10, 44. — *Arcturi*] Indicantur tempestates Auctumni; tum enim occidebat Arcturus a. d. IV. Kal. Nov., oriebantur Haedi prid. Non. Octobr. — *fundus*] Poetae agri quoque quasi vivunt; inde grata haec προςωποποιΐα, qua fundus sterilitatem excusaturus ne a mendaciis quidem abstinet nunc hinc nunc illinc causam repetens. Incerta fides agrorum indicatur particula *nunc* ter posita; nam omni prope tempore fundus habet quo excusetur. Epist. I, 7, 87. — *contracta*] Ingentem Romanorum luxum in aedibus non in continenti solum sed etiam in aggeribus in mare actis exstruendis etiam carmine II, 15 vituperavit poeta. Quidquid enim, inquit, isti conantur, quascunque etiam altissimas moles exstruunt, comitem habent perpetuam Curam; quam ne navibus quidem aut equorum celeritate possunt effugere, scilicet in animo ubique retentam. — *frequens*] Olim cum Orellio interpretatus sum: *quia frequentes secum ducit servos et operas;* non bene, ut nunc video, propter verba quae statim sequuntur *cum famulis.* Est potius adiectivum pro adverbio: *frequenter*; i. e. saepe venit redemptor demittitque caementa, ut contrahatur mare piscesque sentiant. — *caementa*] dicta sunt a caedendo; lapides caesi. cf. Carm.

35 Caementa demittit redemptor
Cum famulis dominusque terrae

Fastidiosus: sed Timor et Minae
Scandunt eodem quo dominus neque
Decedit aerata triremi et
40 Post equitem sedet atra Cura.

Quodsi dolentem nec Phrygius lapis
Nec purpurarum sidere clarior
Delinit usus nec Falerna
Vitis Achaemeniumque costum,

45 Cur invidendis postibus et novo
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores?

III, 24, 3. — *redemptor*] ἐργολάβος, qui opus aliquod faciendum suo per iculo certa quadam mercede pacta conduxit. cfr. Epist. II, 2, 72. — *Timor*] Minae et Cura quasi personae sunt; id verba scandendi, decedendi, sedendi aperte ostendunt. — *aerata triremi*] Non necessario intelligenda est navis longa bellico usui destinata; sed quod aerata est triremis, id pertinaciam et fortitudinem Curae, qua divitis et iniusti hominis animus pungitur, vehementer auget. Complectitur Cura quodammodo Timorem et Minas; Timor enim ne quae iniuste et avare correpta sunt bona subito aut abripiantur aut relinqui debeant, et Minae quibus improbi semper stimulantur internae Curae quasi parentes sunt. cf. Carm. II, 16, 21 sqq. — *atra Cura*] cf. Carm. III, 14, 13. IV, 11, 35. Atra dicitur propter tristes cogitationes et aerumnosas imagines quibus animos hominum sibi obnoxiorum implet. — *dolentem*] non corpore, sed animo. — *Phrygius lapis*] marmor Phrygium. Vide ad Carm. II, 18, 3. — *Achaemeniumque*] Bentleius mutandum putavit in Achaemenium-*ve*, eumque multi novum aliquod deliciarum genus addi arbitrantes secuti sunt. Sed errarunt. Vina enim et unguenta in comissationibus semper erant coniuncta. Costum fuit unguentum ex radicibus fruticis Indici vel Arabici; quod cum ex Arabia vel India per Parthos in Italiam transportaretur, Persicum sive ab antiquo Persarum rege, Achaemene (Carm. II, 12, 21. Epod. 13, 8. Herod. VII, 11), Achaemenium appellatum est. — *invidendis*] cf. Carm. II, 10, 7. — *atrium*] Magna et splendida pars aedium, quae prope ad ianuam sita splendidis columnis parietibusque ornari solebat ad excipiendos clientes, qui ad salutandum patronum convenirent. Epist. I, 5, 31. — *permutem*] vide ad Carm. I, 17, 2.

Carmen II.

Angustam amice pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat et Parthos feroces
Vexet eques metuendus hasta
5 Vitamque sub divo et trepidis agat
In rebus. Illum ex moenibus hosticis

Carmen II.

Quod ad superius carmen adnotatum est, arto quodam vinculo sex carmina coniuncta teneri, id ex hac quoque re incrementum veritatis capit, quod hoc alterum proprio quodam aditu non aperitur sed a prime statim versu doctrinas de recuperanda salute patriae producere pergit. Ex iis quae primo carmine proposita sunt de animi continentia facili progressione efficitur, quae sit vera paupertas. Cui quidem restituendum esse honorem quo sit digna, nunc praecipitur; ea enim quasi quoddam remedium est luxuriae restituitque virtutes quae immoderato luxu perditae sunt. Paupertatis enim perpetuae comites sunt principales priscorum Romanorum facultates: fortitudo, quae civem horribilem reddit hostibus animoque auget ad mortem pro patria obeundam parato; civilis virtus, quae summa quaeque gignit virosque aeterno honore summaque veneratione dignos efficit; fides, qua maior non est auxiliatrix ad continendam et sustentandam inter homines societatem. Cui potissimum haec cecinerit Horatius, id hoc quoque carmine, v. 2. 15, aperte proditur.

V. 1. *angustam pauperiem*] Paupertas (cui altera forma *pauperies* versibus magis commoda substituta est) angusta est non quia molesta premit, sed quia ne homines in luxuriem excurrant prohibet. Significatur igitur hoc adiectivo vinculum, quo cum continentia paupertas coniungitur. Etenim qui animum suum ipse temperat, is pauper est; et qui pauper est, is non potest facere quin cupiditates animi reprimat, angustis finibus coërceat. cf. Carm. III, 16, 39. — *amice*] libenter, non aegre. Male ex codd. nonnulli vocativum sumpserunt *amici;* nempe amici ab his carminibus alienissimi sunt. Adhortatur hic poeta iuvenes, ut paupertatem non modo non contemnant sed etiam pro amica habeant. — *robustus*] pro participio hoc positum: robustus factus; quod ne durius esse putes, compara hos similes locos Epod. 1, 34. 16, 34. Liv. V, 2, 9 ubi ad verba *consules dictatoresve* eadem necessitate *facti* intelligendum est. — *Parthos*] invictos adeo et infestissimos nomini Romano. — *vitamque*] Particula *que* cum eas partes coniungat quae natura sua magis quam casu copulantur, h. l. eas partes militaris vitae adiungit, quibus iuvenes desiderata paupertate maxime assuescunt. Hae enim molestiae sunt quas habet militia, ut milites et sub divo omnibus commoditatibus carentes perdurare cogantur et in perpetuis periculis versentur. Unde videbis, particulam *et* v. 5 non posse cum Doeringio omitti. — *Illum*] h. e. talem iuvenem, qui ad hanc severam disciplinam sese formavit. Sapienter autem poeta gravitatem doctrinae mitigavit exempli et picturae vividissimis coloribus distinctae suavitate et gratia; quae ratio ut aptior est ad lyricum genus ita animos iuvenum spectaculum belli quasi spectantium blandius debuit allicere. Grata haec tabula ad exemplum Troiae a Graecis oppugnatae (Hom. Il. III, 154) prope expressa est; efficax suspirantium mulierum descriptio ad incitandam aemulationem. — *hosticis*] hostilibus; poetica forma, ut civicus, genticus. — *suspiret*] Et in suspi-

Matrona bellantis tyranni
Prospiciens et adulta virgo
Suspiret, eheu, ne rudis agminum
10 Sponsus lacessat regius asperum
Tactu leonem, quem cruenta
Per medias rapit ira caedes.

Dulce et decorum est pro patria mori:
Mors et fugacem persequitur virum
15 Nec parcit imbellis iuventae
Poplitibus timidoque tergo.

Virtus repulsae nescia sordidae
Intaminatis fulget honoribus
Nec sumit aut ponit secures
20 Arbitrio popularis aurae.

Virtus recludens immeritis mori
Coelum negata tentat iter via
Coetusque vulgares et udam
Spernit humum fugiente penna.

25 Est et fideli tuta silentio

randi verbo et in particula *eheu* metuendi notio inest, unde insequens sententia *ne* particulae ope adhaeret. cf. Carm. I, 2, 5. — *agminum*] pugnandi inter acies. Agmina enim apud poetas talium rerum non anxios omnino exercitum saepe significant et aciem. cf. Carm. III, 8, 18. IV, 14, 29. Epod. 17, 9. Sat. II, 1, 14. Iniquum de verborum et rerum in hac imagine ordine iudicium est Klopstockii „über Sprache und Dichtkunst" p. 259 sqq. 265. — *regius*] accipiendum de regis alicuius foederati filio, qui propter sponsam auxilio venit.

V. 13. *mori*] cf. Carm. IV, 9, 51 sq., ubi simili ratione ad liberam pro patria mortem homines inflammari posse ostenditur paupertate et continentia. — *timidoque tergo*] Male in bonis etiam codd. est *timidove*; non separandi sunt poplites a tergo sed coniungendi, ut ignavus miles in fuga tetus conspiciatur. Vide etiam ad Carm. I, 2, 1. — *persequitur*] i. e. sequitur et consequitur, nam qui persequitur non desinit sequi. — *repulsae nescia*] quia qui virtute praestant neque honores petunt a populo neque aliam veram esse sciunt dignitatem nisi eam quam virtus ipsa tribuat. Qui sic sentiunt, iis honorem neque data munera augent neque negata minuunt. cf. Carm. II, 2, 17. IV, 9, 39 sqq. — *intaminatis*] *Taminare* verbum, etiamsi insolitum est, et certam accepit auctoritatem a composito contaminare et potuit facile poetam perducere ad audendam hanc negantem formam, cum praesertim latina lingua ad negantes formas faciendas quam maxime esset inclinata. Inane igitur est corrigendi periculum eorum, qui in codd. scripserunt *incontaminatis*, ut versus 17 hypermeter esset. — *negata*] hominibus quales esse solent. — *udam humum*] nebulis et humido aëre tectam, contra quam cogitandus est perpetua serenitate nitens aether, quem ut dignum suo candore domicilium quaerit virtus. — *Est et*] Campara Simonidis hoc fra-

Merces: vetabo qui Cereris sacrum
Vulgarit arcanae sub isdem
Sit trabibus fragilemve mecum
Solvat phaselon; saepe Diespiter
10 Neglectus incesto addidit integrum,
Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede Poena claudo.

Carmen III.

Iustum et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava iubentium,

gmentum *Ἔστι καὶ σιγᾶς ἀκίνδυνον γέρας* (p. 398 Schneidew.), quod Augustum in ore habuisse narrat Plutarch. Apophth. Augusti 7 et Horatium voluisse exprimere credendum est; quamquam omnino in levissima saepe similitudine verborum imitationes investigare non magis iniquum est quam molestum. — *Cereris sacrum*] Fides in rebus sacris probata exemplo est, a quo facilis est conclusio et transitus ad praestandam in omnibus rebus incorruptam fidem. Sacra Cereris summa religione continebantur; quae qui vulgare auderet, linguae erat incontinentis ac nullius fidei. — *fragilemve*] Codd. praeter unum antiquissimum Bernensem omnes *fragilemque;* quod mutandum iam Bentleius bene vidit. Opponuntur enim inter se tectum et navis. Cfr. Callim. Cer. 117: „*Δάματερ, μη τῆνος ἐμὶν φίλος, ὅς σοι ἀπεχθὴς, Εἴη, μηδ' ὁμότοιχος· ἐμοὶ κακογείτονες ἐχθροί.*" — *Diespiter*] vide ad Carm. I, 34, 5. Superstitionis aliquid inest in hac de scelerum contagione sententia, sed quod proprium non sit antiquis hominibus. Similia etiam his temporibus inveniuntur, maxime apud nautas. — *incestum*] impium; sic *castus* i. q. pius C. S. 42. — *antecedentem*] ac propterea securum; nimirum poenam effugere posse sibi videtur. Poenam autem quasi deam esse, propter claudum pedem vix est quod dicam. Comparetur Homerica descriptio *Ἄτης* Il. XIX, 91 sqq. IX, 502 sqq.

Carmen III.

Ne huic quidem carmini proprius aditus paratur, sed subita quadam ratione, ut cum superioribus coniunctio appareat, quarta additur virtus constantiae. Ea enim, iustitiae comes, primis statim versibus quasi parens praedicatur invicti animi, qui ne summae quidem potestati — in qua significanda a minore hominum vi per naturalium rerum potestatem ad validissimam ipsius Iovis manum adscenditur — unquam cedit. Constantia virtus est qua qui omni tempore bene merere voluerunt de hominibus, magna sua facinora patrare, aeternam laudem sibi parare viamque ad coelum munire potuerunt. Quorum splendidum exemplum Romulus est, qui qua eminuit virtute invidiam et odium acerbissimi etiam adversarii superavit urbemque Romam condere ac firmare potuit. Iuno enim, non temere provocata sed nativa Romanorum adversaria, quae quidquid voluntate ac potestate potuit efficere in delendam urbem Troiam olim contulerat, quae cum suam maiestatem Minervaeque castitatem prae luxuria ac mollitie contemptam a Troianis vidisset totam sese stirpem eversuram iuraverat, tamen Romuli insigni virtute commota quominus inter deos

Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida neque Auster,
5 Dux inquieti turbidus Hadriae,
Nec fulminantis magna manus Iovis;
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

is recipiatur non amplius vult prohibere neque magis impedire, quominus Troianorum posteri ex urbe sua Italiam, ex Italia totam terram subiiciant, dummodo ut imperii parens Romulus quo tendere debeant recte pernoscant neque perfidae Troiae et maiorum falsa vestigia sequantur. Inter Romam et Troiam mare saeviat necesse est, Troia ut renascatur nunquam potest concedi, h. e. cavendum est ne Roma exemplum Troiae sequatur, ne Roma altera quasi evadat Troia, ne Romani cives divitiarum blanditiis deleniti voluptatibusque capti divinam maiestatem et sapientiam spernant. Audacter poeta ipsam Iunonem ad deos de recipiendo in coelum Romulo dicentem fecit, sed non maiore audacia quam felicitate. Vides enim, quanta arte praemissa generali quadem de constantia doctrina quid inde commodi redundaverit et redundet in imperium Romanorum deam docentem induxerit; quam egregie ea deorum concio inventa sit, quo consilio Iunonis, non alius dei orationem retulerit. Nihil in hac oratione inest degressionis nescio cuius poeticae; latet ibi summa carminis, quam insolita quadam forma circumdatam venuste poeta excusavit clausulae simul aptissimam rationem nactus. Admiranda etiam est admodum grata urbanitas, qua vv. 11. 12 Augustus magnorum virorum, quorum laboribus securitas et otium bonorum hominum ab insidiis et dolis malorum hominum et ferarum bestiarum vindicata olim esse traduntur, societati adscribitur cum Romuloque comparatur quasi alter parens imperii. cf. Epist. II, 1, 5 sqq. Si verum est quod dicunt, habuisse olim Iulium Caesarem sedis imperii Troiam transferendae consilium, fieri potuit ut inde poeta hanc carminis formam sumeret. Quid enim magis imperium perdere potuisset? Summa igitur carminis cernitur in laude et gloria nominis Romani, in constantia tanquam in fundamento posita, per annorum seriem adaucta, ab Augusto ad summum fastigium elata.

V. 1. *tenacem*] Cum prosa oratio pateretur dictionem *propositum tenere*, poetis certe licuit eiusdem verbi alia forma in eadem coniunctione uti, quamquam qui tenax alias appellatur vituperatur saepius quam laudatur. cf. Virg. Aen. IV, 188. Ovid. Met. II, 104 et imprimis X, 405. Quid in simili re audere potuerit poeta, ostendit locus Epist. I, 13, 11. — *ardor*] de quavis cupiditate; nobilius certe vocabulum quam furor. Lucret. III, 252: „Sive voluptas est sive est contrarius ardor.“ — *iubentium*] Iubet populus, censet senatus. Notandus est additus accusativus obiecti. cf. Sat. II, 3, 141. II, 5, 70. Epist. II, 2, 63. Sall. Iug. 84, 1. — *instantis*] Qui ab altero nunquam recedit, sive ut ipse alteri iniuriam aliquam vel malum inferat, sive ut alterum ad ingratum aliquod opus perficiendum cogat, is instare alteri dicitur, ut Sat. I, 1, 115. Epist. I, 2, 71; absolute hic ponitur et Carm. II, 14, 3. — *mente quatit solida*] Haec quoque verborum coniunctio poetica et audacior est pro *mentem solidam alicuius quatere*. Ablativo autem poeta eam iusti et constantis hominis partem accuratius significat, qua ille illatam vim sentit. *Solida* mens opponitur quasi liquidae, fluctuanti menti eius, qui cum certam voluntatem non sequatur, omni externae potestati obnoxius est. — *dux*] cf. Carm. I, 3, 15. — *fulminantis*] Semel apud Horatium; poeticum vocabulum a serioribus prosae orationis scriptoribus

Hac arte Pollux et vagus Hercules
Enisus arces attigit igneas,
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.

Hac te merentem, Bacche pater, tuae
Vexere tigres indocili iugum
Collo trahentes; hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit,

Gratum elocuta consiliantibus
Iunone divis: Ilion, Ilion
Fatalis incestusque iudex
Et mulier peregrina vertit

receptum. — *hac arte*] in prosa: hac via, hac ratione. cf. Sat. II, 5, 3; levis quaedam in hac voce significatio inesse videtur Graecae ἀρετῇ. Est enim constantia, virtus. Suo more Horatius a generali sententia per mythica exempla ad suam rem leniter audientes transducit. In quibus exemplis memorabilis est quaedam poetae constantia; eadem enim reperies Carm. IV, 8, extr. et Epist. II, 1, 5. Neque magnus fuit numerus magnorum virorum, a quibus exempla peti potuerunt. — *enisus*] melius quam quod etiam est in codd. *innisus;* qui altiora petunt, enituntur. cf. Virg. Georg. II, 360. — *Quos inter*] Praepositionis anastrophe praepositi nominis notionem et gravitatem auget, praepositioni quae coniungendis notionibus inserviens ipsa notione caret nimiam vim detrahit, orationem concinniorem gratioremque reddit, rhythmum versuum adiuvat. cf. Epod. 2, 38. 7, 3. 12, 23. 16, 40. Sat. I, 1, 47. I, 3, 53. 60. 68. 100. Epist. II, 1, 43. — *recumbens*] cf. Epist. I, 5, 1. — *Purpureo ore*] vide ad Carm. IV, 1, 10. — *bibit*] Sic, ut videtur, plurimi codices; in aliis *bibet*. Praesens qui defendunt, iis acriter tenenda est symbolica interpretatio viventis etiam ac videntis Augusti inter deos praesentiae. Dio C. 53, 16: „Αὔγουστος ὡς καὶ πλεῖόν τι ἢ κατ' ἀνθρώπους ὢν ἐπεκλήθη." Plin. H. N. VII, 45: „deus ille (Augustus) coelumque nescio adeptus magis an meritus." Veget. 2, 5: „Nam imperatori, cum Augusti nomen accepit, tanquam praesenti et corporali deo fidelis est praestanda devotio et impudendus pervigil famulatus." Cfr. Tacit. Ann. IV, 38: „Optimos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos deum numero additos; melius Augustum, qui speraverit." Et Augustus ipse ad Tiberium scripsit (Sueton. Aug. 71): „benignitas enim mea me ad coelestem gloriam efferet." Antiquis enim viventium hominum inter deos relatio indicium erat ingentis famae insolitaeque dignitatis. cf. Carm. III, 5, 2. IV, 5, 32. Epist. II, 1, 15. — *Bacche pater*] Epist. II, 1, 5. Pater appellatur, quia eius beneficio terrae insita est vitium procreandarum vis, hominesque ipsi vini cultura ad cultiorem vitam sensim perducebantur. Inde etiam tigres ab eo domabantur. — *collo*] Singularis pro plurali apud poetas ponitur ad unitatis et concordiae notionem sustentandam. cf. Epod. 2, 64. — *Quirinus*] Lege Ovid. Met. XIV, 805 sqq. — *gratum*] accusativus obiecti est. vide ad Carm. II, 12, 14.

V. 18. *Ilion*] De genere nominis vide ad Carm. I, 10, 14. In conduplicatione (ἀναδίπλωσι) cohortandi et deterrendi vis inest. — *fatalis incestusque*] cf. Ep. II, 1, 11. Est autem fato destinatus ad exitium Troiae ferendum, quia incestus est castaeque (v. 23) deae invisus. *Que* particula

In pulverem, ex quo destituit deos
Mercede pacta Laomedon, mihi
Castaeque damnatum Minervae
Cum populo et duce fraudulento.

Iam nec Lacaenae splendet adulterae
Famosus hospes nec Priami domus
Periura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit,

Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit. Protinus et graves
Iras et invisum nepotem,
Troica quem peperit sacerdos,

Marti redonabo; illum ego lucidas
Inire sedes, discere nectaris
Sucos et adscribi quietis
Ordinibus patiar deorum.

Dum longus inter saeviat Ilion
Romamque pontus, qualibet exsules
In parte regnanto beati;

adduntur nonnunquam quae explicandi causa necessaria videntur. Sic infra v. 59. Carm. I, 7, 30. II, 36, 9. III, 5, 36. — *mulier peregrina*] Dea indignatione plena Helenam non nominat. cf. v. 32. — *vertit*] Paris absolvit perniciem Troiae iam destinatam, ex quo Laomedon deos fefellit. In Laomedonte initium est interitus, in Paride fastigium et absolutio. De fraude Laomedontis vide Hom. Il. VII, 452 sq. XXI, 442 sqq. Apertum est, *fraudulentum ducem* v. 24 non esse innocentem Priamum, qui maiorum culpam luit, sed ipsum Laomedontem. — *mercede pacta*] est ablativus instrumenti. Similiter Liv. I, 51: „quod morando spem destituerit." — *adulterae*] Olim dativum ethicum esse putabam; nunc simpliciorem rationem, ut genitivus sit, praeferendum video. — *Hectoreis*] cf. Carm. I, 3, 36. Epist. I, 12, 20. Propert. III, 3, 44: „Teutonicas Roma refringat opes", in quo loco idem est verbi *refringendi* poeticus usus, frangendo reprimere. — *resedit*] Contrarium residere est surgendo. Ovid. Am. I, 1, 27: „Sex mihi surgat opus numeris, in quinque residat." — *redonabo*] h. v. non legitur nisi bis apud Horatium, sed diversa significatione: Carm. II, 7, 3 idem est quod reddere, hic impunitum aliquem mittere. Verum in hac quoque vi altera reddendi inclusa est, praesertim quia coniuncta est cum dativo *Marti*. Qui alicui aliquem eripuit, deinde incolumem reddit, is redonat. — *discere*] Sic multi codd.; vulgo *ducere*. Sed Martis filius qui admittitur ad convivium deorum, mortalis ante nectar nondum gustavit; satis est igitur *discere* eum sucos nectaris.

V. 37. *inter saeviat Ilion*] Nonnunquam poetae inter praepositionem eiusque casum verbum aliquod interponebant; hoc autem loco diaeresis seiuncta quae videntur vocabula tollit simul et coniungit. Similia sunt exempla Virgilii Bucol. 6, 19. Aen. II, 278. — *exsules*] Romani. — *in*

40 Dum Priami Paridisque busto
Insultet armentum et catulos ferae
Celent inultae, stet Capitolium
Fulgens triumphatisque possit
Roma ferox dare iura Medis.

45 Horrenda late nomen in ultimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus.

Aurum irrepertum et sic melius situm,
50 Cum terra celat, spernere fortior
Quam cogere humanos in usus
Omne sacrum rapiente dextra,

Quicunque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis, visere gestiens,
55 Qua parte debacchentur ignes,
Qua nebulae pluviique rores;

Sed bellicosis fata Quiritibus
Hac lege dico, ne nimium pii
Rebusque fidentes avitae
60 Tecta velint reparare Troiae.

Troiae renascens alite lugubri
Fortuna tristi clade iterabitur,

sto] Priamus caruit quidem busto, nam discerptus et dilaniatus in littore iacuit (Virg. Aen. II, 557); neque tamen vituperandus Horatius. Totus enim ager Troianus eius quoddam sepulcrum est. — *ferae*] cf. Epod. 16, 10. — *triumphatis*] Activa vis in hoc verbo non inest nisi apud poetas et qui eos imitabantur seriores scriptores. — *possit*] Locus in fine versus eximius tritissimo vocabulo suam vim restituit. — *horrenda late*] metrica vi haec coniunguntur. — *medius liquor*] medium mare, quod extremas occidenti soli subiectas regiones coniungit cum oriente. — *spernere fortior*] Adiectivum participii more positum (vide ad Carm. I, 6, 19) condicionem habet a Iunone positam, i. e. si maiorem ostendat fortitudinem in spernendo auro quam in cogendo. Quare verba *humanos in usus* non cum cogendi verbo sunt coniungenda sed cum insequenti versu. Humani enim usus profani sunt. — *obstitit*] ἀορίστως, qui a primis temporibus obstitit mundo i. e orbi terrarum, et nunc quoque obstat, finem ponit. Quare dativus *mundo* praestat genitivo *mundi* paucorum codicum. — *tangat*] rectius quam multorum codicum *tanget:* non vaticinatur Iuno, sed ut Romani eo perveniant concedit. Insequentibus versibus describuntur zona torrida et frigida. cf. Carm. I, 22, 17 sqq. — *rores*] apud poetas de quocunque liquore.

V. 61. *renascens*] Si Troia renascitur, malis ominibus renascitur,

Ducente victrices catervas
Coniuge me Iovis et sorore.
65 Ter si resurgat murus aëneus
Auctore Phoebo, ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor
Capta virum puerosque ploret.
Non hoc iocosae conveniet lyrae:
70 Quo, Musa, tendis? Desine pervicax
Referre sermones deorum et
Magna modis tenuare parvis.

Carmen IV.

Descende coelo et dic age tibia
Regina longum Calliope melos,

quoniam Iunonis numen id fieri non patitur. cf. Carm. I, 15, 5. — *victrices*] quae semel iam vicerunt et iterum vincent. — *coniuge me*] Virg. Aen. I, 46. In utroque loco inde gloriam petit et superbiam, quod coniux simul est et soror Iovis; apud utrumque poetam vv. *coniux* et *soror* gravissima versuum loca occuparunt. cf. Hom. Il. IV, 59 sqq. XVI, 432. — *ter*] numerus poeticus, ut Virg. Georg. I, 281 sqq. IV, 384. Ovid. Met. X, 452. — *Argivis*] cf. Carm. I, 7, 8 sq. — *non hoc*] cf. Carm. II, 1, 37. Fluctuant codd. inter haec: *non hoc conveniet*, *non haec convenient*, *non haec conveniunt*. Futurum necessarium videtur; vetatur ne longius pergatur; unde haec *quo tendis*? Adhuc quae dicta sunt iustos fines non excesserunt. Singularis autem auctoritate optimorum codicum sustentatur. — *tenuare*] vocabulum poeticum; verba in syllabam *are* desinentia propter suavem et gravem sonum plerumque placuerunt poetis.

Carmen IV.

Discrepat hoc carmen a duobus superioribus eo, quod non caret introitu; quo cum quintum et sextum destituta sint, tota haec series in duas aequales partes dividitur. Inter quas hoc maxime discriminis est, quod cum illa parte universae magis virtutes, quibus Romani nominis gloria innititur, ostenduntur et praedicantur, hac altera poeta docet, quid de necessitate principatus de Augustique praestantia sibi persuaserit. Cui rei brevi in tertio carmine Augusti commemoratione quasi via sternitur. Iam incipit poeta a sublimi invocatione Musae, cuius ope in tanta re quam maxime indigere se sentit. Quam sibi non defuturam bene scit; morem enim dii gerunt iis quibus favent. Quare ad ipsa sacra nemora, ad conventum Musarum admissus esse sibi videtur, et quemadmodum primo carmine Musarum se sacerdotem nominavit, hic cantum suum patriae amoris plenum commendat ut divina origine ortum. Musis enim tota poetae vita dedita fuit, quaecunque huic bona unquam evenerunt illis debentur, pii igitur et sacri vatis carmina divinae voces sunt. Ut poetam sic omnes adiuvant Musae, a quibus coluntur; etiam Augustum, qui non militaribus solum virtutibus eminet sed deditus etiam est leni Musarum potestati, quibus quod imperium sa-

Seu voce nunc mavis acuta
Seu fidibus citharaque Phoebi.
5 Auditis? an me ludit amabilis
Insania? Audire et videor pios
Errare per lucos, amoenae
Quos et aquae subeunt et aurae.
Me fabulosae Vulture in Apulo
10 Altricis extra limen Apuliae
Ludo fatigatumque somno
Fronde nova puerum palumbes

pientia temperatum habet acceptum refert. Nulla enim vera potestas est sine sapientia; vis consilio non temperata invisa diis est neque potest durare. Haec sententia uberius explicatur imagine pugnae, quam coelestis Iuppiter, in quo omnis sapientia est, cum Titantibus pugnavit, rudium et immoderatarum terrestris naturae virium exemplis. Quae cum ita sint, poeta perfecto hoc carmine pietatem celebrat erga deos cum eaque coniunctam sapientiam, iustam eam cuiusvis potestatis moderatricem. In qua re invocata Musa Horatius eo ferebatur, ut a suo exemplo ad Augusti maiorem auctoritatem, ab Augusto ad generalem et exemplorum simplicitate prope liberatam doctrinam sese tolleret; quae quidem ne philosophi magis quam poetae esse videretur, mythicis fabulis passim insertis prudenti consilio cautum est. Vix est quod moneamus, videri Horatium in describenda illa Iovis et Titanum pugna proxime attingere voluisse suam aetatem, qua partium insanum studium omni utilitate, quae ex superiorum temporum fatali ratione potuisset capi, pertinaciter contempta cum principatu Augusti, divina prudentia Romanis imposito, impium certamen inire ausum est. De qua re cf. Ovid. Met. I, 200 sqq. Comparetur illud Schilleri: „Wo rohe Kräfte sinnlos walten, Da kann sich kein Gebild gestalten; Wo sich die Völker selbst befrein, Da kann die Wohlfahrt nicht gedeihn.“

V. 2. *longum*] maius, uberius, ad quod canendum longiore Musae praesentia opus est. Ad insequentes versus compara Carm. I, 1, 32—34, ubi eadem ratione diversa genera lyricae poesis tibia et lyra distinguuntur. — *Auditis*] Poeta ipse iam ἐνθεος est. Interrogat autem circumstantes, et eosdem quidem quos Carm. III, 1, 4 cogitaverat. — *amabilis insania*] Oxymoron. Est furor poeticus, ἐνθουσιασμός, μανία. — *videor*] In prosa vulgo: *mihi videor*; ut Carm. II, 1, 21: sed sic etiam Cicero de amic. 12, 41. Divin. in Caecil. 14, 45. — *subeunt*] Latior huius verbi notio non magis auris apta est quam aquis; elegantius est enim quam intrare, nihil aliud. — *fabulosae*] Et strophae et rerum necessitate coniungenda sunt *fabulosae palumbes*, mirae, prodigiosae. Congruunt *ne fabulosae* et *puerum palumbes*. — *in Apulo*] Vultur Apuliae mons erat supra Venusiam; parte tamen etiam in Lucaniam procurrebat. Nihil igitur pravi in Horatii verbis, ne in diverso quidem metro nominum Apulo (— ⏑ —) et Apuliae (⏑ — ⏑ —). Talia enim poetae mutabant ut versus iubebant. Exempla non desunt, ne huius quidem nominis. — *fatigatumque*] Locum mutavit particula; vide ad Carm. II, 7, 25. Somnus autem somni cupiditas et desiderium est. — *puerum*] Similis est de Pindaro puero narratio, cui devio et somno oppresso apes mella in labra congessisse dicuntur. Poetarum vita tota Musis sacra est. — *nidum*] Cic. de orat. I, 44: „Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam.“ Acherontia hodie *Acerenza*,

Texere, mirum quod foret omnibus,
Quicumque celsae nidum Acherontiae
15 Saltusque Bantinos et arvum
Pingue tenent humilis Forenti,

Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem et ursis, ut premerer sacra
Lauroque collataque myrto,
20 Non sine dis animosus infans.

Vester, Camenae, vester in arduos
Tollor Sabinos, seu mihi frigidum
Praeneste seu Tibur supinum
Seu liquidae placuere Baiae.

25 Vestris amicum fontibus et choris
Non me Philippis versa acies retro,
Devota non exstinxit arbos,
Nec Sicula Palinurus unda.

Utcunque mecum vos eritis, libens
30 Insanientem navita Bosporum
Tentabo et urentes arenas
Littoris Assyrii viator.

Visam Britannos hospitibus feros
Et laetum equino sanguine Concanum,

Bantia *Abbazia di Vanzo*, Forentum *Forenza*. — *ut*] coniunge cum *mirum*. Epod. 16, 53. — *Lauroque*] In lauro et myrto vaticinatio quaedam inest de futura poesi Horatii Apollini et Veneri dicata. — *non sine dis*] Litotes fortior est quam simplex affirmatio; vide ad III, 26, 2.

V. 21. *Sabinos*] ubi erat Horatii villa. Deinde nominantur tria oppida a Romanis vitandi caloris aestivi causa frequentata; inde epitheta etiam sumpta ab Horatio. Confer etiam Epist. I, 2, 2. 1, 15, 2. De Baiis vide ad Carm. II, 18, 20. — *amicum*] cf. Carm. I, 26, 1. Sacer vates ubique et semper in Musarum tutela est, admittitur ad earum fontes et choros. De Philippensi clade vide Carm. II, 7, 13 sqq.; de arbore nefasto die posita ideoque *devota* Carm. II, 13. II, 17, 27. — *Palinurus*] promontorium in ora Lucaniae prope Veliam situm, a Palinuro Aeneae gubernatore nominatum. Virg. Aen. VI, 338. — *utcunque*] vide ad Carm. II, 17, 11. — *insanientem*] Inanimata etiam natura poetarum excitatis animis vivere videtur; inde ei quoque quaedam quasi voluntas est et cupiditas. cf. Carm. III, 7, 6. De Bosporo vide ad Carm. II, 13, 14. Coniunxit autem Horatius his duabus strophis omnes et maris et terrae terrores, omniaque apud barbaras et occidentis (Britanni, Concani i. e. Hispani) et orientis (Geloni, Scythae) nationes pericula. De Britannis Tacit. Ann. XIV, 30: „Cruore, inquit, captivo adolere aras et hominum fibris consulere deos fas habebant.“ — *equino sanguine*] Ut Concani sic Geloni lacte concreto aut farre sanguine equino mixte vescebantur. Virg. Georg. III, 461 sqq. —

35 Visam pharetratos Gelonos
Et Scythicum inviolatus amnem.

Vos Caesarem altum, militia simul
Fessas cohortes abdidit oppidis,
Finire quaerentem labores
40 Pierio recreatis antro.

Vos lene consilium et datis et dato
Gaudetis, almae. Scimus ut impios
Titanas immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,

45 Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum et urbes regnaque tristia
Divosque mortalesque turbas
Imperio regit unus aequo.

Magnum illa terrorem intulerat Iovi
50 Fidens iuventus horrida brachiis
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.

Scythicum amnem] Carm. IV, 15, 24. — *altum*] cf. Carm. I, 6, 11. Sat. II, 5, 62. Metro prohibemur, ne coniungamus *altum militia*. Caesaris animus altus est, quia maiorem etiam esse aliquam laudem quam bellicam intellexit. — *abdidit*] In bonis etiam codicibus *addidit;* quod quidem etiamsi vulgo dicebant *addere colonos*, posthabendum tamen est longe gratiori *abdidit*, quod mirifice congruit cum finiendis veteranorum militum laboribus neque quidquam habet turpe aut inhonestum, ut senserunt ii qui *addidit* praetulerunt. Tertium *reddidit* merum glossema est. Significantur suave otium grataque pax, non inertia et desidia. — *consilium*] trisyllabum per *συνεκφώνησιν*, ut Carm. III, 6, 6. Sat. I, 8, 43. II, 2, 21. II, 8, 1 coll. 75. Virg. Aen. II, 442. — *Scimus ut*] qua ratione; hoc enim differt *ut* part. ab infinitivo cum accusat., quod non tam dicitur scire aliquem factum esse aliquid, quam qua quid ratione factum sit a teste aliquo describitur. — *turmam*] C. S. 38. In compluribus codicibus *turbam;* confusa eadem vocabula sunt v. 47, ubi in nonnullis libris male *turmas*. — *caduco*] Prop. IV, 2, 53 „tela caduca." Magna vis est in hoc adiectivo; Titanes telis gravi manu Iovis fortiter demissis ad terram, unde coelum petere studebant, prostrati sunt. Iam vide num quid praestet Bentleiana coniectura *corusco*.

V. 45. *inertem*] Carm. I, 34, 9. Grato certamine inter se opponuntur immobilis terra et turbidum mare, deinde terra ab hominibus inculta (*urbes*) et inanis Orcus, tum beati quietique dii et discordes semper homines; iisdem autem partibus triplex imperium Iovis describitur. — *fidens brachiis*] Necessario haec coniunguntur ut apud Hom. Il. XII, 135 „χείρεσσι πεποιθότες"; in brachiis enim corporum robur inest, quo contra Iovis mentem pugnare audebant. Potuerunt ii quidem aliquamdiu terrorem incutere (*horrida*), sed nihil efficere quod maneret. Sic cohaerent vv. 49—58. — *fratresque*] vide ad Carm. I, 3, 19. Intelligendi sunt fratres Aloidae, Otus et Ephialtes. cf.

Sed quid Typhoeus et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
55 Quid Rhoetus evulsisque truncis
Enceladus iaculator audax

Contra sonantem Palladis aegida
Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Vulcanus, hinc matrona Iuno et
60 Nunquam humeris positurus arcum,

Qui rore puro Castaliae lavit
Crines solutos, qui Lyciae tenet
Dumeta natalemque silvam,
Delius et Patareus Apollo.

65 Vis consili expers mole ruit sua:
Vim temperatam di quoque provehunt
In maius; idem odere vires
Omne nefas animo moventes.

Testis mearum centimanus Gyas
70 Sententiarum, notus et integrae

Virg. Georg. I, 280. Ovid. Met. I, 151 sqq. — *Typhoeus*] *Τυφωεύς*. Virg. Aen. IX, 713. Ovid. Met. V, 321 sq. III, 303. — *Mimas*] modo Centaurus, modo Gigas. Horatius si traditas a Graecis fabulas non anxie secutus est, non est vituperandus; id enim secutus est, ut immania corpora consilio carentia contraque mentis divinae imperium pugnantia coniungeret. — *Porphyrion*] *βασιλεὺς Γιγάντων*. — *Rhoetus*] cf. Carm. II, 19, 23. — *Enceladus*] cf. Virg. Aen. III, 578. — *Palladis*] A Iovis parte stabant omnes dii deaeque; ex quibus nominantur sapientia Minervae, officiosa sedulitas Vulcani (*avidus*), maiestas Iunonis, Apollinis sinceritas et veritas, qua quidquid impurum et improbum est indefessa fortitudine adoritur. Quas deorum facultates poeta rara epithetorum brevitate indicavit. — *Castaliae*] Limpidus fons est in iugo Parnasi, Apollini sacer. — *lavit*] vide ad Carm. II, 3, 18. — *mole sua*] quia nimia est et modum rectum egreditur, si non est temperata consilio. — *Testis*] Fuerunt quibus tota haec stropha spuria videretur; centimanum Gyam ex Carm. II, 17, 14 male repetitum, ipsam Gyae mentionem post absolutam Gigantum pugnam molestam et importunam, *sententiarum* vocabulum prosa magis quam poetica oratione dignum esse aiebant. Ex quibus causis quam imbecilla prima sit vix est quod dicatur; altera talis est ut non videas quo iure a prudenti iudice afferri potuerit. Scilicet eiecta hac stropha cum nova Gigantum commemoratione nonne in eandem cladem retrahitur quidquid usque ad finem carminis reliquum est? Subita profecto vi v. 73 Horatius *monstra Terrae* inferret post v. 68. Neque id quod volunt assequentur adversarii horum versuum; nam nonne restat in reliquis strophis invisa ista Gigantum commemoratio? Tum qui pluralem *sententiarum* concoquere non potuerunt unamque tantum sententiam propositam clamarunt, iidem in aliis pluralibus minus religiosi bene in-

Tentator Orion Dianae
Virginea domitus sagitta.

Iniecta monstris Terra dolet suis
Moeretque partus fulmine luridum
75 Missos ad Orcum: nec peredit
Impositam celer ignis Aetnam,

Incontinentis nec Tityi iecur
Reliquit ales nequitiae additus
Custos; amatorem trecentae
80 Pirithoum cohibent catenae.

Carmen V.

Coelo tonantem credidimus Iovem
Regnare; praesens divus habebitur

tellexerunt quid gravitatis ita poetarum verbis accederet. Addidit aliquis, mire dictum esse *notus*, *virginea* (pro *virginis*) adiectivum imbecillitate premi. At vero Orion propter id ipsum maxime notus fuit, quod Dianam tentavit, unde egregie *tentator* appellatur; deinde cur *virginea* minus probandum sit quam Carm. III, 3, 28 *Hectoreis* alia, difficile est ad intelligendum. Propert. II, 1, 67: „Dolia virgineis (*Danaidum*) idem ille repleverit urnis.“ — *Terra*] *Γαῖα*, mater Gigantum. — *luridum*] Qui color significetur, videbis ex Carm. IV, 13, 10. Epod. 17, 22. — *ignis*] Ne victus quidem Aetnaeque subiectus Tiphoeus pugnare desinit; ignem evomit, sed ne eius quidem celeritate quidquam efficiet. — *Tityi*] Hom. Od. XI, 575—580. — *reliquit*] In bonis etiam libris MSS. *relinquit*. Utrumque eodem redit. Perfectum praestare videtur propter praecedens idem tempus *peredit*. Supplendum *adhuc*. — *Pirithous*] Lapitharum rex cum Theseo amico Proserpinam ex Orco rapere conatus a Plutone saxis alligatus est. cf. IV, 7, 27 sq. — *trecentae*] permultae; ut in prosa sexcenti. cf. II, 14, 5.

Carmen V.

Quod in praecedente carmine pugna Titanum et Gigantum indicatum est, id huius carminis stropharum quasi agmen ducit. Ut Iuppiter, totius mundi gubernator, in coelo regnat, sic Augustum rerum gestarum magnitudo terrarum dominum fecit. Ab eo igitur sperandum est fore ut Romana dignitas integra restituatur, ut quas morum depravatio Romano nomini inusserit maculas deleat, ut ea reducantur tempora, quibus bonorum laus et bona fama pluris habebantur quam corporis salus et vita. En habes sententiam, quam duobus exemplis illustrandam Horatius sibi sumpsit; alterum est eorum militum, qui Crasso primum, deinde Antonio a Parthis victo capti adeo potuerunt oblivisci Romani nominis ac dignitatis, ut inter Parthos habitare, matrimonia inire, arma etiam contra patriam ferre non dedignarentur. Alterum exemplum Reguli est; qui cum istis compositus quantus quantaque laude dignus eminet! Qui cum adversa fortuna a Poenis captus esset, indignum se habuit qui Romani civis nomine ornaretur, qui honesta-

Augustus adiectis Britannis
Imperio gravibusque Persis.
5 Milesne Crassi coniuge barbara
Turpis maritus vixit et hostium,
Pro curia inversique mores!
Consenuit socerorum in armis
Sub rege Medo Marsus et Apulus,
10 Anciliorum et nominis et togae
Oblitus aeternaeque Vestae
Incolumi Iove et urbe Roma?
Hoc caverat mens provida Reguli
Dissentientis condicionibus
15 Foedis et exemplo trahentis
Perniciem veniens in aevum,

tem semel amissam nullis posse restitui artibus singulari iudicio iudicaret. Huius igitur tanti viri exemplum cum maiore ubertate exornaret, huius etiam voce cum in carmine uteretur, Horatius rectum quo tam multum ille valebat sensum eximie comprobavit. Sic enim sibi persuasit poeta, prisca illa tempora ut revocarentur unicuique quantum posset curandum esse; quam ob rem Augustum, qui ad restituendam imperii gloriam tenderet, magnopere praedicari ab omnibusque omni opera debere adiuvari. Nam haec extrema etiamsi a poeta diserte non adduntur, intelliguntur tamen ex ipso carminis initio. Hoc saepe secutus est consilium, ut in imagine aliqua consistens, quid vellet indicasse satis haberet, legentibus explorandum relinqueret.

V. 1. *tonantem*] τερπικέραυνος. — *credidimus*] semper et credidimus et credemus. — *praesens*] vide ad Carm. I, 35, 2. — *adiectis*] cum adiecerit; loquitur enim poeta de futura imperii spe. — *coniuge barbara*] Iunge *maritus coni. barb.*, ut Ovid. Her. 4, 134: „fratre marita soror.“ *Turpis* est, quia dedecuit cives peregrinam et hostis filiam in matrimonium ducere. — *vixit*] Locus quem occupavit verbum magnam ei tribuit vim. — *hostium*] Iunge cum *socerorum*. — *curia*] ubi senatus habebatur, in quo maiestas populi Romani est. Cic. pro Planc. 29 „stante urbe et curia.“ — *armis*] Sic omnes codd. praeter unum, in quo *arvis*, quod viri docti ex coniectura restituendum putaverant. At vero quod ii qui capti et in servitutem redacti erant dominorum agros colebant, non fuit dedecori, sed quod arma etiam hostilia in patriam ferebant. Cuius quidem rei exemplum tristissimum edidit Q. Labienus, qui a Bruto ad Parthos ut auxilia peteret missus post cladem Philippensem Parthorum dux fuit adversus Romanos et Syriam et Phoenicen occupavit a. u. c. 714. Dio C. 48, 24: „οὗτος ὁ Λαβιῆνος ἔπεισε τὸν Πάρθον τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιχειρῆσαι.“ Vellei. Paterc. II, 78: „Labienus e Brutianis castris profectus ad Parthos, perducto eorum exercitu in Syriam interfectoque legato Antonii concusserat (provincias). — *Anciliorum et*] De genitivi forma vide Zumpt. gr. lat. §. 67. *Et* in bonis codd. deest; sed praestat polysyndeton. Flor. IV, 11, 3: „Antonius patriae, nominis, togae, fascium oblitus.“ — *Vestae*] Cic. Cat. IV, 9, 18. — *Iove*] Capitolino. — *Hoc caverat*] Observanda sententiarum iunctura: Illud ipsum erat, quod prohibere olim suo exemplo voluerat Regulus, et tamen factum est. — *trahentis*] Sic omnes

Si non periret immiserabilis
Captiva pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris et arma
Militibus sine caede, dixit,

Derepta vidi; vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero
Portasque non clausas et arva
Marte coli populata nostro.

Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit. Flagitio additis
Damnum: neque amissos colores
Lana refert medicata fuco,

Nec vera virtus, cum semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis

Qui perfidis se credidit hostibus,
Et Marte Poenos proteret altero
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners timuitque mortem.

Hic unde vitam sumeret inscius

codices; neque opus est coniectura *trahentis*. Nam *trahentis* est *qui traheret*, quod ex protasi *si non periret* intelligas. Cfr. graeca coniunctio apud Plat. Criton. p. 48. C. *Trahere* autem solitum est vocabulum de contagione. Sat. I, 2, 59. Ovid. Met. I, 190 sq. — *periret*] Ut metro consuleret, Glareanus coniecit *perirent*; quo quidem remedio non opus est in re poetae arbitrio subiecta. — *immiserabilis*] miseratione indigna.

V. 18. *signa*] De rebus et verbis compara Carm. IV, 15, 6 sq. Epist. I, 18, 56. — *derepta*] Omnes fere codices *direpta*, male. — *portasque*] Karthaginis. — *populata*] *Popularè* verbum non sine exemplo, ut Liv. III, 6. Virg. Georg. I, 185. Aen. I, 527. — *Flagitio*] Medium carmen ut saepissime fit summam totius sententiam habet. *Damnum* in malo magis exemplo cernendum est quam in impenso pretio. — *deterioribus*] dativus; nam reponere est reddere. Epist. I, 7, 39. Plin. Epist. VIII, 2, 6: „Cum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse.“ — *si pugnat*] Si ordo rerum invertitur, fortes erant qui semel capti honestatem amiserunt. — *perfidis credidit*] Egregie inter se opponuntur, ut Carm. III, 27, 25. — *Hic unde*] Sic plerique codices et recte quidem legunt. *Hic* enim cum indignatione positum refertur ad eum militem quem ante descripsit. Is igitur qui cupi se passus est, cum nimia cupiditate vitae conservandae occaecatus fortitudine recte eam servari non cogitaret, suam pacem fecit cum hoste. Ubi civitas bellum intulerit ibi singulis civibus non licere ait Regulus pacem componere. — *duello*] Antiquior forma egregia in ore antiqui Reguli. Sed

Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Karthago, probrosis
Altior Italiae ruinis!

Fertur pudicae coniugis osculum
Parvosque natos ut capitis minor
Ab se removisse et virilem
Torvus humi posuisse vultum,

Donec labantes consilio patres
Firmaret auctor nunquam alias dato
Interque moerentes amicos
Egregius properaret exsul.

Atqui sciebat quae sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimovit obstantes propinquos
Et populum reditus morantem,

Quam si clientum longa negotia
Diiudicata lite relinqueret
Tendens Venafranos in agros
Aut Lacedaemonium Tarentum.

Carmen VI.

Delicta majorum immeritus lues,
Romane, donec templa refeceris

reperitur eadem III, 14, 18. IV, 15, 8. Epist. I, 2, 7. II, 1, 254. II, 2, 98. Festus: „*Duellum* bellum, videlicet quod duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur.“ Sic *bis* ex *duis*, *bonus* e *duonus*. — *probrosis*] Probra cum dedecore sunt coniuncta; quare quod imperium Romanum a Poenis victum ruinam minatur, eius rei culpa est in ignominiosa civium ignavia. Sibi ipsi irascitur Regulus.

V. 42. *capitis minor*] „Capite deminutus erat qui in hostium potestatem venit.“ Festus. cf. Liv. XXII, 60. Triplex erat capitis deminutio. — *Torvus*] cf. Ovid. Met. V, 92. Virg. Georg. III, 51. ταυρηδὸν ὑποβλέπειν. — *tortor*] cf. Cic. de off. I, 13. III, 27. — *reditus*] Plurali numero describitur, saepius Regulum populo prohibente reditum tentavisse. — *longa*] taedii plena. — *Venafranos*] in Campania sitos. — *Lacedaemonium*] Carm. II, 6, 11.

Carmen VI.

Argumentum huius carminis cum quinto cognatum est. Nam Augustus qui eo tenderet, ut Romanam dignitatem inter ipsos cives et apud exteras nationes restitueret, pravitatis et corruptionis qua laborabat respublica quasi radices evellere debebat. Diuturna civium discordia fun-

Aedesque labentes deorum et
Foeda nigro simulacra fumo.

5 Dis te minorem quod geris, imperas;
Hinc omne principium, huc refer exitum:
Di multa neglecti dederunt
Hesperiae mala luctuosae.

damenta communis salutis suffossa erant, priscus timor deorum sublatus, templa devastata vel neglecta, integritas domesticae vitae turpissimis flagitiis contaminata. Pietatem cum integritate restituendam censuit Augustus; inde eius in renovandis templis in corrigendisque moribus egregium studium. Quod quam rectum sit Horatius hoc carmine docet. Nam: „quia privati, inquit, commodi amor priscae deorum religionis sedem occupavit, dii omnes calamitates in impiam Italiam miserunt; infestissimi hostes, Parthi, saepius victores impetus nostros malis ominibus illatos gravi clade reiecerunt et Romanus civis, Antonius, barbararum gentium copias (Dacos, Aethiopes) ut contra ipsam patriam duceret ab animo potuit impetrare. Deorum immortalium contemptionem secuta est turpitudo domestica, qua omnes, imprimis mulieres, polluti et corrupti sunt; mala enim semina malos edunt fructus. Quare ante omnia iuventuti consulendum est; reducenda in animos iuvenum prisca pietas prisca disciplinae severitate. Severitate et officio assuefacta fuit ea iuventus, qua quidquid ex rebus Romanis perpetua splendet gloria gestum est, qua Hannibal, Pyrrhus, Antiochus superati sunt. Nostra aetas deterior est; avi nostri perniciei originem posuerunt, patres incrementa attulerunt, quibus nos rursus improbitate ita praestamus, ut nisi nunc ipsum corrigimur a malaque qua incedimus via deflectimus peiorem etiam simus relicturi progeniem.“ Vides igitur, in hoc quoque carmine efflagitare poetam, ut iuventus rectis et severis doctrinis imbuatur; aliam salutis viam esse nullam. — Restat, ut de tempore horum sex carminum pauca dicam. Quae cum cognatione consilii et loci inter se coniungantur, non possunt esse diversi temporis. Iam cum quartum et quintum ante a. 729 scripta esse non possint, omnia hoc anno iuniora esse nego. Nam ne in sexto quidem quidquam legitur, quod annum 726, quo anno Augustus templa reficere et mores corrigere incepit, aperte prodat aut tribus annis post scriptum esse nequeat.

V. 1. *templa refeceris*] cf. Carm. II, 15, 20. Sat. II, 2, 104. Fuit qui primo versu scribendum censeret *meritus*; perperam. Omnia flagitia et scelera superiorum temporum, quibus bella civilia gesta et templa collapsa sunt, luet haec aetas, etsi ipsa nihil commisit. Antithesis, quae est inter *delicta* et *immeritus*, egregia est et a poeta quaesita. Deinde ne versus quidem patitur *meritus*, quo solita caesurae sedes mutatur. Ceterum cf. Sueton. Aug. 30: „Aedes sacras vetustate collapsas aut incendio absumptas refecit.“ — *Romane*] cf. Sat. I, 4, 85. Virg. Aen. VI, 852. Quintil. VIII, 6, 20: „Maxime autem in orando valebit numerorum illa libertas. Nam et Livius saepe sic dicit *Romanus proelio victor*, cum Romanos vicisse significat.“ Vis quaedam et gravitas inest in singulari omnes Romanos ad unum quasi corpus colligente. — *fumo*] et incendiis et incuria. Nam cum antiqua aedificia non haberent ea tectorum foramina quibus fumus apud nos colligitur et educitur, necessarium erat ut in templis etiam simulacra deorum lavarentur. — *te geris*] Sat. II, 5, 19. — *principium*, *huc*] vide ad Carm. III, 4, 41. Zeugma in hoc loco non est; nam *princip.* nominativus est. Quod ut intelligas conferas Cic. de off. III, 8, 36. de senect. 12, 39. Terent. Andr. I, 1, 99: „Hinc illae

Iam bis Monaeses et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
Nostros et adiecisse praedam
Torquibus exiguis renidet.

Paene occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Aethiops,
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.

Fecunda culpae saecula nuptias
Primum inquinavere et genus et domos;
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo et fingitur artibus;

lacrimae." — *iam bis*] Non bis Monaeses et bis Pacorus; sed semel Monaeses a. 701 M. Crassi, et semel Pacorus, Orodis filius, a. 714 Didii s. Decidii Saxae exercitum vicit. Quod deinde a. 718 ipse Antonius a Parthis superatus est, id nescio qua verecundia prohibitus non commemoravit. Amicitia Iuli Antonii (Carm. IV, 2) certe eum non prohibuit, qui v. 14 satis perspicue Antonium notaret. Fortasse ne idem homo in duobus malis publicis conspiceretur voluit cavere. Ceterum incertum est, quis fuerit Monaeses. Suspicantur eundem esse cum Surena illo, qui Crassum vicit; Monaesen illum dictum fuisse proprio nomine, Surenam ex Orientis more dignitatis vel magistratus nomen fuisse. Is autem Monaeses, qui apud Plutarchum Anton. p. 932. D. Franc. ἀνὴρ ἐπιφανὴς καὶ δυνατὸς appellatur et ad Antonium fugit, deinde a Phraate revocatus est, esse nequit; nam Surena ab Orode, Phraatis patre, interfectus est. — *non auspicatos*] De Crasso Vell. Pat. II, 46: „Hunc proficiscentem in Syriam diris cum ominibus tribuni plebis frustra retinere conati. Quorum exsecrationes si in ipsum tantummodo valuissent, utile imperatoris damnum salvo exercitu fuisset reipublicae." — *contudit*] Magnam h. v. significat cladem; compara eius usum Epod. 5, 98. Epist. II, 1, 10. I, 8, 5. Sat. II, 7, 16. Carm. IV, 3, 8. — *renidet*] ridet, gaudet. Ovid. Met. VIII, 197. Catull. 39, 1: „Egnatius quod candidos habet dentes, Renidet usquequaque." De coniunctione cf. Carm. I, 34, 16 et infr. v. 21. — *Dacus*] Hi ab Octaviano spreti ad Antonium inclinaverant. Virg. Aen. VIII, 704.

V. 17. *fecunda*] De genit. Zumpt. §. 436. cf. Carm. IV, 4, 58. In reliquis locis apud Horatium genitivus non est additus, sed facile intelligitur, cum quid *fecundus* proprie significet recte tecum reputaveris, Sat. II, 5, 31. II, 4, 44. II, 3, 287. Carm. III, 23, 6. Epist. I, 5, 19. — *genus*] liberos. — *domos*] rationes domesticas. — *in patriam populumque*] Bentleius, ne otiosa synonyma ingerere videretur Horatius, corrigendum putavit *inque patres populumque*, ut Virg. Aen. IV, 682. IX, 192. al. Sed non est tangenda antiqua formula: cf. Liv. V, 41. Sall. Cat. 52. Ovid. Met. XV, 572. Deinde apud Horatium *que* praepositioni non adhaeret nisi Sat. I, 3, 141. — *Ionicos*] Iones mollitie insignes, inde Ἰωνικὴ ὄρχησις lasciva saltatio. — *matura*] quam aetatem modestia et castitas maxime commendat. — *ar-*

Iam nunc et incestos amores
De tenero meditatur ungui;
Mox iuniores quaerit adulteros
Inter mariti vina neque eligit
Cui donet impermissa raptim
Gaudia luminibus remotis;

Sed iussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor
Seu navis Hispanae magister,
Dedecorum pretiosus emptor.

Non his iuventus orta parentibus
Infecit aequor sanguine Punico,
Pyrrhumque et ingentem cecidit
Antiochum Hannibalemque dirum;

Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus
Versare glebas et severae
Matris ad arbitrium recisos

Portare fustes, Sol ubi montium
Mutaret umbras et iuga demeret
Bobus fatigatis amicum
Tempus agens abeunte curru.

Damnosa quid non imminuit dies?
Aetas parentum peior avis tulit

tibus] Est ablativus. cf. Carm. IV, 13, 21. — *iam nunc*] cf. Epist. II, 1, 127. A. P. 43. Exspectationem res praecurrit. — *ungui*] Cic. ad Fam. I, 6, 2. „A teneris unguiculis.“ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων. — *institor*] Epod. 17, 20: „Institores, quibus vestiarii dant vestes linteaque circumferenda ac distrahenda.“ Gloss. — *navis Hispanae*] Plin. H. N. III, 3: „Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet, citerior et specularibus lapidibus, Baetica et minio. Sunt et marmorum lapicidinae.“ Inde in Hispaniam frequens mercatura, et Hispani mercatores divites. — *dedecorum*] Varia dedecoris genera. — *aequor*] Primo Punico bello. cf. Carm. II, 12, 3. — *dirum*] vide ad Carm. II, 12, 2. — *Sabellis*] Quorum de severa disciplina vide Virg. Georg. II, 167. Aen. IX, 603 sqq. Ovid. Am. II, 4, 15 *rigidas Sabinus* vocat. Cic. pro Ligar. 11, 32. — *iuga demeret*] Cum tota natura quiescit, cum etiam bobus iuga demuntur, severitas matrum iuvenes quieti se dare non sinit. — *agens*] adducens, ut Virg. Bucol. 8, 17. — *aetas parentum*] Observa admirabili quodam artificio poetae quattuor aetates brevi trium versuum spatio coniungi. Gravissimum illud iudicium egregio modo carminum serlem claudit.

Nos nequiores mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Carmen VII.

Quid fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii
Thyna merce beatum
Constantis juvenem fide
5 Gygen? Ille Notis actus ad Oricum
Post insana Caprae sidera frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lacrimis agit.
Atqui sollicitae nuntius hospitae
10 Suspirare Chloën et miseram tuis
Dicens ignibus uri
Tentat mille vafer modis.

Carmen VII.

Asterien, quae de Gygis, amati juvenis, longa absentia sollicita erat, consolatur Horatius; neminem in amore constantiorem Gyge esse neque apud eum quidquam valere malas Chloae hospitae artes et illecebras; contra ne ipsa Romae periculis undique cincta fidem frangat magis ait esse timendum; quare eam admonet ut ne aurem praebeat Enipei vicini nocturnis carminibus, ut domum clausam teneat, ut difficilis maneat, dum Gyges revertatur. Graeca nomina licet haud dubie ficta sint, veros tamen et Romanos homines celare videntur; quamquam qui lateant investigare velle inane est studium et supervacaneum. Quo tempore compositum carmen sit nos latet.

V. 1. *quem tibi*] Relativa sententia ob eam causam praecedit ipsum nomen Gygis, quia consolandi rationes paucis verbis comprehensas continet. — *candidi Favonii*] cf. Carm. I, 7, 15. III, 27, 19. — *Thyna*] Thyni Thraces erant, qui in Bithyniam emigrarant, unde Plin. H. N. V, 32: „Tenent omnem oram Thyni, interiora Bithyni.“ Utéque tamen nomine poetae certe sine ullo discrimine utebantur; Epist. I, 6, 33. Nobilis ea fuit regio propter multa et magna quae habuit emporia. — *fide*] De hac genitivi forma vide Zumpt. gr. lat. §. 85. ann. 3. cf. Sat. I, 3, 95. — *Oricum*] urbs Epiri, nunc *Orso* vel *Erikho*, colonia Euboeae, cuius portus iam ab Herodoto IX, 93 commemoratus est. — *insana caprae sidera*] Capra quae olim Iovem nutriverat inter sidera relata locum in sinistro humero Aurigae habet; oriebatur autem una cum pluvialibus Haedis (cf. Carm. III, 1, 28) a. d. IV. Kal. Octobr., occidebat Kal. Ianuar. Sic indicatur pars auctumni cum parte hiemis, bruma. Quae cum ingentes tempestates in mari soleat concitare, eadem ratione *insana* appellatur, qua Leonis sidus nimios calores afferens *vesanum* Carm. III, 29, 19. Pluralis autem numerus *sidera* capram ipsam comprehendit cum haedis.

V. 10. *tuis ignibus*] cf. Carm. I, 27, 16. *Ignes* ut *amores* pro ipso adolescente, qui amatur. — *Prosium*]

Ut Proetum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus nimis
15 Casto Bellerophonti
Maturare necem refert.

Narrat paene datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens;
Et peccare docentes
20 Fallax historias movet.

Frustra: nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer. At tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus iusto placeat cave;

25 Quamvis non alius flectere equum sciens
Aeque conspicitur gramine Martio
Nec quisquam citus aeque
Tusco denatat alveo.

Prima nocte domum claude neque in vias
30 Sub cantu querulae despice tibiae,

De hac fabula lege Hom. Il. VI, 155 sqq. — *impulerit maturare*] vide ad Carm. I, 1, 8; quamquam in epistolis, quarum oratio propior est ad vulgarem rationem, coniungitur etiam *impulit ut*, Epist. II, 2, 51 sq. — *Pelea*] Hippolyte Acasti Iolci regis coniux Peleum, quem diu ad amorem frustra tentasset, vim sibi inferre voluisse apud maritum criminata est. Qui hospitem in Pelei montis solitudines abductum somnoque oppressum inter medios Centauros reliquit; neque eorum impetus Peleus nisi deorum misericordia adiutus sustinere potuit. — *movet*] In aliis bonis et antiquis codicibus *monet* legitur; illud tamen quanto sit gravius, tum intelliges, cum fabulas sic ab nuntio moveri consideraveris, ut a bellantibus et castella obsidentibus arma et machinae solent moveri. Gygis pectus quasi castellum est fide et constantia defensum, impugnatum illecebris cupiditatis et perfidia. — *Icari*] non pro Icarii sc. maris; sed sunt ipsius Icari scopuli; ceterum cf. Epod. 17, 54. Gratum est oxymoron *surdior audit*. cf. Euripidis Med. 28: *ὡς δὲ πέτρος ἢ θαλάσσιος κλύδων ἀκούει;* audit quidem, sed non movetur magis quam si non audivisset. Quare reiicienda est codicum non paucorum lectio *spernit*.

V. 25. *quamvis conspicitur*] vide ad Carm. I, 28, 13. — *flectere equum*] In delicata qua tum perdebantur Romani pueri (Carm. III, 24, 54 sqq.) vita magnum haud dubie fuit roboris argumentum in equitandi nandique artibus; quapropter in his saepius ad amorem puellarum excitandum gravis sane commendatio quaeritur, de qua compara sis Carm. I, 8, 6. III, 12, 7. Summa igitur Enipei laus ostenditur ab Horatio bis posito *aeque* adverbio in illustri loco, initium dico et finem versuum. — *denatat*] *ἅπαξ λεγόμενον* ut videtur; est autem ex superiore loco in inferiorem natare, quae quidem significatio praepositionis *de* mox redit in verbo *despice;* compara *delabi* Carm. III, 29, 35; *decidere* Epist. I, 14, 29; *decurrere* Carm. IV, 2, 5;

Et te saepe vocanti
Duram difficilis mane.

Carmen VIII.

Martiis caelebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores et acerra thuris
Plena, miraris, positusque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguae:
Voveram dulces epulas et album
Libero caprum prope funeratus
Arboris ictu.

deflueres Carm. I, 12, 29. Epist. I, 2, 42; alia. — *neque despice*] vide ad Carm. I, 11, 2.

Carmen VIII.

Horatium a. 729 cadente subito arbore paene exstinctum esse ad Carm. II, 13 expositum est. Quae quidem res tam admirabilis ei visa est, ut ob conservatam salutem gratum diis animum annuo sacrificio testari decerneret. Vocat igitur insequenti anno dulcissimum amicum, Maecenatem, ad epulas cum sacrificio hoc festo die celebrandas. Qui cum nesciret, quid hoc potissimum die, Matronalibus, caelebs Horatius coenam instituisset, domum intrans sacros ibi apparatus mirari se vultu exprimit. Iam hoc carmine cogitandum est excipere Horatium laete amicum quidque sit rei explicare. Dividitur carmen ex septem strophis compositum in duas partes, quarum prior tres strophas complectens festiva aliqua ratione admirationem habet Maecenatis Horatiique cur ea paraverit explicationem. Tum media stropha invitatur Maecenas, ut adesse velit hilari quidem sed a nimia laetitia alieno convivio; in quo loco grave est v. 13 vocabulum *amici*, quocum aliqua certe ratione coniungenda sunt ultima huius strophae vocabula. Amicum posci ait ab amico, amicas etiam epulas fore; quare abiiciendas esse omnes alienas curas, etiam publicas, fruendum potius quae hora praebeat bonis, pellendam in laeta re severitatem. Haec extrema altera continentur carminis parte, composita item tribus strophis Maecenatem ita spectantibus, ut primae tres Horatium.

V. 1. *Martiis Kalendis*] Praeclarum verborum ordinem primi versus digito monstrasse sufficiat. Kal. Mart. celebrari solebant Matronalia in honorem Iunonis memoriamque Romulo regnante institutorum connubiorum servataeque per mulieres civitatis. Fuit etiam mos hoc die mulieres strenis donare. Martial. V, 84, 11: „Scis certe puto vestra iam venire Saturnalia, Martias Kalendas; Tunc reddam tibi, Galla, quod dedisti.“ — *acerra*] arca thuraria. — — *cespite*] cf. Carm. I, 19, 13 sqq. — *docte*] Admodum festiva alloquendi ratio: „quid mihi sit caelibi cum matronalibus, tu, cui quidquid rerum est sacrarum vel latinarum vel graecarum bene perspectum est, tota ista doctrina non assequeris.“ Sermones enim litterae ipsae sunt. cf. Cic. de off. I, 1, 1. — *Libero*] vide ad Carm. II, 17, 28. Baccho cur caprum immolaverit, vide ex Virgil. Georg. II, 380; et album quidem, quia superis diis albae, inferis nigrae hostiae mactabantur. — *funeratus*]

Hic dies anno redeunte festus
10 Corticem adstrictum pice demovebit
Amphorae fumum bibere institutae
Consule Tullo.

Sume, Maecenas, cyathos amici
Sospitis centum et vigiles lucernas
15 Perfer in lucem; procul omnis esto
Clamor et ira.

Mitte civiles super urbe curas:
Occidit Daci Cotisonis agmen,
Medus infestus sibi luctuosis
20 Dissidet armis,

Servit Hispanae vetus hostis orae
Cantaber sera domitus catena,
Iam Scythae laxo meditantur arcu
Cedere campis.

Quantum nos quidem ex aliis scriptoribus possumus indicare, *funerare* est iusta mortuis persolvere; quem usum si Horatius reliquit, cum funus etiam sit mortuum corpus, non abhorruit a communi Latinorum verba ex nominibus faciendi consuetudine. cf. Carm. I, 28, 19. — *demovebit*] non *dimovebit*, quod in bonis etiam est codicibus. — *fumum bibere*] Colum. I, 6, 20: „Apothecae recte superponentur iis locis, unde plerumque fumus exoritur; quoniam vina celerius vetustescunt, quae fumi quodam tenore praecocem maturitatem trahunt.“ Apothecae igitur diversae erant a cella vinaria, quae ne vinum calore vitiaretur, in humum depressa fuit et septentriones versus sita. Amphorae autem vel vitro vel argilla confectae, ne aer accederet, gypsabantur vel oppicabantur. — *Consule Tullo*] Significatur annus a. u. c. 688, quo consules erant L. Volcatius Tullus et M'. Aemilius Lepidus. Ne vetustatem vini mireris confer Carm. III, 21, 1.

V. 13. *cyathos amici sospitis*] qui propter salutem amici servatam ebibantur. cf. Carm. III, 19, 9 sq.; in qua re his verbis Romani utebantur: *bene te* vel *bene tibi*. Centum autem numerus hic est infinitus. — *Daci Cotisonis*] de hoc reliquisque rebus ad Romanam historiam pertinentibus vide ad Carm. II, 13. Cotiso rex Dacorum fuit. — *infestus sibi luctuosis*] En iterum exemplum constructionis ἀπὸ κοινοῦ quae solet vocari. Est enim Medus *sibi* infestus armis *sibi* luctuosis. Nam quod alii voluerunt *Medus infestus Romanis*, id cum ab hoc certe loco alienum videatur, tam vix ex adiectivo absolute posito intelligitur. Praeterea ne cum Heinsio et Bentleio *infestis — luctuosis* scribas vetat homoeoteleuton a poetis latinis magnopere adamatum. — *Scythae*] cf. Carm. II, 9, 23 sq. — *privatus*] Cum privatus sis. Non tam indicatur Maecenati publico munere non fungenti mittendas esse publicas curas, quam velle Horatium, ut amicus totus sit apud se, ut nihil cogitet nisi mutuam qua gaudebant amicitiam. Praefectus urbi Maecenas non fuit, neque tunc neque antē. Nam ne eo quidem tempore, quo Octavianus ad bellum Actiacum profectus erat, Maecenatem vere praefectum urbi fuisse bene vidit Hoeckius (Römische Geschichte) T. I. p. 312. Quare falsi sunt ii, qui ad tempus definiendum,

25 Negligens ne quâ populus laboret
Parce privatus nimium cavere;
Dona praesentis cape laetus horae,
Linque severa.

Carmen IX.

Donec gratus eram tibi
Nec quisquam potior brachia candidae
Cervici iuvenis dabat:
Persarum vigui rege beatior.

5 Donec non alia magis
Arsisti neque erat Lydia post Chloën,
Multi Lydia nominis:
Romana vigui clarior Ilia.

Me nunc Thressa Chloë regit
10 Dulces docta modos et citharae sciens,

quo carmen scriptum est, annum quaerebant, quo Maecenas eo publico munere fungeretur. — *cape*] Codices etiam *rape* praebent, quod cur non sit recipiendum, invenies cum non cupiditatem, sed usum praesentis laetitiae suaderi intellexeris. — *horae*] Alii *horae et* vel *ac*; utrumque falsum. Asyndeton optimis codicibus probatur.

Carmen IX.

Dramaticum et amoebaeum hoc carmen inter amatoria fere dulcissimum in tres aequales partes facile dividi perspicuum est. Ac prima quidem pars (str. 1. 2) irae quâ Horatius et Lydia distrahuntur originem ostendit, altera (str. 3. 4), qua quid rixam amantium secutum sit ostenditur, apposite transitur ad reconciliationem gratiae et amoris; quae cum tertiam efficiat partem, totum carmen ita comparatum est, ut quam verum sit Terentianum illud: „amantium irae amoris redintegratio" venuste demonstretur. Nam hoc proprium est etiam primae et alteri parti, ut per zelotypiam et iram amoris tamen vis quasi perluceat. Deinde quam sit suave, quod quidquid ab Horatio Lydiae obiiciatur perfidiae et invidiae, id statim ab hac superetur et acute augeatur, non est quod uberius exponatur. Quo anno scriptum sit carmen quis dicat?

V. 3. *dabat*] Simplex verbum compositi *circumdare* loco positum esse ex dativo intelligitur *cervici*; de quo nomine Quintilianus dicit VIII, 3, 35: „*Cervicem* videtur Hortensius primus dixisse: nam veteres pluraliter appellant", cui addendum tamen, veteres poetas singularem sic ponere iam ausos esse. — *aliâ arsisti*] cf. Carm. IV, 9, 13. Epod. 14, 9, unde quid de altera lectione *aliam* iudicandum sit facile videbis. Orta ea est ex geminatione sequentis litterae. — *multi Lydia nominis*] De genitivo vide ad Carm I, 36, 13. cf. Sat. I, 1, 33. Artificiosa stropharum similitudo cogit, ut septimum versum cum protasi coniungamus; sententia est: „donec non aliam magis amabas nec Lydiam Chloae posthabebas, Lydia contra multi apud te erat no-

Pro qua non metuam mori,
Si parcent animae fata superstiti.
Me torret face mutua
Thurini Calaïs filius Ornyti,
15 Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.
Quid, si prisca redit Venus
Diductosque iugo cogit aëneo,
Si flava excutitur Chloë
20 Reiectaeque patet ianua Lydiae?
Quamquam sidere pulchrior
Ille est, tu levior cortice et improbo
Iracundior Hadria,
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

Carmen X.

Extremum Tanain si biberes, Lyce,
Saevo nupta viro, me tamen asperas
Porrectum ante fores obiicere incolis
Plorares Aquilonibus.

minis, tamdiu clarior i. e. nobilior mihi visa sum Ilia, nobilissima inter omnes Romanas mulieres.“ Fuit autem Lydia liberta. De Ilia cf. Virg. Aen. I, 273.

V. 12, *animae*] dulce hoc amicitiae vel amoris nomen; veluti Cic. Fam. XIV, 14: „Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite“; neque nos aliter Germani „mein Leben.“ — *iugo aëneo*] In adiectivo posita vis est et firmitas redintegrati amoris, cf. Carm. I, 33, 11. In sequentibus verbis Chloë excutitur non domo sed pectore, deinde *reiectae Lydiae* dativus est, non genitivus. — *improbo*] Quidquid modum excedit, improbum est poetis, cf. Virg. Georg. I, 146. 388. — *iracundior*] Talem se ipse describit Horatius Epist. I, 20, 25.

Carmen X.

Unum hoc exemplum est Horatianum ex carminum genere, quod παρακλαυσίθυρον nominatur; quo poetae amatores imitantur prima nocte ad ianuam difficilium puellarum stantes miserisque vel precibus vel minis gratiam muliercularum moventes. Cuius quidem generis mentio iniecta est Carm. I, 25, 7 sq. III, 7, 30 sqq.

V. 1. *Extremum Tanain*] Etiamsi barbara esses a mitiorique sensu aliena, me saevo frigori oppositum exciperes. De verbo *bibendi* vide ad Carm. II, 20, 20. — *asperas fores*] cf. Epod. 11, 22. — *incolis Aquilonibus*] Aquilones quoniam in gelida Scythia flare solent, egregie eius regionis incolae appellantur. Non multum diversus locus est Carm. I, 16, 6. — *nemus*] est viridarium in domus impluvio plantatum, non, quod olim visum est, *solarium*, de quo Seneca Contr. exc. V, 5: „Aiunt in summis culminibus mentita nemora

5 Audis quo strepitu ianua, quo nemus
Inter pulchra satum tecta remugiat
Ventis, et positas ut glaciet nives
Puro numine Iuppiter?

Ingratam Veneri pone superbiam,
10 Ne currente retro funis eat rota:
Non te Penelopen difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens.

O quamvis neque te munera nec preces
Nec tinctus viola pallor amantium,
15 Nec vir Pieria pellice saucius
Curvat, supplicibus tuis

Parcas nec rigida mollior aesculo
Nec Mauris animum mitior anguibus.
Non hoc semper erit liminis aut aquae
20 Coelestis patiens latus.

et navigabilium piscinarum freta" et idem Epist. 122, 8: „Non vivunt contra naturam qui pomaria in summis turribus serunt? quorum silvae in tectis domorum ac fastigiis nutant?" De viridario cf. Ep. I, 10, 22. — *ventis*] ablativus est causae. — *glaciet*] Ad hoc verbum cum alterum quod praecedit *audis* omnino aptum non videatur, zeugma in hoc loco inesse putant eliciendumque ex *audis* accomodatius verbum *sentis*, quamquam nivem in glaciem converti etiam auditur, veluti vestigiis praetereuntium. Nec bene excogitarunt verbum *sentis*, quoniam Lyce bene munita sedebat a frigore et nive.

V. 10. Proverbium hoc difficile ad interpretandum; optima tamen ea videtur esse ratio, quae ab hominibus molem aliquam machinae rota instructae ope in sublime trahentibus petita est. Iis enim funis saepe vel machinae manubrium e manibus elabitur; quo facto retro currente rota retro it funis deciditque trahenda moles. Similiter Lucian. Dial. Meretr. 3. extr.: „Σὺ δὲ πάνυ χαλεπὴ ἀεὶ τῷ ἀνθρώπῳ γεγένησαι, καὶ ὅρα μὴ κατὰ τὴν παροιμίαν ἀποῤῥήξωμεν πάνυ τείνασαι τὸ καλώδιον." *Retro* adverbium positum est ἀπὸ κοινοῦ, neque recipiendus alter verborum ordo: *ne currente rota funis eat retro* Bentleio aliisque probatus. — *Tyrrhenus pater*] Extenuat originem Lyces, ne cur superbiat causam habere sibi ea videatur. — *quamvis*] vide ad Carm. I, 28, 13. — *tinctus viola pallor*] Tibull. I, 8, 52: „Sed nimius luto corpora tingit amor." Virg. Bucol. 2, 47: „Pallentes violas"; nam violarum genus etiam luteum est. — *vir*] maritus. — *saucius*] amore. — *curvat*] sensu figurato: *flectere*, *movere ad misericordiam*; qui praeter h. l. non videtur reperiri. — *Mauris*] vide ad Carm. I, 1, 28. — *hoc latus*] Pronomen vere demonstrativum est, neque aliter Graeci οὗτος usurpant. Sat. I, 9, 47. Deinde cf. Carm. II, 7, 18. — *Coelestis aquae*] cf. Epist. II, 1, 135.

Carmen XI.

Mercuri, nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo,
Tuque testudo resonare septem
Callida nervis,
5 Nec loquax olim neque grata, nunc et
Divitum mensis et amica templis,
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures,

Quae velut latis equa trima campis,
10 Ludit exsultim metuitque tangi
Nuptiarum expers et adhuc protervo
Cruda marito.

Tu potes tigres comitesque silvas

Carmen XI.

Precibus Horatius convertitur ad Mercurium et lyram, ut carmen sibi velint dare quo Lyden timidam et amatam puellam sibi possit conciliare (str. 1—3); nam magnam esse carminum potestatem etiam in feras bestias, in inanimatam naturam, in ipsos adeo inferos (cf. Carm. II, 13. — str. 4—6). Ex inferis postremum locum consulto occuparunt Danai filiae, quarum exemplo quam gravi poena lueretur male redditus et deceptus amor doceretur. Quod quidem Lyden spectare versu 25 clare ostenditur; neque temere fecit Horatius, quod in Danaidum fabula diutius moratus rem suam videtur relinquere. Etenim in hac fabula nihil velim aliud videas nisi argumentum carminis, quod ad flectendam Lyden poeta a deo postulat. Quod si perspexeris, simul etiam cur carmen ad Lyden postea non revertatur videbis. Neque minus planum est, quid causae fuerit cur haec de Danaidibus pars — id enim artificium frequens est Horatii — per septem extenderetur strophas; quarum prima ut media est totius carminis, ita summam habet sententiam. Quid quod inde hoc quoque intelligitur, quintam stropham (v. 17—20) non debere ut spuriam elici? id quod multi iique praestantissimi Horatii interpretes facere non dubitarunt. Eiice hanc stropham, et vide ubi sit aequabilitas partium. Verumtamen si quid ibi est ineptum vel vituperandum, Horatius vituperandus est, non emendandus. Qui hoc certe optime instituisse videtur, quod carmini finem imposuit oratione Hypermnestrae suam salutem amori et fidei longe posthabentis. Id enim Lyde quoque ut faciat studiose suadet. Nescimus quo tempore carmen scriptum sit.

V. 1. *nam*] Exemplo, quod huius particulae vinculo adiungitur, causa cur Mercurius invocetur probatur. cf. infra v. 30. Epod. 17, 45. Virg. Aen. I, 65. Sic saepe apud Graecos γὰρ particula. — *Amphion*] cf. Art. poet. 394 sqq. — *testudo*] cf. Hom. hymn. in Mercur. v. 47 sqq. — *resonare callida*] vide ad Carm. I, 1, 18. — *loquax*] olim antequam nervis instructa esset neque canora neque grata hominibus, nunc ubique accepta, et divitibus hominibus et ipsis diis. cf. Carm. I, 32, 13. Hom. Od. VIII, 99. De septem nervis vide Hom. hymn. in Merc. 51. — *exsultim*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *cruda*] proprie de fructibus. cf. Carm. II,

Ducere et rivos celeres morari;
15 Cessit immanis tibi blandienti
Ianitor aulae,

Cerberus, quamvis furiale centum
Muniant angues caput eius atque
Spiritus teter saniesque manet
20 Ore trilingui.

Quin et Ixion Tityosque vultu
Risit invito, stetit urna paulum
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.

25 Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum poenas et inane lymphae
Dolium fundo pereuntis imo
Seraque fata,

5, 10. — *comitesque silvas ducere*] In quo loco *comites* vocabulum cum non magis ad silvas (cf. Carm. I, 12, 7 sqq.) pertineat quam ad tigres, medium locum obtinuit instructumque est particula *que*; quae qua ratione soleat transponi vide ad Carm. II, 7, 25. — *Ianitor aulae*] Cerberus cessisse dicitur Orpheo Eurydicen uxorem ex inferis repetenti; immanis enim aula est inferorum. — *caput eius atque*] Supra iam dictum est, multos et magnos fuisse criticos qui totam stropham ut Horatio indignam eiiciendam censerent exilitate pronominis *eius* et inepta quam dicunt Cerberi descriptione moti. Fuerunt etiam qui Cerberi minus gratam descriptionem ferentes v. 18 emendare mallent coniectura, veluti *exeatque* vel *aestus atque*, vel *effluatque*, vel *emicetque* cet. Quibus hoc respondendum est, *eius* pronomen graviore sono efferendum neque tam exile esse neque tam rarum apud poetas lyricos quam iis visum sit: cf. Carm. IV, 8, 18. Tibull. I, 6, 25, Propert. IV, 2, 35. IV, 6, 67; deinde *atque* in fine versus positum esse etiam Carm. II, 10, 21 neque id mirandum esse, cum saepissime in fine posita *et* particula multoque ea debilior (vide ad Carm. I, 7, 6) quo inter se vinculo contineantur antiqui versus demonstret. De tota autem stropha quid videatur iudicandum esse supra iam indicavi. Voluit fortasse Horatius Cerberi exemplo ostendere, quam nihil sit satis munitum a potestate poesis, ne teterrimum quidem et a venustate alienissimum monstrum. — *ore trilingui*] cf. Carm. II, 19, 31 sq.

V. 21. *Tityosque*] vide ad Carm. II, 14, 8. III, 4, 77. — *risit*] vide Zumpt. gr. lat. §. 373. ann. 1. — *inane lymph. dol.*] Tria etiam substantiva cum suis adiectivis ita Horatius disposuit, ut non casum neque metri solum necessitatem sed consilium et artem aperte secutus sit; id quod ex hoc schemate spero intelliges:

inane lymphae dolium fundo pereuntis imo
1 2 3 4 5 6

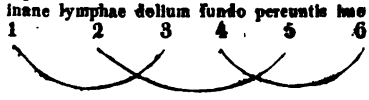

Cum qua re conferas ann. ad Carm. I, 9, 21 sq. — *inane lymphae*] Genitivus cum hoc nomine eodem iure coniunctus quo cum *plenus*. cf. Cic. de orat. I, 9, 37; „Omnia nonne plena consiliorum, inania verborum videmus?“ — *potuere*] ab animo impetrare. Epist. I, 5, 1. Noli praetermit-

Quae manent culpas etiam sub Orco.
30 Impiae — nam quid potuere maius? —
Impiae sponsos potuere duro
Perdere ferro.

Una de multis face nuptiali
Digna periurum fuit in parentem
35 Splendide mendax et in omne virgo
Nobilis aevum;

Surge, quae dixit iuveni marito
Surge, ne longus tibi somnus unde
Non times detur; socerum et scelestas
40 Falle sorores,

Quae velut nactae vitulos leaenae
Singulos eheu lacerant; ego illis
Mollior nec te feriam neque intra
Claustra tenebo.

45 Me pater saevis oneret catenis,
Quod viro clemens misero peperci;
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget:

I pedes quo te rapiunt et aurae,
50 Dum favet nox et Venus; i secundo
Omine et nostri memorem sepulcro
Scalpe querelam.

tere egregiam formam versuum 30 et 31, nam non solum vocabula *impiae, potuere* eundem in utroque locum occuparunt, sed *sponsos* optime respondet et re et loco interroganti pronomini *quid* et *duro* vocabulum egregie refertur ad *maius*. — *splendide mendax*] Oxymoron; ut Cic. Mil. 27 *gloriose mentiri*, Tacit. Hist. 4, 50 *egregium mendacium*. — *iuveni marito*] Lynceo. — *oneret catenis*] Quod postea factum fabula tradit, unde Hypermnestra apud Ovidium Heroid. 14, 3 ipsa queritur: „Clausa domo teneor gravibusque coercita vinclis.“ Pausan. 2, 19: „τὴν Ὑπερμνήστραν ὑπήγαγεν ὁ Δαναὸς εἰς δικαστήριον, τοῦ τε Λυγκέως οὐκ ἀκίνδυνον αὐτῷ σωτηρίαν ἡγούμενος, καὶ ὅτι τοῦ τολμήματος οὐ μετασχοῦσα ταῖς ἀδελφαῖς καὶ τῷ βουλεύσαντι τὸ ὄνειδος ηὔξησε· κριθεῖσα δὲ ἐν τοῖς Ἀργείοις ἀποφεύγει τε καὶ Ἀφροδίτην ἐπὶ τῷδε ἀνέθηκε νικηφόρον.“ — *aurae*] venti. cf. Epod. 16, 21. — *scalpe*] Alii ex codd. *sculpe*; quae vocabula saepissime confundunt; *sculpere* tamen latinum quidem sed rarissimum est vocabulum. cf. Sat. II, 3, 22. Apud Ovidium Heroid. 14, 128 ipsa Hypermnestra hoc sibi epitaphium proponit:

„Exsul Hypermnestra pretium pietatis iniquum
Quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.“

Carmen XII.

Miserarum est neque amori dare ludum neque dulci
Mala vino lavere aut exanimari metuentes
Patruae verbera linguae.

Tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas
5 Operosaeque Minervae studium aufert, Neobule,
Liparaei nitor Hebri,

Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis,
Eques ipso melior Bellerophonte, neque pugno
Neque segni pede victus,

10 Catus idem per apertum fugientes agitato
Grege cervos iaculari et celer arto latitantem
Fruticeto excipere aprum.

Carmen XII.

Horatius qui ultimo huius libri carmine Graecorum lyricos modos ad Latinos se primum transtulisse gloriatur, imitando carmine Alcaei, cuius primus versus servatus nobis est (p. 181 Schneidew.):

Ἐμὲ δειλὰν, ἐμὲ πασᾶν κακοτάτων πεδέχοισαν,

hoc quoque difficilius metrum tentavit. Nam aliud consilium in componendo hoc carmine non videtur esse secutus; quare cum aliis hunc quoque *μονόλογον* Neobules recte nobis videmur habere neque obstare putamus, quod v. 4 Neobule alterius utitur personae forma; nam in *μονολόγοις* et nostris poetis et latinis altera persona satis est usitata. Ex qua carminis origine factum esse credimus, quod graecos mores (cf. v. 2 *mala vino lavere*, id quod abhorret ab Romana severitate) et Romana loca mixta habeamus. Neobules autem et Liparaei nomina, ut Carm. I, 11 Leuconoes, metri ratione habita ficta sunt. Tempus definiri nequit.

amori dare ludum] Sic Cic. pro Coelio 12: „Datur concessu omnium huic aliquis ludus aetati.“ — *vino*] graecum hoc; neque sufficiens haec est causa cur libertinam hanc esse dicamus; nam *patruus* totus Romanus est; de quo vide Sat. II, 3, 88. — *lavere*] vide ad Carm. II, 3, 18. — *operosae*] graece *ἐργάνη*, quia praeest muliebribus operibus. — *Liparaei Hebri*] Bene notatum est, fictis etiam nominibus ad certam aliquam personam lectoris menti demonstrandam patriae nomina addi solere. — *eques*] vide ad Carm. III, 7, 25. — *Bellerophonte*] Ultima syllaba producitur a graeca forma *Βελλεροφόντης*. — *catus*] vide ad Carm. I, 10, 3. — *arto*] Sic in bonis codd.; praeferenda lectio et quia *arto* facilius abiit in *alto* scribarum vel incuria vel inscitia, et quia *artum* i. e. spissum contrarium est praecedentis v. *apertum*. — *excipere*] ut *δέχεσθαι* venatorum proprium est. Senec. de Provid. 5: „nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi feram venabulo excepit.“

Carmen XIII.

O fons Bandusiae, splendidior vitro,
Dulci digne mero, non sine floribus
Cras donaberis haedo,
Cui frons turgida cornibus
5 Primis et venerem et proelia destinat;
Frustra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi suboles gregis.
Te flagrantis atrox hora Caniculae

Carmen XIII.

Bandusinum fontem aliquem VI milia passuum a Venusia situm fuisse cum pateat ex mediae aetatis (anni 1103) documentis, exstiterunt qui hoc carmen ab Horatio iter cum Maecenate in inferiorem Italiam faciente natalemque agrum revisente scriptum esse putarent. In qua tamen re haec oritur quaestio, nam probabile videatur, Horatium puerum fontem a Venusia tanto spatio remotum tantopere adamasse, ut cum multis annis post Venusiae paucos certe dies moraretur, eum tum quoque quaereret proprioque carmine celebraret. Quod quidem ego non dubito negare. Deinde sacrificium quod promittitur ut alienum videtur ab homine iter faciente, ita cum frigore, cum pecore, cum bove et aratro ostendit Horatium non peregrinantem sed domi suae habitantem, non in alieno sed in suo agro viventem suisque rebus gaudentem. Quare sic sentio, in Sabino suo Horatium fontem Bandusinum cecinisse ibique vel eiusdem nominis fontem invenisse vel nomen a primis annis in deliciis habitum fonticulo cuidam, fortasse Digentiae, memoriae causa indidisse. Huic igitur Sabino fonti, cuius amoenitatibus saepe delectabatur, Horatius sacrificium insequenti die mactandum atque aeternam nominis nobilitatem hoc carmine promittit. Videntur igitur haec scripta esse die ante Fontanalia, quae erant Fontibus dicata III. Id. Octobr., quo die et coronae in fontes coniici et putei coronari solebant. Nam quod tertia strepha *aestas* indicatur ac describitur, id nihil impedit, quominus auctumno carmen scriptum putemus. Aestate maxime sentitur, quam gratus sit fons ille frigidus; inde igitur eius quasi virtus sumitur.

V. 1. *vitro*] cf. Carm. IV, 2, 3. Virg. Aen. VII, 759. Insequenti versu duae res significantur, vini libatio et florum sparsio; neque dicit Horatius fontis aquam dignam esse quae in poculis mero admisceatur floribusque coronetur. — *frons turg. corn.*] in qua prima cornua turgescere incipiunt. Ceterum noli mirari, cur longius immoratus sit poeta in describenda haedi natura; grata est enim in componendis eiusmodi imaginibus Horatii quaedam ubertas, cuius alia et simillima sunt exempla Carm. III, 22, 7. IV, 2, 55 sqq. — *Frustra*] Noli coniungere hoc adverbium cum praecedente verbo *destinat;* omnem huic vim cum sua quadam solitudine eriperes. Simillimus locus est Carm. III, 7, 21; Sat. II, 7, 115. — *gelidos rivos*] Quod gelida est aqua, fonti laudi est; deinde *rubor sanguis* quia calidus est contra gelidam aquam consulto ponitur. — *atrox*] ferventissima; similiter Carm. III, 29, 18 *Procyon furit* et *Leo vesanus* dicitur. — *nobilium fontium*] Vere est genitivus partitivus. — *ilicem*] Ilex haud dubie collective posita est; antrum enim ex quo pro-

10 Nescit tangere, tu frigus amabile
Fessis vomere tauris
Praebes et pecori vago.

Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
15 Saxis, unde loquaces
Lymphae desiliunt tuae.

Carmen XIV.

Herculis ritu modo dictus, o plebs,
Morte venalem petiisse laurum
Caesar Hispana repetit penates
Victor ab ora.

5 Unico gaudens mulier marito

silire fons dicitur ilicibus tectum et a radiis solis defensum est. — *Lymphae*] Alia est lectio *Nymphae*, sed prava, nam „a poetis lymphas dici, cum aquam ipsam vel humorem et undam intelligant, nympham vero, cum vel omnino fontem vel eius praesidem deam velint, aquae naturam non respicientes“ docet Hand. ad Gronovii Diatr. in Stat. T. I. p. 179.

Carmen XIV.

Augustus, qui iam ab anno 727 Roma abfuerat, cum bello Cantabrico a. 729 suscepto et praeter opinionem celeriter confecto tandem a. 730 Tarraconae, ubi morbo retentus erat, in urbem redire diceretur, magna omnium qui pacem et securitatem amarent gaudio exspectatus et exceptus est. Quo laeto die quid sentiret optáretque hoc carmine Horatius quoque expressit. Simile igitur hoc est secundo carmini libri IV. Nam hoc verissimum est, quidquid alii contra dicunt, scripta haec aut vere esse aut fingi ipso quo Augustus redierat die; sic persuadent et sacrificium, ad quod faciendum vocat poeta v. 6, et versus 11 sq., 13 sq., imprimis v. 17 sqq. Grave initium est *Herculis ritu*, quod quidem ut profectum est ex comparatione Hispanicae expeditionis, ita eam laudem predit, quam ad exemplum Herculis ex restitute per totum orbem recto rerum ordine Augustus sibi paravit. Pacato igitur omni imperio cum ad suos militibus redire iam liceret, mulieres imprimis ad festum diem redeuntis Augusti celebrandum evocantur, praesertim cum moribus civium correctis recuperatam dignitatem ipsae imprimis Augusto deberent. Sic per communem omnium laetitiam Horatius ad suam pergit, sed interposita quarta stropha, quae sive numerum stropharum respicis sive summam sententiam quaeris media est et utramque partem coniungit.

V. 1. *modo*] Nam spe citius bellum compositum est. — *plebs*] Ne eum aliis hoc nomine offendaris, cogita Horatii aetate plebem abiecta omni contemptione quidquid Romae esset dignitatis et honorum sibi sumpsisse. Deinde nullo prorsus discrimine *plebs* et *populus* usurpantur Carm. II, 2, 18 sq. — *morte venalem*] Qui laurum petit, mortem subire paratus est. — *unico*] amato, caro, ut Carm. II, 18, 14. Sic Plautus Capt. I, 2, 47: „Tibi ille unicu'st, mihi

Prodeat iustis operata divis
Et soror clari ducis et decorae
Supplice vitta

Virginum matres iuvenumque nuper
10 Sospitum. Vos, o pueri et puellae,
Iam virum expertae male ominatis
Parcite verbis.

etiam unico magis unicus.“ Catull. 71 (73), 6: „Me unum atque unicum amicum habuit.“ — *mulier*] Livia. — *operata*] *ἀορίστως* pro praesente, ut Sil. Ital. II, 674: „Tartareo *est operata* Iovi poenasque *ministrat*.“ cf. Virg. Georg. I, 339. Utrumque dicitur, *operari* absolute et *operari sacris*; nam „operari est omnino rei divinae operam dare, observare ritus religiosos festi, observare ipsum diem sacrum sacrificando, precando, convivando, omnino feriando et intermisso vulgari opere.“ Dissen. ad Tibull. T. II. p. 211. Fluctuant tamen libri MSS. inter *sacris* et *divis*; quae verba ut per se aequo iure ponuntur ita adiectivo apposito *iustis* haud facile diiudicantur. *Sacra* enim recte *iusta* i. e. rite inita et curata (Liv. I, 31) appellantur, neque minus *divi iusti*, quos veteres Scholiastae bene interpretati sunt: „qui Caesari victoriam et reditum merenti dederunt.“ Ovid. Heroid. 6, 152: „*Iustus* adest votis Iuppiter ipse meis“ i. e. propitius. Tamen ut *divis* ab Horatio scriptum esse credam, et scholiastarum auctoritate adducor et quia *sacris* facile ex margine, quo interpretandae et explendae sententiae causa appositum fuit, inter Horatii verba potuit subrepere. Ea ipsa res, quod purissimae latinitatis est *operari sacris*, occasionem haud dubie praebuit, cur quod deesse videretur *sacris* margini adscriberetur. — *soror*] Octavia. — *supplice vitta*] vittae enim virgis involutae supplicantium erant. cf. Virg. Aen. VII, 237.

V. 9. *virginum*] Quae virgines appellantur (cf. Carm. II, 8, 23), uxores sunt iuvenum ex Cantabrico bello feliciter redeuntium, *sospitum*; quod adiectivum non minus de virginibus dictum est, quoniam in maritorum salute etiam uxorum salus continetur. Iam pervenimus ad difficillimum carminis locum. Etenim haec tria quaeruntur; primum quos esse credamus *pueros et puellas*, deinde quo modo intelligenda videantur verba *virum expertae* (sic enim habent codd.; *virum expertes* e coniectura est Cuninghamii); tum cum non concordes sint codices de verbis *male ominatis* vel *male nominatis*, utrum rectum et Horatianum habeamus quaeque sit eorum verborum vera interpretatio. Iam si Horatianos locos, in quibus pueri et puellae coniuncti vel appellantur vel memorantur, inter se comparaveris (Carm. III, 1, 4. IV, 1, 25. Sat. I, 1, 85. II, 3, 130), universam iuventutem Romanam indicari videbis, neque credendum est aliam huius loci esse rationem. Deinde cum per grammaticas rationes *expertae* participium etiam ad pueros referre liceat, ea videtur praestare interpretatio, qua *virum* Augustum esse (cf. Carm. III, 16, 14) atque insignem eius laudari virtutem suadetur. Quae virtus qualis sit intelligenda cum quaeritur, utramque et quae foris in subiugandis hostibus et quae domi in continendis moribus restituendaque fide et securitate probata sit censemus celebrari. Atque quoniam altera quoque, domestica virtus, ab hoc loco non est aliena, eamque muliebris sexus maxime expertus est, causam nobis invenisse videmur, cur *expertae* quam *experti* poeta maluerit scribere *Iam* particula cum *parcite* verbo coniungatur necesse est. *Verbis* autem *male ominatis parcere* nihil est aliud nisi *linguis favere* et malis ominibus abstinere. De hiatu autem compara Carm. I, 28, 24. II, 20, 13. Epod. 5, 100. 13, 3. Sat. I, 9, 38; et ut verba

Hic dies vere mihi festus atras
Eximet curas; ego nec tumultum
15 Nec mori per vim metuam tenente
Caesare terras.

I, pete unguentum, puer, et coronas
Et cadum Marsi memorem duelli,
Spartacum si qua potuit vagantem
20 Fallere testa.

Dic et argutae properet Neaerae
Murreum nodo cohibere crinem;
Si per invisum mora ianitorem
Fiet, abito:

25 Lenit albescens animos capillus
Litium et rixae cupidos protervae;

male ominatis unam notionem, ita coalescentia unum quasi vocabulum efficiunt; ut *male dicere*, *bene dicere* et *maledicere*, *maledictio*. Unde nihil est cur cum multis codicibus *nominatis* scribamus.

V. 13. Proponit Horatius hac stropha causas, quibus ipse quoque permotus hunc diem celebrandum sibi existimet. Tanto enim homine, quantus est Augustus, imperium tenente pax omnibus civibus et vitae securitas certa est. — *atras curas*] cf. Carm. III, 1, 40. IV, 11, 35. — *tumultum*] Cic. Philipp. VIII, 1: „Potest esse bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. Quid est enim aliud tumultus nisi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, praeterea nullum nominabant. Gravius autem tumultum esse quam bellum, hinc intelligi licet, quod bello vacationes valent, tumultu non valent.“ — *per vim*] vide Zumpt. gr. lat. §. 455 annot. Significat autem intestinas turbas. cf. Carm. IV, 15, 18. — *unguentum*] vide ad Carm. II, 3, 13 sqq. — *Marsi duelli*] Egregie vetustatem vini Horatius indicat nomine infelicissimi et crudelissimi belli Italici, quo simul comparationem eorum temporum cum sua pacatissima aetate in legentium animis moveat. — *duelli*] vide ad Carm. III, 5, 38. — *si qua*] si qua ratione, quo casu. Virg. Aen. I, 18. — *Spartacum*] cf. Epod. 16, 5. — *argutae*] Argutum omnino id appellatur quod sensus et animum vehementer tangit; hinc de gravibus ponitur sonis sive gratis sive ingratis. cf. Carm. IV, 6, 25. Epist. II, 2, 90. — *properet*] cf. Carm. II, 11, 22 sq. — *murreum crinem*] h. e. murra madentem. Virg. Aen. XII, 100. Ovid. Met. III, 553. — *ianitorem*] Servi, quibus tradita erat custodia ianuae, ostiarii sive ianitores, pro sua animi natura aut in cella erant ostiaria aut catenis etiam alligati. Sic Ovid. Am. I, 6, 1:

Ianitor indignum dura religate catena,
Difficilem moto cardine pande forem.

Invisus autem ianitor iis est quos non admittit virgaque qua solebat esse armatus repellit. — *albescens*] nam fuit Horatius praecanus. Epist. I, 20, 24. — *iuventa*] vigor iuvenilis, non iuventus. Fuit autem L. Munatius Plancus cum M. Aemilio Lepido consul anni 712. — *ferrem*] non pro *tulissem*; sed thesis, condicio inest

Non ego hoc ferrem calidus iuventa
Consule Planco.

Carmen XV.

Uxor pauperis Ibyci,
Tandem nequitiae fige modum tuae
Famosisque laboribus:
Maturo propior desine funeri
5 Inter ludere virgines
Et stellis nebulam spargere candidis.
Non si quid Pholoën satis
Et te, Chlori, decet: filia rectius
Expugnat iuvenum domos,
10 Pulso Thyias uti concita tympano.
Illam cogit amor Nothi
Lascivae similem ludere capreae:
Te lanae prope nobilem
Tonsae Luceriam, non citharae decent

paulo tectior in adiectivo *calidus iuventa:* non ego hoc ferrem, si essem calidus iuventa. Insignis est huius loci brevitas. Ablativum enim absolutum quem vocant *Cons. Pl.* artissime coniungas cum *iuventa* i. e. iuventa qua vigui Consule Planco.

Carmen XV.

Castigatur anus libidinosa, quae cum iuventutis ac venustatis nihil praeter nomen (Chloris) retinuerit, tamen cum proterva filia amores magis exercere studet quam lanificium, quod pauperis hominis uxorem ad sustentandum mariti laborem maxime decet. Sic intelligitur primus versus, utique componendus cum extremis versibus. Nomina patet esse ficta, etiamsi corrupti eius aetatis mores magnam haud dubie talium muliercularum copiam protulerunt. Coniuncta eadem nomina Carm. II, 5, 17 sq., sed aliam Chloridem certe esse primo obtutu intelligitur. Pholoë etiam est I, 33, 7. Cf. Carm. I, 25. IV, 13. Quo tempore carmen compositum sit, ignoramus.

V. 3. *famosis laboribus*] Consulto ut videtur infamis quaestus *labor* appellatur, quo provocetur honestorum laborum (*lanificii*) oppositio. — *ludere*] Publ. Syrus 49: „Annus cum ludit, morti delicias facit.“ — *stellis*] Est amplificatio superioris sententiae per similitudinem et metaphoram; cuius rei multo frequentior est usus apud Tibullum et similes poetas. — *Thyias*] vide ad Carm. II, 19, 9. — *Luceriam*] Apuliae oppidum, lanae praestantia nobile. — *flos purp. rosae*] cf. Carm. IV, 10, 4. — *vetula*] Sic plurimi et boni codices, etiam Scholiastae; atque ea altori lectioni *vetulam* nescio cur cedat. Qui offendebantur adiectivi enallage, *vetulam* corrigendum putarunt. Enallage autem cur adhibita sit, in promptu est; nam cum pro vino diceret *cados*, eos hoc adiectivo non potuit bene exornare.

15 Nec flos purpureus rosae
Nec poti vetula faece tenus cadi.

Carmen XVI.

Inclusam Danaën turris aënea
Robustaeque fores et vigilum canum
Tristes excubiae munierant satis
Nocturnis ab adulteris,
5 Si non Acrisium virginis abditae
Custodem pavidum Iuppiter et Venus

Carmen XVI.

Argumentum carminis cernitur in laude aureae mediocritatis, versu 21 simplicissime proposita; qui versus cum insequentibus, quibus quid illud de mediocritate iudicium ad ipsius Horatii res valeat exhibetur, mediam et summam sententiam et strophaeum numero et sententiarum gravitate efficit. Nascitur exordium poetica potestatis auri descriptione a Danaë Acrisii filia potita; fabulam sequitur (vv. 9. 10) ipsa de auro sententia neque tamen generali quadam ratione expressa, sed duobus quibus nimia illa potestas probatur modis illustrata. Suo deinde more Horatius tria addit exempla, unum ex fabulis primorum temporum, alterum ex Graecorum rebus gestis, tertium a Romanis suae aetatis sumptum; et tertium quidem non nominibus insignitum sed indiciis satis tum accuratis quodam modo tactum (v. 15. 16). Adhuc cum ad mores et animos hominum quid divitiae valeant nondum sit expositum, quinta strophe et quid mali secum habeat nimia auri cupiditas ostenditur et ad ipsius poetae condicionem transitus paratur. Qua parte absoluta cum ad fastigium quasi carminis perventum est, in altera parte accipimus ingenuam et amabilem Horatii de suis studiis suaque animi temperantia confessionem. Clauditur denique carmen iterum posita generali sententia, sed nova forma et quae cum brevitate gravitatem mire coniungat; sic ad finem optime decurrit neque quidquam est quod demi velis aut, nisi egregie coniuncta dilacerare placeat aut mutilare, demere possis. Ceterum quod de suis rebus ita scripsit, in eo neque ingratum neque arrogantem in Maecenatem animum prodidit; immo vero qualis ab amicis optime perspiciebatur, talis etiam ut ab aliis agnosceretur et hoc carmine voluit efficere et aliis de eadem re sed diversa ratione conscriptis. cf. Sat. I, 6. II, 6. Epist. I, 19. coll. I, 1. I, 7. Quando haec composuerit Flaccus quis dicat, cum nihil ex ipso carmine invenias nisi iam accepisse eum Sabinam villam? Fuerunt tamen, qui a. 726 compositum carmen suspicarentur, ac putarent, eo tempore factum esse ut Horatius frustra ab Octaviano in regiam ad scribendas epistolas vocaretur. Qua suspicione nihil potest esse magis incertum.

V. 1. Acrisius Argivorum rex cum oraculum accepisset interfectum se iri a puero, quem Danaë filia peperisset, filiam ne omnino pareret in aeneam turrim inclusit. Sed Iuppiter in auream pluviam mutatus ad virginem pervenit. Ovid. Met. IV, 611. Hom. Il. XIV, 319 sqq. Quam fabulam quomodo interpretatus sit Horatius, ut aurum ad pessima quaeque aditum parare ostenderet, manifestum est. — *munierant*] De indicative modo vide Zumpt. gr. lat. §. 519. cf. Carm. II, 17, 27. — *Munire*] verbum poe-

Risissent: fore enim tutum iter et patens
Converso in pretium deo.

Aurum per medios ire satellites
10 Et perrumpere amat saxa potentius
Ictu fulmineo: concidit auguris
Argivi domus ob lucrum

Demersa exitio; diffidit urbium
Portas vir Macedo et subruit aemulos
15 Reges muneribus; munera navium
Saevos illaqueant duces.

Crescentem sequitur cura pecuniam
Maiorumque fames. Iure perhorrui
Late conspicuum tollere verticem,
20 Maecenas, equitum decus.

Quanto quisque sibi plura negaverit,
Ab dis plura feret: nil cupientium

tica quadam libertate cum *ab* part. coniungitur, quia quod munitur simul ab inimico aliquo impetu defenditur. — *fore*] Potuit infinitivus poni, quia in *ridendi* verbi notione inest simul altera dicendi sciendique. cf. Zumpt. gr. lat. §. 620. — *pretium*] Hoc vocabulum quamvis aurum significet, non abiecit suam naturam; fuit enim aurum pretium etiam, quo corruptis custodibus deus admissus est. — *satellites*] tyrannorum. — *perrumpere saxa*] saxis nihil durius est, fulmine nihil violentius. Quanta igitur auri vis, si utrumque superat! — *potentius*] Positivus est Art. poet. 40, serioribus scriptoribus usitatior. — *amat*] vide ad Carm. II, 3, 10. — *auguris*] Amphiarai, qui cum fatum quod sibi instaret, si cum Polynice Thebas aggrederetur, bene sciret atque iturum se constanter negaret, tandem Eriphylae a Polynice aureo monili corruptae precibus et adhortationibus cessit in mortemque abiit. cf. Hom. Od. XI, 325. Filius Alcmaeon patrem ulturus matrem occidit, ipse ob idem monile a fratribus uxoris necatus est.

V. 13. *diffidit*] Egregie hoc de nimia auri potentia. Sic Cicero de divin. I, 13 *saxo diffisso*. — *vir Macedo*] Philippus, Alexandri pater, de quo Cicero ad Att. I, 16: „Omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus auro onustus ascendere posset.“ — *subruit*] Proprie de arboribus, quarum radices, et de muris, quorum fundamenta cuniculo subruuntur; sic eximia h. l. oritur imago regum firmiter stare se credentium, clam vero subrutorum. — *munera*] conduplicatio ad variam vim auri ostendendam aptissima figura. — *navium duces*] Menodorus s. Menas Cn. Pompeii libertus, S. Pompeii dux classis, auro captus ad Octavianum descivit, dein hoc relicto ad Pompeium rediit, tum iterum corruptus ad alterum defecit. — *cura*] ne perdantur; *fames*, ut augeantur divitiae. — *perhorrui*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *equitum decus*] Recte ii videbant qui quaesitam hanc compellationem dicebant. Etiam Maecenas poterat esse maior quam volebat. cf. ad I, 1, 1.

V. 21. *plura*] Sententia plana: summas esse in continentia animi divitias. Sed vide artificiosam *plura* vocabuli positionem, bis arsim choriambi tenentis maximeque animum

Nudas castra peto et transfuga divitum
Partes linquere gestio,
Contemptae dominus splendidior rei
Quam si quidquid arat impiger Apulus
Occultare meis dicerer horreis
Magnas inter opes inops.

Purae rivus aquae silvaque iugerum
Paucorum et segetis certa fides meae
Fulgentem imperio fertilis Africae
Fallit sorte beatior.

Quamquam nec Calabrae mella ferunt apes,
Nec Laestrygonia Bacchus in amphora
Languescit mihi nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis,

Importuna tamen pauperies abest,

tangentis. — *nudus castra*] Castrorum imago non rara de sectis philosophorum; cui imagini *nudus* voc. bene accommodatum est; quippe nihil se armorum, i. e. artium quibus parentur opes, secum se ferre ait. Etiam in amplificatione *et transfuga gestio* metaphora continuatur. — *splendidior*] Saepe sic adiectivum a Romanis participio verbi *esse* carentibus participii instar usurpatur. Graeci addunt *ὤν*. — *contemptae*] nimirum ab aliis. — *arat*] Caesurae vi producitur ultima syllaba ut III, 24, 5; quod qui non excusarent, mutarunt *impiger* in *non piger*. cf. Epod. 2, 42. — *inter opes inops*] Splendida haec sententia ne quid amittat gravitatis unius versus spatium non egreditur. Similis verborum oppositio frequentissima, ut Cic. Tusc. III, 19, 44. — *horreis*] cf. Carm. I, 1, 9.

V. 29. *certa fides*] Hoc non ita dixit, tanquam sui agri semper certa esset fides, verum inest hypothetica potius sententia: „si agellus non premitur sterilitate.“ Ceterum cf. Carm. III, 1, 30. Reliqua pars huius strophae multis ac variis interpretationibus tentata est. Simplicissima tamen verissima. *Sors* enim ea est, quam modica bona, qualia modo sunt descripta, solent praebere; cuius quidem significationis apud Horatium ubique inveniuntur exempla. Neque alterum, in quo haerebant, insolens est: *fallit beatior fulgentem; fallere* enim verbum cum participio non minus recte coniungi quam graecum *λανθάνειν*, locus est Horatianus qui ostendat: Epist. I, 17, 10; participii autem loco *beatior* est, ut supra *splendidior;* accusativum deinde ab eodem verbo cum participio coniuncto non esse alienum Virgilianus locus demonstrat Aen. VII, 350 sq. Iam cum addideris *beatum* id quoque esse quod beet, felices reddat homines (cf. Epist. I, 10, 14. Carm. I, 29, 1. II, 6, 21), hanc habebis sententiam: „agellus meus sorte quam praebet beatiorem me reddit, quam capere potest is qui maxima habet et fertilissima latifundia;“ in qua quid sit vituperandum non video.

V. 33. *Calabrae*] De praestantia Calabri mellis vide Carm. II, 6, 14. — *Laestrygonia*] Adiectivum quo vinum significatur, ad vas, in quo inest, translatum, ut Carm. I, 9, 7. Nam intelligendum vinum Formianum, quod est inter nobilissima (Carm. I, 20, 11); etenim ad Formias olim Laestrygones habitasse ferebantur; de quibus Hom. Od. X, 82. Ovid. Met. XIV, 233. — *Gallicis*] nam in

Nec, si plura velim, tu dare deneges.
Contracto melius parva cupidine
40 Vectigalia porrigam,
Quam si Mygdoniis regnum Alyattei
Campis continuum. Multa petentibus
Desunt multa: bene est cui deus obtulit
Parca quod satis est manu.

Carmen XVII.

Aeli vetusto nobilis ab Lamo,
Quando et priores hinc Lamias ferunt

cisalpina Gallia optimae tum erant oves. — *cupidine*] vide ad Carm. II, 16, 15. cf. Stob. S. 39: „*Ἐπίκουρος ἐρωτηθείς, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν, καὶ τοῖς οὔσι προστιθείς, ἔφη, τῆς δὲ χρείας τὰ πολλὰ περιτέμνων.*“ — *vectigalia*] primum publici erant reditus, deinde etiam privati; sic h. l. et Sat. II, 2, 100. Cic. de off. II, 25. Iam cum *porrigere* propria sit notione *extendere*, sententia versus satis plena est; neque enim negligendum est voc. *melius* i. e. rectius. Senec. Ep. 89: „Quousque fines possessionum propagabitis? — — quousque arationes vestras porrigetis?“ — *Mygdoniis*] vide ad Carm. II, 12, 22. — *Alyattei*] De hac genitivi forma nominis *Alyattes* vide Zumpt. gr. lat. §. 52. 4. Fuit autem Alyattes Croesi pater. — *bene est*] vide Zumpt. l. l. §. 365. extr. cf. Epist. I, 1, 89. Alpheus in Anthol. Pal. II. p. 39: „*Οὐ στέργω βαθυλήϊους ἀρούρας, Οὐκ ὄλβον πολύχρυσον, οἷα Γύγης. Αὐτάρκους ἕραμαι βίου, Μακρῖνε· Τὸ μηθὲν γὰρ ἔγαν ἄγαν με τέρπει.*“

Carmen XVII.

Parvum hoc carmen ne prave aestimetur, considerandum est totum esse iocose scriptum neque videri Horatium quod schedulae ad amicum missae olim inscripsisset aliam ob causam libris edendis inseruisse, nisi ut Lamiae amicitiae pignus alterum etiam consecraret. Nam ut ii non recte videntur iudicasse qui Horatio indignum hoc putarent eique abrogare conarentur, sic cavendum est ne iusto maior huic carmini honor tribuatur. Misit enim, ut videtur, Horatius hanc schedulam Lamiae ob natalem altero die celebrandum gratulaturus. Quod ut amice et cum quadam protervitate faceret, plene ore et magnifice exorditur, laudat magnopere nobilitatem eius et genus atque ita se gerit, ut nihil nisi gravissima vota subsequi posse putes. Iam quid sequitur? Levicula ad tristiorem (vide ad I, 26) amicum admonitio, ut cum timendum sit ne crastinus dies tristi coelo obscuretur, quantum possit festum cum familis domi celebret, tempestatem vitet, cutem curet. Ea carmen, quod si non grave et sublime, si multiplici artificio non limatum, si orationis luminibus non exornatum est, tamen non caret venustate et gratia. Neque sunt ii probandi qui versus 2—4 eiiciendos censebant; nam et quae in iis menda vel vitia inesse dicuntur, iusta interpretatione recta videbuntur neque perturbanda est haud fortuita carminis aequabilitas.

V. 1. *vetusto*] Quam vani olim fuerint Romani in investiganda et arroganda antiqua gentis origine, ostenditur etiam Ciceronum exemplo, qui Plutarcho (vit. Cicer. 1) teste

Denominatus et nepotum
Per memores genus omne fastos,
5 Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum moenia dicitur
Princeps et innantem Maricae
Littoribus tenuisse Lirim

Late tyrannus: cras foliis nemus
10 Multis et alga littus inutili
Demissa tempestas ab Euro
Sternet, aquae nisi fallit augur

Annosa cornix. Dum potes, aridum
Compone lignum; cras Genium mero
15 Curabis et porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

genus duxerunt a Tullo Attio, quem βασιλεύσαντα dicit ἐν Οὐολούσκοις, Aurelio Victore (c. 81) auctore a Tito Tatio rege. Ipse M. Cicero iocose, ut videtur, Tusc. I, 16, 38: „meo regnante gentili" i. e. Servio Tullio. Neque credendum est, Lamiam ipsum gentem ad fabulosum regem Laestrygonum, Neptuni filium, voluisse ducere; intelligamus potius innocentem Horatii familiariumque iocum. — *quando*] quoniam. Sat. II, 5, 9. II, 7, 5. Deinde *priores* Lamiae i. e. pristini, primi opponuntur eorum nepotibus usque ad eos qui tunc vivebant. — *memores fastos*] Carm. IV, 14, 4. Sunt autem annales libri aut quos Lamiae vere continuarunt aut iocose ficti. — *auctore ab illo*] Sic revertitur ad primum versum copulaturque interrupta sententia; quare omnium codicum scriptura *ducis* cur cedere debeat Heinsii coniecturae *ducit*, non liquet. — *Maricae*] deae littoris Minturnensium. — *late tyrannus*] Superlatio iocosa. De adverbii cum substantivo coniunctione cf. Carm. IV, 6, 3. Virg. Aen. I, 21. Ovid. Her. 17, 57: „Phrygiae late primordia gentis."

V. 9. *nemus*] non arbores, sed solum nemoris. cf. Carm. III, 18, 14. — *alga inutili*] Epitheton positum ex more antiquo non ad loci sed ad rei naturam accommodatum. cf. Sat. II, 5, 8. — *aquae*] pluviae. vide ad Carm. III, 10, 19. — *Genium curabis*] Dicebant antiqui cutem curare, corpus curare; iam cum Genio immolaretur die festo natali simulque corpus lautis epulis curaretur, lepide ausus est Horatius Genium curare (cf. Sat. II, 5, 38. Epist. I, 4, 15. Liv. hist. XXXVI, 18, 1), id quod potuit facilius, cum *genio indulgere*, quod fuit usitatum, non differat a corporis curatione. cf. A. P. 210. Qua ratione qui verba intellexerit, is profecto non perturbabitur religione veterum natali die a caede ac sanguine manum abstinendi. Qui Genio porcum non mactabant, sibi tamen non dubitarunt. — *operum solutis*] De genitivo cf. *iniuriarum absolvere*, *timoris absolvere*, similia; sic ipse Cicero pro Sext. c. 7 *legum solvere* (coll. Hor. Sat. II, 6, 68) Plaut. Rud. I, 4, 27 „ut me omnium iam laborum levas."

Carmen XVIII.

Faune, Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura
Lenis incedas abeasque parvis
Aequus alumnis,

5 Si tener pleno cadit haedus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina craterae, vetus ara multo
Fumat odore.

Ludit herboso pecus omne campo,
10 Cum tibi Nonae redeunt Decembres;
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus;

Inter audaces lupus errat agnos;
Spargit agrestes tibi silva frondes;
15 Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Carmen XVIII.

Faunum, in cuius tutela erant pecora (vide Carm. I, 17), precatur ut vitulis, haedis, agris huius anni propitius esse velit. Bis per annum Faunalia celebrabant, et Idibus Februariis et Nonis Decembribus; illo die venire Faunus (*incedas* v. 3), hoc *abire* dicebatur; neque utro die hoc carmen scriptum sit quisquam poterit dubitare. Nam si Decembribus Nonis, quomodo *incedas lenis* potuisset poeta precari? quomodo v. 5 condicionem proponere de futuro sacrificio? Deinde compara v. 10; verum ne turberis praesentibus *ludit*, *vacat* cett., cogita celeritate mentis etiam quae futura sint praesentia saepe videri. Versus autem 9—16 non praesentis sed futuri festi descriptionem exhibent. Quo anno compositum sit, nescimus.

V. 3. *lenis*] cfr. Ovid. Fast. II, 193: „Idibus (Febr.) agrestis fumant altaria Fauni.“ — *alumnis*] de vitulis, non de vernis. cf. Carm. III, 23, 7. — *pleno anno*] ad finem vergente. — *cadit*] Etiam *cadet* in codice; qui sic scripsit, erravit sed locum recte intellexit. — *craterae*] Duplex est forma, crater, cratera. cf. Sat. II, 4, 80. — *vetus ara*] In vetustate dignitas est. — *herboso campo*] Sub miti Italiae coelo tum etiam virent campi. — *audaces*] dei praesentia agni tuti sunt atque audaces, lupus contra mitis atque innocens. Sic augetur perfectae tranquillitatis descriptio. — *fossor*] agricola, imprimis vinitor, quem Acro intellexit. cf. Virg. Georg. II, 264. — *pepulisse*] ἀορίστως; vide ad I, 1, 4. — *ter*] Ternarius numerus referendus ad saltationis rhythmum anapaesticum.

Carmen XIX.

Quantum distet ab Inacho
Codrus pro patria non timidus mori
Narras et genus Aeaci
Et pugnata sacro bella sub Ilio;
5 Quo Chium pretio cadum
Mercemur, quis aquam temperet ignibus
Quo praebente domum et quota
Pelignis caream frigoribus taces.
Da lunae propere novae,
10 Da noctis mediae, da, puer, auguris
Murenae: tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis.

Carmen XIX.

Egregium hoc carmen, cuius virtutes non ab omnibus satis sunt perspectae, simile est Carm. I, 9. Scenam enim, qua provocatum quasi carmen fingatur, hanc esse credimus. Frigido, tristi et hiemali vespere Horatius inter complures amicos nescio ubi sedet; confabulantur, bibunt; tamen et confabulatio et potatio non minore premitur quam quo aura contrahitur frigore. Languor ad summum iam fastigium elatus est ieiuna historicarum et mythologicarum rerum enumeratione, qua unus reliquos paene videtur enecare. Tum Horatius internis et externis frigoribus cruciatus, animum ut effundat in hoc carmen quasi erumpit quo iustum convivium parari iubet symbolis; nam calorem desiderat et vigorem. Sic nisi fallor omnes carminis partes placide conveniunt; primum qui loquitur interrumpitur et vituperatur, cum prisco Inacho cum Codro et Troianis misso rectius indicet, qua ratione tempestatis tristitia graeci vini calore mitigetur etc.; deinde excitantur amici, ut velocius bibant, cuius rei exemplar praeit poeta uno quasi spiritu ter ut sibi vinum infundatur poscens (v. 9. 10), tandem in furorem se agens (v. 18). Vocantur tibiae et lyra, iubentur rosae, evocatur clamor, arcessuntur amicae. Si Murena, qui commemoratur, is est, qui cum Fannio Caepione conspiravit in Augustum, manifestum est scriptum esse carmen ante a. 732. Si quid tamen licet in hac re divinare, propter iuvenilem carminis ardorem iis potius accedo, qui ante a. 723 scriptum suspicantur, quam qui compositionis tempus in a. 729 vel 730 differunt Auguratus certe Murenae impedimento non est, quoniam ea aetate etiam iuvenes ad hoc sacerdotium perveniebant.

V. 5. *Chium*] Nobilissima graeca sive transmarina vina haec erant: Thasium, Chium, Lesbium, Sicyonium, Cyprium, Clazomenium. — *aquam temperet ignibus*] h. e. quis balneum parabit. Intelligenda enim est symbola, qua alius aliam partem coenae et comissationis praebebat. — *Pelignis*] Peligni in montibus habitabant. Est igitur frigus, quale apud Pelignos esse solet. — *lunae novae*] Fuerunt igitur Kalendae. De genitivo vide ad Carm. III, 8, 13. — *noctis mediae*] quia in mediam noctem convivium vult produci. — *auguris Murenae*] De Murena vide ad Carm. II, 2, 5 et ad Carm. II, 10. Qui cum inter convivas esset eo tempore augur factus, non alienum fuit bibere in eius honorem. — *commodis*] plenis, integris; ut Plaut. Asin. III, 3, 134: „Quid ego aliud exoptem am-

Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
15 Vates; tres prohibet supra
Rixarum metuens tangere Gratia
Nudis iuncta sororibus.
Insanire iuvat: cur Bercoyntiae
Cessant flamina tibiae?
20 Cur pendet tacita fistula cum lyra?
Parcentes ego dexteras
Odi: sparge rosas; audiat invidus
Dementem strepitum Lycus
Et vicina seni non habilis Lyco.
25 Spissa te nitidum coma,
Puro te similem, Telephe, Vespero
Tempestiva petit Rhode;
Me lentus Glycerae torret amor meae.

Carmen XX.

Non vides quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Gaetulae catulos leaenae?

plius nisi illud, cuius inopia est? Viginti argenti commodas minas." id. Rud. V, 2, 31: „Talentum argenti commodum magnum inerat in crumena." Duodecim autem cyathi efficiebant sextarium. — *tribus aut novem*] Numeri quid velint ex quattuor insequentibus versibus invenies, per ordinem Chiasmi cum hoc loco coniunctis. Dicit enim hoc: aut novem cyathis vini tres addantur aquae, quae mixtura poetis grata et ipsi Horatio —, aut tribus vini novem aquae, quae ratio decentioribus potoribus gratior erit. Coniunge igitur *supra tres*, vide ad Carm. III, 3, 11. — *insanire iuvat*] cf. Carm. II, 7, 28. IV, 12, 28. — *Bercoyntiae*] vide ad Carm. I, 18, 13. et cf. IV, 1, 22 sqq. De tibia compara Aristot. Polit. I, 8, 6: „οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικὸν ἀλλὰ μᾶλλον ἐρεθιστικόν." — *rosas*] hibernas, quae in Italia facillime arte colli poterant. — *non habilis*] propter diversam aetatem. *Lyci* nomen bis positum est contumeliae causa, ut Carm. IV, 13, 1. 2. Non minus bene vv. 25. 26 *te* pronomen in eadem arsi bis collocatum et ponitur contra insequens *me* et quas virtutes Telephus habeat clarius indicat. Nam in spissis capillis merito magna pars pulchritudinis cernebatur. — *tempestiva*] cf. Carm. I, 23, 12. — *lentus*], ut Carm. I, 13, 8, i. e. amor qui lente absumit; in torrendo enim ignis notio est. De Glycera cfr. I, 19.

Carmen XX.

Cum Nearchus, puer delicatus, eodem tempore et a Pyrrho iuvene et a puella peteretur, ipse autem neutrius amori se dederet, Horatius eam rem per se iocosam et rivalium inanibus amoris excitandi contentionibus ridiculam derisui ut praeberet aequalibus, severo vultu, gravibus

Dura post paulo fugiet inaudax
Proelia raptor,
5 Cum per obstantes iuvenum catervas
Ibit insignem repetens Nearchum:
Grande certamen, tibi praeda cedat
Maior an illi.

Interim, dum tu celeres sagittas
10 Promis, haec dentes acuit timendos,
Arbiter pugnae posuisse nudo

verbis, magnificis comparationibus, omni denique orationis apparatu auctam et amplificatam enarravit. Haec unice vera interpretandi carminis ratio videtur, quae cum nondum esset intellecta, non est mirum quod exstitit vir doctus, qui obscurum carmen et Horatio vix dignum haberet. Oeconomia simplex, ordo clarus, rerum verborumve certamen nullum. — Alii graecum exemplar imitatum putant Horatium. Qui non mihi persuaserunt: hoc certe Cydiae Hermionensis fragmentum (Schneidewin. del. p. 375. cf. Plat. Charm. p. 155. D):

Μὴ κατένανται λέοντος
νέβρος ἐλθὼν μοῖραν αἱρῆαι
κρεῶν,

quid magis poterit cum Horatiano componi quam sexcenti fortasse alii loci? Tempus compositionis incertum est.

V. 1. *periclo*] vide ad Carm. II, 2, 2. — *Gaetulae*] vide ad Carm. I, 23, 10. Plana erit sententia considerantibus, quam saepe Horatius comparandam rem cum re quacum comparatur ita confundat, ut singulae partes in unum quasi corpus coalescant. Tertium quod vocant comparationis cernitur in ira, qua ut leaena catulos sic puella Nearchum abductum repetere dicitur. In vv. 3. 4 noli negligere artificiosam vocabulorum dispositionem, qua libera antiquarum linguarum natura duplicem simul antithesin potuit efficere; *dura — inaudax, inaudax — raptor*, quae altera oxymori grata imagine etiam augetur. De v. *inaudax* vide ad Carm. I, 5, 8. Huc accedit, quod communi bonorum scriptorum usu tabulam inchoatam in singulas etiam partes persequitur; inde iuvenum (venatorum) catervae, inde postea sagittae et dentes. Dentes acuere aprorum magis est quam leonum (Hom. Il. XI, 416); quamquam ne haec quidem translatio exemplo caret. — *insignem*] pulchritudine eminentem. — *grande certamen*] Hi duo versus non Nearchum sed totam sententiam praecedentem explicant; hoc enim liberiore appositionis genere saepe utuntur latini scriptores; quod genus ut perspiciant discipuli videantque quomodo inter se differant non rara exempla, hos addo locos: Cic. Tusc. I, 26. 43. Liv. XXI, 5. Virg. Aen. VI, 223. VIII, 683. Hor. epist. I, 18, 49. Sat. I, 4, 110. *Praeda* ipse Nearchus; quare tantum non recepi duorum virorum doctorum facillimam emendationem *maior an illa*; in omnibus libris legitur *maior an illi*; unde quae sana explicatio possit inveniri nescio. Nam interpretantibus: „utrum tibi an illi potius praeda contingat" obstat adiectivum *maior*; et quam nuper tentavit Duentzerus explicationem, *maior* esse pro *maior quam vulgaris, egregia*, eam ideo non possum admittere quod nescio unde hoc adsumatur *quam vulgaris*. Diversus est locus, quem citavit Cic. Senect. 7, 24.

V. 11. *arbiter pugnae*] Nearchus, qui plane incuriosus certaminis adstat. Haec autem pueri negligentia et superbia lepida quadam gravitate descripta egregiam oculis proponit tabulam pictore non indignam. Etenim *palmam sub pede ponere* superbi est cum victoria etiam certantes con-

Sub pede palmam
Fertur et leni recreare vento
Sparsum odoratis humerum capillis,
15 Qualis aut Nireus fuit aut aquosa
Raptus ab Ida.

Carmen XXI.

O nata mecum consule Manlio,
Seu tu querelas sive geris iocos
Seu rixam et insanos amores
Seu facilem, pia testa, somnum,
5 Quocunque lectum nomine Massicum

temnentis, *humerum vento recreare* negligentis, aliud agentis. Fingendus autem puer est nudus; id quod praeter nudum pedem etiam humerus demonstrat. Nuditas autem index pulchritudinis et ex palaestra petita, unde scena sumpta videtur. — *Fertur*] Oblique et superbe hoc in Pyrrhum: dum vos pugnam paratis, is dicitur quantopere vos despiciat manifesto indicio aperuisse. — *Nireus*] Epod. 15, 22. Hom. Il. II, 673. — *raptus ab Ida*] Ganymedes. — *aquosa*] Ex Homero sumptum epitheton: *πιδήεσσα, πολυπίδαξ*.

Carmen XXI.

Cum M. Valerius Messalla Corvinus (natus a. u. c. 685, mortuus 757) non minore pacis quam belli laude insignis Horatio ad coenam se venturum olim promisisset, optimum sibi quod in fumario servaretur vinum promendum esse hic vidit. Quod dum facit, animi sui sensus ita prodit, ut ad ipsum vinum conversus primum aperiat, quanti Messallam habeat, deinde vini beneficam vim omnibus hominum et temporibus et condicionibus conspicuam celebret, denique ad coenam quam est instituturus reversus generosis amphorae donis quamdiu possint fructuros se esse polliceatur. Idem prope argumentum subiectum est Epistolae quintae libri I, quae partim ad illustrandas huius carminis nonnullas sententias partim ad discrimen quod intercedit inter lyricum genus et epistolam perspiciendum ab legentibus velim comparetur. Neque alienum est carmen I, 18. De anno quo hoc carmen ad amphoram scripsisse videtur Horatius quaerere inanis est opera. Hoc tamen addendum est, esse hoc carmen ex iis, quae non domi sedens solus et meditans, sed amicorum conventu cinctus data aliqua canendi occasione subita animi incitatione videtur effudisse. Eam enim Horatius prae se fert speciem et ostendit versu 7 *Corvino iubente;* quae verba ut coenam iam paratam, praesentes convivas, Messallam etiam fortasse *συμποσίαρχον* meliora vina clamantem audiamus haud dubia vi cogunt.

V. 2. *Seu tu*] Ex diversis haec sumpta sunt bibentium ingeniis et moribus; in aliis alia vini vis est; ipsum autem vinum innocens est et pium. Sic *pia testa* vocativus non est separandus a praecedentibus sententiis *seu — sive;* cum quibus ita coniungendus est, ut Carm. II, 2, 2 cum particula *nisi;* ubi vide quae comparaverim. Ad v. 1 cf. Epod. 13, 6. Tibull. II, 1, 27: „Nunc mihi fumosos *veteris* proferte Falernos *Consulis* et Chio solvite vincla cado.“ — *quocunque lectum nomine*] Legun-

Servas, moveri digna bono die,
Descende Corvino iubente
Promere languidiora vina.

Non ille, quamquam Socraticis madet
10 Sermonibus, te negliget horridus:
Narratur et prisci Catonis
Saepe mero caluisse virtus.

Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro; tu sapientium
15 Curas et arcanum iocoso
Consilium retegis Lyaeo;

Tu spem reducis mentibus anxiis
Viresque et addis cornua pauperi
Post te neque iratos trementi
20 Regum apices neque militum arma.

tur uvae; igitur etiam vinum legitur. Fingit autem Horatius, vinum iam cum legeretur, quippe quod videretur generosum esse, a vineae domino ad certum quendam finem et usum olim esse destinatum. Attamen quamquam optimum est Massicum, non poterit meliore die promi aut digniori homini apponi, quam hoc die, quo Messallae apponetur. — *Descende*] ex fumario. Cum hoc imperativo coniunge *promere*, non cum *iubente*. — *languidiora*] cf. Carm. III, 16, 34 sq. — *madet*] imbutus est. Verum egregie significatur vinum ipsum, quo qui satis biberunt madere dicuntur; ut prope iocose dictum sit: „quamquam philosophia madet, vino tamen non minus madebit.“ — *prisci Catonis*] cf. Epist. II, 2, 117. Sat. II, 1, 72. Cato autem Censorinus est, non Uticensis; cuius virtutem quam aliam dicas nisi moderationem et temperantiam?

V. 12. *lene tormentum*] Elegans oxymorum, ut Bacchyl. fragm. 26 γλυκεῖ' ἀνάγκα; huius enim tormenti vis, quamquam ne sentitur quidem, tanta est, ut dura plerumque ingenia mitescant. Nam de vena poetica aut ingenio oratoris non bene alii cogitarunt. — *Curas*] Sapientium curae quae debeant intelligi, ipse Horatius additis verbis *arcanum consilium* per amplificationem explanat. *Sapientes* enim non sunt philosophi, sed quicunque contracta fronte ac severo vultu gravia semper alere videntur consilia; quae ne imprudenter prodant anxii student cavere. Quorum quidem severitati quam belle opponatur *iocosus Lyaeus*, magis senties cum dativum *Lyaeo* esse credis quam cum ablativum. Ad totum locum compara Ovid. A. A. I, 237 sqq.:

Vina parant animos faciuntque caloribus aptos:
Cura fugit multo diluiturque mero.
Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor et curae rugaque frontis abit,
Tunc aperit mentes aevo rarissima nostro
Simplicitas artes excutiente deo.

sapientium] In lyricis Horatius genitivum eiusmodi verborum in *ium* formavit. cf. Epod. 1, 20. Carm. III, 24, 21; in satiris altera forma in *um* exeunte metri causa usus est: Sat. II, 3, 296. Sed cf. Carm. III, 18, 1. III, 27, 10. — *post te*] cf. Carm. I, 18, 5. — *iratos*] enallage adiectivi, non vitiosa, quoniam apex insigne

Te Liber et si laeta aderit Venus
Segnesque nodum solvere Gratiae
Vivaeque producent lucernae,
Dum rediens fugat astra Phoebus.

Carmen XXII.

Montium custos nemorumque, Virgo,
Quae laborantes utero puellas
Ter vocata audis adimisque leto,
Diva triformis,
5 Imminens villae tua pinus esto,
Quam per exactos ego laetus annos
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

est maiestatis ac potentiae, ad quam ab ipsis regibus recte ira transfertur. — *laeta*] propitia, ut Claudian. Epist. 2, 58: „Saltem absens, regina fave reditusque secundos Annue sidereo laeta supercilio.“ — *segnesque nod. solv.*] decentes, ut Carm. I, 4, 6. — *vivae lucernae*] In epulis et comissationibus non potuit desiderari lucernarum splendor, ad augendam laetitiam utique necessarius. Quare magna etiam in his fuit antiquorum hominum luxuria; reperiuntur enim aureae lucernae, argenteae, vitreae, marmoreae, omnes summa arte et elegantia elaboratae. Quid igitur mirum, quod lucernae quoque cum Libero et decenti Venere coenam *producere* dicuntur? Quamquam vere *amphora* produci dicitur; haec autem coenae vinum ministrat, ita ut cum amphora etiam coena producatur. cf. Carm. I, 27, 5. III, 8, 14.

Carmen XXII.

Parvum hoc carmen nihil est aliud nisi inscriptio tabulae, qua pinus villae imminens Dianae consecratur anniversariumque sacrificium vovetur. Quoniam id a poeta consilio sit factum, primus docet versus, scilicet ut Dianae tutelae silvam suam rite commendaret. In qua re nolo offenderis additis aliis quoque clementiae et potestatis eius deae indiciis. Mirum qui precibus adibant deos, ii multiplicis eorum potestatis memores non temere praedicabant numina. De qua re recordare, qua ratione apud Homerum (II. I, 37 sqq.) Chryses sacerdos Apollinem appellaverit. Ne hujus quidem carminis annus natalis explorari potest, nisi forte tum maxime scriptum putas, cum poeta a Maecenate villam Sabinam dono accepisset.

V. 1. *Montium*] cf. Carm. I, 21, 5. — *Virgo*] perpetua est haec laus virginitatis. cf. Carm. I, 12, 22. — *laborantes utero*] parturientes. — *puellae*] vide ad Carm. III, 14, 10. — *ter*] ternarius numerus in sacris frequens. cf. Carm. I, 28. 36. — *triformis*] τριμορφος; est enim in terra Diana, in coelo Luna, in inferis Hecate. cf. Virg. Aen. IV, 511. — *per exactos annos*] quotiescunque annus exactus erit, quotannis. Similiter Carm. III, 18, 5. — *verris*] Non dissimilis hostiae descriptio III, 13, 4 sqq. IV, 2, 55 sqq. Apri venatoribus ictum oblique inferunt; inde etiam Ovid. Her. 4, 104: „nec *obliquo dente* timendus aper.“ id. Met. VIII, 344: „obliquo latrantes dissipat ictu.“ Cui autem apro dentes eminere incipiunt, is ictum quasi meditatur.

Carmen XXIII.

Coelo supinas si tuleris manus
Nascente luna, rustica Phidyle,
Si thure placaris et horna
Fruge Lares avidaque porca,

5 Nec pestilentem sentiet Africum
Fecunda vitis nec sterilem seges
Robiginem aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno.

Nam quae nivali pascitur Algido
10 Devota quercus inter et ilices,
Aut crescit Albanis in herbis
Victima pontificum secures

Cervice tinget: te nihil attinet

Carmen XXIII.

Deos non magnitudinem sacrificiorum spectare, sed pietatem et voluntatem immolantium docet Horatius rusticam Phidylen, tristem eam quidem ac timentem, ne exiguis suis sacrificiis deorum favorem et benevolentiam sibi suisque agris et pecoribus conciliare non contingat. De simplici carminis oeconomia vix quidquam dicendum est. Phidyle autem — fictum haud dubie nomen neque ab argumento alienum, Φειδύλη a φείδεσθαι — neque villica est Horatii neque certa quaedam rustica mulier. In communi omnium rerum magnificentia ne in sacris quidem antiqua simplicitas retinebatur; quare cum rustici homines cum in omnibus rebus tum in sacris integritatem morum, ut fit, servarent, non potuit credo Horatius cuiquam rectius dare suam doctrinam quam rusticae mulieri, quippe quae magnis divitum hominum victimis conspectis pro sua animi simplicitate in eam sententiam incidere potuit, quasi dii gratiam ex magnitudine hostiarum metiri ac distribuere solerent. Villicam Horatii hanc non esse, vel unus demonstrat Catonis de Re Rust. 143 locus: „Villica rem divinam ne faciat iniussu domini aut dominae. Scito dominum pro tota familia rem divinam facere." De anno quo sic scriserit poeta ne coniecturam quidem facere licet.

V. 1. *Coelo supinas*] Similis Virgilii locus Aen. III, 176. — *nascente luna*] „Solent rusticae mulieres in initio primae lunae ad coelum effundere preces." Acro. Religiosi homines mensis cuiusque Kalendis sacrificabant. — *placaris*] De extrema h. v. syllaba vide Zumpt. gr. lat. §. 165. — *horna*] spicis hornotinis. Forma *hornus* poetarum est. — *avidaque porca*] cf. Sat. II, 3, 165. — *robiginem*] Cur ea sit sterilis disce ex Virg. Georg I, 150. — *alumni*] vituli, haedi, agni. cf. III, 18, 4. Bis tribus utitur exemplis: thure, fruge, porca; dein vitis, seges, pecora. Omnino ex consuetudine Horatii. — *grave tempus*] auctumnus. Sat. II, 6, 19. Juven. IV, 56: „Iam letifero cedente pruinis Auctumno." — *nivali*] Carm. I, 21, 6. — *devota*] Animalia enim statim post partum designabantur alia ad greges et labores alia ad aras. Sic Virg. Georg. III, 157—165. In Algido monte quercubus tecto porci, in herbosis Albanis pascuis boves sacri pasti ac sagipati videntur.

Tentare multa caede bidentium
15 Parvos coronantem marino
Rore deos fragilique myrto.

Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia
Mollivit aversos Penates
20 Farre pio et saliente mica.

Carmen XXIV.

Intactis opulentior
Thesauris Arabum et divitis Indiae

V. 14. *tentare*] lacessere, sollicitare. — *parvos deos*] Larium simulacra vel aenea vel lignea admodum parva esse solebant; quae tanquam epulatura sertis florum et fruticum bene olentium redimebantur. Quod cum pia Phidyle non negligat, *coronantem* partic. rectius intelligitur *quae coronas* s. *cum corones*, quam quod alii voluerunt *dummodo corones*. — *bidentium*] „Ambidens sive bidens ovis appellabatur, quae superioribus et inferioribus est dentibus.“ Fest. p. 5. — *immunis*] Diversissimae de hac voce interpretum opiniones in alia omnia abierunt; simplicissima tamen ratio etiam verissima est. Horatius hoc videtur dicere: si pura manus (immunis scelerum) aram complectitur, parvum etiam farris et salientis micae sacrificium tanti a diis habetur, quanti vel sumptuosissima hostia. Veram autem constructionem nunc cum Orellio hanc habeo: „Immunis manus si tetigit aram, mollivit aversos Penates farre pio et saliente mica, non blandior (futura) sumptuosa hostia (ablat.)“ Olim cum iis faciebam, qui *sumptuosa* nominativum esse voluerunt. Recte autem vidit Orellius, apud Horatium ubicunque syllaba per se brevis in caesura producatur, in consonantem, non in vocalem eam exire. Nec producitur syllaba *sa* positione litterarum bl apud Horatium; cf. Carm. III, 4, 49. A. P. 395. Carm. III, 6, 19. III, 1, 13. III, 11, 9. cfr. Carm. I, 3, 36. I, 15, 36. III, 5, 17. Ad sententiam cf. Eurip. apud Orionem Schneidew. p. 55: „*Εὖ ἴσθ' ὅτ' ἂν τις εὐσεβῶν θύει θεοῖς, Κἂν μικρὰ θύῃ, τυγχάνει σωτηρίας.*“ Denique perfecta etiam *tetigit*, *mollivit* (sic enim scribendum, non *mollibit*, vide Zumpt. gr. lat. §. 162., quod quamquam ex plurimis codicibus petitum, tamen ortum est ex male intellecto loco) inter se aptissime respondent. — *farre pio*] Poetica circumlocutio molae salsae. „Est autem *far pium* quod religioso animo offertur, et *sal* (mica) *saliens* est micans in igne, quae res boni ominis.“ Dissen. ad Tibull. III, 4, 10 p. 346.

Carmen XXIV.

Accedit hoc carmen iis, in quibus in corruptos suae aetatis mores eorumque originem, nimias privatorum hominum divitias, invectus est Horatius. Epod. 16. Carm. II, 15. Divitiae et luxuria cum perpetuo exagitent homines neque unquam ipsae ad aliquem finem perveniant, beatos reddere non possunt (v. 9); quare multo feliciores sunt ii qui simplicitati naturae propiores neque delicias vitae neque quae inde proveniunt mala cognoverunt (v. 24). Iam cum Romani semel ab ista via abducti in summam rerum perversitatem ceciderint, viro maxime opus est, qui refrenata licentia restitutoque recto

Caementis licet occupes
Tyrrhenum omne tuis et mare Apulicum,
5 Si figit adamantinos
Summis verticibus dira Necessitas
Clavos, non animum metu,
Non mortis laqueis expedies caput.
Campestres melius Scythae,
10 Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt et rigidi Getae,
Immetata quibus iugera liberas

rerum ordine optime et immortaliter mereatur de universae civitatis salute (v. 32). Haec superior pars carminis, aequabiliter et apte divisa. Altera non minor tota consumitur accurata magis et copiosa explicatione extremae prioris partis sententiae, additis simul remediis etiam desperatissimis coercendae libidinis avertendaeque perniciei. Duplici autem via, simul ineunda, eo posse perveniri ait, minuendis privatorum hominum divitiis ac meliore in pueris educandis ratione. Extremum denique carmen non sine arte eo unde exierat redit. — Non male suspicati sunt interpretes, compositum esse carmen anno fere 725 vel 726; quo tempore Augustus de emendandis moribus cogitavit. Primus statim versus ante a. 730 scriptum esse docet et recens est v. 25 sqq. bellorum civilium memoria.

V. 1. *Intactis*] a Romanis. De Arabia et India ignotis prope summarum divitiarum sedibus vide Carm. I, 29, 1. Epist. I, 6, 6. De caementis vide ad Carm. III, 1, 35, de prima syllaba nominis *Apulicum* ad III, 4, 9. 10. — *adamantinos clavos*] Verbum *figere* cum Romanis ex proverbio in memoriam vocaret *clavos trabales*, de quibus vide ad Carm. I, 35, 18, summi vertices qui essent putandi incertum non reliquit. Sunt enim fastigia aedium, non quos alii satis mire voluerunt vertices hominum. Nam quid *summi* vertices hominum? Neque melior est interpretatio eorum, qui *summis verticibus* dativum esse putantes clavorum capita explicant. *Summi vertices aedium* facile intelliguntur ex praecedentibus versibus; nam cur caementa a divitibus in mare demittuntur, nisi ut in aggere *aedes* et turres exstruantur? In toto autem loco amara inest ironia. Sententia igitur haec est; licet omnium tu mortalium ditissimus utrumque mare villis tuis aggeribusque expleas, tamen cum Necessitas, Fatum, cui omnes sunt subiecti, in altum iam exstructis molibus clavos suos infigit tibique ipsi finem instare clamat, frustra dives es neque caput tuum ex mortis vinculis divitiae liberabunt. cf. Carm. III, 1, 14 sq. Quidquid conaris, irritum est; cum ad finem tibi videris pervenisse, cum aedificiis etiam te fructurum et gavisurum putas, en adest Mors extremam quasi manum operi admovens. De producta posteriore verbi *figit* syllaba vide ad III, 16, 26. Supervacanea igitur videtur transpositio, quam *Axtius* suasit: „si summis adamantinos Figit verticibus.“ — *campestres*] *νομάδες*. Et cf Aesch Prom. 709: „*Σκύθας δ' ἀφίξει νομάδας, οἳ πλεκτὰς στέγας Πεδάρσιοι ναίουσ' ἐπ' εὐκύκλοις ὄχοις.*“ Sallust. fr. p. 258. Gerl. „Scythae Nomades, quibus plaustra sedes sunt.“ — *rite*] A sacris h. v. ad rectum ordinem, inde ad vulgarem usum, ad solitam agendi rationem descendit. Sic apud Virgilium Aen. IX, 352. — *immetata*] Aureae hoc aetatis est, quod agri limitibus et terminis nondum sunt signati. Virg. Georg. I, 126. Ovid. Met. I, 135. — *Fruges et Cererem*] *ἓν διὰ δυοῖν*. — Ad insequentes ver-

Fruges et Cererem ferunt
Nec cultura placet longior annua
15 Defunctumque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus
Privignis mulier temperat innocens
Nec dotata regit virum
20 Coniux nec nitido fidit adulterо;
Dos est magna parentium
Virtus et metuens alterius viri
Certo foedere castitas;
Et peccare nefas aut pretium est mori.
25 O quisquis volet impias
Caedes et rabiem tollere civicam,
Si quaeret pater urbium
Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam,
30 Clarus postgenitis: quatenus — heu nefas! —
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quaerimus invidi.

sus lege quae apud Caesarem B. G. IV, 1 sunt de Suevorum simili vita.

V. 18. *temperat*] temperamus alicui vel ab aliquo, quem neque iniuste quid facere iubemus neque malo conamur afficere. Sic saepe apud Ciceronem, alios. — *dotata*] Plaut. Men. V, 2, 16: „Ita istae solent, quae viros subservire sibi postulant *dote fretae*.“ — *dos est*] Repete *illic*. Bene haec sententia explicatur h. l. Plauti Amphitr. II, 2, 207: „Non ego illam dotem mi esse duco, quae dos dicitur; Sed pudicitiam et pudorem et sedatam cupidinem, Deum metum, parentum amorem et cognatum concordiam. — *parentium*] vide ad Carm. III, 21, 14. — *metuens alterius viri*] cf. Carm. III, 19, 16. Ceterum *virtus et castitas* altera alteram illustrat: ἓν διὰ δυοῖν. — *Et peccare*] Haec ne cum iis quae proxime praecedunt arte coniungas, vetat grammatica ratio; quare hic quoque repete *illic* ex v. 17. Deinde premendum est vocabulum nefas, ut Carm. IV, 3, 22; *aut* particula duarum rerum, quae solae fieri cogitarive possunt, alteram addit, quae, si non sit quod superiore loco positum est, necessario debeat esse: widrigenfalls, alioquin, ut apud Virgilium Aen. X, 630. Quam particulae vim si bene teneas ac praeterea *pretium* ex iis esse vocabulis quae solemus media appellare memineris, nihil erit quo amplius impediaris. — *quisquis*] si quis; omnes qui. Quare noli cum Bentleio iteratum interrogans pronomen *quis*, *quis* praeferre. — *pater urbium*] Quamquam genetalis est sententia, Augustus tamen tecte monstratur; in qua re cavendum est ne videre quis sibi videatur patris patriae nomen, quo anno demum 752 auctus est Augustus. *Urbes* tamen ut Carm. I, 35, 10 contra gentes, rudes eas atque incultas, ponuntur, sic cum omnibus suis vitae hominum ornamentis hic cogitantur. — *clarus postgenitis*] quoniam virtutem aequales invidia, ve-

Quid tristes querimoniae,
Si non supplicio culpa reciditur;
35 Quid leges sine moribus
Vanae proficiunt, si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
Mundi nec Boreae finitimum latus
Durataeque solo nives
40 Mercatorem abigunt, horrida callidi
Vincunt aequora navitae,
Magnum pauperies opprobrium iubet
Quidvis et facere et pati
Virtutisque viam deserit arduae?
45 Vel nos in Capitolium,
Quo clamor vocat et turba faventium,
Vel nos in mare proximum
Gemmas et lapides aurum et inutile,
Summi materiem mali,
50 Mittamus, scelerum si bene poenitet.
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa et tenerae nimis
Mentes asperioribus
Formandae studiis. Nescit equo rudis
55 Haerere ingenuus puer
Venarique timet, ludere doctior
Seu Graeco iubeas trocho

neritione postevi persequuntur, cf. Epist. II, 1, 10 sqq. Quare invidi non ad quaerimus magis quam ad odimus referendum est.

V. 36. *Si neque*] Conditionalis sententia triplex est; eaque continuata usque ad v. 44. Ad sententiam conferas Taciti vocem Germ. 19: „Bonae leges minus valent quam boni mores.“ — *magnum*] Repetendum ex praecedentibus *si*. Cfr. Eurip. El. 374: „ἔχει νόσον Πενία, διδάσκει δ' ἔνδοα τῇ χρείᾳ κακόν.“ Hor. Sat. II, 3, 91. — *virtutis arduae*] ex imagine antiquis satis usurpata; nimirum in arduo monte arcem ea tenere fingebatur. Nobis via certe ad virtutem ardua est. — *clamor et turba*] ἓν διὰ δυοῖν. Sumpta haec ex pompa triumphali, qua qui suas divitias in communem usum conferre parati sunt, inter laetas populi acclamationes ducuntur in Capitolium. — *gemmas, lapides*] gemmae anaglyphae et cetypae; lapides sunt uniones. Ovid. Med. fac. 20 sq.: „Conspicuam gemmis vultis habere manum, Induitis collo lapides oriente paratos.“ — *equo haerere*] non „firmiter insidere“, sed „in equo se continere, non deiici.“ Sic etiam Cic. pro Deiot. 10. — *seu iubeas*] Horatius etsi cum *seu — seu* vel *sive — sive* particulis indicativum modum, ut vulgo fit, coniunxit, tamen a coniunctivo non potuit abstinere, cum res diceret non quae essent sed quae possent esse. Sic Carm. I, 4, 12. I,

Seu malis vetita legibus alea,
Cum periura patris fides
60 Consortem socium fallat et hospitem
Indignoque pecuniam
Heredi properet. Scilicet improbae
Crescunt divitiae; tamen
Curtae nescio quid semper abest rei.

Carmen XXV.

Quo me, Bacche, rapis tui
Plenum? quae nemora aut quos agor in specus

12, 53—55. — *trochus*] rota ferrea cum anulis crepitantibus, quam pueri virga ferrea circumagebant; ludus graece *χρικηλασία* dictus. Graecus dicitur non sine contemptione peregrini moris. — *vetita legib. alea*] cf. Cic. Philipp. II, 23. — *Consortem socium*] Consortes sunt quibus eadem sors; inde et cognati, quia sors etiam patrimonium, et qui lucri faciendi causa sortes composuerunt. Hi consortes socii. — *properet*] transitive, ut Epist. I, 2, 61; est enim omni opera et quam citissime parare. — *improbae*] ingentes. Virg. Aen. XII, 687. — *curtae*] ex opinione cupidorum hominum. Solon 11, 71 (Schneidew. Del. p. 27): „*Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται· Οἳ γὰρ νῦν ἡμέων πλεῖστον ἔχουσι βίον, Διπλάσιον σπεύδουσι. τίς ἂν κορέσειεν ἅπαντας;*" Carm. III, 16, 42. — *nescio quid*] graviter et ironice dictum; deest enim animi temperantia, otium. cf. Carm. II, 16, 7.

Carmen XXV.

Non tam dithyrambus est, ut carm. II, 19, sed dithyrambica i. e. sublimi ratione tentata Augusti imperatoris laudatio. Cuius res gestas, divinas magis quam humanas, merito celebraturus poeta tanta admiratione ac paene furore correptum se sensit, ut Bacchi numine impletus ex vulgari hominum coetu in sacras regiones Baccharumque societatem ablatus esse sibi videretur. Quae fictio poetico ornatu nudata hoc dicit, cum Augusti ingentia facinora humanas facultates excedere divinaque mente procreata videantur, eum etiam poetam qui merito illa canere velit divina ope quam maxime adiutum et instructum esse debere; etenim deum, qui Baccharum feros animos flectere, corporibus insolitum robur dare possit, imbecillum etiam hominem ad coelestem cantum extollere. Verum — sic clauditur carmen — periculosum simul et blandum est dei numini tradi; periculosum, quia non omnibus contigit eam viam impune persequi; dulce, quia iste furor a deo venit, qui vini beneficio mortale genus hominum auxit. Sic infirmitatis accedit libera confessio, frequens illa quidem apud Horatium. — Scriptum putant anno 725 vel 726, quo omnes Augusti merita ac facinora stupentes tantum hominem inter deos prope referebant. Cf. Carm. III, 3, 11. Quamquam *Weberus* maiore, ut videtur, veritatis specie suspicatus est, accepto nuncio de victa Cleopatra captaque Alexandria Horatium ad tantam Octaviani laudationem elatum esse.

V. 2. *quae nemora*] De praepos. *in* huc quoque referenda vide Zumpt. gr. lat. §. 778. cf. Virg. Aen. VI, 692. *Specus* autem et antrum hoc

Velox mente nova? Quibus
Antris egregii Caesaris audiar
5 Aeternum meditans decus
Stellis inserere et consilio Iovis?
Dicam insigne recens adhuc
Indictum ore alio. Non secus in iugis
Exsomnis stupet Evias,
10 Hebrum prospiciens et nive candidam
Thracen ac pede barbaro
Lustratam Rhodopen, ut mihi devio
Ripas et vacuum nemus
Mirari libet. O Naïadum potens
15 Baccharumque valentium
Proceras manibus vertere fraxinos,
Nil parvum aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,

inter se differunt, quod specus dicitur de solitudine ac vastitate loci, antrum de divino poetarum deversorio. — *quibus antris*] non est dativus, sed ablativus loci. — *egregii*] cf. Carm. I, 6, 11. — *meditans*] meditatur poeta, qui quas celebraturus est res iis totus tenetur; iam cum divina in pectore poetarum vis saepe efficiat, ut simul atque oriantur cogitationes etiam proferantur, *meditari* ipsum *canere* potest significare. Sueton. Aug. c. 85: „Exstat alter aeque modicus *epigrammatum* (liber), quae fere tempore balnei *meditabatur*.“ — *indictum*] cf. Epist. I, 19, 32. Ut *indictum* est quod ante nunquam dictum est, ita *recens* quod nunquam ante auditum. — *exsomnis*] Baccha non somno est expergefacta, sed insomnis, perpetua vigilia agitata; scilicet deus somnum eam capere non patitur. Quod ne credas praepositione *ex* vetari, compara *excors* Epist. I, 2, 25; *exlex* A. P. 224; *exsanguis* Epist. I, 19, 18; *exsors* A. P. 305; *exspes* Epod. 16, 37. A. P. 20. Bacchae autem non alia mente sacras Thraciae regiones, dei vestigiis refertas stupent, atque ea qua poeta ab iis rebus quas solet canere distractus (*devius*) grandia admiratur atque excelsa ad canendum nunc sibi proposita facinora. Sic intelliguntur *ripae et vacuum nemus*, quae hoc tantum volunt, ut sacras regiones vel sublimes et adhuc poetae intentatas res apta allegoria illustrent. — *prospiciens*] nocte hiemali clarissimo lumine lunae illustrata. De hieme cfr. Ovid. Fast. I, 393: „Festa corymbiferi celebrabas Graecia Bacchi, Tertia quae solito tempore bruma refert.“

V. 12. *ut*] coniunge cum *non secus*. cf. Carm. I, 16, 7 sqq. Cic. Brut. 50, 188 *perinde — ut*, quae species quaedam est constructionis ad sensum quae vocatur. Nimirum *non secus, perinde, non aliter* (Ovid. Met. IX, 642) idem significant quod *ita*, cui relativa respondet particula *ut*. — *manibus vertere*] Exemplum ad ostendendam ingentem vim qua deus solet implere; ab hoc ad poetarum Baccho plenorum magnificentiam non longa est concludendi via. *mortale*] i. e. nihil quod homines sua vi canere possunt. — *dulce periculum*] oxymoron. — *Lenaee*] Hoc nomen cum pampino ostendit deum vini. cf. Carm. IV, 8, 33. Nomen factum est a *ληνὸς*, quod Baccho sacrum est torcular.

O Lenaee, sequi deum
20 Cingentem viridi tempora pampino.

Carmen XXVI.

Vixi puellis nuper idoneus
Et militavi non sine gloria;
Nunc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit,
5 Laevum marinae qui Veneris latus
Custodit. Hic, hic ponite lucida
Funalia et vectes et arcus
Oppositis foribus minaces.
O quae beatam diva tenes Cyprum et
10 Memphin carentem Sithonia nive,

Carmen XXVI.

Poeta Chloae amore captus sed non auditus tanta aegrimonia et tristitia obruitur, ut amoribus non iam idoneum se sentiens queratur: „Fuit olim cum in amore felix essem; nunc secus est. Ut miles militiae laboribus ferendis impar arma mea Veneri suspendam. Nam quid prosunt? Chloa precibus meis aures dare recusat. Sed verus et spretus amor inultus non erit; tu, dea, arrogantem castigabis.“ Hoc extremum ita intelligendum non est, ut suo amore velit capi Chloam, sed ut iure quodam talionis par pari referatur. Forma autem carminis tota est dramatica; poeta in aede (vide v. 4). Veneris secum loquitur, sed clara voce; deinde ministros arma portantes deponere iubet, tum ad deam conversus vindictam rogat. De tempore carminis admodum lubrica est coniectura.

V. 2. *militavi*] Haud rara apud poetas amantium cum militantibus comparatio: Carm. IV, 1, 16. Ovid. Am. I, 9, 1: „Militat omnis amans et habet sua castra Cupido.“ — *non sine*] Litotes ab Horatio saepe usurpata, ut Carm. I, 23, 3. III, 4, 20. III, 29, 38. — *arma*] Quae qualia fuerint ostendunt versus 6 et 7. Sed barbitos quoque inter arma est; de particula *que* vide ad Carm. I, 21, 14. — *laevum*] Cicer. divin. II, 39, 82: „Nobis sinistra videntur, Graiis et barbaris dextra, meliora.“ — *marinae*] ποντίας, πελαγίας. Carm. IV, 11, 15. Ovid. Fast. IV, 62: „a spumis est dea dicta maris.“ — *custodit*] eleganter dictum pro eo quod vulgo dicebant *latus tegere*, ut Sat. II, 5, 18. — *funalia*] Haec cum reliquis arma sunt protervorum iuvenum nocturno tempore cum funalibus per plateas circumvagantium portasque libertinarum statim non apertas vectibus effringentium. Ne *arcus* quidem tentandi sunt coniecturis ut Bentleiana *vectes securesque*, Cuninghamiana *vectes et harpae*. Furibundi prope adolescentes quid non potuerunt corripere? scilicet ut ianitores terrerent, ut ait vetus glossa. Nam in versu 8 ad vectes magis quam ad funalia et arcus referendo haerendum non est anxie. — *Cyprum*] vide Carm. I, 3, 1. — *Memphin carentem Sithonia nive*] Egregie hoc dictum; etenim frigus ut in rerum natura, sic in hominum pectoribus odiosum est Veneri; habent igitur haec verba causam, cur fore ille-

Regina, sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

Carmen XXVII.

Impios parrae recinentis omen
Ducat et praegnans canis aut ab agro
Rava decurrens lupa Lanuvino
Fetaque vulpes;
5 Rumpat et serpens iter institutum,

ret ut Venus frigidam, amoris caloribus non imbutam Chloën velit castigare. De templo autem Veneris in Aegypti hac nobilissima urbe vide Herod. II, 112; de Sithoniis ad Carm. I, 18, 9.

Carmen XXVII.

Galatea nescio qua ratione cum Horatio coniuncta — id quod probatur versu 14 — quam adhuc habuit sedem ac simul poetam relictura est. A quo consilio ille cum frustra, ut videtur, avocare eam tentaverit, ne omnino faciat iter persuadere iam non studet negatque se propterea eam malis prosequi omnibus, quibus neminem nisi malum et impium hominem plecti velit; immo praesentiam ei ac tutelam deorum se exoptare. Hoc unum se velle, ne procelloso hoc auctumni tempore iter instituat. Etenim tempestates non timere temerarium esse; temeritate autem pericula gigni et poenitentiae dolores. Quam quidem sententiam Horatius nudam sic et frigidam proponere noluit in eiusque locum substituit Europae exemplum et fabulam. Continuatur autem per triginta fere versus poenitentia Europae de levitate sua ac temeritate, ut luce clarius sit, non aliter atque in Carm. III, 3 et 11 huius carminis summam sententiam in ipsa fabula esse quaerendam quaeque praecedant reliqua rerum tantum occasionem explicare. Deinde sententia illa, qua scire dicimur homines quid relinquant, quid sint inventuri nescire, egregium locum in initio fabulae tacta est mirifice inter se oppositis strophis octava et nona. Iam si singulas fabulae partes cum Galatea vellet comparare, is magnopere erraret, quoniam in eiusmodi rebus ita fere fit, ut exemplorum et comparationum vis universa spectetur, non omnium rerum aut partium opportunitas. Ex quibus ut unum proponam, exitus de magno quo digna Europa habita dicitur honore nihil accommodatus est ad Galateam, nisi forte credis, hoc secutum esse poetam, ut levitatem et imprudentiam non posse corrigi diceret nisi intercedentibus deorum numinibus; id quod de suis rebus Galateae non licuit exspectare. Ceterum nescimus neque quae fuerit Galatea neque quo anno carmen scriptum sit.

V. 3. *rava*] „Ravi coloris appellantur qui sunt inter flavos et caesios“ Festus p. 135. — *Lanuvino*] Lanuvium, Latii oppidum, haud longe a via Appia situm; sic breviter significantur qui iter faciunt in Campaniam et Brundusium. — *rumpat et*] Sic omnes codd. praeter duos, in quibus *rumpit* legitur a Bentleio aliis receptum. Illud rectius; quod neque dicit quidquam aliud nisi per obliquam viam celeriter labi et sustentatur gravi ac plena versus secundi allitteratione: *ducat et — rumpat et*; qualem vehementer adamarunt poetae latini. — *mannos*] animal ex equo et asina natum, maximae celeritatis, quare ad rhedas trahendas

Si per obliquum similis sagittae
Terruit mannos: ego cui timebo,
Providus auspex,

Antequam stantes repetat paludes
10 Imbrium divina avis imminentum,
Oscinem corvum prece suscitabo
Solis ab ortu.

Sis licet felix ubicunque mavis,
Et memor nostri, Galatea, vivas,
15 Teque nec laevus vetet ire picus
Nec vaga cornix.

Sed vides quanto trepidet tumultu
Pronus Orion. Ego quid sit ater
Hadriae novi sinus et quid albus
20 Peccet Iapyx.

Hostium uxores puerique caecos
Sentiant motus orientis Austri et
Aequoris nigri fremitum et trementes
Verbere ripas.

frequenter adhibitum. cf. Epod. 4, 14. Epist. I, 7, 77. — *cui timebo*] Sic recte, cf. Ovid. Am. II, 11, 9: „Quid tibi, me miserum, Euros Zephyrosque timebo?“ In multis libris MSS. *quid*; quod vocabulum ex mala pronuntiatione insequentem litteram *t* iterantium scribarum (cuit timebo) ortum creavit tertiam lectionem *cur*. Qui *quid* receperunt, iis imposita erat necessitas interrogandi signum post voc. *auspex* ponendi; quo misere perit sententia. — *repetat paludes*] Indicium hoc appropinquantis tempestatis; iam vides cur providum se auspicem dixerit. *Stantes* autem ex illo genere est epithetorum quae ornantia dicuntur. De *auspice* vide ad Carm. I, 7, 27. Et cf. Sabin. epist. 1, 93: „Tiresias laeti *providus* augur.“ — *divina avis*] quia vaticinatur, ut A. P. 218. Sat. I, 6, 114. 9, 30. — *oscinem*] *Oscines* aves, quae cantu, *praepetes*, quae volatu augurium faciunt. — *ab ortu*] Qui augurium capiebant Romani, ad meridiem conversi solis ortum ad sinistram, occasum ad dextram habebant; inde sinistra fausta, dextra mala auguria. Graeci contra.

V. 15. *laevus picus*] mali ominis est, ut sententia ostendit; cur sit, cum laeva s. sinistra fausta habeantur, non satis patet. Conferas tamen Ovid. Ib. 128: „et *a laeva* moesta volavit avis,“ *Vetet* ex optimis codicibus; alterum *vetat* pravum esse in promptu est. — *pronus Orion*] Vergebat tunc Orion ad occasum a. d. V. Id. Novembr. — *ater*] funestus. Poeta ipse expertus est, quam sit periculosum iter per mare Adriaticum, cum olim ex Graecia in Italiam rediret. — *albus Iapyx*] vide ad Carm. I, 3, 4 et 14. — *hostium*] Ad hanc hostium exsecrationem lege Carm. I, 21, 13 sqq. — *caecos*] in quibus nec oculus videt nec mens cernit quid immineat periculi. cf. Virg. Aen. III, 200. — *verbere*] Singularis numeri huius nominis primus, tertius, quartus casus omnino

25 Sic et Europe niveum doloso
Credidit tauro latus et scatentem
Beluis pontum mediasque fraudes
Palluit audax.

Nuper in pratis studiosa florum et
30 Debitae Nymphis opifex coronae
Nocte sublustri nihil astra praeter
Vidit et undas.

Quae simul centum tetigit potentem
Oppidis Creten: Pater, o relictum
35 Filiae nomen pietasque, dixit,
Victa furore!

Unde quo veni? Levis una mors est
Virginum culpae. Vigilansne ploro
Turpe commissum an vitiis carentem
40 Ludit imago

Vana, quae porta fugiens eburna
Somnium ducit? Meliusne fluctus
Ire per longos fuit an recentes
Carpere flores?

45 Si quis infamem mihi nunc iuvencum

non inveniuntur, reliqui admodum raro; genitivus est apud Ovid. Met. XIV, 821. Sed cf. Epod. 10, 3. — *Europe*] Hom. Il. XIV, 321. — *latus*] poetice pro corpore, per synecdochen; ut Carm. II, 7, 18. — *medias fraudes*] pericula ac monstra, quae in medio mari sunt, ab iis qui in littore stant non cernuntur aut sentiuntur. Et cfr. Mosch. 2, 127: „Ἡ δ' ὅτε δὴ γαίης ἀπὸ πατρίδος ἦεν ἄνευθεν, Φαίνετο δ' οὔτ' ἀκτή τις ἀλίῤῥοθος οὔτ' ὄρος αἰπύ, Ἀλλ' ἀὴρ μὲν ὕπερθεν, ἔνερθε δὲ πόντος ἀπείρων κτλ.“ Tum egregium est *palluit audax*, quippe quo subita et magna animi Europae mutatio mirum in modum non exprimitur sed pingitur. Inde consulto *palluit* cum accusativo, ut Epist. I, 3, 10. — *debitae*] ex voto.

V. 33. Iam incipit magnifica de Europae moerore expositio, in qua si quaeras quid illa tandem commiserit, cur summo se supplicio dignam accuset, ipsa adest Europa quae respondeat v. 34 sqq. Nam dum per mare vehitur, ne verba quidem prae terrore potuit invenire; in terram exposita a tauroque destituta primum patris male deserti meminit seque quod levitate seducta filiae nomen prodiderit pietatemque furore i. e. temeritate vinci passa sit graviter accusat. Neque quidquam *culpa* est aliud et *turpe commissum* nisi hoc, quod insano amore eo pervenit, ut quem carissimum habuit patrem relinqueret. cf. v. 42—44. 49. — *unde quo*] Coniunctae ad graecum modum duae interrogationes. cf. Carm. III, 19, 6 sq. Virg. Aen. X, 670. — *vitiis*] Unum quidem intelligit vitium, sed pluralis numerus auget rem, ut saepe apud poetas. — *porta eburna*] Hom. Od. XIX, 562. Virg. Aen. VI,

Dedat iratae, lacerare ferro et
Frangere enitar modo multum amati
Cornua monstri.

Impudens liqui patrios Penates,
50 Impudens Orcum moror. O deorum
Si quis haec audis, utinam inter errem
Nuda leones!

Antequam turpis macies decentes
Occupet malas teneraeque succus
55 Defluat praedae, speciosa quaere
Pascere tigres.

Vilis Europe, pater urget absens:
Quid mori cessas? Potes hac ab orno
Pendulum zona bene te secuta
60 Laedere collum;

Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant, age te procellae
Crede veloci, nisi herile mavis
Carpere pensum

894. Altera adiectivi forma *eburneus* neque Horatius usus est neque Virgilius. — *fugiens*] Fugere apud poetas est rapide abire, exire. — *cornua monstri*] In aliis et codd. et editt. *tauri*, ex aperta interpretatione orta lectio.

V. 49. Venusti versus gravi oppositione: nam quae id impudenter fecit, quod patriam domum temerario amore inducta reliquit, ea etiam auget impudentiam, quod luce et coelo frui audet poenamque quodam modo detrectat. — *audis*] Brevitatem quae inest in hac pronominis *quis* cum altera persona coniunctione nostra lingua non assequitur. Omnes enim deos simul sic alloquitur; cognatum illud Virgilianum (Aen. IV, 625): „*Exoriare aliquis* nostris ex ossibus ultor, *Qui* face Dardanios ferroque *sequare* colonos.“ — *nuda*] propria significatione. Sequentem stropham fuerunt qui abesse mallent propter ingratam quam habet imaginem et pulchritudinis ineptam laudem. In qua re si quid peccatum est, id Horatio potius dandum est quam scribae nescio cuius fraudi et versus faciendi studio. Idem faciendum est iudicium de tertia strophe Carm. II, 20. — *urget absens*] Hoc quoque oxymoron, nam proprie praesentia sola urgent. vide ad Carm. II, 9, 9. — *pendulum*] „Horatius figuram Europae quasi moribundae et ab arbore pendentis exquisitiore modo depinxit, collum ipsum, cui in tali morte maximae erant partes, dicens *pendulum*. Verbo *laedere*, quod Janius h. l. audacius et doctius collocatum esse censet, comparemus Soph. Antig. 54 *πλεκταῖσιν ἀρτάναισιν λῃβᾶται βίου*.“ Iacob. Quaest. epic. p. 106. Inde iudica de eo quod in codd. etiam reperitur *secuta e* — *Ladere*. Ceterum hoc genus mortis vulgare in heroinis, ut in Iocasta, Phaedra. — *bene*] opportune. — *sive*] vide ad Carm. I, 2, 33. Acerbum hoc est et indignabundum mortis arbitrium; scilicet filiae, quae libere patrem reli-

65 Regius sanguis dominaeque tradi
Barbarae pellex. Aderat querenti
Perfidum ridens Venus et remisso
Filius arcu.

Mox, ubi lusit satis: Abstineto,
70 Dixit, irarum calidaeque rixae,
Cum tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.

Uxor invicti Iovis esse nescis.
Mitte singultus, bene ferre magnam
75 Disce fortunam; tua sectus orbis
Nomina ducet.

Carmen XXVIII.

Festo quid potius die
Neptuni faciam? Prome reconditum
Lyde strenua Caecubum
Munitaeque adhibe vim sapientiae.
5 Inclinare meridiem

quit, libere etiam mortis genus constituendum est. Sic intelligitur verbum *delectant* prope malignum, sic etiam saxa *acuta leto* i. e. ad mortem dandam natura instituta, a quibus qui desiliunt procella etiam acti celeriorem mortem inveniunt. Praeterea grave etiam est, quod *regius sanguis* appellatur, cui quid tristius potuit accidere quam in servitutem dari? — *remisso*] quia opus suum iam perfecit. — *lusit*] ludere aliquem est ludibrio habere, irridere. — *irarum*] cfr. Carm. II, 9, 17. IV, 9, 37. — *invisus*] Repetit Venus per iocum et irrisionem ipsius Europae verba paulum mutata, V. 45 sqq. — *nomina*] poetice de uno homine, ut Carm. IV, 2, 6.

Carmen XXVIII.

Neptunalibus (a. d. X. Kal. Aug.) poeta cum psaltriam Lyden apud se habeat, nescire se ait quid melius faciat quam vino et cantu Genio indulgere. Sic carmen dividitur in duas partes; primum vinum promere iubet Lyden (v. 1—8), deinde canere (9—16). Carmine amoebaeo Horatius Neptunum celebrabit, deinde Lyde Latonam et Dianam, tum coniunctis vocibus — id quod ex plurali numero v. 9 recte videtur concludi — Venerem et Noctem. Temporis notationem carmen non habet.

V. 2. *faciam*] Bentl. *facias* ex coni. propter insequens *prome*. Sed nihil opus emendatione; est enim ὕστερον πρότερον, vel, si mavis, aperit Horatius quae tacitus ante meditatus est de ratione, qua Neptunalia vellet celebrare. — *reconditum*] vetustum, molle; cf. Carm. II, 3, 8. — *strenua*] Adiectivum pro adverbio. cf. ad Carm. I, 2, 45. Epist. I, 2, 70. — *munitae sapientiae*] Quae sit munita sapientia patebit ex Carm. III, 21, 14, ubi vide. — *inclinare*] ad vesperam vergere; proprie de sole,

Sentis ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli consulis amphoram.
Nos cantabimus invicem
10 Neptunum et virides Nereidum comas;
Tu curva recines lyra
Latonam et celeris spicula Cynthiae;
Summo carmine quae Cnidon
Fulgentesque tenet Cycladas et Paphon
15 Iunctis visit oloribus
Dicetur, merita Nox quoque nenia.

Carmen XXIX.

Tyrrhena regum progenies, tibi
Non ante verso lene merum cado

ut Iuven. III, 316 *Sol inclinat.* Pronomen *se* apud Livium quoque saepius omissum. — *ac*] I. H. Vossius emendandum putavit *at;* sed coniunctivae particulae adversante saepe facultate instructae sunt: *ac tamen;* exempla ne apud Ciceronem quidem desunt. — *veluti*] pro *velut si*, ut Ovid. Met. IV, 596. *Stare* autem verbum admodum frequens est de rebus immotis ac durantibus; sic h. l. oppositum est superiori verbo *inclinare.* — *parcis*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *Bibuli*] M. Calpurnius Bibulus cum C. Iulio Caesare consul fuit a. u. c. 695. Sed iocose hoc nomen lectum; videlicet *bibere* gestienti vinum *Bibuli* consulis haud dubie gratissimum est. — *virides*] a colore aquae marinae. — *recines*] canendo respondebis, ut Carm. I, 12, 3. Versum decimum secundum accurate vides accommodatum esse decimo. — *Summo carmine*] *Summus* quamquam contrarius sua natura est *imo*, ut Epist. I, 1, 54, a loco tamen id vocabulum etiam ad tempus transfertur, ut contrarius sit *primus*, ut Epist. I, 1, 1; confer illud Lucani II, 211: „In fluvium *primi* cecidere, in corpora *summi.*“ — *Cnidon*] cf. Carm. I, 30, 1. — *oloribus*] De curru Veneris vide Ovid. Met. X, 717. — *nenia*] vide ad Carm. II, 1, 38. Ceterum cum Bentleio colon posui post v. 12 et comma post *dicetur;* dura enim est constructio aliorum, qui post *Cynthiae* commate posito dici volunt: „recines summo carmine eam deam, quae Cnidon etc.; dicetur merita Nox cet.“ Neque video, quid versuum 15. 16 constructio vetet probare Bentleii distinctionem, ut visum est Orellio.

Carmen XXIX.

Externam scribendi carminis occasionem praebuit Maecenas invitatus, ut ex urbe ad poetam rusticatum veniret. Cui voluntati cur Maecenas obtemperare debeat, causas propositas habemus v. 13—24; primum enim divitibus vices saepe iucundae sunt, quoniam frugalitas pauperum optimum solet esse remedium magnarum quibus divites tenentur curarum, deinde (v. 17) instat aestas, quam in urbe paene intolerabilem Romani saepenumero ruri, maxime in montibus, transigere solebant. „Verum, inquit, tu quidem, Maecenas, tui vix iuris es; civiles curae, publica salus uni-

Cum flore, Maecenas, rosarum et
Pressa tuis balanus capillis
5 Iamdudum apud me est. Eripe te morae
Nec semper udum Tibur et Aesulae
Declive contempleris arvum et

mum tuum undique captum habent, sed recordare (v. 29) futurarum rerum conditiones divina prudentia praeclusas esse humano intellectui, hominesque decere quae sint parata iis sapienter frui, bene scientes quidquid sit futurum id fluminum ritu fluere, modo placidum ac quietum modo turbidum ac violentum. Quare cum quietis rebus nimiae curae sint inanes, turbidis impares, nemo rectius vivit eo (v. 41), cui vespera cum venerit dicere liceat: hic meus fuit dies; qualiscunque crastinus erit, quibus bonis fructus sum ne deus quidem ea mihi auferet. Sic qui cogitat, verum is habet otium, non quaerendum illud quidem in tentanda fortuna, qua nihil est mobilius aut magis incertum. Quam ob rem (v. 49) quae benigna offert dona grato animo accipiantur; quae adversa aufert libenter reddantur ab eo qui quae vera sit dignitas, vera virtus, verae opes, sapienter sibi persuasit. Inde (v. 57) nascitur animi securitas ab omnibus externis et curis et periculis; quae si minantur, recti conscientia deorumque tutela omnia summoventur." Tale igitur carminis est argumentum; quo tres efficiuntur partes. Ac prima quidem sex strophas complexa invitationem habet cum generalibus causis, quibus ut veniat Maecenati suadetur; altera quattuor stropharum Maecenatis res et condiciones describit transitumque sensim parat ad tertiam sex strophas continentem, qua quid cogitet Horatius de vitae rationibus vicibusque libere ac diserte exhibetur. In qua partium distributione hoc quoque egregium est, quod qui totius carminis medii sunt versus (29—34) iidem principalem totius doctrinae originem ac quasi fontem ostendunt. Quapropter recte iudicarunt qui hoc multis nominibus laudandum carmen inter praestantissima referrent Venusini poetae. Quod quo anno scriptum sit certum non est; sed veri simillimum est, cum Maecenas aedes suas in Esquiliis iam habeat exstructas (v. 10), Horatium etiam in Sabina villa habitare ex initio perspicuum sit, praeterea versu 28 Teridatis et Phraatis Parthicorum discordia tangatur, ortum esse carmen non ante annum 729. Simile est pluribus de causis carmen III, 8.

V. 1. *Tyrrhena*] cfr. Carm. I, 1, 1. — *non ante verso*] usque adhuc recondito, nondum tacto, id quod honorificum est Maecenati. cf. III, 21, 6. — *lene*] vetustate delenitum; recentia enim vina acerba sunt. — *balanus*] hyperanthera semidecandra; nux autem posita pro oleo inde presso. — *nec semper*] Sic boni codd.; alii *ne;* illud tamen rectius, quia et ingratum est asyndeton neque obstat *nec* particula cum imperativo coniuncta. cf. Carm. I, 9, 15. I, 11, 2. III, 7, 29. Neque rectum videtur, quod Peerlkampius Batavus affirmavit, *contemplari* neminem posse nisi praesentem, non remotum. An vero *astra* cum *contemplamur*, non sumus remoti ab iis? Sic autem Romani dicebant. Immo in contemplando non tam praesentia inest hominum quam attentio animi et oculorum. Quae verbi significatio huic quoque loco bene convenit. Nam cum is, qui contemplatur aliquid, desiderium vel studium cognoscendae eius rei prodat, quid prohibet, quominus Maecenatem fingamus in turri sedentem fixis in circumiacentem regionem oculis, desiderio otiosae rusticationis plenum, sed nimiis curis Romae retentum? Dubitantem igitur et desiderantem stimulat Horatius, ut morae tandem finem faciat fastidiique plenam urbem animi relaxandi causa relinquat. Sic nihil dubitationis relinquitur, ne id quidem, quo trahenda

Telegoni iuga parricidae.

Fastidiosam descere copiam et
10 Molem propinquam nubibus arduis;
Omitte mirari beatae
Fumum et opes strepitumque Romae.

Plerumque gratae divitibus vices
Mundaeque parvo sub lare pauperum
15 Coenae sine aulaeis et ostro
Sollicitam explicuere frontem.

Iam clarus occultum Andromedae pater
Ostendit ignem: iam Procyon furit
Et stella vesani Leonis
20 Sole dies referente siccos;

Iam pastor umbras cum grege languido
Rivumque fessus quaerit et horridi
Dumeta Silvani, caretque
Ripa vagis taciturna ventis.

25 Tu civitatem quis deceat status
Curas et Urbi sollicitus times
Quid Seres et regnata Cyro
Bactra parent Tanaisque discors.

sit *semper* particula. — *Telegoni*] Hic Ulixis et Circae filius patrem, quem ut quaereret missus erat, inscius necavit in Italiamque delatus Tusculum condidit. Aesula inter Praeneste et Tibur sita est. *Udum* Tibur (cf. Carm. I, 7, 13) cum montibus eius regionis aestate amoenus locus. — *molem*] vide Epod. 9, 3. — *omitte*] Burmannus *o mitte* scribendum censuit, nimirum ne a iambo procederet versus; sed conferas Carm. I, 17, 7 ŏlentis; I, 29, 7 pŭer quis; I, 37, 15 rĕdegit, al. — *mirari*] cum levi ironia dictum. — *strepitum*] cf. Epist. II, 2, 70 sqq. — *aulaeis et ostro*] „Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulaea sub cameras tenderent, ut si quid pulveris caderet ab ipsis exciperetur." Schol. ad Sat. II, 8, 54. Ostrum significat peristromata purpurea lectorum tricliniarium. — *explicuere*] Sic proprie positum; etiam Sat. II, 2, 125. Ceterum vide ad Carm. I, 1, 4.

V. 17. *Andromedae pater*] Cephei ortus tunc fuisse dicitur a. d. VII. Id. Iul., Procyonis (Antecanis) ipsis Idibus Iuliis; Leonem sol intrabat a. d. XIII. Kal. Aug. Sic tribus stellis, ut solet Horatius, fervidissima pars aestatis indicatur. Vocabula *furit* et *vesani* propria sunt de diebus canicularibus. — *horridi Silvani*] Silvanus nemorum et arborum deus naturam silvarum ipse induit; nam „horrida siccae Silva comae", ut est apud Iuvenalem IX, 12. — *Urbi*] Nimis acuti fuerunt qui ex hoc loco Maecenatem tum praefectum Urbi fuisse coniecerunt. Scilicet perpetuam Maecenas habuit Urbis, imperii sedis, curam; nec unquam vere fuit praefectus urbi. — *regnata*] vide ad Carm. II, 6, 11. — *Tanais*] fluvii nomen pro accolis; similiter Carm.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit deus,
Ridetque si mortalis ultra
Fas trepidat. Quod adest memento
Componere aequus: cetera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare nunc lapides adesos
Stirpesque raptas et pecus et domos
Volventis una non sine montium
Clamore vicinaeque silvae,
Cum fera diluvies quietos
Irritat amnes. Ille potens sui
Laetusque deget, cui licet in diem
Dixisse vixi: cras vel atra
Nube polum pater occupato,
Vel sole puro; non tamen irritum
Quodcunque retro est efficiet neque
Diffinget infectumque reddet
Quod fugiens semel hora vexit.
Fortuna saevo laeta negotio et
Ludum insolentem ludere pertinax
Transmutat incertos honores
Nunc mihi, nunc alii benigna.

II, 9, 21. cfr. Carm. III, 8, 19. Bactriana, olim pars regni Persici, Augusti aetate partim Parthis partim Scythis subiecta erat. Haec igitur et Tanais Parthos significant et Scythas. Inest autem in hoc loco innocens ironia, qua nimia cura rerum publicarum reiicitur. — *trepidat*] Soph. fragm. 515. D.: „*Θνητὴν δὲ φύσιν χρὴ θνητὰ φρονεῖν, Τοῦτο κατειδότας, ὡς οὐκ ἔστιν Πλὴν Διὸς οὐδεὶς τῶν μελλόντων Ταμίας, ὅ τι χρὴ τετελέσθαι.*“ — *componere*] Per metaphoram sic dicitur de rebus ad usum recte ordinandis, ut proprie crines componere, togam componere. — *alveo*] Sic optimi et antiquissimi codices; *aequore* ex docta fortasse interpretatione a nonnullis scribis receptum. — *Etruscum*] Ultima syllaba ante sequentem vocalem eliditur. — *non sine*] vide ad Carm. III, 26, 2. — *amnes*] Sunt minora flumina quae influunt in Tiberim, a quo sumptam esse comparationem ostendit mare Etruscum. — *in diem*] quotidie, ut Liv. XXII, 39. XXXI, 29. Frequentius tamen *in dies*. — *atra nube*] Metaphora intelligitur ex Carm. II, 10, 15. — *diffinget*] vide ad Carm. I, 35, 39. — *vexit*] Video nunc idem hoc esse quod *avexit*, *abstulit*; altera explicatio *attulit*, *dedit*, non bene congruit cum *fugiens* et *semel*.

V. 51. *incertos honores*] De sententia confer Carm. I, 34, 14 sqq. —

Laudo manentem; si celeres quatit
Pennas, resigno quae dedit et mea
55 Virtute me involvo probamque
Pauperiem sine dote quaero.

Non est meum, si mugiat Africis
Malus procellis, ad miseras preces
Decurrere et votis pacisci,
60 Ne Cypriae Tyriaeque merces

Addant avaro divitias mari;
Tunc me biremis praesidio scaphae
Tutum per Aegaeos tumultus
Aura feret geminusque Pollux.

Carmen XXX.

Exegi monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius,

resigno] „Resignare antiqui dicebant pro rescribere.“ Festus p. 137. Rescribere autem quid sit vides ex h. l. Cicer. Att. XVI, 2; „Qui de residuis CCCC. HS. CC praesentia solverimus, reliqua rescribamus“ (per attributionem solvere, durch Anweisung bezahlen). Inde idem quod solvere. Sat. II, 3, 76. — *Africis*] cf. Carm. I, 1, 15. 14, 5. — *pacisci*] Senec. Qu. Nat. 4, 7: „negant posse fieri, ut cum grandine aliquis pasciscatur et tempestates munusculis redimat.“ — *biremis scaphae*] quae duos non ordines remorum sed remos habet, ut ab uno homine gubernetur. Est igitur „duorum scalmorum navicula“ Cic. de orat. I, 38, 174. Etenim suis viribus fretum deorum tutela adiuvabit. Fiduciam Horatii futurum *feret* melius exprimit quam quod alii voluerunt *ferat*. — *geminusque Pollux*] vide ad Carm. I, 3, 2 et I, 12, 25 sqq.

Carmen XXX.

Incertum est, utrum Horatius tres simul ediderit libros an duos primum, deinde tertium separatim. Hanc sententiam qui tuentur, praesidium quaerunt ex Carm. II, 20 neque illud quidem satis firmum. Nam si illud carmen ad claudendos primum et secundum libros scripsisset, inopis sane ingenii fuisset tertio separatim aliquot annis post edendo libro simillimum adiicere epilogum. Utut est, hoc certum manebit, de quo nunc disputamus carmen absoluto iam tertio libro comitem esse annexum. Argumentum simplicissimum est: edidisse se dicit magnum monumentum quod nomen suum perpetuo sit celebraturum; meritam inde se gloriam petere neque arrogantiae aut vanitatis crimen subire. Qua de carminibus opinione nihil magis fuisse solitum apud antiquos poetas haec demonstrant argumenta:

Ennius apud Cicer. Tusc. I, 15:

Nemo me lacrumis decoret nec funera fletu
Faxit. Cur? volito vive' per ora virum.

Virgilius Georg. III, 8 sq.:

Tentanda via est, qua me quoque possim

Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere aut innumerabilis
5 Annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar multaque pars mei
Vitabit Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium

Tollere humo victorque virum volitare per ora.

Propertius III, 1, 35:

Neque inter seros laudabit Roma nepotes.

et ibid. v. 56 sqq.:

Carmina erunt formae tot *monumenta* tuae;
Nam neque *Pyramidum* sumptus ad sidera ducti
Nec Iovis Elei coelum imitata domus
Nec Mausolei dives fortuna sepulchri
Mortis ab extrema condicione vacant:
Aut illis *flamma* aut *imber* subducet honores
Annorum aut ictu pondera victa ruent.
At non ingenio quaesitum nomen ab aevo
Excidet, ingenio stat sine morte decus.

Ovidius Amor. III, 15, 7 sq.:

Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo:
Pelignae dicar gloria gentis ego.

ibid. v. 19 sq.:

Imbelles elegi, genialis Musa, valete,
Post mea mansurum fata superstes opus!

A. A. III, 339 sq.:

Forsitan et nostrum nomen miscebitur istis,
Nec mea Lethaeis scripta dabuntur aquis.

Met. XV, 871 sqq.:

Iamque *opus exegi*, quod nec *Iovis ira* nec *ignes*
Nec poterit *ferrum* nec *edax* abolere *vetustas*.
Cum volet, illa dies, quae nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi:
Parte tamen *meliore mei super alta perennis*
Astra ferar nomenque erit indelebile nostrum;
Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi, *perque omnia saecula fama*,
Si quid habent veri vatum praesagia, *vivam*.

Martialis X, 2, 7 sqq.:

Pigra per hunc fugies ingratae flumina Lethes
Et *meliore tui parte superstes eris*.
Marmora Messallae findit caprificus et audax
Dimidios Crispi mulio ridet equos.
At chartis nec furta nocent nec saecula prosunt;
Solaque non norunt haec monumenta mori.

In quibus locis vides non pauca ad exemplum Horatii scripta esse.

V. 2. *situ*] mole. Comparari potest adiectivi *situs* usus apud Tacitum Ann. III, 38: „Philippopolim a Macedone Philippo *sitam* (i. e. conditam) circumsidunt“, alias. — *impotens*] sibi non temperans, vehementer furens. Epod. 16, 62. — *temporum*] Simonid. ap. Schneidew. Del. p. 404: „χρόνος ὀξὺς ὀδόντας Πάντα καταψήχει καὶ τὰ βεβαιότατα.“ — *Libitinam*] Venus Libitina, dea funerum; in cuius aede erant libitinarii, quibus qui mortui essent ex lege nuntiabatur, eadem ratione qua recens nati in templo Iunonis Lucinae nominabantur. Inde Livius XL, 19: „Pestilentia in urbe tanta fuit, ut Libitina vix sufficeret.“ cf. Sat. II, 6, 19. Epist. II, 1, 49. — *dum Capitolium*] in perpetuum; aeterna enim Roma habebatur. cf. Virg. Aen. IX, 446. Dio Cass. Excerpt. Vatic. p. 154: „Σιβύλλης χρησμὸς ἐφάσκετο

Scandet cum tacita virgine pontifex.
10 Dicar, qua violens obstrepit Aufidus
Et qua pauper aquae Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens,
Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
15 Quaesitam meritis et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

Καπιτώλιον κεφάλαιον ἔσεσθαι τῆς οἰκουμένης μέχρι τῆς τοῦ κόσμου καταλύσεως." — *tacita*] Silentium in sacris observabatur. Vestales virgines indicant *aeternam Vestam;* cf. Carm. III, 5, 11. Varro L. L. 5. p. 19. Müll.: „Sacra via, quae pertinet in arcem, qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem."

V. 10. *qua violens*] et Sat. I, 1, 58. Carm. IV, 9, 2. Noli tamen haec cum *dicar* artius coniungere; nam nomen Horatii et gloria tam angustis finibus non est circumscribenda. Potius originem poetae et natale solum significant. — *Daunus*] Epod. 3, 16. — *populorum*] Genitivus ad graeci verbi *βασιλεύειν* usum hic positus exemplo apud latinos videtur carere; unde iam in codd. emendare conabantur *regnator*. — *ex humili*] cf. Carm. II, 20, 5. Sat. I, 6, 45 sq. Epist. I, 20, 20. — *Aeolium carmen*] Hanc sibi laudem tribuit Horatius, transtulisse se lyricam poesim ex Graecia in Italiam, auxisse Italicos modos novo genere. Modi enim nihil sunt aliud nisi carminum et versuum genera, ut apud Ovidium Trist. II, 220: „*Imparibus* legeres *carmina* facta *modis*," cf. Hor. Epist. I, 3, 13. I, 19, 27. Aeolia appellantur lyrica carmina ab Alcaeo et Sapphone, Lesbo insula ortis. — *Delphica*] cf. Carm. IV, 2, 9. — *volens*] Sollenne vocabulum in precibus. Liv. VII, 26, 4: „Si divus, si diva esset, qui sibi praepetem misisset, *volens propitiusque* adesset."

Q. HORATII FLACCI

C A R M I N U M

LIBER QUARTUS.

Carmen I.

Intermissa, Venus, diu
Rursus bella moves? Parce, precor precor.
Non sum qualis eram bonae
Sub regno Cinarae. Desine, dulcium
5 Mater saeva Cupidinum,

Carmen I.

Scimus ex Suetoniana Horatii vita, quartum carminum librum Augusti rogatu ab Horatio superioribus tribus additum esse. Ad quam rem cum comparaveris locum Sueton. Aug. c. 89: „Componi tamen aliquid de se nisi et serio et *a praestantissimis* offendebatur“, videbis quanti Augustus Horatium aestimaverit. Et veri simillimum est quod a scholiastis traditur, propter ea carmina in quibus Augusti eiusque privignorum laudes canantur, totum librum emissum esse ab Horatio. Qui cum lyricam suam poesim parvem et amatoriam esse saepenumero olim pronuntiasset, non potuit facere quin libro adderet amatoria etiam carmina, sive recentia sive ex copia superioris temporis desumpta. Itaque hoc carmen, quod circa a. 739 scriptum est, eo consilio primum libri locum accepit, ut prologi quasi munere fungeretur et quid lectores deberent exspectare profiteretur. Dicit autem poeta, se quinquagesimum fere annum agentem ac senescentem non iam aptum esse amoribus Venerisque militiam cedere iunioribus; et tamen eo ipso tempore, quo Veneris potestatem deprecatur, novis se amoribus captum sentit. Argumentum igitur carminis cernitur in certamine, quod est inter aetatem et amoris potestatem. Amor ipse fictus est; versus 5 consulto ex Carm. I, 19 repetitus, ut aliud tempus, amoribus aptum, indicetur.

V. 1. *intermissa bella*] Compara Carm. I, 19. III, 26. — *bonae Cinarae*] De Cinara olim ab Horatio vere amata vide ad IV, 13, 21. Bonam appellat diu mortuam, ut Lucret. III, 1037: „Lumina suis oculis etiam bonus Ancu' reliquit.“ — *circa lustra decem*] Horatius decem lustra implevit a. d. VI. Id. Decembr. a. 739; *circa* voc. incertum relinquit, utrum hoc ipso anno an paulo ante

Circa lustra decem flectere mollibus
Iam durum imperiis; abi
Quo blandae iuvenum te revocant preces.
Tempestivius in domum
10 Pauli purpureis ales oloribus
Comissabere Maximi,
Si torrere iecur quaeris idoneum:
Namque et nobilis et decens
Et pro sollicitis non tacitus reis
15 Et centum puer artium
Late signa feret militiae tuae,
Et quandoque potentior
Largi muneribus riserit aemuli,
Albanos prope te lacus
20 Ponet marmoream sub trabe citrea.
Illic plurima naribus

vel post scriptum sit carmen. — *flectere*] metaphora sumpta ab equis (cf. Carm. III, 7, 25); inde etiam adiectiva *mollis* et *durus*. — *te revocant*] Ingeniosa quidem sed non necessaria coniectura Peerlkampii est *rite vocant*, nam *revocant* non est iterum vocant, sed „a me ad se vocant." Sat. II, 3, 264. — *tempestivius*] magis opportune, ut Ovid. Trist. IV, 10, 81: „Felices ambo tempestiveque sepultos." — *in domum*] Boni etiam codices *in domo;* rectius tamen illud propter motum qui inest in comissatione. — *Pauli*] Videtur esse Paulus Fabius Maximus cos. a. u. 743. Quem ne mireris versu 15 *puerum* nominari, cogita hunc valde gratiosum fuisse apud Augustum neque iam observatas esse leges annales. Alii, ut Orellius et Walckenaerius, eius filium significari putant, ad quem dulcissimae Ovidii epistolae ex Ponto scriptae sunt; secundum Walckenaerium hic puer a. 739 vigesimum fere annum agebat. — *purp. al. oloribus*] Ipsa Venus siquidem alata non est, vehitur tamen alitibus. *Purpureum* autem non rubicundum est sed nitidum ac splendens; ita etiam *nivem purpuream* dicere potuerunt latini poetae. — *iecur*] Apud antiquos iecur omnium cupiditatum sedes est, etiam amoris. Epist. I, 18, 72. — *torrere*] Suspensum hoc verbum est et ex verbo *quaeris* et ex adi. *idoneum:* si quaeris torrere iecur, quod idoneum sit ad torrendum.

V. 13. *decens*] formosus, ut III, 27, 53. Ad ea quae sequuntur compara Carm. II, 1, 13. — *centum artium*] cf. Cic. Rosc. Am. 41, 120. Ovid. Rem. Am. 713: „Nec solum faciem, mores quoque confer et artes." — *militiae tuae*] vide ad Carm. III, 26, 2. — *quandoque*] quandocunque, ut Carm. IV, 2, 34. A. P. 359. — *Largi*] In aliis *largis;* verum rectius largus habetur aemulus, quippe qui liberalitate sua puellarum animos flectere studeat. Sic venuste contra Pauli multas artes una aemuli divitiarum copia ponitur. — *Albanos*] Praeter Albanum lacum proprie dictum tres ibi alii et proximi fuerunt lacus; inde pluralis numerus. Videtur Paulus villam ibi habuisse. — *trabe citrea*] Sic in antiquissimis codicibus; *Cypria* ex corruptione et prava memoria loci Carm. I, 1, 13 ortum. Citrus arbor bene olens et pretiosissima ex Africa petebatur. Apud Persium I, 53 inveniuntur *lecti*

Duces thura, lyraeque et Berecyntiae
Delectabere tibiae
Mixtis carminibus non sine fistula;
25 Illic bis pueri die
Numen cum teneris virginibus tuum
Laudantes pede candido
In morem Salium ter quatient humum.
Me nec femina nec puer
30 Iam nec spes animi credula mutui
Nec certare iuvat mero
Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur heu, Ligurine, cur
Manat rara meas lacrima per genas?
35 Cur facunda parum decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis ego somniis
Iam captum teneo, iam volucrem sequor
Te per gramina Martii
40 Campi, te per aquas, dure, volubiles.

Carmen II.

Pindarum quisquis studet aemulari,
Iule, ceratis ope Daedalea

citrei. — *Berecyntiae tibiae*] cf. Carm. III, 19, 20; de dativo Epod. 9, 5. Indicatur concentus trium instrumentorum; cui accedunt mox cantus et saltatio. cf. IV, 15. 30. — *bis die*] matutino et vespertino tempore. — *morem Salium*] cf. Carm. I, 36, 12. — *ter quatient humum*] cf. Carm. III, 18, 16 et I, 37, 2.

V. 30. *mutui*] cf. Carm. II, 12, 15. — *novis floribus*] Inde concludas, verno tempore carmen scriptum esse. — *Ligurine*] fictum nomen. Ad eundem est Carm. 10. — *rara*] cf. Carm. I, 13, 6. Egregie intimus animi sensus furtim et raro cadentibus lacrimis exprimitur. Huc accedit *silentium*, de quo cfr. Epod. 11, 9. — *per gramina*] In somniis sequi Ligurinum sibi videtur currentem per Campum, natantem per Tiberim; ibi enim quam maxime sese prodit pueri venustas. Cfr. Carm. III, 12, 7 sqq.

Carmen II.

Anno 738 Germani populi, Usipetes, Tencteri et Sugambri, excursiones in Galliam trans Rhenum fecerant neque equitatum solum Romanum contra se missum vicerant sed etiam M. Lollio legato gravem cladem intulerant. Quos ut ulsciscereturAugustus ipse in Galliam profectus nominis sui magnitudine tantopere Germanos terruit, ut obsidibus datis in suos fines redirent. Quo facto restitutoque honore imperii Au-

Nititur pennis vitreo daturus
Nomina ponto.

5 Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet immensusque ruit profundo
Pindarus ore,

Laurea donandus Apollinari,

gustum Romam rediturum omnes exspectabant, cf. Carm. IV, 5, 2 sqq.; quae tamen eos spes fefellit; nam aliis interea bellis exortis in Gallia imperator remansit neque rediit nisi a. 741 pacatis rebus Germanicis, Gallicis, Hispanicis. Iam cum a. 739 de victis Sugambris nuntius Romam pervenisset, probabile est Horatium a Iulo Antonio, altero M. Antonii triumviri ex Fulvia filio, gratioso apud Augustum (fuit enim coniux Marcellae maioris, sororis M. Marcelli generi Augusti, quae ante nupserat Agrippae) poeticisque studiis deditissimo ad canendas Pindarica ratione novas Augusti laudes excitatum hoc carmen fecisse. Ac primum quidem quam magnus sit Pindarus ostendit (str. 1—7); contra quem postquam octava stropha suas facultates posuit, reliqua parte carminis id quod a se erat postulatum ad Antonium quasi relegat, dum suo more inter recusandum tantum laudis addit, quantum ipse sibi videtur posse impertire, finemque et carminis et comparationis suarum virium cum Antonio invenit victimarum certamine, quas et sibi et Antonio festo redemptis Augusti die immolandas esse censet. Victimarum eadem ratio est quae poeticarum utriusque facultatum. Antonio immolandi sunt decem boves totidemque vaccae, Horatio unus vitulus candida nota in fronte insignis, reliquis partibus fulvus. Nimirum Horatius parvum se esse poetam dicit, aptum ad unum tantum poematum genus, amatorium; sublimia genera, Pindaricum et epicum, a se esse aliena. Qua ratione cum extremam partem carminis intellexeris, ab iniqua vituperatione abstinebis. Octava stropha ipse Horatius inter Pindaricam poesim et magna quae sunt proposita Augusti facinora utrisque impar ponitur; quare carminis oeconomiam perfectam recte nominabis. cf. Carm. I, 6. II, 12. IV, 15.

V. 1. *aemulari*] Est discrimen inter imitari et aemulari; qui aliquem aemulatur, aequare studet et superare, non item qui imitatur. — *Iule*] Sic omnes codices. Sed Peerlkampius *Iulum* nominem esse nisi Aeneae filium Ascanium neque Horatianae videri consuetudinis eundem hominem bis diverso nomine alloqui ratus *ille* scribendum suspicatus est, et hic non certum aliquem hominem, infra v. 26 Antonium quendam Rufum, fabularum scriptorem significari. Docuit tamen Grotefendus (zur Geogr. u. Gesch. von Alt-Italien. fascic. 5. p. 39) Augusti aetate cognomina quae ante fuissent etiam pro praenominibus indita esse, cuius consuetudinis praeter alia exempla hunc quoque *Iulum* et superioris carminis *Paulum* Fabium Maximum attulit. — *daturus nomina*] ut ab Icaro mare Icarium nominatur. De plurali *nomina* cf. Carm. III, 27, 76. — *vitreo*] a natura sumptum aquae pellucidae, ut Virg. Aen. VII, 759. Hor. Carm. III, 13, 1. — *amnis*] Hoc vocabulum ex sublimiori scribendi genere Augusti demum aetate saepius usurpatum magnum aliquod flumen vel rapidum torrentem significat. cf. Cic. orat. 12, 39: „Alter (Herodotus) sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit; alter (Thucydides) incitatior fertur.“ Id. Fin. II, 1, 3: „Cum fertur quasi torrens oratio, quamvis multa cuiusquemodi rapiat, nihil cet.“ Propert. III, 16 (17), 40: „Qualis Pindarico spiritus ore tonat.“ Deinde confer Sat. I, 7, 27. 10, 62. — *notas ripas*] intra quas reliqui lyrici poetae se solent continere. — *laurea*] cf. Carm.

10 Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit numerisque fertur
Lege solutis;

Seu deos regesve canit, deorum
Sanguinem, per quos cecidere iusta
15 Morte Centauri, cecidit tremendae
Flamma Chimaerae;

Sive quos Elea domum reducit
Palma coelestes pugilemve equemve
Dicit et centum potiore signis
20 Munere donat;

Flebilis sponsae iuvenemve raptum
Plorat et vires animumque moresque
Aureos educit in astra nigroque
Invidet Orco.

25 Multa Dircaeum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus. Ego apis Matinae

III, 30, 15. IV, 3, 6. *Apollinaris* forma maxime de ludis Apollinaribus etiam in pedestri oratione usitata; poetae contra qui hexametris usi sunt aliam magis sibi commodam usurpant, *Apollineus*. — *audaces dithyrambos*] Cic. de orat. III, 48: „Inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus, cuius membra et pedes sunt in omni loquendi oratione diffusa.“ Per totum locum vides Horatium constantem esse in imagine fluminis. — *nova verba*] Aristot. Poet. 22, 14: „τῶν δὲ ὀνομάτων τὰ μὲν διπλᾶ μάλιστα ἁρμόττει τοῖς διθυράμβοις.“ — *lege solutis*] Dithyrambicum genus variis animi motibus versuum numerorumque genera varia accommodavit neque tulit certam metrorum repetitionem. Praeter dithyrambos describuntur deinceps paeanes et hymni, epinicia, threni; singula singulis strophis.

V. 13. *regesve*] semideos esse deorum ostendit sanguis. Sunt autem Theseus, Pirithous, Bellerophon, alii cf. Carm. I, 18, 8. I, 27, 23. II, 17, 13. — *secidere*] Eiusdem vocabuli eadem forma in eodem versus loco posita et sonum efficit gratum et vigorem addit orationi. — *Elea*] Olympica, ut apud Virgilium Georg. III, 202. cf. Ovid. Met. V, 576. Vitruv. Lib. 9. Praef.: „graecorum maiores hieronicis ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes, sed etiam, cum revertantur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in moenia et in patrias invehantur e reque publica perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur.“ — *coelestes*] cf. Carm. I, 1, 6. — *pugilemve*] cf. A. P. 84. Carm. IV, 3, 3. — *signis*] statuis. — *moresque*] Sunt duo versus hypermetri; praeter hos apud Horatium: II, 2, 18. II, 16, 34. C. S. 47. — *invidet Orco*] nam „Coelo Musa beat“, ut est Carm. IV, 8, 29. — *Dircaeum*] Pindarus Thebanus a fonte Dirce sic appellatus. — *Antoni*] De altera hac allocutione bene notatum est ab Orellio, citari Antonium tanquam testem, qui quam vera haec sint ipse sit expertus, deinde parari ad insequentia transitum. — *apis Matinae*] Plat. Ion.

More modoque
Grata carpentis thyma per laborem
30 Plurimum circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.

Concines maiore poëta plectro
Caesarem, quandoque trahet feroces
35 Per sacrum clivum merita decorus
Fronde Sugambros;

Quo nihil maius meliusve terris
Fata donavere bonique divi,
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
40 Tempora priscum.

Concines laetosque dies et Urbis
Publicum ludum super impetrato
Fortis Augusti reditu forumque
Litibus orbum.

45 Tum meae, si quid loquar audiendum,
Vocis accedet bona pars, et O sol
Pulcher, o laudande! canam recepto
Caesare felix;

Teque dum procedis, Io Triumphe,

p. 534 A.: „*Λέγουσι γὰρ πρὸς ἡμᾶς οἱ ποιηταί, ὅτι ἀπὸ κρηνῶν μελιῤῥύτων ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι τὰ μέλη ἡμῖν φέρουσι ὥσπερ αἱ μέλιτται.*“ Pindaro grandia etiam carmina ultro fluunt; Horatio necessaria est apum sedulitas ac plurimus labor. — *Matinae*] Mons Matinus in Apulia, ubi mel optimum. Carm. III, 16, 33. II, 6, 15. I, 28, 3. — *thyma*] quoniam mella reddunt. Epist. I, 3, 21. — *Tiburis*] cf. Carm. II, 6, 5. III, 29, 6. Ripae autem sunt Anienis; quare Bentleii coniectura *rivos* nihil opus est.

V. 33. *plectro*] vide ad Carm. II, 1, 40. — *quandoque*] vide ad Carm. IV, 1, 17. — *sacrum clivum*] Videtur esse *clivus Capitolinus*, cf. Livium III, 18; vel pars acclivis viae sacrae, qua triumphantes ad Capitolium ibant. cf. Epod. 7, 7. Martial. I, 70, 5: „Inde sacro veneranda petes Palatia clivo.“ Sed Augustus a. 741 confectis rebus Germanicis, Gallicis, Hispanicis honores a senatu decretos non accepit et noctu urbem intravit. — *nihil maius*] cf. Epist. II, 1, 15 sqq. — *boni divi*] cf. Carm. IV, 5, 1. — *impetrato*] Supersunt nummi a. u. c. 738 cum inscriptione S. P. Q. R. V. S. Pro S. ET RED. AVG. h. e. Sen. pop. que Rom. vota suscepta pro salute et reditu Augusti. — *litibus orbum*] Festis diebus iustitia indicebantur. — *loquar*] rectius quam *loquor*, quod est in nonnullis codicibus. Nam: „si quid canere, inquit, potero quod dignum sit tanto die, ego vero publicae laetitiae non deero.“ — *teque dum pro-*

50 Non semel dicemus, Io Triumphe,
Civitas omnis dabimusque divis
Thura benignis.

Te decem tauri totidemque vaccae,
Me tener solvet vitulus, relicta
55 Matre qui largis iuvenescit herbis
In mea vota,

Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium lunae referentis ortum,
Qua notam duxit niveus videri,
60 Cetera fulvus.

Carmen III.

Quem tu, Melpomene, semel
Nascentem placido lumine videris,

cedis] Sic antiquissimi et plurimi codices, nisi quod unus antiquus Bernensis habet *procedit*. Illud rectius; etenim ad triumphum ipsum est oratio, id quod scholiastae iam viderunt. De qua re haec considera verba Livii XLV, 38: „(Milites) triumphum nomine cient suasque et imperatoris laudes canentes per urbem incedunt"; cum quibus conferas Hor. Epod. 9, 21. Invocatur igitur tanquam deus Triumphus; quare sic locum interpretare: „Dum tu, Triumphe, procedis, omnes te cives non semel invocabimus, sed continuo clamore dicemus Io triumphe." In qua re hoc egregium est, quod iteratus civium clamor bis positis verbis *io triumphe* in fine duorum versuum ad nostras quoque aures paene adducitur. *Tuque dum procedis* quod ex deterioribus codicibus in recentiores editiones transiit haudquaquam potest ferri. De ipsa re compara etiam haec Varronis L. L. VI, 7, 69: „*Triumphare* appellatum, quod cum imperatore milites redeuntes clamitant per urbem in Capitolium eunti *Io triumphe*: id a θριάμβῳ Graeco Liberi cognomento potest dictum." — *Te*] Redit oratio ad Antonium, ad quem transitio valde expeditur interposita prima pluralis numeri persona. — *solvet*] voto a me concepto. — *iuvenescit*] cf. Carm. III, 23, 11. — *fronte*] Cornua non sunt maiora quam lunae tertio die post novilunium. — *niveus videri*] λευκὸς ἰδέσθαι. Ad totam victimae descriptionem compara Carm. III, 13, 4. Apud Moschum 2, 84 taurus, qui Europam fefellit, similis est: „Τοῦ δ' ἤτοι τὸ μὲν ἄλλο δέμας ξανθόχροον ἔσκεν, Κύκλος δ' ἀργύφεος μέσσῳ μάρμαιρε μετώπῳ." Cf. Hom. Il. XXIII, 454. Pulcherrimus igitur vitulus Horatii est. Contrarius est taurus Pasiphaae apud Ovidium A. A. I, 291: „Signatus tenui media inter cornua nigro, Una fuit labes, cetera lactis erant."

Carmen III.

Argumentum carminis hoc est. „Quem nascentem, inquit Horatius, Musae benignis oculis adspexerunt, eum qui aliunde veniunt honores non alliciunt (in quibus describendis honoribus eandem sequitur poeta rationem quam ante erat secutus in

Illum non labor Isthmius
Clarabit pugilem, non equum impiger
5 Curru ducet Achaico
Victorem, neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio;
10 Sed quae Tibur aquae fertile praefluunt
Et spissae nemorum comae
Fingent Aeolio carmine nobilem,
Romae principis urbium
Dignatur soboles inter amabiles

Carm. I, 1; septem enim versus 3—9 inter Graecos honores dividuntur et Romanos), sed naturae amoenitates in nemoribus et agris capiunt dulcissimisque sensibus implent. Ex quibus ego quoque sum; nam me, quidquid clamant derogantque obtrectatores, Romani vatem praedicant. De quo honore si licet gloriari, ita tamen glorior, ut cui tantum ego beneficium debeam, bene sciam. Tuum igitur est, Musa, quidquid sum et quidquid cano; poetica facultas deorum est hominum pectora intrantium.“ Dividitur igitur carmen in duas partes, superiorem generalem (1—12), inferiorem specialem; neque difficile est ad intelligendum, id consilium secutum esse poetam, ut poetas non sibi sed Musarum potestati carmina debere doceret. Quam de poetica arte sententiam si cum superiore carmine (vv. 27—32) pugnare quis credat, eum liquet non bene perspexisse, quam graviter Tiburis uvida arva et nemora in utroque carmine posita Horatii constantiam demonstrent; quo accedit, quod in utroque carmine poetarum animos a magnis rebus gestis gerendisque alienos esse ponitur. De tempore quo sic Horatius cecinerit nihil invenias certi; suspicabantur tamen viri docti, ortum esse carmen cum Horatius a. 737 ab Augusto iuberetur saeculare carmen componere; probabilior tamen est Weberi sententia, scriptum esse carmen a poeta ad indicandam suam laetitiam ob laudem ex carmine saeculari a populo et principe acceptam.

V. 1. *semel*] Adverbium hoc ex frequenti Latinorum usu sic usurpatur, ut et eae res significentur quae non saepius quam semel fiant et quae cum semel sint factae, perpetuam vim teneant. Exempla sint Cic. pro Deiot. 3, 9. 14, 39 et Virg. Aen. XI, 418. Posteriores et deteriores scriptores dixerunt *semel et in perpetuum*. — *lumine videris*] Hesiod. Theog. 82: *Ὅντινα τιμήσουσι Διὸς κοῦραι μεγάλοιο. Γεινόμενόν τ' ἐσίδωσι — Τῷ μὲν ἐπὶ γλώσσῃ γλυκερὴν χείουσιν ἀοιδήν.* — *clarabit*] vocabulum poeticum, ne a Cicerone quidem in versibus (de divin. I, 12 fin.) spretum — *equus impiger*] Epitheton quo equus ornatur satis declarat, quid sit *ducet curru Achaico*; intelligitur enim ipsum curriculum Olympicum. — *Deliis foliis*] Laurus Apollini in insula Delo nato sacra fuit. — *contuderit*] cf. Carm. II, 12, 12. III, 6, 10. — *praefluunt*] i. e. praeterfluunt, ut Carm. IV, 14, 26. Liv. I, 45. XLIV, 31. Virg. Aen. VI, 705. Nos est recipiendum *perfluunt*, quod etiam in codd. legitur. — *comae*] Carm. I, 21, 5. — *Aeolio carmine*] cf. Carm. II, 13, 24. III, 30, 13.

V. 13. *principis urbium*] Martial. XII, 8, 1: „Terrarum dea gentiumque Roma, Cui par est nihil et nihil secundum.“ — *soboles*] Romanum genus; nam per iuventutem Roma-

15 Vatum ponere me choros,
Et iam dente minus mordeor invido.
O testudinis aureae
Dulcem quae strepitum, Pieri, temperas,
O mutis quoque piscibus
20 Donatura cycni, si libeat, sonum,
Totum muneris hoc tui est,
Quod monstror digito praetereuntium
Romanae fidicen lyrae:
Quod spiro et placeo, si placeo, tuum est.

Carmen IV.

Qualem ministrum fulminis alitem,
Cui rex deorum regnum in aves vagas

nam poetae laus ad posteros quoque pervenit. — *dente invido*] Epod. 6, 15. Epist. I, 18, 82. Ovid. Trist. IV, 10, 123: „Nec qui detrectat praesentia *Livor* iniquo Ullum de nostris *dente momordit* opus.“ Cic. Balb. 26: „More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant: non illo inimico sed hoc maledico *dente* carpunt.“ De re cf. Carm. II, 20, 4. — *testudinis aureae*] Poetis aureum est quidquid est praeclarum et egregium. cf. Carm. IV, 2, 23. Pind. Pyth. 1, 1: „Χρυσέα φόρμιγξ.“ — *strepitum*] Saepissime quidem h. v. significat clamorem ac sonum incompositum ac rudem, Horatius autem praeter h. l. etiam Epist. I, 2, 31. I, 14, 26 gratum sic dicit citharae sonum. — *Pieri*] Musae hoc nomen traxerunt a Pierio monte Thessaliae in confinio Macedoniae. Frequens pluralis *Pierides*, rarus singularis. — *donatura, si libeat*] Idem genus constructionis quod iam observatum est ad Carm. II, 3, 4. — *muneris*] beneficii, meriti. De genitivo compara Cic. Tuscul. I, 48, 114: „*Hoc ei muneris* pro sua missione dedisse dicitur.“ — *monstror*] Hoc imitatus est Persius 1, 28: „At pulchrum est digito monstrari et dicier Hic est.“ — *quod spiro*] *Quod* particula est, non accusativus. Sententia haec: quod movet me spiritus poeticus, quod poeta sum. cf. IV, 6, 29. Similiter Ovidius Trist. IV, 10, 115: „Ergo quod vivo durisque laboribus obsto, Gratia, Musa, tibi.“

Carmen IV.

Raeti et Vindelici qui ex Alpibus in Italiam Galliamque saepe excursiones fecerant, a. u. c. 739 a Druso primum, deinde cum Tiberius fratri bellandi adiutor missus esset, ab Augusti privignis coniunctis viribus et divisis copiis ad summa Alpium iuga fugati superatique sunt. Quam victoriam Horatius Augusti, ut videtur, iussu celebraturus ita rem instituit, ut hoc carmine Drusum, decimo quarto Tiberium magis ornaret, neutrum in alterutro plane omitteret. Nam in hoc quoque Tiberii, etsi nomen eius non nominatur, aperta tamen mentio fit v. 28; deinde recta versuum 17 sq. interpretatio utrumque iam populum Raetorum et Vindelicorum victum esse docet. Unde manifestum est, utrumque carmen eodem tempore compositum esse neque — id quod alii voluerunt — quartum post primam Drusi victoriam, quartum decimum anno demum

Permisit expertus fidelem
Iuppiter in Ganymede flavo,
5 Olim iuventas et patrius vigor
Nido laborum propulit inscium

741 reverso ex Gallia Augusto. Tantum tamen his tribuendum est, ut cum carmen 14 post reversum Augustum (vide ibi v. 8 *nuper* et extremam partem carminis) scriptum sit, hoc quoque quartum non antea compositum videri. Sed haec hactenus. Compositionem carminis hanc esse puto: „Qualem aquilam iuvenem, regem avium, iuvenilis vigor et patrius animus ex nido pellit, ut iam verno tempore quid alis valeat tentet, deinde vividus impetus ovibus terribilem hostem reddit, tum pugnandi cupiditas et praedae amor ad certamen etiam cum ferocibus anguibus ineundum agit (in qua re videas tres animi et roboris quasi gradus; prorsus Horatiano more, quapropter nihil hic ut Horatio indignum tentandum), talem Raeti Drusum in Alpibus conspexerunt, talem etiam Vindelici, antiquitus bellicosissimum genus nobisque ad hunc diem paene ignotum (hanc sententiam inesse puto vv. *quibus* — *omnia* 18—22, a multis viris doctis Horatio abiudicatis), viderunt, quorum victrices catervae imperatoria virtute iuvenis Romani (nam Drusus h. a. natus erat annos 25) superatae et reiectae (h. e. *revictae* v. 24) senserunt, quid nativa virtus bene culta, quid Augusti patrius in Nerones animus efficere posset.“ (Hucusque prima sententia pergit. Clauditur versus 28 nomine *Nerones*, incipit v. 29 voce *fortes;* hoc quoque consulto factum a poeta, nam *Nero* in Sabina lingua *fortem* significat). „Neque potuit aliter res fieri, nam fortes creantur fortibus, quaeque bene nata sunt ea recto cultu magnopere etiam augentur (v. 29—36. Hae duae strophae proxime praecedentem sententiam bene illustrant. Ab hoc inde loco altera pars carminis incipit; nam cum ante Neronum, imprimis Drusi gloria efferatur, iusta Augusti commemoratione facta adiungitur laudatio totius Neronum familiae). Quid Romanum imperium Neronibus debeat testatur Metauri flumen, testatur Hasdrubal, testatur ille dies, quo nova lux oborta est Romano nomini, ex quo Hannibal per Italiam saeviebat ut ignis et tempestas (h. l. observandum pugnam ad Metauri flumen triplici ratione significari, loco, hostium duce, die). Hic enim dies fortunam Romanorum mutavit; quae adversa fuerat, ea propitia rursus facta cum diis faventibus rediit, ut cognosceret Hannibal, occidisse sua astra.“ Hannibale per omnem Romanorum memoriam nemo fuit terribilior. Quare scite ac prudenter Horatius fecit, quod tantum hostem ita intulit, ut Romam urbem, quae tantos cives aleret quantus esset Claudius Nero, non posse ulla unquam potestate dirui ipse palam fateretur. Hoc secutus est Horatius consilium in addenda oratione Hannibalis a Peerlkampio iniuria eiecta. Populus, cuius cives fortissimi sunt omnes, nunquam vincitur. Ea sententiam, quae fabulis, sententiis, figuris illustratur ac probatur. Extrema quoque stropha Hannibalis est; non semel Horatius carmen subito videtur magis abrumpere quam abrumpit. cf. Carm. I, 17. I, 15. III, 11. III, 27.

V. 1. *Qualem*] Fuit qui hanc ubertatem comparationis vituperaret, non memor, solere poetas gravitatem rerum comparationum copia exornare (cf. Hom. Il. II, 455 sqq.) neque id anxie spectare, ut omnes partes imaginum respondeant comparatae rei, sed ornandi causa plura etiam addere. Deinde quod v. 17 *talem* voc. omissum est, ne id quidem exemplo caret. vide Virg. Aen. III, 641 sqq. — *ministrum fulminis*] Virg. Aen. V, 255. De Ganymede lege Hom. Il. XX, 232. Hymn. in Vener. 203. Hor. Carm. III, 20, 16. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *propulit*] vide ad Carm. I, 1, 4. *propulit* ex antiquis codicibus, quamquam in aliis etiam vetustis *protulit*.

Vernique iam nimbis remotis
Insolitos docuere nisus
Venti paventem; mox in ovilia
10 Demisit hostem vividus impetus,
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnae;
Qualemve laetis caprea pascuis
Intenta fulvae matris ab ubere
15 Iam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura vidit:
Videre Raeti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, Vindelici — quibus
Mos unde deductus per omne
20 Tempus Amazonia securi

illud tamen fortius. — *laborum*] volatus et certamiaum. — *nisus*] quia alis volucres quasi nituntur. — *paventem*] Ne hoc quidem inane est; ex omnibus enim partibus aquilae imago mirifica quadam varietate magnoque etiam splendore quasi pingitur. Talem profecto orationis ornatum verborumque proprietatem cuiusvis non est versificatoris invenire. Ne id quidem facile fuit, in tanta verborum copia perspicuitati quoque dilucide dispositis vocabulis consulere. — *demisit*] ex natura rapacium volucrum ex alto nubium tractu subita vi in praedam sese deiicientium. — *reluctantes*] Plin. H. N. X, 4: „Draco multiplici nexu alas aquilae ligat, ita se implicans ut simul decidat.“ cf. Virg. Aen. XI, 751 sqq. — *dapis*] Fest. p. 51: „Daps apud antiquos dicebatur res divina, quae fiebat aut hiberna semente aut verna.“ A poetis deinde et serioribus scriptoribus a sacris rebus ad profanas etiam translata vox est. — *iam lacte*] Cum post *ab ubere* vocabula molestum videretur *lacte* iis, qui *ubere* substantivum esse putarent, partim mutarunt *iam mane*, *iam sponte*, *iam macte*, *iam iamque*, *paulo ante*, partim satis inepte opinabantur, addere voluisse poetam, a cuius rei usu prohiberetur leo ab ubere matris depulsus, partim *lacte depulsus* quodam modo in unam notionem coalescere suspicati sunt. Sed tantum abest, ut quominus coniungamus *ab ubere lacte* (cf. Carm. II, 19, 10) obstare quidquam videatur, ut particula *iam* aliam interpretationem plane refellat. Hoc enim dicit Horatius: etiamsi uber est matris lac, quo tempore leo qui carne vescatur vix idoneus est, tamen insitus vigor catulum iam depellit acuitque ut oves aggrediatur. — *videre*] Iterato hoc verbo ex praecedente versu omnis istius comparationis vis huc transfertur.

V. 17. *Raeti*] Sic in plurimis et antiquissimis codicibus et editionibus; primus Bentleius ex coniectura *Raetis*, quod cum in duobus tribusve libris Mstis inventum esset, receperunt recentiores editores prope omnes. Non recte, opinor. Etenim si iam tunc inter Raetos et Vindelicos accurate discrimen statuebant Romani, quomodo tandem Vindelici sub Raeticis Alpibus Drusum bellum gerentem potuerunt videre? Quare aut cum scholiastis Horatianis et Servio ad Virg. Aen. I, 247 *Raeti Vindelici* uno nomine coniungendi sunt, ita ut Vindelicos, ignotam prope gentem, Raetorum partem Horatius cum aequalibus habuisse videatur, aut commate posito post *gerentem* anacoluthia in hoc loco videnda, et ita qui-

Dextras obarmet quaerere distuli,
Nec scire fas est omnia; — sed diu
Lateque victrices catervae
Consiliis iuvenis revictae
25 Sensere quid mens rite, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.

Fortes creantur fortibus et bonis;
30 Est in iuvencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam;

Doctrina sed vim promovet insitam
Rectique cultus pectora roborant:
35 Utcunque defecere mores,
Indecorant bene nata culpae.

Quid debeas, o Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen et Hasdrubal
Devictus et pulcher fugatis
40 Ille dies Latio tenebris,

dem, ut Horatium, cum scribere voluisset *Vindelici* — *sensere*, interposita longiore sententia nominativi quasi immemorem alterum nominativum *victrices catervae* addidisse putandum sit. Quae quidem ratio adiumentum habet ex particula *sed* in eiusmodi structura satis frequenti. Nam ne hoc quidem placet *gerentem et Vindelici*, quod est in nonnullis Mtis. In sententia autem quae sequitur *quibus* — *omnia* si quid est quod poetam dedeceat, in ipso Horatio tu quaere culpam, non in innocenti nescio quo scriba vel interprete, quem mira cupiditate correptum clamant insulsas quas dicunt suas annotatiunculas numeris applicatas Horatio obtrudendi. Qui delent hos versus, scribunt *Vindelici et diu*. — *fas est*] i. e. concessum non est, fieri non potest, ut cet. — *rite*] bene ac recte.

V. 29. *fortibus*] est ablativus casus, cum quo *creari* verbum saepissime coniungitur, ut Ovid. Met. XI, 295. XIII, 22. 616. Sententia iterum tribus exemplis explicatur; in quibus nisi consulto vim anapheras minuere velis, noli cum aliis commate posito post *fortibus* verba *et bonis* cum *iuvencis* coniungere; quo nihil pravius excogitari potest. Et cf. Epist. I, 9, 13. Deinde Theogn. 587: „Οὔτε γὰρ ἐκ σκύλης ἐσθλὰ φύεται οὐδ' ὑδατώδης, Οὔτε κατ' ἐκ δούλης τέκνον ἐλευθέρου." — *doctrina sed*] Sic alii quoque poetae *sed* part. in secundo loco collocarunt. — *utcunque*] i. e. simulac, ut Carm. I, 17, 10. I, 35, 23. II, 17, 11. III, 4, 29. — *indecorant*] Alii *dedecorant*; illud mutari potuit facilius quam contra. Utrumque in bonis ac vetustis codd. — *Metaurum flumen*] vide apud Liviam XXVII, 43 sqq. De verbis conferas Carm. II, 9, 21. A. P. 18. — *tenebris*] Eadem metaphora apud Ciceronem Rosc. Amer. 32, 91. — *adorea*] Donatione adorea — nam

Qui primus alma risit adorea,
Dirus per urbes Afer ut Italas
Ceu flamma per taedas vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.

Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit et impio
Vastata Poenorum tumultu
Fana deos habuere rectos,

Dixitque tandem perfidus Hannibal:
Cervi, luporum praeda rapacium,
Sectamur ultro quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.

Gens, quae cremato fortis ab Ilio
Iactata Tuscis aequoribus sacra
Natosque maturosque patres
Pertulit Ausonias ad urbes,

Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigrae feraci frondis in Algido,
Per damna, per caedes ab ipso
Ducit opes animumque ferro.

far primus in Latio cibus — milites fortissimi antiquis temporibus ornari solebant. Inde ipsa adorea sensim posita est pro victoria et gloria. Plin. XVIII, 3: „Gloriam a farris honore adoream appellabant.“ Aliter Festus s. v. „Adoream laudem sive gloriam dicebant, quia gloriosum eum putabant esse, qui farris copia abundaret.“ Alma autem ea appellatur, quoniam virtutem nutrit; nam quae alunt alma (alima) sunt. — *risit*] exsplendit, ut Carm. IV, 11, 6. — *ut*] ex quo. Epod. 7, 19. — *ceu*] Particula haec ante Augustum prorsus poetica paulatim ad prosam orationem descendit. — *equitavit*] Hoc vocabulum cum celeritatis notionem habeat, facili non zeugmate sed metaphora ad flammam et Eurum transfertur. — *crevit*] Immerito vituperatum hoc est, quasi crescere numero tantum sit augeri; tu compara Hor. Carm. III, 30, 8. Cic. Rosc. Am. 30, 83. Ovid. Heroid. XV, 117: „Gaudet et e nostro *crescit* moerore Charaxus.“ — *deos rectos*] Fana a Karthaginiensibus autem vastata deorum statuas de suis sedibus deturbatas habuere rectas.

V. 49. *perfidus Hannibal*] Ab omnibus Romanis hoc perfidiae crimine Poenum affici, non est mirum. Sed vide Liv. XXI, 4. XXII, 6 extr. Ad orationem compara quae sunt apud eundem Liv. XXVII, 51. — *fallere*] pro latere ut Carm. 1, 10, 16. — *gens*] cf. Virgil. Aen. I, 67. — *maturos*] sc. funeri, ut III, 15, 4. A. P. 115. — *Algido*] vide Carm. I, 21, 6. — *per damna*] Cfr. quae lamentantur Karthaginienses apud Livium XXIX, 3 — *opes animumque*] non *animosque*, quod ex coniectura importuna et duobus codd. passim receptum. cf. Caes. B. G. VII, 76. Hor. Carm. IV, 2, 22. — *hydra*] Fabulam de hydra Lernaea lege apud Ovid. Met. IX, 69 sqq. — *vinci dolentem*] qui nisi magno dolore non vincitur,

Non hydra secto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monstrumve summisere Colchi
Maius Echioniaeve Thebae.

65 Merses profundo, pulchrior evenit;
Luctere, multa proruet integrum
Cum laude victorem geretque
Proelia coniugibus loquenda.

Karthagini iam non ego nuntios
70 Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis et fortuna nostri
Nominis Hasdrubale interempto.

Nil Claudiae non perficient manus,
Quas et benigno numine Iuppiter
75 Defendit et curae sagaces
Expediunt per acuta belli.

is intendit etiam ne vincatur vires; quapropter acre inter Herculem et hydram certamen sic significatur. — *firmior*] coniunge cum *crevit* pro firmius, ut v. 53 *fortis pertulit*. — *summisere*] Viri enim illi armati e terra provenerunt; sic tellus apud Lucanum IV, 411 summittit pabula pascendis equis, apud Lucretium I, 8 eadem summittit flores. — Fabulas Iasonis et Cadmi invenies apud Ovidium Met. III, 24 sqq. et VII, 121 sqq. Cur Thebae dicantur *Echioniae* ex eodem loco Ovid. Met. III, 126 intelligitur.

V. 65. *merses*] De hoc genere constructionis vide Zumpt. gr. lat. §. 780. Epist. I, 6, 31. I, 10, 24. Altera lectio *mersus* propter parallelismum reiicienda est. De re compara Liv. XXVII, 14. — *evenit*] Sic optimi codices. Alterum *exiet* hominis esse videtur, qui futurum tempus propter *proruet* necessarium haberet; quae nimia est diligentia. Praeterea *exiet* antiquior est forma a bonis scriptoribus non usurpata; nam apud Tibullum I, 4, 27 *transiet* cedat oportet meliori *transiit*. Illud autem *evenire* propria notione raro quidem legitur, sed compara Colum. IV, 32, 2: „Tota arundo serius praedicto tempore evenit.“ — *coniugibus*] Romanorum, non Karthaginiensium. — *nuntios superbos*] ut post cladem Cannensem; vide apud Livium XXIII, 11. De Hasdrubale lege Liv. XXVIII, 12. — *Claudiae manus*] cf. Carm. II, 12, 6. III, 3, 28 III, 4, 72. — *acuta belli*] vide Zumpt. gr. lat. §. 435. annot. Carm. IV, 12, 19. Sat. II, 2, 25. A. P. 49. Curae autem sagaces eam significant animi virtutem, qua quid quovis tempore optime fiat reperimus. *Sagax* enim a canum naribus vestigia ferarum insequentium ad alios aliorum animalium sensus et ad ipsos etiam hominum animos bene transducitur.

Carmen V.

Divis orte bonis, optime Romulae
Custos gentis, abes iam nimium diu;
Maturum reditum pollicitus patrum
Sancto concilio redi.

5 Lucem redde tuae, dux bone, patriae:
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies
Et soles melius nitent.

Carmen V.

Dulcissimum hoc carmen, multis nominibus laudandum, ad Augustum, qui a mense Sept. a. 738 usque ad Februar. 741 in Germania et Gallia tenebatur, scriptum tenerrimos prodit sensus de beneficiis pacis ex diuturnis bellis intestinis restitutae morumque ex longa corruptione emendatorum. Exprimitur universi populi desiderium boni principis, nam non inconsulto et in initio et in fine carminis Augustus *dux bonus* appellatur, neque deerant causae, cur tanto omnes cives tenerentur desiderio. Ut enim prima et secunda strophae compellationem Augusti habent cum brevi quidem sed venusta rationum cur ei redeundum sit significatione, sic patriae desiderium grata matris filium diu exspectantis comparatione tertia et quarta proponitur. Illud autem unde in animis civium sit excitatum, tribus deinde strophis ita ostenditur, ut quinta celebretur securitas agriculturae, navigationis, mercaturae, ex quibus quasi fontibus domesticarum rerum prosperitas profluit; ut sexta addat innocentiam vitae, cui leges et consuetudines quam maxime consulant (v. 22), laude simul bonorum (v. 23) et poena malorum (v. 24) adiuncta; ut denique septima sit de potestate et honore imperii Romani apud exteras nationes. Quae nationes eo compositae sunt ordine, ut omnes fines indicentur, ex quibus bella moveri possint; ab oriente pergitur ad occidentem, a Parthis per Scythas et Germanos ad Hispanos, qui quattuor sunt bellicae laudis Augusti gravissimi testes. Illa beneficia qui bene ponderaverit, is profecto cum poeta Augustum venerabitur ut coelitus missum pacis auctorem et conservatorem, atque ut pax diu ac feliciter colatur sinceris precibus deos rogabit. Quam sententiam postquam poeticis coloribus illustratam addidit Horatius, carmen ea ratione absolvit, ut a quo profectum esset eo etiam rediret, ad Augustum. Qui cum Februario a. 741 ex Gallia reversus sit, probabile est carmen scriptum esse a. 740.

V. 1. *divis orte bonis*] Intelliguntur haec ex Carm. IV, 2, 37 sq. Contrarium est Sat. II, 3, 8. — *Romulae*] Eadem adiectivi forma C. S. 47. Virg. Aen. VI, 877. cf. Carm. I, 15, 10. Altera forma est *Romuleus*, non minus usitata; eligebant poetae utram metrum efflagitaret. — *sancto concilio*] Virg. Aen. I, 426. In paucis libris *consilio*; quod cum per se ferri possit, refellitur tamen auctoritate librorum. — *Lucem*] Virg. Aen. II, 281. Eurip. Orest. 243: „ἥκει φῶς ἐμοῖς καὶ σοῖς κακοῖς." — *affulsit*] Silius VII, 467: „nitenti affulsit vultu ridens Venus." — *soles*] de plurali cf. Epod. 2, 41. 16, 13. Epist. I, 20, 24. — *it dies*] Carm. II, 14, 5. — *Nótus*] qui adversus est ex Asia in Italiam navigantibus. Poetis autem cum omnes res etiam inanimatae spiritum et vitam habere videantur, ventus etiam vivit et voluntate aliqua vel cupiditate agitur; inde *invido flatu*, non *uvido*, quod in

Ut mater iuvenem, quem Notus invido
10 Flatu Carpathii trans maris aequora
Cunctantem spatio longius annuo
Dulci distinet a domo,

Votis omnibusque et precibus vocat,
Curvo nec faciem littore demovet;
15 Sic desideriis icta fidelibus
Quaerit patria Caesarem.

Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres almaque Faustitas,
Pacatum volitant per mare navitae,
20 Culpari metuit Fides,

Nullis polluitur casta domus stupris,
Mos et lex maculosum edomuit nefas,
Laudantur simili prole puerperae,
Culpam Poena premit comes.

25 Quis Parthum paveat, quis gelidum Scythen,
Quis Germania quos horrida parturit
Fetus incolumi Caesare? quis ferae
Bellum curet Hiberiae?

nonnullis est codd. — *Carpathii*] cf. Carm. I, 35, 8. — *icta*] cf. Aesch. Agam. 544: „*ἱμέρῳ πεπληγμένος.*“ De comparatione cfr. Hom. Od. XVI, 17 sqq. — *etenim*] tertium locum occupavit contra Ciceronis morem; sed poetis in hac re magna est licentia. — *nutrit rura*] Qui anaphorae potestatem non sentiebant, *rura* non bene iterari putabant. Inde inanes natae sunt coniecturae *tuta*, *culta*, *prata*. — *Faustitas*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *pacatum*] Sueton. Aug. 98: „Vectores nautaeque de navi Alexandrina Augusto acclamarunt, per illum se vivere, per illum navigare, libertate atque fortunis per illum frui.“ — *volitant*] ab avium volatu translatum ad nautas per mare vagantes. Sic Auct. ad Herenn. IV, 39, 51: „volitabit et vagabitur in foro.“ — *metuit*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *mos et lex*] cf. III, 24, 35. — *edomuit*] verbum poetis et serioribus scriptoribus usurpatum; funditus domuit. — *simili prole*] Hesiod. O. et D. 232: „*Τίκτουσιν δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γονεῦσιν.*“ Catull. Epithal. Iul. et Manl. 221: „Sit suo similis patri (Torquatus parvulus) Manlio, et facile insciis Noscitetur ab omnibus, Et pudicitiam suae Matris indicet ore.“ — *Poena*] cf. Carm. III, 2, 32. — *paveat*] Accusativus *pavere* verbum accuratius definit et indicat, circa quam rem pavor versetur. Epod. 12, 25.

V. 26. *parturit fetus*] cf. Epod. 16, 7. Scripsit de h. l. Peerlkampius: „Non poterant (Romani) timere fetus, quos Germania pariebat, cum Horatius haec scribebat“; itaque corrigendum opinatur *motus*. Sed inter Parthos, Scythas, Hispanos non potuerunt poni Germaniae *motus*; deinde parturire verbo egregie significatur magna Germanorum Romanos lacessendi cupiditas, qua nunquam fines imperii devastare desierunt. *Fetus* autem sunt imma-

Condit quisque diem collibus in suis
Et vitem viduas ducit ad arbores;
Hinc ad vina redit laetus et alteris
Te mensis adhibet deum;

Te multa prece, te prosequitur mero
Defuso pateris, et Laribus tuum
Miscet numen uti Graecia Castoris
Et magni memor Herculis.

Longas o utinam, dux bone, ferias
Praestes Hesperiae: dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uvidi,
Cum sol oceano subest.

Carmen VI.

Dive, quem proles Niobea magnae
Vindicem linguae Tityosque raptor

nia Germanorum corpora. — *Condit*] exigit inter laborem. Sic latine dicimus *diem*, *noctem*, *lustrum condere*. Deinde bene additum est *suis*, quo quam certae tum possessiones fuerint significetur. — *vitem ducit*] vide ad Carm. II, 15, 4. Epod. 2, 10. — *ad vina*] Redit agricola confecto labore ad coenam, inter quam eius etiam sive hominis sive dei memor est, cui hoc ipsum quod agrum colere et coenam honestam parare potuit acceptum refert. Secundis mensis libare solebant penatibus et diis tutelaribus; quibus cum par sit Augustus beneficiis, non minus adhibetur. Virg. Aen. V, 62. et vide Carm. III, 3, 12. Ceterum cf. Dion. Cass. 51, 19, qui de tempore post pugnam Actiacam haec scripsit: „ἐν τοῖς συσσιτίοις, οὐχ ὅτι τοῖς κοινοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις, πάντας αὐτῷ σπένδειν ἐκέλευσαν ἔς τε τοὺς ὕμνους αὐτὸν ἐξ ἴσου τοῖς θεοῖς ἐγγράψεσθαι.“ — *magni Herculis*] Genitivi suspensi sunt ex adi. *memor*; ita ipse vocabulorum ordo suadet, de quo confer hos locos: Carm. I, 14, 12. I, 17, 21. I, 18, 12. I, 24, 13. I, 27, 10. I, 36, 13. II, 1, 9. III, 9, 7. IV, 6, 33. IV, 11, 31. IV, 15, 26. Deinde *memor* adi. non facile caret obiecto. Herculi aliisque heroibus hoc maxime debebat Graecia, quod per omnes regiones vagantes quidquid invenissent vel ferorum hominum vel bestiarum necabant vitamque humanam a periculis liberam et quietam reddebant. — *dicimus integro*] Animadverte hoc iterum artificium, quo quae inter se respondent vocabula *dic. int.* et *dic. uvid.* eadem obtinent versuum loca. — *uvidi*] apud compotationem. cf. Carm. IV, 1, 25.

Carmen VI.

Horatius cum a. u. c. 737 ab Augusto iussus carmen saeculare scripsisset, hoc carmen quasi prooemium addidit. Nam scriptum esse patet confecto iam carmine saeculari necdum celebratis ipsis ludis. Etenim „idem deus, inquit poeta, qui superbos castigat, pios autem omnesque qui suum numen rite colunt tutatur ac per incommoda et calamitates ad felicitatem et gloriam per-

Sensit et Troiae prope victor altae
Phthius Achilles,
5 Ceteris maior, tibi miles impar,
Filius quamvis Thetidis marinae
Dardanas turres quateret tremenda
Cuspide pugnax.

Ille, mordaci velut icta ferro
10 Pinus aut impulsa cupressus Euro,
Procidit late posuitque collum in
Pulvere Teucro.

Ille non inclusus equo Minervae
Sacra mentito male feriatos
15 Troas et laetam Priami choreis
Falleret aulam;

Sed palam captis gravis, heu nefas heu,

ducit, cuius tutela Roma urbs condi potuit (v. 24), me quoque iuvabit iustamque canendi facultatem tribuet. Huic enim artem et laudem acceptam refero. Quare vos, pueri et puellae, qui electi estis ad canendum carmen saeculare, digna carminis mei reverentia impleti rite laudate Apollinem et Dianam, magnumque vobis obvenisse honorem credite, quemadmodum ego laetor, quod inter omnes qui componerem carmen dignus habitus sum." Duae sunt huius carminis partes; argumentum positum est partim in ea sententia quae est Carm. II, 10, 18—20, partim in conscientia favoris eiusdem dei, in cuius honorem ludi celebrantur.

V. 1. *Niobea*] cf. Hom. Il. XXIV, 602 sqq. Ovid. Met. VI, 148. Cic. Tusc. III, 26, 63. Tria superbiae exempla particulis *que*, *et* coniuncta sunt, ut saepissime. cf. ad II, 10, 9. De Tityo vide ad Carm. II, 14, 8. — *prope victor*] vide ad Carm. III, 17, 9; conferas Virg. Aen. VI, 56 sqq. — *altae*] *αἰπή*, ut Hom. Od. III, 130. — *quamvis*] Sic boni codd. Vide ad Carm. I, 28, 13. Alii *quamquam*. — *Dardanas*] De adiectivi forma vide ad Carm. IV, 5, 1. Cur tam diu poeta in Achillis morte ac fortitudine immoretur, non est difficile ad intelligendum. Nimirum Achille gravior hostis non fuit Troianis; qui si diruisset urbem omnesque incolas, etiam infantes, necasset, Roma urbs non potuit unquam condi. Quapropter Achillis caedes maximum erat Romanis beneficium. — *cuspide*] Hom. Il. XIX, 387. — *pinus*] Aptissima haec imago ad ingentem corporum vastitatem relata ex Homero sumpta est. cf. Il. XIII, 178 sqq. XVI, 482 sqq. Virg. Aen. II, 626. — *procidit late*] Expressa haec videntur ex Hom. Od. XXIV, 39 sq. — *Minervae*] Virg. Aen. II, 15 sqq. 183. cf. Hom. Od. 4, 272. — *falleret*] De hypotheticae sententiae forma lege Zumpt. gr. lat. §. 525.

V. 17. *palam captis*] Non consentiunt in h. l. codices. In aliis *captis*, in aliis *captos* vel *raptor* vel *victor*, in aliis vocabulum plane omissum est. Unde recte collegerunt critici, in antiquissimis codicibus, ex quibus qui ad nos pervenerunt profecti sunt, scriptum fuisse vocabulum aliquod vel rarissimum scribisque ignotum vel male pictum, ut alius aliud legeret ac scriberet. Fuerunt qui *captor* ab Horatio scriptum putarent, rarissimum illud quidem,

Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentem
20 Matris in alvo,

Ni tuis victus Venerisque gratae
Vocibus divum pater annuisset
Rebus Aeneae potiore ductos
Alite muros.

25 Doctor argutae fidicen Thaliae,
Phoebe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniae defende decus Camenae,
Levis Agyieu.

Spiritum Phoebus mihi, Phoebus artem
30 Carminis nomenque dedit poetae.
Virginum primae puerique claris
Patribus orti:

Deliae tutela deae fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,
35 Lesbium servate pedem meique
Pollicis ictum,

Rite Latonae puerum canentes,

sed repertum in Anthologia Burmanni II. p. 453, ubi *venatorem* significat; alii autem scripserunt *raptor*. — *nescios fari*] νήπια τέκνα. Memoratu digna res est, quod Horatius fabulam ab Homero sumptam Homericis etiam vocabulis ornavit; inde etiam quae sequuntur *etiam latentem*, de quibus cf. Il. VI, 57 sq. — *potiore alite*] cf. Carm. I, 15, 5. — *ductos*] Muri *ducuntur* (Virg. Aen. I, 423) ut parietes, valla, fossae, sulci, versus, lineae, propter longitudinem, per quam extenduntur. — *argutae*] Alii *Argivae*, ex inepta correctione. Vide ad Carm. III, 14, 21. Epist. II, 2, 90. — *Xantho lavis*] De verbo *lavere* vide ad Carm. II, 3, 18. Videtur esse Lyciae fluvius, non Troadis. cf. Hom. Il. II, 877. In Lycia enim *Patara* urbs est Apollini sacra. cf. Carm. III, 4, 61 sqq. — *Dauniae*] vide ad Carm. II, 1, 34. — *Agyieu*] Apollo apud Graecos ἀγυιεὺς appellabatur, quia viis urbanis praepositus erat. Levis, imberbis est propter perpetuam iuventutem.

V. 29. *Spiritum*] Inter se opposita sunt *spiritus* et *ars*, egregio consilio in praecipuis versus locis collocata. Quae cum coniuncta sunt bonum efficiunt poetam nominisque laudem parant. — *primae*] Chorus eligebatur ex nobilibus pueris et puellis, patrimis et matrimis. — *tutela*] quia chorus in tutela deorum est, quorum laudes canit. — *Lesbium*] metrum Sapphicum, quo Carmen Saeculare compositum est. — *pollicis ictum*] Loquitur de fidium pulsatione, qua poeta, quasi vere sit cantor, chori cantum temperare se simulat. Apud alios poetas eadem ratione dicitur fila, chordas lyrae pollice pulsare, movere. — *rite*] bis positum per anaphoram propter magnam sacrorum religionem, qua ne quid prave fieret diligenter cavendum erat. cf.

Rite crescentem face Noctilucam,
Prosperam frugum celeremque pronos
40 Volvere menses.

Nupta iam dices: Ego dis amicum
Saeculo festas referente luces
Reddidi carmen docilis modorum
Vatis Horati.

Carmen VII.

Diffugere nives, redeunt iam gramina campis
Arboribusque comae;

Carm. IV, 15, 28. — *face*] lumine. Est enim Diana *νυκτιφαής*, *νυκτιλαμπής*, Noctiluca. — *frugum*] De genitivo vide Zumpt. l. l. §. 437. *Prospera* est *frugum*, quia fruges nutrit nocturno rore et recto anni tempestatisque decursu. — *Nupta*] Grata olim erit festorum et honoris recordatio; quae ipsa tunc quoque incendere debuit studium et diligentiam. Neque mirandum est quod puellas solas dulci recordatione futuri temporis excitare satis habuit poeta; sponte enim ad pueros quoque ea recurrit. — *luces*] dies; per triduum enim et trinoctium celebrari solebant ludi saeculares. cf. C. S. 23 sq. — *vatis Horati*] Gravi cum vi in fine nomen positum est. In ipso autem nomine *Horatii* dignitatis aliquid invenisse videtur poeta, quoniam ubi sine laudatione nomen suum simpliciter inferre voluit, *Flaccum* se appellavit (Epod. 15, 12. Sat. II, 1, 18); ubi blandientes scribas designat, blando etiam praenomine *Quinte* (Sat. II, 6, 37) salutatur. Compara Epist. I, 14, 5.

Carmen VII.

Videmus ex v. 23, ad Torquatum aliquem scriptum esse hoc carmen; qui cum idem esse non possit, quo consule Horatius natus est, neque eius filius qui ante a. u. c. 709 in Hispania occidit, haerent interpretes, ad quem alium Manlium Torquatum scriptum esse carmen putent. Nam neque de alio illius Manlii filio neque de nepote neque omnino de ullo alio ex hoc genere quidquam nobis traditum est. Ac ne is quidem satis idoneus est, quem ex Suetonio viri docti huc transtulerunt, C. Nonius Asprenas, ab Augusto torque donatus et Torquati cognomine ornatus. Huius enim neque pietatem neque genus (v. 23) tantopere laudare potuit Horatius. Abstinendum igitur erit a novis investigationibus, hoc tamen dicendum est ad eundem Epistolam I, 5 datam videri, neque fuisse eum hominem divitem et avarum, sed hilarem ac satis liberalem qui quam vera esset ea sententia, quae ab Horatio ponitur Epist. I, 5, 12, bene intelligeret. Continet autem carmen eas cogitationes, quas verni temporis reditus poetae suppeditavit; comparatur humani generis vita cum anni vicissitudine. Anni tempora redeunt, non vitae, quae si peracta est in perpetuum aufugit. A morte neque virtutes homines defendunt, neque amoris aut amicitiae potestas liberabit. Simile est Carm. I, 4. Referunt carmen alii ad a. 734 vel 735, alii ad a. 738.

V. 1. *nives*] Pluralis numerus talium etiam rerum usurpatur, quae sua natura eum numerum pati non videntur; et causa quidem duplex est, concinnitas orationis et in ea-

Mutat terra vices et decrescentia ripas
Flumina praetereunt;
5 Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres monet annus et almum
Quae rapit hora diem.
Frigora mitescunt zephyris; ver proterit aestas
10 Interitura, simul
Pomifer auctumnus fruges effuderit, et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant coelestia lunae;
Nos ubi decidimus,
15 Quo pius Aeneas, quo dives Tullus et Ancus,
Pulvis et umbra sumus.
Quis scit an adiiciant hodiernae crastina summae
Tempora di superi?
Cuncta manus avidas fugient heredis, amico
20 Quae dederis animo.

dem re locorum vel temporum diversitas. Utrumque h. l. valet. cf. v. 9. — *semaé*] Carm. I, 21, 5. IV, 3, 11. *Gratia*] cf. ad Carm. I, 4, 6. — *nuda*] cf. Carm. I, 30, 5. III, 19, 17. — *almum*] vide ad Carm. IV, 4, 41. — *frigora*] Animadvertendum quattuor verubus quattuor tempora describi. Similis rerum cumulatio verborumque brevitas est Carm. III, 6, 45 sqq. — *proterit*] Servavit particula *pro* suam potestatem, neque est *retro pellit*, sed *pellit* ut progrediatur, ut festinet. Quod quomodo dictum sit a poeta ut intelligas, cogita rotam perpetuo motu agitatam. Inde vocabula *proterit*, *interitura*, *recurrit*. Quod alii habent *recurres* ex nimia et molesta diligentia nescio cuius scribae exortum est. — *iners*] cf. Carm. II, 9, 5. Hieme enim nihil procreatur. — *decidimus*] Epist. II, 1, 36.

V. 15. *pius Aeneas*] Alii *pater* legunt. Utrumque apud Virgilium. Pietas tamen Aeneae propria quaedam virtus est, perpetua eius apud Romanos comes. Praeterea fluctuant codices inter *Tullus dives* et *dives Tullus*. Sed nisi vis quaedam inest in adiectivo, quid poeta Tullum hac laude auxit? Quae si adest, priorem locum occupet necesse est. Tullus autem dives appellatur, quia rex fuit; etiam Ancus dives. Oppositionis nihil videndum est inter pium Aeneam et divitem Tullum; uterque suo honore fruitur. Tanta autem nomina illata non sunt consolandae condicionis, sed amplificandae sortis humanae gratia. cf. Epist. I, 6, 27. — *quis scit an*] Raro apud aureae aetatis scriptores *an* part. sic legitur in simplici oratione obliqua; saepe apud inferiores. vide Zumpt. gr. lat. §. 353. Diversus est locus Hor. Carm. II, 4, 13. — *summae*] cf. Carm. I, 4, 15. Ex quo loco nata est alia nonnullorum codicum lectio *vitae*, quod vocabulum interpretandi causa in margine adscriptum sensim receptum est. — *animo*] Simili ratione dicitur animo obsequi, animo morem gerere; animus enim appetitus est. — *dederis*] Zumpt. gr. lat. §. 165. — *Minos*] cf. Hom. Od. XI, 567. — *splendida arbitria*] non honorifica, sed augusta pro maiestate

Cum semel occideris et de te splendida Minos
Fecerit arbitria,
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas;
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum,
Nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Carmen VIII.

Donarem pateras grataque commodus,
Censorine, meis aera sodalibus,

iudicis et tribunalis. — *genus*] Nihil potest a morte defendere mortales homines, neque suae virtutes (genus, facundia, pietas) neque quae maximas etiam difficultates vincere possunt, amor et amicitia (Diana, Theseus). — *Diana*] De Hippolyto et Diana lege Virgil. Aen. VII, 765 sqq. Ovid. Met. XV, 497 sqq., a quibus tamen Horatius ita recedit, ut illi Hippolytum in vitam revocatum tradant, hic nihil valuisse amorem deae affirmet. Dianae nominis antepenultima modo producitur modo corripitur ad necessitatem metricam. cf. Carm. II, 12, 20. C. S. 1. 70. A. P. 16. 454. De Pirithoo vide ad Carm. III, 4, 79. Cuius fabulam Horatius vel mutatam iam accepit vel ipse mutavit. Vulgo enim Theseus simul cum amico et ad inferos descendisse et ab Orco retentus esse traditur; qui cum postea ab Hercule liberatus esset Pirithoum tamen secum ducere non potuit. Apud Horatium Pirithous solus videtur descendisse, qui cum captus retineretur, ne a Theseo quidem, quem amicitia misit, liberatus est.

Carmen VIII.

Fuit mos hominum Romanorum, ut Kalendis Martiis et Saturnalibus grata dona (strenas) cuiusvis generis amicis darent. Quem cum sequi vellet Horatius, Censorino amico — qui fuit cos. a. u. 746 — non pretiosa vasa sed hoc carmen non minoris pretii misit. In quo cum ostendit quid carmina possent efficere, quanto ad laudem et gloriam apud posteros bonis hominibus tribuendam magis apta essent quam publicae inscriptiones et ipsa facinora, tum id quoque consecutus est, quod tecto saepe consilio paravit. Censorini nomen oblivioni eroptum aeterno splendore nitet. Fuit autem homo probus, demerendis hominibus genitus, ut dicit Velleius Patercalus II, 102. Quo tempore carmen scriptum sit, ne coniectura quidem assequi possumus; alii retulerunt ad a. 743, alii prudentius ad tempus intra annos 737—741.

V. 1. *pateras*] poculi genus planum ac patens, cuius usus etiam in sacris plurimus. De more dona mittendi cf. Tibull. III, 1, 1: „Martis Romani festae venere Kalendae... Et vaga nunc certa discurrant undique pompa Perque vias urbis muaera perque domos.“ — *commodus*] cum *donarem* coniungi debere versus ratio docet; non cum *sodalibus*. cf. Ep. II, 1, 227 et Ep. I, 18, 75. — *aera*] vasa, imprimis Corinthiaca. cf. Sat. II, 3, 21. Epist. I, 6, 17. — *tripodas*] cf. Hom. Il. XXIII, 513. IX,

Donarem tripodas, praemia fortium
Graiorum, neque tu pessima munerum
5 Ferres divite me scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit aut Scopas,
Hic saxo, liquidis ille coloribus
Sollers nunc hominem ponere nunc deum.
Sed non haec mihi vis, non tibi talium
10 Res est aut animus deliciarum egens.
Gaudes carminibus; carmina possumus
Donare et pretium dicere muneri.
Non incisa notis marmora publicis,

122. Virg. Aen. IX, 264 sqq. — *ferres*] acciperes, ut Carm. III, 16, 22. Sat. II, 1, 12. Epist. II, 2, 14. Qui verbi usus unde sit exortus videbis ex Virg. Aen. V, 248. — *artium*] operum affabre factorum, ut Epist. I, 6, 17. Virg. Aen. V, 359. De genitivo vide Zumpt. gr. lat. §. 437 et confer illud Virgilianum *dives opum* (Georg. II, 468. Aen. I, 14. II, 22). — *Parrhasius*] pictor clarus, Ephesius, Olymp. 98. — *Scopas*] statuarum fictor, Parius, Olymp. 87. — *sollers ponere*] fingere, facere, τιθέναι, darstellen. cf. A. P. 34. — *carmina*] Cum vi traductum est vocabulum ex praecedente sententia. De traductionis figura vide Zumpt. l. l. §. 821. — *muneri*] Dativum genitivo elegantiorem tuentur antiquissimi codices; dicendi verbum graviorem statuendi, ponendi notionem accepit. cf. Sat. II, 3, 23.

V. 13. Quid hoc et insequentibus versibus poeta dicere voluerit, satis manifestum est, nimirum *pretium dicere muneri*. „Non monumenta, inquit, titulis publice inscripta, ne ipsae quidem magnae res gestae hominum manent; temporis perpetuo motu quidquid bene factum est oblivionis caligine paulatim obducitur. Quare nihil ad posteros pervenit nisi quod fixum firmatumque est poetarum aeternis carminibus.“ Sed ut poetae solent, exemplis usus est. *Celeres fugae* (ex Italia) et *reiectae minae Hannibalis* Scipionem Africanum maiorem, deinde *incendia Karthaginis* minorem Africanum indicant, tum *Calabrae Pierides* iterum ad maiorem referendae sunt, quoniam Ennius Rudiis Calabriae oppido natus (a. u. c. 515—584) maiorem Scipionem carmine celebravit. Quae ab altero ad alterum Scipionem transitio quibus displicet, iis *incendia* non sunt intelligenda de urbe a Scipione minore combusta, sed de navibus et portu a maiore Scipione incendio deletis, quam calamitatem Karthaginienses non minus aegre tulerunt, quam si ipsa urbs esset deleta. cf. Liv. XXX, 43. Contra speciosa est *Iahnii* explicatio, qua genitivus *eius* (de quo vide ad Carm. III, 11, 18) non cum obiecto quod vocant *laudes*, sed cum ipso subiecto *incendia* coniungitur, ut sententia sit: non ipsa Karthago incendio deleta ab eo qui nomen accepit ab domita Africa. In qua explicatione etiamsi paulo durius videtur esse, non quod genitivus *eius* alteri genitivo additur, sed quod audacter dictum est *incendia eius qui* pro *incendia facta ab eo qui* et quod *laudes* nude positae genitivo non facile videntur carere, tamen, ut nunc video, inter Romanos certe nemo fuit, qui *incendia Karthaginis* non referret ad minorem Scipionem. Quod diaeresis v. 17 omissa est, id excusationem inveniet in natura nominis proprii. Itaque non assentior iis qui locum corruptum putarunt. Qui contrariam medelam adhibuerunt; alii quattuor versus eiiciendos rati hunc constituerunt versuum cursum *post mortem ducibus, clarius indicant*. At vero

Per quae spiritus et vita redit bonis
15 Post mortem ducibus, non celeres fugae
Reiectaeque retrorsum Hannibalis minae,
Non incendia Karthaginis impiae
Eius, qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant
20 Laudes, quam Calabrae Pierides: neque,
Si chartae sileant quod bene feceris,
Mercedem tuleris. Quid foret Iliae
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
25 Ereptum Stygiis fluctibus Aeacum
Virtus et favor et lingua potentium
Vatum divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori;
Coelo Musa beat. Sic Iovis interest
30 Optatis epulis impiger Hercules:
Clarum Tyndaridae sidus ab infimis
Quassas eripiunt aequoribus rates;

si celeres fugae et minae Hannibalis expelluntur, si Scipionis omnia vestigia tolluntur, unde *Calabrae Pierides* possunt teneri, quae fundamento quodam, in quo niterentur, carerent? Alii deesse duos versus opinantes lacunae signa collocarunt inter v. 17 et 18; ideo maxime moti, quod monostropha et distropha metra omnia praeter hoc carmen eum versuum numerum habent, qui quaternario numero possit dividi. Quod etsi verum est de tribus prioribus libris, nonne Horatio eam legem, quam ipse sibi imposuerat neque in Epodis observaverat, quarto etiam libro relinquere licuit? Ac praeterea si quid omissum credas, omnino non vides, quomodo illa quam volunt difficultas de utroque Scipione circuli instar posito possit amoveri. Alii ad coniecturas *impendia*, *stipendia* pro *incendia* faciendas confugerunt; desperatum illud quidem remedium in tanta librorum constantia. Bentleius v. 17 spurium eiiciendumque habuit.

V. 21. *chartae*] poemata, ut Carm. IV, 9, 31. — *Iliae Mavortisque puer*] In hac parentum laudatione latet cogitatio, nobilitate et genere Romulum ab oblivione non potuisse liberari. Romulum autem idem Ennius laudavit in primo Annalium libro. Vide ap. Cicer. de Rep. I, 41: „O Romule, Romule die, Qualem te patriae custodem di genuerunt! O pater, o genitor, o sanguen dis oriundum! Tu produxisti nos intra luminis oras.“ — *divitibus insulis*] μακάρων νήσοις. cf. Epod. 16, 41. Cic. Phil. XIV, 12: „fortissimi dum vixistis, nunc vero etiam sanctissimi milites.“ Senec. de provid 2: „Mors illos consecrat, quorum exitum et qui timent laudant.“ — *Sic*] hac ratione; poetarum carminibus. Quae exempla hic proferuntur, iis ante iam usus erat poeta Carm. III, 3. — *Tyndaridae*] vide ad Carm. I, 3, 2. — *pampino*] cf. Carm. III, 25, 20. — *vota*] Hoc quoque divinitatis indicium est; in qua describenda observa poetae ubertatem.

Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus.

Carmen IX.

Ne forte credas interitura, quae
Longe sonantem natus ad Aufidum

Carmen IX.

Sententiae carminis hoc ordine procedunt. Mea, inquit poeta, carmina nunquam interibunt, quamquam non, ut alter Homerus, magnorum hominum res gestas epico carmine celebrare conor. Verum etiam lyrici poetae adhuc vivunt (Pindarus, Simonides, Alcaeus, Stesichorus, Anacreon, Sappho, quorum nomina Horatius eo ordine coniunxit, ut a summo hymnorum poeta Pindaro ad leviora genera Sapphonis descenderet); poetarum cantus temporis invidia non obruitur. v. 1—12. Factis hominum non eadem sors est; neque enim ii qui in Troianis campis pugnarunt, soli meruerunt laudem poetarum (Troianorum et Graecorum virorum aptum hunc ordinem constituit, ut ad Sapphonis carmina amatoria bene annexis Helenae amoribus sursum ascenderet ad maximum omnium regem Agamemnonem). Sed vivunt illi in memoria hominum, reliqui vitam et memoriam amiserunt; et cur? quia vate carent. v. 13—28.“ Hic incipit altera pars, qua a generali sententia ad unum Lollium transitur. Transitio paratur hac sententia: oblivione omnia aequantur; ignota virtus nil distat sepulta inertia. Quare se Lollium celebraturum dicit, ne nobilitas eius et honesti studium ex memoria hominum excidant. Animum eius prudentem esse, constantem in secundis rebus et adversis, purum ac sincerum, fidum et certum, summoque honore dignum. v. 29—45. Itaque Lollium bono animo esse debere, quoniam quae homines fecerint non felicitate sed voluntate et consilio aestimentur. v. 45—52. — Lollius, qui a. u. 733 consul fuerat, gravi clade a Germanis a. 738 reiectus est; nihilo minus favorem sibi Augusti servavit; postea in Orientem missus avaritia et malis artibus odium sibi aequalium contraxisse dicitur. Subita vi mortis a. u. 753 oppressus est. Vellei. Paterc. II, 97: „accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniae quam recte faciendi cupidiore et inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo.“ ibid. 102: „Quo tempore M. Lollii, quem veluti moderatorem iuventae filii sui Augustus esse voluerat, perfida et plena subdoli ac versuti animi consilia, per Parthum indicata Caesari, fama vulgavit. Cuius mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit ignoro.“ Sueton. Tiber. c. 12: „Namque privignum Caium, Orienti praepositum, cum visendi gratia trafecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii, comitis et rectoris eius.“ Qui vir quo tempore ab Horatio tantam laudem accepit, aut liber erat omni criminatione aut inter summam vitiorum dissimulationem etiam Horatium fefellit. Scriptum videtur hoc carmen non multo post acceptam in Germania cladem; apertum enim est consolandi hominis consilium. Suspicatur tamen Weber, Lollium etiam post cladem apud Augustum in Germania remansisse cum eoque anno demum 741 Romam reversum esse; itaque probabile esse hoc carmen non ante vernum tempus anni 741 compositum videri. Lollii cognomen incertum est; alii Palikanum, alii Paulinum appellant; neptis certe Lollia dicebatur Paulina.

V. 2. *Aufidum*] cf. Carm. III, 30, 10 sqq. — *Maeonius*] cf. Carm.

Non ante vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.

Non, si priores Maeonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricae latent
Ceaeque et Alcaei minaces
Stesichorique graves Camenae;

Nec si quid olim lusit Anacreon
Delevit aetas; spirat adhuc amor
Vivuntque commissi calores
Aeoliae fidibus puellae.

Non sola comptos arsit adulteri
Crines et aurum vestibus illitum
Mirata regalesque cultus
Et comites Helene Lacaena,

Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu; non semel Ilios
Vexata; non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelusve solus

Dicenda Musis proelia; non ferox
Hector vel acer Deiphobus graves

I, 6, 2. — *Ceaeque*] vide ad Carm. II, 1, 38. — *Stesichori*] Hic, Himerae in Sicilia natus, mortuus est Olymp. 56; de quo Quintilianus X, 1, 62: „Stesichorum, inquit, quam sit ingenio validus, materiae quoque ostendunt, maxima bella et clarissimos canentem duces et epici carminis onera lyra sustinentem.“ Inde *graves* eius Camenas appellavit Horatius. — *Anacreon*] cf. Carm. I, 17, 18. — *spirat*] vivit ac viget. Cic. Brut. 24: „Videtur Laelii mens spirare etiam in scriptis.“ Virg. Aen. VI, 848. — *calores*] pluralis ut amores. Qui poetice *vivere* dicuntur, ut carmina, Carm. I, 32, 3. Epist. I, 19, 2. — *puellae*] Est genitivus, non dativus pro: ab Aeolia puella. — *arsit*] Ardere verbum cum sit ardenter amare ac desiderare, activam quandam habet naturam; inde accusativus, ut apud Virgilium Buc. 2, 1. Ablativus, quocum idem verbum coniunctum est Carm. II, 4, 7. III, 9, 5. Epod. 14, 9. Epist. II, 1, 95, id indicat unde venit ardor. Ceterum ad sententiam compara Ovid. Heroid. 13, 57: „Venerat, ut fama est, multo spectabilis auro, Quique suo Phrygias corpore ferret opes, Classe virisque potens.“ Eurip. Troad. 991: „Ὃν εἰςιδοῦσα βαρβάροις ἐσθήμασι Χρυσῷ τε λαμπρὸν ἐξεμαργώθης φρένας.“ — *primusve*] In nonnullis codd. *primusque*. Sed vide ad Carm. II, 5, 20. De Teucro cf. Carm. I, 7, 21. Hom. Il. XIII, 313. — *Cydonio*] Cydon, urbs Cretae. vide ad Carm. I, 15, 17. — *non semel Ilios*] Non semel tanta urbs quanta fuit Ilios oppugnata est; quod dico, ne quis de unius urbis Troiae pluribus cogitet oppugnationibus. — *Idomeneus*] Hom. Il. III, 230. Sthenelus, Capanei et Euadnes filius, Diomedis auriga. Hom. Il. II, 564. — *Deiphobus*] Priami et Hecubae filius, Helenae post Paridem con-

Excepit ictus pro pudicis
Coniugibus puerisque primus.

25 Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacrimabiles
Urgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.

Paulum sepultae distat inertiae
30 Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo
Totve tuos patiar labores

Impune, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
35 Rerumque prudens et secundis
Temporibus dubiisque rectus,

Vindex avarae fraudis et abstinens
Ducentis ad se cuncta pecuniae,
Consulque non unius anni
40 Sed quoties bonus atque fidus
Iudex honestum praetulit utili,
Reiecit alto dona nocentium
Vultu, per obstantes catervas

iux. cf. Virg. Aen. VI, 495 sqq. — *pro coniugibus*] cf. Hom. Il. XVII, 223 sq. XXIV, 730. — *primus*] Magna cum gravitate iteratur ex initio superioris strophae; qua re hoc simul efficitur, ut quae inter se quasi certant vocabula *non*, *primus*, locorum etiam distantia distineantur. — *urgentur*] cf. Carm. I, 24, 5 sq.

V. 29. *inertiae*] dativus est, ut Sat. I, 4, 48. Nihil prope discriminis est inter virtutem celatam et inertiam sepultam. — *chartis*] vide ad Sat. I, 10, 4. — *impune*] Oblivio quasi quendam animum ac voluntatem habet ac perpetuo studio agitur hominum res bene gestas opprimendi. Huic qui se opponit, quasi castigat oblivionem neque impune eam hominum memoriam carpere patitur. Pluralis autem numerus positus est propter oblivionis continuos exstinguendae famae conatus. — *rectus*] qui neque bonis neque malis rebus flectitur, ut Cic. de Senect. 6. — *vindex*] De animo tanquam de persona loquitur; inde appellatur vindex, consul, iudex, victor, inde habet vultum et arma. Ex magna hac Lollii innocentiae et abstinentiae laude non inique iudicaveris, iam tum in hominum invidiam incertis rumoribus incidisse Lollium; quam Horatius cum immeritam putaret, defendere ab innocenti homine fortasse voluit. — *cuncta*] Pecuniae crimini datur quod avarorum hominum est, quorum cupiditas nunquam expletur, omnia ad se rapit. — *consul*] Consulatus, summus magistratus, summum honorem tribuit; dicit igitur, rectum animum sempiterno ac summo honore esse dignum; de qua re cf. Cic. Tusc. II, 17, 41. Hor. Carm. III, 2, 19. — *alto vultu*] quo in eas res, quas contemnimus, despicere solemus. Cic. Tusc. II, 4, 11. — *catervas*] malorum

Explicuit sua victor arma.

45 Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum; rectius occupat
Nomen beati qui deorum
Muneribus sapienter uti

Duramque callet pauperiem pati
50 Peiusque leto flagitium timet,
Non ille pro caris amicis
Aut patria timidus perire.

Carmen X.

O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens,
Insperata tuae cum veniet pluma superbiae,
Et quae nunc humeris involitant decidérint comae,
Nunc et qui color est puniceae flore prior rosae
5 Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam,

hominum et corrumpere tentantium. — *recte*] Notanda gradatio *recte, rectius;* cui quam vim addiderit poeta locorum quae illa vocabula obtinuerunt gravitate manifestum est. — *callet*] cum infinitivo, ut Iuven. 4, 142: „ostrea callebat primo deprendere morsu." Pers. 5, 105: „veri specimen dignoscere calles." — *peius*] pro *magis* positum, sed fortius est; sic Epist. I, 17, 30. Cic. ad Fam. VII, 2: „oderam multo peius hunc quam illum." — *non timidus*] figura λιτότητος; paratus. cf. Carm. III, 19, 2. Qua figura cur h. l. poeta usus sit perspicuum est; gravis enim sic paratur appositio quaedam. Sapiens timet quidem flagitium, non timet pro patria mortem.

Carmen X.

Argumentum huius carminis breviter potest indicari hoc versu Virgilii Buc. 2, 17: „O formose puer, nimium ne crede colori." Et credibile est hoc carmen iam dudum compositum tum demum a poeta ex scriniis sumptum esse, cum librum hunc editurus esset. Quod si verum est, Ligurini nomen ex hoc carmine in primum huius libri transiit. Alii arbitrati sunt, compositum esse hoc carmen eodem anno quo primum huius libri. Cum incerta res sit, nihil moror.

V. 1. *Veneris muneribus*] cf. Hom. Il. III, 54. — *pluma*] metaphorice pro lanugine, cuius mollities hoc vocabulo exprimitur. Neotrates prorsus eadem ratione dicunt Flaum, Graeci πτίλον. — *decidérint*] nam tondebatur adulta aetate capillus, quem pueri, imprimis delicati, alere solebant. cf. Carm. II, 5, 21 sqq. Epod. 11, 28. — *puniceae*] purpureae, ut Virg. Aen. XII, 77. — *Ligurinum*] Accusativus hic acerbitatis aliquid habet; barba enim bellum et levem Ligurinum roseo generum colore privabit et hispidum reddet. Praestat igitur is casus vocativo, quem alii ex codd. receperunt. — *hispidam*] Tibull. I, 8, 77: „Carior est auro iuvenis, cui levia fulgent Ora nec am-

Dices, heu, quoties te speculo videris alterum:
Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit,
Vel cur his animis incolumes non redeunt genae?

Carmen XI.

Est mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus; est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis;
Est hederae vis
5 Multa, qua crines religata fulges;
Ridet argento domus; ara castis
Vincta verbenis avet immolato
Spargier agno;
Cuncta festinat manus, huc et illuc

plexus hispida barba terit." — *speculo*] est ablativus instrumenti quem vocant, nec bene in codicibus nonnullis scriptum est *te in speculo*, qua praepositione admissa pronominis *te* vis propter elisionem nimis minuitur. — *alterum*] mutatum. — *his animis*] qui nunc mihi sunt.

Carmen XI.

Ut Lyden Carm. III, 28 ad Neptunalia, sic h. c. Phyllidem ad celebrandum diem natalem Maecenatis, Idus Apriles invitat. Introitus similis est ei quo Maecenatem vocat Carm. III, 29. Sententiae simplici ordine procedunt; ex quibus satis perspicuum est Horatium ex Sabino suo sic scribere, Phyllidem annis nondum provectam, carmen ipsum fortasse ante editos tres libros superiores compositum esse, haud ita multo post Carm. II, 4, anno fere 730. Potuit tamen etiam paulo post editos tres libros haec scribere, cum primum epistolarum librum componeret et ipse vitam rusticam urbanae in dies magis praeferre inciperet. cf. Epist. I, 14. Quae ratio cui placuerit, is urbane Horatium Maecenati indicare suspiceatur, ruri quoque se amicorum memorem satis esse. Aliis non ante a. 740 carmen videtur compositum esse.

V. 2. *Albani*] cf. Sat. II, 8, 16. Ex nobilissimis hoc genus vini fuit, deinde quod habuit poeta satis est vetustum ac molle. — *apium*] cf. Carm. I, 36, 16. II, 7, 24. — *religata*] cf. Carm. II, 11, 24. Construe igitur *qua fulges crines religata* i. e. qua imposita crinibus in nodum collectis fulgere soles. Tum *fulges* non est futurum antiqui verbi fulgĕre, neque premendum hoc est, quod hederam Phyllis accipere demum debebat apud Horatium; omnino amabat Phyllis hederaceam coronam, quippe quae bene sciret aptissimam eam sibi esse summamque venustatem praebere. — *ridet*] splendet. cf. Carm. II, 18, 2. — *verbenis*] vide ad Carm. I, 19, 14. — *spargier*] vide Zumpt. gr. lat. §. 162. Hoc uno in lyricis loco Horatius hac forma usus est. — *immolato agno*] Abstinebant quidem antiqui teste Varrone apud Censorinum c. 2 die natali a caede ac sanguine, ne die, qua ipsi lucem accepissent aliis demerent. Sed nihil impediebat Horatium quominus *Maecenatis* die natali pro salute amici agnum diis immolaret. Cf. etiam

10 Cursitant mixtae pueris puellae;
Sordidum flammae trepidant rotantes
Vertice fumum.

Ut tamen noris quibus advoceris
Gaudiis, Idus tibi sunt agendae,
15 Qui dies mensem Veneris marinae
Findit Aprilem,

Iure sollennis mihi sanctiorque
Paene natali proprio, quod ex hac
Luce Maecenas meus affluentes
20 Ordinat annos.

Telephum, quem tu petis, occupavit
Non tuae sortis iuvenem puella
Dives et lasciva tenetque grata
Compede vinctum.

25 Terret ambustus Phaëthon avaras
Spes, et exemplum grave praebet ales
Pegasus terrenum equitem gravatus
Bellerophontem,

Semper ut te digna sequare et ultra
30 Quam licet sperare nefas putando
Disparem vites. Age iam, meorum
Finis amorum —

Non enim posthac alia calebo
Femina —, condisce modos, amanda

ad. Carm. III, 17, 14. — *pueris puellae*] servi et ancillae. — *vertice*] non aedium, sed ipsius flammae et foci. *Trepidare* autem verbum accommodatum est ad incertum ac trepidum flammarum motum. cf. Virg. Buc. 8, 105. — *Veneris marinae*] vide ad Carm. I, 3, 1. III, 26, 5. Aprilis Veneri sacer fuit, quia hoc mense ex spuma maris provenisse dicebatur. — *findit*] dividit. Iduum nomen ab antiquo verbo *iduare* i. e. dividere factum dicebant antiqui. — *affluentes*] translatum verbum a leni flumine aquarum ad annos et tempora, ut Epist. I, 1, 23.

V. 21. *Telephum*] Idem nomen Carm. I, 13. III, 19. Tribus locis commune est, quod qui appellatur Telephus a puellis petitur, non ipse petit. — *non tuae sortis*] Ex quibus verbis ut ex adi. *dives* intelligitur, Phyllidem libertinam fuisse. — *compede*] cf. Carm. I, 33, 14. — *Phaëthon*] cf. Ovid. Met. II, 1 sqq. — *Pegasus*] vide ad Carm. I, 27, 24. Bellerophon cum Chimaeram occidisset, temerarius factus ipsum coelum petere conatus est, sed a Pegaso deiectus cupiditatis poenas solvit. Pegasus enim Neptuno et Medusa procreatus homini mortali ita tantum servire voluit, ut a Minerva erat iussus. Pind. Isthm. 6. 44. B.: „πτερόν

35 Voce quos reddas: minuentur atrae
Carmine curae.

Carmen XII.

Iam veris comites, quae mare temperant,
Impellunt animae lintea Thraciae;
Iam nec prata rigent nec fluvii strepunt
Hiberna nive turgidi.

5 Nidum ponit Ityn flebiliter gemens
Infelix avis et Cecropiae domus

εις ἐρρίψε Πάγασος Δεσπόταν ἐθέλοντ' ἐς οὐρανοῦ σταθμοὺς Ἑλθεῖν μεθ' ὁμάγυριν Βελλεροφόνταν Ζηνός· τὸ δὲ πὰρ δίκαν Γλυκὺ πικροτάτα μένει τελευτά." — *reddas*] cf. Carm. IV, 6, 43. — *minuentur*] melius hoc quam praesens *minuuntur*, quod aliis placuit; quamquam ad solam Phyllidem curas referri nolo. — *atrae*] cf. Carm. III, 1, 40. III, 14, 13. Sat. II, 7, 115.

Carmen XII.

Non ad Virgilium nescio quem unguentarium vel medicum sed ad poetam Virgilium ioci ac iuvenilis hilaritatis plenum carmen scriptum est. Incipit autem ita, ut veni temporis suavitas copiose et eleganter describatur. Iam adest ver, cum vere calor, cum calore sitis. Eam autem optime pellunt vina mediocria. „Sed, inquit, si apud me esse gestis ut apud iuvenes nobiles ac divites, quibuscum esse soles, si Calena vina ducere cupis, agedum dabo, sed ea lege, ut cum in comissatione Calenum nardo carere non possit, tu unguenta praestes." Est igitur iocabunda ad hilarem comissationem invitatio, neque difficultates movendae sunt ex v. 25; dummodo credatur, carmen scriptum esse a iuvene Horatio ad iuvenem Virgilium, anno fortasse 714 vel 715; cuius quidem dulcissimi amici memoriam edito post multos annos hoc carmine quasi renovare et celebrare Flaccus voluit. Antiqua illa inscriptio: *ad Virgilium medicum Neronum*, cuius auctoritatem etiam Weber secutus est, non videtur esse speciosior quam aliae *ad Virgilium unguentarium*, *mercatorem*, *negotiatorem*. Hausta est enim ex ipso carmine, ab iis, qui sciebant, poetam Virgilium, cum liber quartus ab Horatio ederetur, iam mortuum esse et totum librum vulgatum esse in honorem Augusti eiusque privignorum. Compositio carminis ea est, quam frequentem iam invenimus. Septem stropharum media quarta principalem sententiam continet, quam quae praecedunt et sequuntur aut viam quasi muniunt aut ubertatem et explicationem addunt.

V. 2. *animae Thraciae*] Aquilones. Colum. XI, 2, 21: „Venti septentrionales qui vocantur Ornithiae per dies XXX esse solent; tum et hirundo advenit." Cum vere mare navibus ex hieme aperitur. *Temperare* igitur est placare. Comparari potest simillimum carminis I, 4 initium. — *infelix avis*] De Procne, Pandionis filia, et Tereo rege, eius marito, lege Ovidium Met. VI, 623 sqq. Hom. Od. XIX, 518 sqq. Schol. Vatic. ad Rhesum 547: „*καὶ ἡ μὲν Πρόκνη εἰς ἀηδόνα μετεβλήθη, ὡς καὶ ἡ Φιλομήλα εἰς χελιδόνα.*" Neque aliter apud Horatium Procne in luscniam, Philomela in hirundinem mutata est, contra apud alios latinos

Aeternum opprobrium, quod male barbaras
Regum est ulta libidines.

Dicunt in tenero gramine pinguium
10 Custodes ovium carmina fistula
Delectantque deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent.

Adduxere sitim tempora, Virgili;
Sed pressum Calibus ducere Liberum
15 Si gestis, iuvenum nobilium cliens,
Nardo vina merebere.

Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpiciis accubat horreis,
Spes donare novas largus amaraque
20 Curarum eluere efficax.

poetas Procne in hirundinem, Philomela in luscimiam. Et luscinia quoque nuntia veris est, ut in fragm. Sapphonis 19. Schneidew.: „ἦρος ἄγγελος, ἱμερόφωνος ἀηδών.“ Olim cum aliis hirundinem indicari putabam, parum reputans, lugubrem cantum non hirundinis, sed lusciniae esse et multo suaviorem esse imaginem lusciniae in arborum ramis quam hirundinis in aedificiorum parietibus nidum ponentis. Compara etiam Virgil. Georg. IV, 511 sqq. Martial. X, 52, 2: „Ridet ager, vestitur humus, vestitur et arbos; Ismarium pellex Attica plorat Ityn;“ ubi luscinia est, quae veriun tempus indicat et Ityn plorat, quamquam *pellex Attica* Φιλομήλα est, non Πρόκνη. — *opprobrium*] de persona, ut ἔλεγχος, ὄνειδος apud Homerum. cf. Il. II, 235. — *male*] nimis, nimis atrociter; de qua adverbii significatione confer Carm. I, 17, 24. Sat. 1, 3, 31. 45. I, 4, 66. 1, 9, 65. In prosae orationis scriptoribus non facile ullum huius generis exemplum invenietur. — *libidines*] Plurālis amplificandae rei causa: quales esse solent barbarorum regum libidines; quamquam Teréi imprimis libido tangitur. — *dicunt*] canunt, ut Carm. III, 4, 1. — *delectantque*] In aliis et codicibus et editionibus *delectante*, ad fistulam vocabulo relato. Sed pastores ipsos deum, Pana, delectare deumque quasi auscultare illis canentibus poetae magis decet. — *nigri*] vide ad Carm. I, 21, 7.

V. 14. *Calibus*] cf. Carm. I, 20, 9. — *ducere*] vide ad Carm. I, 17, 22. — *iuvenum nobilium*] Agrippae, Pollionis, aliorum, apud quos gratiosus erat Virgilius. Nam nihil nisi favor et familiaritas quaedam hominum nobilium et maiore loco ortorum in hac clientela quaerendum est. Sic poetae sunt etiam in clientela Musarum. — *nardo*] unguento pretiosissimo, quod ex India et Syria Romam portabatur. Dicit igitur Horātius, se utrumque, et vinum et oleum, praestare neque posse neque velle; neque Virgilium immunem fore ut in ampla ac divite domo, neque (id quod per iocum et risum additur) curandum esse, utrum vinum sit carius an oleum. — *onyx*] concha ex onyche facta. — *eliciet*] Hoc quoque iocose dictum, quasi tam blanda sit vis nardi, ut vini cadus ex horreis Sulpicianis eliciatur. Sed Horatio emendum erat vinum. — *Sulpiciis*] Sulpicianis. Vide ad Carm. I, 15, 10. Sulpiciana horrea publicae quasi apothecae erant, ubi vina vendebantur. — *amara curarum*] vide

Ad quae si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni: non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis
Plena dives ut in domo.

25 Verum pone moras et studium lucri,
Nigrorumque memor, dum licet, ignium
Misce stultitiam consiliis brevem:
Dulce est desipere in loco.

Carmen XIII.

Audivere, Lyce, di mea vota, di
Audivere, Lyce: fis anus et tamen
Vis formosa videri
Ludisque et bibis impudens

5 Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis et

ad Carm. IV, 4, 76. — *immunem*] ἀσύμβολον. — *tingere*] madefacere, τέγγειν. Iocose dictum. — *studium lucri*] Male quidam severo vultu cogitarunt de ficta quadam Virgilii parsimonia aut nimia pretiorum vini et unguenti aestimatione. Quae ridendo scripta sunt, ridendo etiam sunt legenda; nimirum: „agedum, inquit, festina ad convivium; noli retardari magno pretio, mihi tamen vinum carius est.“ — *nigrorum*] Quaecunque ad inferos pertinent nigra sunt; igitur etiam rogus. Virgil. Aen. XI, 186. — *in loco*] Aequabilem vitae cursum nonnunquam grata quadam stultitia interrumpi necesse est, sed iusto et tempore et loco. Dicitur enim *loco*, *in loco* (Epist. I, 7, 57), pro commodo loco, opportune. Menander Mein. p. 150: „Οὐ παντάχοῦ τὰ φρόνιμον ἁρμόττει καρόν, Καὶ συμμανῆναι δ' ἔνια δεῖ.“ Senec. de tranq. an. 15: „Si Graeco poetae credimus, aliquando et insanire iucundum est.“

Carmen XIII.

Etiamsi hoc carmen referendum videatur ad III, 10, tamen satis longo temporis intervallo post scriptum est. Nam quae ibi aetate floruit Lyce, hic anus facta ne rugis quidem oris deterretur, quo minus amores nectere studeat; et quam iram ibi poeta Lycae minatus est, eam hoc carmine explet. Quodsi Carm. III, 10 Lyce recens nupta annos habuit 22 vel 23, nunc facile duplicem habere potest annorum numerum, ut hoc carmen anno fere 737 vel 738 scriptum esse coniicias. Abundat autem irridendi et vellicandi figuris et artificiis; in qua re non satis possumus admirari frequentem acutarum litterarum i copiam in primis versibus conspicuam cum sibilantibus litteris et festivo lude verborum *fis* et *vis*. Deinde animadvertendi sunt vv. 13—15 propter allitterationem quam vocant vocabulorum *nec* — *nec* — *notis*; vv. 17—20 propter *quo* — *quo* — *quae* — *quae*; praeterea v. 1 et 2 *audivere* Lyce — *audivere* Lyce; v. 18 *illius* — *illius*, alia.

V. 6. *lentum*] tibi non obsequentem. — *sollicitas*] Sic Soph. Ant.

Doctae psallere Chiae
Pulchris excubat in genis.

Importunus enim transvolat aridas
10 Quercus et refugit te quia luridi
Dentes, te quia rugae
Turpant et capitis nives.

Nec Coae referunt iam tibi purpurae
Nec clari lapides tempora; quae semel
15 Notis condita fastis
Inclusit volucris dies.

Quo fugit venus, heu, quove color? decens
Quo motus? Quid habes illius, illius,
Quae spirabat amores,
20 Quae me surpuerat mihi,

Felix post Cinaram, notaque et artium

776: „Ἔρως — ὃς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς νεανίδος ἐννυχεύεις.“ Scilicet ibi quasi in statione quadam est, unde quos velit iuvenes capiat. — *importunus*] iniquus, difficilis; lepide hoc ex mente Lycae, similium. — *aridas quercus*] cf. Carm. I, 25, 19. — *te quia*] Haec quoque magna cum vi in simili versuum sede collocata sunt; nimirum quia in utroque versu diaeresis praecedit, qui legunt redintegrata quasi voce ista irrisionis plena vocabula pronuntiare et audientium animos quam maxime tangere prope coguntur. *Et* part. consecutivam vim habet *et propterea;* quare ita interpungendum fuit, ut bis positum pronomen *te* ex utroque verbo *refugit*, *turpant* pendere intelligeretur. — *capitis nives*] Quintil. VIII, 6, 17: „Sunt et durae, id est a longinqua similitudine ductae translationes ut *capitis nives*.“ Hic ipsa translationis duritate risus movetur. — *Coae purpurae*] tenues ac paene pellucidae ex bombycinis filis contextae vestes, ex insula Coo, in quam bombyces ex Oriente apportabantur. Sat. I, 2, 101. — *clari lapides*] uniones splendentes. Sic rectius scribitur quam *cari*, ex codd. Dicere enim debuit poeta, ne unionum quidem splendorem venustatem et iuventutem semel amissam posse referre. Nam nihil ad h. l. valet quod pretiosi etiam sunt uniones. — *notis fastis*] Cf. Cic. Verr. II, 1, 7: „non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse.“ Phaedr. I, 11, 2: „Ignotos fallit, notis est derisui.“ Sunt igitur fasti, quibus satis notum est quot annos habeas; non: qui omnibus nimis noti sunt. — *venus*] venustas et gratia, ut Epist. I, 6, 38. A. P. 42. — *color*] cf. Carm. IV, 10, 4. — *surpuerat*] cf. Sat. II, 3, 283. De syncope vide ad Carm. II, 2, 2. — *felix*] amata et laudibus celebrata. — *post Cinaram*] Commemoratur haec Cinara, quam vere amasse Horatium omnes existimant, Carm. IV, 1, 4. Epist. I, 7, 28. I, 14, 33. Proprio carmine ea laudata non est. Ubique hoc nomine Horatius iuventutem suam significat; quare primis post reditum ex Macedonia annis Horatio cum Cinara amores fuisse credendum est. Vide ad Carm. I, 19. Weber Cinaram ab Horatio amatam fuisse censet intra annos 717—721. — *notaque et artium*] De genitivo cf. Carm. II, 2, 6. Hic *et* particula pro *etiam* est. Facies autem totam corporis speciem significat. —

Gratarum facies? Sed Cinarae breves
Annos fata dederunt
Servatura diu parem
Cornicis vetulae temporibus Lycen,
Possent ut iuvenes visere fervidi
Multo non sine risu
Dilapsam in cineres facem.

Carmen XIV.

Quae cura patrum quaeve Quiritium
Plenis honorum muneribus tuas,

Cornicis vetulae] cf. Carm. III, 17, 13. — *dilapsam in cineres facem*] Sic de vetula lasciva Martial. X, 90, 2: „Quid busti cineres tui lacessis?“ Est etiam aliquod vocabulorum certamen inter *fervidos iuvenes* et hanc dilapsam in cineres facem. Fax enim amoris iuventus est; ea autem in iuvenibus ardet, in anu combusta in cineres dilabitur.

Carmen XIV.

Supra ad carmen IV notatum est, quo consilio et quo tempore hoc carmen scriptum sit. Restat ut de compositione dicatur. „Tuas, inquit, virtutes Auguste neque senatus neque populus digno potest honore colere, quia maximus es per omnem terrarum orbem princeps. Quod quam sit verum quae nuper gesta sunt clarissime demonstrarunt. Tuam enim potestatem nuper senserunt invicti adhuc Vindelici, cum Drusus ad summa Alpium iuga pertinaces hostes fugaret, Tiberius ingenti proelio immanes Raetos vinceret quidquid obiiciebatur prosternens et ipse incolumis. Tu enim, Auguste, praebueras ei tuum exercitum, tuum consilium, tuos deos. Magno tu quidem deorum favore gaudes, qui vel hac re ostenditur quod eo ipso die, quo ante quindecim annos Alexandriam ingressus eras, terribile hoc bellum composuisti.“ Sic Horatius magnam hanc de Gallis victoriam sapienter et egregie coniungit cum eo die qui Augusto imperium olim totius orbis dederat; in qua re Romanorum pietas non potuit non videre deorum voluntatem. Augustus autem imperium tenet omnium terrarum, cuius potestati obnoxii sunt Hispani, Parthi et Indi, Scythae i. e. omnes populi ab Occidente ad ultimam Orientis oram; Augustus quasi decus et praesidium est urbis Romae et urbs Roma domina est terrarum; hunc timet Africa (Nilus), Europa (Ister), Asia (Tigris), hunc metuunt atrocissimae gentes, Britanni, Galli, Iberi, Germani. — Perfectum omnino et quasi rotundum est carmen. Altera et principalis pars, ad quam sustentandam prior laudes Neronum et praecipue Tiberii tanquam argumenta praebet, quam verum sit illud quod in initio carminis positum est: *o qua sol habitabiles illustrat oras, maxime principum*, firmissimis sententiis probat. Victoria enim de Gallicis populis reportata occasionem magis ad carmen componendum praebuit quam ipsa praedicatur; omnis gloria cumulatur in Augustum; ad quem quanta arte transgrediatur poeta videas velim v. 33. De bello Raetio cf. Strab. IV, 6: „*πάντας δ' ἔπαυσε τῶν ἀνέδην καταδρομῶν Τιβέριος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δροῦσος θερίᾳ μιᾷ.*“ Vellei. Paterc. II, 95: „Reversum inde Neronem Caesar haud

Auguste, virtutes in aevum
Per titulos memoresque fastos
5 Aeternet, o qua sol habitabiles
Illustrat oras maxime principum!
Quem legis expertes Latinae
Vindelici didicere nuper

Quid Marte posses; milite nam tuo
10 Drusus Genaunos, implacidum genus,
Breunosque veloces et arces
Alpibus impositas tremendis

Deiecit acer plus vice simplici;
Maior Neronum mox grave proelium
15 Commisit immanesque Raetos
Auspiciis pepulit secundis,

Spectandus in certamine Martio,
Devota morti pectora liberae
Quantis fatigaret ruinis;
20 Indomitas prope qualis undas

mediocris belli molem experiri statuit, adiutore operis data fratre ipsius Druso Claudio, quem inter Caesaris penates enixa erat Livia; quippe uterque divisis partibus Raetos Vindelicosque aggressi *multis urbium et castellorum oppugnationibus* nec non *directa* quoque *acie* feliciter functi gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, *maiore cum periculo quam damno Romani exercitus plurimo cum earum sanguine* perdomuerunt."

V. 2. *plenis*] iustis. Sic enim coniungendum est: *plenis muneribus honorum*. — *titulos*] Sunt statuae et monumenta publica Augusti laude inscripta. — *fastos*] vide ad Carm. III, 17, 4. — *aeternet*] Praeter h. l. semel tantum hoc verbum apud scriptores Romanos legitur, in Varronis aliquo fragmento ap. Non. II, 57; „Hiteris ac laudibus aeternare", sed grave verbum est et Horatio dignissimum. — *Quem didicere*] Attractionis quodam genere quod subiectum esse debebat verbi *posses*, cum primario verbo *didicere* coniunctum est; qua constructione apud Graecos frequentius est nihil; de quibus vide Buttmanni gr. gr. §. 151. I. 6. p. 456. ed. 16. cf. Terent. Eun. IV, 3, 15: „ego illum nescio qui fuerit." — *nam*] vide ad Carm. I, 18, 3. — *Genaunos*] Genauni et Breuni Alpinae gentes fuerunt ad fontem et ripas Aeni fluvii. Strab. IV, 6, 8: „Οἱ Οὐινδελικοὶ καὶ Νωρικοὶ τὴν ἐκτὸς παρωρείαν κατέχουσι τὸ πλέον μετὰ Βρεύνων καὶ Γεναύνων, ἤδη τούτων Ἰλλυριῶν." — *implacidum*] h. v. ante Horatium a nullo scriptorum qui supersunt usurpatum est. — *arces*] castella, quae in Alpibus barbari habebant. Epist. II, 1, 252. — *vice simplici*] quia plures hostium prostraverat, quam suorum militum perdiderat. Notandum rarius genus constructionis *plus vice* pro *plus quam vice*; sic Carm. I, 13, 20. cf. etiam Epist. I, 10, 39 sq. Comm. Cruq. „Quia plures hostium prostraverat, quam perdiderat; Drusus enim laesus placari non poterat, nisi duplex illis inferret damnum." — *prope qualis*] Rarus quidem in comparationi-

Exercet Auster Pleïadum choro
Scindente nubes, impiger hostium
Vexare turmas et frementem
Mittere equum medios per ignes.

Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Dauni praefluit Apuli,
Cum saevit horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris,

Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu
Primosque et extremos metendo
Stravit humum sine clade victor,

Te copias, te consilium et tuos
Praebente divos. Nam tibi quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam,

Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,

bus poetarum est usus particulae *prope*, sed cf. Sat. II, 3, 268. Habet autem illa aliquam cautionem dictionis, non dissimilem illi, qua Graeci nimiam gravitatem minuebant addito indefinito pronomine τίς. — *Pleïadum choro*] Pleïades Atlantis septem filiae inter stellas relatae, latine Vergiliae, sicuti, ubi mane i. e. heliace oriebantur (Non. Mai.), serenae aestatis initium tutamque navigationem, ita ubi mane occidebant (VI. Id. Nov), procellosae hiemis initium periculosamque navigationem ostendere existimabantur. — *per ignes*] Tiberius ipse fortiter pugnavit et immiscuit se ardentissimae pugnae. — *tauriformis*] Fluvii solebant fingi cornuto capite, imagine petita ab ingenti aquarum mugitu. cf. Hom. Il. XXI, 237. Virg. Georg. IV, 371. Aen. VIII, 77. Eadem comparatione usus est Hom. Il. V, 87. — *praefluit*] vide ad Carm. IV, 3, 10. cf. Plin. H. N. III, 11: „Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium praefluens." — *meditatur*] Alii ex codd. *minitatur*. Illud tamen magis aptum est ad personam quam induit Aufidus fluvius; audacior etiam translatio lyrico carmine multo videtur esse dignior. cf. Virg. Bucol. 5, 60 sq.

V. 30. *ferrata*] ferreis loricis tecta. — *diruit*] Hoc quoque audaeter translatum est ad ordines hostium, sed egregie describit ingentem vim, qua opus erat ad disiiciendam Gallorum aciem; quae quia *ferrata* est, etiam diruitur. cf. Liv. XXXIX, 18: „Bacchanalia diruere." — *metendo*] Sic de caede militari Virg. Aen. X, 513. Sil. IV, 464: „metit agmina tectus Coelesti clypeo." Cfr. Hor. ep. II, 2, 178. — *stravit humum*] cf. Carm. III, 17, 12. — *praebente divos*] cf. Suet. Aug. 21: „domuit partim ductu partim *auspiciis suis* Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni, item Raetiam et Vindelicos ac Salassos." — *Alexandrea*] Utraque forma usitata, Alexandrea et Alexandria, Antiochea et Antiochia. Fuit is dies Kal. Sext. — *vacuam*] mor-

Laudemque et optatum peractis
40 Imperiis decus arrogavit.

Te Cantaber non ante domabilis
Medusque et Indus, te profugus Scythes
Miratur, o tutela praesens
Italiae dominaeque Romae!

45 Te fontium qui celat origines
Nilusque et Ister, te rapidus Tigris,
Te beluosus qui remotis
Obstrepit Oceanus Britannis,

Te non paventis funera Galliae
50 Duraeque tellus audit Hiberiae,
Te caede gaudentes Sugambri
Compositis venerantur armis.

Carmen XV.

Phoebus volentem proelia me loqui
Victas et urbes increpuit lyra,

tua Cleopatra. — *arrogavit*] Epist. II, 1, 35. A. P. 122. Est autem haec verbi significatio poetica pro dare alicui aliquid ut suum. *Imperia* autem sunt expeditiones et bella olim feliciter gesta, quibus eo die fortuna novam laudem addidit. — *Cantaber*] cf. Carm. II, 6, 2. — *Indus*] Sueton. Oct. 21: „Indos etiam ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam. Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserunt et signa militaria, quae M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt.“ — *profugus*] cf. Carm. I, 35, 9. III, 24, 9. — *celat*] Lucan. X, 295: „Nili Arcanum natura caput non prodidit ulli.“ Plin. H. N. V, 9: „Nilus incertis ortus fontibus it per deserta et ardentia.“ — *Tigris*] Plin. H. N. VI, 27: „Ipsius (nomen) qua tardior fluit, Diglito; unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam.“ — *beluosus*] μεγαλήτης. Plin. H. N. IX, 5: „Tiberio principe contra Lugdunensis provinciae littus in insula simul trecentas amplius beluas reciprocans destituit oceanus, mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore, interque reliquas elephantos et arietes, candore tantum cornibus assimulatis, nereidas vero multas.“ — *obstrepit*] cf. Carm. II, 18, 20. — *Britannis*] cf. Carm. I, 21, 15. I, 35, 30. III, 5, 3. — *non paventis*] vide Caes. B. G. VI, 14. — *duraе*] cf. IV, 5, 27. — *Sugambri*] Graece Σύγαμβροι et Σούγαμβροι. Hi Lollium a. 737 magna clade affecerunt; inde quia Romanis terribiles erant, caede gaudere dicuntur. Suet. Oct. 21: „Germanos ultra Albim fluvium summovit; ex quibus Ubios et Sugambros dedentes se traduxit in Galliam atque in proximis Rheno agris collocavit.“

Carmen XV.

Celebrantur Augusti quasi pacificatoris orbis honores ac merita; ad

Ne parva Tyrrhenum per aequor
Vela darem. Tua, Caesar, aetas
5 Fruges et agris rettulit uberes
Et signa nostro restituit Iovi
Derepta Parthorum superbis
Postibus et vacuum duellis
Ianum Quirini clausit et ordinem

quae non insolito quidem sed proprio modo aditus sic paratur. „Bella, inquit, et victorias cum canere vellem, prohibitus sum ab Apolline, ne parvo carmine magnas res detererem. Sed est etiam alia ratio tuarum laudum, Caesar; tu enim non bellorum solum gerendorum sed pacis etiam restituendae artifex es, tu huic aetati pacem et eius omnia beneficia reddidisti.“ Sic prima stropha coniungitur cum reliquis septem, quarum media, quae est totius carminis quinta, generalem sententiam habet de securitate totius imperii imperante Caesare Augusto; quam securitatem quibus artibus paraverit magnus ille vir strophae ostendunt secunda, tertia, quarta. Deinde tribus extremis strophis bene describitur quid Augusti imperium et auctoritas in populos valuerit, primum in hostiles et barbaros, tum in ipsos Romanos. — Temporis quo scriptum sit carmen non certa quidem sed multa insunt vestigia. Nam praeter vv. 6. 9. 22. ex quibus potest aliquid effici, versus 21 demonstrat, cum hoc scriberetur, victos iam fuisse Raetos et Vindelicos; unde probabile est, carmen compositum esse vere anni 741, quo tempore Augustus ex Germania et Gallia rediit. Nam quod dicunt, v. 9 annum respici 744, quo Ianum tertium clausum affirmant, id duplici ratione infirmum est; nam primum universe laudatur Augustus, quod sua aetate Ianus clausus sit — id quod bis factum erat a. 725 et 729 —, deinde quamquam diserte scriptum est apud veteres, sene Augusto tertium Iani templum clausum esse, incertum tamen est quo id anno factum credamus. Quare in tam dubia re recte iudicatum est, non debere hoc carmen ab reliquis huius libri sine necessitate nimis removeri.

V. 2. *increpuit lyra*] pulsata lyra me admonuit, ne relictis levioribus carminibus grandia tentarem, quibus impar esset mea lyra. Apollo enim quasi choragus est, qui cantores ab rectis modis aberrantes graviter tacta lyra interpellat et *increpat* i. e. corrigit, erroris admonet. Cf. Ovid. A. A. II, 493: „Haec ego cum canerem, subito manifestus Apollo, Movit inauratae pollice fila lyrae.“ Virg. Bucol. 6, 3: „Cum canerem reges et proelia, Cynthius aurem Vellit et admonuit.“ — *parva*] Non insolita poesis comparatio cum navigatione. Compara haec Propertii III, 9, 3: „Quid me scribendi tam vastum mittis in aequor? Non sunt apta meae grandia vela rati.“ Tyrrhenum autem mare non pro quovis mari, sed pro vasto, aperto mari positum est. — *uberes*] cfr. Carm. IV, 5, 18. — *signa*] Restituta a Parthis arma a. u. 734, Crasso aliisque olim erepta, inter pacifica Augusti opera commemorari bene poterant, quia non bello coacti sed solo nominis Augusti terrore permoti Parthi sua sponte ea reddiderant. Quam rem Augustus pro magna victoria habuit. Quare Horatius eam cum clauso Iano etiam Epist. II, 1, 255 coniungendam putavit. — *postibus*] templorum in quibus suspensa fuerant. Peregrinis igitur diis erepta arma restituit Augustus *nostro Iovi*, i. e. rectis diis; quamquam re vera non Iovi sed Marti Ultori Augustus ea dicavit. Cf. Epist. I, 18, 56. — *Ianum Quirini*] In hac re summa Augusti cernitur laus. Nam: „Ianum Quirinum, inquit Suetonius (Oct. 22), semel atque iterum a con-

10 Rectum evaganti frena licentiae
Iniecit emovitque culpas
Et veteres revocavit artes,

Per quas Latinum nomen et Italae
Crevere vires famaque et imperi
15 Porrecta maiestas ad ortus
Solis ab Hesperio cubili.

Custode rerum Caesare non furor
Civilis aut vis exiget otium,
Non ira quae procudit enses
20 Et miseras inimicat urbes.

Non qui profundum Danubium bibunt
Edicta rumpent Iulia, non Getae,
Non Seres infidive Persae,
Non Tanain prope flumen orti;

dita Urbe memoriam ante suam clausum in multo breviore temporis spatio terra marique pace parta ter clusit." Dicebant quidem *Ianum Quirinum*, sed omnes codd. praebent *Quirini*. Reliquit Horatius vulgarem formulam, ut Ianum a Quirino positum Quiritium esse indicaret. — *ordinem rectum*] Per bella civilia pudor et severitas impudicitiae et luxuriae cesserant; restituit quantum quidem potuit Augustus castos mores legibus a. 736 de pudicitia atque de maritandis ordinibus perlatis. cf. Carm. IV, 5, 21 sq., quod carmen totum cum hac opposite comparari potest. — *artes*] intelliguntur frugalitas, patientia paupertatis, iustitia, continentia animi. — *emovitque*] Legitur etiam in codd. *amovitque*; illud tamen Horatianum. cf. Sat. II, 3, 28. Epist. II, 2, 46.

V. 15. *ad ortus*] Multi editores singularem numerum *ortum* ex codd. praetulerunt, nimirum ne toties sibilet littera *s*; a qua quam non abstinuerit Horatius ut intelligas, compara hos locos: Carm. I, 2, 1. I, 12, 5. II, 18, 14. III, 7, 8. III, 17, 9. III, 18, 3. 4. III, 23, 1. III, 27, 73, alios. Deinde pluralis locum significat quo quotidie iteratur solis ortus. Eo enim consilio poetae pluralem saepe praetulerunt, ut quae certis temporibus certo ordine redirent ad exemplum naturae verborum vi describerentur. cf. Carm. III, 24, 37. III, 19, 6. Virg. Georg. II, 481. — *custode rerum*] cf. Carm. III, 14, 14. — *exiget*] In codd. legitur etiam *eximit*, *eximet*, *exuet*. Hoc extremum ex errore scribarum ortum est; alterum *eximet* a recentibus etiam editoribus praelatum de rebus ingratis ac molestis potius dicitur, ut Carm. III, 14, 14. Exigere autem est quasi extra agere, expellere. Cicer. Or. II, 48: „Neque reges ex hac civitate *exigi* sine nobilium dissensione potuisse." Plaut. Aul. III, 1, 7: „Itaque omnes exegit foras." — *vis*] bellica. — *inimicat*] inimicos inter se reddit. Grave hoc vocabulum Horatius primus ausus esse videtur. — *bibunt*] vide ad Carm. II, 20, 20. Indicantur autem Vindelici et Pannonii. — *edicta Iulia*] leges ab Augusto iis impositas, foedera, pacta. — *Seres*] cf. Carm. I, 12, 56. — *infidive Persae*] Sic rectius quam *infidique*; affertur enim novum Persarum exemplum. Infidi autem dicuntur, quia saepius pactiones cum Romanis initas violarunt. — *profestis lucibus*] cf. Sat. II, 2, 116. — *iocosi Liberi*] cf. Carm. III, 21, 15. — *apprecati*] Praeter h. l. hoc ver-

25 Nosque et profestis lucibus et sacris
Inter iocosi munera Liberi
Cum prole matronisque nostris
Rite deos prius apprecati
Virtute functos more patrum duces
30 Lydis remixto carmine tibiis
Troiamque et Anchisen et almae
Progeniem Veneris canemus.

bum non legitur nisi bis apud Apuleium. — *more patrum*] De his laudibus maiorum in epulis celebratis vide Cic. Tusc. I, 2. IV, 2. — *duces*] quorum grata memoria animi hominum delectantur et superbia quadam implentur. cf. Hom. Il. IX, 189. — *remixto*] Etiam hoc verbum *remiscere* pro *miscere* rarissimum; nam praeter duos Horatii locos (vide A. P. 151) duo tantum videntur esse loci Senecae, in quibus reperiatur. — *Lydis tibiis*] i. e. tibiis, quibus canitur ad modum Lydium. Ex diversis enim modis musicis (harmoniis) Lydius mollis et hilaris fuit conviviorumque hilaritati aptissimus. Ceterum compara hunc locum Plat. Polit. III, 10: „*Τίνες οὖν μαλακαί τε καὶ ξυμποτικαὶ τῶν ἁρμονιῶν; ἡ ἰαστί, ἡ δ' ὅς, καὶ λυδιστί, αἵτινες χαλαραὶ καλοῦνται. Ταύτας οὖν, ὦ φίλε, ἐπὶ πολεμικῶν ἀνδρῶν ἔσθ' ὅ τι χρήσει; Οὐδαμῶς, ἔφη, ἀλλὰ κινδυνεύει σοι ἡ δωριστὶ λείπεσθαι καὶ φρυγιστί.*“ — *progeniem Veneris*] totam gentem Iuliam ab Iulo, Aeneae filio, ortam. Sic sensim ascendit oratio ad Augustum, qui ex tota stirpe Iulia summus et optimus a laetis et gratis convivis carminibus celebratur et libationibus colitur. cf. Carm. IV, 5, 31 sq.

Q. HORATII FLACCI

E P O D O N

L I B E R.

Carmen I.

Ibis Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula

Carmen I.

Epodorum librum editum videri anno 725 supra iam p. 16 dictum est; falsa enim eorum est opinio quibus Octavianus tam infirmo et pusillo, Horatius tam vili et humili animo fuisse videbatur, ut quae in his inessent liberiora carmina (Epod. 7. 16) neque illum benevole accipere potuisse neque hunc in vulgus edere ausum esse sibi persuaderent et mortuo demum Horatio Epodos a grammatico aliquo collectos esse affirmarent. Nomen autem hoc genus carminum accepit a metro, quo duo simplices versus ita coniunguntur, ut aut longiorem brevior excipiat aut breviorem longior sequatur. Quo metri genere ad exemplum Archilochi et aliorum Graecorum Horatius usus est in omnibus his carminibus excepto decimo septimo, quod, siquidem non metri, rei tamen natura reliquis cognatum est; de qua re memorabilis locus est ipsius poetae Epist. I, 19, 23. Monendum tamen est ne quis omnia quae in Epodis legantur nomina propter Archilochi imitationem vera statim habeat; immo vero consentaneum est in Epodis quoque fictis interdum nominibus aequales Horatii celari.

Anno u. c. 723 cum bellum in Cleopatram et Antonium pararetur, Maecenas Octavianum in bellum comitandi consilium cepit. Horatius pro necessitudine quae ei erat cum illo viro suum esse hoc carmine professus est, iisdem sese periculis quae amicus obiret obiicere. Etenim „tu, inquit, Maecenas, amicum tuum Octavianum comitaturus es in extrema belli pericula, idem ne ego faciam vetas. In qua re qui putas me tibi posse obtemperare? Immo paratus sum omnia tua pericula libenter obire, non lucri et praedae causa sed quia praesens tibi minus timeo quam Romae relictus.“ Haec Horatius; Maecenas deinde qui urbanis negotiis praeesset ab Octaviano relictus captum ante consilium non est persecutus.

V. 1. *Liburnis*] Liburnae vel Liburnicae naves erant parvae et velocissimae a Liburnis, gente Illyrica, nominatae. Plura vide infra in Excursu. — *si superstite*] Alii *sit superst.*, quod facilius quidem minore

Paratus omne Caesaris periculum
Subire, Maecenas, tuo:
5 Quid nos, quibus te vita si superstite
Iucunda, si contra gravis?
Utrumne iussi persequemur otium
Non dulce ni tecum simul,
An hunc laborem mente laturi, decet
10 Qua ferre non molles viros?
Feremus et te vel per Alpium iuga
Inhospitalem et Caucasum,
Vel Occidentis usque ad ultimum sinum
Forti sequemur pectore.
15 Roges tuum labore quid iuvem meo
Imbellis ac firmus parum?
Comes minore sum futurus in metu,
Qui maior absentes habet;
Ut assidens implumibus pullis avis
20 Serpentium allapsus timet
Magis relictis, non ut adsit auxili
Latura plus praesentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuae spem gratiae,
25 Non ut iuvencis illigata pluribus

tamen codicum auctoritate nititur. Vocabula *te superstite*, quorum alterum in caesura alterum in fine versus collocatum est, locis distracta metro coniunguntur; non aliter v. 17 vocabula *minore metu*. Ordo hic est: quibus vita si te superstite (sit), iucunda; si contra, gravis. Similiter *esse* verbum omissum infra v. 8, ubi ellipsis sic explenda erit: non dulce *futurum*, ni tecum simul *persequemur*. Vide ad Carm. I, 20, 3. — *utrumne*] De hoc et similibus vide Zumpt. gr. lat. §. 352. — *laborem*] militiae. — *Caucasum*] cf. Carm. I, 22, 6. — *imbellis*] Carm. II, 6, 7. Alterum *firmus* ad valetudinem pertinet. — *Comes*] Respondent haec ad praecedentem interrogationem. — *Ut assidens*] „Quemadmodum avis implumibus pullis assidens serpentium impetus magis timet cum eos escae quaerendae causa reliquit, quam cum apud eos sedet, etiamsi praesens nihil possit auxilii ferre, ita ego quoque minore metu crucior praesens quam absens.“ *Relictis* dativus est suspensus a verbo *timet*; *ut adsit* est *etiamsi adsit*. Zumpt. gr. lat. §. 573. Iam vide quid sit iudicandum de alia lectione *non uti sit*. — *militabitur bellum*] Audacter et nove dictum. Sed compara similia Carm. III, 19, 4. III, 3, 43. Epist. I, 16, 25. — *in spem*] Particula *in* exprimitur res, cui efficiendae aliquid est destinatum, ad quam consequendam impellimur ad agendum. Tacit. Agric. 24: „partem Britanniae, quae Hiberniam adspicit, copiis instruxit *in spem* magis quam ob formidinem.“ Liv. XXI, 43, 7: „in hanc opimam mercedem arma capite.“ Id. XLIV, 25, 10: „malebat *in spem* Romanae

Aratra nitantur mea,
Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascuis,
Neque ut superni villa candens Tusculi
30 Circaea tangat moenia.
Satis superque me benignitas tua
Ditavit; haud paravero
Quod aut avarus ut Chremes terra premam,
Discinctus aut perdam nepos.

pacis non recusare impensam.“ — *nitantur mea*] In antiquissimis quidem libris *meis;* at Bentleius: „possessivum, inquit, cum propiore nomine coniungi debet: neque vero in *meis pluribus iuvencis* aut duplex adiectivum aut prava et luxata collocatio tolerari potest.“ — *Calabris*] „neque ut maxima ego latifundia habeam, quibus greges ante calores solis ex fervida Calabria in Lucaniam minus aestuosam aestivatum mittere possim.“ Varro R. R. II, 1, 16: „Mihi greges in Apulia hibernabant, qui in Reatinis montibus aestivabant.“ De mutandi verbo vide ad Carm. I, 17, 2. — *sidus fervidum*] ante Caniculae ortum. — *pascuis*] In codd. legitur etiam *pascua.* At Bentleius: „nos, inquit, ideo pascuis praeferimus, ne in tribus continuis epodis eadem exeat terminatio.“ — *superni Tusculi*] Situm erat Tusculum in clivo leniter assurgente; iam cum haud dubie amoenior esset villa quae in superiore parte collis quam quae in inferiore erat sita, nihil erit causae cur relativum adiectivum *supernus,* quo infernae v. inferioris partis ratio habetur, ad exemplum loci Carm. III, 4, 23 in *supini* cum Bentleio mutetur. *Supernus* neque apud Ciceronem neque apud Caesarem legitur. — *Circaea moenia*] vide ad Carm. III, 29, 8. — *Satis*] cf. Carm. II, 18, 12. III, 16, 38. Sat. II, 6, 1. — *Chremes*] Exemplum avari senis ex Menandri aliqua fabula. — *discinctus*] luxuriosus; discingi enim ut corporis ita animi mollitiem et turpitudinem quandam designat. Ovid. Am. I, 9, 41: „Ipse ego segnis eram discinctaque in otia natus.“ — *perdam nepos*] Sic antiquissimi codices; unde postea factum videtur *perdam ut nepos.* cf. Epod. 2, 5.

Excursus de Liburnis.

Appian. de reb. Illyr. c. 3: „*Καὶ ναυτικοὶ μὲν ἐπὶ τοῖς Ἀρδιαίοις ἐγένοντο Λιβυρνοὶ, γένος ἕτερον Ἰλλυριῶν, οἳ τὸν Ἰώνιον καὶ τὰς νήσους ἐλῃστεύον ναυσὶν ὠκείαις τε καὶ κούφαις· ὅθεν ἔτι νῦν Ῥωμαῖοι τὰ κοῦφα καὶ ὀξέα δίκροτα Λιβυρνίδας προσαγορεύουσιν.*“ Idem bell. civ. II, 39: „*ἕτερον γένος Ἰλλυριῶν Λιβυρνοὺς, οἳ τὰ περίοικα νηυσὶ ταχείαις ἐληΐζοντο· καὶ Λιβυρνίδας ἐντεῦθεν ἡγοῦνται Ῥωμαῖοι τὰς ναῦς τὰς ταχείας, ὧν ἄρα πρώτων ἐς πεῖραν ἦλθον.*“ Liburni igitur, gens Illyrica, piraticam diu ac feliciter facientes tantam rerum maritimarum peritiam adepti sunt, ut Pompeius contra Caesarem (cf. Caes. b. c. III, 5) et Octavianus contra Sextum Pompeium (Appian. b. c. V, 99: „*διεφθάρατο δ' αὐτῷ [Καίσαρι] νῆες, βαρεῖαι μὲν ἕξ, κουφότεραι δὲ ἓξ καὶ εἴκοσι, λιβυρνίδες δὲ ἔτι πλείους*“) et contra Antonium (Veget. de re mil. V, 3: „Augusto dimicante Actiaco proelio, cum *Liburnorum* auxiliis praecipue victus fuisset Antonius, experimento tanti certaminis patuit, *Liburnorum* naves ceteris aptiores“) eorum auxilio uteretur. Navigia eorum propter celeritatem et agilitatem aptissima erant et in ipsis pugnis ad ciugendas magnas naves et post proelia ad persequendos hostes. Plutarch. Anton. c. 67: „*Ἐν τούτῳ δὲ Λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ Καίσαρος.*“ Praeterea iis utebantur duces, ut celeriter mare traiicerent

(Sueton. Octav. c. 17: „repetit Italiam tempestate in traiectu bis conflictatus, primo inter promonteria Peloponnesi atque Aetoliae, rursus circa montes Ceraunios, utrobique parte *Liburnicarum* demersa, simulque eius, in qua vehebatur, fusis armamentis et gubernaculo diffracto") vel ut classem circumveherentur adhortandorum militum causa vel alios ad usus. Appian. b. c. V, 111: „*Λιβυρνίδος δὲ αὐτὸς ἐπέβαινε καὶ περιέπλει πάντας παρακαλῶν.*" Iam cum certum sit, in pugna Actiaca Antonium altiores et mole sua impeditas naves habuisse, Octavianum minores et faciliores, plurima pars interpretum *Liburnis* hoc Horatii loco Octaviani, *altis navium propugnaculis* Antonii classem indicari opinantes sic locum sunt interpretati: „Caesaris navibus ibis inter ingentes illas naves Antonii, cum hoc depugnaturus." Non recte, ut nunc video. Primum enim Octaviani classis non ex solis Liburnis composita erat, sed naves habuit satis altas, quamquam humiliores quam maximae erant Antonii. Florus IV, 11: „Nobis CCCC amplius naves, CC non minus *hostium*, sed numerum magnitudo pensabat; quippe *a senis in novenos remorum ordinibus*, ad haec turribus atque tabulatis allevatae castellorum et urbium specie; *Caesaris naves a triremibus in senos nec amplius ordines creverant*, itaque habiles ad omnia quae usus poscebat cet." Plut. Anton. 61: „*Ἀντωνίῳ μὲν ἦσαν αἱ μάχιμοι νῆες οὐκ ἐλάττους πεντακοσίων, ἐν αἷς ὀκτήρεις πολλαὶ καὶ δεκήρεις.*" Inde intelligitur, maiores naves Octaviani bene potuisse dici *alta propugnacula*. Plin. H. N. XXXII, 1, 1: „Armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut e muris." Cic. Verr. II, 5, 34: „Navis ita magna, ut propugnaculo ceteris possit esse." Nec, si Octavianus nullas habuisset nisi parvas naves, potuisset Virgilius scribere Aen. VIII, 691 sqq.: „pelago credas innare revulsas Cycladas aut montes concurrere montibus altos: Tanta mole viri turritis puppibus instant." Deinde non video quomodo qui illa ratione locum Horatii interpretari velint, particulam *inter* intelligant. Nam si Maecenas *inter* alta navium propugnacula ituros est, non est pugnaturus contra ea, *inter* quae proficiscitur, sed cum iis contra hostes. Itaque nunc non dubito iis accedere, qui *Liburnas* h. l. ea navigia esse voluerunt, quibus ad traiiciendum mare Adriaticum usurus erat Maecenas, ut pugnae quae instabat interesset. Ceterum Liburnicae rostra habuerunt et *καταστρώματα*. Plin. H. N. IX, 6: „Hoc scire orcas, infestam his (balenis) belluam. Irrumpunt ergo in secreta ac vitulos earum ac foetas, vel etiamnum gravidas lancinant morsu incussaeque ceu *Liburnicarum rostris* fodiunt." Id. X, 23: „Olores Liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quam si recta fronte impellerent." Plut. Ant. 67: „*ἐν τούτῳ δὲ Λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ Καίσαρος· ὁ δ' (Ἀντώνιος) ἀντιπρῴραν ἐπιστρέφειν τὴν ναῦν κελεύσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνέστειλεν· Εὐρυκλῆς δ' ὁ Λάκων ἐνέκειτο σοβαρὸς, λόγχην τινὰ κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ὡς ἀφήσων εἰς αὐτόν.*" Propert. III, 9, 44: „Liburna rostra." Posteriore tempore ea quoque navigia, quibus divites et nobiles aut itineris faciendi aut delectationis causa per mare navigabant (Jachten), *Liburnicae* appellabantur. Sueton. Calig. 37: „Fabricavit et deceres Liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum et porticuum et triclinio rum laxitate magnaque etiam vitium et pomiferarum arborum varietate, quibus discumbens de die inter choros ac symphonias littora Campaniae peragraret." id. Neron. c. 34: „datoque negotio trierarchis, qui *Liburnicam*, qua advecta erat (mater) velut fortuito concursu confringerent, protraxit (Nero) convivium." *Vegetii* denique seu Valentiniani imperatoris aetate omnes naves bellicae appellabantur Liburnae. Veget. V, 3: „Liburnia namque Dalmatiae pars est, Iadertinae subiacens civitati, cuius exemplo nunc naves bellicae fabricantur et appellantur Liburnae."

Carmen II.

Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fenore,
5 Neque excitatur classico miles truci,
Neque horret iratum mare,
Forumque vitat et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
10 Altas maritat populos,
Aut in reducta valle mugientium

Carmen II.

Inducitur Alfius, fenerator eius aetatis notissimus, molliore quadam animi affectione nescio quo casu motus et rusticae vitae suavitates deliciasque facundo ore praedicans. Cuius qui seriam et severam orationem per sexaginta sex versus continuatam audiverit, exspectabit certo hunc hominem fenore posito urbem et negotia statim esse relicturum. Quae quidem spes egregie fallitur, nam „Naturam expellas furca, tamen usque recurret“ (Epist. I, 10, 24). Laudat vir ille bonus vitam rusticam, redigit pecuniam in fenore positam Idibus tanquam praedia empturus, sed vincit avaritia et proximis Kalendis pecunia iterum fenori datur. Omnis carminis *εἰρωνεία* inest in gravi illo *ἀπροσδοκήτῳ*, quo homines alia saepe laudant alia sequuntur. Est igitur tota descriptio ex illo genere, quod satira prima alia ratione propositum et castigatum legimus. Fuerunt qui Horatium Virgilii locum Georg. II, 458 sqq. amabili quadam irrisione respexisse putarent; fuit etiam qui ad Tibulli carmina quaedam libri primi totum carmen accommodatum diceret; neutrum habet idoneas quibus possit recte defendi causas. Quo tempore carmen scriptum sit, non potest dici. Mirum est quod non pauci codices antiqui ex hoc uno carmine duo fecerunt, quorum alterius initium est v. 23.

V. 1. *negotiis*] saepe de omni genere quaestus, sed imprimis de eo quod ex fenore redit. Epist. I, 6, 33. — *exercet*] eleganter pro *subigit*. cf. Carm. IV, 14, 21. Virg. Georg. I, 99. — *truci*] ob sonitum ut hostibus ita saepe dormientibus vel otiantibus militibus terribilem. Lucan. IV, 395: „certos non rumpunt classica somnos.“ Veget. II, 22: „Classicum appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt. Hoc insigne videtur imperii, quia classicum canitur imperatore praesente vel cum in militem capitaliter animadvertitur.“ — *ergo*] Ab his igitur molestiis agricola cum liber sit, totum se dare potest naturae amoenitatibus; quarum quidem magna quaedam tabula deinde proponitur. — *adulta propagine*] Novellae vites tertio anno cum radices satis egisse viderentur, *maritari* solebant. Vide ad Carm. II, 15, 4. *Altas* adiectivum ex natura earum arborum petitum non est inane neque mutandum in *albas*, in quod incidit Lambinus. — *Aut in reducta*] Ne maritatio vitium ab simili opere putationis et insitionis arborum separaretur, multi editores invitis codicibus hunc versuum ordinem restituendum censuerunt, ut versus 11. 12 insequentium versuum 13. 14 locum occuparent. Maritatio autem mense fit Octobri, putatio et insitio Martio; inter utramque ad ordinem anni et naturae armentorum prospectus ponitur ut laborum intermissio et agri-

Prospectat errantes greges,
Inutilesve falce ramos amputans
Feliciores inserit,
Aut pressa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oves;
Vel cum decorum mitibus pomis caput
Auctumnus agris extulit,
Ut gaudet insitiva decerpens pyra,
Certantem et uvam purpurae,
Qua muneretur te, Priape, et te, pater
Silvane, tutor finium.
Libet iacere modo sub antiqua ilice
Modo in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquae,
Queruntur in silvis aves,
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At cum tonantis annus hibernus Iovis
Imbres nivesque comparat,
Aut trudit acres hinc et hinc multa cane
Apros in obstantes plagas,

colarum voluptas. cf. Carm. I, 17, 17. — *inutilesve*] Sic ex Bentleii coniectura pro *inutilesque*, ne diversa male coniungi videantur. Idem iudicandum de versu 35. — *feliciores*] Frugiferae arbores felices nominantur. Virg. Georg. II, 81. Liv. V, 24.

V. 16. *infirmas oves*] imbecillas multisque morbis obnoxias. Alii, ut nunc video, rectius: imbelles, molles, quippe quae nihil resistant tondentibus. Haec certe suavior est imago quam ovium morbis saepe vexatarum magnamque curam exigentium. — *vel cum*] „*Vel* sic usurpatum eam habet potestatem, ut transitum paret ad alia, *cum* respicit ad praegressa.“ *Wagner* ad Virg. Aen. XI, 406. — *agris*]. Hoc praeferendum auctoritate codicum alteri lectioni *arvis*; quamquam arva quoque pomifera sunt ut Prop. IV, 7, 81: „Pomosis Anio qua spumifer incubat arvis.“ — *ut gaudet*] cf. Carm. III, 25, 12. infra 61. — *insitiva*] ab ipso inserta. In ea re causa est gaudii, quod pyra licet decerpere, ab ipso, non ab aliis olim inserta. — *purpurae*] Codd. aliquot *purpura*; sed vide ad Carm. I, 3, 13. — *Priape*] Priap. 82, 4: „Assiduus custos ruris ut esse velis.“ De Silvano vide Virg. Aen. VIII, 601. — *tenaci gramine*] aut propter altitudinem, quod pedes euntium quasi tenet; aut quod terrae firmiter adhaeret. — *obstrepunt*] iacenti. Liv. XXI, 56. Ingeniosa sed non necessaria Marklandi coniectura *frondesque* ad exemplum Propertii IV, 4, 4: „Multaque nativis obstrepit arbor aquis.“ — *tonantis*] Est epitheton ornans, ὑψιβρεμέτης, ὑψικέραυνος, τερπικέραυνος. Alii interpretati sunt de tempestatibus, quae cum tonitru permixtae hiemis initio in Italia saevire solent. cfr. Carm. III, 5, 1. Describuntur gaudia hiberna. — *hinc et hinc*] Sic poetae, quibus quae remota sunt etiam praesentia videntur, pro *hinc et illinc*. Id imitati sunt

Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos,
35 Pavidumve leporem et advenam laqueo gruem
Iucunda captat praemia.
Quis non malarum quas amor curas habet
Haec inter obliviscitur?
Quodsi pudica mulier in partem iuvet
40 Domum atque dulces liberos,
Sabina qualis aut perusta solibus
Pernicis uxor Apuli,
Sacrum vetustis exstruat lignis focum
Lassi sub adventum viri,
45 Claudensque textis cratibus laetum pecus
Distenta siccet ubera,
Et horna dulci vina promens dolio
Dapes inemptas apparet:
Non me Lucrina iuverint conchylia
50 Magisve rhombus aut scari,
Si quos Eois intonata fractibus
Hiems ad hoc vertat mare;
Non Afra avis descendat in ventrem meum,

prosaici scriptores a Livii tempore: Liv. XXI, 8, 8. I, 13, 2. cf. Epod. 4, 9. Carm. I, 34, 14 sqq. — *rara*] opponuntur densis; sic rariores silvae apud Tacitum Agr. 37. — *amite*] pertica aucupali. — *edacibus*] Bene additum; edacitas enim fraudi iis est.

V. 35. Notandus hic versus, qui celeritate anapaestorum et tribrachys cursum leporis et volatum gruis imitari videtur. Plin. X, 23, 31 grues hiemis, ciconias aestatis advenas appellat. — *malarum*] Male intellexerunt amorem habendi, cum sit feminarum. De attractionis genere lege Zumpt. gr. lat. §. 814. Ovid. Met. I, 342: „Et quibus est audis audita, coercuit omnes." — *Haec inter*] vide ad Carm. III, 3, 11. — *in partem*] κατὰ μέρος, ex parte. Plaut. As. III, 3, 89: „agesis tu *in partem* nunc iam hunc delude." — *Sabina*] vide ad Carm. III, 6, 38. Describitur inde ab hoc loco rusticorum vita domestica; ita ut tota haec laudatio in duas fere aequales partes dividatur, quarum altera vitam rusticam extra domum, altera in domo habeat. Quae de amore dicta sunt, ea ab altera parte ad alteram legentes transducunt. Ceterum Horatium imitatus est Statius Silv. V, 1, 122: „velut Appula coniux Agricolae parci vel sole infecta Sabina, Quae videt emeriti iam prospectantibus astris Tempus adesse viri, propere mensasque totosque Instruit exspectatque sonum redeuntis aratri." — *exstruat focum*] Ne quid audacter dictum putes pro *tigna in foco exstr.* compara Ciceronem Tusc. V, 21, 62. — *horna vina*] pro simplicitate rustica. — *inemptas*] domi natas. Virg. Georg. IV, 132 sq. — *Lucrina*] e lacu Lucrino. Sat. II, 4, 32. — *Eois*] praecipue Syriae. — *intonata*] cum fremitu immissa; praeter h. l. non videtur inveniri haec forma; de significatione tamen comparari potest Val. Fl. III, 168: „Occupat os barbamque viri clavaque superne Intonat." — *Afra avis*] gallina Numidica, Perlhuhn. —

Non attagen Ionicus
55 Iucundior quam lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum
Aut herba lapathi prata amantis et gravi
Malvae salubres corpori
Vel agna festis caesa Terminalibus,
60 Vel haedus ereptus lupo.
Has inter epulas ut iuvat pastas oves
Videre properantes domum,
Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido
65 Positosque vernas, ditis examen domus,
Circum renidentes lares.
Haec ubi locutus fenerator Alfius,
Iam iam futurus rusticus,
Omnem redegit Idibus pecuniam,
70 Quaerit Kalendis ponere.

Carmen III.

Parentis olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit,

malvae] cf. Carm. I, 31, 16. Sat. II, 4, 27 sqq. — *Terminalibus*] a. d. VII. Kal. Mart. Ovid. Fast. II, 653: „Spargitur et caesa communis Terminus agna.“ — *ereptus lupo*] Parci agricolae non mactant haedos, sed lupo ereptos et iam admorsos non spernunt, ita ex damno lucrum quasi capientes. — *ditis*] Poetica haec forma a prosaicis scriptoribus recepta est ab Augusti demum aetate. Liv. XLII, 34. cf. Tibull. II, 1, 23: „Turbaque vernarum, saturi bona signa coloni.“ Sat. II, 6, 66. — *renidentes*] tersi ac politi; hellpolirt, spiegelblank. — *iam iam*] vide ad Carm. II, 20, 9. — *Idibus*] Cic. Catil. I, 6. Hor. Sat. I, 3, 87. Kalendis, Nonis, Idibus pecunia a feneratoribus aut in fenus dabatur aut redigebatur a debitoribus. — *ponere*] cf. A. P. 421. Cic. pro lege Manil. 7, 18. *Redigere* pecuniam est apud debitores collocatam exigere. — *Quaerit*] Ἀπροσδόκητον mirifice adiuvatur ἀσυνδέτῳ.

Carmen III.

Videtur olim Maecenas Horatio rusticum aliquod edulium, fortasse moretum, ex allio confectum commendavisse; quod cum gustasset Horatius visceraque ardore et dolore affecta haberet, seriam is rem in iocum vertit, exsecratur allium dirissimis venenis nocentius, Maecenatique, cuius iocosa quadam malignitate deceptum se sentit, iocosam etiam poenam optat. Quo anno carmen scriptum sit non liquet; neque tamen vehementer erraveris, si propter familiaritatem qua cum Maecenate poeta coniunctus iam vixit duobus tribusve post iter Brundusinum annis talia scribi potuisse putes.

Edit cicutis allium nocentius.
O dura messorum ilia!
5 Quid hoc veneni saevit in praecordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? an malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas praeter omnes candidum
10 Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum iuga
Perunxit hoc Iasonem;
Hoc delibutis ulta donis pellicem,
Serpente fugit alite.
15 Nec tantus unquam siderum insedit vapor
Siticulosae Apuliae,
Nec munus humeris efficacis Herculis
Inarsit aestuosius.
At si quid unquam tale concupiveris,
20 Iocose Maecenas, precor
Manum puella savio opponat tuo,
Extrema et in sponda cubet.

V. 1. *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *fregerit*] Carm. II, 13, 6; quo scelere gravius nullum est. — *edit*] Sat. II, 8, 90. Vide Zumpt. gr. lat. §. 162. — *messorum*] qui ferre possint tam dirum venenum. Exclamatio admirationem exprimit. cf. Virg. Buc. 2, 10. — *viperinus cruor*] ut Carm. I, 8, 9, praesentissimum venenum. — *Canidia*] vide ad Epod. 5. — *tractavit*] cf. Carm. II, 13, 10. — *praeter omnes*] Coniungenda haec sunt cum *candidum*, non cum *mirata est*; cum quadam elegantia pro *magis quam*. Epod. 11, 3. — *Iasonem*] ut is resistere posset flammis quas taurus evomere solebat. — *hoc*] Magna cum vi repetitur pronomen ex superiori versu, quo nihil certius esse indicetur nisi venenum Medeae ex allio fuisse factum. — *pellicem*] cf. Epod. 5, 63 sqq. Est Glauce vel Creusa, Creontis regis Corinthi filia, quam cum Iason in matrimonium duxisset, repudiata Medea palla veneno imbuta combussit; quo facto Medea curru draconibus alatis iuncto per aërem Athenas aufugit. cf. Carm. IV, 11, 26. — *vapor*] proprie calida exhalatio, deinde ipse calor unde illa efficitur. Sic Lucretius II, 148: „vapor is quem sol mittit.“ Cic. de Sen. 15, 51. — *siticulosae*] cf. Carm. III, 30, 11. — *munus*] Ovid. Met. IX, 130. — *efficacis*] Carm. IV, 8, 30. Cic. Fam. VIII, 10, 3: „Nosti Marcellum quam tardus et parum efficax sit.“

Carmen IV.

Lupis et agnis quanta sortito obtigit
Tecum mihi discordia est,
Hibericis peruste funibus latus
Et crura dura compede.
5 Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam
Cum bis trium ulnarum toga,
Ut ora vertat huc et huc euntium
10 Liberrima indignatio?

Carmen IV.

Invehitur Horatius acerbissime in hominem quendam, qui olim nequissimum mancipium malis artibus divitias sibi et auctoritatem paraverat. In qua re bene animadvertendum est, Horatium non servili qua ille fuisset condicione ut hominem vehementissime castigaret commotum esse, sed vilitate et nequitia quam paratae opes arrogantia et iactantia quasi cumulo auxissent. Pecunia enim non mores mutat, sed rationem qua quales sint mores indicatur. Ille enim servus furta egit et nequitias, ut flagellis et compedibus a domino coerceretur; dives factus et tribunus militum omnium in via Appia ambulantium proborum hominum indignationem et odium sibi contraxit. Scriptum carmen est cum classis pararetur contra latrones et piratas S. Pompeii a. u. 718. Vide Velleii locum, qui infra ad Epod. 9, 7 transcriptus est. Fuit autem qui castigatur tribunus militum in exercitu ipsius Octaviani, non Sextus Menas, Pompeii libertus, qui non tribunus militum fuit, sed dux classis Pompeianae, et „cum sexaginta navium classe ad Caesarem defecit eidemque classi iussu Caesaris praefuit.“ Oros. VI, 18. In titulis nonnullorum codicum nominatur Vedius quidam Rufus, quod nomen a nemine certe excogitari potuit ob eamque causam non parvam habet probabilitatis speciem.

V. 1. *sortito*] sorte s. lege naturae. — *Hibericis*] ex sparto Hispanico tortis. — *peruste*] Epist. I, 16, 47. Urunt enim vulnera flagellis facta. — *compede*] In prosa oratione usitatus solus fuit pluralis numerus; aptior utique, cum compedibus pedes utrimque vincti constringerentur. Poetae primum usi sunt ablativo singularis, postea etiam genitivo et accusativo. — *ambules*] Sat. I, 2, 25. I, 4, 66; respicitur hominis affectatio dignitatis et gravitatis. — *genus*] Male interpretati sunt servilem condicionem, cum sit genus morum. Illam Horatius libertini filius recto iudicio munitus non vituperasset. — *Sacram metiente*] Sacram viam, quae ad Capitolium ducebat, frequentare solebat otiosorum hominum turba. Sat. I, 9, 1. *Metiri* autem acerbe dictum de homine qui otiosus et vanus totam viam perambulat, aliis scilicet ut ostendat quam amplis et pretiosis vestimentis utatur. Talis enim toga est quae insequenti versu describitur; cui nihil desit quod delicato etiam homini gratum et iustum possit videri. In codd. scriptum est *bis ter;* ex quibus verbis cum apta sententia non possit extorqueri, recipienda fuit ingeniosa Barthii coniectura *bis trium*, praesertim cum aliquid auxilii accedat ex scriptura duorum bonorum codicum *bis . t . ulnarum;* quam vides facile potuisse ab incautis scribis corrumpi. — *huc et huc*] poetice pro huc et illuc. Vide ad Epod. 2, 31.

Sectus flagellis hic triumviralibus
Praeconis ad fastidium
Arat Falerni mille fundi iugera
Et Appiam mannis terit,
15 Sedilibusque magnus in primis eques
Othone contempto sedet.
Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere
Contra latrones atque servilem manum
20 Hoc, hoc tribuno militum?

Carmen V.

At o deorum quidquid in coelo regit
Terras et humanum genus,

Vertat recte interpretati sunt scholiastae *avertat, detorqueat.* — *triumviralibus*] Quae sequuntur usque ad finem carminis imitantur sermones hominum, qui tam nefarium hominem sumptuosis mollissimisque vestibus indutum gloriari indignabantur. Triumviri capitales de delictis servorum, aliorum hominum vilioris generis, etiam peregrinorum cognoscebant suppliciisque eorum praeerant. A quibus damnatus si quis caederetur, praeco simul criminis et poenae genus magna voce pronuntiabat. — *Falerni*] et amoenissimi et fertilissimi. — *mannis*] vide ad Carm. III, 27, 7. — *terit*] frequentibus ad sua in Campania praedia itineribus. — — *Othone*] L. Roscius Otho trib. pl. a. u. c. 687 lege vetuit ne quis in quattuordecim gradibus orchestrae, in qua senatores sedebant, proximis sederet, nisi qui eques et equestri censu esset. Hic igitur homo tam fuit dives, ut legem Rosciam theatralem facile posset contemnere; equestrem enim censum divitiis suis longe superavit. — *Quid attinet*] nil expedit, nil prodest. Cic. Fin. IV, 22: „Quid attinuit cum iis, quibuscum re concinebat, verbis discrepare?" — *ora navium rostrata*] Nihil mutandum neque cum Bentleio scribendum *tot aera* aut cum Sanadono *rostra — aerata.* Poetarum oratio non est coercenda vulgari dicendi ratione aut nostrorum lexicorum copia et legibus.

Carmen V.

Describitur in hoc carmine, quod totum dramaticum est, philtrorum magicorum terribilis apparatus. Quo consilio in medias res poeta legentes ducit raptumque puerum, cuius intestinis sagae uti volunt, mirantem et querentem, quod subita vi vestimentis privatum se videat, inducit. Iam indicatur quo ornatu mulieres quid agant; Canidia viperis in capillum insertis componit singulas partes philtri: caprificos et cupressus funebres, ova et plumas strigis ranae sanguine infecta, herbas magicas ex Thessalia et Hiberia collectas, ossa esurienti cani erepta eiusque sanie conspersa, quibus omnibus postea addenda sunt medulla et iecur pueri fame necati; altera, Sagana, domum conspergit aqua Averni lacus (cf. Cic. Tusc. I, 16); tertia, Veia, scrobem effodit, in quem iniiciatur miser ille puer; quarta, Folia, carminibus devocat sidera et lunam. Inter quas praecipua est Cani-

Quid iste fert tumultus? et quid omnium
Vultus in unum me truces?
5 Per liberos te, si vocata partubus
Lucina veris affuit,
Per hoc inane purpurae decus precor,
Per improbaturum haec Iovem,
Quid ut noverca me intueris aut uti
10 Petita ferro belua?
Ut haec trementi questus ore constitit
Insignibus raptis puer,
Impube corpus quale posset impia

dia, propter quam omnia parantur; ea enim Varum iam senem, a quo olim amata tum relicta est, magica vi ad se reducere tentat. Quae dicuntur in hoc carmine a Canidia (v. 49), a multis male intellecta sunt; ipsa enim cum hoc agit senem illum neque videt neque audit, nam quaecunque id indicare videntur ad furorem et ardentem cupiditatem mulieris referenda sunt. „Adeste, inquit, nocturna numina, mihi auxilio, adversariis meis terrori; Varum enim cogam, ut ardenti amore ad me agitatus nocturno tempore uncto capillo et delicato ornatu domum relinquat, canes ex somno excitet, vicinos ex domo eliciat ab omnibusque derideatur. Sic me ulciscar (v. 60).“ Qui insequuntur versus causas ostendunt, quibus Canidia ira ac furore excitata ut certissimo et extremo artis suae genere utatur permota esse dicitur. Nam „quid, clamat, factum est? Cur solitae artes nihil adiuverunt? Nullas tamen neque herbas neque radices inexpertas reliqui, immo etiam lectulum eius unguentis illevi, quae aliarum amorem omnem ex eius animo delere debebant.“ Quibus verbis cum acerbitate et ira ridens haec addit: „At vero alia et potentior saga me superasse videtur; sed nondum ostendi quid ego valeam.“ Iam cum in eo sit, ut puerum in fossam iniciat terraque usque ad os tegat, miser ille in dirissimas exsecrationes erumpit. Quibus Horatius sapienter carminis finem fecit; pueri enim necem poeta neque potuit describere neque debuit, cum id quod vellet, nimirum ut insaniam immanium mulierum vehementer carperet, satis effecisset. Sunt carminis quattuor partes: 1) pueri nescientis quid sibi pararetur querela, v. 1—10; 2) apparatus omnium rerum quae sagis sunt necessariae, v. 11—46; 3) preces et consilium Canidiae, v. 47—82; 4) exsecratio pueri, v. 83—102. Principales igitur partes, altera et tertia, tricenos senos habent versus; quarta duplicem habet versuum numerum primae partis. Videtur carmen eodem fere tempore esse scriptum quo Sat. I, 8; quae hic severe et graviter reprehenduntur, eadem satira illa ridendo proferuntur. In Satiris enim ridendo dicitur verum.

V. 1. *at*] Significat particula dolorem et aegritudinem cum animi quadam vehementia. Incipit Ovidius Her. XII, 1 eadem particula. — *quidquid*] Liv. XXIII, 9: „iurantes per quidquid deorum est.“ Ovid. Met. X, 17: „quidquid mortale creamur.“ — *et quid*] Orellius ex compluribus codicibus *aut quid*, quo turbatum pueri animum melius exprimi arbitratur. Praefero plurimorum codicum auctoritatem. — *te*] Alloquitur Canidiam, sagarum principem. — *partubus veris*] si liberos vere habes, non alios supposuisti. Epod. 17, 50. Poeta, pueri dicentis paene immemor, suam sententiam mordacissime interposuit. De Lucina cf. C. S. 15. — *purpurae*] togae praetextae. Quintil. Decl. 340. extr.: „Ego vobis allego etiam ipsum sacrum praetextarum, quo sa-

Mollire Thracum pectora,
15 Canidia brevibus implicata viperis
Crines et incomptum caput
Iubet sepulcris caprificos erutas,
Iubet cupressus funebres
Et uncta turpis ova ranae sanguine
20 Plumamque nocturnae strigis
Herbasque, quas Iolcos atque Hiberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta iciunae canis
Flammis aduri Colchicis.
25 At expedita Sagana per totam domum
Spargens Avernales aquas
Horret capillis ut marinus asperis
Echinus aut currens aper.
Abacta nulla Veia conscientia
30 Ligonibus duris humum
Exhauriebat ingemens laboribus,
Quo posset infossus puer
Longo die bis terque mutatae dapis
Inemori spectaculo,
35 Cum promineret ore quantum exstant aqua
Suspensa mento corpora:
Exsucta uti medulla et aridum iecur
Amoris esset poculum,
Interminato cum semel fixae cibo

cerdotes velantur, quo magistratus: quo infirmitatem pueritiae sacram facimus ac venerabilem.“ *Inane* decus est, quia, cum tueri debeat, non tuetur puerum. Haec praetexta et bulla insignia sunt, quae leguntur v. 12. — *implicata viperis*] Furiarum instar. — *sepulcris erutas*] scilicet quae validiores in hac re haberentur. — *ranae*] bufonis. — *Iolcos*] Thessalae enim mulieres notae erant veneficiis et magicis artibus. Hiberia autem regio Ponti est; frequentes ibi venenatae herbae, quibus olim Medea usa est. — *Colchicis*] quales accendisse fertur Medea Colchica, additis infelicibus lignis. — *Sagana*] Haec Canidiae socia commemoratur etiam Sat. I, 8, 25. — *Avernales aquas*] Virg. Aen. IV, 512. — *currens aper*] in venatores ruens. Ovid. Halieut. 59: „Actus aper setis iram denuntiat hirtis.“ Supervacaneae igitur coniecturae *Laurens, ruens, certans.*

V. 30. *humum*] in domus impluvio, ut videtur. — *bis terque*] Male olim *bis terve*; nam *bis terque* significat *saepius*, *bis terve* est pro *raro*. — *inemori*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *exsucta*] Probata haec lectio est bonis codicibus et antiquissimorum Cruquii codicum glossa *extracta*. In aliis *exsecta*, *exesa*, similia. — *cum semel*] simul ac. Sat. II, 1, 24. —

40 Intabuissent pupulae.
Non defuisse masculae libidinis
Ariminensem Foliam
Et otiosa credidit Neapolis
Et omne vicinum oppidum,
45 Quae sidera excantata voce Thessala
Lunamque coelo deripit.
Hic irresectum saeva dente livido
Canidia rodens pollicem
Quid dixit aut quid tacuit? O rebus meis
50 Non infideles arbitrae
Nox et Diana, quae silentium regis,
Arcana cum fiunt sacra,
Nunc nunc adeste, nunc in hostiles domos
Iram atque numen vertite!
55 Formidolosis dum latent silvis ferae
Dulci sopore languidae,
Senem, quod omnes rideant, adulterum
Latrent Suburanae canes
Nardo perunctum, quale non perfectius
60 Meae laborarint manus.

otiosa Neapolis] Fuerunt qui ex hoc nomine concluderent scenam huius epodi Neapoli esse; in quo eos erasse docent versus 58 et 100. Canidia Romae vixit ibique scelus hoc nefarium committitur. Cur Neapolin nominaverit poeta, in promptu est; fuit enim, si scholiastis fides habenda, Canidia Neapolitana, vero nomine Gratidia; tum otiosa est Neapolis, Graecuiorum more talium rerum curiosa, quae cum huius rei rumor esset allatus avide omnia arripuit. Liv. VIII, 22. Alii versum 43 ad solam *Foliam* referre maluerunt, quam suspicantur Neapoli notam fuisse vel ibi habitasse atque a Canidia in auxilium Romam esse arcessitam. Neque minus errare videntur qui Canidiam olim ab Horatio amatam tradunt. Nusquam enim amoris vestigium. — *excantata*] Epod. 17, 4. Virg. Buc. 8, 69. Platon. Gorg. p. 513. A.: „τὰς τὴν σελήνην καθαιρούσας τὰς Θετταλίδας." De voce Thessala vide ad Carm. I, 27, 21. — *irresectum*] Hoc quoque Furiis proprium, rabiei signum. — *livido*] ut vetulae. — *tacuit*] Epist. I, 7, 72.

V. 51. *Diana*] Hecate. Carm. III, 22, 4. Sacris omnibus silentio opus est, etiam magicis. — *hostiles domos*] earum quae Varum a Canidia ad se detraxerant. — *formidolosis*] Habet h. v. et activam et neutralem significationem; illa cum aperta sit altero loco Horatiano quo vocabulum legitur, Carm. II, 17, 18, praetuli hanc vetustissimorum codicum scripturam; qui cum aliis codicibus *formidolosae* scribendum censent, iis tenenda contraria est vis vocabuli. — *Suburanae*] Subura regio urbis Romae, ubi habitabant diffamatae mulieres in iisque Canidia. — *latrent*] De accusativo cf. Sat. II, 1, 85. Epist. I, 2, 66. — *laborarint*] Ne antiquissimi quidem codices consentiunt; alii *laborarint*, alii *laborarunt* exhibent. Coniunctivus potentialis videtur prae-

Quid accidit? Cur dira barbarae minus
Venena Medeae valent?
Quibus superbam fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
65 Cum palla, tabo munus imbutum, novam
Incendio nuptam abstulit.
Atqui nec herba nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
70 Oblivione pellicum.
Ah ah! solutus ambulat veneficae
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
O multa fleturum caput,
75 Ad me recurres nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus.
Maius parabo, maius infundam tibi
Fastidienti poculum,
Priusque coelum sidet inferius mari
80 Tellure porrecta super,
Quam non amore sic meo flagres, uti
Bitumen atris ignibus.
Sub haec puer iam non ut ante mollibus
Lenire verbis impias,
85 Sed dubius unde rumperet silentium,
Misit Thyesteas preces:

stare. — *superbam*] Hic quoque antiquissimi codices fluctuant inter *superbam* et *superba*. Propter metrum praeferendus accusativus. — *Creontis*] vide ad Epod. 3, 13. — *palla*] Δεπτόν τε πέπλον καὶ πλόκον χρυσήλατον. Eurip. Med. 786. — *Ah, ah*] risus cum acerba cavillatione. — *solutus*] Epist. 17, 45. — *vocata mens*] ad me vocata mens tua nunquam ad te redibit, h. e. nulla vi ab insano mei amore liberari poterit. Ovid. A. A. II, 106: „Philtra nocent animis vimque furoris habent.“ — *Marsis vocibus*] Marsis carminibus; de quibus Gellius XVI, 11: „Marsis hominibus vi quadam genitali datum est, ut serpentium virulentorum domitores sint et incentionibus herbarumque sucis faciant medelarum miracula.“ Epod. 17, 28. Sat. I, 9, 29. — *atris ignibus*] nam atrum ipsum bitumen atrum fumum edit. cf. Virg. Georg. III, 451. — *sub haec*] Statim postquam Canidia haec dixit. Haec enim particula utrumque tempus significat et quod proxime aliquam rem praecedit et quod statim sequitur, De qua re compara Sat. II, 8, 43 et Carm. I, 9, 19. Sat. II, 1, 9. II, 7, 109. Epist. II, 2, 169. Sat. II, 7, 33. I, 1, 10. Epist. I, 16, 22. — *Thyesteas preces*] vide Cic. Tusc. I, 44. — *Venena*] Difficillimum hunc et diver-

Venena magnum fas nefasque, non valent
Convertere humanam vicem.
Diris agam vos: dira detestatio
90 Nulla expiatur victima.
Quin ubi perire iussus exspiravero,
Nocturnus occurram furor,
Petamque vultus umbra curvis unguibus,
Quae vis deorum est manium,
95 Et inquietis assidens praecordiis
Pavore somnos auferam.
Vos turba vicatim hinc et hinc saxis petens
Contundet obscoenas anus;
Post insepulta membra different lupi
100 Et Esquilinae alites,
Neque hoc parentes heu mihi superstites
Effugerit spectaculum.

Carmen VI.

Quid immerentes hospites vexas canis
Ignavus adversum lupos?

sissime tentatum locum ita optime expedies, si ex verbis *non valent* ipsum verbum *valent* omissa negante particula repetas: venena valent quidem magnum fas nefasque convertere i. e. confundere, non valent convertere humanam vicem, hominum sortem. Sic. Tacit. Ann. XII, 64: „Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.“ cf. lib. XIII, 56: „Deesse nobis terra, in qua vivamus, in qua moriamur non potest.“ Deinde cf. Suet. Aug. 66: „vicem suam conquestus est,“ et Virg. Georg. I, 505: „quippe ubi *fas versum atque nefas.*“ Si quis *magnum fas nefasque* nominativum esse putet, repugnare is videat consuetudinem Horatianam, qua singularis *valet* postularetur; praeterea *venena* non possunt dici pro veneficis. Tertium interpretandi genus reperies apud Zumpt. gr. lat. §. 453. extr. — *nulla expiatur*] cf. Carm. I, 28, 34. — *nocturnus furor*] Interfectorum animas perpetuo sequi et terrere eos, a quibus necati essent, vulgaris antiquitatis opinio fuit. Virg. Aen. IV, 385. Cic. Rosc. Am. 24, 67. — *curvis unguibus*] Furiis praelongi erant ungues et incurvi. — *hinc et hinc*] vide ad Epod. 2, 31. — *Esquilinae alites*] rapaces, quae cadavera quaerunt. De Esquiliis cf. Sat. I, 8, 14. Hiatus proprio nomine excusatur. — *heu*] Luget quod parentes habiturus sit superstites, cum naturae lege filii parentibus superstites esse debeant.

Carmen VI.

Acerbissimum carmen in hominem ignotum, qui innocentes et peregrinos homines, qui ipsi se non potuerunt defendere, malignis carminibus — nam videtur poeta fuisse — erat calumniatus. Horatius se comparat cum cane pastorali, qui natura

Quin huc inanes, si potes, vertis minas,
Et me remorsurum petis.
5 Nam qualis aut Molossus aut fulvus Lacon,
Amica vis pastoribus,
Agam per altas aure sublata nives,
Quaecunque procedet fera;
Tu cum timenda voce complesti nemus,
10 Proiectum odoraris cibum.
Cave, cave: namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua,
Qualis Lycambae spretus infido gener
Aut acer hostis Bupalo.
15 An si quis atro dente me petiverit,
Inultus ut flebo puer?

Carmen VII.

Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?

fidelis ac mitis, si qua fera gregem aggressa sit, in furorem agatur; adversarium cum venatico ac malo, qui vehementi latratu fortitudinem quidem promittat, sed cum in silvam a domino missus sit muneris statim obliviscatur neque ferarum vestigia sed proiecti cibi odorem sequatur, fortitudinem autem in allatrandis viatoribus expromat. Quod cum venaticus facit, haud procul abest pastoralis canis, pascentis gregis custos; qui iusta ira motus concrepat statim latratorem et „in me, clamat, verte minas, me pete remorsurum" cet. Relicta hac imagine v. 11 triplici ratione proverbiis et exemplo poeta quid sentiat declarat. Scholiastae nominant Cassium quendam Severum, maledicum oratorem, qui a. u. 786 senex mortuus est. Alii de Maevio poeta cogitarunt; de quo vide Epod. 10; alii de Bavio, aeque malo poeta. Tempus incertum est, alii ad a. 716, alii ad a. 718 carmen retulerunt.

V. 1. *canis*] natura impudens. — *quin vertis*] Non recte in nonnullis codd. *verte* et *pete*, quia priori certe imperativo metrum adversatur. — *Molossus*] cf. Virg. Georg. III, 405. — *procedet*] Sic rectius quam quod inest in plurimis codicibus *praecedet*: „quaecunque fera gregem aggressura silvam relinquet." — *cornua*] cf. Carm. III, 21, 18. Sumptum ex imagine tauri. — *Lycambae*] Archilochus poeta Lycamben, qui filiam suam illi iam desponsam daturum se negaverat, tam contumeliosis versibus insectatus erat, ut et socer et sponsa aegritudinis medelam laqueo quaereret. Epist. I, 19, 25. 30 sq. — *Bupalo*] Plin. H. N. XXXVI, 5: „Bupalus et Anthermus clarissimi in ea (sculpendi) scientia fuere Hipponactis poetae aetate, quem certum est LX Olympiade fuisse. Hipponacti notabilis foeditas vultus erat; quamobrem imaginem eius lascivia iocorum ii proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum destrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse, quod falsum est."

Carmen VII.

Conqueritur poeta fatalem Romani imperii sortem, qua scelus olim

Parumne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidae Karthaginis
Romanus arces ureret,
Intactus aut Britannus ut descenderet
Sacra catenatus via,
Sed ut secundum vota Parthorum sua
Urbs haec periret dextera.
Neque hic lupis mos nec fuit leonibus
Unquam nisi in dispar feris.
Furorne caecus, an rapit vis acrior,
An culpa? Responsum date!
Tacent, et albus ora pallor inficit
Mentesque perculsae stupent.
Sic est: acerba fata Romanos agunt
Scelusque fraternae necis,

interfecto Remo a Romulo commissum mutuis cladibus perpetuisque bellis civilibus posteri debeant luere. Scriptum videtur esse carmen a. 716, cum bellum pararetur inter Octavianum et S. Pompeium, qui Italiae littora iterum devastare urbemque ipsam Romam fame premere coeperat. Antonius ab Octaviano ad societatem belli vocatus Brundusium constituta quidem die venit, sed, cum Octavianum ibi non reperisset, nihil moratus in Asiam reversus est, ubi Ventidius legatus Parthos, qui Pacoro duce in Syriam excursionem fecerant, felici pugna devicerat. Octavianus deinde solus cum Pompeio certavit, sed non feliciter primis proeliis. Alii carmen ad bellum Perusinum a. 713, alii ad Octavianum a. 722 referendum esse existimarunt.

V. 2. *aptantur*] Eleganter pro: gladii stringuntur, educuntur. cf. Sen. Agam. 425: „Ad militares remus aptatur manus.“ *Scelesti* autem sunt ἐναγεῖς, ut *scelus* (Carm. I, 2, 29) τὸ ἄγος. — *Neptuno*] per metonymiam pro *mari*. De praepositionis anastrophe vide ad Carm. III, 3, 11. — *non*] Iusta hoc positum brevitate pro: „quod quidem non est factum, ut cet.“ — *invidae*] Sall. Cat. 10. — *Sacra via*] vide ad Epod. 4, 7. „Ex porta Triumphali per Campum Martium, Velabrum, Circum maximum et qua nunc est arcus Constantini qui triumphabant inde per hanc viam procedebant usque ad locum arcus Septimii Severi, unde captivi dimittebantur ad dexteram in proximum carcerem Tullianum; triumphantes per clivum Capitolinum ad laevam ascendebant ad Capitolium.“ *Fea.* — *unquam*] Sic omnes codices; in una antiqua editione *nunquam*, ex correctione, opinor. Ordo est: neque hic mos unquam fuit lupis neque leonibus feris nisi in dispar. *Dispar* ut substantivum positum est; *feris* autem magno cum pondere sententiam claudit, ut prope idem efficiat ac si scriptum sit: *qui tamen feri sunt.* — *caecus*] cf. Carm. I, 18, 14. Sat. II, 3, 44. Virg. Aen. II, 244. — *vis acrior*] fatalis necessitas. — *albus pallor*] qualis conspicitur in ore mortui hominis; quo quidem proditur terror divinus et conscientia culpae. Inde etiam *tacent, stupent.* — *ut*] vide ad Carm. IV, 4, 42. — *sacer nepotibus*] perniciosus. cf. Virg. Aen. III, 57. Altius calamitates, quibus per bella civilia premebantur Romani, repetit Virgilius Georg. I, 501 sq.

Ut immerentis fluxit in terram Remi
20 Sacer nepotibus cruor.

Carmen VIII.

Rogare longo putidam te saeculo,
Vires quid enervet meas,
Cum sit tibi dens ater et rugis vetus
Frontem senectus exaret,
5 Hietque turpis inter aridas nates
Podex velut crudae bovis?
Sed incitat me pectus et mammae putres,
Equina quales ubera,
Venterque mollis et femur tumentibus
10 Exile suris additum.
Esto beata, funus atque imagines
Ducant triumphales tuum,
Nec sit marita quae rotundioribus
Onusta bacis ambulet.
15 Quid, quod libelli Stoici inter sericos
Iacere pulvillos amant?
Illiterati num minus nervi rigent?
Minusve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
20 Ore allaborandum est tibi.

Carmen IX.

Quando repostum Caecubum ad festas dapes
Victore laetus Caesare

Carmen VIII.

V. 1. *Rogare*] Infinitivo utuntur Romani in interrogando ad exprimendam vel indignationem vel admirationem. Sat. II, 4, 83. I, 9, 72. II, 8, 67. Virg. Aen. I, 37. — *dens ater*] cf. Carm. II, 8, 3. — *vetus senectus*] cf. Ter. Eun. IV, 4, 21: „Hic est vetus, victus, veternosus senex.“ — *exaret*] Eadem metaphora apud Virgilium Aen. VII, 417. — *imagines*] vide ad Carm. II, 20, 24. p. 143. — *marita*] matrona. Rarissime sic usurpatur vocabulum; sed compara Ovid. Fast. II, 139: „Tu rapis, hic castus duce se iubet esse *maritas*.“ — *ambulet*] vide ad Epod. 4, 5. — *amant*] vide ad Carm. II, 3, 10.

Carmen IX.

Statim post acceptum primum nuntium de victoria Actiaca poeta

Tecum sub alta, sic Iovi gratum, domo,
Beate Maecenas, bibam
Sonante mixtum tibiis carmen lyra,
Hac Dorium, illis barbarum?
Ut nuper, actus cum freto Neptunius
Dux fugit ustis navibus,
Minatus Urbi vincla, quae detraxerat
Servis amicus perfidis.
Romanus, eheu, posteri negabitis,
Emancipatus feminae
Fert vallum et arma miles et spadonibus
Servire rugosis potest,
Interque signa turpe militaria

ut laetitiam suam exprimeret, tantam rem non minus quam sexennio ante, cum Agrippa de S. Pompeio victoriam reportasset, hilari convivio celebrandam esse Maecenati ostendit. In qua re tantum aberat, ut Octaviano victori adularetur, ut simul indicaret, quid esset cur hac victoria tantopere gaudendum existimaret. Turpiora etiam vincula, quam quae olim servilis Pompeii exercitus, Cleopatrae et Antonii luxuria ac mollities Urbi et civitati paraverat. Vicit Romana disciplina; restituta est Romana dignitas; inde iusta de felici pugnae exitu laetitia.

V. 1. *repotum*] vide ad Carm. II, 2, 2. — *alta domo*] „Magnam sibi Maecenas in Esquiliis, ubi olim sepulcra fuerant, domum aedificaverat. cf. Carm. III, 29, 10. — *sic Iovi gratum*] „Iovi enim victoriae auctori gratum ita animum testamur.“ — *beate*] cui omnia ex voto cedunt. cf. Carm. I, 4, 14. — *mixtum*] cf. Carm. III, 19, 18. IV, 15, 30. Dorica harmonia ad bellicos cantus, Phrygia ad compotationes aptissima; utraque coniuncta bene miscetur carmen, quo laetitia de aliqua victoria percepta exprimatur. — *actus freto*] Siculo, ubi prope Messanam S. Pompeius ab Agrippa victus est a. u. 718. — *nuper*] „*Nuper* saepe non tam praesenti tempori quam antiquiori opponitur.“ Haud. Turs. T. IV. p. 346. Cic. de nat. D. II, 50, 128: „Quid ea, quae nuper, id est paucis ante saeculis, medicorum ingeniis reperta sunt.“ — *Neptunius*] S. Pompeius rerum mari gestarum magnitudine elatus Neptuni se filium esse gloriabatur. Appian. b. c. V, 100: „Ὁ δὲ Πομπήϊος οὐδ' ἐπὶ τοιῷδε εὐπαιδείᾳ τοσοῖσδε ναυαγίοις ἐπιχειρεῖν ἠξίου· ἀλλ' ἔφυ μόνον θαλάσσης καὶ Ποσειδῶνος, καὶ υἱὸς αὐτῶν ἐφιλοτίμετο καλεῖσθαι.“ Vellei. Pat. II, 73: „Ia tum occupata Sicilia servitia fugitivosque in numerum exercitus sui recipiens magnam modum legionum effecerat, perque Menam et Menecratem, paternos libertos, praefectos classium latrocinii ac praedationibus infestato mari ad se exercitamque tuendam rapto utebatur; cum eum non deputaret vindicatum armis ac ducta patris sui mare infestare piraticis sceleribus.“ — *Emancipatus*] Emancipare se alicui est se alicui vendere, totum tradere. cf. Cic. de sen. 11, 38. Phil. II, 21, 51. — *Romanus*] non unus est Antonius, sed omnis exercitus Antonii. Singularis autem cum vi et indignatione positus: homines Romanorum civium nomine ornati, clarissimi totius orbis milites. — *Fert vallum et arma*] cf. Cic. Tusc. II, 16. Quod inter tantos labores tanta ipsi virium magnitudine instructi spadonibus, vilissimo hominum generi, et mulierculis servire poterunt, illud indignissimum est; inde *potest* i. e. ab animo impetrat,

Sol adspicit conopium!
At hoc frementes verterunt bis mille equos
Galli canentes Caesarem,
Hostiliumque navium portu latent
20 Puppes sinistrorsum citae.
Io Triumphe, tu moraris aureos
Currus et intactas boves?
Io Triumphe, nec Iugurthino parem
Bello reportasti ducem,
25 Neque Africanum, cui super Karthaginem
Virtus sepulcrum condidit.
Terra marique victus hostis punico
Lugubre mutavit sagum.
Aut ille centum nobilem Cretam urbibus
30 Ventis iturus non suis,
Exercitatas aut petit Syrtes Noto,

sustinet. — *conopĭum*] *κωνωπεῖον*, unde etiam conopēum et conopĕum; fuit velum ad arcendos culices in Aegypto frequentes lectulis obtentum; quod turpissimum visum est Romanis muliebris mollitiei indicium. Apud Propert. III, 11, 45: „Foedaque Tarpeio conopea tendere saxo" Cleopatra minata esse dicitur. — *Sol*] Qui omnia videt, hoc quoque videt et indignatur. — *Ad hoc*] In codicibus *At huc* vel *Ad hunc* vel *Adhuc*, in uno *At hunc*. Quod recepi, ex emendatione Fease est; neque tamen ablativum ibi cum Fea video, sed cum Orellio accusativum cum verbo *frementes* coniungendum. Cuius rei Romanos non puduit, puduit Gallos (Galatas, milites Deiotari minoris). De accusativo compara Virg. Aen. VII, 460. XI, 132. — *canentes Caesarem*] Plut. Ant. 63: „*Ἐγένοντο δὲ καὶ βασιλέων ἀποστάσεις Ἀμύντου καὶ Δηιοτάρου πρὸς Καίσαρα.*" De verbis compara Virg. Aen. VII, 698. Ovid. Met. XII, 241. — *hostiliumque*] „Etiam navalium copiarum pars pudore et metu perculsi navibus retrorsum actis (*puppes citae*) ignavi in portu latuerunt." Quae res cum ab Horatio fingi non potuerit, haud dubie cum primo de pugna nuntio Romam perlata est; nam quod rerum scriptores qui ad nos pervenerunt nihil eius rei memoriae tradiderunt, Horatium id non potest refellere. — *sinistrorsum*] Aegyptum versus; *puppes ciere* est *remis inhibere;* quod fieri solet ne fuga ab hostibus sentiatur. — *Io triumphe*] vide ad Carm. IV, 2, 49. — *intactas*] quibus iugum nondum impositum. — *ducem*] Non tanta fuit neque Marii de Iugurtha neque Scipionis de Karthagine triumphantis gloria. Intelligendus est Scipio minor, cui virtus in ipso solo ubi Karthago steterat monumentum quasi erexit; nam id ipsum quod aemula olim imperii Romani Karthago deleta est, Scipionis perpetuum est monumentum. Non temere est factum, quod Iugurthinum et Punicum bellum in comparationem vocantur; Octavianus quoque ex Africa (Aegypto) unde summa imperio pericula semper imminuerant triumphavit. — *punico*] i. e. purpureo sago posito lugubre sumpsit; purpureo enim paludamento imperatores in proeliis utebantur. De forma *punico* cf. Carm. IV, 10, 4. — *centum urbibus*] cf. Carm. III, 27, 33. — *non suis*] adversis. cf. Cic. Quinct. 7, 29: „Alphenus utebatur populo sane suo."

Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos
Et Chia vina aut Lesbia,
35 Vel quod fluentem nauseam coërceat
Metire nobis Caecubum:
Curam metumque Caesaris rerum iuvat
Dulci Lyaeo solvere.

Carmen X.

Mala soluta navis exit alite
Ferens olentem Maevium.
Ut horridis utrumque verberes latus,
Auster, memento fluctibus.
5 Niger rudentes Eurus inverso mari
Fractosque remos differat.
Insurgat Aquilo quantus altis montibus
Frangit trementes ilices.
Nec sidus atra nocte amicum appareat,
10 Qua tristis Orion cadit;
Quietiore nec feratur aequore,
Quam Graia victorum manus,
Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio

Ovid. Met. XIII, 195. — *coerceat*] quia Caecubum austerum. Nausea, si proprie intelligenda est, ad vomitum in Romanorum conviviis solitum neque apud illos pudendum referenda videtur; non inepte tamen sentias hoc loco fastidium spadonibus et luxuria Cleopatrae motum (*fluens*).

Carmen X.

Dira est detestatio Maevii, mali poetae, bonorum hominum obtrectatoris (Virg. Buc. 3, 90), Athenas tunc proficiscentis. Comparandum est Carm. I, 3, quo amicum Virgilium, item Athenas proficiscentem, optimis votis prosequitur. Quo anno scriptum sit hoc carmen dici nequit; probabilis autem est opinio eorum, qui exeunte a. 713, non diu postquam Horatius cum Virgilio familiaritatem contraxit, carmen compositum putant. Virgilii Bucol. 3 scriptum est vero anni 712.

V. 1. *Mala alite*] Carm. I, 15, 5. — *olentem*] putidum et animo et corpore. cf. Sat. II, 3, 75. — *Auster*] Concitantur in Maevii perniciem tres venti, Auster, Eurus, Aquilo. Quartus, Iapyx, non vocatur, quia secundus esset. Plane contrarius locus est Carm. I, 3, 4. — *niger Eurus*] nubes cogens. cf. Carm. I, 5, 7. — *quantus*] tanto impetu, quanto. — *sidus amicum*] cf. Carm. I, 3, 2. — *tristis Orion*] Epod. 15, 7. Carm. III, 27, 18, ubi vide annot. Optat ut ne amicum sidus appareat *ea nocte, qua* Orion cadens tristem tempestatem concitat. — *Ilio*] vide ad Carm. I, 10,

In impiam Aiacis ratem.
15 O quantus instat navitis sudor tuis
Tibique pallor luteus,
Et illa non virilis eiulatio
Preces et aversum ad Iovem,
Ionius udo cum remugiens sinus
20 Noto carinam ruperit!
Opima quodsi praeda curvo littore
Porrecta mergos iuveris,
Libidinosus immolabitur caper
Et agna Tempestatibus.

Carmen XI.

Petti, nihil me sicut antea iuvat
Scribere versiculos amore perculsum gravi,

14. De pernicie Aiacis minoris lege Hom. Od. IV, 499 sqq. Virg. Aen I, 39. — *sudor*] ut Carm. I, 15, 9. — *pallor luteus*] Lutum herba est in palustribus et aquosis locis nascens, flore rufo vel aureo; quo pannorum infectores utuntur ut caerulei coloris pannos virides efficiant; nostratibus Wau, Gilbgrau, ap Linn. reseda luteola. Ornatur hoc adiectivo pallor ad summum terrorem significandum. — *eiulatio*] Frequentior videtur altera forma *eiulatus;* illa tamen etiam apud Ciceronem de legg II, 23. Cur ea *non virilis* sit, videbis apud eundem Tusc. II, 23, 55. cf. Epod. 16, 39. — *preces et*] vide ad Carm. I, 2, 9. *sinus*] cf. Carm. I, 33, 16. III, 27, 19. Epod. 1, 13. — *remugiens*] Carm. III, 10, 5 sq. III, 29, 57. — *Opima praeda*] Non intelligo de pinguitudine corporis Maevii, sed ut posita haec sunt vocabula apud Cic. Rosc. Am. 3, 8: „illam opimam praeclaramque praedam.“ cf. Cic. Verr. II, 1, 50: „Indignum videri coepit, ex tanta aede non *opimum praeda* discedere;“ et Valer Fl. III, 143: „opima cadavera“ i. e. ex quibus spoliantes ditescunt — *mergos*] Qui quamquam cadavera non attingunt, insatiabiles tamen sunt. Plin. XI, 37, 79: „Insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis et inter aves mergis.“ — *Tempestatibus*] Virg. Aen. III, 120. V, 772.

Carmen XI.

Apud amicum Pettium conqueritur, se tantopere nunc captum esse amore, ut ne versus quidem facere, dulcissimum ante studium, aut possit aut velit: nihil se posse aliud cogitare nisi amorem; eodem se semper vel ultro trahi. Pettius — sic in antiquis editionibus et inscriptionibus nomen scribitur — quis fuerit nescimus; neque potest definiri annus quo videatur scriptum hoc carmen, nisi quod tribus annis post Epod. 12 compositum esse versu 5 ostenditur. Suspicantur igitur non male, scriptum hoc esse a. 716; alii minore probabilitate ad a. 720 v. 721 retulerunt.

V. 2. *versiculos*] non sine aliquo contemptu Cic. orat. 20, 67: „Apud quos (comicos poetas), nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.“ sed cf. Hat. I,

Amore, qui me praeter omnes expetit
Mollibus in pueris aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, silvis honorem decutit.
Heu me, per urbem — nam pudet tanti mali —
Fabula quanta fui! Conviviorum et poenitet,
In quis amantem languor et silentium
Arguit et latere petitus imo spiritus.
Contrane lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium? querebar applorans tibi,
Simul calentis inverecundus deus
Fervidiore mero arcana promorat loco.
Quodsi meis inaestuet praecordiis
Libera bilis, ut haec ingrata ventis dividat
Fomenta vulnus nil malum levantia,
Desinet imparibus certare sommotus pudor.
Ubi haec severus te palam laudaveram,
Iussus abire domum ferebar incerto pede
Ad non amicos heu mihi postes et heu
Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.

10, 58. — *praeter omnes*] vide ad Epod. 3, 9. — *expetit urere*] me prae omnibus elegit quem urat. Vide ad Carm. I, 1, 8. De praepositione *in* compara Ovid. Rem. Am. 283: „in qua male vulneror una.“ id. Met. VII, 21: „quid in hospite, regia virgo, ureris?“ id. A. A. I, 731: „pallidus in Lyrice silvis errabat Orion.“ Terent. Eun. III, 5, 19: „in hac commotus sum.“ — *December*] Solent omnes poetae, non antiqui solum, anni tempus quo quid scribunt canuntve pro ipso anno ponere. — *honorem*] frondes, ut Virg. Georg. II, 404. cf. Carm. I, 17, 16. — *nam pudet*] Similiter Graeci γάρ usurpant ad explicandam non totam sententiam sed unam partem vel unum etiam vocabulum. Inest in his causa, cur *heu me* vocabulis doloris et aegritudinis sensum prodiderit. — *Fabula*] Latinis fabulae dicuntur qui hominibus confabulandi et ridendi occasionem praebuerunt. cf. Epist. I, 13, 9. — *languor*] non pallor oris, sed torpor quidam animi et omnium rerum, de quibus agitur, negligentia. Inde oritur *silentium*. — *arguit*] Est perfecti temporis. — *Contrane*] Indignantis est exclamatio, ut Epod. 8, 1. — *lucrum*] cum Inachia ditiorem rivalem propter pretiosa dona ingenio pauperis poetae praeferret. — *applorans*] Praeter h. l. non videtur legi nisi semel apud Senecam. — *inverecundus*] Simulac vini largiore usu effectum erat, ut amore me captum profiterer. Aliter Bacchus *verecundus* est Carm. I, 27, 3. — *ventis dividat*] h. e. ventis dissipanda tradat. cf. Carm. I, 26, 1 sqq. — *fomenta*] querelas, ex quibus remedia saepe et solatia petuntur. cf. Epist. I, 3, 26. *Ingrata* sunt, quia vulnus nihil levant. — *imparibus*] ingenio inferioribus. Est tertius casus. Vide ad Carm. I, 3, 13. — *te palam*] Ovid. Trist. V, 10, 39: „*me*que *palam* de me tuto mala saepe loquuntur.“ Liv. VI, 14, 5: „inde rem creditori *palam populo* solvit.“ — *incerto pede*] cum pedes quasi invitum me ad Inachiam perducerent. — *postes*] cf. Carm. III,

Nunc gloriantis quamlibet mulierculam
Vincere mollitie amor Lycisci me tenet;
Unde expedire non amicorum queant
Libera consilia nec contumeliae graves,
Sed alius ardor aut puellae candidae,
Aut teretis pueri longam renodantis comam.

Carmen XII.

Quid tibi vis, mulier nigris dignissima barris?
Munera quid mihi quidve tabellas
Mittis nec firmo iuveni neque naris obesae?
Namque sagacius unus odoror,
Polypus an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
Quam canis acer, ubi lateat sus.
Qui sudor vietis et quam malus undique membris
Crescit odor, cum pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Iam manet humida creta colorque
Stercore fucatus crocodili, iamque subando
Tenta cubilia tectaque rumpit!
Vel mea cum saevis agitat fastidia verbis:
Inachia langues minus ac me;
Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad unum
Mollis opus. Pereat male quae te
Lesbia quaerenti taurum monstravit inertem,
Cum mihi Cous adesset Amyntas,
Cuius in indomito constantior inguine nervus,
Quam nova collibus arbor inhaeret.
Muricibus Tyriis iteratae vellera lanae

10,2. 20. — *renodantis comam*] qui, ut puellae solebant, comam elegantor in nodum colligit.

Carmen XII.

V. 1. *barris*] „Apud Indos elephantus a voce *barrus* vocatur; vox eius *barritus*.“ Isid. Origg. XII. 2, 14. — *tabellas*] epistolas amatorias. — *obesae*] crassae, pinguis; tum, quia pinguedo sagacitatem impedit, obtusae, hebetis. — *sagacius unus*] Unus saepe superlativis, raro comparativis additur. cf. Virg. Aen. I, 15. — *vietis*] h. l. bisyllabum. — *stercore crocodili*] Plin. H. N. XXVIII, 8, 28: „Intestina (crocodili) diligenter exquiruntur iucundo nidore farta. Illita quoque ex oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit (crocodilea).“ — *Muricibus Tyriis itera-*

Cui properabantur? Tibi nempe,
Ne foret aequales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier sua quam te.
25 O ego non felix, quam tu fugis, ut pavet acres
Agna lupos capreaeque leones!

Carmen XIII.

Horrida tempestas coelum contraxit et imbres
Nivesque deducunt Iovem; nunc mare, nunc siluae
Threïcio Aquilone sonant: rapiamus, amici,
Occasionem de die, dumque virent genua
5 Et decet, obducta solvatur fronte senectus.
Tu vina Torquato move consule pressa meo.
Cetera mitte loqui: deus haec fortasse benigna

tae] dibapha. Vide ad Carm. II, 16, 35. — *pavet lupos*] De accusativo vide ad Carm. IV, 5, 25.

Carmen XIII.

Compositum videtur haud ita multo post pugnam Philippensem, quamquam alii annum potius 721 vel 722 significari putant. Est autem simillimum carmini I, 9; die enim hiberno ac pluvioso adhortatur amicos, ut genio indulgentes eas ante omnia removere velint molestias, quibus tunc ipsum iniquitate anni premantur, futuri temporis rerumque publicarum curam benignitati et consilio deorum bono animo mandent. Quod praeceptum ut auctoritate firmet, exemplo utitur Chironis, qui Achilli alumno, cum fatum Parcarum certa voluntate fixum ac destinatum effugere non posset, ut quidquid sibi vitae concessum esset laeto animo transigeret neve nimia futurarum rerum sollicitudine ipse perderet sapienti quondam consilio suaserat.

V. 1. *contraxit*] Cic. N. D. II, 40, 102: „Sol modo accedens, tum autem recedens quasi *tristitia quadam contrahit terram*, tum vicissim laetificat"; unde qualis in hoc verbo insit metaphora intelliges. — *Iovem*] pluvium. Sic Lucr. I, 251: „Postremo pereunt imbres, ubi eos pater Aether In gremium matris Terrai praecipitavit: At nitidae surgunt fruges ramique virescunt Arboribus cett." cf. Virg. Georg. II, 325 sqq. — *Threïcio Aquilone*] Hiatus in proprio nomine et arsi veniam inveniet. Cuius rei exempla ex Ovid. Metam. congessit Loersius ad Met. III, 184 haec: II, 244. V, 312. 409. 625. VIII, 310. XI, 93. IV, 535. XI, 17, quae tamen omnia praeter unum (V, 625) hoc habent commune, quod hiatus admissus est in arsi quinti pedis. Ceterum cf. Carm. I, 25, 11. — *de die*] de praesenti die, nihil confisi futuro tempore. cf. Carm. III, 8, 27. — *virent genua*] cf. Carm. I, 9, 17. In genibus robur corporis inesse visum est antiquis hominibus. Plin. H. N. XI, 45: „Genibus hominum, inquit, inest quaedam religio observatione gentium; haec supplices attingunt, ad haec manus tendunt, haec ut aras adorant; fortasse quia inest iis vitalitas" Inde Homerica illa θεῶν ἐν γούνασι κεῖται et γούνατα λύειν. — *obducta*] curarum nubibus. — *Torquato*] cf. Carm. III, 21, 1. Ex hoc loco Walckenarius nimis acute efficere conatus est, hoc carmen scriptum esse ab Horatio ipso suo natali die anni 714. — *move*] cf. Carm. III, 21, 6. III, 28, 7. — *cetera*] In-

Reducet in sedem vice. Nunc et Achaemenio
Perfundi nardo iuvat et fide Cyllenea
10 Levare diris pectora sollicitudinibus,
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:
Invicte, mortalis dea nate puer Thetide,
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina lubricus et Simois;
15 Unde tibi reditum certo subtemine Parcae
Rupere nec mater domum caerula te revehet.
Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis aegrimoniae dulcibus alloquiis.

Carmen XIV.

Mollis inertia cur tantam diffuderit imis
Oblivionem sensibus,

telligenda hominum discordia et perturbatus rerum civilium status; ut Carm. I, 9, 9. — *Achaemonio*] cf. Carm. II, 11, 16. II, 12, 21. III, 1, 44. Neutralem positionem *nardum*, quae est etiam Epod. 5, 59, h. l. codicum auctoritas tuetur. — *Cyllenea*] Mercurius, natus in Cyllene Arcadiae monte lyram invenisse dicebatur. cf. Carm. I, 10, 6. — *grandi*] Referendum hoc ad ingentem corporis staturam, qualis esse solebat heroum. — *mortalis dea*] Noli negligere artem poetae, qui quae contraria sunt loci propinquitate coniunxit, ut vitae brevitas etiam Achillis deae filii clarius illustraretur. cf Virg Aen. VI, 365. VIII, 293. — *Assaraci*] Hom. Il. XX, 232. — *frigida flumina*] Plurali numero indicari videntur variae quas flumen per agrum Troianum serpens edit species. Cum *parvum* dicit Scamandrum, repugnare videtur Homero Il. XXI, 15. Sed non priscam aetatem sed suum tempus respexit, quo „(Caesar) Inscius in sicco serpentem pulvere rivum Transierat, qui Xanthus erat", ut Lucan. Phars. IX, 972. In qua re si quid peccatum est, poetae tribuendum est, non scribis; itaque abstinendum erit a coniecturis *proni* (Bentl.), *puri* (Peerlkamp.). — *subtemine*] poetica variatione pro *filo*, quod certo et immutato tempore sectum vitae finem imponit. — *cantu*] cf. Hom. Il. IX, 186. — *alloquiis*] quae, vina et cantus, dulcia sunt alloquia, solatia aegrimoniae. *Alloquium* ante Augusti aetatem non videtur fuisse usitatum. — *deformis*] quae deformat ut vultum sic animum. Eadem ratione Lucan. Phars. VIII, 81 *deformis dolor*. Ceterum conferas Stat. Silv. II, 1, 232: „noctesque Dulcibus alloquiis et vivis vultibus imple."

Carmen XIV.

Simili ratione qua Epod. 11 Horatius quod carminibus conscribendis limandis edendisque operam dare non possit, saeva amoris potestate effici Maecenati amico candido animo profitetur. In qua re suas rationes comparat cum Anacreonte Teio, quem quid sentiret amoris vi coactum saepe in carminibus deposuisse indicat, nimirum ut animum curis gravatum levaret, conscripta dein carmina quippe quae quid deberent effecissent iteratis curis non limasset, sed intuita

Pocula Lethaeos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim,
5 Candide Maecenas, occidis saepe rogando:
Deus, deus nam me vetat
Inceptos, olim promissum carmen, iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo
10 Anacreonta Teïum,
Qui persaepe cava testudine flevit amorem
Non elaboratum ad pedem.
Ureris ipse miser: quodsi non pulchrior ignis
Accendit obsessam Ilion,

reliquisse. En habemus vere lyricum poëtam, qui ex intimo pectore sensus haurit, quaeque ipse vel passus est vel vidit vel fecit carminibus prodit. Iam vero quae subito animi quodam furore composita sunt ut limentur politius, tranquillo animo nullaque re exagitato opus est. In fine carminis ipsum Maecenatem quid valeat amor sentire ait poeta; iam opponitur puella a Maecenate amata libertinae Horatii, unde non pauci interpretes concludere ausi sunt, amicam Maecenatis Terentiam esse, tum sponsam, nondum in matrimonium ductam. Sed cf. ad Carm. II, 12. Ceterum hoc carmen non ita multo ante editam συλλογὴν Epodorum scriptum esse videtur.

V. 1. 2. *imis sensibus*] ut Virg. Buc. 3, 54. — *oblivionem*] earum rerum, quas promiserim me facturum. — *ducentia*] ut Carm III, 27, 42; aliter Virg. Aen. IV, 560 — *deus nam*] *Nam* particula proxime est referenda ad v *occidis;* dicit enim hoc: tu non desinis me rogare, ita ut perpetuis quaestionibus cruciatum me sentiam; nam quid ego aliud tibi respondeam nisi hoc unum, deum esse qui me absolvere non patiatur incepta carmina Ceterum cf. ad Carm. I, 18, 3. — *olim*] iamdudum tibi promissum iamborum librum, quo nomine non est dubium quin epodos a maiori parte nominare voluerit. Carminis nomine lyrica poesis significatur, opposita epicae; sic apud Quintilianum II, 4, 2: „fabula, quae versatur in tragoediis atque *carminibus.*“ Similiter Lucretius VI, 936 de toto primo libro: „Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res Commemorare, quod in primo quoque *carmine* claret“ — *ad umbilicum adducere*] „Extremitas chartae papyraceae vel membranae, ex quibus conficiebantur volumina, agglutinabatur bacillo, cui circumvolvebatur totum volumen Illius capita ex osse aut ligno facta *umbilici* vocabantur, quia in media parte libri erant.“ *Fea.* Est igitur absolvere, ut Mart. IV, 91, 1: „Ohe, iam satis est, ohe libelle, iam pervenimus usque ad umbilicos.“ — *arsisse*] cum ablativo. cf. Carm II, 4, 7. III, 9, 5, ubi vide. — *miser*] propter nimiam potestatem etiam felicis amoris. — *quodsi*] de usu huius particulae apud Horatium vide ad Carm. I, 1, 35. Fuerunt, quibus aut languida aut inepta videretur ea particula. Quibus ita videtur, iis magis placebit quod *Axtius* ex coniectura restitui iussit *quo si* (i. e. quandoquidem, siquidem, quia isto tuo igni non pulchrior est.), quam quod *Orellius* ex uno antiquo codice, in quo est *do q'*, eruere voluit: *quando.* — *ignis*] Virg. Buc. III, 66. — *neque uno*] i. e. et quidem non uno contenta. Liv. XXXVIII, 21, 6: „saxis nec modicis utebantur.“ Sic augetur levitas mulierculae, ipso nomine *libertinae* iam indicata. — *macerat*] Carm. I, 13, 8.

15 Gaude sorte tua; me libertina neque uno
Contenta Phryne macerat.

Carmen XV.

Nox erat et coelo fulgebat luna sereno
Inter minora sidera,
Cum tu magnorum numen laesura deorum
In verba iurabas mea,
5 Artius atque hedera procera adstringitur ilex
Lentis adhaerens brachiis:
Dum pecori lupus et nautis infestus Orion
Turbaret hibernum mare,
Intonsosque agitaret Apollinis aura capillos,
10 Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura mea multum virtute Neaera!

Carmen XV.

Perfidiam Neaerae, quae sanctissimo iureiurando interposito perpetuam ei fidem promiserat, graviter accusat, et ita quidem, ut iamiam se eam relicturum aliamque sibi fide et animo parem etsi minus pulchram quaesiturum minetur, rivali autem nunc glorianti ostendat neque divitias Croesi neque sapientiam Pythagorae neque pulchritudinem Nirei eum ab eadem perfidia tueri posse. Quo anno carmen compositum sit nos latet. Bene autem ii iudicant, qui hoc pulcherrimum carmen, si non antiquissimum omnium, inter antiquissima tamen Horatii habent atque a. 713 scriptum existimant.

V. 2. *minora sidera*] similiter Carm. I, 12, 47. — *in verba iurabas mea*] Liv. XXVIII, 29: „Milites in verba P. Scipionis iurarunt“; a militibus igitur ad amantes translata res. cf. Epist. I, 1, 14. — *artius atque*] *Atque* post adiectivorum comparativos pro *quam* ponitur rarissime aut nunquam ab oratoribus, saepius a poetis. cf. Sat. I, 1, 46. I, 2, 22. 5, 5. 6, 130. 10, 34. 59. II, 3, 241. 270. II, 7, 96. Virg. Aen. III, 561. Vide Zumpt. gr. §. 340. annot. — *hedera*] eadem imago Carm. I, 36, 20. Catull. 61, 33: „Mentem amore revinciens, Ut tenax hedera huc et huc Arborem implicat errans.“ — *Orion*] vide ad Carm. III, 27, 18. I, 28, 21. Epod. 10, 10. — *turbaret*] Sic et postea *agitaret* in plurimis codicibus; atque immerito prava paucorum codicum lectio *turbarit*, *agitarit* a nonnullis editoribus praelata est. (De Apolline vide ad Carm. I, 21, 2). Utique enim referenda sententia ad imperfectum *iurabas*, quo idem tempus vehementer efflagitatur. Suo more Horatius tres eiusdem rei imagines coniunxit, duas ex natura rerum, tertiam ex mythologia petitam. Gratae huius varietatis dilucida exempla exhibet Carm. II, 10. — *mea virtute*] per me, meis viribus. cf. Plaut. Mil. III, 1, 82: „Deum virtute transeuntem hospitio accipere.“ ibid. 142: „tua te ex virtute et mea Meae domi accipiam benigne.“ Minus recte alii *virtutem* intellexerunt sive constantiam sive praestantiam et compararunt Cic. Fam. V, 8: „homines laude aliena dolentes;“ i. e. dolore affecti ex aliena laude. Verum neque constantia neque praestantia Horatii Neaeram ullo unquam dolore afficiet, sed perfidia

Nam si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare noctes,
Et quaeret iratus parem,
15 Nec semel offensae cedet constantia formae,
Si certus intrarit dolor.
Et tu, quicunque es felicior atque meo nunc
Superbus incedis malo,
Sis pecore et multa dives tellure licebit,
20 Tibique Pactolus fluat,
Nec te Pythagorae fallant arcana renati,
Formaque vincas Nirea,
Eheu translatos alio moerebis amores:
Ast ego vicissim risero.

Carmen XVI.

Altera iam teritur bellis civilibus aetas
Suis et ipsa Roma viribus ruit,

alterius, cui Neaera sese tradiderat. — *in Flacco*] Cum vi et gravitate nomen ponitur tanquam tertiae personae. Vide ad Carm. IV, 6, 44. — *semel offensae*] semel invisae, ut apud Ciceronem Sest. 58: „cui nos offensi invisique fuerimus.“ Hoc minatur, si semel pectus ita intraverit dolor, ut aliam puellam quaeserit, nunquam se hac relicta ad Neaeram quamquam pulchriorem redituram, nunquam suam constantiam semel invisa venustate superatum iri. Bentleius et alii, quibus ea sententia displiceret, corrigendum putarunt *offensi*. — *superbus incedis*] cf. Epod. 4, 5. — *sis licebit*] cf. Carm. I, 28, 35. III, 27, 13. Sat. II, 2, 59. — *Pactolus*] Plin. H. N. XXXIII, 4: „Aurum invenitur fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniae, Pado Italiae, Hebro Thraciae, Pactolo Asiae, Gange Indiae. Nec ullum absolutius aurum est, cursu ipso trituque perpolitum.“ — *renati*] vide ad Carm. I, 28, 10. — *Nirea*] vide ad Carm. III, 20, 15.

Carmen XVI.

Memorabilis est Acronis scholiastae ad versum 41 annotatio: „In quo (Oceano) sunt insulae fortunatae, ad quas Salustius in historia dicit victum voluisse ire Sertorium“; cui fides accedit ex auctoritate Plutarchi in vita Sertorii c. 9 eandem rem narrantis. Iam cum Horatium misero reipublicae statu graviter afflictum hoc carmine idem civibus suis consilium dare videamus, non inanis videatur coniectura poetam Sertorianam illam vocem in simili omnium rerum desperatione arripuisse et poeticis imaginibus ac luminibus illustrasse. Summa autem Romanarum rerum desperatio quae per totum carmen quasi regnat, quod aliud tempus ostendere potest nisi illud quo Brutianae partes dissipatae ac profligatae nullam restituendae libertatis spem reliquerant necdum Horatius cum contraria parte ita pacem fecerat ut salutem inde posset exspectare? Quare scriptum videtur carmen a. u. c. 713 sub initium belli Perusini. Scena quae carmini quasi subiecta est, sumpta est ex concione civium, ad quos poeta agit de republica; ut speciem praebeat ora-

Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi
Minacis aut Etrusca Porsenae manus,
5 Aemula nec virtus Capuae nec Spartacus acer
Novisque rebus infidelis Allobrox,
Nec fera caerulea domuit Germania pube
Parentibusque abominatus Hannibal,
Impia perdemus devoti sanguinis aetas,
10 Ferisque rursus occupabitur solum.
Barbarus heu cineres insistet victor et Urbem
Eques sonante verberabit ungula,
Quaeque carent ventis et solibus ossa Quirini,
Nefas videre! dissipabit insolens.

tionis ad populum habitae metrorum vinculis circumclusae. In qua re quaerenda mihi videtur causa molestae cuiusdam ubertatis ac paene vitiosae latitudinis, quam ut in magna figurarum τοῦ ἀδυνάτου copia ita in nimia fortunatarum insularum descriptione reprehendas. Ceterum animadvertendum est, principalem sententiam eandem esse quam in Epod. 7 inesse vidimus.

V. 1. *Altera*] nam Sullana aetas prima fuit. — *suis et ipsa*] In pedestri oratione scriberemus *suis ipsius viribus*; *et* enclicita est. cf. Epod. 7, 9 sq. Augustin. de C. D. 18, 45: „Roma late orbi terrarum imperans tanquam se ipsam ferre non valens sua se quodammodo magnitudine fregerat.“ — *Marsi*] Tris in his versibus diversorum hostium quasi quaedam castra coniuncta, disticborum spatio inter se divisa. In qua re quod diversissimas quasque nationes coniunxit poeta, id consulte factum puto, nimirum quo magis pateret nihil unquam fuisse quod Romanam potestatem imminuere potuisset. Iam habes etiam cur vv. 6 et 8 videatur necessarium librorum particulam *que* in *ve* mutare. — *Capuae*] Cicer. de leg. agr. II, 32: „Maiores tres solum urbes in terris omnibus, Karthaginem, Corinthum, Capuam statuerunt posse imperii gravitatem se nomen sustinere.“ — *Allobrox*] Videnda necessario coniuratio Catilinaria et bellum quod cum secutum est. Cic. de prov. cons. 13: „C. Pomptinius ortum repente bellum Allobrogum atque hac scelerata coniuratione (Catilinae) excitatum proeliis fregit eosque domuit qui lacessierant.“ Allobroges Galli erant, de quorum novarum rerum studio certissimus locus est Caes B. G. IV, 5. Ceterum singularis *Allobrox* non legitur nisi in poetarum libris. — *parentibus*] maioribus nostris. Qualem Romani Hannibalem cogitaverint, ex hoc loco Senecae de ira II, 5 intelligas: „Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam vidisset: o formosum spectaculum! Quanto pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod lacumque complesset. Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis immatus sanguini et ab infante caedibus admotus?“ — *abominatus*] passive et Liv. XXXI, 12, 8. — *rursus*] ut ante urbem conditam. — *cineres insistet*] Apposite ad primam verbi significationem oritur vis *calcandi* et *insultandi* cum notione contumeliae et contemptionis etiam in verbo *verberabit* conspicua; neque ita rarus est accusativus obiecti propter cognatae adeundi, ineundi, ingrediendi notiones. Virg. Aen VI, 363. Terent. Eun. II, 3, 3: „quam insistam viam?“ — *carent*] h. e. nunc defenduntur, quia Romanis sacra sunt. „Sic dicit, quasi Romulus sepultus sit, non ad coelum raptus aut discerptus a senatoribus: nam Varro post Rostra fuisse sepulcrum Romuli dicit.“ *Porphyrio.*

Forte quid expediat communiter aut melior pars
Malis carere quaeritis laboribus;
Nulla sit hac potior sententia, Phocaeorum
Velut profugit exsecrata civitas
Agros atque Lares patrios habitandaque fana
Apris reliquit et rapacibus lupis,
Ire pedes quocunque ferent, quocunque per undas
Notus vocabit aut protervus Africus.
Sic placet? an melius quis habet suadere? Secunda
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed iuremus in haec: simul imis saxa renarint
Vadis levata, ne redire sit nefas;
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando
Padus Matina laverit cacumina,
In mare seu celsus procurrerit Apenninus,
Novaque monstra iunxerit libidine
Mirus amor, iuvet ut tigres subsidere cervis,
Adulteretur et columba milvo,
Credula nec ravos timeant armenta leones,
Ametque salsa levis hircus aequora.
Haec et quae poterunt reditus abscindere dulces
Eamus omnis exsecrata civitas,
Aut pars indocili melior grege; mollis et exspes
Inominata perprimat cubilia!

V. 15. *Forte quid*] Omissa particula *si*, ut Sat. II, 5, 73. Epist. I, 6, 56. Ordo est: „si forte quaeritis communiter (omnes) aut melior pars (cf. v. 37), quid expediat carere malis laboribus“, h. e. quid efficiat ut careamus. *Carere* enim infinitivus obnoxius est potestati alterius verbi *expediat*. — *Phocaeorum*] Herod. I, 165. — *exsecrata*] Herod. l. l.: „ἐποιήσαντο ἰσχυρὰς κατάρας. — *profugit agros*] ut Colum. I, 3: „ut propter iniurias vicinorum sedes suas profugerint.“ Curt. X, 2: „ne servi quidem suo grege profugiunt dominos.“ — *patrios*] In editionibus et veteribus et recentioribus *proprios*, quod ex interpretatione ortum esse statim vides. — *habitanda*] cf. Carm. III, 3, 40 sq. — *pedes*] cf. Carm. III, 11, 49. — *protervus*] Carm. I, 26, 2. — *saxa*] Ad exemplum Phocaeorum, qui ferri massam in mare iniecisse dicuntur. — *Matina*] vide ad Carm. I, 28, 3. — *ravos*] Alii *flavos* vel *fulvos*; sed vide ad Carm. III, 27, 3. — *levis hircus*] Oxymoron; nam natura villosus est hircus, levis factus cum per aquam natavit. — *haec et quae*] Coniunge cum *exsecrata*: his similibusque exsecrationibus factis. Accusativum compara cum hoc apud Ciceron. ad Attic. VI, 2, 2: „*quod* quidem illum soleo hortari“ — *dulces*] blandos; ad redeundum in patriam propensus est hominum animus. Pluralis *reditus* varia redeundi consilia et conatus significat. — *exsecrata civitas*] Consulto haec repetuntur ex v. 18, quo par Phocaeo-

Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
40 Etrusca praeter et volate littora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus arva divites et insulas,
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis
Et imputata floret usque vinea,
45 Germinat et nunquam fallentis termes olivae
Suamque pulla ficus ornat arborem,
Mella cava manant ex ilice, montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede.
Illic iniussae veniunt ad mulctra capellae
50 Refertque tenta grex amicus ubera,
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile,
Neque intumescit alta viperis humus.
Pluraque felices mirabimur, ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
55 Pinguia nec siccis urantur semina glebis,

rum et Romanorum status magis etiam inculcetur. — *Etrusca praeter*] Praepositiones postpositas (vide ad Carm. III, 3, 11) encliticarum vocularum instar nomini suo adhaerere caesura ostendit atque altera inclitica *et*. — *circumvagus*] *ἀψόῤῥοος*. Cat. 64, 30: „Oceanusque pater, totum qui amplectitur orbem.“ — *arva*] De iterato in altero versu eodem vocabulo — in qua re quanta vis insit non est quod dicatur — conferas Epod. 11, 3. Virg. Aen. VII, 586 sq. Quamquam concedo, non nimis felicem hanc esse epizeuxim, quoniam qui arva iam habent non possunt simpliciter iuberi *arva petere*, atque id ipsum, cur nova arva petantur, adiectivo *beata* postea additur, tamen abstineo a coniecturis et emendationibus et reprehendo potius poetam quam scribas. *Axtius* e coniect. *circumvagus: eia, beata* cet., quod si scriptum esset a poeta, non facile corruptum esset a scribis. — *Cererem*] pro frumento, ut Vulcanus pro igne apud Ovid. Met. VII, 104: „Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant Aeripedes tauri.“ id. VIII, 290 sqq.: „Is modo crescentes segetes proculcat in herba, Nunc matura metit fleturi vota coloni, Et *Cererem* in spicis intercipit.“ Ceterum lege Ovid. Met. V, 341 sqq. — *pulla ficus*] matura. Ac nascitur ea in sua arbore, non in insitivis ramis; insitione igitur in beatis insulis non est opus. — *Levis crepante*] „Eleganter ipso versu susurrum aquae desilientis imitatus est.“ *Comm. Cruq.* Aquae quia currunt, apud poetas *pedem* quoque habent; ut Virg. Cul. 17: „Castaliaeque sonans liquido pede labitur unda.“ — *tenta ubera*] ut Virg. Buc. 4, 21. — *vespertinus*] vide ad Carm. I, 2, 45. — *circumgemit*] Gemere dicuntur ea maxime animalia, quorum vox gementi similis est, sed extendunt poetae notionem, ut Virg. Aen. VII, 15. — *intumescit alta*] Voc. *alta* notione sua artissime cum *intumescit* coniungendum, ut sit „Noch schwillt von Nattern hoch der Boden auf.“

V 53. *mirabimur, ut*] cf. Carm. III, 4, 13 sqq. — *radat imbribus*] proprio sensu; imbres enim agros diluunt et dilacerant. Paulo aliter Sat. II, 6, 25. — *nec*] postpositum; vide ad Carm. I, 8, 6. — *pinguia*] sunt sucosa; artificiose igitur adiectiva per se contraria vicinitate lo-

Utrumque rege temperante coelitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem;
Non huc Sidonii torserunt cornua nautae,
60 Laboriosa nec cohors Ulixei.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem aestuosa torret impotentia.
Iuppiter illa piae secrevit littora genti,
Ut inquinavit aere tempus aureum;
65 Aere, dehinc ferro duravit saecula: quorum
Piis secunda vate me datur fuga.

Carmen XVII.

Iam iam efficaci do manus scientiae,
Supplex et oro regna per Proserpinae,

corum coniuncta sunt, ut saepe. — *Non huc*] Intactae illae insulae sunt ab hominum commercio neque infectae cupiditatibus, mercaturae et commercii illis quidem sociis. Cuius rei triplex affertur exemplum: Argo navis cum Medea, quae patre relicto peregrinum virum secuta est; Sidonii nautae, qui ut divitias conquirerent in remotissimas regiones penetrabant; Ulixes versutus et astutus. Praeterea notandum, eadem tria exempla clarissima esse per antiquitatem longinquis per Oceanum navigationibus. — *Nulla nocent*] „Hoc loco hi versus in omnibus codd. leguntur. Interpretes eos aut in alium locum vel post v. 52 vel post v. 56 transferunt aut pro spuriis habent. Sed poeta primum eas insularum dotes, quae terra ipsa continentur, vv. 43—52 descripsit, deinde res quae extrinsecus veniunt subiunxit. Terra nihil in se continet quod aut agris aut incolis et gregibus noceat neque extrinsecus mala veniunt. Etenim agros neque nimiae pluviae vexant nec siccitas exurit, incolae a peregrinis non turbantur, pecudes denique nullis contagiis laborant. Igitur neque agris neque hominibus neque pecudibus quidquam timendum est.“ *Iahn.* — *astri*] cf. Carm. III, 13, 9. — *aere*] Tres habet aetates, auream, aeream, ferream, omissa argentea. — *aere, dehinc*] Alii ex codd. *aerea dehinc* (monosyll.), qua lectione molestam, ut dicebant, anaphoram vitarent. At vero recte animadversum est, referri anaphora commotum poetae animum, quo intueatur humani generis depravationem. cf. supra v. 41. Deinde si quid ibi molesti est, id ne adiectivo quidem *aerea* pellitur. — *quorum*] Genitivus est quem solemus obiectivum dicere.

Carmen XVII.

Duobus carminibus, quae in Canidiam sagam et veneficam acerbissime scripta erant (Epod. 5. Sat. I, 8), hoc tertium additur. Fingit enim poeta, Canidiam versibus suis in furorem gravissimamque iram agitatam magica arte etiam in se usam esse, non ut ludibrium et odium in amorem converteret, sed ut durissima quaeque mala in inimicum cumularet. Cuius quidem artis maximam vim iam nunc se sentire simulat inimicamque ut tandem sibi satis cruciato

Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite lu
40 Etrusca praeter et volate littora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva
Petamus arva divites et insulas,
Reddit ubi Cererem tellus inarata
Et imputata floret usque vi
45 Germinat et nunquam fallentis
Suamque pulla ficus ornu
Mella cava manant ex ilice
Levis crepante lymph
Illic iniussae veniunt ad
50 Refertque tenta gr
Nec vespertinus circu
Neque intumesc
Pluraque felices m
Aquosus Eur
55 Pinguia nec sic

[illegible] 4, 5, carminum] [illegible] cf. Epod. 5, [illegible] scribendum, non [illegible] ad Carm. I, 28 p. 79. [illegible] solve] Iteratio est enixe pre- [illegible] Similiter Carm. I, 35, 15. — [illegible] rhombum magicum, qui ut per licia attracta et adveluta agitatus incantatos ad voluntatem magae adstrinxit, sic retro actus adstrictos vi solvit. cf. Theocr. II, 30: „Χαῖς δινεῖθ' ὅδε ῥόμβος ὁ χάλκεος ἐξ Ἀφροδίτας, Ὡς τῆνος δινοῖτο πρὸς ἁμετέρους θύρας.“ — *Telephus*] Mysorum rex ab Achille (*Nerei nepote*) vulneratus consulto oraculo responsum tulit: ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. Achilles precibus eius motus ferrugine cuspidis hastae suae vulnus sanavit. — *unxere*] Boni etiam codices *luxere*, male; lugere etiam poterant non receptum, ungere non potuerunt. *Unxere* indicat redditum et receptum corpus Hectoris, *luxere* non indicat, nec magis *planxere*, quod proposuit Peerlkampius. Sic igitur recte, etiamsi Homerus Il. XXIV, 776 diserte non narrat quod rerum ratio tulit. — *addictum*] Hom. Il. XXIII, 183. — *homicidam*] Hom. Il. I, 242. — *procidit*] Hom. Il. XXIV, 510. cf. Carm. I, 10, 14. — *pervicacis*] Carm. I, 6, 6. — *laboriosi*] Epod. 16, 60.

[illegible] um et Romanorum status mag [illegible] inculcetur. — *Etrusca prae* [illegible] positiones postpositas (vid [illegible] III, 3, 11) encliticarum instar nomini suo adhae [illegible] ostendit atque altera i [illegible] *circumvagus*] ἀψόῤῥο [illegible] a- „Oceanusque pater, [illegible] neum [illegible] plectitur orbem.“ — [illegible] adicare. [illegible] rato in altero vers [illegible] um videa- — in qua re q [illegible] ementer enim est quod dicatur [illegible] concludi aliquid 11, 3. Virg. Ae [illegible] rankio novissimus quam conced [illegible] um esse visus est, hanc esse e [illegible] a. 724; aliis a. 715, arva iam h [illegible] pliciter iu [illegible] ipsum, c [illegible] *de manus*] victum me proiectivo [illegible] Cic. ad Att. II, 22: „Aiebant abstine [illegible] primo sane diu multa contra, ad nibus [illegible] autem manus dedisse.“ — quan [illegible] *Proserpinae*] a Canidia maga magnopere cu [illegible] Eadem de causa etiam Diana sc [illegible] memoratur. cf. Epod. 5, 51. — *movenda*] movere deos est deos laedere, violare, irritare. Liv. 25, 26: „intoleranda vis aestus omnium ferme corpora movit.“ Fuit etiam proverbium *non movenda moves*, ἀκίνητα κινεῖς. — *per atque*] Ne credas cum Bothio esse scribendum *per te-*

LIBER. CARM. XVII. XVIII

Ultrumque rege temperante rectum
Argoo custodit remige pinus,
impudica Colchis latebit pedes;
ii torserunt corona nostra,
cohors Ulixei.
ntagia, nullius astri
rci impotentia.
ra frenti,
rrum;
unrum

Circa membra; tunc mens et sonus
atque notus in vultus honor.
verque poenarum tibi,
ultum et institoribus.
erecundus color
ieta lurida;
oderibus,
nt otium;
, neque est
er,

o terra, ardeo
outus Hercules
icana fervida
flamma: tu, donec cinis
idus ventis ferar,
enenis officina Colchicis.
ae finis aut quod me manet stipendium?
Effare; iussas cum fide poenas luam,
Paratus expiare, seu poposceris

De Circa vide Hom. Od. X, 388 sqq. Latina forma *Circa* ex bonis codicibus. — *sonus*] vox humana. — *relapsus*] In bonis libris legitur *relatus*, de quo Bentleius: „in eo dumtaxat differunt, quod *relatus* externa vi reductum significet, *relapsus* ultro et sponte sua reversum.“ — *multum*] vide ad Carm. I, 25, 5. — *institoribus*] vide ad Carm. III, 6, 30. Sed animadverte quanta insit in hac laude acerbitas et contumelia.

V. 21. *fugit*] Nimirum ficta sunt haec omnia; non verior est canities quam luridus color cutis. Verecundus color rubor est iuventuti proprius; is *ossa* relinquit, cum corpus macie confectum nihil est nisi ossa et cutis. Quare tenenda est codicum lectio *ossa* contra Bentleii coniecturam *ora*. — *oderibus*] unguentis magicis. — *neque est*] οὐδ' ἔσται. vide Zumpt. gr. lat. §. 227. — *Sabella*] Sat. I, 9, 29. Ut Marsi sic etiam Sabelli et Peligni magicarum rerum periti. cf. Epod. 5, 76. infra v. 60. Vide ad Carm. II, 1, 38. — *Hercules*] Epod. 3, 17 — *virens flamma*] ad colorem sulfureae flammae, quam exhalat Aetna. In codd. etiam *urens* et *furens*. — *cinis*] „Tu veluti quaedam venenorum officina non cessabis me tuis venenis exurere, donec exaruerim et cineris in modum consumptus atque a ventis dispersus fuerim?“ — *iniuriosis*] Summa in mortuos iniuria est cineres eorum ventis dissipandos dare. — *Quae finis*] exitus, eventus; sic non raro feminino genere: Virg. Aen. II, 554. Liv. XXII, 57. Cic. Leg. II, 22: „Necesse est edisseri a nobis, quae finis funestae familiae cet.“ — *stipendium*] de poena, ut Catull. 64, 173: „Indomito nec dira ferens stipendia tauro“, de adolescentibus

Per et Dianae non movenda numina,
Per atque libros carminum valentium
5 Refixa coelo devocare sidera,
Canidia, parce vocibus tandem sacris
Citumque retro solve solve turbinem.
Movit nepotem Telephus Nereïum,
In quem superbus ordinarat agmina
10 Mysorum et in quem tela acuta torserat.
Unxere matres Iliae addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam relictis moenibus rex procidit
Heu pervicacis ad pedes Achillei.
15 Setosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Ulixei

parcere velit supplex obsecrat. Sed surdae sunt aures Canidiae; nunquam ea furorem ultionemque minuet. Duae igitur carminis sunt partes, prima (v. 1—52) qua poeta quidquid olim calumniatus sit mentitum se esse humili animo videtur fateri; altera (v. 53—81) qua Canidia veniam se daturam non negat solum sed poenas etiam aucturam minatur. Qua carminis ratione novam salsissimamque Canidiae irrisionem addi supervacaneum prope videtur uno verbo indicare. Quo anno carmen compositum videatur inveniri nequit; vehementer enim erraret qui ex v. 23 concludi aliquid posse opinaretur. Frankio novissimus omnium epodorum esse visus est, scriptus circa a. 724; aliis a. 715, aliis a. 717.

V. 1. *do manus*] victum me profiteor. Cic. ad Att. II, 22: „Aiebant illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse.“ — *Proserpinae*] a Canidia maga magnopere culta. Eadem de causa etiam Diana memoratur. cf. Epod. 5, 51. — *movenda*] movere deos est deos laedere, violare, irritare. Liv. 25, 26: „intoleranda vis aestus omnium ferme corpora *movit*.“ Fuit etiam proverbium *non movenda moves*, ἀκίνητα κινεῖς. — *per atque*] Ne credas cum Bothio esse scribendum *per teque*, recordare etiam *atque* postponi a poetis, ut Epod. 8, 11. Sat. I, 5, 4. I, 6, 131. I, 7, 12. — *carminum*] sunt formulae magicae. cf. Epod. 5, 45. — *refixa*] Sic scribendum, non *defixa*. Vide ad Carm. I, 28 p. 79. — *solve solve*] Iteratio est enixe precantis. Similiter Carm. I, 35, 15. — *turbinem*] rhombum magicum, qui ut per licia attracta et adveluta agitatus incantatos ad voluntatem magae adstrinxit, sic retro actus adstrictos vi solvit. cf. Theocr. II, 30: „Χώς δινεῖθ' ὅδε ῥόμβος ὁ χάλκεος ἐξ Ἀφροδίτας, Ὡς τῆνος δινοῖτο ποθ' ἁμετέραισι θύραισι.“ — *Telephus*] Mysorum rex ab Achille (*Nerei* nepote) vulneratus consulto oraculo responsum tulit: ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. Achilles precibus eius motus ferrugine cuspidis hastae suae vulnus sanavit. — *unxere*] Boni etiam codices *luxere*, male; lugere etiam poterant non receptum, ungere non potuerunt. *Unxere* indicat redditum et receptum corpus Hectoris, *luxere* non indicat, nec magis *planxere*, quod proposuit Peerlkampius. Sic igitur recte, etiamsi Homerus Il. XXIV, 776 diserte non narrat quod rerum ratio tulit. — *addictum*] Hom. Il. XXIII, 183. — *homicidam*] Hom. Il. I, 242. — *procidit*] Hom. Il. XXIV, 510. cf. Carm. I, 10, 14. — *pervicacis*] Carm. I, 6, 6. — *laboriosi*] Epod. 16, 60.

Volente Circa membra; tunc mens et sonus
Relapsus atque notus in vultus honor.
Dedi satis superque poenarum tibi,
20 Amata nautis multum et institoribus.
Fugit iuventas et verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta lurida;
Tuis capillus albus est odoribus,
Nullum ab labore me reclinat otium;
25 Urget diem nox et dies noctem, neque est
Levare tenta spiritu praecordia.
Ergo negatum vincor ut credam miser,
Sabella pectus increpare carmina
Caputque Marsa dissilire nenia.
30 Quid amplius vis? O mare, o terra, ardeo
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicana fervida
Virens in Aetna flamma: tu, donec cinis
Iniuriosis aridus ventis ferar,
35 Cales venenis officina Colchicis.
Quae finis aut quod me manet stipendium?
Effare; iussas cum fide poenas luam,
Paratus expiare, seu poposceris

De Circa vide Hom. Od. X, 388 sqq. Latina forma *Circa* ex bonis codicibus. — *sonus*] vox humana. — *relapsus*] In bonis libris legitur *relatus*, de quo Bentleius: „in eo dumtaxat differunt, quod *relatus* externa vi reductum significet, *relapsus* ultro et sponte sua reversum.“ — *multum*] vide ad Carm. I, 25, 5. — *institoribus*] vide ad Carm. III, 6, 30. Sed animadverte quanta insit in hac laude acerbitas et contumelia.

V. 21. *fugit*] Nimirum ficta sunt haec omnia; non verior est canities quam luridus color cutis. Verecundus color rubor est iuventuti proprius; is *ossa* relinquit, cum corpus macie confectum nihil est nisi ossa et cutis. Quare tenenda est codicum lectio *ossa* contra Bentleii coniecturam *ora*. — *odoribus*] unguentis magicis. — *neque est*] οὐδ' ἔστι. vide Zumpt. gr. lat. §. 227. — *Sabella*] Sat. I, 9, 29. Ut Marsi sic etiam Sabelli et Peligni magicarum rerum periti. cf. Epod. 5, 76. infra v. 60. Vide ad Carm. II, 1, 38. — *Hercules*] Epod. 3, 17 — *virens flamma*] ad colorem sulfureae flammae, quam exhalat Aetna. In codd. etiam *urens* et *furens*. — *cinis*] „Tu veluti quaedam venenorum officina non cessabis me tuis venenis exurere, donec exsruerim et cineris in modum consumptus atque a ventis dispersus fuerim?“ — *iniuriosis*] Summa in mortuos iniuria est cineres eorum ventis dissipandos dare. — *Quae finis*] exitus, eventus; sic non raro feminino genere: Virg. Aen. II, 554. Liv. XXII, 57. Cic. Leg. II, 22: „Necesse est edisseri a nobis, quae finis funestae familiae est.“ — *stipendium*] de poena, ut Catull. 64, 173: „Indomito nec dira ferens stipendia tauro“, de adolescentibus

Centum iuvencos sive mendaci lyra
40 Voles sonari: Tu pudica, tu proba
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenae Castor offensus vicem
Fraterque magni Castoris victi prece
Adempta vati reddidere lumina.
45 Et tu, potes nam, solve me dementia,
O nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulcris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.
Tibi hospitale pectus et purae manus,
50 Tuusque venter Pactumeius, et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcunque fortis exsilis puerpera.

Quid obseratis auribus fundis preces?
Non saxa nudis surdiora navitis
55 Neptunus alto tundit hibernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis,

et puellis, quos Athenienses quotannis Minotauro miserunt. — *sive mendaci lyra*] Gravissima εἰρωνεία hic aperta; nam quam mendacem ita appellat lyram, ut mentitam eam in diffamanda Canidia videatur fateri, eam simul significat nunc mentiri in laudanda. Quae verba *mend. lyr.* cum praecedant, insequentem laudem omnem in irrisionem vertunt. — *perambulabis*] vide ad Epod. 4, 5. — *Infamis Helenae*] infamatae; Stesichorus enim poeta oculis captus esse dicitur quia Helenam maledicis et contumeliosis versibus laceraverat. Plat. Phaedr. p. 243. A.: „Ἔστι δὲ τοῖς ἁμαρτάνουσι περὶ μυθολογίαν καθαρμὸς ἀρχαῖος, ὃν Ὅμηρος μὲν οὐκ ᾔσθετο, Στησίχορος δέ· τῶν γὰρ ὀμμάτων στερηθεὶς διὰ τὴν Ἑλένης κακηγορίαν, οὐκ ἠγνόησεν ὥσπερ Ὅμηρος, ἀλλ' ἅτε μουσικὸς ὢν ἔγνω τὴν αἰτίαν καὶ ποιεῖ εὐθὺς Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος, οὐδ' ἔβας ἐν νηυσὶν εὐσέλμοις οὐδ' ἵκεο Πέργαμα Τροίας. καὶ ποιήσας δὴ πᾶσαν τὴν καλουμένην παλινῳδίαν παραχρῆμα ἀνέβλεψεν." — *vicem*] Plurimi codices *vice;* sed lege Zumpt. gr. lat. §. 453. — *potes nam*] vide ad Carm. I, 18, 3. Et compara Virg. Aen. VI, 116 sq. Hom. Od. IV, 237. 612. 827. V, 25 sqq. — *sepulcris pauperum*] cf. Sat. I, 8, 14—20. Divitum sepulcris sui erant custodes. — *novendiales cineres*] recentes; nono enim die omnia iusta mortuis peracta erant. *Dissipare* est *in magicum usum consumere.* — *Pactumeius*] Est nomen filii suppositicii, quem sibi filium esse dicebat. cf. Epod. 5, 5. Illud autem vere est nomen Romanum, nam in inscriptionibus reperitur. *Venter* autem pro filio positus est.

V. 55. *Neptunus hibernus*] Metonymia; mare procellosum. Vide ad Epod. 16, 43. — *ut tu*] vide Zumpt. gr. lat. §. 609. — *Cotyttia*] sacra nocturna et flagitiosa a Cotyttone Thracia dea impudicitiae dicta. — *pen-*

Et Esquilini pontifex venefici
Impune ut urbem nomine impleris meo?
60 Quid proderat ditasse Pelignas anus,
Velociusve miscuisse toxicum?
Sed tardiora fata te votis manent:
Ingrata misero vita ducenda est in hoc,
Novis ut usque suppetas laboribus.
65 Optat quietem Pelopis infidi pater,
Egens benignae Tantalus semper dapis,
Optat Prometheus obligatus aliti,
Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum; sed vetant leges Iovis.
70 Voles modo altis desilire turribus,
Modo ense pectus Norico recludere,
Frustraque vincla gutturi innectes tuo,
Fastidiosa tristis aegrimonia.
Vectabor humeris tunc ego inimicis eques,
75 Meaeque terra cedet insolentiae.
An quae movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et polo

tifex] Pontifex maximus iudex et arbiter erat omnium rerum sacrarum; quare Canidia Horatium invidiose pontificem appellat Esquilini veneficii, cuius arbitrum eum fuisse ostendit Sat. I, 8. — *Pelignas*] vide ad v. 28. — *ditasse*] ut me suas artes docerent. — *Sed tardiora*] Non pauci et boni codices *si tard.*, quod cum olim praetulerim nunc tamen relinquendum video. Canidia enim hoc vult: „Quid proderat mihi magna mercede magicam artem didicisse, si te nunc ulcisci non possum? Verum senties meam potestatem; mori males quam vitam ducere a me tibi paratam. Sed tuis votis tardiora fata te manent cet.“ — *in hoc*] Ovid. Met. VIII, 77. Liv. XXI, 42, 2. Significatur res, propter quam aliquid fieri dicitur. — *Pelopis infidi*] quia in mare coniecerat Myrtilum aurigam, cuius ope Hippodamiam, Oenomai filiam, in matrimonium acceperat. Gravis in hoc loco anaphora *optat;* nam „tu quoque, inquit, nequidquam optabis a perpetua poena morte liberari.“ — *obligatus*] tenacissime ligatus; ut dicunt Latini *nexu se obligare*, similia. — *Norico*] Carm. I, 16, 9. — *recludere*] aperire. Virg. Aen X, 601. — *inniectes*] Sic antiqui codices non pauci, etiam Barcellonensis Hauthalii, alii etiam boni *nectes*. Difficilior lectio praestare videtur. cf. Virg. Aen. VI, 609. Lucan. II, 670: „Tunc placuit caesis innectere vincula silvis.“ — *vectabor humeris*] In cervicibus tuis sedebo meamque potestatem in aerem sublata quasi triumphans comprobabo. Nec omnino dissimile est Graecorum *καθιππάζεσθαι*. Aesch. Eum. 778: „*θεοὶ νεώτεροι παλαιοὺς νόμους καθιππάσασθε.*“ ibid. 731: „*καθιππάζει με πρεσβῦτιν νέος.*“ — *cereas imagines*] Hoc quid sit, disces ex Virg. Buc. 8, 79 sqq. et Theocr. 2, 29: „*Ὡς τοῦτον τὸν καρὸν ἐγὼ σὺν δαίμονι τάκω, Ὡς τάκοιθ' ὑπ' ἔρωτος ὁ Μύνδιος αὐτίκα Δέλφις.*“ — *curiosus*] invidiose dictum: „cum tu ex insidiis arti meae interesses.“

Deripere Lunam vocibus possim meis,
Possim crematos excitare mortuos
Desiderique temperare pocula,
Plorem artis in te nil agentis exitus?

— *pocula*] Praestare videtur pluralis ex bonis codicibus; in allis *poculum* et *exitum*. Sed plura amoris pocula (Epod. 5, 73) conficere illa norat variaeque artis plures exitus exspectabat. cf. Carm. IV, 14, 38. — *nil agentis*] nil efficientis; ut Sat. I, 9, 15. II, 3, 103.

Q. HORATII FLACCI

CARMEN SAECULARE

AD APOLLINEM ET DIANAM.

Phoebe silvarumque potens Diana,
Lucidum coeli decus, o colendi

Carmen saeculare.

„Augustus ludos saeculares celebravit a. u. c. 737, cum primum decennium, in quod prorogandum sibi a senatu imperium curaverat a. u. c. 727, praeterisset: qua occasione oblata partim praeclarum felicitatis imperii Romani se principe monumentum posteris proponere, partim Romanis legem suam de maritandis ordinibus sensim commendare studuit. Finis igitur huius caerimoniae omnino erat πολιτικώτατος. Compacto autem rem cum Quindecimviris sacris faciundis ita egisse videtur, ut hi pro eius voluntate dicis causa consultis libris Sibyllinis et compositis fortasse illis ipsis versibus, quos servarunt Phlegon Trallianus et Zosimus, pronuntiarent, ultimos ludos saeculares celebratos esse a. u. c. 628, quo fortasse piaculum et lustrum aliquod solenne populi Romani factum erat, cum re vera proxime superiores editi essent a. u. c. 605 vel 608, sequentibus (a. u. c. 705 vel 708) per bellorum civilium turbas intermissis: saeculum autem finiri annis CX, qua in re Etruscam doctrinam secuti esse videntur, cum consuetudo Latina v. *saeculum* pro centenis annis usurparet.“ *Orellius.* Augusti iussu Horatius hoc carmen ludis saecularibus rite canendum composuit. Celebrabantur ludi tribus noctibus totidemque diebus continuis; incipiebant sub vesperam, *Νὺξ ἡνίκα γαῖαν ἐπέλθῃ, Ἠελίου κρύψαντος ἑὸν φάος*, ut est in versibus Sibyllinis. Ex iis, quae apud Zosimum hist. Rom. II, 5 leguntur: „*Ἡμέρᾳ δὲ τρίτῃ ἐν τῷ κατὰ τὸ Παλάτιον Ἀπόλλωνος ἱερῷ τρὶς ἐννέα παῖδες ἐπιφανεῖς μετὰ παρθένων τοσούτων, οἳ πάντες ἀμφιθαλεῖς, ὅπερ ἐστίν, ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς ἔχοντες περιόντας, ὕμνους ᾄδουσι τῇ τε Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων φωνῇ καὶ παιᾶνας, δι' ὧν αἱ ὑπὸ Ῥωμαίοις σώζονται πόλεις,*“ *Steiner* (progr. schol. Crucen. 1841) concludi posse arbitratus est, tertio die in Palatino Apollinis templo carmen saeculare recitatum esse. Dubitationem movit *Duentzer*, nec iniuria; nam idem Zosimus de prima nocte sic scripsit: „*τῇ δὲ πρώτῃ τῶν θεωριῶν νυκτὶ δευτέρας ὥρας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τριῶν παρασκευασθέντων βωμῶν τρεῖς ἄρνας θύει, μετὰ τῶν δεκαπέντε ἀνδρῶν καὶ τοὺς βωμοὺς καθαιμάξας ὁλοκαυτοῖ τὰ θύματα. Κατασκευασθεί-*

Semper et culti, date quae precamur
Tempore sacro,

σης δὲ σκηνῆς δίκην θεάτρου φῶτα ἀνάπτεται καὶ πυρὰ, καὶ ὕμνος ᾄδεται νεωστὶ πεποιημένος, θεωρίαι τε ἱεροπρεπεῖς ἄγονται.“ Iam cum certissimum videatur, hoc saeculare carmen Horatii eum ipsum ὕμνον νεωστὶ πεποιημένον esse neque praeterea alia carmina nove facta recitata esse, deinde cum, quae tertio die canebantur carmina Graeca et Latina, videantur alia esse antiquitus accepta et religiose servata, *Duentzer* conclusit, Horatianum carmen prima iam nocte in campo Martio a choro esse recitatum. Videntur autem septem illi et viginti pueri tribus ordinibus instructi fuisse, totidemque ordinibus septem et viginti puellae. cfr. Liv. XXVII, 37. XXXI, 12. Atque inter hos duos choros carminis saecularis strophas hoc modo distribuendas esse *Steiner* censuit:

Stropha 1 et 2 proodus
iuncti pueri et puellae

Str. 3 pueri — 4 puellae | Str. 10 pueri — 11 puellae

Str. 9 mesodus

5 pueri — 6 puellae | 12 pueri — 13 puellae

vs. 1 et 2 pueri,
vs. 3 et 4 puellae

7 pueri — 8 puellae | 14 pueri — 15 puellae

Str. 16—19 epodus
iuncti pueri et puellae.

Qui ordo multo est veri similior quam qui aliis placuit puellis puerisque Quindecimvirorum etiam chorum immiscentibus. Puellas a puerorum choris seiunctas fuisse patet ex versibus Sibyllinis apud Zosim. l. l., nam v. 20 sic legimus: χωρὶς δὲ κόραι χορὸν αὐταὶ ἔχοιεν Καὶ χωρὶς παίδων ἄρσην στάχυς. Bene autem *Iahnius* ad Virg. Ecl. 4, 10: „Fuit, inquit, apud Graecos vulgata atque a philosophis Platonicis Stoicisque maxime exculta opinio de magno anno mundano, tum demum impleto, cum omnia sidera in ortus suos redirent et omnium rerum ἀνακύκλωσις et ἀποκατάστασις futura esset. Eadem fama etiam inter Etruscos et Romanos fuit, ubi in libris ritualibus Etruscorum et Romanorum libris Sibyllinis ille annus in decem menses magnos sive saecula divisus, neque tamen eorum mensium longitudo et exitus certis finibus circumscriptus erat, sed portentis divinitus missis indici credebatur. Unde etiam ludi saeculares apud Romanos diversis intervallis instituti sunt. In libris Sibyllinis praeterea scriptum erat, quis quoque mense imperaret deus. Primo mensi Saturnus praeerat, ultimus Soli sive Apollini tribuebatur. Apollinem praecessisse videtur Diana, cui etiam in civili anno mensis November sacer erat. Quamobrem in Horatii carmine saeculari Apollo et Diana prae ceteris dis celebrati sunt. Romani vero hoc ipso tempore saeculo decimo se vivere putaverunt. Etenim cum post mortem C. Iulii Caesaris stella crinita apparuisset, Volcatius haruspex hunc cometam significare exitum saeculi noni et ingressum decimi in concione dixit.“ Hac fama usus Augustus, ut se suumque imperium populo commendaret, et Apollinis se filium esse gloriabatur, et Apollini templum aedificavit, eidemque deo et Dianae summos in saecularibus ludis honores attribuit. Nam antea hi ludi maxime inferis diis celebrari solebant. Quapropter Horatius carmen suum ita instituit, ut ex consilio Augusti Apollo et Diana ut dii tutelares populi Romani laudarentur. cfr. Carm. IV, 6. Praeterea Sol et Luna aëris salubris et agrorum fertilitatis datores erant et ad pestem aliaque mala averruncanda praesentissima habebantur numina. cfr. Carm. I, 21.

V. 1. *Phoebe*] cf. Carm, I, 21. III, 22, 1. — *decus*] Singularis numerus de geminis numinibus Latoidarum, ut

5 Quo Sibyllini monuere versus
Virgines lectas puerosque castos
Dis, quibus septem placuere colles,
Dicere carmen.

Alme Sol, curru nitido diem qui
10 Promis et celas aliusque et idem
Nasceris, possis nihil urbe Roma
Visere maius.

Rite maturos aperire partus
Lenis, Ilithyia, tuere matres,
15 Sive tu Lucina probas vocari
Seu Genitalis:

Diva, producas subolem patrumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis prolisque novae feraci
20 Lege marita,

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referatque ludos

Carm. IV, 8, 31. — *Sibyllini versus*] Hi ipso carmine memorari debebant, quia eorum auctoritate ductus Augustus ludos habere dicebatur. — *lectas*] vide Zosimi l. l. Recte autem observatum est, utrumque adiectivum *lectas, castos* ad utrumque sexum pertinere. Debebant enim pueri et puellae ex confarreatis parentibus esse, senatoriae stirpis, patrimi et matrimi. — *celas*] Totus mundus naturali quadam caligine obductus radiis Solis illustratur; occidente igitur Sole priore nocte orbis necesse est tegatur. — *rite*] uti soles, cfr. Carm. III, 24, 10. Coniungendum hoc cum v. *aperire;* simillimus locus est Carm. II, 5, 22; etiam Epod. 11, 17. — *Ilithyia*] Hom. Il. XI, 270. XVI, 187. XIX, 103. Callim. Hymn. 3, 6: „*Δός μοι παρθενίην αἰώνιον, ἄππα, φυλάσσειν Καὶ πολυωνυμίην.*“ Soph. Antig. 1115, ubi Bacchus appellatur *Πολυώνυμε.* Multis igitur nominibus dii gaudent; quare duo alia adduntur latina nomina, Lucina et Genitalis. cf. Sat. II, 6, 20. De nominativo cum infinitivo vide ad Carm. I, 37, 31.

V. 17. „Cum quarta stropha puellae Lucinam ut matres parturientes adiuvaret precatae sint, quinta stropha pueri hanc precationem excipientes optant, ut suboles partu edita eadem dea adiutrice laeta capiat incrementa et aliquando adulta legibus nuptialibus obtemperans novam ex se gignat prolem, ita ut alterius saeculi orbe impleto iidem ludi in Apollinis et Dianae honorem maxima civium frequentia denuo celebrari possint. Hanc alteram sententiae partem, ut secundariam, puellis attribuit poeta stroph. 6.“ *Steiner.* — *iugandis feminis*] sunt leges de maritandis ordinibus, quas hoc ipso anno Augustus tulerat sed non pertulerat; quod factum tandem est a. u. c. 762 M. Papio Q. Poppaeo coss. suffectis, a quibus nominata lex Papia Poppaea. — *lege marita*] ad coniugium pertinente, ut Ovid. Her. XII, 87: „Iuno sacris praefecta maritis.“ — *referatque*] vide ad Carm. II, 7, 25. — *ter*] In toto carmine numerus ternarius quasi regnat; „tres sunt festi dies, tres noctes, ter novem pueri, ter

Ter die claro totiesque grata
Nocte frequentes.

25 Vosque veraces cecinisse Parcae,
Quod semel dictum est stabilisque rerum
Terminus servet, bona iam peractis
Iungite fata.

Fertilis frugum pecorisque Tellus
30 Spicea donet Cererem corona;
Nutriant fetus et aquae salubres
Et Iovis aurae.

Condito mitis placidusque telo
Supplices audi pueros, Apollo;
35 Siderum regina bicornis, audi,
Luna, puellas:

Roma si vestrum est opus, Iliaeque

novem puellae, ter singulas preces fundunt pueri in utraque carminis parte, ter puellae; ter ut preces exaudiantur precantur chori.“ *Steiner.* — *frequentes*] Consulto h. v. in fine strophae positum, quo magis eius vis elucesat; quod consilium frequens apud Horatium. — *Parcae*] Preces ad Parcas et Tellurem (v. 29) praescriptae erant versibus Sibyllinis: „*ἔνθα σὺ ἑέζειν Ἱερὰ ποντογόνοις Μοίραις ἄρνας τε καὶ αἰγας· Κυανέας δ' ἐπὶ ταῖς δ' Εἰλειθυίας ἀρέσασθαι Παιδοτόκους θυέεσσιν ὅπῃ θέμις. Αὐθι δὲ Γαίῃ Πληθομένῃ χοῖρός τε καὶ ὗς ἱεροῖτο μέλαινα.*“ — *semel*] vide ad Carm. I, 24, 16. Romanis oraculo erat praedictum, quamdiu ritu haberentur ludi saeculares tamdiu incolume fore imperium Romanum. — *servet*] Sic Scholiastae et antiquissimi plurimique codices, in aliis male *servat*, quod ex praecedenti indicativo *est* corruptum apparet. Ordo verborum hic est: „vos Parcae veraces cecinisse iungite bona fata iam peractis fatis, quod quidem semel dictum est quodque stabilis rerum terminus servet.“ Bentl. coniecerat *dictum stabilis per aevum Terminus servet.*

V. 29. *Tellus*] vide versus Sibyllinos ad v. 25 scriptos. cf. iusiurandum Philippi cos. apud Dion. fragm. p. 128: „*Ὄμνυε τὸν Δία τὸν Καπετώλιον καὶ τὴν Ἑστίαν τῆς Ῥώμης καὶ τὸν πατρῷον αὐτῆς Ἄρην καὶ τὸν γέναρχον Ἥλιον καὶ τὴν εὐεργέτιν ζώων τε καὶ φυτῶν Γῆν.*“ Et cfr. Tibull. I, 1, 15: „Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona Spicea.“ — *fetus*] h. v. dicitur non solum de animalium partu, sed etiam de agrorum fructibus. Virg. Georg. I, 55. II, 390. Cic. Or. 2, 30: „Ager novatus et iteratus, quo meliores fetus possit et grandiores edere.“ — *salubres*] Adiectivum medium inter nomina subst. positum ad utrumque referendum neque alia distinctione segregandum a voc. *aquae* aut ab altero *aurae*. Aqua est pluvia. cf. Carm. III, 10, 19. — *Condito telo*] Apollinis tela pestifera erant, et *Diana bicornis* i. e. luna alternis cornuum vicibus ad terrae fertilitatem plurimum conferre credebatur. Sic haec strophe optime cum praecedente cohaeret. cf. Hom. Il. I, 50 sqq. — *si vestrum est*] Particula *si* modestiam exprimit in precibus; est enim: *si vestrum est, ut est.* Cohaerent autem hae strophae a v. 33 usque ad v. 48 eadem ratione qua Chrysis sacerdotis preces in Iliad. I, 37—42. De re compara Virg. Aen.

Littus Etruscum tenuere turmae,
Iussa pars mutare lares et urbem
40 Sospite cursu,

Cui per ardentem sine fraude Troiam
Castus Aeneas patriae superstes
Liberum munivit iter daturus
Plura relictis:

45 Di, probos mores docili iuventae,
Di, senectuti placidae quietem,
Romulae genti date remque prolemque
Et decus omne.

Quaeque vos bobus veneratur albis
50 Clarus Anchisae Venerisque sanguis,
Impetret bellante prior iacentem
Lenis in hostem.

Iam mari terraque manus potentes
Medus Albanasque timet secures;

III, 93 sq. IV, 345. Hor. Carm. IV, 6, 21. — *iussa pars*] per appositionem. — *sine fraude*] Carm. II, 19, 20. De *casto* Aenea vide ad Carm. III, 2, 30. — *placidae*] Cic. de Sen. 5. Placidus est qui perturbatione animi caret, qui tranquillo animo est. Senes autem, quorum natura quieta est, requirunt et optant quietem. Alii e codd. aut *senectutis* aut *placidam*. Verum congruant inter se oportet *docili iuventae, senectuti placidae, Romulae genti*. Tertius huius strophae versus non sine arte primum et secundum complectitur. — *Romulae*] vide ad Carm. IV, 5, 1. — *quaeque veneratur*] i. e. quaeque venerando precatur, ut Sat. II, 2, 124. 6, 8. Vers. Sibyll. apud Zosim. l. l. 12: „Ἀλλευκοι ταῦροι δὲ Διὸς παρὰ βωμὸν ἀγέσθων" et v. 16: „Καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων, Ὅστε καὶ Ἥλιος κικλήσκεται, ἵστα δεδέχθω Θύματα Λητοῖδος." — *impetrat*] Sic recte ex optimis codicibus. Alii *Quique* — *imperet*. De sententia cfr. Virgil. Aen. VI, 853.

V. 53. „Singulis precationibus ad deos peractis praeclara adiungitur laudatio Caesaris Augusti, ludorum saecularium auctoris, quem callide poeta stroph. 13 monstravit potius quam nominavit. Quae igitur chori antea a diis immortalibus precati sint: probos mores, quietem, rerum amplitudinem et copiam, ea populum Romanum Augusto principe iam aliqua ex parte consecutum esse profitentur. Caute autem Horatius, ne nihil a diis precandum superesse videretur, usus est verbis: *redire audet Pax cet., apparetque;* his enim verbis inchoata magis quam absoluta significatur civitatis salus ac felicitas." *Steiner*. „Nota quam caute totum per carmen omnem bellorum civilium quae imperium laceraverant vel occultissimam mentionem devitet ac de exteris dumtaxat nationibus ab Augusto domitis loquatur, tum v. 57 de fide ac pace ab eodem restituta." *Orellius*. — *Albanas secures*] Securibus potestas et maiestas populi indicatur; cur, in promptu est. cfr. Caes. b. g. VII, 77 extr.: „respicite finitimam Galliam, quae in provinciam redacta, iure et legibus com-

55 Iam Scythae responsa petunt superbi
Nuper et Indi.

Iam Fides et Pax et Honos Pudorque
Priscus et neglecta redire Virtus
Audet apparetque beata pleno
60 Copia cornu.

Augur et fulgente decorus arcu
Phoebus acceptusque novem Camenis,
Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus,

65 Si Palatinas videt aequus arces,
Remque Romanam Latiumque felix
Alterum in lustrum meliusque semper
Proroget aevum.

Quaeque Aventinum tenet Algidumque

mutatis, *securibus* subiecta, perpetua premitur servitute.“ Albanae sunt, quia Romani Alba Longa oriundi sunt. — *responsa*] Carm. IV, 15, 22. De re vide ad Carm. II, 13. — *Copia*] Carm. I, 17, 14. Epist. I, 12, 28. „Pacatum autem et quietum iam terrarum orbem cum verbis tum numeris lenioribus egregie declaravit poeta, qui in duabus his strophis quinquies molli caesura trochaica usus sit. Eiusdem caesurae in primo odarum libro sex exempla reperies, in altero unum exemplum, in tertio nullum, ut mirum sit, quod quarti libri tria carmina sapphica viginti duas exhibent caesuras trochaicas, unumque carmen saeculare undeviginti.“ *Steiner*. Cuius quidem dissimilitudinis causa si quae potest inveniri, in argumenti magis ratione quam in aetatis Horatii differentia quaerenda videtur. — *Augur*] „In proodo chorus cecinit: Date quae precamur, Phoebe et Diana. In mesodo eandem sententiam iteravit: audite nostras preces, Apollo et Luna. Denique in epodo universus chorus hanc sententiam ita repetit, ut non iam numina ipsa alloquatur, sed ad populum ni fallor conversus tertia persona dicat: Phoebus et Diana cum Quindecimvirum pias preces, quas illi in sacrificando pro imperii incolumitate susceperunt, tum nostra quae modo nuncupavimus vota benigne curent. Postremo omnibus precibus rite perfectis idem chorus iam domum discessurus se certam spem habere profitetur, fore ut Iuppiter cunctique dii quae chorus precatus sit rata esse velint.“ *Steiner*. — *fulgente arcu*] χρυσότοξος, ἀργυρότοξος. — *fessos*] morbo. Est enim Apollo Παιήων. cf. Hom. Il. XVI, 514 sqq. — *arces*] Ne optimi quidem et antiquissimi codices concordes sunt; in aliis *aras*. Sed *arces* sunt colles. Virg. Georg. II, 535. Ovid. Met. XIII, 196; ex cuius significationis ignoratione facilior illa scriptura exoriri potuit. cf. ad Carm. II, 6, 22. — *Latiumque felix*] Sic coniunge verba; adiect. *felix* magna cum vi versum claudit; nam *felix proroget* est „felicitatem qua nunc Augusto principe gaudet Latium proroget.“ Carminis finis ad preces redit; inde coniunctivus *proroget* praeferendus indicativo bonorum etiam codicum. — *Aventinum*] Zosimus l. l.: „Συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου παντὸς ἔν τε τοῖς ῥηθεῖσι τόποις καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ὃ ἐν τῷ Ἀουεντίνῳ λόφῳ καθίδρυται.“ — *Algidumque*] Carm.

70 Quindecim Diana preces virorum
Curet et votis puerorum amicas
Applicet aures.

Haec Iovem sentire deosque cunctos,
Spem bonam certamque domum reporto,
75 Doctus et Phoebi chorus et Dianae
Dicere laudes.

I, 21, 6. — *quindecim virorum*] Tacit. Ann. XI, 11: „Collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura (ludorum saecularium), et magistratus potissimum exsequebantur officia caerimoniarum.“ — *puerorum*] „Pueri appellatione etiam puella significatur.“ Paul. de Verb. sign. p. 78 ed. Cramer. — *Haec*] quae precati sumus.

Q. HORATII FLACCI

S A T I R A R U M

LIBER PRIMUS.

Satira I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa

De Satirarum origine scriptoribusque brevis expositio.

De origine satirarum praecipuus locus est Livii VII, 2, a quo satiras primo rude aliquod fabularum genus fuisse docemur, quod descripto ad tibicinem cantu congruenti motu perageretur, certo tamen argumento careret. Ex qua rei natura nomen sumptum est, nam: „Satira, inquit Diomedes (p. 483. P.), dicta a *satura lance*, quae referta *variis multisque primitiis* in sacro apud priscos diis inferebatur . . . sive a quodam genere farciminis, quod multis rebus refertum, saturam dicit Varro vocitatum.“ Inde vides quid sit habendum de prava illa scribendi nominis ratione, qua hoc genus vere Romanum, quasi petitum esset a satyrica Graecorum fabula, *satyram* appellare solebant. Deinde cum Livius Andronicus fabulas argumento serere primus esset ausus, iuventus autem Romana histrionibus fabularum actu relicto inconditis suis nullaque lege impeditis ludis diu etiam delectaretur, sensim factum est, ut saturae scriberentur non quae agerentur sed quae legerentur, et eae quidem mixtae et rerum et versuum diversitate neque omnino prosam orationem, ut videtur, spernentes. Patet autem ex ipsa origine qualis saturarum fuerit natura; nam cum de certo argumento non ageretur, ex vita sermones petebantur, castigabantur aequales quorum aut res gestae aut mores non placerent, laudabantur etiam qui laudem viderentur merere. Sed quoniam in vituperationem magis inclinat humanus animus quam in laudem, in vellicandisque hominibus ioco risuique maior campus patebat, saturas plenas fuisse probabile est irrisionis et contumeliosi saepe ludibrii. Ennius quoque Porphyrione teste (ad Horat. Sat. I, 10, 46) quattuor libros satirarum scripsisse fertur, quae si recte iudicamus, mixta fuerunt carmina, et severa et iocosa, diversis versuum generibus composita. Plurimum tamen ad excolendum hoc genus contulit *C. Lucilius*, eques Romanus, Suessae Aurunicae a. u. c. 606 natus, cum, id quod sua maxime aetas ad luxuriam et voluptates iam propensior postulare videbatur, quaecunque in hominum vita

Contentus vivat, laudet diversa sequentes?
O fortunati mercatores! gravis annis

aut bona aut mala inter se certant, in carminibus componeret, describeret, illustraret propositisque malorum hominum verissimis exemplis reliquos quid sequi deberent docere studeret. Is triginta libros satirarum scripsisse fertur; quamquam alii ipsum duobus libris edidisse carmina suspicantur, quos quidem postea grammatici in minores partes distraxerint, priorem in XXI minores libros, posteriorem in IX. Hunc imitatus est et superavit *Horatius*, quem de Lucilio iudicantem audimus Sat. I, 4. I, 10. II, 1. Post Horatium nominandi sunt *A. Persius Flaccus* et *Decimus Iunius Iuvenalis*. Et ille quidem (natus prid. Non. Dec. anni p. Chr. 34. Volaterris, mortuus a. d. VIII. Kal. Dec. a. 62) acerrimo virtutis amore, vitiorum odio incensus, Stoicorum austeris doctrinis deditissimus et magna quadam animi tristitia paene oppressus Neronis tempora non magis tolerare potuit quam Dec. Iunius Iuvenalis Domitiani corruptam aetatem postea tulit. Verum ut Persii nobilitatem animi sex satiris quae ad nos pervenerunt comprobatam diligimus et admiramur, ita Iuvenalis sedecim satirae ingentem animi acerbitatem, aetatis suae moribus omni vitio contaminatis procreatam, Domitiani saevo imperio diu repressam, et quasi quandam in describendis pingendisque cuiusvis generis turpissimis flagitiis delectationem produnt. Iuvenalis vita nunc caligine quadam premitur, sed suspicatus est *Heinrichius*, de interpretandis Iuvenalis satiris optime meritus, vixisse eum inde ab a. 42 p. Chr. usque ad a. 122. — Iam ut ad Horatium revertar, fuerunt qui ipsum poetam quattuor libros satirarum et epistolarum uno nomine *sermonum* comprehendisse (Epist. I, 4, 1. II, 2, 60) affirmarent; quibus cavendum est ne quis obtemperet. Manifestum est enim, eo ipso nomine (sermonum) Horatium et satiras et epistolas ut *sermoni* i. e. prosae orationi propiores (Sat. I, 4, 42) contra altius genus lyricorum carminum collocavisse, nunquam ut proprio quodam titulo inscripsisse.

Satira I.

Horatium, qui iam puer contemplandis variis hominum studiis assuetus erat, haudquaquam fugere potuit communis omnium hominum omniumque aetatum de suae sortis iniquitate querela. Hanc igitur poeta risu et castigatione abundantem partim iocosa partim severa ratione reprehendit eiusque originem quaerendam esse docet in invidia, qua cum singulis quibusque hominibus certum quendam locum certumque officium natura et condicione attributa in iisque recte et fideliter explendis summam laudem unamque felicitatem cernendam esse nesciamus, nostra solemus contemnere, aliena ut praestantiora laudare. Iam cum satiricum genus dramaticum esset, factum est ut Horatius et adversarium aliquem saepe statueret et vigore suae orationis ex vita sumptas tabulas legentium oculis proponeret. Cuius quidem rei egregium exemplum initium statim praebet huius satirae, quo loco bis composita habes vota veteris militis et mercatoris, iuris consulti urbanis negotiis occupati et agricolae urbanam vitam suae praeferentis. Iam cum quaeritur, unde fiat ut tam multi homines sua sorte non sint contenti, respondendum erit nimias esse hominum cupiditates, quibus plura etiam expetantur quam quibus ad bene vivendum opus sit; neque minui eas mutata sorte ac rerum statu; cupiditatibus autem curas nasci, curis desiderium alienae sortis. At habent etiam homines quo suas curas cupiditatesque excusatas atque probatas velint. Scilicet a) alii id tantum se curare aiunt ut senectutem sibi securam et placidam parent (v. 31); imitari se formicae exemplum quae aestate colligat quibus hieme vitam sustentet. Nae isti in colligendis quidem opibus formicae similes sunt, in fruendis dissimillimi, cum nunquam congestis fruantur, aurum autem ipsum sine sapiente usu nullius sit pretii. cf. Carm. II, 2. (v. 50). Iam sunt b) alii, quibus suave videtur de magno numero posse acervo.

5 Miles ait multo iam fractus membra labore.
Contra mercator navem iactantibus Austris:
Militia est potior. Quid enim? Concurritur; horae
Momento cita mors venit aut victoria laeta.
Agricolam laudat iuris legumque peritus,
10 Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cetera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi

Qui quidem non minus stulti sunt (v. 60). Tum sunt c) qui suam agendi rationem excusaturi nihil satis esse affirment, quoniam cum rebus etiam dignitas et auctoritas crescat. Quibus ita persuasum est, ii miseri sunt neque possunt sanari. Hi comparandi sunt cum Tantalo suavissimas fruges semper contemplanti sed perpetua fame vexato. Opes iis non commoda parant sed metum ac sollicitudinem. Nemo est qui tales homines amet, ne cognati quidem; nam ne ipsi quidem quemquam amant. Quo fit, ut in ipsa hominum societate ab omnibus destituantur, deserantur. v. 92. Quid igitur d) inde docemur? Desistendum aliquando a colligendis divitiis, fruendum tandem esse ne mala vita malum habeat exitum (v. 100). Neque propterea in contrarium vitium delabamur oportet, nam „est modus in rebus“ v. 106. Versu 117 respondetur ad primi versus interrogationem. Satira quando scripta sit ignoramus; probabile tamen est ex ultimis eam esse huius libri, et scriptam a. 719, non ita multo postquam primus liber Georg. Virgilii editus est; versus enim 114 sqq. apertam habent imitationem Virgil. Georg. I, 512 sqq. Is autem liber Virgilii a. 719 editus est.

V. 1. *sortem*] vitae genus. — *illa*] In codicibus legitur etiam *ulla*, quod ferri nequit propter relativum *quam*, quo demonstrativum requiritur. — *laudet*] Ex negante vocabulo *nemo* affirmans *quisque* per zeugma intelligendum est. — *gravis annis*] Sic codices, quorum auctoritas non debuit cedere coniecturae Bouherii *armis*; quamquam *anni* non magis militiae sunt quam vitae. Significatur enim miles, qui multa stipendia meruit neque tamen tantum sibi paravit, ut „senex in otia tuta“ recedere posset. v. 31. cf. Virg. Aen. IX, 246. II, 435. Liv. X, 34, 12. Etiam particula *iam* Bouherii coniecturae repugnat. — *Austris*] Carm. III, 27, 21. IV, 14, 21. — *quid enim*] Sat. II, 3, 132. Apud Ciceronem semper sequitur altera interrogatio. — *cita*] Alii *aut cita*; sed cf. 72 et 101. cf. Liv. XXI, 43: „hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurristis.“ — *iuris peritus*] Non est patronus causae vel orator, sed vir iuris scientia insignis qui vel in foro ambulans vel domi in atrio sedens de iure responsa dat. Epist. II, 1, 104. Cic. Mur. c. 9. — *vadibus*] Vades apud praetorem spondebant reum in iudicium sisti; quod ni fieret fore ut ipsi litis aestimationem sufferrent. Cic. de off. III, 10, 45. Proprie autem cum *vades* in re capitali essent, non in re civili, ii videntur recte h. l. intellexisse, qui rusticum *vadimonio facto* in urbem tractum existimant. Auson. Idyll. 12: „Quis subit in poenam capitali iudicio? vas. Quid, si lis fuerit nummaria? quis dabitur? praes.“ — *clamat*] fortiter contendit. Sat. II, 3, 130. Ep. II, 1, 80. — *Fabium*] Idem Sat. I, 2, 134. Stoicus aretalogus, quem equitem Romanum Narbonensem fuisse et aliquot libros ad Stoicam philosophiam pertinentes scripsisse Porphyrio scholiasta tradidit. — *valent*] vide

15 Quo rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat,
Iam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator; tu, consultus modo, rusticus; hinc vos,
Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia!
Quid statis? — nolint. Atqui licet esse beatis.
20 Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas
Iratus buccas inflet neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?
Praeterea, ne sic, ut qui iocularia, ridens
Percurram, — quamquam ridentem dicere verum
25 Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima; —
Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne
30 Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria; sicut
Parvula, nam exemplo est, magni formica laboris
Ore trahit quodcunque potest atque addit acervo
35 Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,

ad Carm. I, 34, 12. — *eia*] est impatientis et adhortantis. Sat. II, 6, 23. — *Nolint*] Est apodosis. cf. Sat. II, 7, 24. In codd. est etiam *nolunt* et *nolent*. — *beatis*] Zumpt. gr. §. 601. — *praeterea*] Tota sententia ἀναχολουθία est; abrupta per parenthesin oratio continuatur quidem particula *sed*, alia tamen ratione. Similis locus Cicer. Tusc. II, 1, 3. — *iocularia*] sc. percurrit. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *percurram*] Virg. Aen. VI, 627. H. l. cum obiecto careat idem est quod pergere usque ad finem. — *perfidus hic caupo*] Cum eosdem qui supra inducti sunt hic quoque nominandos putarent non pauci interpretes neque novum hunc cauponem, genus illud Romae frequentissimum, inferri tolerarent, in alia omnia discesserunt. Sed acriter tenenda illa est plurimorum et optimorum codicum lectio; *Fea* e codd. recepit *Perfidus hic campo miles*; eum secutus est *Iahnus*; coniecturas enumerare longum est. Nominantur homines qui lucrum sequuntur; quid inter hos iuris consultus? Ne rusticus quidem idem est qui v. 11 producebatur. Pronomina *ille*, *hic* exempla proponunt ex vita petita satisque frequentia. — *nautae*] mercatores. Carm. II, 13, 14. Epod. 17, 20. — *hac mente*] eo consilio cf. Sat. II, 2, 90. — *senes*] Senec. de brev. v. 4: „audies plerosque dicentes: a quinquagesimo in otium recedam, sexagesimus annus ab officio me dimittet.“ — *exemplo est*] cuius illi exemplo utuntur. Virg. Georg. I, 186. — *magni laboris*] vide ad Carm. I, 36, 13.

V. 36. *Quae*] At ea. — *Aquarius*] „Sol transit in Aquarium XVII. Kal. Februar.“ *Porphyrio*. Annus antiquis est circulus quem sol in coelo

Non usquam prorepit et illis utitur ante
Quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus
Demoveat lucro neque hiems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
Quod si comminuas vilem redigatur ad assem.
At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Milia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus ac meus: ut si
Reticulum panis venales inter onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias quam
Qui nil portarit. Vel dic quid referat intra
Naturae fines viventi, iugera centum an
Mille aret? At suave est ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna

conficit; inde Horatius *inversum* annum dixit ad exemplum Homericorum *περιπλομένων, περιτελλομένων ἐνιαυτῶν*. Macrob. Sat. I, 14 p. 178 Gron. „Sicut *lunaris annus* mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in Zodiaci circuitione consumit, ita *solis annus* est quem peragit, dum ad signum se denuo vertit ex quo digressus est: unde annus vertens vocatur.“ Senec. Nat. Quaest. VII, 27: „Quid est quare in *Leone* semper sol ardeat et terras aestibus torreat, in *Aquario astringat hiemem, flumina gelu claudat?*“ — *sapiens*] Carm. I, 7, 17. Sat. II, 7, 73. Sic antiqui codices; in aliis etiam bonis crebra confusione *patiens;* male. — *dum te*] Ad unum ex multis conversa oratio ad vitam redit unde petita est. — *furtim*] Certabant interpretes, illud vocabulum utrum referendum sit ad *defossa* an ad *deponere*. Tu noli in partes dissecare *defossa deponere terra*. — *quod si*] Ex mente cupidorum hominum haec interponit Horatius ipse: *at id si*, ut supra v. 36. — *milia centum*] sc. modiûm. — *area*] cf. Carm. I, 1, 9. Virg. Georg. I, 298. Terebantur fruges equis vel bobus ad tribulum iunctis. — *hoc capiet*] Sat. I, 9, 8. „Cicero nunquam ita locutus est, sed semper orationem continuat per *quod*.“ Hand. Turs. III. p. 94. De *ac* part. post adiectivi comparativum vide ad Epod. 15, 5. — *inter*] vide ad Carm. III, 3, 11. Inter servos qui cum domino iter faciunt unus tantum est, cui imponitur reticulum panis; et tamen hic non plus accipiet quam reliqui. Eadem res avari hominis. — *referat*] In dativo *viventi* non est haerendum. Similis est Taciti locus Ann. XV, 65: „non referre dedecori, si citharoedus demoveretur et tragoedus succederet.“ Non necessaria igitur Chabotii et Cuningamii coniectura *viventis; viventi* est dativus commodi. — *intra naturae fines*] ut plura non possit consumere quam quae patiatur natura. cf. v. 46. — *tantundem*] quantum tu ex magno acervo, i. e. quantum natura poscit. — *cumeris*] Epist. I, 7, 30. Videntur fuisse vasa viminea, in quibus frumenta condebantur. Cumerae pauperum sunt, granaria divitum. — *urna*]

55 Vel cyatho et dicas: Magno de flumine malim
Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer.
At qui tantuli eget quanto est opus, is neque limo
60 Turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? Iubeas miserum esse, libenter
Quatenus id facit: ut quidam memoratur Athenis
65 Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina . . . . Quid rides? Mutato nomine de te
70 Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians et tanquam parcere sacris
Cogeris aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus? quem praebeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius; adde

dimidia pars amphorae paulo maior fuit quam undecim modii (Quart) Berolinenses; *cyathus*, duodecima pars sextarii, magnitudinem vix aequiparat poculorum vitreorum quo vinum nos bibere solemus. — *malim*] Non consentiunt neque codices neque editiones; in aliis *malim*, in aliis *mallem*. Illud rectius; quid enim quominus ad flumen eat talem hominem prohibet? *Aufidus* deinde infertur, quia patrio fluvio libenter poeta utitur. cf. Carm. III, 30, 10. IV, 14, 25. Species igitur pro genere et imago pro ipsa re posita est. Constantem se praebuit poeta in imagine inchoata; Aufidus enim illatus ab eo est, quia antea avarus homo magnum flumen sibi magis placere dixit quam fonticulus.

V. 61. *cupidine*] vide ad Carm. II, 16, 15. — *bona pars*] est satis magna pars, ex qua unus deinde protractus et loquitur et refellitur (v. 63 *illi*, *miserum*). — *quatenus*] quoniam. Carm. III, 24, 30. Sat. I, 3, 76. — *facit*] Generale hoc verbum in alterius verbi vicem ita substituitur ut nostrum *thun* et Graecum ποιεῖν (non πράττειν Stallb. ad Plat. Crit. p. 48. E.). Sat. I, 4, 79. Cic. de off. I, 1, 1. I, 38, 136. I, 40. 144. — *quidam memoratur*] Nescio quid inanius sit quam in eiusmodi fabulis veritatem certosque et locos et homines quaerere. Et si sciremus, quid inde lucraremur? Non refellitur ab Horatio argumentum illud de crescente cum pecunia auctoritate, sed ostenditur eorum hominum miserrimus status, non ex populi contemptione sed ex perpetua fame, quae nunquam paratarum rerum usu restinguitur. Inde exemplum Tantali, cuius nomen solum nominatum avaro satis quid poeta velit ostendit. Ridet ille, cum nesciat quid ea ad se pertineat fabula. — *sacris*] Carm. III, 3, 52. Sat. II, 3, 110. — *tabellis*] quae nullum usum praebent nisi adspectum. — *sextarius*] sexta pars congii, paulo maior quam dimidia

75 Quis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes, hoc iuvat? Horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
80 At si condoluit tentatum frigore corpus
Aut alius casus lecto te afflixit, habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet ac natis reddat carisque propinquis?
Non uxor salvum te vult, non filius; omnes
85 Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae.
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo praestet quem non merearis amorem?
At si cognatos nullo natura labore
Quos tibi dat retinere velis servareque amicos,
90 Infelix operam perdas, ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frenis.
Denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,

pars modii Berolinensis (½ Quart = 29,0452 Kubz.). — *quis*] quibus. Menander p. 103. Mein.: „*Τἀργύριον εἶναι μειράκιόν σοι φαίνεται Οὐ τῶν ἀναγκαίων καθ' ἡμέραν μόνον Τίμην παρασχεῖν δυνατόν, ἄρτων, ἀλφίτων, Ὄξους, ἐλαίου, μείζονός τ' ἄλλου τινός;*“ — *bonorum*] quae quia curas habent et molestias mala potius dicenda sunt. Ironia efficitur certamine quod est inter *pauperrimus* et *bonorum*. De genitivo cf. Sat. II, 3, 142. Sic etiam *dives* c. gen. Carm. IV, 8, 5. Sat. I, 2, 74. Epist. II, 2, 31. — *frigus*] Sat. II, 3, 290. ibid. 163. — *afflixit*] Sic antiquissimi codices, alii *affixit*, quod cur praetulerint recentissimi editores satis causae esse non videtur. Vim aliquam casus in altero inesse aiunt, quae si quid video non abhorret ab hoc loco. Ovid. Met. XII, 139. — *assideat*] ad lectum. — *suscitet*] a dormiente translatum verbum ad aegrotantem in lectuloque cubantem. Generalis eius verbi notio cernitur in commovendo homine aliquo quiescente, tam cubante quam sedente. cf. Carm. II, 10, 19. III, 27, 11. Virg. Aen. IX, 463. Ovid. Met. VIII, 643. — *pueri atque puellae*] ex proverbio, ut nos Jung und Alt. Sat. II, 3, 130. — *post omnia ponas*] Tmesis, ut Cic. de off. III, 17. Virg. Aen. I, 412. — *at si*] Etiam optimi et antiquissimi codd. dissentiunt; alii *at si*, alii *an si* habent; pauci etiam *ac si*. Quam varietatem interpretes coniecturis etiam auxerunt: *ut si*, *aut si*, *non si*. Refellit autem poeta avarum, qui cognatos quos ultro ei obtulit natura — ultro autem datis rebus quid gratius est avaro? — nulla etiam impensa amicos sibi servare velit, non magis stultus quam si quis asellum freno currere velit docere. Quare verba *nullo labore* ἀπὸ κοινοῦ posita sunt. — *in campo*] Martio, ubi equi exercebantur. cf. Carm. I, 8, 4. II, 9, 18. cf. III, 1, 11. Asinus autem ad equestrem cursum indocilis est.

V. 92. *plus*] Metuunt homines paupertatem, opes quaerunt. Iam cum plus habent quam eo tempore quo maxime metuebant, minuendus etiam metus est. Sic Acron.: „cum aucta sit pecunia tua, minus iam debes paupertatem metuere, et labor tuus finem debet accipere, cum habeas acquisitum quantum optaveras.

Pauperiem metuas minus et finire laborem
Incipias, parto quod avebas, ne facias quod
95 Ummidius quidam, non longa est fabula, dives
Ut metiretur nummos, ita sordidus, ut se
Non unquam servo melius vestiret, ad usque
Supremum tempus ne se penuria victus
Opprimeret metuebat. At hunc liberta securi
100 Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
Quid mi igitur suades? Ut vivam Maenius? aut sic,
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere: non ego, avarum
Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.
105 Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli.
Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc unde abii redeo, nemo ut avarus
Se probet ac potius laudet diversa sequentes,
110 Quodque aliena capella gerat distentius uber
Tabescat, neque se maiori pauperiorum
Turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret.
Sic festinanti semper locupletior obstat,

Habes enim, ait, quantum avidus fueras quaerere.“ Intelligunt alii *plus quam opus est*, non bene. *Plus* et *minus* eadem ratione intelligenda sunt; tum si illud voluisset poeta suo more *plura* posuisset, ut Sat. II, 2, 109. Epist. II, 2, 196. — *facias*] Generale verbum est ut Germanicum *machen*, quo tota agendi et vivendi ratio significatur, non excluso tristi exitu. — *quidam*] Ingeniosa et facilis sed supervacanea et prava est Bentleii coniectura *qui tam*. — *Ummidius*] Est nomen Romanum, quod alias quoque reperitur. Alii cum Charisio grammatico *Nummidius*, quod nomen etiam in duobus Feae codicibus est, et fictum putant a nummis, *Silbermann*. — *fortissima Tyndaridarum*] Masculina forma *Tyndaridae* utrumque sexum comprehendit; quare quod per synesin quandam femininum genus additur mirandum non est. Carm. I, 37, 21. Sat. I, 9, 4. Suet. Ner. 33: „Locusta venenariorum inclita.“ Iocose illa libertina appellatur fortissima earum mulierum, quae, ut olim Clytaemnestra Agamemnonem, viros trucidarunt. Iuvenal. 6, 657: „Clytaemnestram nullus non vicus habebit.“ — *Maenius*] Hic et Nomentanus noti eius aetatis nepotes et ganeones. — *vappam*] a vino corrupto ad hominem perditum translatum. — *Tanais*] hic spado fuit, Visellii socer herniosus. — *nemo ut*] Sic recte ex codicibus, quamquam in multis etiam antiquissimis *nemon ut*, ortum illud ex inepto hiatus timore. Nam intolerabilis hoc loco est admirantis aut cum admiratione indignantis exclamatio. De part. *ut* vide ad Carm. I, 9, 1. I, 14, 3. — *hunc atque hunc*] Uno superato alterum statim videt cui invideat. — *Sic festinanti*] Sic fit, ut obstet. Cui verborum coniunctioni non adversatur ea quae v. 117 sequitur ratiocinatio. Sententiarum ordo est hic: „sic fit, ut semper locupletior obstet, et inde fit, ut raro inveniatur,

Ut cum carceribus missos rapit ungula currus,
115 Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Praeteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit ut raro qui se vixisse beatum
Dicat et exacto contentus tempore vita
Cedat uti conviva satur reperire queamus.
120 Iam satis est: ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

Satira II.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne

qui beate se dicat vixisse." — *temnens*] In pedestri oratione simplex rarissimum. Sat. II, 2, 38. Virg. Aen. VI, 620. VII, 236. — *Crispini*] Sat. I, 3, 139. II, 7, 45. I, 4, 14. Fuit philosophus Stoicus, qui quotiescunque potuit emendandos mores insulsis suis versiculis clamabat nomenque arétalogi ab aequalibus acceperat. Lippitudo eius magis ad mentem referenda videtur quam ad oculos; quamquam his quoque laborasse eum necesse est. Admirabilis autem Horatius est propter egregiam inveniendi exitus artem, qua satiris et epistolis inexspectato quodam ioco finem saepe imposuit legentiumque animos grata affecit hilaritate.

Satira II.

Occasionem scribendae huius satirae accepisse videtur Horatius mortuo M. Tigellio, Sardo, qui musicae artis peritissimus propter raram vocem gratiosus fuerat apud C. Iulium Caesarem, Cleopatram, Octavianum; homo tamen pestilentior sua patria (Cic. Fam. VII, 24) et in facilitate parandarum opum maxime prodigus. Argumentum generali sententia proponitur v. 24, cui quattuor exemplis diversissimis, prodigi hominis et avari, nepotis et feneratoris, aditus paratur. Iam versum 24 bina iterum exemplorum paria sequuntur, ut inde a v. 28 generalis illa sententia quam sit vera in certa re, qua tum maxime Romana civitas laborabat, demonstretur. De tempore quo satira scripta videatur non consentiunt viri docti. Hoc certum est, ante tertiam et quartam huius libri hanc compositam esse. Iam alii, qui sibi persuaserunt versu 25 ficto nomine Malchini vel Maltini Maecenatem vellicari, neque credunt facere id potuisse Horatium in Maecenatis familiaritatem iam receptum, satiram anno 714 vel 715 attribuunt; alii ad a. 717 referendam putant. Quorum opinio mihi quidem probabilior videtur, quoniam satira tertia ante a. 717 haudquaquam scripta est (vide ib. v. 64) neque veri simile est hanc, cuius haud dubie in tertia ratio habetur, duobus vel tribus annis ante scriptam esse. Et vide infra ad v. 25.

V. 1. *ambubaiarum*] Sunt „mulieres tibicinae lingua Syrorum: etenim Syris tibia sive symphonia ambubaia dicitur." Comm. Cruq. Compara אנבובאיא, plur. אנבובאיא. *Collegia* iocose dicta sunt, quasi his mulieribus, ut collegiis pontificum, augurum, aliorum, ex lege coire liceret. — *pharmacopolae*] medicorum quoddam genus circumforaneorum, qui per urbes cursitabant creduloque popello medicamenta venditabant. Cic. Cluent. 14: „Tum repente Anconitanum quendam L. Cloelium pharmaco-

Moestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli:
Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
5 Dicatur metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem propellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,
Omnia conductis coëmens obsonia nummis;
10 Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi
Respondet: laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappae famam timet ac nebulonis;
Dives agris, dives positis in fenore nummis,
Quinas hic capiti mercedes exsecat atque
15 Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget;
Nomina sectatur modo sumpta veste virili
Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,
Iuppiter! exclamat, simul atque audivit? At in se
Pro quaestu sumptum facit hic. Vix credere possis,
20 Quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum gnato vixisse fugato

polam circumforaneum aggreditur.“ — *Mendici*] *ἀγύρται*; harioli, Galli, quorum impudentia mendicandi summa fuisse traditur. Etiam Iudaei Romae vagabantur mendicantes et quaestus causa hariolantes. — *balatrones*] scurrae, qui loquacitate divites delectabant. Inde Servilii cognomen Sat. II, 8, 21. — *Tigelli*] Hic Sardus diversus est ab Hermogene Tigellio, cuius mentio fit in Satira quarta et decima huius libri. — *benignus*] ex sententia illorum hominum, re vero prodigus. — *ingrata*] quia nunquam satiatur. Lucret. III, 1016: „Deinde animi *ingratam* naturam pascere semper Atque *explere bonis rebus satiareque* nunquam.“ — *stringat*] deminuat, radat. „Sumpta metaphora a ramis quos stringimus, quando illos nudamus foliis“ Comm. Cruq. cf. Virg. Buc. 9, 61. — *omnia conductis*] *Conducere* h. l. est fenori sumere, ut Iuven. XI, 46: Conducta pecunia Romae Et coram dominis consumitur.“ Compara Sat. II, 3, 224—230. Pers. VI, 21: „hic bona dente Grandia magnanimus peragit puer. — *Fufidius*] Feneratorem hunc hominem fuisse locus ipse docet; praeterea nihil de eo scimus. — *capiti*] sorti, Capital. Sordidissimus homo quinas centesimas in singulos menses de sorte extorquet, *exsecat*; quo verbo bene castigatur crudelitas hominis quintuplicatam usuram (60 Procent) debitoribus exprimentis. — *nomina*] de re pecuniaria. Cic. Planc. 28: „*nomen* quod urget dissolvere.“ id. Rosc. Com. 1: „Non refert parva *nomina* in codices.“ de off. III, 14. — Etiam debitores nomina appellantur: Epist. II, 1, 105. Cic. Att. V, 21: „Nam aut *bono nomine* centesimis contentus erat, aut non bono quaternas centesimas sperabat.“ — *veste virili*] Lege Laetoria (Cic. off. III, 15) vetitum erat ne XXV annis minores stipulari possent. Quare feneratores si perditis adolescentulis suo periculo pecuniam fenori darent, maiores etiam usuras expresserunt. — *Terenti*] In *Ἑαυτοντιμωρουμένῳ* Menedemus pater se cruciat dies noctesque, quod filium Cliniam nimia severitate eo egerit ut relicta domo in Asiam mi-

Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quaerat: Quo res haec pertinet? illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
Malchinus tunicis demissis ambulat; est qui
Inguen ad obscoenum subductis usque facetus:
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste;
Contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem.

litatum iret. — *peius atque*] vide ad Epod. 15, 5. — *quo res*] Similis ad ipsam rem transeundi ratio Sat. I, 1, 14 sq.

V. 25. *Malchinus*] Nomen fictum a graeco *μαλακὸς*, quo veteres etiam latini poetae usi sunt, ut Plaut. Mil. III, 1, 74: „cinaedus malacus.“ Qui ex aliis codicibus *Malthinus* vel *Maltinus* scribendum censuerunt, ab antiquo vocabulo *malta* i. e. *mollis* repetendum nomen docent. Scholiastis auctoribus *Maecenas* hoc nomine tangitur, qui teste Seneca ep. 115 soluta tunica per urbem ire solebat. Seneca l. l.: „Quomodo Maecenas vixerit, notius est quam ut narrari nunc debeat; quomodo *ambulaverit*, quam delicatus fuerit, quam cupierit videri, quam vitia sua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius aeque soluta est quam ipse *discinctus?*“ De qua re cum olim non esset dubitatum scrupulum nunc moverunt doctissimi viri, qui scurrilem et ab Horatii Maecenatisque coniunctione alienissimam putarent Maecenatis sub ficto nomine irrisionem. Attamen et illa scholiastarum annotatio antiquitus tradita videtur neque in ipso hoc loco quidquam est tam malignum aut contumeliosum ut Maecenas, sive coniunctus iam fuit cum Horatio sive non fuit, iure potuerit offendi. Nam „stulti prope omnes“ dicuntur Sat. II, 3, 32; cum quo loco cf. Sat. II, 3, 307. II, 7, 42. Deinde ne amicorum quidem vitiis Horatius pepercit; id quod perspicuum est ex loco Sat. I, 3, 26, quem non sine huius loci ratione scriptum esse veri simile est. Praeterea ne hoc quidem recte concluditur, qui ita Maecenatem ipsum vituperaret eum nondum potuisse amicum fuisse Maecenatis. Nam si quid iniuriarum in hoc loco inerat, non minus inerat cum coniunctae ederentur satirae primi libri quam cum haec una scriberetur; ut idonea ex ea re inveniri non possit causa cur haec satira ante scripta esse debeat quam Horatius a Maecenate esset inter familiares receptus. — *tunicis dimissis*] solutis. cf. v. 99. Non videntur esse demissitiae vel talares. Cic. in Cat. II, 10. — *ambulat*] vide ad Epod. 4, 5. Senec. Nat. Qu. VII, 31: „Tenero et molli incessu suspendimus gradum, non ambulamus, sed repimus.“ — *subductis*] Quintil. XI, 3, 138: „Cui lati clavi ius non erit ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum.“ Varro de vit. pop. Rom. ap. Non. de gen. vest.: „Postquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam (virorum) et indusium (mulierum).“ — *facetus*] eleganter se vestitum esse putans. Sic Plaut. Most. I, 1, 41: „Non omnes possunt olere unguenta exotica, si tu oles, neque tam *facetis*, quam tu vivis, victibus.“ — *Pastillos*] cf. Sen. ep. 86: „Descripturus infamem et nimiis notabilem deliciis Horatius quid ait? Pastillos cet.“ Martial. I, 87: „Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino, *Pastillos* Cosmi luxuriosa voras.“ Hi homines satis noti fuerunt neque minimae dignitatis, ut eorum irrisio poetae invidiam conflaverit. cf. Sat. I, 4, 91 sq. — *hircum*] foedum alarum odorem. — *instita*] fasciola fimbriata in ima stola

Quidam notus homo cum exiret fornice, Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis;
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas
35 Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operae pretium, procedere recte
Qui moechis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
40 Atque haec rara, cadat dura inter saepe pericla.
Hic se praecipitem tecto dedit, ille flagellis
Ad mortem caesus, fugiens hic decidit acrem
Praedonum in turbam, dedit hic pro corpore nummos,
Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
45 Accidit, ut quidam testes caudamque salacem
Demeteret ferro. Iure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secunda,
Libertinarum dico, Salustius in quas
Non minus insanit quam qui moechatur: at hic si,
50 Qua res, qua ratio suaderet quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse, daret quantum satis esset nec sibi damno
Dedecorique foret. Verum hoc se amplectitur uno,
Hoc amat et laudat: Matronam nullam ego tango.
55 Ut quondam Marsaeus, amator Originis ille,
Qui patrium mimae donat fundumque laremque,
Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
Fama malum gravius quam res trahit. An tibi abunde

matronarum. — *laudarier*] vide ad Carm. IV, 11, 8. cf. infra 104. Sat. II, 8, 67. Epist. II, 1, 94. II, 2, 148. — *Cupiennius*] C. Cupiennius Libo Cumanus Augusti familiaritate clarus. — *audire*] „Urbane abutitur Ennianis versibus: Audire est operae pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis.“ *Schol.* — *moechis*] Sic optimi codices. Alii *moechos*. — *praedonum*] nocturno tempore per urbem grassantium.

V. 46. *Galba*] Ser. Galbam iuris peritum dicit Comment. Cruq., cui non obsecuti recentiores interpretes A. Galbam Octaviani scurram praetulerunt, non sufficiente causa. — *Salustius*] vide ad Carm. II, 2. Fuit qui historicum Salustium indicari vellet. At is decessit a. u. c. 719 iam quinquagenarius, ita ut in hoc iocus Horatii ineptus videatur. — *Marsaeus*] homo ignotus. — *donat*] praesens pro perfecto; non est syncope pro *donavit*. — *malum gravius*] Grave est

60 Personam satis est, non illud, quidquid ubique
Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
Rem patris obliuare, malum est ubicunque. Quid inter-
Est in matrona, ancilla peccesve togata?
Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
65 Nomine deceptus, poenas dedit usque superque
Quam satis est pugnis caesus ferroque petitus,
Exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
Huic si mutenis verbis mala tanta videntis
Diceret haec animus: Quid vis tibi? Numquid ego a te
70 Magno prognatum deposco consule cunnum
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet pugnantiaque istis
Dives opis naturae suae, tu si modo recte
75 Dispensare velis ac non fugienda petendis
Immiscere. Tuo vitio rerumne labores,
Nil referre putas? Quare ne poeniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.
80 Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos,
Sit licet hoc, Cerinthe, tuum, tenerum est femur aut crus
Rectius, atque etiam melius persaepe togatae est.
Adde huc quod mercem sine fucis gestat, aperte
Quod venale habet ostendit, nec si quid honesti est
85 Iactat habetque palam, quaerit quo turpia celet.

malum patriam rem effundere, gravius famam corrumpere. — *Quid inter — Est*] cf. Sat. I, 9, 51. II, 3, 117. 179. Epist. II, 2, 93. 188. A. P. 290. 424. — *peccesve*] Sic plurimi et antiquissimi codices; quod quamquam insolitum est, tamen retinendum videtur. Sententia est: quid interest, sive in matrona sive in ancilla sive in togata pecces? Et brevius dictum est: quid interest, in matrona, in ancilla, in togatave pecces? Tibull. IV, 5, 20: „Quid refert *clamve palamve* roget?“ ubi Lachmannus et Dissenus non scripserunt cum aliis *clamve palamve*. Eadem varietas infra Epist. I, 11, 3. — *Villius*] Faustae, Sullae filiae, Milonis uxoris adulter. Eiusdem mulieris moechus Longarenus videtur fuisse — *fore*] Singularis positio h. v. rarior est, sed cfr. Liv. VI, 34: „forem, ut mos est, virga percutere.“ Terent. Ad. II, 3, 11: „foris crepuit.“ — *opis*] antique pro *opum*. — *tuo vitio*] „utrum tua culpa labores an propter externam rerum necessitatem, quam superare non potes.“ — *Sit licet hoc*] Simplissima ratio haec est, ut *hoc* ad *lapillos* referatur; similis locus est infra v. 97. — *tuum*] Haec tua res sit, tibi relinquo. Cerinthus vanus homo fuisse videtur, qui externo vestitus splendore capi se pateretur. —

Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertas
Inspiciunt, ne, si facies ut saepe decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix.
90 Hoc illis recte: ne corporis optima Lyncei
Contemplere oculis, Hypsaea caecior illa
Quae mala sunt spectes. O crus! o brachia! verum
Depugis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
Matronae praeter faciem nil cernere possis,
95 Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, nam te
Hoc facit insanum, multae tibi tum officient res,
Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
Ad talos stola demissa et circumdata palla,
100 Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem.
Altera, nil obstat; Cois tibi paene videre est
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri pretiumque avellier ante
105 Quam mercem ostendi? „Leporem venator ut alta
In nive sectetur, positum sic tangere nolit,"
Cantat et apponit, „Meus est amor huic similis: nam
Transvolat in medio posita et fugientia captat."
Hiscine versiculis speras tibi posse dolores

honesti] pulchri. — *regibus*] vide ad Carm. I, 4, 14. Inde ab hoc versu in nonnullis codicibus nova incipit satira; male. — *hiantem*] cf. Sat. I, 1, 71. — *molli pede*] Non tenui et agilitore, sed infirmo ac debili. Diversus enim locus est Virg. Georg. III, 76. — *Hypsaea*] Plautia Hypsaea, ita caeca, ut in proverbium abiret. Eius enim caecitas ponitur contra Lyncei aciem. Lynceus unus fuit ex Argonautis, filius Apharei, Messenius, qui tanta fuisse oculorum acie traditur, ut vel parietem visu penetraret. Occisus est a Polluce. — *depugis*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *Catia*] impudica mulier. — *hoc facit insanum*] Hoc referendum ad praecedentium verborum sententiam: interdicta petere. — *ciniflones*] „Ciniflones et cinerarii eadem significatione apud antiquos habebantur, ab officio calamistrorum in cinere calefaciendorum, quibus matronae capillos crispabant. Dicti autem ciniflones ab eo, quod in cinerem fiant ad ferrum calefaciendum." *Acro.* — *Altera*] Sententiae filum abruptum ex imitatione sermonis quotidiani. — *Cois*] cf. Sen. de Benef. VII, 9: „Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est quo defendi aut corpus aut denique pudor possit." — *Leporem venator*] Expressit epigramma Callimachi 33: „Ὠγρευτὴς, Ἐπίκυδες, ἐν οὔρεσι πάντα λαγωὸν Διφᾷ καὶ πάσης ἴχνια δορκαλίδος, Στίβῃ καὶ νιφετῷ κεχρημένος· ἦν δέ τις ἐλπὶς· Τῇ τόδε βέβληται θηρίον, οὐκ ἔλαβεν. Κοὐμὸς ἔρως τοιόσδε· τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσῳ Κείμενα παρπέταται."

110 Atque aestus curasque graves e pectore pelli?
Nonne cupidinibus statuat natura modum quem,
Quid latura sibi quid sit dolitura negatum,
Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?
Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris
115 Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter
Pavonem rhombumque? tument tibi cum inguina, num si
Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego; namque parabilem amo venerem facilemque.
120 Illam „Post paulo“: „Sed pluris“: „Si exierit vir“
Gallis, hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
Stet pretio neque cunctetur, cum est iussa venire.
Candida rectaque sit; munda hactenus, ut neque longa
Nec magis alba velit, quam dat natura, videri.
125 Haec ubi supposuit dextro corpus mihi laevum,
Ilia et Egeria est; do nomen quodlibet illi,
Nec vereor ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Ianua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
130 Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,
Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
Ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
Deprendi miserum est; Fabium vel iudice vincam.

quo vides quid sit *positum*. cf. tamen Sat. II, 2, 23. — *pelli*] Optimi codices dissentiunt; in aliis *pelli*, in aliis *tolli*; utrumque sua natura rectum et aptum. *Pelli* allitteratione videtur commendari. — *quem*] Interrogativum in fine versus. Cf. Sat. II, 7, 104. II, 3, 187. — *soldo*] De syncope vide ad Carm. II, 2, 2. Solidum inani opponitur splendori, ut Cic. de fin. I, 18: „Illi negant bonum quidquam esse nisi nescio quam illam umbram, quod appellant honestum, non tam solido quam splendido nomine.“ ibid. 21: „In quibus nulla solida utilitas omnisque puerilis est delectatio.“ — *Philodemus*] Epicureus philosophus et poeta, Ciceronis aequalis. — *Gallis*] spadonibus. — *candida*] ut statim *alba* de grato faciei colore. Epod. 11, 27. — *Ilia et Egeria*] nobilissima et antiquissima nomina. — *vepallida*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *conscia*] ancilla conciliatrix. — *cruribus*] Infidelibus servis crudeles domini crura saepe frangebant. — *doti*] Mulieres adulterii convictae dotis parte multabantur. — *Fabio*] Sat. I, 1, 14. Is etiam, qui verborum linguaeque certamine nemini unquam cessit, hoc verum esse concedet ipse fortasse expertus.

Satira III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
5 Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quidquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret. Io Bacche! modo summa
Voce, modo hac resonat quae chordis quattuor ima.
Nil aequale homini fuit illi: saepe velut qui
10 Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui

Satira III.

Patet et v. 63 (*saepe*) Horatium cum haec satira scriberetur in amicitiam Maecenatis fuisse iam receptum; amplius nihil poterit de tempore affirmari; modo teneatur haud ita magnum spatium intercedere potuisse inter hanc et superiorem. Familiaritatem Horatii cum Maecenate tota satira declarat, in qua nihil est timiditatis aut incertae sese gerendi rationis. Scribendae autem huius satirae causam et voluntatem ipsa altera praebuisse videtur, quippe qua castigatis multorum hominum pervers-itatibus non paucos sibi adversarios excitasset poeta, clamantes eos quidem malignum eum esse hominem qui ne ab amicorum quidem parvis vitiis abstinuerit Maecenatique illudere ausus sit. Quare nunc ostendit quales homines esse soleant, qui sua vitia non videntes alios maligne vituperent, quidque discriminis intersit inter sinceram etiam amicorum reprehensionem correctionemque et malignum levissima vitia augendi efferendique studium. Quo consilio ductus Stoicorum nimis severam disciplinam, qua omnia peccata aequalia esse contenderunt (v. 76), opposita Epicureorum doctrina ab humani generis ratione et vita non minus alienam et remotam esse docet quam miram illam eiusdem sectae de perfecto sapiente sententiam. Haec igitur satira cum scripta sit, ne altera in posterum prave intelligeretur, ab eodem Tigellio Sardo paulo ante mortuo hanc quoque inchoavit eiusque miros mores perpetuamque vivendi inconstantiam lepide descripsit, ut ab hoc semel vituperato ad suam rem communemque hominum invidendi aliosque vellicandi consuetudinem viam sibi muniret.

V. 2. *cantare*] utrimque pendet et ab *induc. animum* et ab *rogati*. — *habebat*] Non recte ex hoc imperfecto nonnulli concluserunt, Tigellium iam *pridem* mortuum fuisse. Quod secus est; neque enim quidquam eius rei in imperfecto tempore inest neque poeta pridem mortui nomine et moribus sic uti potuit. Ad significationem v. habendi cf. Cic. Phil. II, 32: „Habebat hoc omnino Caesar“; intellige hoc moris, consuetudinis; hoc mirum, singulare. — *ab ovo*] „Ovum initium coenae erat, quippe quod in gustatione statim a balneis offerebatur; poma vero cum bellariis in secundis mensis erant.“ *Schol.* — *Io Bacche*] Significatur cantilena convivalis, cuius strophae iterato hoc versu, ut videtur, claudebantur (Refrain). Posterior syllaba v. *Bacche* in arsi producta est; quod noli mirari, quia haec verba, quae velut obiectum quod vocatur a verbo *citaret* pendent, ex ipsa cantilena convivali in hunc versum recepta sunt et cessationem quandam vocis post se efficiunt. — *modo summa*] „Tigellius modo utebatur ea voce,

Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens, modo: Sit mihi mensa tripes et
Concha salis puri et toga, quae defendere frigus
15 Quamvis crassa queat. Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat. Nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
20 Nullane habes vitia? Immo alia et fortasse minora.
Maenius absentem Novium cum carperet: Heus tu,
Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mi ignosco, Maenius inquit.
Stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
25 Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,

quae summa chorda tetrachordi, τῇ ὑπάτῃ, resonat i. e. gravissima, τῇ βαρυπάτῃ; modo ea quae ima chorda, τῇ νήτῃ, eademque acutissima, τῇ ὀξυπάτῃ resonat." *Gamer.* — *chordis*] est ablativus instrum.; nam *resonare chordis* est *prodire ex chordis.* — *Iunonis sacra*] Cic. off. I, 36. *Κανηφόροι* sacra capite portantes lento gradu incedebant. Sat. II, 8, 13. — *modo reges*] Modo nihil nisi magna loquens amicitiam suam cum regibus magnisque viris iactabat, modo minima etiam sibi sufficere dictitabat. — *omnia magna*] modo de regibus et tetrarchis narrabat, nihil denique nisi magna in ore habens. — *decies centena*] sc. milia sestertium; quae ad nostram rationem redacta efficiunt fere 95456 flor. Rhen. Martial. I, 104: „Si dederint superi decies mihi milia centam." Ex proverbio est, ut nos eine Million. — *impar*] Senec. epist. 121: „Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nunquam eundem nec similem quidem sibi; adeo in diversum aberrat."

V. 20. *et fortasse*] Sic recte scribitur ex omnibus prope codicibus, altera lectio *haud fort.* exigua tantum auctoritate sustentatur. „Habeo, inquit, vitia sed alia et nisi fallor minora, non tanta vituperatione digna." Sat. I, 4, 130. I, 6, 65. Iam sic videtur poeta pergere: „quod quidem cum intelligam, neque mihi ipsi ignosco, et aliorum vitiis libenter veniam dare soleo; nam bene perspexi omnia vitia paria non esse, immo alia severe quamquam non maligne reprehendi, aliis benevole ignosci debere." In quo loco ne arrogantiae ac superbiae Horatium accuses, consideres velim antiquos homines alienissimos semper fuisse a fucata illa et simulata modestia qua nostra aetas immerito gloriari saepe solet, deinde Tigellii vitia quae vituperasset poeta non solum non parva fuisse sed quae totam hominis vitam temeritati et cupiditatibus obnoxiam omnemque operam et laborem irritum vanumque redderent. — *Novium*] potest esse fenerator Novius ex Sat. I, 6, 121. — *Maenius*] Sat. I, 1, 101. — *pervideas*] Recte sic codices praeter duos, in quibus *praevideas*, quod quibus placuit interpretantur *praetervideas*, nulla sane auctoritate adiuti. *Pervideas* eo ipso quod certare videtur cum *oculis lippus inunctis* praeferendum est. Est Oxymoron; qui lippis oculis pervidet, is male pervidet, parum pervidet. Ceterum non bene ex nonnullis codicibus alii receperunt *male lippus*, ut v. 31 *male lanus*. *Mala*

Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? *At* tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulo, animus aptus acutis
30 Naribus horum hominum; rideri possit eo quod
Rusticius tonso toga defluit et male laxus
In pede calceus haeret: at est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum
35 Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipsa haec
40 Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae.
Vellem in amicitia sic erraremus et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus amici

sunt vitia, ut Ep. II, 2, 126. — *Epidaurius*] Epidauri templum fuit Aesculapii, cui sacri serpentes. — *iracundior est*] Rectius esse praecipit hominum parva vitia patienter ferre et ponderandis etiam magnis saepe virtutibus benevole compensare. Suo igitur more hominis aliquam imaginem exprimit, ad quam efficiendam putant lineamenta quaedam suorum morum (Sat. II, 3, 323. Epist. I, 1, 94. I, 20, 25) eum admiscuisse. Quod cum de vitiis possit concedi, de virtutibus non potest; nam siquidem ingenium sibi esse nunquam negavit (Carm. II, 18, 9. III, 30.) Horatius, tamen ingens sibi ingenium (v. 33) non magis unquam, nedum hoc tempore, arrogavit quam singularem animi bonitatem, ut alium quemquam meliorem se auderet negare. Peius etiam est quod apud Acronem legitur: „Hic dicitur pulsare Virgilium, qui indecori corporis et habitus fuit.“ — *acutis naribus*] quibus minima etiam aliorum vitia odorantur. — *male laxus*] vide ad Carm. IV, 12, 7. — *tibi*] Fictus significatur adversarius. — *Concute*] idem quod *excute*, quo libentius utebantur prosae orationis scriptores. Dicimus enim excutere vestem alicuius hominis, ut si quid ibi celatum sit id excidat. Arrian. Epict. 3, 14, 3: „*περίβλεψαι, ἐνσείσθητι, ἵνα γνῷς τίς εἶ.*“

V. 38. *praevertamur*] Praeverti est altera re relicta ad alteram esse convertere, ut hanc habeamus sententiarum iuncturam: „Iam eum nemo sit qui purum se liberumque vitiis dicere possit, summa lenitas adhibenda est in iudicandis amicorum vitiis imitandumque exemplum amantium, quibus amatorum hominum etiam pravitates placent, aut certe parentum, qui puerorum vitia blandis saepe nominibus celare student. — *polypus*] „Primam syllabam Latini poetae constanter producunt, Aeolicam illi formam, quae *πώλυπος* est, sequentes.“ Meineke Fragm. Com. I. p. 256. Est autem vitium foetidum ipsarum narium. Iam animadvertenda est satirica acerbitas in ipso exemplo; dicunt enim significari L. Coelium Balbinum, qui hoc tempore proscriptus, postea reversus a. u. c. 724 consul suffectus est. Hagna libertinae nomen. — *At pater*] Etiamsi adamare non possumus amicorum vitia, tamen non fastidire ea sed quantum possumus

Si quod sit vitium non fastidire: strabonem
45 Appellat paetum pater, et pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus; hunc varum distortis cruribus, illum
Balbutit scaurum pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit: frugi dicatur. Ineptus
50 Et iactantior hic paulo est: concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior atque
Plus aequo liber: simplex fortisque habeatur.
Caldior est: acres inter numeretur. Opinor,
Haec res et iungit iunctos et servat amicos.
55 At nos virtutes ipsas invertimus atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit, multum demissus homo: illi
Tardo cognomen, pingui damus. Hic fugit omnes
Insidias nullique malo latus obdit apertum,
60 Cum genus hoc inter vitae versetur, ubi seris
Invidia atque vigent ubi crimina: pro bene sano

celare debemus. — *strabonem*] „Strabo dicitur qui est detortis oculis; paetus autem qui est oculis leniter declinatis cuique huc atque illuc tremuli celeriter volvuntur.“ *Comm. Cruq.* — *pullum*] „Antiqui puerum, quem quis amabat, pullum eius dicebant.“ *Festus.* — *Sisyphus*] M. Antonii triumviri pumilio fuisse dicitur, ob calliditatem hoc nomine ornatus. — *balbutit*] infantes imitans. Varus est cuius pedes introrsum retorti sunt, scaurus qui talos habet exstantes vel inversos et tortuosos. (Klumpfuss). Indulgentia patris in ea maxime re cernitur, quod cognominibus utitur clarissimarum gentium. — *ineptus*] Cic. de Orat. II, 4, 17: „Qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibuscum est vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.“ — *concinnus*] „Si ineptus est et paulo iactantior, tu eum excusa dicens: officiosa sedulitate amicis sese studet commendare.“ — *simplex*] Contrarius est *duplex*, ut Carm. I, 6, 7. Simplex ut sentit ita loquitur. — *inter*] vide ad Carm. III, 3, 11. — *opinor*] Praeter hunc tribus locis apud Horatium legitur Sat. I, 7, 2. Epist. I, 16, 78. II, 2, 17; ubique versum claudit, nimirum eo consilio ut insigni loco ironica eius verbi vis augeatur. — *incrustare*] „Adeo perversi sumus, ut et purum vas corrupto aliquo liquore eiusque faecibus obducere cupiamus.“ *Orellius.* Homines igitur aliorum mores non tales iudicare solent quales sunt, sed in praviorem speciem a se maligne conversos; cuius iam rei exempla adduntur.

V. 56. *probus*] Sic coniunge: si quis probus (simplex) est eum tardum (Schwachkopf), si multum demissus (modestus) eum pinguem (Dummkopf) appellamus. cf. Cic. Mur. 40: „Sit apud vos *modestiae* locus, sit *demissis hominibus* perfugium, sit auxilium *pudori*.“ id. Or. II, 43: „Ea omnia, quae proborum, *demissorum*, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, benevolentiam conciliant.“ — *multum*] vide ad Carm. I,

Ac non incauto fictum astutumque vocamus.
Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter
Obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem
65 Aut tacitum impellat quovis sermone molestus:
Communi sensu plane caret, inquimus. Eheu
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis ut aequum est,
70 Cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce,
Si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum
Postulat, ignoscet verrucis illius: aequum est,
75 Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium irae,
Cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Ut quaeque est, ita suppliciis delicta coërcet?
80 Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces tepidumque liguriérit ius,
In cruce suffigat, Labeone insanior inter
Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque

25, 5. — *fictum*] Is est fictus qui se ipse fingit, talem se non praebet qualis est. — *qualem me*] i. e. qualem me tibi saepe obtuli et libenter obtuli, ut ne nunc quidem poeniteat. *Libenter* est sponte, consulto, ut Sat. I, 1, 63. Simplicem igitur et rectum neque nimiis falsae cuiusdam urbanitatis legibus obsequentem se esse apud Maecenatem dicit poeta, quo clarius sua familiaritas ab omni assentatione et adulatione libera eluceat. *Simplex* enim est, qui non anxie circumspicit, quid dicat, quid faciat, qui sincere ac libere sensus suos aperit. — *Communi sensu*] eius quod decet. Quint. I, 2, 20: „Sensum ipsum, qui communis dicitur, ubi discet, cum se a congressu, qui non hominibus solum sed mutis quoque animalibus naturalis est, segregarit?“ — *amicus dulcis*] vide ad Carm. I, 16, 23. — *cum mea compenset*] *Cum* non est praepositio sed coniunctio. *Compensare* enim verbum duplici ratione potest coniungi, ut mutandi quoque verba, de quibus vide ad Carm. I, 17, 2. Cf. Ovid. Her. 3, 51: „Tot tamen amissis te compensavimus unum.“ *Ut aequum est* in fine versus posita sunt et ne seiungantur ab adi. *dulcis* et quo efficaciora reddantur, ut v. 74. — *hac lege*] Videnda lex in verbis *pluribus hisce inclinet*, non in vv. 73 sq., qui rationis reddendae causa adduntur. — *quatenus*] vide ad Sat. I, 1, 64. — *stultis*] ex sententia Stoicorum omnes stulti sumus praeter vere sapientem. Sat. II, 3, 32. Qualem Stoici vere sapientem cogitaverint, lege apud Ciceron. de off. III, 4. — *Si quis*] Est argumentum a minori ad maius. — *Labeone*] M. Antistius Labeo, postea clarissimus Ictus, tum iuvenis servum, qui nescimus quid parvum commiserat, crudelissima poena affecisse videtur. — *inter sanos*] i. q. a sanis. — *Russo*

Maius peccatum est! Paulum deliquit amicus,
85 Quod nisi concedas, habeare insuavis: acerbus
Odisti et fugis ut Rusonem debitor aeris;
Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendae,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto iugulo historias captivus ut audit.
90 Comminuxit lectum potus mensave catillum
Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem,
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
95 Prodiderit commissa fide sponsumve negarit?
Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant
Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.
Cum prorepserunt primis animalia terris,
100 Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus,
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
105 Oppida coeperunt munire et ponere leges,
Ne quis fur esset neu latro neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos venerem incertam rapientes more ferarum

nem] „Octavius Ruso acerbus fenerator esse traditur; idem scriptor historiarum.“ *Schol.* — *Kalendae*] vide ad Epod. 2. fin. Ceterum cf. A. P. 474. — *audit*] Debitores coacti sunt tristi recitationi Rusonis adesse, ne crudelem feneratorem offendant. — *Euandri*] prisci illius regis. Romani enim antiquorum vasorum cupidissimi erant. Sat. II, 3, 20. Mart. VIII, 6, 7 sqq.: „Hoec cratere ferox commisit proelia Rhoecus Cum Lapithis: pugna debile cerais opus; Hi duo longaevo censentur Nestore fundi: Pollice de Pylio *trita* columba nitet.“ — *mea quia pullum*] Negligentior qui videtur ordo verborum restituitur caesurae ope, qua *mea in parte* facile coniunguntur. — *fide*] vide ad Carm. III, 7, 4. — *quis*] quibus. De hac Stoicorum sententia cf. Cic. de fin. IV, 19, 55: „recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria; quae cum magnifice primo dici videntur, considerata minus probantur; sensus enim cuiusque et natura rerum atque ipsa veritas clamabat quodammodo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil interesset.“ — *ad verum*] relicta sterili doctrina ad ipsam vitam. — *primis terris*] novis. — *ignotis mortibus*] cf. Carm. IV, 9, 13 sqq. Numerus pluralis ad res plures et di-

110 Viribus editior caedebat, ut in grege taurus.
Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis;
115 Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti
Et qui nocturnus sacra divum legerit. Adsit
Regula, peccatis quae poenas irroget aequas,
Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
120 Nam ut ferula caedas meritum maiora subire
Verbera, non vereor, cum dicas esse pares res
Furta latrocinis et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
125 Et sutor bonus et solus formosus et est rex;
Cur optas quod habes? Non nosti, quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam
Nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens. Qui?
Ut quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque

verso tempore gestas est accommodatus. — *editior*] i. e. superior; cuius significationis aliud exemplum vix reperiatur.

V. 115. *ratio*] Ratione nitebantur Stoici ad evincendam suam sententiam. Sat. II, 3, 295. *Vincere* est adversarium vincendo demonstrare; sic apud Cic. Cluent. 44, 124: „Vince deinde, bonum virum fuisse Oppianicum.“ — *sacra legerit*] inde sacrilegus. — *Nam ut ferula*] „Nam ne graviora lenioribus poenis coerceas, illud profecto non est timendum.“ Non offendendum in particula *ut*, quam tu noli coniungere cum verbo *vereor*. Cui verbo cum addideris *illud*, omnia bene se habent ad exemplum huiuscemodi sententiae: Cic. de divin. II, 31, 66: „De ipso Roscio potest illud quidem esse falsum, ut circumligatus fuerit angui; sed ut in omnis fuerit anguis, non tam est mirum.“ cf. Liv. XXVIII, 22: „Nihil minus quam ut egredi moenibus auderent timeri poterat. — *magnis parcas*] Vide quam sit brevis et concisa lingua Latina. Simili enim ratione atque ea, quam ad Carm. II, 6, 14 observavimus, haec posita sunt: „parva mineris simili te falce recisurum ei falci qua magna.“ *Recidere* est nimia et exuberantia caedendo rem ad iustum modum reducere. — *regnum*] Epist. I, 1, 106 sqq. Cic. Acad. 2, 44: „Xenocrates et Aristoteles unquam dicerent sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quae ubique essent, sapientis esse?“ Plutarch. de tranq. an. 12: „Ἔνιοι τοὺς μὲν Στωϊκοὺς οἴονται παίζειν, ὅταν ἀκούσωσι τὸν σοφὸν παρ' αὐτοῖς μὴ μόνον φρόνιμον καὶ δίκαιον καὶ ἀνδρεῖον, ἀλλὰ καὶ ῥήτορα καὶ στρατηγὸν καὶ ποιητὴν καὶ πλούσιον καὶ βασιλέα προσαγορευόμενον, αὐτοὺς δὲ πάντων ἀξιοῦσι τούτων, κἂν μὴ τυγχάνωσιν, ἀνιῶνται“ — *opias*] Referendum hoc ad v. 121 *cum dicas si*. — *pater Chrysippus*] cf. Sat. II, 3, 44. 287. Epist. I, 19, 7. Εἰ μὴ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στοά. Diog. Laert. VII, 183. — *Hermogenes*] vide ad Sat. I, 2, 3.

Optimus est modulator; ut Alfenus vafer omni
Abiecto instrumento artis clausaque taberna
Sutor erat, sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex solus, sic rex. Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coërces,
Urgeris turba circum te stante miseque
Rumperis et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
Rex ibis neque te quisquam stipator ineptum
Praeter Crispinum sectabitur, et mihi dulces
Ignoscent si quid peccaro stultus amici,
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

Satira IV.

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae
Atque alii quorum comoedia prisca virorum est,

Tigellii Sardi filius adoptivus fuisse videtur. Sat. I, 9, 25. — *Alfenus vafer*] „Urbane satis Alfenum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina quam in municipio suo exercuerat Romam venit magistroque usus Ser. Sulpicio Rufo Icto ad tantam pervenit scientiam, ut consulatum gereret et publico funere efferretur.“ *Schol.* Apud Cruquium nomen scriptum est *Alfinius*, Orellius *Alfenius* scribendum esse docuit, ita ut trisyllabum sit; nam P. Alfenium cos. suff. a. u. c. 755 reperiri in Inscript. Apud Pighium Ann. Rom. anni 754 consules sunt P. Vinucius M. f. P. n. et P. *Alfinius* P. f. *Varus*. — *barbam*] Praeter barbam abolla (ἀμβόλλα, ἀναβολή), pallium philosophicum insigne fuit Stoici. Inde iocosum votum Sat. II, 3, 17. Gell. N. A. IX, 2: „Video, inquit Herodes, barbam et pallium; philosophum nondum video.“ — *rumperis et latras*] rumperis latrando. cf. Sat. II, 1, 85. Latrant canes; Stoici autem semicynici erant. — *quadrante*] In publicis balneis tenuiores homines quadrante lavabant. — *stipator*] Cic. off. II, 7, 25. Varro L. L. VII, 3, 91 fin.: „Latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi, quos postea a stipatione stipatores appellarunt.“ Deridetur igitur regia philosophi dignitas. — *Crispinum*] vide ad Sat. I, 1, 120. — *inque*] Hic unus Horatii locus, in quo *que* part. in praepos. adhaeret. cf. I, 4, 66. — *peccaro*] Alii *peccasero*. „Neque enim *o* finale in verbis temere invenies correptum apud huius aetatis scriptores.“ *Bentleius*. Sed cf. Sat. I, 4, 104. I, 6, 119. I, 9, 2. 17. — *stultus*] non sapiens, non Stoicus.

Satira IV.

Haec quoque satira scripta est a poeta, ut se satirasque suas ab iniusto iudicio vindicaret. Duplex autem fuit criminatio, quam in editis tunc satiras adversarii conliceret. Ac primum quidem negabant poetam esse Horatium, quippe qui nihil nisi paucos versus conscripsisset, deinde malignum esse hominem qui ne amicis quidem, scilicet ut risum sibi ex-

Si quis erat dignus describi, quod malus ac fur,
Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui
5 Famosus, multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus
Mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,
Emunctae naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,
10 Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno.

cuteret, parceret. Quae ut refelleret inchoavit satiram ab origine generis satirici et auctore suo Lucilio, qui cum multa scripsisset facilem ad priorem criminationem paucorum versuum transitum praebuit (vv. 9—22). Neque minori arte ad alterum crimen transitur Fannio quodam poeta imperitae multitudini gratissimo in comparationem vocato. Iam versu 38 ad ipsam defensionem accingitur; in qua primum ne ipsum quidem poetam se habere affirmat, cum non versus sed res et rerum ingeniosa tractatio poetam faciat (v. 63). Deinde a malignitate sese defendit; neque se timendum esse ait cuiquam nisi malis neque se satiras suas in medio foro primo cuique recitare (v. 78), neque delectari laedendis hominibus, cum absentes non rodat nec falsa fingat nec commissa prodat nec quibus videatur esse amicus ex insidiis calumniatur (v. 103). Iam cum qualis non sit ostenderit, addit qualis velit haberi quaque ratione ex pueriti institutione paulatim exorta sit sua hominum contemplandorum consuetudo, qua ut puer tunc quoque ad animum suum in dies magis excolendum utatur; hoc suum esse vitium. Cui qui ignoscere nolint, in eos iocosas minas in clausula satirae proiicit. De tempore certum est non potuisse haec scribi nisi pluribus iam satiris divulgatis; ex iis quae ad nos venerunt secunda prior (v. 92), decima posterior (10, 1) est. Nihil amplius certum; priores fortasse etiam tertia et sexta. Scripta esse videtur *Frankio* et *Webero* a. u. c. 716, *Grotefendio*, *Duentzero*, *Zumptio* a. 718, *Kirchnero* a. 722.

V. 1. Triplex fuit comoedia graeca; *antiqua*, cuius principes erant Eupolis c. a. 430, Cratinus mortuus a. 427 centesimum annum egressus, Aristophanes qui maxime floruit intra a. 427—392. Haec liberrima erat et insectandis vitiis deditissima. Moderatior iam *media* erat, cuius tamen argumenta ad civiles res pertinebant, id quod probatur fragmentis Antiphanis Rhodii a. 408 et Alexidis Thurii a. 336. Tandem cum Macedonum auctoritas graecam libertatem opprimeret, *nova* comoedia delapsa est ad res privatas; in qua eximius Menander fuit intra a. 342—290. cf. A. P. 281—284. — *virorum*] Sat, I, 10, 16. Designatur et nomine et loco, quem hoc nomen bis accepit, virilis illa libertas in castigandis vitiis conspicua. — *numerisque*] Epist. I, 19, 24. Cum pedibus coniunctus numerus est, ῥυθμός. Lucilius praeter hexametrum etiam iambicis et trochaicis pedibus usus est. Io. Laurentius Lydus de magistr. R. R. 1, 41: „Ῥίνθων ἑξαμέτροις ἔγραψε πρῶτος κωμῳδίαν· ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ῥωμαῖος ἡρωϊκοῖς ἔπεσιν ἐκωμῴδησε. Μεθ' ὃν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικοὺς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρατῖνον καὶ Εὐπόλιδος χαρακτῆρα ζηλώσαντες τοῖς μὲν Ῥίνθωνος μέτροις τοῖς δὲ τῶν μνημονευθέντων διασυρμοῖς χρησάμενοι τὴν σατυρικὴν ἐκράτυναν κωμῳδίαν." — *emunctae naris*] quasi purgatis naribus ut vitia bene odoraretur. Sat. I, 3, 29 sq. — *durus*] duritiei, qua non tactus solum sed sapor etiam et auditus laeditur, a versu ad ipsum hominem est translata. Plin. H. N. XXXV, 11: „Mechopanes pictor durus in coloribus." Horatii iudicium fragmentis Lu-

Cum fluaret lutulentus, erat quod tollere velles;
Garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
Scribendi recte: nam ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat: Accipe, si vis,
15 Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes; videamus uter plus scribere possit.
Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.
At tu conclusas hircinis follibus auras,
20 Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius ultro
Delatis capsis et imagine, cum mea nemo
Scripta legat vulgo recitare timentis ob hanc rem,
Quod sunt quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
25 Culpari dignos. Quemvis media erue turba,
Aut ob avaritiam aut misera ambitione laborat.

cilii egregie comprobatur. — *fluaret lutulentus*] Quint. X, 1, 93: „Ego ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum et esse aliquid, quod tollere possis, putat.“ *Cum* particula est causalis; iam ut *fluere* dicitur eius oratio, cui quae alii multo labore consequuntur nullo prope negotio in mentem veniunt, ita poeta quasi fluit qui facillime versus componit. Imago autem a flumine sumpta verbo *lutulentus* continuatur, quod per quandam *πρόληψιν* positum sententiam satis illustrat. *Tollere* est recidere, non reservare aut laudare. Seneca Controv. 2, 10: „Naso rogatus aliquando ab amicis suis ut tolleret tres versus.“ cf. Sat. I, 10, 50. Eadem imagine usus est Callimachus de Apollonio Rhodio hymn. in Apoll. 107: „Ἀσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος· ἀλλὰ τὰ πολλὰ λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἕλκει.“ — *multum*] Multum scribere posse non magna laus est, quam insulso etiam et loquaci Crispino libenter concedam. Vide ad Sat. I, 1, 120. — *minimo*] „Minimo provocare dicuntur ii qui in restipulatione plus ipsi promittunt quam exigunt ab adversario.“ *Schol.* — *accipiam*] Melioris haec lectio auctoritatis est quam quae aliis placuit *accipe iam*. *Ego* pronomen necessarium non est. — *hora*] temporis spatium quod ad scribendum utrique conceditur. — *custodes*] ne alieni versus afferantur. — *quodque*] vide ad Carm. 16, 7, 25. — *At tu*] Fictus adversarius appellatur. — *follibus*] Tumidum et verbosum genus facete comparatur cum vento ex indefessis follibus emisso. Poetarum enim spiritus est et spirare. Carm. IV, 3, 24. IV, 6, 29.

V. 21. *Fannius*] Sat. I, 10, 80. Salse praedicat Fannium, cui a docta plebe pretiosae capsae, in quibus tumida sua carmina conderet conservaretque, et imago coronata ultro oblata esse videntur. Nam quod Scholiastae tradunt, in publicas bibliothecas eius carmina et imaginem delata esse, id quidem ut ex male intellecto ipso loco ortum videtur ita omni probabilitate caret. Nam in Pollionis bibliothecam a. u. c. 716 conditam M. Terentii Varronis unius viventis imago recepta est. Fannius autem etiam tunc vixit. — *timentis*] Coniunge cum pronomine *mea*. Sic Ovid. Heroid. 5, 45: „nostros vidisti flentis ocellos.“ Martial. 7, 50: „Si tenet absentis nostros cantatque libelles.“ — *ob avaritiam*] Male alii ex coniectura duobus codicibus adiuta *ab avaritia*; nam neque Horatius *laborare*

Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
Hic mutat merces surgente a sole ad eum quo
30 Vespertina tepet regio; quin per mala praeceps
Fertur uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poëtas.
Foenum habet in cornu, longe fuge: dummodo risum
35 Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque
Et pueros et anus. Agendum, pauca accipe contra.
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtas,
40 Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque si quis scribat uti nos
Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
45 Idcirco quidam comoedia necne poëma
Esset quaesivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
Differt sermoni sermo merus. At pater ardens

ab aliqua re dixisse unquam videtur, neque, si unquam, hoc loco dixisset, ubi morbus, non membrum vel pars ex qua dolor oritur, significandus erat. cf. Liv. XXXVIII, 39: „non tam *ob recentia ulla merita*, quam originum *memoria*." — *Albius*] homo ignotus. cf. v. 109. — *tepet regio*] Epist. I, 20, 19. — *pulvis collectus*] Carm. I, 1, 4. — *ut rem*] *ut* part. coniungenda cum *metuens*. — *odere poetas*] satirarum scriptores. Sententia est: metuunt versus *ac propterea* odere poetas. Bentleii coniectura *poetam* facile caremus. — *foenum*] „Quando ferunt boves, eorum in cornibus ligatur foenum." *Schol.* — *lacuque*] M. Agrippa aedilis DCC aquae receptacula in urbe fecit; praeterea CV salientes. — *poetas*] Sic ex auctoritate omnium prope codicum etiam invito Bentleio scribendum; alii ex attractione *poetis*, de quo genere cf. Sat. I, 1, 19. I, 2, 51. I, 6, 25. A. P. 372. vide Zumpt. §. 601. — *concludere versum*] cf. Sat. I, 10, 59. — *comoedia necne poema*] Comoedia poema non est neque verbis (Form) neque rebus (Inhalt); omnia enim vulgaria sunt et ex vitae quotidianae sermone sumpta. Cic. Orat. 20: „Video visum esse nonnullis Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum quam comicorum poetarum, apud quos nisi quod versiculi sunt nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis." Propter miram verborum coniunctionem et ordinem, — nam dubium non est quin construi debeat *comoedia poema esset necne* — *Reisigius* emendandum esse putavit *numne* pro *necne*. Magna quidem Horatii in collocandis vocabulis est licentia. — *At pater*] Res in comoediis frequentissima, quam adversarius ut in comoediis etiam in-

Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
50 Filius uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et, magnum quod dedecus, ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis,
55 Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa modosque et quod prius ordine verbum est
Posterius facias praeponens ultima primis,
60 Non, ut si solvas „Postquam Discordia tetra
Belli ferratos postes portasque refregit,"
Invenias etiam disiecti membra poëtae.
Hactenus haec: alias iustum sit nocne poëma.
Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
65 Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male cumque libellis,
Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Coeli Birrique latronum,
70 Non ego sim Capri neque Sulci: cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Quis manus insudet vulgi Hermogenisque Tigelli;
Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis coramve quibuslibet. In medio qui

citatiorem esse orationem demonstret potuit afferre. — *ardens*] sc. ira. Virg. Aen. II, 41. — *nepos*] dissolutus, ἀσελγής. — *cum facibus*] cf. Pers. V, 163: „An siccis dedecus obstem Cognatis? an rem patriam rumore sinistro Limen ad obscoenum frangam, dum Chrysidis udas Ebrius ante fores exstincta cum face canto?" — *Pomponius*] ut locus suadet, luxuriosus iuvenis, cetera ignotus. — *Postquam Discordia*] Versus Ennii testibus scholiastis. — *hactenus*] Omissa uberiore eius rei explicatione ab hoc certe loco alienissima ad alterum crimen transgreditur. — *Sulcius et Caprius*]. „Hi acerrimi delatores (id est quadruplatores) et causidici fuisse traduntur et ideo *male*, valde *rauci*, quod in contentione iudiciorum altissima voce clamarent." *Schol.* Argumentum petit Horatius a maiori ad minus. — *libellis*] accusatoriis. — *sim*] Sic optimi codd. Est modus potentialis οὐκ ἂν εἴην, ut Sat. I, 1, 19. 48. 55. 79. I, 2, 5. 35 al. — *habeat*] optativus modus. — *taberna*] cf. Mart. I, 118, 10 sqq.: „Contra Caesaris est forum taberna Scriptis postibus hinc et inde totis, Omnes ut cito perlegas poetas." Epist. I, 20, 1 sqq. — *quis*] eo consilio, ut iis insudet. — *Hermogenis*] vide ad Sat. I, 2, 3. — Huius igitur hominis

75 Scripta foro recitent sunt multi quique lavantes;
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Laedere gaudes,
Inquit et hoc studio pravus facis. Unde petitum
80 Hoc in me iacis? est auctor quis denique eorum,
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos
Qui captat risus hominum famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest; commissa tacere
85 Qui nequit; hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.
Saepe tribus lectis videas coenare quaternos,
E quibus unus avet quavis adspergere cunctos
Praeter eum qui praebet aquam; post hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit praecordia Liber.
90 Hic tibi comis et urbanus liberque videtur,
Infesto nigris; ego si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis iniecta Petilli
95 Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos:

iudicium nihil melius esse iudicio imperitae multitudinis acerbissime indicatur. — *recitent*] Ubicunque Horatius meliora sua carmina habet quam quae recitentur: intelligendae utique sunt pravae illae recitationes, quibus divites saepe ac nobiles homines ingentia sua ac tumida carmina ad taedium clientium et debitorum recitarunt. Sat. I, 3, 88 sq. — *haud illud*] „Gravior negatio in iis apparet, ubi unum vocabulum sua negatione intenditur atque una res reliquis opponitur. Huius generis sunt demonstrativa pronomina atque adverbia.“ *Hand.* Turs. III. p. 32. — *sensu*] communi. Sat. I, 3, 66.

V. 79. *inquit*] Ut graecorum φησὶ usurpatur non certa cogitata persona (heisst's). Sat. II, 2, 99. Cic. Tusc. I, 39, 93. V, 41, 118. — *studio*] cf. Cic. Rosc. Am. 32: „ut omnes intelligant, me non *studio* accusare sed officio defendere.“ — *captat risus*] Cic. Tusc. II, 7, 17. Frequentativa verbi forma studium et operam hominis ostendit. — *niger*] Cic. pro Caec. 10: „Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens.“ — *caveto*] Loquitur poeta tanquam legem proponens. — *quaternos*] summus numerus elegantiorum hominum. — *avet*] In uno codice Blandinio legitur *amet* i. e. soleat. Sed in indicativo nulla videtur inesse difficultas. — *praebet aquam*] praeter convivatorem; elocutio accommodata ad verb. *adspergere;* i. e. salsis dictis carpere et vellicare. — *hunc*] postea hunc quoque i. e. ipsum convivatorem. — *pastillos*] Sat. I, 2, 27. — *Petilli*] „Fingit se loqui cum amico Petillii Capitolini, qui cum praeesset capitolio accusatus est quod coronam Iovis Capitolini rapuisset; quare ipse sublatae coronae causam dixit et absolutus est a iudicibus in gratiam Caesaris Octaviani, cuius amicus erat.“ *Comm. Crug.* Sat. I, 10, 26. — *amicoque*] Versus hypermeter, ut Sat. I,

Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est, causaque mea permulta rogatus
Fecit, et incolumis lector quod vivit in urbe;
Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
100 Fugerit. Hic nigrae sucus loliginis, haec est
Aerugo mera; quod vitium procul afore chartis
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
105 Cum venia dabis; insuevit pater optimus hoc me
Ut fugerem exemplis vitiorum quaeque notando.
Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset:
Nonne vides, Albi ut male vivat filius atque
110 Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cum deterreret: Scetani dissimilis sis.
Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti
Possem: Deprensi non bella est fama Treboni,
115 Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi; mi satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum; simul ac duraverit aetas
120 Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me
Formabat puerum dictis, et sive iubebat
Ut facerem quid, Habes auctorem, quo facias hoc:
Unum ex iudicibus selectis obiiciebat;
Sive vetabat, An hoc inhonestum et inutile factu

6, 102. — *ut si quid*] Ne ter ponendum esset verbum promittere, primam personam in fine posuit sententiae; pro: ut promitto, si quid aliud vere de me promittere possum, ita promitto afore cet. — *insuevit hoc me*] Lambinus et Heinsius mi. Sed cf. Sat. II, 2, 109. Tacit. Ann. II, 52: „ut *lectos viros* imperiis *suescerent*." Ne in duplici quidem accusativo haerendum est, praesertim in pronomine *hoc*. — *vitiorum*] ἀπὸ κοινοῦ positum. — *Albi*] supra v. 98. Patris disciplinam ostendens vide quam multos simul carpat. — *magnum documentum*] vide ad Carm. III, 20, 7. — *Barrus*] Sat. I, 6, 30. I, 7, 8. Ceterum ignotus homo, ut etiam Scetanus et Trebonius. — *quidque*] vide ad Carm. II, 7, 25. — *duraverit*] cf. Sat. II, 4, 72. Vellei. II, 78: „Caesar patientia periculorum bellique experientia *durabat* exercitum." — *iudicibus selectis*] sc. rerum capitalium. Cic. pro Cluent. 43: „Praetores urbani iurati debent optimum quemque in

125 Nonne sit addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut aegros
Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria saepe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
130 Perniciem quaecunque ferunt, mediocribus et quis
Ignoscas vitiis teneor; fortassis et istinc
Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
Consilium proprium; neque enim, cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi. Rectius hoc est.
135 Hoc faciens vivam melius. Sic dulcis amicis
Occurram. Hoc quidam non belle: numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Haec ego mecum
Compressis agito labris; ubi quid datur oti,
Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
140 Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa poëtarum veniet manus, auxilio quae
Sit mihi; nam multo plures sumus ac veluti te
Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

Satira V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,

selectos iudices referre." — *an hoc*] Coniunge *an addubites, hoc inhonestum sit nonne*. Si quis coniungeret *addubites an . . nonne*, is violaret consuetudinem latinam. Coniunctivus autem *addubites* potentialis est quem vocant.

V. 126. *avidos*] intemperantes. — *sibi parcere*] Epist. I, 7, 11. — *Ex hoc*] hac educatione. — *quis*] ut supra v. 72. — *liber amicus*] qui cum libertate me corrigat. — *lectulus*] lucubratorius. — *porticus*] ubi deambulare solebant Romani. — *desum mihi*] in emendandis meis moribus. — *Rectius*] Verba sunt quasi secum loquentis ac de suis rebus cogitantis, ut ostendit v. 137. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *poëtarum manus*] „Festive fingit magnum Romae esse poetarum quasi sodalicium et coniurationem. Simul ridet studium versificandi, quo tunc quam plurimi etiam invita Minerva ducebantur." *Orellius*. In qua re hoc quoque facetum est, quod poetarum turba Horatio quam infestissima erat. — *Iudaei*] qui multi tunc Romae multos ad suam doctrinam trahere studebant.

Satira V.

Caesar Octavianus cum aestate a. 716 maritimo bello contra S. Pompeium gesto maximam classis partem amisisset, ad Antonium misit Maecenatem, qui remota inter triumviros simultate ad belli societatem utrum-

Graecorum longe doctissimus: inde Forum Appi
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
5 Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
Praecinctis unum: minus est gravis Appia tardis.
Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum, coenantes haud animo aequo
Exspectans comites. Iam nox inducere terris
10 Umbras et coelo diffundere signa parabat;
Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
Ingerere: Huc appelle! Trecentos inseris! Ohe
Iam satis est! Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora. Mali culices ranaeque palustres
15 Avertunt somnos, absentem ut cantat amicam

que coniungeret. Quare ineunte vere a. 717 Antonius cum trecentis navibus Brundusium vectus est; ubi cum non esset receptus, Tarentum cursum direxit. Iam cum alter alterum timeret, primo per amicos agebant, deinde intercedente Octavia ipsi prope Tarentum congressi mutuum inter se auxilium promiserunt: Octavianus Antonio duas legiones Italicas contra Parthos, Antonius Octaviano centum naves contra Pompeium. Amici per quos primo agebant non est dubium quin Maecenas fuerit et Cocceius, per quos iam a. 714 foedus Brundusinum ictum erat; unde v. 29 dicuntur „aversos soliti componere amicos." Maecenati autem, qui ne in itinere quidem doctorum amicorum usu carere vellet, comes fuit Horatius; qui cum Lucilius olim iter Roma usque ad fretum Siculum factum in Satiris descripsisset, non potuit a se impetrare, quin in hac quoque re cum aemularetur, cum praesertim sperare posset fore ut eius exemplum et rebus et oratione et versu facile superaret (Sat. I, 4, 8). Iter factum esse verno tempore docet imprimis versus 14, cum quo conferantur vv. 72 et 81; quare veri videtur simile eodem anno etiam scriptam esse hanc satiram.

V. 1. *Aricia*] ad viam Appiam, distat a Roma XVI. M. P. — *Heliodorus*] rhetor graecus. — *Forum Appi*] distans ab Aricia XX. M. P., ab Appio Claudio Caeco qui Appiam viam fecit nominatum. — *atque*] vide ad Epod. 17, 4. — *cauponibus*] Sat. I, 1, 29. — *altius ac*] vide ad Epod. 15, 5. Qui altius praecincti sunt, expeditiores sunt celeriusque iter conficiunt. Facete dictum. His opponuntur postea *tardi*, qui abhorrent a labore viae. Quare rectius ex optimis libris *minus*, quam alterum *nimis*. Fori Appii initium erat Pomptinarum paludum, per quas iter continuabatur lintre a mulis tracta usque ad templum Feroniae (v. 24) distans a Terracina III. M. P. Non mirandum igitur, quod Forum Appii refertum erat nautis et cauponibus. — *comites*] Omnes intelligendi sunt qui per paludes iter facturi erant eadem navicula, quae vespere solvi solebat, ut altero die mane ad Feroniae appelleretur. — *huc appelle*] Iam cum nox adesset, cuius adventum poeta epica quadam dignitate utpote exspectabundus describit v. 9. 10, omnes conscendunt lintrem, omnes properant, curant ne quid suarum rerum relinqueretur. Inde puerorum nautarumque convicia; sed sufficiebat poetae puerorum convicia paucis significasse, nautarum non memorantur. Haec igitur verba *huc appelle*; *trecentos inseris*; *ohe*, *iam satis est* non sunt dividenda inter puerum et nautam. Et cogitandum est, increpari ita nautam non uno tenore, ut aiunt, sed iustis interpositis intervallis; etenim

Multa prolutus vappa nauta atque viator
Certatim. Tandem fessus dormire viator
Incipit, ac missae pastum retinacula mulae
Nauta piger saxo religat stertitque supinus.
20 Iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem
Sentimus; donec cerebrosus prosilit unus
Ac mulae nautaeque caput lumbesque saligno
Fuste dolat; quarta vix demum exponimur hora.
Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
25 Milia tum pransi tria repimus atque subimus
Impositum saxis late candentibus Anxur.
Huc venturus erat Maecenas optimus atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti componere amicos.
30 Hic oculis ego nigra meis collyria lippus

sunt quasi exempla altercationis proposita. — *prolutus*] Sat. II, 4, 27. — *nauta atque viator*] Etiamsi v. 11 plures *nautae* memorantur, unus tamen est qui hanc unam naviculam regit, cui in imponendis et hominibus et sarcinis reliqui auxilio erant. Viator autem mulio non est, sed vilioris condicionis homo qui idem iter facit. Mulionem omnino non video; unus nauta in quieta fossa et navem regit et mulam loro lintrem trahentem. Sed cum facilius sit ex lintre mulam quam ex mula lintrem regere, nautam non apud mulam ambulantem aut mulae insidentem video, sed in navicula stantem suaque voce mulam satis docilem et assuetam agitantem. Cui rei ne obstare illud credas, quod nautam in terra postea cubantem dormientemque videmus, considera modo quam facile fuerit nautae ex nave in terram prosilire praesertim in angusta fossa; quae v. 21 ne cerebrosum quidem illum non nautam potuit retinere.

V. 20. *dies aderat*] Omnes in navicula dormiverant; unus tandem prima luce expergefactus mirabundus cum videat nautam dormientem, mulam pascentem, navem nihil prope progressam, prosilit iratus et non leniter suscitat nautam agitque mulam. — *quarta hora*] Romani quovis anni tempore in easdem duodecim horas diem noctemque tum longiorem tum breviorem dividebant. Iam cum vero iter hoc factum sit, quo tempore sexta fere nostra hora sol oritur, quarta Romana respondet circiter nostrae decimae. — *Feronia*] antiqua dea Italica. Haec templum celebre habebat III. M. Pass. a Tarracina, ubi nunc est turris antiqua, nominata *Torre Otto-faccia*. Ibi non deerant cauponae in quibus qui iter faciebant recrearentur. — *subimus*] Tarracina, cuius antiquum nomen Anxur erat, in monte posita erat. Liv. XXVII, 18. Hirt. de bell. Gall. VIII, 15, 1. Saxa candentia sunt propter calcem; inde Mart. V, 1 „candidus Anxur.“ — *Cocceius*] M. Cocceius M. F. Nerva, consul a. u. 718, proavus Nervae imperatoris, et Octaviano et Antonio gratus. *Optimus* Maecenas est, non Cocceius, quem sic laudari voluit Bentleius, scilicet ne nimia in Maecenatem familiaritate uteretur poeta. cf. Carm. I, 20, 5. Simillima ratio est Sat. I, 10, 82. — *collyria*] Plura erant genera; unum a cinereo colore τέφριον appellabatur. Ex hoc loco noli concludere perpetua lippitudine vexatum fuisse poetam; illud solum recte efficies, infirmiores fuisse eius oculos qui nocturnos humores et frigora non bene tolerarent. Com-

Illinere. Interea Maecenas advenit atque
Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antoni non ut magis alter amicus.
Fundos Aufidio Lusco praetore libenter
35 Linquimus, insani ridentes praemia scribae,
Praetextam et latum clavum prunaeque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Murena praebente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque

para quae de Hannibale narrantur apud Livium XXII, 2 extr. — *Fonteius*] C. Fonteius Capito, elegans homo ac politus, Antonii in Asia legatus, a. u. c. 721 consul suffectus. — *ad unguem*] A. P. 294. Virg. Georg. II, 277. Sic εἰς ὄνυχα vel ἐπ' ὄνυχος. „Translatio a marmoraris, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, si unguis superductus non offendatur.“ *Schol.* — *Fundos*] hodie *Fondi*; Latii oppidum a Terracina XII. M. P. distans; secundum Walckenarium XIII. M. P. et D. Aufidius olim scriba, tunc praefectus hujus oppidali, praetoris sibi nomen arrogabat, quo nomine in nonnullis municipiis summi magistratus honerabantur, non in praefectuvis, ex quibus Fundi erant. Liv. VIII, 14. XXXVIII, 36: „De Formianis Fundanisque municipibus et Arpinatibus C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgavit, uti iis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerant civitatem) esset.“ *Festus* autem Fundos et Formias inter praefecturas numeravit. Ceterum cf. Liv. XXIII, 19 extr. Qui insanus et vanus homo ut rite acciperet Maecenatem, Cocceium, Fonteium, maximos in civitate viros, quacunque potuit ratione externo cultu dignitatisque insignibus sese ornaverat, molestaque fortasse iter facientes sedulitate rogaverat ut in sue oppido pernoctare ne dedignarentur. Ridebant autem magni viri vanitatem hominis senatorum instar praetexta et lato clavo ornati. Quibus insignibus ἀπροσδοκήτως accedit *prunae batillum*; quod quid sit, incerti sumus. Scribitur etiam *vatillum* in antiquis codicibus et apud Comment. Cruq., qui vas parvum fuisse ait „in quo pro felici hospitum adventu incensis odoribus Iovi hospitali sacra fiebant; quod cum ex cupro esset, ita tollebat et ostentabat hospitibus, quasi esset aureum.“ *Gesnero* videbatur foculus sacrificandi causa praelatus huic magistratui; *Cruquius* existimavit „vatillum esse foculum in coenatione aut cubili a laqueariibus aut contignatione suspensum, in quo sub adventum hospitum vel convivarum prunis positis suffitus fiat.“ Iam cum prunarum vasculum non facile praemium sive insigne vocetur in aliisque locis batillo prunae vel stercora tollantur (Varr. R. R. III, 6, 5: „cum batillo circumire oportet ac stercus tollere“), Duentzero visum est, significari scipionem male factum, quo vanus homo virorum triumphalium et consulum scipiones eburneos imitari ausus sit. Aliis placuit coniectura *prunique bacillum*, bacillum pruneum pro consulis scipione usurpatum. — *Mamurrarum urbe*] Formiis a Fundis XIII. M. P. distantibus. Formiae hodie sunt *Mola di Gaeta*. Mamurra eques Romanus, homo ditissimus ideoque Formiis potentissimus. *Acron* pluralem numerum positum esse tradidit, quia duo fratres Mamurrae vixerunt, *Porphyrion* probabilius ex Formiis Mamurrarum familiam originem duxisse. — *Murena*] L. Licinius Terentius Varro Murena, de quo vide ad Carm. II, 10. Murena et Capito Formiis domus habuerunt atque aemulati, uter hospites reciperet, tandem honorem et operam inter se diviserunt. Murena casu aderat. — *Plotius*] M. Plotius Tucca. Sat. I, 10, 81; qui postea cum L. Vario (Carm. I,

40 Plotius et Varius Sinuessae Virgiliusque
Occurrunt, animae quales neque candidiores
Terra tulit neque quis me sit devinctior alter.
O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim iucundo sanus amico.
45 Proxima Campano ponti quae villula, tectum
Praebuit, et parochi quae debent ligna salemque.
Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
Lusum it Maecenas, dormitum ego Virgiliusque;
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
50 Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa,
Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirrhi,
Musa, velim memores, et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messi clarum genus Osci;
55 Sarmenti domina exstat: ab his maioribus orti
Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: Equi te
Esse feri similem dico. Ridemus, et ipse

6, 1) Virgilii mortui Aeneidem edidit. — *Sinuessae*] XVIII. M. P. a Formiis. Est locus, ubi nunc est *Vagnoli* sive *Bagnoli*. Fuit autem ultimum oppidum Latii in Appia.

V. 45. *Campano*] Pons impositus (hodie *Molino Ceppani* secundum Walckenarium) Savoni flumini III. M. P. a Sinuessa. Inter pontem et Capuam plures villulae; in proxima pernoctarunt. Capua a ponte Campano distabat XXII. M. P., secundum Walckenarium XVII. M. P. Vetus autem *Capua* sita erat, ubi nunc est vicus *Santa Maria di Capoa*, qui III. M. P. distat ab eo loco, quo nunc urbs Capua sita erat, olim *Casilinum*. — *parochi*] Sunt homines quibus publicum munus erat ligna, foenum, salem, tectum iter reipublicae causa facientibus praebere. — *lippis*] Celsus VI, 6 lippis quietem et abstinentiam commendat, crudos iubet „neque labori se neque exercitationi neque negotio credere.“ — *Caudi*] Caudium in Hirpinis XXI. M. P. a Capua. Cocceii villa sita fuit secundum F. Daniel, ubi nunc est *la masseria delle Molicho*, secundum Romanellium, ubi est *Monte Sarchio*, secundum Walckenarium, ubi est *Castro Airola* non procul a *Costa Cauda*. — *plenissima*] Carm. II, 12, 24. IV, 12, 24. — *Nunc mihi paucis*] locosa epicae dignitatis imitatio. Qui fastidiose hunc locum vituperarunt, neque quid Romanus mos tulerit neque qualem Romani rusticationem habuerint satis considerarunt. Cic. de orat. II, 6: „Saepe ex meo socero audivi, cum is diceret socerum suum Laelium semper fere cum Scipione solitum rusticari eosque incredibiliter repuerascere esse solitos.“ — *Sarmenti*] Sarmentus Maecenatis videtur fuisse scurra, Messius Cocceii; hic robusto, ille gracili corpore. Cicirrhus ridiculum nomen, κίκιρρος, διεκτρυών. — *domina exstat*] fuerat servus M. Favonii inter proscriptos occisi; cuius bonorum sectio cum ad Maecenatem venisset, Sarmentus manumissus et scriba factus est. Quod cum bene sciret Messius, simulat tamen se nescire v. 65 sq. Fuga etiam Sarmenti ficta videtur in contumeliam. — *equi feri*] Plin. H. N. VIII, 21: „Asperrimam autem feram *monocerotem*, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda

Messius: Accipio; caput et movet: O, tua cornua
Ni foret exsectum frons, inquit, quid faceres, cum
60 Sic mutilus miniteris? At illi foeda cicatrix
Setosam laevi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat
Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
65 Multa Cicirrhus ad haec: Bonasset iamne catenam
Ex voto Lanibus, quaerebat, scriba quod esset,
Deterius nihilo dominae ius esse; rogabat
Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.
70 Prorsus iucunde coenam producimus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum, ubi sodulus hospes
Paene macros arsit dum turdos versat in igni:
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Vulcano summum properabat lambere tectum.
75 Convivas avidos coenam servosque timentes
Tum rapere atque omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos

apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente." — *accipio*] istam comparationem. — *caput et movet*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *miniteris*] Codd. fluctuant inter *miniteris* et *minitaris*. Sententia autem causam habet, cur Sarmentus adversarium terribilem fore dicat, nisi cornu esset exsectum. — *At*] At ne quaeras cur alterum ita comparaverit cet. — *Campanum*] „Hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus est, ut capitis temporibus magnae verrucae innascantur in modum cornuum." *Comm. Cruq* — *iocatus*] Cic. de orat. II, 59, 239: „Est etiam deformitatis et corporis vitiorum satis bella materies ad iocandum." — *Cyclopa*] Epist. II, 2. 125. Saltare cum accus. ut ludere cum acc. est saltando exprimere; Vell. Pat. II, 73 „Glaucum saltare", etiam passive ut Ovid. Trist. II, 519: „Et mea sunt populo saltata poemata saepe." Ante Augustum sic usurpatum verbum non videtur. — *catenam*] Fugitivi et ostiarii plerumque catenati erant; sed vide ad v. 55. — *nihilo*] bisyllabum est. — *una libra*] Servis quotidie quaternae, vel quinae farris libraae dari solebant. Saepe tamen probabile est factum esse ut fame pressi aufugerent servi. — *producimus*] Praeferendum putavi praesens tempus; cfr. v. 25. 35. Alii ex codd. *produximus*. — *Beneventum*] A Caudio distabat XII. M. P. Ibi in cauponis hospitium devertisse videntur. — *macros turdos*] iam verno tempore. Construe sic: *hospes paene arsit, dum versat* cet. Et ipse hospes i. e. caupo paene correptus est flammis nec video causam cur cum *Orellio*, aliis hospitem s. cauponem pro domo eius s. caupona dictum putemus. Verba certe *lambere tectum* nihil ut ita credamus cogunt. Versus quaedam perturbatio ipsam rem quodammodo imitatur; insequentes duo non sine iocosa quadam epicae gravitatis aemulatione sunt. — *notos*] nimirum patrii montes sunt Horatii. —

Ostentare mihi, quos torret Atabulus et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
80 Villa recepisset lacrimoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto; somnus tamen aufert
Intentum veneri; tum immundo somnia visu
85 Nocturnam vestem maculant ventremque supinum.
Quattuor hinc rapimur viginti et milia rhodis,
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,

Atabulus] perniciosus ventus, nunc *Altino* nominatus. — *erepsemus*] cf. Sat. I, 9, 73. II, 3, 169. II, 7, 68. vide ad Carm. II, 2, 2. — *Trivici*] „oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam devertit.“ *Schol.* Villa Trivicana non videtur esse amici cuiusdam, sed vel parochi vel cauponis. Trivicum nusquam praeter h. l. commemoratur; est autem secundum Romanellium locus qui nunc appellatur *Civita* prope hodiernum *Trivico*.

V. 87. *versu dicere*] Ad exemplum Lucilii, cuius versus exstat: „Servorum est festu' dies hic, Quem plane hexametro versu non dicere possis“; et aliorum, etiam Graecorum. Equum tuticum vel Equotuticum significari male scribunt scholiastae; nimirum Maecenas comitesque a recta via septentriones versus declinassent et ex Apulia, quam iam intraverant, rursus in Campaniam deflexissent; deinde cum Benevento tertio demum die Canusium pervenirent, et ita quidem ut primam noctem in Trivicana villa, alteram in hoc oppidulo transigerent, duobus primis diebus tantum XXII. M. P. confecissent, tertioque diei XLII reliquissent; id quod factum esse nequit et per totam itineris faciendi rationem et quia uno iam altero die XXIV. M. P. se confecisse dicit Horatius v. 86. Hoc quoque accedit quod Equi Tutici vel Equotutici nomen, si *u* littera longa est — id quod veri simile est — versu non excluditur. Apponam verba Walckenarii, qui de locis Horatianis dignus est qui legatur: „Les itinéraires anciens indiquent deux routes pour traverser les montagnes en se rendant à Brindes. L'une par *Equus Tuticus* ou *Equus Magnus* (*Fojano*) et *Civitas Serdonis* (*Ordona*), l'autre route par *Eelano* (Bonito), *Aquilonia* (*Cairano*); *Venusia* (*Venouse*), la patrie de notre poète. Nos voyageurs ne prirent aucune de ces deux routes, mais ils suivirent un chemin plus court, qui circule dans les montagnes et qui se trouve tracé sur les grandes cartes topographiques du royaume de Naples. Ce chemin se dirige en sortant de Bénévent sur Montefusco; il passe par Paparici et Mirabella, tourne la haute montagne nommée Capo di Diavolo et conduit à un lieu nommé *Trevico*, qui est le *Trivicum* mentionné dans la satire d'Horace.“ Et: „Si en partant de Trevico on se dirige sur Brindes, on ne trouve dans ces vallées profondes d'autre route praticable et facile que celle qui conduit à Ascoli ou *Asculum*, et cette ville est juste à vingt-quatre milles romaines de distance de Trevico.“ Itaque suspicatur oppidum significatum esse *Asculum* et scribit: „Ce n'est pas la difficulté de prononcer le nom de cette ville, ni de le faire entrer dans un vers qui fait dire à Horace qu'on ne peut la nommer; il est évident que par cette réticence il fait une plaisanterie bouffonne, sur la signification de *culum* qui termine le nom qu'il s'abstient d'écrire.“ Et deinde: „Lorsqu'il (Capmartin de Chaupy) visita cette ville (Asculum), on était obligé d'aller, au moyen de bêtes de somme, chercher l'eau qui jaillit d'une source au pied de la

Signis perfacile est: venit vilissima rerum
Hic aqua, sed panis longe pulcherrimus, ultra
90 Callidus ut saleat humeris portare viator;
Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urna
Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hinc Varius discedit moestus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
95 Carpentes iter et factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior, via peior ad usque
Bari moenia piscosi; dein Gnatia Lymphis
Iratis exstructa dedit risusque iocosque,
Dum flamma sine thura liquescere limine sacro
100 Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella,
Non ego; namque deos didici securum agere aevum,
Nec si quid miri faciat natura, deos id
Tristes ex alto coeli demittere tecto.
Brundusium longae finis chartaeque viaeque est.

montagne. Les environs produisaient de beau froment et on y mangeait de très-bon pain.". Sed de hac quoque sententia licet dubitare, ita ut nihil habeas quod pro certo vendere audeas. — *signis*] non litteris, sed iis signis quae statim adduntur. — *Canusi*] distat a Benevento LXIV. M. P.; nunc *Canasa*. — *qui locus*] In hoc loco ne erres compara Carm. IV, 2, 5, C. S. 9, qui hoc quidem differunt, quod nomen quocum relativum coniungendum est praecedit; sed cf. Zumpt. gr. §. 372. — *Rubos*] Rubi (nunc *Ruvo*) a Canusio distabant XXIV. vel alio auctore XXX. M. P. — *Bari*] Barium (nunc *Bari*) ad mare situm, a Rubis distans XXI. M. P. — *Gnatia*] populari forma pro *Egnatia;* oppidum fuit a Bario remotum XXXVII. M. P., quod cum dulci aqua careret iratis Lymphis conditum dicitur. Est hodie *Monopoli* secundum Romanellium, *Torre d'Annazo* secundum Walckenarium. Incipiebat ibi via Egnatia. Lymphae latinum nomen Nympharum. De hoc oppido Plin. N. N. II, 111: „In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum protinus flammam existere." — *Iudaeus Apella*] Apella libertini nomen. Iudaeis ab Augusto concessum est ut in regione Transtiberina habitarent. Dicit igitur, eiusmodi miraculis neminem fidem posse habere nisi credulum magicaeque arti deditum Iudaeum. Plin. H. N. XXXI, 1: „Eat et alia magices factio a Moyse et Iamne et Iotape Iudaeis pendens, sed multis milibus annorum post Zoroastrem." — *Brundusium*] ab Egnatia distabat XLIV. M. P. Nunc Brindisi. Totius viae longitudinem Walckenarius esse dicit CCCLXXVII. M. P., et iter confectum est quattuordecim diebus. Orellius contra quindecim dies itineris fuisse vult, nam Beneventi (v. 71) quoque Maecenatem comitesque pernoctasse suspicatur.

Satira VI.

Non, quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus
Olim qui magnis legionibus imperitarent,
5 Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos ut me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus; persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum

Satira VI.

Qui recte rationem consideraverit, qua poeta satiras suas oriri ipse dixit Sat. I, 4, 134—139, is non mirabitur alteram ex altera quasi nasci. Sic haec sexta ex quinta orta videtur. Ibi enim cum comitem se et convictorem Maecenatis publice proposuisset, iterum expertus est quod olim in Asia et Graecia cum tribunus legioni praeesset, invidiam homines recte de aliis iudicare non pati, plurimis eos qui a magnis viris diligerentur magnique haberentur importunos videri ac superbos, quia parentum et conditionis qua essent nati obliti magna capiere auderent. Iam quid ipse sibi de hac re persuaserit, ingenue hac satira profitetur. Etenim „etiamsi tu, inquit, Maecenas hominem non maiorum sed sua dignitate recte solea iudicare, populus tamen genus et nobilitatem maxime spectat; quare stulti est ibi sese inferre ubi importunum et alienum quisque perspiciat. Exemplum praebet Tillius, qui cum omnibus sui similibus iniquum populi iudicium ipse provocat neque aliorum se exemplo recte potest excusare (v. 44).“ Hanc generalem sententiam altera deinde parte ad se adhibet. Immerito se ait invidia hominum carpi, nunc maxime cum Maecenati sese non unquam obtruderit ipse sed ab amicis commendatus propter virtutes placuerit et vocatus venerit (v. 64). Quas virtutes cum patris sapienti educationi debeat (v. 88), tantum abesse, ut paternum se pudeat, ut ne nobilissimos quidem eorum loco accipere velit. Nobilitate enim generis nihil nunc effici nisi molestias et curas, veram libertatem non augeri sed imminui; nunc se parvis parentibus ortum multo vivere felicius et liberius quam alios permultos nobilissimis maioribus immerito superbientes. Scripta est satira eodem anno quo iter Brundusinum factum et quinta satira composita est.

V. 1. *Maecenas*] vide ad Carm. I, 1, 1. — *Lydorum quidquid*] Sic Epod. 5, 1. Ovid. Met. X, 18. De Lydis vide Herod. I, 94. — *avus*] collectivi vocabuli singularis numerus pro plurali positus; avi enim omnino maiores sunt, ut apud Ovidium Fast. II, 30: „Hoc apud intonsos nomen habebat avos.“ Id. Met. IX, 491. XV, 425. — *imperitarent*] In codd. etiam *imperitarint* et *imperitarunt*; utrumque falsum. — *magnis legionibus*] Sall. Cat. 53: „Saepenumero parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse.“ Etiam apud Livium X, 5 *legiones* sunt Etruscorum, ut Bruttiorum et Lucanorum VIII, 24. — *naso*] Sat. II, 8, 64. Plin. H. N. XI, 37, 59: „Novi mores subdolae irrisioni dicavere nasum.“ — *ingenuus*] Suet. Octav. 74: „Valerius Messalla tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab Augusto coenae, excepto Mena sed asserto in ingenuitatem.“ Vide supra p. 1 adn. 4. — *Tulli*] Servii Tullii, de quo Liv. IV,

10 Multos saepe viros nullis maioribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos;
Contra Laevinum, Valeri genus, unde superbus
Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse notante
15 Iudice quo nosti populo, qui stultus honores
Saepe dat indignis et famae servit ineptus,
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
Nos facere a vulgo longe longeque remotos?
Namque esto, populus Laevino mallet honorem
20 Quam Decio mandare novo, censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus:
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru
Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
25 Sumere depositum clavum ferique tribuno?
Invidia accrevit, privato quae minor esset.
Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus et latum demisit pectore clavum,

3. — *Laevinum*] „Hic P. Valerius Laevinus adeo foedis ac proiectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra quaesturae dignitatem.“ *Schol.* — *unde*] vide ad Carm. II, 12, 7. — *pulsus fugit*] Olim male praetuli alteram lectionem *fuit*; nunc video, recte de h. l. iudicasse Madvigium: „patet Horatium liberius praesenti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in brevi rei praeteritae significatione per pronomen relativum interiecta. Non dubitabimus igitur, quin idem Horatius susus sit post coniunctionem *cum*, praesentisque *sit* temporis *donat* in Sat. I, 2, 56 et *edormit* in Sat. II, 3, 61.“ cf. Tib. II, 4, 55: „Quidquid *habet* Circe, quidquid Medea veneni.“ Ovid. Met. VII, 290. — *licuisse*] Licere verbum locum habet in rebus venalibus; quare vilissimo mancipio negat meliorem fuisse. — *quo nosti*] Attractio Graecis usitatissima. — *imaginibus*] vide p. 143. — *Decio*] homini novo, sed probo. Non certus quidam Decius cogitandus neque Appius; significantur homines, quales Decii erant, et severi Censores, qualis olim Appius. — *vel merito*] sc. me moveret censor, quia senatoria dignitas natalibus meis parum convenire videretur. Genus et natales nemo potest magis mutare quam cutem; inde *in propr. non pelle quiess.* ex proverbio. — *Sed*] Quod quamquam verissimum est, omnes tamen, nobiles et ignobiles, Gloriae currum quasi triumphalem (*fulgente*) sequuntur. cf. Epist. II, 1, 177.

V. 24. *Tilli*] „Tillius hic senatu motus est a Caesare quasi Pompeianus; occiso vero Caesare recepit latum iterum clavum, id est, senatorium dignitatem, et tribunus militum factus est.“ *Comm. Cruq.* Tribuni quattuor primarum legionum habebant ius lati clavi. Aliis tribunum plebis Tillium fuisse probabilius videtur. — *nigris pellibus*] Senatorum calcei hoc differebant ab aliorum, quod quattuor nigris corrigiis in medio crure ligabantur ac praeterea ad talum addebatur lunula, quae litteram C (Centum Senatores primi) for-

Audit continuo: Quis homo hic est? quo patre natus?
30 Ut si qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Ut cupiat formosus, eat quacunque, puellis
Iniiciat curam quaerendi singula, quali
Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
Sic qui promittit cives, urbem sibi curae,
35 Imperium foro et Italiam et delubra deorum,
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnes mortales curare et quaerere cogit.
Tunc Syri, Damae aut Dionysi filius, audes
Deiicere e saxo cives aut tradere Cadmo?
40 At Novius collega gradu post me sedet uno;
Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paulus
Et Messalla videris? At hic, si plostra ducenta
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit
Cornua quod vincatque tubas; saltem tenet hoc nos.
45 Nunc ad me redeo libertino patre natum,
Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor, at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non ut forsit honorem
50 Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum,
Praesertim cautum dignos assumere prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc

ma redderet. Calcei ipsi albi aut purpurei erant. — *Barrus*] Sat. I, 4, 140. — *Tunc Syri*] Dicit aliquis ex populo. Tria nomina hic coniuncta servorum sunt. — *Cadmo*] „Cadmus dicitur eo tempore fuisse carnifex notae crudelitatis.“ *Schol.* Necandos qui tradunt cives, quaestores sunt rerum capitalium. — *Novius*] Respondet ignobilis ille, libertinus et tamen munere maiore fungens: „At collega meus Novius uno gradu deterior est me; nam cum ego sim libertino patre natus, ille ipse libertinus est.“ Res metaphorice sumpta est a theatro et ordinibus. — *Hoc tibi*] Horatii sunt Novio respondentis, cuius etiam insequentes versus sunt, quibus quam parvis saepe rebus multitudinis iudicium nitatur acerbe ostenditur. — *Concurrantque*] De part. *que* bis transposita vide ad Carm. II, 7, 25. — *Foro*] In foro habebantur laudationes funebres, quibus habitis mortui in Campo cremabantur. — *magna sonabit*] cf. Sat. I, 4, 44. Iuven. VII, 108: „Ipsi magna sonant.“ Valer. Fl. III, 198: „Opheltem vana sonantem.“

V. 45. *libertino patre natum*] Repetitio egregie imitatur continuos adversariorum clamores. cf. Carm. I, 35, 15. Ovid. Met. I, 325 sq. VIII, 628 sq. — *convictor*] Ovid. ex Pont. IV, 3, 15: „Ille ego convictor (tibi) densoque domesticus usu.“ Et confer epistolam Augusti supra p. 11. — *forsit*] Huius formae praeter h. l. nullum reperitur certum exemplum; quamquam de ea dubitari nequit, quoniam Priscianus p. 1015 in libris Horatii ita se legisse testatur. — *am-*

Me possim, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit; optimus olim
55 Virgilius, post hunc Varius dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat plura profari;
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
60 Sed quod eram narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca; abeo, et revocas nono post mense iubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro sed vita et pectore puro.
65 Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta, velut si
Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
Si neque avaritiam neque sordes aut mala lustra
Obiiciet vere quisquam mihi, purus et insons,
70 Ut me collaudem, si et vivo carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
Quo pueri magnis e centurionibus orti,
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,

bitione] Haec tria verba coniuncta unius adiectivi locum explent; Graeci participium ὄντας adderent; nam tanquam accusativus sunt. — *possim*] Coniunctivus ad exprimendam modestiam recte positus est. Codices habent praeterea *possum*, et Comment. Cruq. *possunt*. — *casu*] Vide quanta vi hoc nomen primam sententiae partem et arsim occupaverit. — *quid essem*] Animadverte quam sit hoc diversum a *quis essem*. — *prohibebat profari*] Zumpt. §. 544. — *Satureiano*] Steph. Byz. v. Σατύριον· χώρα πλησίον Τάραντος. Fertilissima ea regio est. Neque temere magno quasi hiatu dixit *Sat. caballo*. Epist. I, 7, 88. De toto loco vide supra p. 7 sq. — *vita et pectore*] Ad Horatium ipsum, non ad patrem haec sunt referenda; etenim ipsius poetae ignobilitas generis poni debuit contra innocentiam vitae. — *Flavi*] Flavius fuit ludi magister, qui arithmeticen imprimis docebat, scilicet eam artem quae lucelli cupidis hominibus prae reliquis ad verum humanitatem informantibus exoptata videbatur. — *magni*] quales sibi videbantur in parvo oppido. — *loculos tabulamque*] Ex Iuven. X, 116: „Quisquis adhuc uno partam colit aere Minervam, Quem sequitur custos angustae vernula capsae" intelligimus, pueros qui ludum peterent secum habuisse paedagogos capsam cum libris et chartis tabulamque portantes. Iam eam *loculi* nil differant a *capsa*, utpote quae loculos contineret, non sine acerbitate significatur, nobilium istorum centurionum nobiles illos ipsos tulisse capsam tabulamque, non habuisse paedagogos. Non magnam enim impensam contulerunt isti homines in puerorum educationem; quare in eum ludum pueros mitte-

75 Ibant octonis referentes Idibus aera,
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos. Vestem servosque sequentes
In magno ut populo si qui vidisset, avita
80 Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? Pudicum,
Qui primus virtutis honos, servavit ab omni
Non solum facto verum opprobrio quoque turpi,
85 Non timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
Mercedes sequerer; neque ego essem questus: at hoc nunc
Laus illi debetur et a me gratia maior.
Nil me poeniteat sanum patris huius; eoque
90 Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio; nam si natura iuberet
A certis annis aevum remeare peractum
95 Atque alios legere ad fastum quoscunque parentes
Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens

bant, ubi minimo pretio litteraturam possent discere. Hoc dicitur v. 75. Nam octonae idus sunt eorum mensium, qui singulis annis scholis habendis destinabantur. Feriae quadrimestres erant per menses aestivos, nam a Iulio ad Octobrem scholae cessabant. *Aera* haud dubie sunt didactrum, quod singulis mensibus solvebatur, satis parvum. His igitur hominibus nomine fortasse nobilibus, animo ignobilibus opponit poeta patris sui libertini hominis eximium de filio bene educando curam.

V. 76. *est ausus*] nam pauper erat. — *in magno ut populo*] h. e. ut in magno populo, in magna urbe decet. Referenda haec sunt ad vestem et servos; nam Venusiae nobilium etiam qui videbantur filii deterioribus vestibus utebantur ac sine servis in ludum mittebantur. Alii sic explicant: quatenus id fieri poterat in tanta hominum aliud agentium multitudine, in qua etiam melius vestiti veluti latent atque in paucorum oculos incurrunt; non recte, opinor. — *avita*] cf. supra v. 10. Liv. IV, 3, 12. — *qui primus*] Zumpt. §. 372. med. — *coactor*] vide supra p. 2. — *at hoc*] „Comici poetae antiqui *hoc* dixerunt, ut causam designarent, pro *ideo*, *propterea*, ut graecum τῷ. Idque rursus in usum revocarunt scriptores aevi Augustei et recentiores. Apud Ciceronem nullum exstat exemplum.“ *Hand.* Turs. III. p. 92. cf. supra 41. 52. — *dolo*] culpa, ut apud Ictos. — *ad fastum*] Haec verba *ad fast. quosc. par.* cum non magis ad optandi quam ad legendi verbum referenda sint, interductus ponendi non sunt. Constructio similis est Epod. 2, 37. Sat. I, 4, 2. I, 10, 15. — *fasci-*

Iudicio vulgi, sanus fortasse tuo, quod
Nollem onus haud unquam solitus portare molestum.
100 Nam mihi continuo maior quaerenda foret res
Atque salutandi plures, ducendus et unus
Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
Exirem, plures calones atque caballi
Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto
105 Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos;
Obiiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tilli,
Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
Te pueri, lasanum portantes oenophorumque.
110 Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator,
Milibus atque aliis vivo. Quacunque libido est,
Incedo solus, percontor quanti olus ac far;
Fallacem Circum vespertinumque pererro
Saepe forum, adsisto divinis, inde domum me
115 Ad porri et ciceris refero laganique catinum;

bus et sellis] Summorum honorum insignia; honesti sunt nobiles, qui honores gessere in republica. Plin. XVIII, 3, 4: „Honestis manibus (imperatoriis) omnia laetius proveniunt.“ — *tuo*] Maecenatis, qui ipse senatorium ordinem sprevit. — *haud unquam*] „Non dicunt veteres Latini *non quidquam*, *non usquam*, *non ullum* sed *haud quidquam*. Recentiori demum tempore Plinii negligentior exstitit usus.“ *Hand.* Turs. III. p. 18 sq. — *salutandi*] Cic. Fam. IX, 20 fin.: „Mane salutamus domi et bonos viros multos cet.“ Utrumque tamen officium est magnorum virorum, et alios salutatum ire et salutantes domi accipere; utrumque eodem verbo significatur. Quid igitur discrimen faciamus, ubi Horatius non statuit? Cic. ad Att. XIV, 20 fin.: „Eram continuo Piliam salutaturus, deinde ad epulas Vestorii cet.“ — *curto*] Carm. III, 24, 64. Pers. IV, 52: „curta supellex.“ — *peregreve*] vide ad Sat. I, 4, 96. — *Sordes*] cf. v. 68. Sat. II, 5, 105: „Tillium hunc et supra increpuerat, quod senatoriam dignitatem accepisset, non sufficiens ei censu nec moribus.“ *Schol.* Populus tamen, qui credere non potest, hominem praetoria dignitate iusta rerum copia carere, cum tam exiguo comitatu cinctum vidit Tillium, sordidum hominem habet. — *Tiburte via*] a porta Esquilina ad Tibur ducente. Exiguum iter facturus tamen Tillius sordidus instrumenta culinaria secum habet. — *lasanum*] Tillius obscuro loco natus magnos hospites, in quorum villis pernoctare posset, non habuit; iam cum propter paupertatem diversoria quam maxime vitare deberet, quae necessaria viderentur, domesticum vinum, panem, salem, oleum cum vasis coquinariis servis imposuit. Lasanum enim olla culinaria est, non vas vel sella exonerandae alvo. — *milibus atque aliis*] Notanda duplex comparativi constructio. Alia milia sunt multi alii, qui eodem honorum studio ducuntur quo Tillius.

V. 113. *Circum*] ubi semper erant multi circulatores, mathematici, sortilegi, alii id genus. — *divinis*] vide ad Carm. III, 27, 10. — *laganique*] „Lagana sunt placentulae quaedam vulgares quasi membranulae compositae, quae cum pipere et li-

Coena ministratur pueris tribus, et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet, adstat echinus
Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.
Deinde eo dormitum non sollicitus, mihi quod cras
120 Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se
Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam iaceo; post hanc vagor, aut ego lecto
Aut scripto quod me tacitum iuvet, ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
125 Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio rabiosi tempora signi.
Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est
Vita solutorum misera ambitione gravique;
130 His me consolor victurum suavius ac si
Quaestor avus pater atque meus patrunsque fuisset.

quamine conditae depromi solebant ad coenam moderatam et parabilem." *Comm. Cruq.* — *pueris tribus*] Nobis satis magnus videtur numerus, Romanis parvus. Plin. H. N. XXII, 10: „C. Caecilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quattuor milia centum decem." — *lapis albus*] ex vulgari marmore factus; in hac quoque re ingens fuit luxuria Romanorum. — *pocula duo*] alterum ad vinum, alterum ad aquam. — *echinus*] vas fuisse videtur, in quo calices lavantur. Comm. Cruq. „Echinum dixit vas salis in modum echini marini; alii ampullam vitream, alii lignum dicunt cum uncinis, in quo ponuntur calices, alii ampullam scorteam iuxta illud Lucilii: *echinus Cinnabari infectus.*" — *cum patera guttus*] utrumque ad libationes faciendas. — *Campana*] Sat. II, 3, 144. Fictilis ac vilis supellex. — *Marsya*] „Marsya statua erat pro Rostris, ad quam solebant convenire causidici, qui lites et negotia tractabant et componebant." *Comm. Cruq.* Et idem: „Minor enim Noviorum ad hanc statuam turpissime fenerabatur summo mane, quare iocatur Horatius inquiens, Marsyam alteram habere manum erectam ad depellendum Novios, quod eorum feneratorum impudentiam non posset sustinere." — *Natta*] Sordidissimus homo oleo ungebatur ex lucernis detracto. Sat. II, 2, 59. II, 3, 125. — *rabiosi tempora signi*] Non significantur dies caniculares, sed tempus meridianum, quo solis aestus est acerrimus et quasi in rabiem agit. Haec unice vera lectio miro modo in recentioribus editionibus posthabita est antiquissimi Codicis Blandinii et unius Gothani (qui pessimus esse dicitur) interpolationi *fugio Campum lusumque trigonem.* Trigon quidem genus fuit pilae minimae, inde nominatae quod a tribus iactabatur ludentibus et ita dispositis, ut trianguli formam efficerent. Sed obscure dictum *lusum trigonem* pro *lusum* (vel ludum) *trigonis;* deinde vehementer est dubitandum, num hac aetate trigonis nomen iam usurpatum fuerit, cum ante Martialem nusquam legatur. Veterem esse corruptelam patet, ortam fortasse ex glossa in margine explicandi loci causa addita. Veram lectionem tuetur etiam perantiquus codex Barcellon. Hauthalii. — *quaestor*] Primus hic maiorum honorum, ad quem qui nobili loco essent nati plurimi pervenerunt. Quaestura igitur generis nobilitas satis explicatur.

Satira VII.

Proscripti Regis Rupili pus atque venenum
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
5 Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas,
Durus homo atque odio qui posset vincere Regem,
Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,

Satira VII.

Facete describit Horatius litem quam Persius quidam Clazomenius P. Rupilio Regi apud Brutum in Asia imperium tenentem olim intenderat. Cui rei probabile est ipsum interfuisse Horatium. Summa autem lepidae narrationis videnda est in festiva ratione qua Rupilii cognomen luditur. Ac veri simile est, primam hanc esse inter Horatii satiras, scriptam haud ita multo post quam ex Macedonia in Italiam poeta reversus esset. Nam quis credat levissimam illam rem sex septemve annis post ita divulgatam etiam fuisse, ut nota omnibus et lippis et tonsoribus dici posset? Deinde vehementer cavendum est, ne quis Bruti levem aliquem contemptum in satira inesse putet indeque posteriorem annum quasi natalem velit efficere. Horatio Bruti memoria semper sacra fuit, etiam cum omnino deditus esset Maecenati Octavianique partibus. cf. Carm. II, 7. Epist. I, 20, 23. Turpe sane facinus fuisset, si Horatius a. 718, quo alii putant scriptam satiram, quinto anno post reditum in Italiam, Brutum oblique tangere ausus esset, turpius etiam quam si idem fecisset anno iam 713. Ne in tricesimo quarto quidem versu quidquam inest maligni aut contumeliosi in Brutum aut caedem Caesaris; sed salse dicta ea sunt in Regem Rupilium, quibus etiam simplicissimus Brutoque deditissimus quisque vel praesente Bruto innocenter uti potuit. Attamen non recte videntur iudicasse qui inter praestantissimas satiras hanc quoque habendam arbitrati sunt.

V. 1. *Regis Rupili*] P. Rupilius Rex Praenestinus, eques Romanus a. 702 magister publicanorum in Bithynia fuerat; deinde a. 711 Romae praetor factus sed Octaviano auctore proscriptus ad Brutum confugit in eiusque comitatum receptus est. cf. v. 25. Consulto Horatius cognomen in priore loco posuit, quo certamen aliquod oriretur inter proscriptum et Regem. — *Persius*] Clazomenius fuit, patre Asiatico, matre Romana; inde hybrida dicitur. Iam si quid licet divinare de hac lite, Persium cogita mercaturam fecisse frumentis colligendis ac divendendis cf. v. 4; id quod probabile fit ex contumeliae genere quo v. 24 sqq. utitur Persius. Rupilio, olim magistro societatis Bithynicae reique frumentariae fortasse perito, Brutus, ut videtur, colligendi emendique frumenti negotia mandaverat; quae cum ille exerceret, facile fieri potuit ut cum Persio negotiatore de commodis vel incommodis exercitus Brutiani litigaret. — *lippis*] Admodum frequens Romae lippitudo fuit; iam cum ii qui ex oculis laborarent certa negotia sequi non possent, in medicinis, quo illinendorum oculorum causa conveniebant, diutius sedebant et confabulabantur. Tonsores autem etiam antiquos loquacissimos fuisse, quid mirum? Sic Aristoph. Plut. 337: „καί τοι λόγος γ' ἦν, νὴ τὸν Ἡρακλέα, πολὺς Ἐπὶ τοῖσι κουρείοισι τῶν καθημένων, Ὡς κτλ.“ Plaut. Amphitr. IV, 1, 5: „In medicinis, in tonstrinis, apud omnes aedes sacras Sum defessus quaeritando.“ — *confidens*] cf. Cic. Tusc. III, 7, 14. — *tumidusque*] Carm. IV, 3, 8. Sat. II, 5, 98.

Sissennas, Barros ut equis praecurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque
10 Convenit; hoc etenim sunt omnes iure molesti,
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit: inter
Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
15 Summa fuit; duo si discordia verset inertes
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco, discedat pigrior ultro
Muneribus missis. Bruto praetore tenente
Ditem Asiam, Rupili et Persi par pugnat, uti non
20 Compositum melius cum Bitho Bacchius. In ius
Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam; ridetur ab omni
Conventu: laudat Brutum laudatque cohortem,
Solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubres
25 Appellat comites, excepto Rege: canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse; ruebat

II, 3, 213. A. P. 94. — *Sissennas, Barros*] homines maledicos ac mordaces. — *equis albis*] „quasi quadrigis triumphalibus incederet.“ *Schol.* Albi enim equi nobiliores sunt „quod victores in triumpho albis equis vectari solebant.“ Erasm. Adag. I, 4, 21. cf. Hom. Il. X, 437. Liv. V, 23.

V. 9. *Ad Regem redeo*] Exspectas poetam hinc Rupilii quoque accuratam aliquam morum descriptionem additurum esse; sed frustra, nimirum ne primus versus dilatatus redire videretur. Quare non diffiteor, durum hanc mihi videri redeundi rationem; qua cur opus fuerit nihil video. — *molesti*] difficiles, quorum alter alteri non cedit. Qui comparantur cum hominibus fortitudine paribus et usque ad mortem pugnantibus; quorum exempla sunt Hector et Achilles. Alia ratio est hominum pugnantium, quorum alter fortis, alter ignavus est; qualis dicuntur fuisse Diomedes et Glaucus, quamquam Glaucus apud Homerum Il. VI, 119 sqq. ignavus non est. Tota autem haec comparatio vitiosa quadam ubertate non caret; neque grata est haec orationis negligentia, qua inchoata narratio (v. 9) statim relinquitur. Versu enim decimo octavo de integro iterum inchoatur; nam quis sic coniungat: „postquam nihil inter utrumque convenit, Bruto praetore tenente Ditem Asiam Rupili et Persi par pugnat?“ — *inter atque inter*] Epist. I, 2, 12. Liv. X, 7, 1. Cic. de amic. 25, 95. De *atque* particula vide ad Epod. 17, 4. — *versèt*] Sat. II, 3, 249. II, 7, 94. Alii ex codd. *vaset*. Passim haec verba inter se commutantur a librariis.

V. 20. *Compositum*] par. „Bithus et Bacchius gladiatores optimi illis temporibus fuerunt, qui cum multos interemissent, commissi inter se mutuis vulneribus conciderunt.“ *Schol.* — *ridetur*] impersonaliter; non Persius. Rident omnes propter acutam et salsam rei expositionem. Deinde nihil video tumidarum metaphorarum et ridiculae ἀντιθέτου in imaginibus quibus usus esse dicitur Persius. Negotiatori, praesertim agricolae qui magna habuit latifundia illa cum sola

Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Praenestinus salso multoque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia, durus
30 Vindemiator et invictus, cui saepe viator
Cessisset magna compellans voce cuculum.
At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat: Per magnos, Brute, deos te
Oro, qui reges consuesti tollere, cur non
35 Hunc Regem iugulas? Operum hoc, mihi crede, tuorum est.

Satira VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus scamnum faceretne Priapum

et stellis et Cane comparatio haud dubie facillima fuit. — *fertur quo*] ubi densissima est silva. — *multoque fluenti*] Virg. Georg. III, 28. — *expressa arbusto*] cf. Epist. II, 1, 146. Solebat probro obiici vindemiatoribus, si cuculus eos deprehendisset putantes vineam. Quare viatores si quos vindemiatores sero putantes conspexissent, cuculum clamantes illis conviciari solebant. Quibus conviciis vindemiatores dure satis et rustice respondebant. Rupilius igitur salsis cavillationibus Persii rustica et dura convicia obiicit, ita ut Graeci lepore omnino et facile superetur. — *vindemiator*] pronuntia quattuor syllabis; vide ad Carm. II, 4, 41. — *Regem*] Ambiguitatem quae inest in cognomine Regis nos imitari non possumus.

Satira VIII.

In Esquiliis magnum olim pauperum hominum sepulcretum fuit: qui locus a Maecenate, ad quem nescimus qua ratione his temporibus turbulentis et incertis pervenerat, in amoenos hortos commutatus magnoque aedificio, quam turrim Maecenatianam vocarunt (Carm. III, 29, 9 sq.), ornatus est. In hoc igitur loco etiam ante quam perfecti omnino essent horti Priapi, fertilitatis dei, statua ficulnea posita erat. Quare quasi deum ipsum hac satira narrantem audimus, quam saevas artes ibi a Canidia cum Sagana socia exerceri viderit, quo terrore ac pudore correptus ipse sit, qua denique iocosa ratione veneficas fugaverit. Proxime igitur hoc carmine tangitur Canidia, de qua vide Epod. 5, 43; a quo haec satira ita differt, ut cum in utroque carmine terribiles insanarum mulierum magicae artes tanquam a testibus describantur, illud triste et acerbum, hoc iocosum ac lepidum sit. De tempore huius satirae hoc tantum dici potest, scriptam eam esse ante Epod. 17; reliqua quae viri docti excogitarunt, lubrica sunt ac debilia. Etenim quis inveniat, satira utrum scripta sit antequam Horatius a Maecenate acceptus sit an postea? Quamquam altera opinio, qua postea scripta dicitur, mihi quoque magis videtur probabilis esse. Alii ad a. 715, alii ad a. 719 vel 720 retulerunt; fuit etiam qui a. 714 satiram scriptam putaret, nullis tamen praesidiis munitus.

V. 1. *inutile lignum*] Lignum ficulnum fragile atque ad omnia ferme inutile; inde Graecis quoque σύκινος ἀνήρ, συκίνη γνώμη, συκίνη ἐπικουρία. Vide Passow s. v. σύ-

Maluit esse deum; deus inde ego, furum avibusque
Maxima formido: nam fures dextra coërcet
5 Obscoenoque ruber porrectus ab inguine palus:
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis eiecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca;
10 Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat, heredes monumentum ne sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus atque
15 Aggere in aprico spatiari, quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum;
Cum mihi non tantum furesque feraeque suetae

χινος. — *facereine*] vide ad Carm. II, 7, 25. Similiter Vertumnus apud Propertium IV, 2, 59: „Stipes acernus eram properanti falce dolatus.“ — *eiecta cadavera*] Becker. Gall. T. II. p. 293: „Allgemeine Begräbnissplätze für alle Klassen gab es zu keiner Zeit. Wer irgend die Kosten bestreiten konnte, der wählte oder erwarb sich einen Platz ausserhalb der Stadt und zwar an den frequentesten Stellen, namentlich an grossen Landstrassen, wo ein Familienbegräbniss angelegt wurde. Nur für die niedrigste Klasse, für Sclaven und Verurtheilte war der gemeinschaftliche Begräbnissort bis auf August am Esquilinus.“ — *cellis*] miseris servorum cubiculis. — *arca*] Est sandapila, feretrum mortuorum, quo plebeiorum atque damnatorum cadavera portabantur. — *Pantolabo*] „Mallius Pantolabus scurra et Cassius Nomentanus nepos cum omnia bona sua comissando vorassent, ita ut privata sepulcra habere non possent, in Esquiliis publicis sepulti sunt. Mallius autem Pantolabus dictus est, quod ab omnibus acciperet postquam sua omnia comedisset.“ *Comm. Cruq.* cf. Sat. I, 1, 102. II, 1, 22. II, 3, 224. Acerbissima igitur contumelia Priapus dicit, nepotes illos constanti profusione ingens sibi hoc sepulcrum parasse inter pauperes et servos; quod cum dis Manibus consecrassent ne ad heredes transiret prohibuisse. Scilicet heredes nihil omnino acceperunt. Illi autem decoctores etiam tum erant inter vivos. Sic intellige locum; in pauperes et servos inepta esset contumelia. — *cippus*] In sepulcris columna posita indicare solebat, quantum spatium dis Manibus consecratum esset; veluti IN. AG. P. XII. IN. FR. P. XXIV. Hic locus ab ignoto quodam homine in hunc usum consecratus pro multitudine hominum quibus destinatus erat ingens fuisse videtur; id quod salsissime ad nepotes transfertur a poeta. — *Heredes*] Solita haec formula: H. M. H. N. S. (hoc monumentum heredes non sequitur). — *salubribus*] Quare Octavianus „aeger in domo Maecenatis cubabat.“ Suet. Oct. 72. — *aggere*] Est agger Tarquinii Superbi, a porta Esquilina usque ad Collinam, unde prospectus patebat in Esquilias. Cic. de Rep. II, 6: „ut unus aditus, qui esset inter Esquilinum Quirinalemque montem, *maximo aggere obiecto*, fossa cingeretur vastissima.“ — *quo*] ex quo. Bentleii coniectura *qua* facile caremus. Insequens versus spondeorum gravitate premitur; apposite ad rem. — *feraeque*] Sunt Esquilinae alites (Epod. 5, 100), alia

Hunc vexare locum curae sunt atque laborì,
Quantum carminibus quae versant atque venenis
20 Humanos animos: has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simul ac vaga Luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis passoque capillo,
25 Cum Sagana maiore ululantem; pallor utrasque
Fecerat horrendas adspectu. Scalpere terram
Unguibus et pullam divellere mordicus agnam
Coeperunt; cruor in fossam confluxerat, ut inde
Manes elicerent animas responsa daturas.
30 Lanea et effigies erat, altera cerea: maior
Lanea, quae poenis compesceret inferiorem;
Cerea suppliciter stabat servilibus, ut quae
Iam peritura, modis. Hecaten vocat altera, saevam
Altera Tisiphonen: serpentes atque videres
35 Infernas errare canes, Lunamque rubentem,
Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis

animalia id genus, quae cadavera sequuntur. — *non tantum quantum*] non tam quam. Sat. II, 5, 80. cf. Sat. II, 3, 313. Virg. Georg. IV, 101. Poetis hoc proprium et iis qui poetas secuti sunt.

V. 21. *Luna*] Epod. 5, 51. cf. etiam ibid. v. 17. — *Vidi egomet*] Hic cum initium habeat ipsa rei narratio, oratio insurgit ad epicam quandam gravitatem. Iam *Schol.* in comparationem vocarunt Virg. Aen. III, 623. — *nudis*] Compara Medeam apud Ovidium Met. VII, 182. — *Sagana*] Epod. 5, 25. Maior appellatur, vel quia sororem natu minorem habuit, vel quia potentior fuit quam Canidia. cf. v. 41. — *utrasque*] Non necessaria coniectura *utramque*. cf. Virg. Aen. VI, 685. Cic. Ligar. 12, 36. Sall. Cat. 30. Caes. B. G. I, 53. B. C. II, 6. vide Zumpt. §. 141. adn. 2. — *cruor*] Hom. Od. XI, 44 sqq. — *Manes*] Frequentissima tum temporis νεκρομαντεία. Cic. Tusc. I, 16. Inde apud poetas Manes evocantur, ubicunque grave aliquid et arcanum fit, veluti apud Silium Ital. I, 97 ad Hannibalis sacramentum. — *responsa*] de felici rei exitu. cf. v. 40 sq. — *Lanea*] Duae erant imagines, altera lanea quae Canidiam, altera cerea quae hominem, quem magica vi amore sui implere illa vellet, referebat. Lanea maior est ad indicandam maiorem Canidiae potestatem; et lanea est quia lana invulnerabilis et dura est; altera cerea, ut liquescat igni admota. cf. Virg. Bucol. 8, 80. — *atque videres*] Ordo hic est: serpentes atque infernas canes. Hyperbaton vocant grammatici, cuius exempla alia sunt Sat. I, 5, 49. 72. — *lunamque rubentem*] Devocabant sagae lunam et sidera de coelo. Tam atrox autem et foeda res est quae committitur, ut etiam Luna prae pudore rubeat et lateat post magna sepulcra. *Magna* autem *sepulcra* tumulorum reliquiae sunt; horti enim nondum sunt perfecti.

V. 37. *Mentior*] Priapo timore

Corvorum atque in me veniat mictum atque cacatum
Iulius et fragilis Pediatia furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes
Umbrae cum Sagana resonarent triste et acutum,
Utque lupi barbam variae cum dente colubrae
Abdiderint furtim terris et imagine cerea
Largior arserit ignis, et ut non testis inultus
Horruerim voces Furiarum et facta duarum.
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
Diffisa nate ficus; at illae currere in urbem.
Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum
Excidere atque herbas atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque iocoque videres.

agitato omnia maiora ac terribiliora visa sunt quam vere fuerunt; inde in narratione ridiculae superlationes ut vv. 26. 27. 34. 35. 36. Iam cum mendacia eius satis nota sint, sacramento fidem sibi facere conatur. — *inquiner*] quod ne fieri posset, statuae sub dio positae operculis tectae erant. — *Pediatia*] Pediatius, Romanus, homo mollissimus et effeminatus i. e. *fragilis;* inde in ludibrium Pediatia appellatus. Cf. Cic. de orat. II, 68, 277: „cum Q. Opimius consularis, qui adolescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur mollior nec esset, dixisset: Quid tu, *Egilia mea?* quando ad me venis cum tua colu et lana? Non pol, inquit, audeo. Nam me ad famosas vetuit mater accedere.“ *Iulius* libertus fortasse C. Iulii Caesaris, mala fama tunc notissimus. — *Voranus*] „Aiunt Voranum Q. Lutatii Catuli libertum fuisse adeo furacem, ut nummos surreptos a nummulario in calceos demiserit.“ *Comm. Cruq.* — *resonarent*] Bentleius reclamantibus codicibus, quo concinnior esset oratio, *resonarint* scribendum censuit. Sed imperfectum tempus iteratos Saganae cum umbris sermones exprimit; contra lupi barba semel tantum abdita est. — *lupi barbam*] Plin. XXVIII, 10 (44): „Venaficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt ob idque villarum postis praefigunt.“ Hac barba lupi utuntur ad avertendas alius saganae adversarias artes. cf. Epod. 5, 69. — *abdiderint furtim*] Non rara apud poetas in eadem sententia adiectivi et adverbii cumulatio. cf. Sat. I, 1, 41. Tibull. I, 8, 60: „Et *strepitus nullo clam* reserare fores.“ id. II, 1, 80: „*placidus leniter* afflat Amor.“ id. II, 6, 45: „*furtimque* tabellas *occulto* portans itque reditque sinu. — *cerea*] disyllabum. vide ad Carm. III, 4, 41. — *Furiarum*] Cur Furias appellet, colligas ex Epod. 5, 15. 27. — *dentes*] „locatur in has, quasi altera dentibus appositis uti solita sit, altera, quod glabra fuerit, caliendrum h. e. galericulum sive crinem suppositum habere consuesset.“ *Schol. Excidere* verbum non magis est aptum dentibus quam caliendro et herbis; dicunt enim latini *excidere equis*, *excidere arce*, similia.

Satira IX.

Ibam forte via sacra, sicut meus est mos
Nescio quid meditans nugarum, totus in illis;
Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu: Quid agis, dulcissime rerum?
5 Suaviter, ut nunc est, inquam, et cupio omnia quae vis.
Cum assectaretur: Num quid vis? occupo. At ille:
Noris nos, inquit: docti sumus. Hic ego: Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
10 Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos

Satira IX.

Familiaritas Maecenatis Horatio ut obtrectatorum invidiam, de qua sunt satirae 3. 4. 6, ita importunorum hominum molestam sedulitatem contraxerat, qui fortunae filium, quem Horatium esse putabant, admirantes eodem quo ille pervenisset perventuros se quoque confiderent, dummodo primam difficultatem ad Maecenatem perveniendi superassent. Ex hac igitur turba doctorum, ut aiebant, hominum unum poeta arreptum iocosa ac lepida ratione describit. Haec quoque satira ex eo genere est, quod indicatur supra Sat. I, 4, 137—139. Quo anno haec scripta sit si quaeras, nihil poterit aliud responderi, nisi adulta iam Maecenatis Horatiique amicitia tale quid scribi potuisse; quare haudquaquam magnopere potuerunt errare qui anno 719 vel 720 hanc satiram attribuerunt. Memorabilis est imitatio Lucilii, quam in primo versu cum Luciliano comparato tantam invenimus ut verbum verbo, caesurae caesura respondeat:

Ibam	forte via	sacra	sic	ut	meus	est mos
Ibat	forte aries	inquit	iam	quod	genus	quantis
Nescio —						
Festibus						

V. 1. *via sacra*] vide ad Epod. 4, 7. 7, 8. — *nugarum*] Catull. 1, 4: „Namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.“ Martial. IX, 1, 5: „Ille ego sum nulli nugarum laude secundus.“ Possunt igitur hoc vocabulo carmina significari; necessarium non est. Verba *sicut m. e. mos* ad meditationem referenda sunt, non ad ambulationem. Animadvertenda est levitas ac paene negligentia narrationis; inde asyndeti figura. — *totus*] Epist. I, 1, 11. — *dulcissime rerum*] Sic coniungenda verba. cf. Ovid. Met. VIII, 49. Her. 4, 125 „pulcherrime rerum.“ Animadvertendum in hoc sermone est Horatii studium urbana quadam ratione molestum hominem abigendi. Inde frigidissime respondet, modo hoc modo illud tentat, ostendit luculenter se solum esse velle; omnia tamen irrita sunt, cum urbanitas poetae duram importuni hominis naturam non vincat. — *cupio omnia*] Urbanitatis hac formula respondetur ad officiosi hominis de rerum statu interrogationem. — *Num quid vis?*] Haec valedicentis sunt. Terent. Eun. II, 3, 50: „Rogo num quid velit. Recte, inquit, abeo.“ — *Noris nos*] Coniunctivus pendet ex praecedente verbo *vis*. — *docti*] vide ad Carm. I, 1, 29. — *Pluris hoc*] iterum urbane, sed quam frigidissime; nam si diutius eum tenere voluisset poeta aut vere eum magni fecisset, ipse opinor de doctrina et facultatibus plura interrogasset. — *puero*] pedisequo; scilicet ut videretur arcanum habere nego-

Manaret talos. O te, Bolane, cerebri
Felicem! aiebam tacitus, cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
Nil respondebam: Misere cupis, inquit, abire:
15 Iamdudum video; sed nil agis: usque tenebo;
Persequar hinc quo nunc iter est tibi. Nil opus est te
Circumagi: quendam volo visere non tibi notum;
Trans Tiberim longe cubat is, prope Caesaris hortos.
Nil habeo quod agam et non sum piger: usque sequar te.
20 Demitte auriculas, ut iniquae mentis asellus,
Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me scribere plures
Aut citius possit versus? quis membra movere
25 Mollius? invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
Cognati, quis te salvo est opus? Haud mihi quisquam;
Omnes composui. Felices! nunc ego resto!

tium aut consilium. Quod cum videret alter, nisi impudentissimus fuit, abire debuit. — *Bolane*] Qui quis fuerit nescimus; certum est hominem fuisse durissimum et agrestem, cui nihil notum esset urbanitatis. — *quidlibet garriret*] Ex more hominum, qui, ne subito quo velint tendere videantur, per inanes ambages multa quidem faciunt verba, nihil tamen dicunt. Cic. Att. XII, 1: „Garrimus quidquid in buccam venit.“

V. 14. *misere cupis*] Homo dum urbanus vult videri et facetias quaerit, rusticius loquitur. Inde *persequar*, in quo quasi minae sunt, quas ille lepidas habet, praeferendum alteri lectioni codd. *prosequar*, quod innocens est et honorificum. — *cubat*] De aegrotantibus saepius, ut Sat. II, 3, 289. Epist. II, 2, 68. Ovid. Her. 20, 166: „Haec cubat, ille valet.“ — *Caesaris hortos*] in Ianiculo sitos; quo a sacra via horae prope integrae iter faciendum erat. — *piger*] cf. Sat. I, 5, 6. — *subiit*] Ultima syllaba arsis vi producitur. Sic non raro apud poetas in eadem syllaba; cf. Ovid. Met. I, 114. — *onus*] quartus casus est, ut Epist. I, 7, 33. Carm. III, 4, 8. — *me novi*] cf. Epist. I, 18, 1. Quae verba non dubitationem habent, sed urbanitatem quandam et modestiam, qua nimii sui amoris criminationem ille defendere studet. — *Viscum*] cf. Sat. I, 10, 83, ubi Schol.: „Visci duo fratres fuerunt; pater eorum Vibius Viscus, quamvis et divitiis et amicitia Augusti clarus esset, in equestri tamen ordine perduravit, cum filios suos senatores fecisset.“ De Vario vide ad Carm. I, 6, 1. — *mollius*] Ovid. A. A. I, 595: „Si vox est, canta, si mollia brachia, salta.“ Lucret. IV, 577: „Cernere saltantes et mollia membra moventes.“ — *Hermogenes*] vide ad Sat. I, 3, 129. — *est opus*] cf. Sat. II, 6, 116. Idem est quod *expedit*; sic etiam Cic. de off. III, 11. — *haud quisquam*] vide ad Sat. I, 6, 99. — *composui*] Ut nostrum vocabulum *beisetzen* de recens mortuis, qui cognatis olim mortuis in sepulcris adduntur. Catull. 68, 98: „Nec prope cognatos compositum cineres.“ Virg. Aen. I, 249. Haec verba *haud . . . composui* necessario tribuuntur molesto. Quae deinde insequuntur usque ad v. 34

Confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella
30 Quod puero cecinit divina mota anus urna:
Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cunque: loquaces
Si sapiat vitet, simul atque adoleverit aetas.
35 Ventum erat ad Vestae quarta iam parte diei
Praeterita, et casu tunc respondere vadato
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulum hic ades. Inteream si
Aut valeo stare aut novi civilia iura;
40 Et propero quo scis. Dubius sum quid faciam, inquit,
Tene relinquam an rem. Me, sodes. Non faciam, ille,
Et praecedere coepit; ego, ut contendere durum est
Cum victore, sequor. Maecenas quomodo tecum?

Horatius tacite cogitat magis quam pronuntiat, atque intelligenda sunt ex vv. *omnes composui*. Ex quibus festive satis colligit poeta, ab homine qui omnes suos composuerit sibi quoque mortem instare. Innocenti enim componendi verbo Horatius ipse necandi aliquam notionem cogitatione addit, quasi alter suos quoque importunitate et molestiis ad mortem cruciaverit. — *Confice*] Sumptum verbum a negotiis, ut Cic. Att. XII, 19: „Tu cum Apella Chio confice de columnis", unde ad eos transfertur qui alios plane interficiunt, ut Plaut. Truc. II, 7, 52: „Iam hercle ego te hic hac offatim conficiam." — *Sabella*] vide ad Epod. 17, 28. — *divina*] vide ad Carm. III, 27, 10. De urna cf. Carm. III, 1, 16. Virg. Aen. VI, 22. Non est offendendum in coniunctis verbis divinā motā urnā, quoniam longae etiam syllabae eliduntur, ut Sat. I, 1, 101. II, 3, 16. Ep. I, 2, 29. I, 7, 24. I, 14, 37. Virg. Aen. II, 182.; deinde *divina urna* unam quasi efficiunt notionem. Quapropter supersedere facile possumus coniecturis *motā divina* (nomin.) et *motum*, quod esset coniungendum cum *fatum*.

V. 35. *Vestae*] Vestae templum situm erat ad Forum inter Capitolium et Palatium; haud procul aberat Libonis puteal, ubi iudicia exercebantur. — *quarta parte*] tertia hora. Vide ad Sat. I, 5, 23. Martial. IV, 8: „Prima salutantes atque altera conterit hora, Exercet raucos tertia causidicos, In quintam varios extendit Roma labores, Sexta quies lassis." — *respondere*] ad iudicium adesse, ut Varr. ap. Gell. XI, 1, 4: „M. Terentius quando citatus neque respondet neque excusatus est, ego ei unum ovem mulctam dico." — *vadato*] ei, qui eum vadatus erat. Cf. Liv. III, 13: „tot vadibus accusator vadatus est reum." Cic. Quint. 19: „Debere tibi dicis Quintium, procurator negat: *vadari* vis, promittit: in ius vocat, sequitur: iudicium postulas, non recusat." — *perdere litem*] „Contumacia eorum qui ius dicenti non obtemperant litis damno coercetur. Contumax est qui tribus edictis propositis vel uno pro tribus, quod vulgo peremptorium appellatur, litteris evocatus praesentiam sui facere contemnit." Digest. LII, 1, 53. *Lis* autem h. l. est summa vadimonii, quae rem, de qua litigabant, aequiparabat. — *me amas*] vide Zumpt. §. 9. — *ades*] Summa est arrogantia hominis molesti, quod Horatium petit ut in iudicio advocatus sibi adsit. cf. Cic. de off. I, 10. Advocatos noli confundere cum patronis. — *stare*] in iudicio; idem est quod adesse et astare. — *Maecenas*] Haec verba

Hinc repetit; paucorum hominum et mentis bene sanae;
45 Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes
Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere: dispeream ni
Summosses omnes. Non isto vivimus illic,
Quo tu rere, modo: domus hac nec purior ulla est
50 Nec magis his aliena malis; nil mi officit unquam,
Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile! Atqui
Sic habet. Accendis quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodo: quae tua virtus,
55 Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque
Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram;
Occurram in triviis; deducam. Nil sine magno
60 Vita labore dedit mortalibus. Haec dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, et illum

usque ad *omnes* v. 48 omnia importuno homini tradenda sunt. Cuius quidem hominis natura egregie hic proditur. Ad id quod ipse interrogavit quid responsurus sit Horatius non exspectat, sed continuata statim oratione Maecenatem laude, qua eum extollit, Horatium spe, quam ei excitare studet, simul offendit. Utrumque enim se meliorem non ducit. — *paucorum hominum*] i. e. paucis quidem et egregiis familiaribus utitur. Sic Terent. Eun. III, 1, 19: „Immo sic homo est *perpaucorum hominum*. Gn. Immo *nullorum*, arbitror, si tecum vivit.“ — *dexterius*] quam Maecenas. Alii *Nemo* ad Horatium retulerunt; non bene, arbitror. Nam ne obscurius dictum videretur, pronomen *te* addi debebat. — *ferre secundas*] sc. partes; ab histrionibus hoc sumptum, inter quos δευτεραγωνιστὴς πρωταγωνιστὴν quam maxime adiuvat. — *hunc hominem*] δεικτικῶς ad se ipsum. — *summosses*] ut Carm. II, 16, 10. II, 10, 17. Sumptum vocabulum ab hominibus in via festinantibus aut iter per hominum catervas sibi facientibus. De Syncope vide ad Sat. I, 5, 79. Plusquamperfecto tempore, cum ipsa commendatio ut iam facta ponatur, nihil certius esse indicatur quam Horatii de rivalibus, quos ille somniat, victoriam. — *rere*] Sat. II, 3, 134. Verbum poetis usitatius est quam prosae orationis scriptoribus, quamquam Cicero etiam et Livius eo utuntur, non Caesar. Quintilianus VIII, 3, 26 horridum appellat. — *uni Cuique*] vide ad Sat. I, 2, 62.

V. 52. *Magnum*] Importuni hominis sunt, qui tamen quominus consilium suum exsequi studeat non deterretur. Itaque cum Horatius rem ita sese habere confirmaverit, maiore etiam studio inflammari se ait. Artes tamen quibus aditum ad Maecenatem sibi se paraturum sperat, vilem hominis animum iterum testantur. — *quae tua virtus*] vide Zumpt. gr. §. 705. — *haud mihi deero*] cf. Sat. II, 1, 17. II, 2, 98. Zumpt. gr. §. 11. — *deducam*] Cic. ad Fam. X, 12, 2: „Cum magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret;“ cum quo loco cf. Cic. pro Mur. 34. — *Fuscus Ari-*

Qui pulchre nosset. Consistimus. Unde venis? et,
Quo tendis; rogat et respondet. Vellere coepi
Et prensare manu lentissima brachia, nutans,
65 Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare; meum iecur urere bilis.
Certe nescio quid secreto velle loqui te
Aiebas mecum. Memini bene; sed meliore
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin tu
70 Curtis Iudaeis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mi, sum paulo infirmior, unus
Multorum. Ignosces; alias loquar. Huncine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
75 Adversarius, et: Quo tu turpissime? magna
Inclamat voce, et: Licet antestari? Ego vero

stius] vide ad Carm. I, 22. — *pulchre*] Ex sermone familiari et quotidiano, ut Cic. ad Fam. X, 23: „Lepidum pulchre noram;“ et inest quaedam ironia, ut Plaut. Mil. II, 4, 50: „Si ad herum haec res pervenit, peristi pulchre.“ — *prensare*] Sic meliores libri MSS., in aliis *pressare*. *Vellere* ad togam referendum, non ad brachia. Ovid. A. A. I, 606: „Velle latus digitis et pede tange pedem“ — *lentissima*] quasi nihil sentiant. Tac. Ann. I, 65: „lentae adversus imperia aures.“ Tibull. IV, 11, 6: „Nostra potes lento pectore ferre mala?“ Aliter Epod. 15, 6. — *Male salsus*] intempestive, ut Carm. IV, 6, 14. Sat. II, 1, 20. — *iecur*] vide ad Carm. I, 13, 4. — *tricesima sabbata*] Ad interpretandum hunc locum quaecunque excogitari potuerunt ab interpretibus tentata sunt. Inde alii in paschatis festum inciderunt, alii in scenopegia, alii denique in neomeniam. Et nisi forte Aristius certus satis, a nemine se facile refelli posse, primum quemque numerum sabbatorum, non certum festi alicuius diem nominavit, veri videtur simillimum neomeniae festum indicari, ut *tricesima sabbata* sint sabbata tricesimo die habita. In comparationem vocari potest locus Ovid. A. A. I, 76: „Cultaque Iudaeo septima sacra Syro,“ ubi septima sacra haud dubie sunt quae septimo die habentur. — *curtis*] circumcisis. Iudaei creduli et religiosi et anxii in observandis praeceptis sacris Romanis saepe sunt ludibrio. cf. Sat. I, 5, 100. I, 4, 143. De cultu Iudaico Romae cf. Iuven. XIV, 96 sqq.: „Quidam sortiti metuentem sabbata patrem Nil praeter nubes et coeli numen adorant, Nec distare putant humana carne suillam, Qua pater abstinuit; mox et praeputia ponunt, Romanas autem soliti contemnere leges, Iudaicum ediscunt et servant et metuunt ius, Tradidit arcano quodcunque volumine Moses, Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti, Quaesitum ad fontem solos deducere verpos.“ — *vin*] ex usu quotidiano et comicorum; factum ex *visne*. — *infirmior*] „Quid mirum igitur, si in auspiciis et in omni divinatione *imbecilli animi* superstitiosa ista concipiant, verum dispicere non possint.“ Cic. de divin. II, 39. — *huncine solem*] Haec quoque et omnia usque ad *linquit* Horatii sunt non narrantis sed exclamantis, cum ab Aristio descereretur. — *adversarius*] Necessario idem est qui hunc hominem vadatus erat, non alius. Videtur enim adversario ea aetate licuisse contumacem reum, quo citius res dirimeretur, obtorto collo in

Oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrimque,
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

Satira X.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui male factos
Emendare parat versus, hoc leniuś ille,
Est quo vir melior, longe subtilior illo,
5 ***Qui multum puer et loris et funibus udis***

ius rapere. — *auriculam*] Vellere aurem admonentis est. Virg. Buc. 6, 4. *Schol.* „Solebant testium aures tenere et ita dicere: *memento quod tu mihi in illa causa testis eris*, quod est antestari.“ — *Apollo*] in cuius tutela sunt poetae.

Satira X.

Ad confirmandum quod quarta huius libri satira factum erat iudicium de Lucilio Horatius praeter risus movendi artem alia quoque requiri docet quibus bona efficiatur satira, nimirum magnam curam collocandam esse in ipso scribendi ac describendi genere, ne vitiosa verborum ubertate oratio et languescat ipsa et audientes taedio obruat neve neglecta rerum locorumque diversa natura urbani sales severaeque doctrinae male confundantur (v. 1—19). Aliud quoque vitium Lucilii in ea re cerni, quae ab ineptis talium rerum iudicibus hominibusque recto pulchri sensu destitutis laudi ei tribuatur; solere eum latinis versibus graeca admiscere, qua ratione nihil esse aut invenustius aut facilius aut periculosius. Quare se graeca poemata, quae olim adolescentulus fecisset, omnia ad perpetuam oblivionem damnasse genusque aliud occupasse, cui vires suas sufficere sensisset. Id genus satiricum esse; in quo si operam collocaret, nolle se de Lucilii veris laudibus quidquam detrahere (v. 50). Iniquos igitur esse qui ipsum, quod ea quae vituperanda essent in Lucilio vituperasset, reprehenderent; ne summos quidem poetas aequo ac vero iudicio sese debere subtrahere, iustumque esse in Lucilio quoque quae pravorum versuum duraeque formae fuisset causa quaerere (v. 64). Immo vero non esse dubium, quin ipse Lucilius, si tunc etiam viveret, multa corrigeret, multa politius limaret, redundantia detraheret. Non debere poetam offendi limae labore et mora (cf. A. P. 290 sq.), lima poematis diuturnitatem parari et verorum iudicum assensum et approbationem. Atque eos qui recte possent iudicare solos esse respiciendos, reliquos iure negligendos. Sic sese sibi persuasisse; quapropter nihil se malevolorum et imperitorum hominum iudicio moveri satis contentum ac beatum approbatione bonorum poetarum prudentiumque artium ac litterarum existimatorum. — Hac igitur satira, quam quasi quandam custodem et comitem toti libro edendo addidit, liberali ac plena ratione se comparavit cum Lucilio, quem tanquam inique iudicatum et longe se maiorem ab invido quodam genere hominum sibi opponi saepe audiebat. Quo intervallo haec satira post quartam scripta sit, non poterit inveniri; suspicantur viri docti compositam eam esse anno vel 718 vel 719, nec fortasse iniuria; nam quibus annus 723 magis placuit, iis non assentior. — Octo versus in fronte carminis inclinatis litteris expressi merito ab Horatio abiudicati sunt. Ne sunt quidem in omnibus codicibus.

Exhortatus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc.

Nempe incomposito dixi pede currere versus
Lucili: quis tam Lucili fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
5 Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera; nam sic
Et Laberi mimos ut pulchra poëmata mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris; et est quaedam tamen hic quoque virtus;
Est brevitate opus, ut currat sententia neu se
10 Impediat verbis lassas onerantibus aures;
Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atque poëtae,
Interdum urbani, parcentis viribus atque
Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
15 Fortius et melius magnas plerumque secat res.

V. 1. *nempe*] vide Zumpt. gr. lat. §. 278. 345. Imitatus Horatium Persius est Sat. III, 1: „Nempe hoc assidue;“ uterque poeta lectorem rapit in medias res. — *dixi*] Sat. I, 4, 7. 8. — *incomposito*] rudi. Virg. Georg. I, 350. Quintil. X, 1, 66: „rudis in plerisque et incompositus.“ — *sale multo*] Catull. 86, 4: „nulla venustas, Nulla in tam magno est corpore mica salis.“ Cic. Brut. 34: „P. Scipio omnes sale facetiisque superabat.“ id. Tusc. V, 19, 55. cf. Hor. Epist. II, 2, 60. De Lucilio haec leguntur apud Quintilianum X, 1, 94: „Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui *Lucilium fuerè lutulentum* et *esse aliquid quod tollere possis* putat (Sat. I, 4, 11). Nam et eruditio in eo mira et libertas atque inde acerbitas et abunde salis. Multo est tersior ac purus magis Horatius et ad notandos hominum mores praecipuus.“ — *charta*] Sat. I, 4, 7. cf. Sat. I, 5, 104. Carm. IV, 9, 31. Epist. II, 1, 35. 161. 270. A. P. 310. — — *dederim*] verbum hoc in disputationibus frequentissimum, ut Cic. Tusc. I, 11, 25. Hor. Epist. II, 1, 125. — *Laberi*] Macrob. Sat. II, 7: „D. Laberium, asperae libertatis equitem Romanum, Caesar quingentis milibus invitavit, ut prodiret in scenam et ipse ageret mimos quos scriptitabat.“ Et Cic. ad Fam. XII, 18: „Equidem sic iam obdurui (a. u. c. 709), ut ludis Caesaris nostri acquissimo animo audirem Laberii et Publii (Syri) poemata.“ — *rictum diducere*] nam ridentes *labra diducunt*, ut dicit Quintil. XI, 3, 81, unde rictus efficitur. — *currat*] Cave ne quid nimii motus in hoc verbo invenias. Comparatur oratio rivo facili motu aquarum fluenti; ut apud Ciceronem Fin. V, 28, 84: „Proclivi currit oratio, venit ad extremum, haeret in salebra.“ — *rhetoris atque poetae*] Utrique enim dignitas gravitasque orationis propria; contra quam ponitur urbani hominis levitas; de quo Quintil. VI, 3, 105: „Urbanus homo erit cuius multa bene dicta responsuque erunt, et [qui in sermonibus, circulis, conviviis, item in concionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicit. *Risus erunt, quicunque haec faciet orator.*“ — se-

Illi scripta quibus comoedia prisca viris est
Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher
Hermogenes unquam legit, neque simius iste
Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.
At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis
Miscuit. O seri studiorum! quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.
Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli?
Scilicet oblitus patriaeque patrisque, Latine

cat] cf. Epist. I, 16, 42; de qua re memor sis velim eius rei quam narrat lepide Horatius Sat. I, 7. — *quibus viris*] Sat. I, 4, 1. De verborum constructione vide ad Epod. 2, 37. — *stabant*] Sollenne hoc verbum de fabulis quae populo placebant; ut Epist. II, 1, 176. Terent. Phorm. prol. 9: „Quodsi intelligeret, cum stetit olim nova (fabula), Actoris opera magis stetisse quam sua cet.“ Translatum etiam ad oratores; Cic. orat. 28: „Magnus orator, si semel *constiterit*, nunquam *cadet*.“ Pronomen autem *hoc* omnem in re describenda et exornanda curam (v. 9—16) comprehendit. — *Hermogenes*] Sat. I, 4, 72. I, 9, 25. I, 3, 129, ubi vide. Cum Hermogene qui coniungitur *simius iste*, Marcus quidam Demetrius poeta esse dicitur, ob deformitatem brevemque staturam simius appellatus; „in quo nomine, inquit *Weichertus* lat. poet. reliq. p. 289, convicium inesse manifestum fit ex oppos. *pulcher Hermogenes*, quod et ipsum εἰρωνικῶς accipi debet.“ Sicut enim Hermogenes ob affectatam formae habitusque elegantiam *pulcher* i. e. der Stutzer vocatur, ita Demetrius, quia deformis esset brevisque staturae, simius, das Affengesicht, audit.“ — *Calvum*] C. Licinius Calvus, orator et poeta, Catulli amicus, praematura morte circiter a. u. c. 706 exstinctus est. C. Valerius *Catullus*, natus in Sirmione peninsula lacus Benaci a. 668, non videtur ante a. 707 mortuus esse. Horum igitur nugas isti homines cantabant (cf. v. 91), Graeca et maiora et digniora negligebant. Cantare autem cum contemptu dictum est de vocis modulatore et mimarum doctore. Noli tamen credere, etiam Catullum et Calvum h. l. oblique vituperari.

V. 21. *seri studiorum*] Quam suam ὀψιμαθίαν et ignorantiam ipso illo probabant iudicio; et „ὀψιμαθεῖς homines scis quam insolentes sint.“ Cic. ad Fam. IX, 20. De re lege Cicer. de off. I, 31. — *quine*] vide Zumpt. §. 352. — *Pitholeonti*] Weichert. l. l. p. 333 annot.: „Pitholeon Rhodius videtur esse Pitholaus ille, qui C. Iulii Caesaris existimationem maledicentissimis carminibus laceravit, auctore Sueton. c. 75. Is, cum nomen Pitholaus, *Πειθόλαος*, in hexametrum versum non veniret, Horatio dictus est Pitholeon, *Πειθόλεως*, *Πειθολέων*, ut *Τιμόλαος*, *Τιμολέων* et id genus alia.“ — *Chio*] Chia vina dulcia erant, Falerna austera. De *nota* vide ad Carm. II, 3, 8. — *causa Petilli*] vide ad Sat. I, 4, 94. Non magis igitur Graeca admiscenda sunt in poematis quam si quis in iudicio idem vellet conari. In patrio sermone vera vis inest; quare orator ut populum iudicesve moveat peregrine non utitur. — *Latine*] Quamquam in plerisque Codd. legitur *patrisque Latini*, tamen ipsum verbum exsudandi (cf. Liv. IV, 13. V, 5) definitione aliqua indiget, ne magni oratores, ut Pedius Poplicola et M. Valerius Poplicola Messalla Cor-

Cum Pedius causas exsudet Poplicola atque
Corvinus, patriis intermiscere petita
30 Verba foris malis, Canusini more bilinguis.
Atqui ego cum Graecos facerem natus mare citra
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
In silvam non ligna feras insanius ac si
35 Magnas Graecorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona dumque
Defingit Rheni luteum caput, haec ego ludo,
Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa
Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
40 Arguta meretrice potes Davoque Chremeta
Eludente senem comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani; Pollio regum
Facta canit pede ter percusso; forte epos acer

vinus, in perferendis causis magnam operam omnino collocasse, sed *latine* dixisse dicantur, i. e. eleganter et aperte, nullo dolo, nulla ambiguitate verborum. Q. Pedius, filius ex sorore C. Iulii Caesaris, uxorem habuit Valeriam atque e filio Quinto nepotem natura mutum. Itaque adoptavit filium alterum Messallae maioris, qui inde Pedius dictus est. Corvinus igitur Pedii frater fuit, uterque Poplicola. — *atqui ego*] Sic plurimi codd. et antiquae editiones; in aliis *atque* ex frequenti particularum confusione. Opponitur tamen haec de Quirino fabula praecedenti perversae adversariorum opinioni. — *somnia vera*] cf. Plat. Criton. p. 44. A. Hom. Od. IV, 841. — *Alpinus*] Significatur hoc lepido nomine M. Furius Bibaculus Cremonensis, natus a. u. c. 651, qui Aethiopidem scripserat, in qua Memnon, Tithoni et Aurorae filius, quasi iterum ab Achille interficiebatur, et πραγματείαν belli Gallici a Caesare gesti, quam exorsus erat hoc versu: „Iuppiter hibernas cana nive conspuit Alpes;“ propter quem versum ab Horatio Sat. II, 5, 41 salsa παρῳδίᾳ repetitum h. l. *Alpinus* iocose appellatur. Deinde probabile est, in eadem narratione belli Gallici fontem Rheni fluvii *Rheni luteum caput* appellatum ac tumidis imaginibus descriptum esse; id quod eo facilius fieri potuit quo minus tum Romanis notus erat Rheni fons. Vide A. P. 18. — *defingit*] Rarissimum hoc vocabulum, quod haud dubie reprehensionem h. l. continet ut simile verbum *deformare*. — *aede*] Musarum. — *Tarpa*] A. P. 387. Sp. Maecio Tarpae cum aliis quattuor iudicibus cura tradita erat fabularum aut mimorum diiudicandorum; a quibus quae non essent probata, in scenam non deferebantur.

V. 40. *Davoque Chremeta*] Personae ex Andria Terentiana; Davus servi nomen est. Scripsit igitur Fundanius comoedias. cf. Sat. II, 8. 19. — *comis garrire*] comis est lepidus, ut Sat. II, 8, 76; neque est accusativus pluralis pro *comes* aut vocativus, sed nominativus cum infinitivo coniungendus. Vide ad Carm. I, 1, 18. — *Pollio*] cf. Carm. II, 1, 9. Praeterea animadvertas velim aptam verborum varietatem: garrire comoediam, canere tragoediam, ducere epica carmina. cf. Epist. II, 1, 225. — *pede ter percusso*] „Tragoedia trimetris versibus fere texitur“ Comm. Cruq. In singulis dipodiis pede percusso numerus a tibicine indicabatur,

Ut nemo Varius ducit; molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
Inventore minor; neque ego illi detrahere ausim
Haerentem capiti cum multa laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quaeso,
Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?
Non ridet versus Enni gravitate minores,
Cum de se loquitur non ut maiore reprensis?
Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
Quaerere, num illius, num rerum dura negarit
Versiculos natura magis factos et euntes
Mollius ac si quis pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos

ita ut percussio idem sit quod *ictus*, χροῦσις. — *facetum*] Quintil. VI, 3, 19: „Facetum quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius, facetum carminis genus natura cencessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem puto. Ideoque in epistolis Cicero haec Bruti refert verba: „„Nae illi sunt pedes faceti ac deliciis ingredienti (v. ingrediendi) molles.““ Quod convenit cum illo Horatiano *molle atque facetum Virgilio*. — *Varrone Atacino*] P. Terentius Varro, ab Atace (nunc *Aude*) Narbonensis Galliae fl. Atacinus dictus, a. u. c. 672—717, ad exemplum Apollonii Argonautica, deinde satiras, elegias, Cosmographiam, carmen de Caesaris bello Aquitanico scripsit. De eo Quintil. X, 1, 87: „Atacinus Varro in iis per quae nomen est assecutus, interpres operis alieni, non spernendus quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum locuples.“ — *quibusdam aliis*] Incertum est quos indicaverit; scimus tamen Saevium aliquem Nicanorum, T. Quintium Attam alios satiras scripsisse. — *inventore minor*] Lucilium inventorem satirici generis dici docent ea quae adduntur. cf. Sat. II, 1, 62 sq. 74 sq. — *tollenda*] recidenda. cf. Sat. I, 4, 11. — *doctus*] ironice positum. — *Atti*] L. Attius natus a. u. c. 584, tragoediarum nobilissimus scriptor. Epist. II, 1, 56. De Ennio vide ad Carm. IV, 8, 20. — *maiore reprensis*] Lucilius etsi in Attio et Ennio quae sibi non placerent reprehendebat, tamen se reprehensis maiorem non gloriabatur. Idem igitur de se quoque iudicandum ait Horatius. — *num illius*] Hoc quaeritur, utrum carminis an Lucilii natura factum sit ut versiculos tam duros parumque politos fecerit. Inter se opponuntur duae particulae *num*; neque in iis quidquam inest negationis, utpote in obliqua interrogatione. Vide Zumpt. §. 351 fin. Deinde ne simpliciter diceret *versiculos euntes mollius quam suos*, hanc partem *quam suos* simili ratione dilatavit ac descripsit qua Sat. I, 4, 9. Iam nihil offendes in hoc loco, cum verba *hoc tantum*, quippe quae proxime praecedentem sententiam repetant, quodammodo abundare intellexeris. Simul vero vides, quanta his additis accedat vis verbis *pedibus quid claudere senis*; nam hoc

Ante cibum versus, totidem coenatus; Etrusci
Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
65 Comis et urbanus, fuerit limatior idem
Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor
Quamque poëtarum seniorum turba; sed ille,
Si foret hoc nostrum fato dilatus in aevum,
Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra
70 Perfectum traheretur, et in versu faciendo
Saepe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Saepe stilum vertas iterum quae digna legi sint
Scripturus, neque te ut miretur turba labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
75 Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego: nam satis est equitem mihi plaudere, ut audax
Contemptis aliis explosa Arbuscula dixit.
Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet quod

quidem minimum est quod curare debeat poeta. — *ac si*] i. e. quam si. cf. Sat. I, 2, 21.

V. 61. *Etrusci Cassi*] Diversus hic a Cassio Parmensi. Epist. I, 4, 3. Hic igitur Etruscus permulta scripsit, ita ut festinatione prope ardesceret. Iam cum nescio quo casu magna eius librorum et chartarum multitudo flammis corriperetur, ut ipse undique libris et igne circumventus vitam aegre servaret, malevoli quidam derisores ipsum suo fervore libros incendisse urbane affirmabant. Si pauciores eius fuissent libri, nihil inde factum esset periculi. Eam puto esse *famam* de Cassio divulgatam, qua certam aliquam rem significari apertum est. Illud autem quod Scholiastae tradunt, Cassio mortuo decrevisse senatum, ut libri cum cadavere comburerentur, ridiculum est ipsorum ex hoc loco commentum. *Amburitur* qui flammis undique cinctus uritur; neque est necessarium eum igne simul perire. cf. Cic. Mil. 5, 12 ac saepius amburi dicuntur qui fulmine tacti non necantur. — *Graecis intacti carminis auctor*] Concedam, inquit Horatius, libenter Lucilium limatiorem fuisse quam in homine, qui genus aliquod poeticum rude adhuc et a Graecis intactum primus tentare audeat, exspectari possit. — *poëtarum seniorum*] Livii Andronici, Cn. Naevii, Pacuvii, Attii Ennii, aliorum. — *dilatus*] si vita eius in nostram aetatem incidisset. — *traheretur*] A flumine sumptum vocabulum; fluebat enim Lucilius lutulentus. — *vivos ungues*] usque ad vivum carnem; prostans pars unguium vita caret, inde ipsi vivi dicuntur. — *stilum vertas*] Superiore i. e. lata stili parte oblitterari solebant male exarata.

V. 74. *paucis lectoribus*] sed quibus rectum sit iudicium. — *ludis*] cf. Epist. I, 20, 17. — *Arbuscula*] Mima fuit eximia; quae cum aliquando a multitudine exsibilata, a paucis equitibus laudata esset, horum se prudentium laudem imperitae multitudinis vituperationi longe praeferre dixit. — *Pantilius*] Nomen est mali poetae, qui cum clam adversarios pungeret, *cimex* acerbe dicitur. — *Demetrius*] idem qui supra v. 18 di-

Vellicet absentem Demetrius, aut quod ineptus
80 Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli?
Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque,
Valgius et probet haec Octavius optimus atque
Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque.
Ambitione relegata te dicere possum,
85 Pollio, te, Messalla, tuo cum fratre simulque
Vos, Bibuli et Servi, simul his te, candide Furni,
Complures alios, doctos ego quos et amicos
Prudens praetereo; quibus haec, sunt qualiacunque,
Arridere velim, doliturus si placeant spe
90 Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter iubeo plorare cathedras.
I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

mius audit. — *Fannius*] Fannius Quadratus. Sat. I, 4, 21. — *Plotius*] vidé ad Sat. I, 5, 40. De Valgio ad Carm. II, 9, de Aristio ad Carm. I, 22, de Viscis ad Sat. I, 9, 22. Octavius poeta fuit et historicus. — *cum fratre*] Pedius Poplicola; vide supra ad v. 28. — *Bibuli*] Sic omnes codices, quos cur plurimi editores post Bentlelum reliquerint non satis causae esse video. Etenim quidni pluralem cum singulari *Servi* coniungat Horatius? Suspicantur significari filios M. Calpurnii Bibuli et Ser. Sulpicii Rufi loti, trib. pleb. a. u. c. 706. — *Furni*] „C. Furnius historiarum fide et elegantia claruit.“ *Comm. Cruq.* — *plorare*] flebili ac molli voce cantare; vide supra ad v. 19. De his *Acro:* „Hi modulatores fuerunt et docuerunt puellas ingenuas modos, quia hoc tempore maximum earum studium fuit affectandi lyricam disciplinam.“ — *haec subscribe*] Finis sic imponitur toti libro; *haec* enim non ad extrema solum de Demetrio ac Tigellio dicta referenda sunt sed ad totam hanc satiram. Solebant autem Romani non ipsi scribere sed pueris dictare.

Q. HORATII FLACCI

S A T I R A R U M

LIBER SECUNDUS.

Satira I.

Sunt quibus in satira videor nimis acer et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera quidquid

Satira I.

Ultima haec omnium satirarum alteri libro quasi prologus addita liberrimam habet et perfectam totius generis defensionem. Nam cum inter eos qui editis satiris laesos se sentirent haud dubie multi eo irae progrederentur, ut malignum quem putarent poetam iniuriarum posse accusari arbitrarentur, Horatius nunc simulat se C. Trebatium Testam, iuris peritissimum, de ea re consulere; qui olim Ciceronis amicus, a. u. c. 707 tribunus plebis, si tunc etiam vixit, sexagenarius fere fuit. Hunc igitur quid in tanta adversariorum malorumque hominum ira faciendum sibi praescribat rogat, ostendens simul neque malitia aut invidia ductam ad satiras scribendas se pervenisse neque ipsas satiras ita esse comparatas, ut innocentes adorirentur, immo vero et ipsum pacis esse amantissimum (v. 43 sq.) et satiras natura placidas illatas solum iniurias defendere (v 39); neque ab animo se posse impetrare, quin quae viderit iniqua et iniusta et improba ea summisse ferat aut scribendi studium quo agatur ad aliam rem suis facultatibus altiorem convertat (v. 6—17), quoniam hoc genus a natura sibi quasi arma datum sit, quibus ita utatur ut lupus dente et cornu taurus (v. 47 sqq.). Neque ait se timere ne magni homines et in civitate potentes ideo sibi magis succenseant quam Lucilio idem olim facienti Laelius aut Scipio (v. 60 sqq.). Quae cum refellere non possit Trebatius, monet tamen ne propter mala carmina actio iniuriarum ipsi aliquando intentetur, cum fortasse quid leges de iis praescripserint nesciat. Iam ne leges quidem timendas sibi esse ait poeta, quoniam quae ipse Caesar Octavianus probaverit carmina ea non mala sed bona oporteat habeantur. Consentiente demum Trebatio splendidam quasi de inimicis victoriam reportasse videtur poeta; quid enim rectius, quid innocentius esse potest quam illud, quod Octavianus, potentissimus inter omnes et iustissimus — quam laudem v. 16 Octaviano non inconsulto tributam vides — et Trebatius legum - iurisque peritissimus

Composui pars esse putat similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
5 Quid faciam praescribe. Quiescas. Ne faciam, inquis,
Omnino versus? Aio. Peream male, si non
Optimum erat; verum nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
10 Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Caesaris invicti res dicere, multa laborum
Praemia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina nec fracta pereuntes cuspide Gallos

pari approbatione laudaverunt? — Haec igitur ultima poetae defensio est et absoluta; de qua, ne mirum credas satiris frequentem satirarum excusationem addi, considerandum est ipsum hoc genus defendendi satiricum iniectis plurimis malorum hominum castigationibus eximiaque urbanitate lepide esse ornatum; deinde Horatium imitatum esse Lucilii exemplum, cuius tota vita in satiris aperte fuit proposita (v. 33). Veri simile est scriptam esse hanc satiram u. a. c. 724, qui quidem annus optime convenire videtur cum paucis temporum quae hic latent indiciis (v. 11 et 13—15); ut totus liber intra annos 719—724 confectus videatur. Quamquam non defuerunt qui spatium aliquod longius inter primum librum et secundum intercessisse probabilius putarent, causam invenientes in ipso quod inter utriusque libri satiras interest discrimine. Nam praeterquam quod alterius libri satirae „numeris, elocutione ac compositione et perfectiores sunt quam priores et dramatica forma novo veluti artificio novam induunt et singularem indolem“ (Frank. fast. Hor. p. 71), iuvenilis etiam fervor ac vehementia sententiarum, gravis in accusandis carpendisque vitiis acerbitas, liberrima singulorum hominum castigatio molli ac placido deducendi sermonis vigori, considerato consilio ac lenitati reprehensionis, comi in vellicandis hominum ac vitae perversitatibus urbanitati ubique cessit. Hae tamen virtutes cum in posterioribus satiris maiores, in iis qui primo libro propiores sunt, ut in Sat. 2, minores inveniantur, quid prohibet quominus in homine tricesimum aetatis annum egresso paulatim eas provenisse, in perfectissimo epistolarum genere maxime excultas credamus?

V. 1. *ultra legem*] ultra modum et iustum satirarum finem; cf. A. P. 135. sed legem dixit, cum iuris consultum alloqueretur. Deinde *tendere* sumptum ab arcu, quo etiam quod contrarium hic ponitur *sine nervis* referendum. Qui enervem putabant Horatianam satiram, iis lepida urbanitas minus placuit quam durae salsaeque Lucilii facetiae. — *deduci*] a nendo sumptum, ut Sat. I, 10, 44. Epist. II, 1, 225. — *ter*] coniunge cum *transnanto*. Numerum autem ternarium medici amabant, qui in eo nescio quid magicae potestatis inveniebant. — *praemia*] approbationem Caesaris et laudem aequalium. — *pater*] reverentiae nomen, quo iuniores alloquebantur seniores. cf. v. 60. Ceterum haec Horatii excusatio frequentissima; veluti Carm. II, 12. IV, 2. I, 6. — *fracta cuspide*] „qua vulneratus erat hostis. Ex historia de Mario hoc sumptum est; nam Marius adversus Santonas talia tela commentus est, ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.“ *Porphyr.* Gallos autem et Parthos nominavit ut infestissimos et pervicacissimos Romano nomini hostes. Ceterum a. 724 Octavianus ex Aegypto per Sy-

15 Aut labentis equo describit vulnera Parthi.
Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
Cum res ipsa feret: nisi dextro tempore Flacci
Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem;
20 Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus.
Quanto rectius hoc quam tristi laedere versu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem,
Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
25 Accessit fervor capiti numerusque lucernis;
Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum
Milia: me pedibus delectat claudere verba
Lucili ritu, nostrum melioris utroque.
30 Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris, neque si male cesserat unquam
Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella
Vita senis. Sequor hunc Lucanus an Apulus anceps:
35 Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc pulsis, vetus est ut fama, Sabellis,

riam in Asiam venit ibique res Parthicas inter Phraatem et Teridatem composuit; adversus Gallos autem non solum ipse a. 715 profectus erat sed Agrippa quoque devictis a. 717 Gallis triumphavit; deinde a. 719 Gallicis gentibus bellum illatum coloniaeque deductae sunt. — *describit*] Sic boni codd., alii *describat*, *describet*; indicativus autem ipse potestatem aliquid faciendi exprimit, ut A. P. 263. Idem usus nobis Germanis, ut *das thut nicht Jeder*, pro: *das kann nicht Jeder thun*. — *fortem*] magnanimum, ut Ep. I, 7, 46.

V. 17. *Scipiadam*] Cum versus hexameter Scipionis nominis nihil ferret nisi nominativum ipsum, neque poetae iusta patronymici forma *Scipionides* magis uti possent (Zumpt. §. 245), ad hanc minus rectam formam confugientes *Scipiadam* posuerunt pro accusativo *Scipionem* et similia, ut infra v. 72. Virg. Aen. VI, 843. Georg. II, 170. Indicatur autem Africanus minor. — *deero*] cf. Sat. I, 9, 56. — *quanto rectius*] Trebatii tres versus sunt 21—23. Ad v. 22 compara Sat. I, 8, 11. — *Milonius*] Scurram eius aetatis scholiastae fuisse dicunt. — *icto*] vini potestate. cf. Carm. IV, 5, 15. De saltando lege Cic. pro Mur. 6. — *vita senis*] Hieronymus in Chronic. ad Ol. 169, 2 Lucilio quadraginta sex annos vitae dedit, a. u. c. 606—651; nec videtur fides habenda esse Heusdio, qui Lucilii vitam nuper extendit usque ad a. 687. Itaque *senem* intellige eum, qui antiquiore tempore vixit. cf. Sat. I, 10, 67. — *anceps*] Non is solum anceps est, qui dubius est aut incertus quid credat faciatve, sed is etiam, de quo in utramque partem disputari potest, ut Sat. II, 5, 34. Quare vel ipsa loci concinnitas efflagitare videtur, ut *anceps* masculini, non neutrius generis esse cre-

Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis,
Sive quod Apula gens seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
40 Quemquam animantem et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus. Quem cur destringere caner
Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Iuppiter, ut pereat positum robigine telum
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille,
45 Qui me commorit, — melius non tangere, clamo —
Flebit et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam,
Canidia Albuci quibus est inimica venenum,
Grande malum Turius, si quid se iudice certes.
50 Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:
Dente lupus, cornu taurus petit: unde nisi intus
Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti
Matrem: nil faciet sceleris pia dextera; mirum,
55 Ut neque calce lupus quemquam neque dente petit bos:
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
Exspectat seu Mors atris circumvolat alis,
Dives, inops, Romae seu fors ita iusserit exul,
60 Quisquis erit vitae scribam color. O puer, ut sis

damus. — *ad hoc*] Sat. II, 6, 42. — *quo ne*] pro *ut ne*, sed cum quadam abundantia dictum, quoniam quod in verbis *ad hoc* inest, iterum ponitur relativo *quo*. Similiter Cic. ad Fam. VII, 2: „Sed eo vidisti multum quod praefinisti, quo ne pluris emerem.“ cf. Liv. XXXIV, 6 med. — *Sed*] opponitur verbis *sequor hunc*. — *ultro*] i. e. nisi quis me provocavit, non iniuriis sed vitiis suis aut ridicula agendi et vivendi ratione. Epist. II, 2, 107. II, 1, 227. Sat. II, 3, 262.

V. 40. *ensis*] Iuv. I, 165: „Ense velut stricto quoties Lucilius ardens infremuit.“ — *flebit*] Epod. 6, 16. *Cantari* autem de bona et mala fama. — *Cervius*] delator et calumniator, ut Caprius et Sulcius ex Sat. I, 4, 70. — *urna*] iudicum. — *Canidia*] „Deest filia; alii uxorem dicunt. Canidia autem pro Gratidia. Albucius quidam veneficus, matris exstinctor.“ *Acro*. Alii maluerunt coniungere *Albuci venenum;* sed consulto Horatius, ut iam notat Porphyrio, ἀμφιβολικῶς posuit genitivum *Albuci*. — *Turius*] Haud dubie iudex significatur corruptissimus; nomen eius varie legitur in scholiis: C. Marius Turius, C. Martius Turius, Turius Marinus. — *ut*, *quo*] quomodo fiat ut, quo cet. — *Scaevae*] „Scaeva luxuriosus quidam fuit, qui matrem dato veneno necavit, propterea quod ei nimis diu viveret. Sic Cicero pro Scauro (fragm. Beier. p. 155): *Libertus patronam non occidit, sed duobus digitulis gulam oblisit.*“ *Comm. Cruq.* — *mirum ut*] tam mirum quam, vel: non magis mirum quam. — *scribam*] Inverso ordine magna huic

Vitalis metuo, et maiorum ne quis amicus
Frigore te feriat. Quid? cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
65 Cederet, introrsum turpis; num Laelius aut qui
Duxit ab oppressa meritum Karthagine nomen,
Ingenio offensi aut laeso doluere Metello
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim,
70 Scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis.
Quin ubi se a vulgo et scena in secreta remorant
Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,
Nugari cum illo et discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
75 Infra Lucili censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia et fragili quaerens illidere dentem
Offendet solido, nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hinc diffindere possum;
80 Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negoti
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:

verbo maximam arsim sequenti accrescit vis. — *o puer*] Trebatii verba sunt usque ad v. *feriat*. — *frigore*] Intelliguntur haec ex imitatione Persii I, 108: „Vide sis ne maiorum tibi forte Limina frigescant.“ Senec. ep. 122: „Montanus Iulius, tolerabilis poeta, et *amicitia* Tiberii notus et *frigore*.“ — *per ora*] Salust. Iug. 31: „*Incedunt per ora* vestra magnifici.“ — *Metello*] Q. Caecilius Metellus Macedonicus, cos. a. u. c. 611. Lucilii versus in L. Cornelium Lentulum Lupum cos. a. u. c. 598 servavit Cic. de N. D. I, 23: „Tubulus si Lucius unquam. Si Lupus aut Carbo Neptuni filius, ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam periurus aut tam impurus fuisset?“ Quos si Lucilius contumeliosis (Epist. I, 19, 31) versibus laceravit, boni cives, ut Laelius et Scipio, idem sibi non metuerunt. De part. *que* in verbo *famosisque* vide ad Carm. II, 7, 25. — *tributim*] per omnes tribus, totum populum, nullo facto discrimine. cf. Pers. 1, 114: „secuit Lucilius urbem.“

V. 71. *scena*] vita publica. — — *nugari*] Comm Cruq. „Scipio et Laelius feruntur tam familiares fuisse et amici Lucilio, ut quodam tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur.“ — *Lucili censum*] Fuit enim Lucilius equestri loco natus et Pompeii Magni avus; alio auctore avia Pompeii soror Lucilii fuit. Vide ad Sat. II, 7, 53. — *fragili*] gen. neutr.; imago de nuce sumpta. Adversarii, inquit poeta, nihil iam efficient, cum favorem mihi et gratiam optimorum conciliaverim. — *diffindere*] Sic recte boni codices; in aliis ex corruptione *defindere*, *diffingere*, *defingere*, *defringere*, alia. cf. Carm. III, 16, 13. Virg. Aen. IX, 586. Trebatii sunt usque ad *iudiciumque*. — *legum*] Cic. de rep. IV, 11: „Nostrae XII tabulae

Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
Iudiciumque. Esto, si quis mala: sed bona si quis
Iudice condiderit laudatus Caesare? si quis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
Solventur risu tabulae, tu missus abibis.

Satira II.

Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo, —
Nec meus hic sermo est, sed quem praecepit Ofellus

cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis occentavisset sive carmen condidisset quod infamiam faceret flagitiumve alteri.“ cf. Epist. II, 1, 152 sqq. Ut quae insequuntur recte et ordine adiungantur, supple *scito*, ut Epist. I, 1, 13. I, 18, 58. — *laudatus Caesare*] vide ad Carm. I, 6, 2. — *latraverit*] Bentleius ex codd. recepit *laceraverit*, quod cum hominis iniqui sit et malitiosi, ab hoc loco videtur esse alienum. Tu compara Epod. 5, 58. Epp. I, 2, 66. — *solventur tabulae*] tabulae, in quibus leges scriptae erant, pro ipsis legibus. Leges solvere est severitatem earum minuere, frangere. Similiter Quintil. XI, 3, 58: „Fori sanctitatem ludorum licentia solvere.“ id. V, 10, 67: „Risu tota res solvitur.“

Satira II.

Felicissimis bellis omnium prope terrarum divitiae cum Romam essent congestae, inter reliqua luxus genera incredibilis paene cibi ac potus intemperantia et improbitas Romanam civitatem invaserat. Quae quam sit insana quamque perniciosa, hac satira docet Horatius et ita quidem, ut non sua proponat praecepta sed loquentem inducat Ofellum quendam, rusticum hominem et sanae mentis, quem ipse suum agrum colentem bonisque rebus gaudentem Venusiae olim puer noverat (v. 112 sq.). Postea cum Venusini agri bellis civilibus dominis erepti veteranis militibus darentur, Ofelli ager Umbreno cuidam veterano attributus est, ut qui olim dominus fuisset tunc colonus eundem agrum alieno homini coleret (v. 133). Hunc igitur Ofellum fingit Horatius inter suos et filios et amicos sedentem deque suae aetatis ingenti profusione ac stultitia disputantem; quae stultitia quo clariore luce collustretur, sordidissimae etiam avaritiae, qua obstricti alii fortasse non pauciores tenebantur, tristis quaedam imago additur (v. 53 — 62). Ofelli autem totus sermo est praeter vv. 2 et 3, 112—116; id quod recte colligas ex v. 112, ubi verbis *hunc Ofellum* poeta ad v. 2 redit, deinde ex primae personae usu vv. 7. 8. 35. 90. 93, tum ne 53 quidem versus adversatur. Versu 111 ea pars absolvitur quae generalia complectitur praecepta et sententias; quibus quo accedat maior fides et auctoritas deinde ostenditur, hominem illum non solum tanta usum esse doctrinae severitate, sed fecisse etiam ipsum quae bene praeceperit. Scripta videtur satira aliis alio tempore, Kirchnero et Webero anno 717 propter iter Brundusinum, quo cum Ofello convenisse poetam putant, Zumptio a. 719, Frankio et Duentzero a. 720, quibus si quid debeam enuntiare, libentissime assentiar.

V. 1. *boni*] Suavis compellatio suorum et filiorum et amicorum. cf. v. 128. Iam apud Acronem scholiastam falsa est lectio *bonis*, orta ea ex continua scriptura, geminata

Rusticus, abnormis sapiens, crassaque Minerva —
Discite non inter lances mensasque nitentes,
5 Cum stupet insanis acies fulgoribus et cum
Acclinis falsis animus meliora recusat,
Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus iudex. Leporem sectatus equove
10 Lassus ab indomito vel, si Romana fatigat
Militia assuetum graecari, seu pila velox
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco:
Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
15 Sperne cibum vilem, nisi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas aut
Qui partum? Non in caro nidore voluptas
20 Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere
Sudando: pinguem vitiis albumque neque ostrea
Nec scarus aut poterit peregrina iuvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin

forte littera *s* (*bonisil*). cf. Sat. II, 6,51. 95. Epist. II, 2, 37; et de hoc genere sermonis Sat. II, 6, 70—76. — *sermo*] verba. cf. A. P. 69. — *abnormis sapiens*] Cic. Lael. 5. — *acies*] oculorum. — *acclinis*] rarum et poeticum vocabulum. Virg. Aen. X, 835. Cognatum verbum *acclinare* metaphorice, ut h. l. adiectivum, positum est apud Livium IV, 48. — *impransi*] ieiuni, ut v. 38. — *Leporem sectatus*] Sententia paulo impeditius formata; nam participiorum loco, a quibus egressa est oratio, condicionalis forma substituitur. — *graecari*] cf. Carm. III, 24, 57. Est autem exercere se mollioribus Graecorum ludis pilae et disci. — *discus agit*] allicit. — *Hymettia mella*] Carm. II, 6, 14. Macrob. Sat. VII, 12: „Unde est et illud proverbium quo utuntur gulones: mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno.“ cf. infra Sat. II, 4, 24. Columella auctore (XII, 41) mulsum optime parabatur, cum singulis urnis vini denae librae mellis addebantur. — *atrum*] procellis agitatum. Carm. III, 27, 18. — *latrantem*] Sat. II, 8, 5. Lucret. III, 17: „Nihil aliud sibi naturam latrare nisi ut cet.“ — *pulmentaria*] Ad exemplum Socratis, qui cum usque ad noctem spatiaretur, interrogatus a quodam, cur hoc faceret, respondit: ὄψον συνάγω. — *pinguem vitiis*] luxuria tumidum. cf. v. 77. Pers. III, 98: „Turgidus hic epulis atque alto ventre lavatur.“ — *ostrea*] vide ad Sat. I, 8, 43. — *scarus*] pretiosus piscis, in mari Carpathio maxime frequens, ceterum ignotus. Epod. 2, 50. — *lagois*] „avis quae carnem leporis habere perhibetur.“ *Acro*.

V. 23. *eripiam*] poetice pro *impediam* Quod quomodo fieri potuerit vide ex hoc loco Tibulli I, 9, 35: „Illis eriperes verbis mihi sidera coelo Lucere.“ Ovid. Met. II, 483: „Posse loqui eripitur.“ — *pavone*]

Hoc potius quam gallina tergere palatum,
25 Corruptus vanis rerum, quia veneat auro
Rara avis et picta pandat spectacula cauda,
Tanquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris ista
Quam laudas pluma? cocto num adest honor idem?
Carne tamen quamvis distat, nil hac magis illa,
30 Imparibus formis deceptum te patet. Esto:
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto
Captus hiet, pontesne inter iactatus an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem
Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
35 Ducit te species, video. Quo pertinet ergo
Proceros odisse lupos? quia scilicet illis
Maiorem natura modum dedit, bis breve pondus.
Ieiunus raro stomachus vulgaria temnit.
Porrectum magno magnum spectare catino
40 Vellem, aut Harpyiis gula digna rapacibus. At vos,
Praesentes Austri, coquite horum obsonia. Quamquam

Q. Hortensius primus Romanos docuisse dicitur pavones in mensa apponere. Sat. I, 2, 116. — *vanis rerum*] vide Zumpt. §. 435. adnot. — *attineat quidquam*] sc. picta cauda. — *num adest*] hiatus a poeta admissus. — *carne tamen*] Locus hic difficillimus et diversissime tentatus, cum alii alium vel interpretandi vel interpungendi rationem excogitarent. Ac mihi quidem ut simplicissima ita verissima videtur Bothii interpretatio, qua commate posito post *distat* hunc habemus verborum ordinem et sententiam: „quamvis distat gallinae caro a pavonis, tamen nihil (non) hac (pavonis) magis illâ (gallina, sed) imparibus formis deceptum te esse patet“, vel si ex verbo *deceptum* zeugmatis quodam facili genere simile *sumtum* assumas: quamvis (etiamsi, quantumvis) distat gallinae caro a pavonis, tamen nihil hac magis quam illâ (vide ad Carm. IV, 14, 13) te captum patet, sed imparibus formis i. e. plumarum, formae pulchritudine et specie deceptum esse.“ — *esto*] Concedit Ofellus istum formae amorem habere aliquam veniam progrediturque ad alia etium magis inania. Magnum enim discrimen gulones aiebant esse inter lupos marinos, qui in Tiberi essent capti, et eos, qui in alto, et iterum inter eos, qui ad ostia Tiberis et qui inter pontes (sublicium et senatorium, inter quos Cloaca maxima sordes urbis in fluvium egerebat). Qui in mari erant capti, pessimi videbantur. Unde autem, inquit Ofellus, datum tibi est ut sentias sapore, quo is lupus qui appositus in mensa hiat captus sit loco? — *laudas*] Iidem gulones ingentes quaerebant mullos, parvos lupos, hac una causa moti quod natura mullos parvos, lupos magnos fecit. Plin. H. N. IX, 30: „Mulli binas libras ponderis raro admodum exsuperant.“ Juven. IV, 15: „Mullum sex milibus emit Aequantem sane paribus sestertia libris.“ — *pulmenta*] Epist. I, 18, 48; sunt h. l. partes (Scheiben) in quas ingens piscis dissecandus est. — *porrectum*] mullum.

V. 40. *At*] Exsecratur Ofellus epulas luxuriosorum optatque ut Austri eas putrefaciant. Statim autem

Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus
Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
45 Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Galloni praeconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tunc rhombos minus aequora alebant?
Tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
50 Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo
Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana iuventus.
Sordidus a tenui victu distabit Ofello
Iudice: nam frustra vitium vitaveris illud,
55 Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero dictum cognomen adhaeret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna,
Ac nisi mutatum parcit defundere vinum et,
Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
60 Ille repotia, natales aliosve dierum
Festos albatus celebret, cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur? et horum
Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis, aiunt.
65 Mundus erit qua non offendat sordibus atque

se corrigens: quamquam quid opus est, inquit, hac exsecratione, cum recentes etiam cibi talibus hominibus puteant neque iis gratius quidquam videatur quam rapula et inulae quae lassum pervellant stomachum? Sat. II, 8, 8. 51. — *quando*] quandoquidem, quoniam. — *oleis*] „Oleae enim cibi cupiditatem excitant. *Nigras* autem ad condiendum commendat Columella 12, 48. 49.“ *Orellius.* — *Galloni*] „Gallonius praeco primus acipenserem suae mensae apposuit, quare eius luxus etiam a Lucilio taxatur.“ *Comm. Cruq.* — *erat*] ultima syllaba caesura producitur. — *praetorius*] „Sempronius Rufus praetorius instituisse creditur ut ciconiarum pulli manducarentur: quare cum in praetura petenda repulsam tulisset, tale epigramma meruit: „Ciconiarum Rufus iste conditor Hic est duobus elegantior Plancis; Suffragiorum puncta non tulit septem, Ciconiarum populus ultus est mortem.“ *Comm. Cruq.* — *mergos*] durissima carne. — *edixerit*] tanquam praetor. Epist. I, 19, 10. Inde cum gravi ironia *Romana iuventus.* cf. Epist. I, 1, 70. — *Ofello iudice*] me iudice; iudice homine qualis ego, Ofellus, sum. — *Avidienus*] ignotum nomen sordidi hominis. — *mutatum vinum*] vappam. — *repotia*] „Postridie nuptias apud novum maritum coenatur; quia quasi reficitur potatio.“ *Festus.* — *albatus*] toga recens cretata indutus. — *bilibri*] nimis magno, non elegantioris formae. — *qua non offendat*] Sic boni codd., in aliis

In neutram partem cultus miser. Hic neque servis
Albuci senis exemplo, dum munia didit,
Saevus erit, nec sic ut simplex Naevius unctam
Convivis praebebit aquam: vitium hoc quoque magnum.
70 Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum
Afferat. In primis valeas bene: nam variae res
Ut noceant homini, credas memor illius escae,
Quae simplex olim tibi sederit; at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
75 Dulcia se in bilem vertent stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis
Coena desurgat dubia? Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque praegravat una,
Atque affigit humo divinae particulam aurae.
80 Alter, ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,
Sive diem festum rediens advexerit annus
Seu recreare volet tenuatum corpus, ubique
85 Accedent anni et tractari mollius aetas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam
Quam puer et validus praesumis mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus

est *qui*. Intellige: eatenus, qua. — *cultus*] genitivus est utrimque suspensus: *in neutram partem cultus* et *miser cultus*, ut Stat. Theb. IV, 403: „Ah miseri morum.“ Plin. paneg. 58. med. „miseros ambitionis.“ V. 67. *Albuci*] vide ad Sat. II, 1, 48. Albucius durissimus erat in servos maximosque cruciatus iis minabatur, si quid in coena non bene esset paratum. Naevius contra negligentissimus fuit et nimiae animi bonitatis in servos. — *didit*] poeticum vocabulum; saepissime apud Lucretium. — *aquam*] ad vinum miscendum. — *ut noceant*] quantopere noceant. cf. Cic. Mil. 24, 64. — *sederit*] quieverit nec ullos in ventriculo tumultus excitaverit. — *pituita*] trisyllabum. Epist. I, 1, 108. Est phlegma ventriculi et intestinorum. Plin. H. N. XX, 7: „Pituitae *lentitiem* digerunt (lactucae).“ — *coena dubia*] Terent. Phorm. II, 2, 28: P. „Coena dubia apponitur.“ G. „Quid istuc verbi est?“ P. „Ubi tu dubites quid sumas potissimum.“ — *divinae aurae*] Cic. de senect. 21. Tusc. I, 26. — *hic tamen*] Primum simplicis victus praemium sanitas est et corporis et animi. Accedit quod qui moderatus est in ciborum usu interdum et opportuno tempore exquisitis epulis vere potest gaudere (82—93). Deinde idem bonae etiam famae consulit, sibi suisque gratus (v. 94—111). — *ubique*] et ubi. — *Tibi*] Oppositum hoc pronomen est alteri *hic* v. 82. — *validus*] Ex chiasmi ordine iunguntur *puer, validus, dura*

90 Illis nullus erat, sed credo hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Hereas natum tellus me prima tulisset!
Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
95 Occupat humanam: grandes rhombi patinaeque
Grande ferunt una cum damno dedecus; adde
Iratum patrum, vicinos, te tibi iniquum
Et frustra mortis cupidum, cum decerit egesti
As, laquei pretium. Iure, inquit, Trausius istis
100 Iurgatur verbis; ego vectigalia magna
Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
Quod superat non est melius quae insumere possis?
Cur eget indignum quisquam te divite? quare
Templa ruunt antiqua deum? cur, improbe, carae
105 Non aliquid patriae tanto emetiris acervo?
Uni nimirum recte tibi semper erunt res?
O magnus posthac inimicis risus! Uterne
Ad casus dubios fidet sibi certius? hic qui
Pluribus adsuerit mentem corpusque superbum,
110 An qui contentus parvo metuensque futuri,
In pace ut sapiens aptarit idonea bello?

Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latius usum
Quam nunc accisis. Videas metato in agello

valetudo, senectus. — *hac mente*] Sat. I, 1, 30. — *edax dominus*] Iuven. I, 140: „Quanta est gula, quae sibi totos Ponit apros, animal propter convivia natum!“ cf. Sat. II, 8, 6. — *tellus prima*] Sat. I, 3, 99; est nova tellus. — *patrum*] Carm. III, 12, 3. Sat. II, 3, 88. — *inquit*] vide ad Sat. I, 4, 79. — *Trausius*] homo luxuriosus, non admodum dives. — *vectigalia*] Carm. III, 16, 40. Cic. de off. II, 25. — *tribus*] i. e. habeo divitias, quae tribus regibus amplae videantur, quarum iam tertia pars regalis copia est. — *Ergo*] indignantis est: cum tantum habeas, nonne est quo melius insumere possis quod superest? — *templa ruunt*] vide ad Carm. III, 6. — *recte erunt*] Zumpt. §. 365 fin. infra v. 120. Sat. II, 3, 162. II, 8, 19. Male in codicibus nonnullis *rectae*, accommodato vocabulo ad *res*. — *posthac*] „Cum patrimonium omne per luxuriam consumpseris.“ Acro. — *superbum*] non corpus magis quam mentem ornat, cf. Sat. II, 6, 87.

V. 112. *Quo magis*] Horatii ipsius hi quattuor versus sunt. — *quam nunc*] post triumvirorum proscriptiones. cf. Virg. Buc. 9, 2 sqq. Suspicaris certe ex adverbio *nunc* vixisse etiam tunc Ofellum. — *metato*] quem metator Umbreno militi dederat. Vide

115 Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum:
Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
Quidquam praeter olus fumosae cum pede pernae.
At mihi seu longum post tempus venerat hospes
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
120 Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis
Sed pullo atque haedo; tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.
Post hoc ludus erat culpa potare magistra,
Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
125 Explicuit vino contractae seria frontis.
Saeviat atque novos moveat fortuna tumultus:
Quantum hinc immineat? quanto aut ego parcius, aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriae telluris herum natura neque illum
130 Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille;
Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris,
Postremum expellet certe vivacior heres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus, erit nulli proprius; sed cedet in usum
135 Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes,
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

ad Carm. II, 15, 15. — *mercede colonum*] Vide ad Carm. I, 35, 6. cf. Epist. II, 1, 139. — *non temere*] non facile. Epist. II, 2, 13. — *olus*] Sat. II, 6, 64. — *duplice ficu*] ad siccandum divisa. — *post hoc*] non ut luxuriosi inter edendum. cf. Sen. ep. 122: „Post prandium aut coenam bibere vulgare est: hoc patres familiae rustici faciunt et verae voluptatis ignari.“ — *culpa magistra*] Culpa dicitur magistra bibendi, quia si quis in ipso bibendo aliquid commisisset, ei ab reliquis convivis poena quasi imponebatur alterius etiam poculi hauriendi. Culpa igitur tanquam *θαλίαρχος* s. *συμποσίαρχος* est. Haec rustica ratio contra urbanam bibendi magistri eligendi ponitur. — *ita culmo*] *ita* part, eadem ratione in voto posita qua similis *sic;* vide ad Carm. I, 3, 1. Plenam sententiam intelliges ex locis Cic. in Cat. IV, 6, 11. ad Att. V, 15: „Ita vivam ut maximos sumptus facio.“ Cic. Famil. X, 9: „ita ab imminentibus malis respublica liberetur!“ cf. Hom. Il. VIII, 538 sqq. XIII, 825 sqq. — *hinc*] ex iis bonis quae nunc nobis sunt, moderatione animi et frugalitate vitae. — *nituistis*] nitent qui bona valetudine utuntur. Epist. I, 4, 15. — *incola*] Est veteranus miles, nunc possessor agri; quem non inconsulto incolam, non dominum agri appellat Ofellus. Id cur faciat, statim addit. Cfr. Anthol. Pal. 2, 27: „Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ, νῦν δὲ Μενίππου· Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν με πρὶν ὤφειλε καὶ πάλιν οὗτος Ὀφεῖται· εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ Τύχης.“ — *propriae*] vide ad Carm. II, 2, 22. — *vafri*] Sat. II, 5, 34.

Satira III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,

Satira III.

Romae cum studio et opera doctorum hominum, veluti Ciceronis, graeca philosophia excepta esset, fieri non potuit quin sat multi ita sapientiam amplecterentur, ut philosophorum simias magis quam philosophos se praestarent. Et maxime quidem Stoicorum doctrina de vera sapientia communique hominum stultitia haud paucos allicere debuit, qui suam animi nequitiam celantes aliorumque rectum de se iudicium declinantes Stoicorum severitatem cultu ac sermone misere affectarent, tristi vultu urbem percurrerent, alios homines quacunque possent ratione carperent et magna voce vituperarent. Talem igitur hominem — quod genus nihil nisi virtutem crepans ἀρεταλόγους appellarunt Romani — acerbissima ratione totum genus humanum insaniae arguentem faceto utique et lepido modo perfectissima hac satira Horatius describit. Qui quam egregie rem suam instituit! Damasippum enim — id autem nomen est circumforaneo philosopho — nimio fictae suae sapientiae studio eo latum videmus impudentiae et importunitatis, ut poetam in villam Sabinam, quo is ne Saturnalibus (a. d. XVI. Kal. Ian. usque ad XIV. Kal. Ian.) ingenti urbis strepitu influitisque epulis male vexaretur aufugerat, persequeretur; scilicet eo certe consilio, ut cum Horatii quoque aures ut hominum in urbe viventium insanis suis disputationibus impudentibusque adhortationibus obtudisset, lautam sibi mereret coenam. Isti enim homines a divitibus ut scurrae coenae adhiberi solebant, nimirum ne qui risum moveret in hilari convivio deesset. Suet. Aug. 74: „Aut acroamata et histriones interponebat ac frequentius aretalogos.“ Nam inopes esse solebant boni isti philosophi, qui nihil antiquius haberent quam ut sua sapientia stomachum cupiditatemque placarent. Nec melior Damasippus noster; qui olim mercator singulari sua calliditate (v. 20 sqq.) egregiisque consiliis rem male gestam perdiderat (v. 16. 37), deinde cum desperata salute de ponte se in Tiberim deiicere voluisset (v. 36), a Stertinio, magno illo quidem Stoico et unice sapienti, retractus mercaturam philosophia mutaverat. Iam vero ne quid egregii hujus sermonis perdas, considera modo quanta inter aretalogum et satiricum poetam intercedere videatur similitudo; quam Horatius de iudicio bonorum hominum securus consulto videtur descripsisse, ut imperitis quid inter utrumque non esset simile aperto exemplo ostenderet. Atque eam quidem comparationem non illustratam quidem sed tribus verbis indicatam habemus Sat. I, 1, 120; etenim Crispinus quoque est aretalogus. Praeterea tecte quidem significata est similis utriusque hominis, Damasippi et Horatii, sors et via, qua ille ad philosophiam, hic ad satiram pervenerat. Quae Damasippus in foro ad medium Ianum (v. 18), ea Horatius ad Philippos in pugna videbatur certe perdidisse. — Satiram non ante a. 721 scriptam esse docet versus 180 coll. 185; eo enim anno Agrippa sponte sua aedilitate functus ingentem sibi civium approbationem liberalitate paravit. Neque multo post eum annum scriptam esse ipsa Agrippae laus ferre videtur. Horatius paulo ante Sabinam villam a Maecenate dono acceperat.

V. 1. *sic raro scribis*] Vehementer exprobrantis haec sunt, non interrogantis; excitatus enim sermo est Stoici in villam subito irrumpentis ac statim clamantis, quem mirabundus Horatius non prius interrumpit quam ad finem aliquem ipse de-

Iratus tibi quod vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? At ipsis
5 Saturnalibus huc fugisti. Sobrius ergo
Dic aliquid dignum promissis. Incipe. Nil est.
Culpantur frustra calami immeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poëtis.
Atqui vultus erat multa et praeclara minantis,
10 Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro,
Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere, miser. Vitanda est improba Siren
15 Desidia, aut quidquid vita meliore parasti,
Ponendum aequo animo. Di te, Damasippe, deaeque
Verum ob consilium donent tonsore! sed unde
Tam bene me nosti? Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo
20 Excussus propriis: olim nam quaerere amabam,
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere,

cucurrit v. 16. *Scribis* ultimam syllabam caesurae potestate produxit; quod qui vitiosum putarent scripserunt *scribes*, orationis vim valde minuentes. — *benignus*] Ut genitivum intelligas, compara sis similis notionis adiectivum *prodigus* Carm. I, 12, 37. I, 18, 16. Epist. I, 7, 42; benignus enim est qui liberalis, largus, etiam prodigus est. Epist. I, 5, 11. Carm. I, 17, 15. — *Saturnalibus*] quos dies Romani facetiis et ludis et conviviis dicabant. — *paries*] Qui sententiarum vel verborum penuria premuntur, culpam in calamis parietibusque inesse saepe solent clamare eosque exsecrationibus agere; est enim antiqua exsecratio: deos iratos habeat! illi deos iratos! Quibus verbis comice additur *atque poetis*, quoniam illi irati parietem, ad quem sedentes aut cubantes scribunt, pugnis caedere solent. Similiter Pers. I, 106: „Nec pluteum caedit nec demorsos sapit ungues.“ — *vacuum*] otiosum. — *tepido tecto*] Hieme enim celebrabantur Saturnalia. — *Platona*] cuius libri pleni sunt Socraticae εἰρωνείας, quam satiricus poeta aemulabatur. — *virtute relicta*] nihil iam scribendo. — *improba Siren*] quia blanda est et nocet. — *vita meliore*] non desidiosa. Placuerat enim Stoico severo hominum iudici Horatiana satira, qua homines castigari magnopere gaudebat. — *parasti*] laudem et assensum bonorum hominum.

V. 16. *Damasippe*] Licinius Damasippus ut statuarum amator hortorumque emptor et venditor memoratur a Cicerone in epistolis. De Stoicorum barba vide ad Sat. I, 3, 133. Exspectare potuit Damasippus: Di deaeque te donent omnibus bonis et optatis; pro quo lepide substituitur *tonsore*. — *Ianum*] Iani dicebantur omnes arcus vel transitiones perviae; quales tres memorantur ad forum ex viis deducentes: summus, medius, imus. Ad medium sedebant feneratores et argentarii. Epist. I, 1, 54. Cic. de off. II, 25. — *Sisyphus*] De hoc loco *Schneidewinus* nuper egregie sic disputavit: „Pervulgata erat opinio, massam illam (aeris Corinthii) casu potius mix-

Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset;
Callidus huic signo ponebam milia centum;
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro noram: unde frequentia Mercuriale
Imposuere mihi cognomen compita. Novi,
Et miror morbi purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
Traiecto lateris miseri capitisve dolore:
Ut lethargicus hic cum fit pugil et medicum urget.
Dum ne quid simile huic, esto ut libet. O bone, ne te
Frustrere: insanis et tu stultique prope omnes,
Si quid Stertinius veri crepat, unde ego mira

tam exstitisse quam arte temperatam. Capta enim per Mummium urbe et incensa perustis plurimis simulacris atque statuis fabulantur aeris auri argenti venas in commune fluxisse; ex qua massa catilla, paropsides, statuncula alia fecisse fabros. Sed qui unice vetustissima quaeque exosculabantur, aegre ferre debebant, quod aeris Corinthii ultra modum expetiti origo ad recentiora saecula detruderetur. Quo rationes vetustulas suas mirifice conturbari sentiebant. Igitur ut frustra vanitas sua illius fide narratiunculae redargueretur, perceptabant vel abditos angulos litterarum, si quid alicunde causae suae patrocinium invenirent. Nam statuas quidem ex aere Corinthi diu ante Mummium fieri solitas ex fide historiae docebant: anxie circumspectabant vasculorum amatores, ecquid ex testimoniis veterum monumentorum posset erui, quo planum fieret, insulsorum illam opinationem ne de vasculis quidem valere Corinthiis. Excitati ad quaerendum incidebant in Aeschylei Sisyphi λεοντοβάμονα σκάφην χαλκήλατον, quam cupide arripiebant. Nempe Sisyphus Aeolida Corinthi lavabat pedes haud dubie aere Corinthio. In eo autem ζητήματι callide solvendo occupatum se fuisse ait Damasippus, quo probet, se vel arcana artium attigisse." Et: „intelligamus igitur, hoc sibi velle Damasippum, oculos se in virtutibus vitiisque artium expendendis exercitavisse." — *Mercuriale*] Sic optimi quique codices; alii *Mercurialis*. Ergo hic quoque *Mercurialis* est; nova iterum cum Horatio se quodammodo comparandi ratio, quoniam poetae quoque Mercuriales viri. cf. Carm. II, 17, 29. *Mercuriales* collegium erant Romae mercatorum. cf. Liv. II, 27. — *novi*] Horatii sunt. De genitivo *morbi* cf. ad Carm. II, 9, 18. Zumpt. §. 446. — *atqui*] Haec Damasippo tribuantur necesse est. *Morbus* enim ab Horatio positus erat pro vitioso illo coëmendarum rerum studio; quod vocabulum a Stoico iocose assumitur ad significandum suum novum studium aliorum hominum res curandi, priori vel maxime contrarium. Horatius per totum sermonem brevissimus haec dicere non potest nisi male servatis partibus. — *lethargicus hic*] qui ex lethargia expergefactus subito ad tantum vigorem rediit, ut ipsum medicum pugnis peteret. Nam „dum vitant stulti vitia, in contraria currunt." Sat. I, 2, 24. Quod cum diceret Stoicus, gestum imitabatur ferientis; inde iocose veritus Horatius: „dum ne quid simile huic, esto ut libet." Haec sola verba Horatii. — *frustrere*] „Noli tu tibi timere; ego enim non sum insanus, tu insanis et omnes prope insaniunt." Iam adest quo voluit. — *Stertinius*] Epist. I, 12, 20, ubi *Acro*: „Stertinius philosophus, qui ducentos et viginti libros Stoicorum latine scripsit." — *Fabricio*] „Hic pons Fa-

Descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
35 Solatus iussit sapientem pascere barbam
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam male re gesta cum vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit et, Cave faxis
Te quidquam indignum: pudor, inquit, te malus angit,
40 Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primum nam inquiram, quid sit furere; hoc si erit in te
Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia et quemcunque inscitia veri
Caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
45 Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges
Excepto sapiente tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes aeque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit,
50 Ille sinistrorsum hic dextrorsum abit, unus utrique
Error, sed variis illudit partibus; hoc te
Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignes,
55 Ut rupes fluviosque in campo obstare queratur;
Alterum et huic varum et nihilo sapientius ignes
Per medios fluviosque ruentis: clamet amica,
Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor:
Hic fossa est ingens, hic rupes maxima; serva!
60 Non magis audierit, quam Fufius ebrius olim,

bricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapideus appellatur, iunctus insulae Tiberinae." *Comm. Cruq.* — *cave*] De littera *e* vide Zumpt. gr. §. 25. cf. Sat. II, 5, 75. Epist. I, 13, 19. de forma *faxis* ibid. §. 161. e.

V. 42. *quin*] nihil verbi addam i. e. nihil te impediam quin. cf. Sat. II, 2, 23. — *porticus*] στοὰ ποικίλη Athenis, in qua Zeno eumque qui secuti sunt docere solebant. cf. Epist. 1, 4, 16. — *formula*] definitio, regula, κανών. — *caudam trahat*]. „Solent pueri petulantes nescientibus a tergo caudam suspendere, ut velut pecus caudam trahant." *Porphyr.* Facere id solent potissimum fatuis hominibus. — *Est genus unum*] Contrarius est error hominum; nam dum alii vident timentque pericula quae nulla sunt, alii nihil omnino vident ruuntque per omnia etiam periculosissima. — *campo*] Martio. Carm. III, 1, 11. — *nihilum*] in prosa oratione substantivum est, apud poetas interdum adverbii vice fungitur. — *clamet*] etiamsi clamet. — *Fufius*] Pacuvius tragoediam scripserat nomine

Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis
Mater, te appello, clamantibus. Huic ego vulgus
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
65 Integer est mentis Damasippi creditor. Esto.
Accipe quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam,
Tunc insanus eris, si acceperis? an magis excors
Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?
Scribe decem a Nerio; non est satis: adde Cicutae
70 Nodosi tabulas centum, mille adde catenas;
Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.
Cum rapies in ius malis ridentem alienis,
Fiet aper, modo avis, modo saxum et cum volet arbor.
Si male rem gerere insani est, contra bene sani;
75 Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perilli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
Audire atque togam iubeo componere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,

Ilionae, Priami filiae, Polymestoris Thracum regis uxoris. Quae cum filium Deiphilum pro fratre Polydoro, Polydorum pro filio educasset, Polymestor pater, qui Polydori opibus potiri vellet, excisa Troia filium Deiphilum pro Polydoro occidit. In hac igitur fabula Deiphili umbra ex inferis rediens matrem Ilionam dormientem de sepultura appellabat. Iam cum olim Fufius actor Ilionam ageret somnumque simulare deberet, factum est ut vino ebrius vere dormiret atque ab altero actore Catieno, Deiphilum agente, frustra appellaretur. Cic. Tusc. I, 44, 106. — *edormit*] vide ad Sat. I, 6, 13. Est iocose dictum *Ilionam edormit* pro Ilionam dormit i. e. dormiendo imitatur et crapulam edormit. — *insanire*] Zumpt. gr. §. 384. — *insanit veteres*] ex alterius mente haec interposita, ut cogitando quasi supplendum sit: dicat aliquis. — *Mercurius*] κερδῴος, lucri dator.

V. 69. scribe] Creditorem alloquitur: etiamsi a debitore non unam sed decem syngraphas (*tabulas*) ad exemplum Nerii, famosi feneratoris, cautionum plenissimas scribendas curaveris, tamen cet. — *a Nerio*] vide ad Carm. II, 12, 7. — *Cicutae*] Perillius fenerator ob asperitatem et amaritudinem Cicuta nominatus; nodosus est, quia optime calluit nodos et formulas iuris. — *catenas*] cautiones. — *alienis malis*] Hom. Od. XX, 347. Est ita ridere tanquam malae essent non suae sed alienae, malis non parcere. — *fiet aper*] Hom. Od. IV, 455 sqq. — *dictantis*] „credentis; quia cum damus dicimus: scribe cautionem pro ea pecunia." *Comm. Cruq.* — *rescribere*] solvere. vide ad Carm. III, 29, 54. — *audire*] Iam relicto Damasippo omnes mortales insanire ut demonstret Sertinius se accingit, primum his quisque versibus cunctos comprehendens, deinde a versu 82 de avaritia dicturus. — *togam componere*] plicas togae recte disponere; quod qui faciunt domum relicturi, sunt et iturі quo negotiis vocantur. Itaque cum omnes ad se voceet, iam nunc monet ut paratos se habeant; neminem intactum se relicturum. — *pallet*] quia quasi aeger est. Pers. IV, 47: „Viso

Quisquis luxuria tristive superstitione
Aut alio mentis morbo calet; huc propius me,
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est hellebori multo pars maxima avaris;
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Heredes Staberi summam incidere sepulcro,
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave
Seu recte hoc volui, ne sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberi prudentem animum vidisse. Quid ergo
Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo
Heredes voluit? Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium et cavit nihil acrius, ut si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus. Sapiensne? Etiam, et rex
Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti
Graecus Aristippus, qui servos proiicere aurum
In media iussit Libya, quia tardius irent
Propter onus segnes? Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.

si palles, improbe, nummo." — *hellebori*] Est veratrum nigrum, quod melampodium dicitur; de quo Plin. H. N. XXV, 5: „Nigrum medetur paralyticis, *insanientibus*, hydropicis cet." Epist. II, 2, 137. A. P. 300. Anticyra urbs est in Phocide. Strab. IX, 3: „Ἀντίκυρα, ὁμώνυμος τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οἴτην. Καὶ δή φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον, ἐνταῦθα δὲ σκευάζεσθαι βέλτιον κτλ." Scylax: „Δελφοὶ πόλις καὶ Ἀντίκυρα πόλις, οὗ βέλτιστα ἐλλεβορίζονται· παράπλους δ' ἐστὶ τῆς Φωκέων χώρας ἥμισυ ἡμέρας." — *Staberi*] Staberius homo fuit avarus, qui tantopere opibus suis delectabatur, ut heredes magno proposito damno quid quisque accepisset monumento inscribere iuberet. — *damnati*] testamento; sumptum ex formula in monumentis frequenti, veluti: Heres meus uxori meae dare *damnas* esto. — *Arri*] cf. v. 243. Q. Arrii filii luxuriosi patre mortuo splendidissimum epulum funebre paraverunt. Carpitur igitur alter fratrum. — *Sive ego prave*] Reprehensus sic dicere possit Staberius. — *quoad*] monosyllabum est. — *sapiensne*] Se ipsum interrogat Stoicus. cf. Cic. Parad. prooem. 3.: „Cato enim *Stoice* solet *oratoriis ornamentis adhibitis* dicere." — *et rex*] Contrarium lege Sat. I, 3, 124 sq. Epist. I, 1, 106.

V. 103. *litem*] Se ipse corrigens

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharae nec Musae deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
Aversus mercaturis, delirus et amens
Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris;
Si positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis, nihil est, tercentum millibus, acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulae, putrescat in arca;
Nimirum insanus paucis videatur, eo quod
Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
Filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
Dis inimice senex, custodis? Ne tibi desit?
Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore caputque
Coeperis impexa foedum perrigine? Quare,
Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
Undique? Tun sanus? Populum si caedere saxis

contrariis exemplis rem dirimi posse negat; utendum esse talibus, quae de veritate nihil iam relinquant dubitationis. Quare tria addit. — *citharas*] cf. Arrian. Epist. 4, 8. p. 632: „οὐδεὶς ἐρεῖ, Ἐγὼ μουσικός εἰμι, ἂν πλῆκτρον καὶ κιθάραν ἀγοράσῃ." — *scalpra*] σμίλη, culter sutorum. — *formas*] lignei sunt pedes, quibus utuntur sutores; καλόπους. — *aversus*] Carm. II, 4, 19. Quintil. VII, 1, 11: „defensioni aversior;" *mercaturis* igitur tertius casus est. — *qui discrepat*] Sic optimi codices, et recte. cf. v. 260. 275. 311. Ex initio ipsius verbi *discrepare* facile accrescere potuit *d* littera, unde quod in aliis editionibus est *quid* factum videtur. — *sacrum*] Sat. I, 1, 71. — *nihil est*] quid dico? non satis est dixisse *mille cadis*, dicendum *tercentum millibus*. — *acetum*] mutatum vinum, vappam tam acrem ut acetum. — *tun sanus*] „Tu profecto sanus non es; quamquam bene scio populo eos soles insanos videri qui raris, non vulgaribus vitiis laborent; veluti si quis populum saxis caedat vel magno pretio emptos servos vulneret, eum omnes insanum habebunt, verum si quis uxorem matremve laqueo vel veneno clam tollat, is quoniam in media urbe Roma veneficis referta vulgare facinus commisit neque apertam ut Orestes vim matri intulit, plurimis insanus non

Incipias servosque tuos, quos aere pararis,
Insanum te omnes pueri clamentque puellae:
Cum laqueo uxorem interimis matremque veneno,
Incolumi capite es? Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente,
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam
In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,
Nil sane fecit quod tu reprehendere possis:
Non Pyladen ferro violare aususve sororem
Electram, tantum maledicit utrique vocando
Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres
Iam circum loculos et claves laetus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandum; hominem sic erigit; addit et illud:
Ni tua custodis, avidus iam haec auferet heres.

videbitur. cf. Epist. I, 1, 101. — *servosque tuos*] Sic omnes prope codices et veteres editiones. Sed „si semel, inquit Bentleius, tuos dixeris, nihil attinet illa adiicere *quos aere pararis*, ut me addam *servos tuos quos*, *κακοφωνίᾳ* sua aures offendere et vulnerare.“ Itaque coniecit legendum esse *servosve, tuo quos;* ingeniose quidem, sed falsis rationibus motus. Nam illa *quos aere pararis* causam habent, unde magna in servis vulnerandis insania intelligatur: quamquam, inquit, servos tuos magno tibi pretio parasti, tamen nunc vulneras tibique ipse damnum paras. De *κακοφωνίᾳ* vix dicendum erat. — *pueri*] vide ad Sat. I, 1, 85. — *clamentque*] De transposita particula *que* vide ad Carm. II, 7, 25; exemplis ibi collatis adde praeter hunc locum versus 157. 180. 182. 242. Sat. II, 7, 64. — *male tutae mentis*] i. e. insanus.

V. 139. *Pyladen*] Orestis exemplum Stoicis fuit usitatissimum; inde etiam apud Persium III, 118: „Non sani esse hominis non sanus iuret Orestes.“ Ceterum ratio hic habita est Orestis Euripidei v. 264, quo Orestes Furiam appellat sororem (*μία οὖσα τῶν ἐμῶν Ἐρινύων*). — *splendida bilis*] „Bili morbose condensatae et propterea asphalti specie splendescenti a medicis tribuebatur *μελαγχολία*.“ *Orellius.* — *pauper argenti*] Sat. I, 1, 79. Iam reiecta populi de insania opinione ad avarum Stertinius redit eumque eo profectum esse ostendit insanire, ut opes ipsa vita cariores habeat. (v. 142—159). Opimius nomen est hominis ignoti. — *Veientanum*] vile

Men vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
Deficient inopem venae te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
155 Tu cessas? agedum, sume hoc ptisanarium oryzae.
Quanti emptae? Parvo. Quanti ergo? Octussibus. Heu!
Quid refert, morbo an furtis pereamque rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus,
160 Continuo sanus? Minime. Cur, Stoice? Discam.
Non est cardiacus. Craterum dixisse putato.
Hic aeger: recte est igitur surgetque? Negabit.
Quod latus aut renes morbo tentantur acuto.
Non est periurus neque sordidus; immolet aequis
165 Hic porcum Laribus, verum ambitiosus et audax
Naviget Anticyram. Quid enim differt, herathrone
Dones quidquid habes, an numquam utere paratis?
Servius Oppidius Canusi duo praedia dives
Antiquo censu, gnatis divisse duobus
170 Fertur et haec moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, demere et ludere vidi,
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret vesania discors,

vinum. — *trulla*] qua vinum ex cratere in pocula infunditur. Campana vilis est. Vide ad Sat. I, 6, 118. — *hoc age*] Verba sunt praeconis in sacris incipiendis ad excitandos hominum animos, ne aliarum rerum cogitatione distraherentur. — *quid vis*] Opimii sunt verba. — *inopem*] defectum viribus, prorsus exhaustum. — *ptisanarium*] sorbitio ex fervente aqua et oryza, saepius hordeo, facta. Oryzam ea aetate ex Aegypto ad usus medicorum apportabant. — *morbo*] morbi curatione; suas enim putat opes minores esse quam quibus possit curatio praestari, cum ptisanarium iam octo assibus constet. Dicit igitur medicum, a quo defensus sit a rapinis heredum, nunc se perdere pretiosis medicamentis. — *cur, Stoice*] Ita se ipse interrogat Stertinius; ut apud Arrian. Epict. 2, 20, 22: „εἰ λέγεις, φιλόσοφε;" — *Craterum*] quo nobili medico usus iam erat Atticus. Cic. ad Att. XII, 14. — *tentantur*] Sic antiquissimi codices, alii *tentantur*. Coniunctivus causam habet cur moget medicus; ex cuius animo melius haec proferuntur quam simpliciter adducitur a Stnico. Epist. I, 6, 28 idem, prope versiculus legitur, ibi autem recte codices indicativum tuentur. — *quis*] cf. Carm. II, 4, 16. III, 23, 4. — *herathrone*] largitionibus, quibus popularis aura captetur. Id qui facit, non melius facultatibus suis utitur quam avarus, qui intactas eas servat. Cur ita, exemplo Servii Oppidii probatur.

V. 172. *sinu laxo*] ex quo facile poterant excidere. Quod deinde positum est *ludere vidi*, intelligendum

175 Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penates,
Tu cave ne minuas, tu ne maius facias id,
Quod satis esse putat pater et natura coërcet.
Praeterea ne vos titillet gloria, iure
180 Iurando obstringam ambo: uter aedilis fueritve
Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in Circo spatiere aut aeneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis;
185 Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem.
Ne quis humasse velit Aiacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultra quaero plebeius. Et aequam
Rem imperito; ac si cui videor non iustus, inulto
190 Dicere quod sentit permitto. Maxime regum,
Di tibi dent capta classem reddducere Troia!
Ergo consulere et mox respondere licebit?
Consule. Cur Aiax, heros ab Achille secundus,
Putescit, toties servatis clarus Achivis,
195 Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,

de iis ludis puerorum, quo res perdi poterant; hos vitio dat pater, non item reliquos. — *Nomentanum*] cf. Sat. I, 1, 102. De Cicuta vide supra v. 69. — *intestabilis*] Etsi proprium est de eo cui interdictum est iure testandi, testamenti faciendi vel testamento aliquid accipiendi, tamen saepe apud Tacitum et Plinium legitur pro *detestabilis, exsecrandus*. Sal. Iug. 67. „Turpilius improbus *intestabilisque* esto." — *in cicere*] Significantur ludi aedilium, quibus cibaria distribuebantur plebi. — *aut aeneus*] Sic plurimi codices; ex paucis primus Bentleius *et aëneus*, ne aeneus τρισυλλάβως pronuntiandum esset. Quod quamquam sine exemplo est, praestat tamen hoc ipsum pro exemplo habere quam necessariam *aut* particulam oblitterare. Nam per quendam iocum *spatiari* et *stare* verba opposita sunt inter se. — *latus*] ut Epod. 4, 7. — *imitata leonem*] Ad hunc usque locum pergit Oppidii oratio ad filios. Qua absoluta Stoicus pergit in demonstranda ambitionis insania, et ut summos etiam homines eodem vitio laborare ostendat, summum et nobilissimum inter omnes reges Agamemnonem arcessit et explorat (v. 187—223). In quo loco noli credere, fingi ab Horatio colloquium inter Agamemnonem et gregarium militem; immo vero ipse Stertinius est qui alloquitur Agamemnonem et Stoicorum vivida disputandi ratione ex eiusdem sententia et persona sibi ipse respondet. Stoicum arcessere omnes legimus v. 80 sq. — *di tibi dent*] cf. Hom. Il. I, 18. — *reddducere*] De duplice littera *d* vide Zumpt. gr. §. 22. cf. Carm. II, 1, 28. Et sic plurima pars codicum. Alii, quibus producta prima syllaba displiceret, maluerunt *deducere* i. e. domum ducere; qua tamen mutatione opus non est. — *ab Achille*] Hom. Il. II, 768. Virgil. Bucol. 5, 49. — *Priami*] Hom. Il. I,

Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?
Mille ovium insanus morti dedit, inclitum Ulixen
Et Menelaum una mecum se occidere clamans.
Tum cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
200 Ante aras spargisque mola caput, improbe, salsa,
Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Aiax
Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinuit vim
Uxore et gnato: mala multa precatus Atridis,
Non ille aut Teucrum aut ipsum violavit Ulixen.
205 Verum ego, ut haerentes adverso littore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
Qui species alias veris scelerisque tumultu
Permixtas capiet, commotus habebitur; atque
210 Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira:
Aiax cum immeritos occidit, desipit, agnos;
Cum prudens scelus ob titulos admittis insanus,
Stas animo et purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
215 Huic vestem ut gnatae, paret ancillas, paret aurum,
Rufam et Pusillam appellet fortique marito

255. — *mille ovium*] Genitivum intelliges, cum *mille* substantivum quoque nomen esse memineris; alia exempla non ita rara sunt: Cic. Mil. 20, 53. Corn. Nep. Dat. 8, 3. Agamemnonis hi duo versus sunt. — *rectum animi*] Zumpt. gr. §. 435. — *clamans*] minitans; consulto hoc verbum in fine versus positum, quo clarius eluceat discrimen inter Agamemnonis factum et Aiacis. — *quorsum*] quorsum haec spectant, inquit Agamemno. — *uxore*] Tecmessa; filius fuit Eurysaces. — *ipsum Ulixen*] cui vel maxime irasceretur.

V. 205. *adverso littore*] est Troiae e regione oppositum. Agamemnonem refellens v. 208 Stertinius paulatim ad generalem disputationem relabitur; colloquio quidem finito insania tamen Agamemnonis usque ad finem totius loci v. 223 lepida *ἀντιθέσει* filiae et agnae festive describitur. — *species alias*] Species sunt cogitationes et opiniones animo conceptae. Cic. Acad. I, 8: „Hanc illi *ἰδέαν* appellabant iam a Platone ita nominatam: nos recte speciem possumus dicere.“ Insequens vocabulum *veris* sumptum est ex tribus antiquissimis codicibus; reliqui prope omnes *veri*, pauci *vero*. Qui *veri* legunt, iis necessitas omnino imposita est coniungendi verba *veri scelerisque tumultu*; quo facto rectum explicationem specierum *aliarum* invenire non possunt, cum *alius* neque sit *inter se diversus* neque *alienus* (fremde Gebilde *Kühner*) neque quidquam efficias si addere velis *atque eas quae hominibus esse solent*. *Veris* ablativus est, de quo vide Zumpt. gr. §. 470. et compara Ep. I, 16, 20. II, 1, 240. — *commotus*] mente captus; movetur animus libidinibus et perturbatur. cf. v. 278. — *stas animo*] bene ponitur contra illud *commotus habebitur*. — *cor*] sedes affectionum et cupiditatum, ut Carm. I, 23, 8. A. P. 98. Hom. Il. IX, 646. — *Rufam et Pusillam*] Cum

Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
Praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si quis gnatam pro nuta devovet agna,
220 Integer est animi? Ne dixeris. Ergo ubi prava
Stultitia, hic summa est insania; qui sceleratus,
Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc age luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
225 Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimoni mille talenta,
Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
230 Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes.
Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum et vel nunc pete vel cras.
Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus:
In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
235 Coenem ego: tu pisces hiberno ex aequore verris;
Segnis ego indignus qui tantum possideam: aufer!
Sume tibi decies; tibi tantundem; tibi triplex,
Unde uxor media currit de nocte vocata.
Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,

non propria nomina haec sint sed blanda et ὑποκοριστικά, et particulam ex auctoritate antiquissimorum codicum alteri aut praeferendam duxi. — *vitrea fama*] vide ad Carm. I, 17, 20. — *Bellona*] Tibull. I, 6, 45: „Haec ubi Bellonae motu est agitata, nec acrem Flammam, non amens verbera torta timet. Ipsa bipenne suos caedit violenta lacertos Sanguineque effuso spargit inulta deam.“ Significantur fanatici ex aede Bellonae.

V. 224. Iam tertium genus insanorum arcessitur. cf. v. 79. — *vincet ratio*] Sat. I, 3, 115 coll. infra 250. — *edicit*] tanquam praetor per praeconem vel tabula publice posita. — *Tusci vici*] ubi lenones habitabant. — *fartor*] qui aves saginat, ὀρνεοτρόφος. Alii botularium intelligere malunt. Cicer. de off. I, 42. — *Velabro*] „locus Romae, ubi prostabant omnia quae ad victus rationem et delicias pertinebant.“ *Comm. Cruq.* — *macellum*] ubi caro, pisces, obsonia vendebantur. Epist. I, 15, 31. — *leno*] „Apud luxuriosum leno primum loquitur tanquam patronus omnium nebulonum.“ *Comm. Cruq.* — *pisces verris*] everriculo. — *segnis*] acerbissime dictum ut supra v. 233 *aequus*. — *decies*] vide Zumpt. gr. §. 873. — *Aesopi*] tragici actoris et Ciceronis amici. — *Metellae*] Caecilia Metella, uxor P. Cornelii Lentuli Spintheris, repudiata ab eo a. u. c. 709. — *solidum*] integram summam decies sestertium (82214 flor. Rhen.). Plin. H. N. IX, 35 ubi Cleopatram detractum ex altera auricula unionem aceto dilutum absorbuisse et sic uno haustu decies sestertium consumpsisse narravit, „prior,

240 Scilicet ut decies solidum exsorberet aceto
Diluit insignem baccam: qui sanior ac si
Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?
Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,
Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
245 Luscinias soliti impenso prandere coëmptas,
Quorsum abeant? Sani ut creta an carbone notati?
Aedificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa
Si quem delectet barbatum, amentia verset.
250 Si puerilius his ratio esse eximet amare,
Nec quidquam differre, utrumne in pulvere trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores; quaero, faciasne quod olim
Mutatus Polemo, ponas insignia morbi,
255 Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,

addit, id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Codius tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres.« — *exsorberet*] Alii ex codd. *obsorberet*, alii *absorberet*. Vide etiam ad Sat. II, 8, 24. — *Arri*] vide supra v. 86. — *pravorum et*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *luscinias*] Plin. H. N. X, 29: „Servorum illis (lusciniis) pretia sunt et quidem ampliora quam quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex candidam alioquin, quod est prope inusitatum, venisse, quae Agrippinae, Claudii principis coniugi, dono daretur.« Ceterum pronuntia tribus syllabis. Vide ad Carm. III, 4, 41. — *prandere*] Sic prandere non ponitur contra coenam, sed videtur generale vocabulum esse de quovis epulo. Epist. I, 17, 13. A. P. 340. — *sani ut*] Scribendum putavi *sani ut creta an carbone notati?* auctoritate motus quattuor antiquissimorum codicum Cruquii, duorum Orellii, aliquot Bentleii et quattuor Pulmanni. De particula *ut* Gesnero quoque probata dubitari nequit. cf. Sat. I, 3, 89. Ovid. Am. III, 11, 12: „Excubui clausam servus ut ante domum.« Deinde *notati* quoque participium recte se habere videtur, dummodo alteram interrogationem quam proxime cum superiore coniungas: quorsum abeant, postquam utra ratione, creta ut sani in carbone notati sunt? Et bene iam Bentleius: „non abeunt ablegati ad insanos, *notandi* carbone; sed iam tum *notati* illuc deportantur.« — *aedificare*] Luxuriosis etiam adnumerandi sunt qui amore meretricum uruntur; de horum insania disputatur vv. 247—280.

V. 252. *ludas opus*] opus serium ludendo imiteris. — *Polemo*] „juvenis fuit Atheniensis perditae luxuriae. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur audisse e propinquo Xenocratis vocem disputantis, deinde introisse coronatus et unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit et invectus in luxuriam coegit Polemonem poenitere sui et coronas abiicere: qui postea tantus in philosophia (Academica) exstitit, ut dignus existimatus sit qui Xenocrati succederet.« *Comm. Crug.* — *fasciolas*] „fasciolae ornamenta quaedam sunt brachiorum, pedum, articulorum vel vittae; *cubital* pulvillus qui cibito coenantis supponi solebat; *focalia* collaria ad fovendum collum

Postquam est impransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero cum poma, recusat:
Sume, catelle; negat: si non des, optat: amator
Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat an non,
Quo redditurus erat non arcessitus, et haeret
Invisis foribus? Nec nunc, cum me vocat ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit; revocat: redeam? Non, si obsecret. Ecce
Servus non paulo sapientior: O here, quae res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. In amore haec sunt mala, bellum,
Pax rursum: haec si quis tempestatis prope ritu
Mobilia et caeca fluitantia sorte laboret
Reddere certa sibi: nihilo plus explicet ac si
Insanire paret certa ratione modoque.
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
Quid? cum balba feris annoso verba palato,
Aedificante casas qui sanior? Adde cruorem
Stultitiae atque ignem gladio scrutare modo, inquam.
Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
Cerritus fuit? an commotae crimine mentis
Absolves hominem et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?

et fauces." *Idem.* — *impransi*] sobrii. Sat. II, 2, 7. — *catelle*] blanda allocutio. — *qui distat*] cf. v. 108. — *Nec nunc*] Totus locus sumptus est ex Terentii Eunucho I, 1, 1: „*Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem, Cum arcessor ultro? an potius ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias? Exclusit, revocat. Redeam? non, si me obsecret.*" Haec ibi Phaedria; cui servus Parmeno v. 12: „*Here, quae res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes. In amore haec omnia insunt vitia, iniuriae, Suspiciones, inimicitiae, induciae, Bellum, pax rursum; incerta haec si tu postules Ratione certa facere, nihilo plus agas, Quam si des operam ut cum ratione insanias.*" Ceterum *nec nunc* recepi ex bonis codd., nam quod olim scripseram cum aliis codd. *ne nunc*, id refellitur consuetudine Latina, quae *ne* particulam pro *ne-quidem* aspernari videtur. — *Picenis*] Sat. II, 4, 70. — *gaudes*] quia faustum inde amoris augurium capis. Est lusus amantium. — *feris*] quia a palato verba repercutiuntur. — *ignem gladio scrutare*] Imago Pythagorica πῦρ μαχαίρᾳ μὴ σκαλεύειν. Est insanos tumultus mentis concitare. — *Hellade*] puellae nomen est. — *cognata vocabula*] non multum diversa; scelus enim ab insania non multum distat ex Stoicorum doctrina.

V. 280. Transit ad quartum genus insanorum (v. 280—295); vide supra v. 79. Duo superstitionis exempla inter se contraria ponuntur,

Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat et, Unum,
Quid tam magnum? addens — unum me surpite morti;
Dis etenim facile est, orabat, sanus utrisque
285 Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque vulgus
Chrysippus ponit fecunda in gente Meneni.
Iuppiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,
290 Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit
Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa febrimque reducet.
295 Quone malo mentem concussa? Timore deorum.
Haec mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
300 Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris,
Qua me stultitia, quoniam non est genus unum,
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid? caput abscissum manibus cum portat Agave

unum libertini (281—287), alterum insanae matris (288—294). — *circum compita*] ubi Lares Praestites positi erant. — *litigiosus*] Digest. XXI, 1, 1: „Aiunt Aediles: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores quid morbi vitiive cuique sit, quis fugitivus errove sit noxaeve solutus non sit, eaque omnia, cum ea mancipia veneunt, palam recte pronuntianto.“ — *Meneni*] „Menenius fuit illis temporibus insanus. Unde Meneniae stultitiae vel ineptiae.“ *Porphyr.* — *cubantis*] vide ad Sat. I, 9, 18. — *ieiunia*] Etiam inter gentiles superstitiosi homines, cum magnis calamitatibus premebantur, ieiunia servabant. Tertull. de ieiun. 15: „Cum stupet coelum et aret annus, *nudipedalia* denuntiantur, . . . Iudaicum certe ieiunium ubique celebratur.“ — *timore deorum*] nimirum superstitioso ideoque reiiciendo; *δεισιδαιμονία*. — *pendentia tergo*] Referunt interpretes haec ad Aesopicam fabulam ap. Phaedr. IV, 10: „Peras imposuit Iuppiter nobis duas: Propriis repletam vitiis post tergum dedit, Alienis ante pectus suspendit gravem.“ Quid tamen prohibet quominus de trahentibus caudam (v. 53) dictum putemus?

V. 300. Ut redeat sermo unde exiit, interrogat Horatius Stoicum, qua se dicat insanire insania. De particula *sic* vide ad Carm. I, 3, 1. — *post damnum*] cf. supra v. 18 sq. — *pluris*] Gloriatus erat Damasippus v. 24 se unum cum lucro scivisse aedes vendere; quare maius etiam lucrum nunc ei optat Horatius. — *quid*] Quid, inquit Damasippus, mirum, quod tu sanum te putas? Nonne

Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
305 Stultum me fateor, liceat concedere veris,
Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
Aegrotare putes animi vitio. Accipe: primum
Aedificas, hoc est, longos imitaris ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis, et idem
310 Corpore maiorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum: qui ridiculus minus ille?
An quodcunque facit Maecenas, te quoque verum est
Tantum dissimilem et tanto certare minorem?
Absentis ranae pullis vituli pede pressis
315 Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Belua cognatos eliserit: illa rogare,
Quantane? Num tantum, sufflans se, magna fuisset?
Maior dimidio. Num tantum? Cum magis atque
Se magis inflaret, Non, si te ruperis, inquit,
320 Par eris. Haec a te non multum abludit imago.
Adde poëmata nunc, hoc est, oleum adde camino;
Quae si quis sanus facit, et sanus facies tu.
Non dico horrendam rabiem. Iam desine. Cultum
Maiorem censu. Teneas, Damasippe, tuis te.
325 Mille puellarum, puerorum mille furores.
O maior tandem parcas, insane, minori!

idem etiam Agave? De qua lege Ovid. Met. III. 725. — *aedificas*] in Sabino nuper accepto. Liv. VI, 11, 9: „Et erat aeris alieni magna vis, re damnosissima etiam divitibus, aedificando contracta.“ Cic. de off. I, 39, 139. Notanda etiam Lacedaemoniorum imprecatio: οἰκοδομά σε λάβοι. — *bipedalis*] cf. Epist. I, 20, 24. — *Turbo*] „gladiator fuit exiguo corpore sed animosus pugna.“ *Porphyr.* — *tantum dissimilem*] vide ad Sat. I, 8, 17. — *maior dimidio*] Sic respondet pullus, cui obstupefacto et imperito rectum de magnitudine vituli iudicium non est. Fabula apud Phaedrum est I, 24. — *Quae si quis*] cf. A. P. 296 sq. Sat. II, 7, 117. — *rabiem*] Epist. I, 20, 25. — *insane*] Egregius hic versiculus, qui dum magnam laudem parat, uno vocabulo in salsissimam irrisionem subito cadit.

Satira IV.

Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis praeceptis, qualia vincunt

Satira IV.

De hac satira haud dubie post secundam scripta — vides enim Sat. II, 2, 52 sq. huic quasi viam muniri — verissime olim disputavit *Wüllner* (progr. schol. Düsseldorp. 1833). Etenim „verum, inquit, poetae in hac satira scribenda consilium discendum est primum ex ipso argumento quod cernitur in compluribus praeceptis laute et delicate vivendi (vv. 12—87). Secundum est quod in his praeceptis, quae maximam partem vulgaria sunt ac trita sed ut nova exhibentur, nonnulla commuui veterum usui plane repugnant sive falsa sunt: utrumque quin studio quaesiverit Horatius nullo modo dubium est. Deinde Catius praecepta illa convivalia non ut a se cognita tradit, sed memoriter ea et quasi sine sensu decantat: unde initio carminis poeta eum cursu celerrimo praeterire cogitat, ut continuo singula litteris consignet, priusquam ex animo suo quidquam exciderit. Quarto loco tenendum est verum auctorem sapienter dictorum sedulo occultari et arcana quadam magnitudine involutum esse tanquam alterum Tyanensem Apollonium. Porro facile vides non temere occultari nomen auctoris, sed hoc eo fieri consilio ut praecepta a Catio memorata cum nulla re alia comprobentur, dignitate auctoris confirmata et ampliora esse videantur. Denique Catius nova sua praecepta talia esse praedicat, ut vincant „Pythagoran Anytique reum doctumque Platona.“ Atque Horatius illa sub finem carminis ironice dicit praecepta vitae beatae, se quoque a magno illo magistro ea discere velle simulans: cum nemo sanus talia discere velit sed suum quisque sensum et palatum sequi debeat.“ Et deinde: „Ergo Horatius hac satira describit gastronomorum praecepta, quae pro novis et inauditis venditentur, pleraque vulgaria esse et omnibus nota, alia ex arbitrio et libidine singulorum hominum pendere et commenticia esse. Quare si quis in gustando princeps hodie inter lautis epulas edixisset pratenses fungos ceteris meliores esse et caulem in siccis agris natum suburbano dulciorem (cf. vv. 15 et 20) vel panem nigrum inter delicatissima cupedia numerandum esse, omnes harum rerum studiosos hoc ita verum esse continuo gustare quamvis reclamante palato. Et tamen hanc disciplinam tam vulgarem tamque arbitrariam sub eiusmodi hominibus verum artem beatae vitae dici tantaque diligentia doceri ac disci, quasi nihil rerum humanarum gravius aut difficilius sit.“ Catium autem sumpsit Horatius ex Ciceronis epistolis ad Fam. XV, 16; in qua epistola anno fere 708 scripta Catii Insubri, Epicurei philosophi, nupera mors commemoratur. Idem saepius factum ab Horatio Trebatius Testa ostendit (Sat. II, 1). Et conferas Quintil. X, 1, 124: „In Epicureis levis quidem sed non iucundus tamen auctor est Catius, quem quattuor libros de rerum natura et de summo bono scripsisse tradunt scholiastae ad h. l. Ignotum praeceptorum auctorem (v. 10. 89 sqq.) alii ipsum Horatium mira sui ipsius irrisione putant, alii non felicius Maecenatem. Verum ut auctoris nomen concessum nobis non est explorare, nisi forte ab Horatio fictum auctorem credere praestat, ita in ipso carmine quis dubitat quin non pauca insint quae nostram rei culinariae antiquorum scientiam effugiant, perspecta autem si essent, maiorem nobis crearent ex carmine delectationem. Scriptam esse hanc satiram alii a. 722 alii a. 724 opinantur; *Weberus* suspicatur carmen scriptum esse aestate (cf. v. 21) a. 726, *Zumptius* contra compositum iam esse a. 714. Desunt certae rationes, quibus innisi tempus reperire queamus.

Pythagoran Anytique reum doctumque Platona.
Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo
5 Interpellarim; sed des veniam bonus oro.
Quodsi interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
Sive est naturae hoc sive artis, mirus utroque.
Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
Utpote res tenues tenui sermone peractas.
10 Ede hominis nomen, simul et Romanus an hospes.
Ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut suci melioris et ut magis alba rotundis,
Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
15 Caule suburbano qui siccis crevit in agris
Dulcior; irriguo nihil est elatius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus oris vivam misto mersare Falerno:
20 Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis

V. 2. *ponere signa*] idem est quod consignare litteris, eo fortasse discrimine, quod in ponendo signa simul inest notio firmitatis; hoc enim prohibiturus est Catius ne quid sibi excidat. — *vincunt*] Sic multi et antiqui codices; recte, cum nihil certius sit Catio. Coniunctivo *vincant*, quem ex paucis codd. alii receperunt, equidem futurum *vincent* ex antiquissimo Codice Cruquii et uno Pulmanni praeferrem. — *Anytique reum*] cf. Plat. Apol. Socr. p. 23. E. — *tempore laevo*] Sat. II, 1, 18. — *sive artis*] „optima es memoria et naturali et artificiali.“ *Comm. Cruq.* Artem memoriae, ut dicit Quintil. XI, 2, 11, primus ostendisse dicitur Simonides. Qui arte memoriam studuerunt adiuvare, ea quae essent tenenda fictis locis et imaginibus fixerunt; de quibus Quintil. XI, 2, 21: „Opus est ergo locis quae vel finguntur vel sumuntur, imaginibus vel simulacris quae utique fingenda sunt. Imagines notae sunt, quibus ea quae ediscenda sunt notamus, ut, quomodo Cicero dicit, locis pro cera, simulacris pro litteris utamur.“ Ponit igitur Horatius Catium singula praecepta certis iam locis et imaginibus fixa tenere; quod quidem a se factum ait Catius versu 8. — *ovis*] Incipit ab ovis i. e. ab initio coenae (Sat. I, 3, 6) et simplicissimo cibo, cuius tria genera, ova, caulis, gallina, breviter tractantur (v. 12—20). — *ovis*] Plin. H. N. X, 52: „Quae oblonga sunt ova gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt quae rotundiora gignuntur, reliqua marem.“ Contrarium tradit Aristot. H. A. VI, 6, 2: „Ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα τῶν ᾠῶν θῆλεα, τὰ δὲ στρογγύλα καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ ἄῤῥενα.“ — *ponere*] Sat. II, 2, 23. — *elutius*] insipidius. Contrarium eorum est iudicium qui de re hortensi scripserunt; omnes enim aiunt caulem brassicam gaudere solo humido et minus aprico. — *misto Falerno*] De hac omnium librorum MSS. scriptura Bentleius: „quid rogo, inquit, sibi vult *misto Falerno*, cum nihil quidquam hic sit quocum misceatur? Ergo subintelligi hic volunt interpretes *cum aqua*. Unde hoc

Natura est: aliis male creditur. Ille salubres
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat mella Falerno,
25 Mendose, quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni praecordia mulso
Proluveris melius. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchae
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
30 Lubrica nascentes implent conchylia lunae,
Sed non omne mare est generosae fertile testae:
Murice Baiano melior Lucrina peloris,
Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini,
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.
35 Nec sibi coenarum quivis temere arroget artem,
Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est cara pisces averrere mensa,
Ignarum, quibus est ius aptius et quibus assis
Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
40 Umber et iligna nutritus glande rotundas

jus compertum? Cur magis *cum aqua* quam *cum melle*, *oleo* vel alio quovis liquore?" At vero nihil hic obscuritatis est. Solet a simplicibus hominibus gallina coqui in aqua, cui admiscendum docet artifex culinarius Falernum; quamquam hoc novum, ut ait ille, praeceptum nihil fortasse distabit a delicatulorum hominum vulgari ratione. Nihil opus esse videtur Bentleiana coniectura *musto Falerno*. cf. Plin. locum quem infra transcripsi ad v. 29.

V. 21. Quae insequuntur de salubritate ciborum quorundam praecepta aut falsa videntur aut vulgaria. De prémulsside Plin. H. N. XXII, 24: „Semper mulsum ex vetere vino utilissimum facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero non implet stomachum." — *Aufidius*] Suspicantur viri docti, hunc esse M. Aufidium Lurconem, de quo Plin. H. N. X, 20: „Saginare (pavones) primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco exque eo quaestu reditus sestertium sexagena M. habuit." — *mitulus*] conchula esculenta. Cels. II, 29: „Alvum movent cochleae, ostrea, pelorides, echini, musculi et omnes fere conchulae maximeque ius earum." — *Coo*] nam „Coi marinam aquam largiorem miscent," ut scripsit Plin. XIV, 8. — *nascentes lunae*] Plin. II, 42: „Lunari potestate ostreorum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui exquisivere diligentiores." Iam transit Catius ad singulas delicias et cibos, hic quoque vel falsa vel omnibus nota prodens. — *averrere*] Sic plurima pars antiquissimorum codicum, alii *avertere*. cf. Mart. II, 37, 1: „Quidquid ponitur (in mensa) hinc et inde *verris* . . . Haec cum condita sunt madente mappa Traduntur puero domum ferenda." Plaut. Truc. II, 3, 8: „Domi quidquid habet verritur ἔξω." Mensa autem est piscatoria in foro.

Curvat aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pingues.
Vinea submittit capreas non semper edules.
Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quae natura et feret aetas,
Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
Sunt quorum ingenium nova tantum crustula promit.
Nequaquam satis in re una consumere curam;
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si coelo supponas vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura
Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet faece Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ovo,
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho; perna magis ac magis hillis

V. 41. *carnem inertem*] fatuam. Praefert hic Umbricum aprum Laurentino ab aliis magis laudato; nam Statius certe Silv. IV, 6, 12: „Tuscus aper generosior Umbro.“ Becker Gall. T. II. p. 186: „Der Eber war in der Regel das Hauptgericht einer grossen coena, und der Anstand verlangte, dass er ganz auf den Tisch kam.“ Sat. II, 3, 234. II, 8, 6. — *fecundae leporis*] Adiectivum e natura sumptum leporis, nam non est *praegnantis*. Alii *fecundi*, sed femininum genus tuetur antiquissimus codex Cruq. Iam Priscianus docet *hic* et *haec lepus* dici. cf. Sat. II, 8, 89. — — *aetas*] Iuven. IV, 140: „Circeis nata forent an Lucrinum ad saxum Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat primo deprendere morsu, Et semel adspecti litus dicebat echini.“ Hic quoque primo se morsu dignoscere posse gloriatur, ubi natae aves et pisces et qua sint aetate. — *Massica*] Ab exemplo quo v. 49 usus est Catius ultro ad vinorum praecepta aufertur in iisque pergit usque ad v. 62. — *tenuabitur*] Plin. H. N. XIV, 27: „Campaniae vina nobilissima exposita sub dio in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.“ — *lino vitiata*] vide ad Carm. I, 11, 6. — *Surrentina*] Plin. XIV, 8: „Ad tertiam palmam venere Surrentina convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque.“ Colum. XII, 30: „Si qua vina erunt duriora aut minus bona, sumito faecem vini boni et panes facito et in sole arefacito et coquito in igne, postea terito et pondo quadrantem amphoris singulis infricato et oblinito.“ Quod si factum erat, postea ovo columbino defaecandum erat vinum. Haec quoque praescripta omnibus haud dubie fuerunt nota. — *marcentem*] nimio potu torpentem; sic Tacit. Hist. III, 36 Vitellium „desidem et marcentem“ appellat. — *acri stomacho*] aestuanti. Ceterum haec de lactuca doctrina contraria est Romanorum consuetudini. Martial. XIII, 14: „Claudere quae coenas lactuca solebat avorum,

Flagitat in morsus refici, quin omnia malit,
Quaecunque immundis fervent allata popinis.
Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
Naturam. Simplex e dulci constat olivo,
65 Quod pingui miscere mero muriaque decebit,
Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis
Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
Pressa Venafranae quod baca remisit olivae.
70 Picenis cedunt pomis Tiburtia suco:
Nam facie praestant. Venucula convenit ollis,
Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,
Primus et invenior piper album cum sale nigro
75 Incretum puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium dare milia terna macello
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta liguvit,
80 Sive gravis veteri craterae limus adhaesit.

Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes?" Virg. Moret. 76: „Grataque nobilium requies lactuca ciborum." — *in morsus*] Sic scribendum ex auctoritate optimorum codicum et editionum antiquarum; qui morsus sint, videbis ex Virg. Aen. III, 394. Stomachus enim hominis qui nimis vino indulsit cibos (morsus) spernit; potus et hilris reficitur ad morsus. De nova potatione non videtur sermo esse. Quare non placet aliorum *immorsus*, quod idem esse aiunt quod *vellicatus*, *excitatus*; vocabulum dubiae sane et auctoritatis et interpretationis.

V. 65. *muria*] liquamen praecipue thynnorum. Catius eam laudat quae paratur ex thynnis apud Byzantium captis. — *orca*] vas fictile vel ligneum servandis salsamentis. — *hoc ubi*] Cum quibus rebus compositum sit ius simplex exposuerit, iam ea addit quae ut compositum ius paretur addantur necesse sit. — *herbis*] crucis, inulis, ut Sat. II, 8, 51. — *Corycioque croco*] Plin. XXI, 6: „Prima nobilitas Cilicio (croco) et ibi in Coryco monte." — *stetit*] ut paulatim intepescat. — *Venafranae*] vide ad Carm. II, 6, 16. — *Picenis*] Sat. II, 3, 272. cf. Carm. I, 17, 14. — *Venuculam*] uvam, de qua Plin. XIV, 2: „Veniculam (sic quoque scribitur) inter optime defloresentes et ollis aptissimam Campani malunt sirculam vocare, alii staculam." — *ego*] In iterato pronomine cernenda est gloriola hominis de rebus in hoc genere inventis. cf. Sat. II, 8, 51. De faece vide ibid. v. 9. — *piper album*] lenius nigro, contra sal niger salsissimus. — *incretum*] admixtum. — *macello*] vide ad Sat. II, 3, 229. — *angustoque catino*] Catinus quoque amplus sit oportet, cum tanta pecunia consumatur in pisces. Iam loquitur de externo mensae apparatu. — *unctis*] Sat. II, 2, 68. — *furta*] sic recte antiquissimi codices, alii *frusta*. — *veteri*] per se quidem ob vetustatem pretioso sed adhaerente limo deformato. cf. Sat. I, 3, 91. II, 3, 21.

Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten lapides varios lutulenta radere palma
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes,
Oblitum, quanto curam sumptumque minorem
Haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,
Quae nisi divitibus nequeant contingere mensis?
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus
Ducere me auditum, perges quocunque, memento,
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantundem iuveris. Adde
Vultum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
Atque haurire queam vitae praecepta beatae.

V. 81. *vilibus in scopis*] Etiam minimis rebus magna adhibenda cura est, ne convivis fastidium exoriatur neglectis. — *scobe*] „Hic scobis et haec scobes dicitur rasura serrarum; sed hic pro omni purgamento domus ponitur.“ *Comm. Cruq.* — *quantus*] quam parvus. — *mappis*] vide ad Sat. II, 8, 63. — *lapides varios*] Epist. I, 10, 19; est pavimentum tessellatum, vermiculatum, sectile (Mosaikboden). — *toralia*] Becker. Gall. T. II. p. 149: „Die lecti tricliniares waren niedrig, was man schon daraus schliessen kann, dass sämmtliche Tische, welche sich hie und da gefunden haben, bedeutend niedriger sind, als die unsrigen. Uebrigens mochten sie von derselben Beschaffenheit sein, wie die cubiculares, d. h. mit Gurten und darauf liegendem Polster, über das prächtige, gewöhnlich purpurfarbige Decken gebreitet würden. Natürlich fand man aber hier noch mehr Verschwendung, die reichste Pracht zu entfalten, und daher werden häufig, nicht nur aerati, sondern argentei, testudinei genannt. Von den Decken, welche darüber gebreitet wurden, sind durchaus zu unterscheiden die toralia.“ p. 150: „Es (die toralia) sind Behänge, mit denen der lectus von dem torus an bis zum Fussboden bekleidet wird, proponuntur, und daher sagt auch Horaz circum Tyrias vestes (purpureum torum) dare illota toralia.“ cf. Epist. I, 5, 22. — *reprehendi*] „Sensus est: iustius reprehenderis, si non habueris domi omnia munda, quae minoris constant, quam si defuerint tibi pretiosi pisces et optima vina, quae non solent habere nisi mensae divitum.“ *Comm. Cruq.* — *atque haurire*] festiva imitatio versus Lucretiani I, 926: „Iuvat integros accedere fontes Atque haurire.“

Satira V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti
Responde, quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Iamne doloso
Non satis est Ithacam revehi patriosque penates
5 Adspicere? O nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopsque domum redeam te vate neque illic
Aut apotheca procis intacta est aut pecus: atqui
Et genus et virtus nisi cum re vilior alga est.
Quando pauperiem missis ambagibus horres,
10 Accipe qua ratione queas ditescere. Turdus
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,

Satira V.

Cum Romanorum fortitudine ac felicitate aliae ex aliis terrae ac nationes Romano imperio subiicerentur immensisque quovis anno Romam comportatis divitiis multi ibi homines casu magis quam sua opera ditarentur, quid fuit mirum, cum mores luxuria bellorumque civilium licentia plane perditi essent paupertasque pro vitio haberetur, quod ii quibus neque militia neque patrimonio bona satis magna obvenissent alii aliam ingrediebantur viam, qua ad beatam quae videretur vitam fortunaeque fastigium pervenirent? Inde natum est genus hominum, quo vilius et abiectius vix potest ullum cogitari, qui pessimis artibus, dolo, scelere atque flagitio in testamenta locupletium irrepere iustosque heredes hereditate privare studerent. Neque vero defuit malis istis hominibus cupiditatis expiendae occasio; adiuvit morum nefanda foeditas. Multos enim ea aetate, quos luxuria et libido a matrimoniis iucundis deterruerunt, caelebs vita et senectus gratam praebuit quasi praedam inhiantibus undique heredipetis. Quos cum merito sale perfricat Horatius, mollissimo sane genere satirae utitur, scenam ipsam — nam satira tota dramatica est — ex sua aetate suaque patria in antiquissima tempora ad Graecosque homines relegans. Ita enim rem finxit poeta, quasi Ulixes Tiresiam, vatem Thebanum, quocum in inferis convenisset (Hom. Od. XI, 90 sqq.), de futura vitae conditione quaque in Ithacam reversus amissa bona optime posset ratione recuperare, interrogare pergeret. Inde primo statim versu particula *quoque*, superioribus interrogationibus novam quasi annectens. Lepide factum est, quod Tiresias, antiquus vates, Graecus homo, per totum sermonem heroicis rebus vitam et consuetudinem Romanam admiscet exemplaque quae futura esse vaticinatur ex iis rebus sumit quae Romae factae omnibus lippis et tonsoribus notae erant. De satirae anno natali viri docti non consentiunt: versibus 62 sqq. alii annum 722, alii 724 vel 725, alii denique a. 734 significari arbitrantur; utut ea res se habet, hoc certum videtur, non licere satiram post pugnam Actiacam proferre.

V. 2. *amissas*] cf. Hom. Od. XI, 113 — 116. — *Quid rides*] Ulixis verba sunt; vates enim, dum ille interrogat de recuperandis rebus, risit. cf. Hom. Od. XIII, 287 sqq. Dolosus enim Ulixes, cui ante sufficere videretur, si vel fumum ex patria terra ascendentem conspiceret (Hom. Od. I, 58), *iam* maiora exoptat. — *vilior alga*] Carm. III, 17, 10. Virg. Buc. 7, 42. — *missis ambagibus*] i. e. ut breviter dicam; nam quae Ulixes uberius exposuerat et quasi excusare tentaverat, ea duobus verbis complectitur Tiresias, *pauperiem horres*. — *turdus sive aliud*] Altera particula *sive* omissa est, ut Carm. I, 3,

Res ubi magna nitet domino sene; dulcia poma
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dixes;
Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Utne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
Me gessi certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare iubebo;
Et quondam maiora tuli. Tu protinus unde
Divitias aerisque ruam dic augur acervos.
Dixi equidem et dico: captes astutus ubique
Testamenta senum, neu si vafer unus et alter
Insidiatorem praeroso fugerit hamo,
Aut spem deponas aut artem illusus omittas.
Magna minerve foro si res certabitur olim,

16 ubi vide. *Privum* autem cum idem sit quod *proprium* (unde voc. *privilegium* factum) tu noli separare a verbo *dabitur:* si quid ita tibi dabitur, ut tibi habeas, in tuum unius usum convertas, tamen cet. — *honores*] Carm. I, 17, 16. — *ante Larem*] „Consuetudo fuit ut rerum primitiae dis Laribus ponerentur.“ *Porphyr.* cf. Epist. I, 1, 78. Monet ergo vates, ut senem divitem cariorem habeat se ipso venerabilioremque ipsis Laribus; cui rei tertium hoc adiungitur, ut eodem habeat divitem honore quo nobilissimi amplissimique soleant haberi, etiamsi ille vel vilissimus fuerit servus vel sit sceleratissimus homo. — *comes exterior*] ad sinistrum latus hostili impetui magis oppositum incedere hominis est alterum suspicientis. Sic dicebant Romani *latus tegere* v. *claudere.* Iuven. 3, 131: „Divitis hic servi claudit latus ingenuorum Filius.“ Sueton. Claud. 24: „Plautio in Capitolium eunti et inde rursus revertenti *latus texit.*“ — *si postulet*] sc. te comitem.

V. 18. *utne*] vide Zumpt. gr. §. 609. Terent. Andr. I, 5, 28: „Eine ego ut advorser?“ — *Damae*] Servile nomen est, Δημόδωρος, Δημᾶς. Nomen autem positum pro toto genere, ut infra v. 91 et Sat. I, 6, 38. Quae Tiresias facienda praescribit, ea etiam Ulixi patientissimo et moderatissimo homini intolerabilia videntur; quare indignabundus in haec verba erumpit. Tiresias autem frigide respondet: ergo pauper eris. Quare cum una haec relicta sit via ratioque quae amiserit recuperandi, quid restat sapienti viro nisi ut hoc quoque multis quae iam perpessus est malis forti animo addat? cf. Hom. Od. XX, 18. — *ruam*] Ruendi verbum apud poetas et eos scriptores qui poeticam orationem imitabantur activam naturam induebat; quod qua ratione fiat vide sis apud Virgilium Aen. I, 35 et 85. XI, 211. Georg. II, 308. — *praeroso hamo*] „Metaphora a piscibus; quod apte subdit quia dixit *capies.* Praeroso hamo i. e. vorata esca, consumptis tuis et perditis muneribus.“ *Comm. Crug.* — *certabitur*] Etsi vulgo et apud bonos scriptores dicitur certare de aliqua re vel pro aliqua re, tamen poetae brevitatis et gravitatis studio, quo molesta sane praepositio vitaretur, nihil dubitarunt usurpare *certare aliquid;* inde passiva quoque constructio verbi. cf. Sat. II, 1, 49. Ovid. Met. XIII, 713. Sil. Ital. XVII, 337: „Certatus nobis (Scipioni et Hannibali) hodie domi-

Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro:
Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
30 Defensor; fama civem causaque priorem
Sperne, domi si gnatus erit fecundave coniux.
Quinte puta aut Publi, — gaudent praenomine molles
Auriculae — tibi me virtus tua fecit amicum:
Ius anceps novi, causas defendere possum;
35 Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te
Contemptum cassa nuce pauperet: haec mea cura est,
Ne quid tu perdas neu sis locus. Ire domum atque
Pelliculam curare iubes, si cognitor ipse;
Persta atque obdura, seu rubra canicula findet
40 Infantes statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.
Nonne vides, aliquis subito stantem prope tangens
Inquiet, ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?
Plures adnabunt thunni et cetaria crescent.
45 Si cui praeterea validus male filius in re
Praeclara sublatus aletur, ne manifestum
Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem

num accipit orbis;" a quo genere ne Livius quidem abstinuit XXV, 3. — *priorem*] Carm. III, 1, 12.

V. 32. *puta*] vide Zumpt. gr. §. 25. 1. a. — *molles auriculae*] quae facile offenduntur nisi permulcentur. — *ius anceps*] Sat. II, 2, 131. I, 9, 39. — *pauperet*] Verbum est Plautinum, gratum Horatio et gravitate et sono. cf. *inimicare* Carm. IV, 15, 20, alia id genus. — *cassa nuce*] ex proverbio. „Omnes MSS. habent *quassa*, vetere scriptura, sicuti nonnunquam offendi *quarere* pro *carere*." *Cruquius*. — *si cognitor*] „Cognitor est qui defendit alterum in iudicio, si *praesentis* causam novit et sic tuetur ut suam." Pseudoascon. in Cic. Divin. §. 11. Diversus igitur a procuratore qui *absentis* causam agit. — *obdura seu*] Hereditatem captanti obdurandum esse et solis aestu et hiemis frigore ut praecipiat, singulari lepore tumidis quibusdum elocutionibus utitur, M. Furium Bibaculum, turgidum illum Alpinum (Sat. I, 10, 36 ubi vide), egregia παρωδίᾳ irrisurus. Nam praeter versum 41, in quo salsissime levis partes ad ipsum Furium translatae sunt, veri simile est alia quoque ab eodem Furio petita esse; veluti *infantes* illae *statuae*, sive mutae (Epist. II, 2, 83) sunt sive recens factae, nescio quid habent inepti ac prope monstrosi ornatus, neque minus elucet malignius paulo consilium poetae ex verbis *pingui tentus omaso*. In quibus ego vero non negaverim inesse dilogiam quandam a corpore ad animum translatam. Boni enim Bibaculi, qui „Bibaculus et erat et vocabatur" (Plin. H. N. praef.) corpusculum fortasse non magis extentum erat vili, ut maligne addit Horatius, omaso quam animus ridiculis imaginibus repletus.

V. 44. *thunni*] Certum piscem in imaginem supra iam usurpatam intulit. Similiter Epist. I, 1, 79. — *sublatus*] Virg. Aen. IV, 203. Patres recens natos quos ali iubebant humi iacentes in genua tollebant; quos exponi, non tollebant. — *nudet*] i. e.

Arrepo officiosus, ut et scribare secundus
Heres et, si quis casus puerum egerit Orco,
50 In vacuum venias: perraro haec alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cunque legendum,
Abnuere et tabulas a te removere memento,
Sic tamen ut limis rapias quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne coheres;
55 Veloci perceurro oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinquevire corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.
Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?
O Laertiade, quidquid dicam aut erit aut non:
60 Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
Tempore, quo invenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Aenea, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano.

„dolum tuum ac simulationem aperiat tuque testamento excludaris.“ — *tabulas*] testamenti. — *prima cera*] „prima tabula, nam in primae tabulae secundo versu heredis nomen continetur.“ *Comm. Cruq.* — *plerumque*] Ea autem cautio necessaria est, ne ab astuto quodam homine decipiaris, ut Nasica a Corano. Festive vetera ut futura vaticinatur Tiresias. Ceterum vetat hoc adverbium ne quis Coranum scribam esse et Nasicam corvo indicari putet. Rei quae plerumque fit unum exemplum Nasicae auditur. — *recoctus*] Quintil. XII, 6, 7: „Apollonio Moloni, quem Romae quoque audierat, Rhodi rursus formandum ac velut *recoquendum* dedit (se Cicero).“ Ex qua formae imitatione facilis est transitus ad astutiam et calliditatem quam in hoc loco inesse putamus. — *ex quinquevire*] qui olim quinquevir fuit; cogitatione supple *factus*. Cic. Acad. pr. II, 44, 136: „Neminem consulem, praetorem, imperatorem, nescio an ne quinquevirum quidem quemquam.“ Digest. L. T. Tit. 2. c. 2. §. 31: „Quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconveniens erat, Quinquevivi constituti sunt cis Tiberim et ulterior Tiberim, qui possint pro magistratibus fungi.“

V. 58. *Num furis*] Ulixis verba sunt, qui quid alter velit non satis se intelligere fatetur. Inde uberior de Corano expositio. — *aut erit aut non*] Recte videtur pars interpretum dilogiam quandam iocosam vidisse, ut dubium sit, utrum sincere dicat: *aut erit aut non erit, prout dixero* an voluerit *quidquid dicam eveniet aut non eveniet*, *eadem omnino ratione qua sunt aliorum non divinorum hominum dicta*. Illud opinor voluit Tiresias, hoc Horatius, qui non nimiam fidem habuit vaticinationibus. — *iuvenis*] Octavianus. Carm. I, 2, 41. — *Corano*] Comicam vim huius narrationis magnopere adiuvari vides epica gravitate, quam poeta lepide imitatur epithetis *forti, procera, metuentis reddere soldum*. Coranus autem dives homo fuit; in cuius hereditatem ut irreperet Nasica, magno aere alieno obrutus, omni arte efficere studuit atque adeo seni filiam poscenti dare haudquaquam cunctatus est. Sed quid deinde factum? Nasica a Corano misere deceptus in testamento nihil

65 Filia Nasicae, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
Ut legat orabit; multum Nasica negatas
Accipiet tandem et tacitus leget, invenietque
Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
70 Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius; laudes, lauderis ut absens:
Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
75 Laudato. Scortator erit: cave te roget; ultro
Penelopam facilis potieri trade. Putasne?
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
Venit enim magnum donandi parca iuventus,
80 Nec tantum veneris quantum studiosa culinae:
Sic tibi Penelope frugi est, quae si semel uno
De sene gustarit tecum partita lucellum,
Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene quod dicam factum est: anus improba Thebis
85 Et testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit heres,
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito,
Neu desis operae neve immoderatus abundes.
90 Difficilem et morosum offendet garrulus; ultra

invenit sibi relictum nisi luctum, non de mortuo genero sed de inani captatione. — *soldum*] sortem, summam argenti, quam mutuo acceperat, fortasse etiam ab ipso Corano. — *illud ad haec*] *haec* de superioribus, *illud* de iis quae insequuntur. Tertium autem hoc est praescriptum (cf. v. 45). — *mulier*] libertina. — *venit enim*] Particula *enim* posita est ut a Graecis in sermonibus saepissime γάρ; nam dum quae alter affirmavit conceditur, causa simul concedendi huius particulae ope adiungitur. Iocosa haec quoque παρῳδία Homeri Od. XVIII, 274—279. — *nec tantum*] vide ad Sat. I, 8, 17. — *ut canis*] sic Lucian. adv. Iadoct. 25: „Οὐδὲ γὰρ κύων ἅπαξ παύσαιτ' ἂν σκυτοτραγεῖν μαθοῦσα."

V. 84. *Me sene*] Quod supra duobus verbis v. 47 (*leniter arreps*) tetigerat, id nunc v. 84—98 amplius illustratur; scilicet magnam cautionem adhibendam esse in captandis conciliandisque hominibus, discendos esse mores, spectanda studia, laudandam voluntatem, ne male tractatus post vanam curam evadat piscis. — *improba*] astuta, quae cum viva captatorem effugere non potuisset periculum facere voluit, nam mortuae felicius sibi eveniret. — *si posset*] Epist. I, 6, 41. I, 7, 39. I, 3, 30. Vide Zumpt. gr. §. 354 extr. — *ultra*] Sic plurimi et optimi codices;

Non etiam sileas. Davus sis comicus atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare; mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput; extrahe turba
95 Oppositis humeris; aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari: donec Ohe iam!
Ad coelum manibus sublatis dixerit, urge et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cum te servitio longo curaque levarit
100 Et certum vigilans, Quartae esto partis Ulixes,
Audieris, heres: Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem tamque fidelem?
Sparge subinde et, si paulum potes, illacrimare; est
Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum
105 Permissum arbitrio sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Si quis
Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
110 Imperiosa trahit Proserpina: vive valeque.

recte. Modus enim, ultra quem vetat ne colloquendi studium excedat, constituitur praemissa generali sententia: ultra quam ne garrulus habearis et offendas. Alii *ultro*. — *Davus*] Davum ex comoedia ludere, inclinato capite stare timideque loqui te decet. Theogn. 535 sq.: „*Οὔ ποτε δουλείη κεφαλὴ ἰθεῖα πέφυκεν Ἀλλ' αἰεὶ σκολιὴ καὐχένα λοξὸν ἔχει.*“ — *grassare*] age, ut Liv. III, 44. X, 14. Sall. Iug. 68. Frequentissimum hac significatione verbum apud Tacitum. — *increbuit*] Cic. Fam. VII, 20: „ventus increbrescit.“ Virg. Georg. I, 359. — *aurem substringe*] coerce, cohibe. Iam cum *loquaci* dativus sit quem commodi appellamus, sententia plana est: aurem nemini praebeas nisi huic, si loquax est. Comparari possunt hi loci: Tacit. Germ. 38: „Crinem nodo substringere.“ Suet. Galb. 21: „Carnem fascia substringere.“ Quintil. X, 5, 4: „Omissa supplere, effusa substringere.“ — *sublatis manibus*] impatientiae signum. Cic. Acad. II, 19: „Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret.“ — *cura levarit*] si mortuus est. — *certum vigilans*] ne forte fallaris. — *unde mihi*] sc. petam. Sat. II, 7, 116. — *sparge*] passim inter legendum insere, clama. — *nummo addicere*] ficta venditione donare. Cic. pro Rab. Post. 17: „Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi nummo sestertio sibi addici velit?“ Cfr. Gaius 2, 252: „Olim in usu erat ei, cui restituebatur hereditas, nummo uno eam hereditatem dicis causa venire.“ — *imperiosa*] *ἐπαινή*. Satis lepide subito abrumpit sermonem Tiresias nihil gratiae exspectans ab Ulixe, qui qua fuit probitate et iustitia haud dubie paupertatem praeferret divitiis improbitate ac scelere parandis. — *vive valeque*] Epist. I, 6, 67. I, 7, 3.

Satira VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
Et paulum silvae super his foret. Auctius atque
Di melius fecere. Bene est: nihil amplius oro,
5 Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.

Satira VI.

Consilium quod in Sat. I, 9 inesse vidimus hoc quoque poemate secutum esse Horatium manifestum est. Nam quis dubitat quin multi semper fuerint homines, qui falsum sibi de amicitiae qua Horatius cum Maecenate coniunctus vixit vinculo deque Horatii studiis consiliisque fingerent iudicium? Nae isti homines non potuerunt sibi persuadere, eum qui summi prope in republica viri familiaritate uteretur alienissimo esse a publicis negotiis animo, remotissimo a comparandis sibi maioribus bonis, continentissimo in fruendis modicis quas haberet opibus. Quae prava harum rerum existimatio cum radices quasi ageret in iniqua plerorumque hominum de veris gaudiis veraque felicitate sententia, tenerrima qua fieri potuit ratione Horatius quibus finibus circumscripta essent sua vota, quo modo viveret cum Maecenate, quibus denique rebus vita vere beata compararetur docere studuit. Inde exorta est rusticae vitae suavis laudatio, urbanarum molestiarum lenis reprehensio, consuetudinis suae cum Maecenate iocosa quaedam contractio. Poema autem ita comparatum est, ut remotum ab acerbitate hominumque salsa irrisione proximum sit dulcedini ac lenitati epistolarum, ut egregia frugalitatis laude, vero ex mediocribus rebus percepto gaudio, aperta ac non simulata pravae ambitionis despicientia facillimam et planissimam viam nobis muniat ad recte aestimandam amabilem Horatii naturam, qua omnes qui primos tantum versus legerint statim capiantur necesse est. Scriptum autem poema est exeunte anno 723. Tum enim curiosi homines quaerere potuerunt de Dacis (v. 53), qui Antonio quem adiuverant Actiaca pugna devicto motus ciebant, ut insequenti anno M. Crassus contra eos mitteretur; tum etiam frequens inter cives sermo erat de distributione agrorum, qua periculosam veteranorum militum in Italia seditionem ex Asia advolans Octavianus media inter annos 723 — 724 hieme sedavit (v. 55); tum denique negotiosi homines Horatium rogare potuerunt, ut tabellas suas anulo Octaviani a Maecenate obsignandas curaret (v. 38). Maecenati enim Octavianus ad bellum proficiscens anulum signatorium sphingis imagine insignitum commiserat, ut unus Italicis rebus praesset; cui exeunte demum anno 723 socius additus est Agrippa. Restat ut moneam ne quis eodem anno Sabinam villam Horatio datam esse credat; immo vero desiderium ruris, grata rusticationis descriptio, rusticae vitae consuetudo firmissime evincunt, paucos certe annos Horatium iam habuisse suum praedium.

V. 1. *votis*] Raro apud bonos scriptores pedestris orationis vota dicuntur pro optatis, saepe apud poetas eosque qui secuti sunt scriptores. cf. v. 59. Epist. I, 11, 5. I, 14, 41. I, 2, 56. Sat. I, 1, 22. Carm. IV, 13, 1. C. S. 71. Epod. 7, 9. 17, 62. — *iugis aquae*] Sic coniunge; ut Epist. I, 15, 16. — *super his*] in prosa melius dicitur *super haec*. Vide Zumpt. gr. §. 320. Ceterum cf. Carm. II, 18, 11 sq. III, 16, 29 sq. Epod. 1, 31. — *Maia nate*] Invocat Mercurium κερδῷον. cf. Sat. II, 3, 68. Matris autem nomen in precibus blandum est. — *si neque cet.*] Frequens

Si neque maiorem feci ratione mala rem,
Nec sum facturus vitio culpave minorem;
Si veneror stultus nihil horum: O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
10 O si urnam argenti fors quae mihi monstret, ut illi,
Thesauro invento qui mercenarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule! —; si quod adest gratum iuvat, hac prece te oro;
Pingue pecus domino facias et cetera praeter
15 Ingenium, utque soles, custos mihi maximus adsis.
Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
Quid prius illustrem satiris musaque pedestri?
Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster
Auctumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.
20 Matutine pater, seu Iane libentius audis,
Unde homines operum primos vitaeque labores

in precibus particula *si* ad indicandam modestiam infirmo generi humano iustam et ad vindicandam aliquid a diis precandi aequitatem. Quare quae dubitanter dicuntur ea aliquam habent causam spei fore ut dii faciant quae precibus expetantur. Horatii autem causa triplex est; inde ter particula *si* posita, quam apodosis excipit versu 13. — *veneror*] vide ad C. S. 49. Sat. II, 2, 124. — *Hercule*] qui thesauris recludendis et opibus langiendis praeest. Imitatus hunc locum est Pers. II, 8: „O si Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro Hercule!“ — *praeter ingenium*] locatur ambiguo vocabulo *pinguis*, quod de ingenio dictum crassum, stupidum, hebes, tardum significat. Ovid. Met. XI, 148. — *utque soles*] quia Mercurialium virorum custos est. Carm. II, 17, 29. — *in montes*] Sabinos, quibus addit *in arcem*, quia tutus ibi est ab urbanae vitae molestiis. — *Quid prius illustrem*] sc. quam hanc felicitatem qua in rustica solitudine tunc utor. *Satiris* igitur et *musa pedestri* ablativi instrumenti sunt, non coniungendi cum comparativo. De musa pedestri cf. Carm. II, 12, 9. Sat. I, 4, 47. Epist. II, 1, 250. A. P. 95.

V. 18. *ambitio*] quae proficiscitur ex incontinentia animi, qua homines maiora semper petunt ad altioraque tendunt. Haec autem ambitio in urbe alitur, in secessu ruris exstinguitur; rus igitur hominem defendit a morbis et animi et corporis. De Austro vide Carm. II, 14, 15. cf. Epist. I, 16, 15 sq.; *plumbeus* est, quia aestu corpus premit ut plumbum. — *Libitinae*] vide ad Carm. III, 30, 7. cf. Epist. I, 7, 5 sqq. — *Matutine*] Ut importuna in urbe negotia omnia describat, a matutino tempore orditur et lepide iocans ipsum deum Matutinum appellat quasi preces facturus. Deus ipse quasi testis est multorum negotiorum, quibus homines agitantur, ipse enim dormientes excitat ad muneraque adeunda agitat. De duobus dei nominibus vide ad C. S. 15 sq. — *Iane audis*] Vocativus tanquam obiectum aliquod additus est verbo audiendi; quod ne singulare videatur, compara sis Epist. I, 7, 37. I, 16, 59. Ovid. Am. I, 7, 19: „Quis mihi non *demens*, quis non mihi *barbare* dixit?“ id. A. A. I, 665: „Pugnabit primo fortassis et *improbe* dicet.“ — *unde*] a quo. Vide ad Carm. II, 12, 7. — *Eia, ne*] verba sunt Iani Horatium ex somno quasi

Instituunt — sic dis placitum —, tu carminis esto
Principium. Romae sponsorem me rapis. Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge.
Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo quod mi obsit clare certumque locuto
Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
Quid vis, insane, et quas res agis? improbus urget
Iratis precibus, tu pulses omne quod obstat,
Ad Maecenatem memori si mente recurras.
Hoc iuvat et melli est, non mentiar; at simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribae magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
Imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.

excitantis. cf. Pers. 5, 183: „Surge, inquit Avaritia; eia, surge.“ — *officio*] Officium est quo alterius voluntati morem gerimus. Sat. II, 5, 48. Epist. I, 7, 8. cf. Epist. II, 2, 65 sqq. — *interiore gyro*] duorum circulorum, quibus idem est centrum, interior brevior est. Iam cum Sol hieme breviorem viam sequatur, dies hiberni breviores sunt. — *postmodo*] Coniungendum videtur *postmodo luctandum*, quoniam cum *obsit* coniunctum inanis ac supervacanea esset definitio. Deinde vv. *quod mi obsit* obiectum efficiunt verbo *locuto*. De re comparandum est Biantis proverbium ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα. — *Quid vis*] Sunt verba hominis in turba pulsati et iniuriam aegre ferentis; qui cum malas preces coniiciat in festinantem poetam neque intelligat qua is necessitate obstrictus properare debeat, satis lepide *improbus* vocatur. Nam *preces* imprecationes sunt, ut Carm. I, 28, 33. — *tu pulses*] Coniunctivus potentialis esse videtur, cuius loco Graeci optativum usurpant cum part. ἄν. — *Hoc iuvat*] sc. recurrere ad Maecenatem. — *atras*] propter sepulcreta quae olim ibi fuerant. Sat. I, 8, 14. — *secundam*] vide ad Sat. I, 5, 23. Videntur autem haec verba esse non servi alicujus Roscii, sed ipsius Horatii, aliena negotia apud Maecenatem curanda sibi in memoriam revocantis. Inde facile cur imperfecto utatur intelliges. — *Puteal*] „Puteal locus erat in foro, ad quem conveniebant mercatores et fenerators ad tradendum et recipiendum.“ *Comm. Cruq.* Fuit autem puteal septum lapideum puteo circumdatum ne incauti in puteum decidérent; cui quidem simile erat septum loco sacro circumdatum, ne humus consecrata praeteruntium pedibus concalcaretur. Hoc loco quod memoratur Libonis est sive Scribonianum a Libone quodam Scribonio exstructum. Epist. I, 19, 8. — *adesses*] ut testis apud argentarium.

V. 36. *de re communi*] Olim Horatius ipse scribarum ordini adscriptus erat; quare quid mirum si scribae tunc quoque poetam suum haberent magnoque quem putarent fautore ad iuvanda sua negotia uterentur? — *Quinte*] cf. Sat. II, 5, 32. Non est veri simile, etiam tum Horatium scribam fuisse; quomodo enim, si ipse fuisset, scribarum negotia aliena potuisset appellare? — *tabel-*

Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero, duntaxat ad hoc, quem tollere rheda
Vellet iter faciens et cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Threx est Gallina Syro par?
Matutina parum cautos iam frigora mordent;
Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
Invidiae: noster ludos spectaverat una,
Luserat in campo: Fortunae filius! omnes.
Frigidus a rostris manat per compita rumor:
Quicunque obvius est, me consulit: O bone, — nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet —
Num quid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor! At omnes di exagitent me,
Si quidquam. Quid? militibus promissa Triquetra
Praedia Caesar an est Itala tellure daturus?
Iurantem me scire nihil mirantur ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Perditur haec inter misero lux non sine votis:
O rus, quando ego te adspiciam, quandoque licebit,
Nunc veterum libris nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?
O quando faba Pythagorae cognata simulque
Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?

lis] Otiosum videtur quaerere, quae fuerint tabellae. Sufficit quod certum est, opus fuisse ut publicam fidem acciperent tabellae signo Octaviani Maecenati commisso. — *septimus octavo*] vide Vita Hor. p. 7. — *Threx*] Gallina nomen est gladiatoris parma Threcidica et gladio incurvo induti; is componitur cum alio gladiatore, Syro, mirmillone, gallicis armis instructo et piscis (μορμύλου s. μορμύρου) imaginem in galea habente. In codicibus et editionibus prave scriptum olim est *Thrax*, qua forma de gladiatoribus non utebantur. Epist. I, 18, 36. — *noster*] Cogitatione facile additur ad *subiectior* verbum *sum*, et *noster* usitatissimum fuit vocabulum de amicis. — *spectaverat*] omissa particula *si*, ut supra v. 39. Sat. I, 3, 56. II, 7, 68. — *frigidus*] qui timorem et frigus incutit. — *compita*] cf. Sat. II, 3, 26. 281. — *deos*] facete de magnis in republica hominibus.

V. 55. *Triquetra*] Sicula; propter formam insulae. cf. Caes. B. G. V, 13, 1. — *veterum libris*] cf. Sat. II, 3, 11. Inertes horae sunt quae non molestis negotiis auferuntur sed naturae iucunditatibus meditationique dicantur. cf. Sat. I, 6, 128, Carm. I, 1, 20. — *ducere*] oblivia, ut vinum. Virg. Aen. VI, 714. — *uncta satis*]

115 Personuit canibus. Tum rusticus: Haud mihi vita
Es opus hac, ait, et valeas: me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur cervo.

Satira VII.

Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus
Pauca reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum

strepitus excitat canes, custodes domus. cf. Epod. 6, 5. — *haud mihi vita*] „Etiam in iis sententiis haec negatio (*haud*) proprie adhiberi poterat, quibus veritas alicuius rei demonstranda aut ipsa res confirmanda erat (*gar nicht*, *wirklich nicht*).“ *Hand. Turs.* T. III. p. 29. — *et valeas*] Sic recte optimi codices. Alii *valeat;* quod magnopere friget prae altera lectione, nam *et* est i. q. *et propterea.* Vide ad Carm. II, 2, 11. — *solabitur*] vide ad Carm. II, 5, 7.

Satira VII.

Superiore poemate Horatius veram suam sententiam de suis rebus suaque cum Maecenate magnisque in civitate viris necessitudine amabili ratione descripserat; inde igitur petenda est vera morum animique Horatii cognitio. Adversarii autem, quos multos eum habuisse et natura rerum hominumque et poemata docent, aliter de eo iudicabant, quippe qui in homine olim paupere, paupertatis, frugalitatis, libertatis, temperantiae laudatore, tunc satis ditato, ut etiam umbras scurrasque aleret (v. 36), divitum delicatorumque hominum sectatore et adulatore, luxuriosae vitae amatore ea omnia vitia omnemque inconstantiam et dissolutionem iure sibi invenire et vituperare viderentur, quae saepissime in aliis non peioribus hominibus maligne, ut putabant, descripsisset. His igitur criminationibus postremam obviam eundi egregiam poeta invenit viam. Tantum enim abest ut iis se vitiis laborare negaverit, ut acriorem infestioremque sui ipsius incusationem hoc poemate scrips erit, quam unquam vel acerrimus adversarius in se parare auderet. Etenim ea non debilis ratio est sese ab aliorum criminationibus defendendi, cum nihil eorum quae vituperata sunt extenuatur, omnia potius ridicula quadam superlatione ita augentur, ut ridere debeant quicunque audiant legantve adversariisque fidem abrogent. Putidum autem fuisset et prope cynicum, si ipse suo ore sese voluisset maculis flagitiisque conspergere; quare sapiens eam poematis formam elegit, qua quidquid esset dicendum abiecto pudore insolitaque licentia posset pronuntiare. Saturnalia (vide ad Sat. II, 3) Numa rege instituta, quae Saturni auream aetatem sublatoque inter heros servosque discrimine pristinam omnium hominum aequalitatem in paucos dies referebant, magnam dicendi agendique praebuerunt servis libertatem. Fingit igitur Horatius, Saturnalibus Davum suum servum impunitate ac licentia dicendi abuti gravissimeque dominum inconstantiae, stultitiae insignisque temeritatis accusare. Consilium poetae sane felicissimum est. Servi enim, quibus ne quid dominis ingratum dicant per totum annum gravi poena vetitum est, ubi dicendi quidquid velint veniam accipiunt, arrogantes et impudentes sese praestant, praesertim qui sapientiores vel doctiores sibi esse videantur quam solet esse plurima pars eorum. Quare hoc egregie invenit Horatius, quod Davum a Crispini aretalogi (Sat. I, 1, 120. I, 3, 139) ianitore ridiculis Stoicorum Romanorum doctrinis imbutum esse finxit (v. 45). Aliter enim unde Da-

Mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembri,
5 Quando ita maiores voluerunt, utere; narra.
Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,
10 Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas;
Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste;
Iam moechus Romae, iam mallet doctor Athenis

vus animum sumpsisset et facultatem ita disputandi? Et vide, ab ianitore Crispini, non ab ipso Crispino suam sapientiam ille accepit, hoc est a vilissimo mancipio, unde non minima profecto vilitas et nequitia in ipsam quoque sapientiam redundavit. Quare Horatius alteram simul occasionem nactus est, in insulsum illud genus aretalogorum acerbissime invehendi; quod quomodo ludibrium reddere verius potuit inter aequales, quam ita ut doctores et interpretes doctrinae eorum nunc insanum et perditum mercatorem (Sat. II, 3) nunc nequissimum servum et ianitorem poneret? — De tempore satirae nihil certum est aliud nisi habuisse iam Horatium aliquamdiu villam suam Sabinam (v. 28. 118); veri tamen simile est haud ita multo post sextam huius libri hanc quoque scriptam esse. Itaque iis assentior qui ad a. 724 hoc poema referendum existimarunt.

V. 1. *ausculto*] Cogita Horatium in cubiculo aut clara voce legisse aut inter scribendum secum subinde esse locutum, neque servum ausum esse adhuc libertate Saturnalium uti, tandem opportunum tempus nactum silentium rumpere. Poeta ita cubat ut Davum adesse non sentiat; iam nondum respiciens et ex vocis noto sono Davum loqui suspicans rogat *Davusne?* Affirmante Davo inter tertium versum Horatius retro vertitur. — *ita*] „In colloquiis unum *ita* totam sententiam affirmat responsione.“ *Hand. Turs.* T. III. p. 493. — *vitale*] Sat. II, 1, 61. Et „optima prima ferè Manibus rapiuntur avaris.“ Ovid. Am. II, 6, 39. Homo igitur nequam est, qui magnam sibi impertire laudem non audet. — *pars hominum*] Iam incipit Davus ratione vere philosophica, ut opinatur; antequam eo progrediatur quo vult, praemittit magnificam de hominum inconstantia universam sententiam exemplorum splendore satis ornatam (6—20). — *natat*] Senec. ep. 35: „Profice et ante omnia hoc cura ut constes tibi. Mutatio voluntatis indicat animum *natare*, aliubi atque aliubi apparere prout tulit ventus: non vagatur quod est fixum et fundatum.“ — *modo*] cui respondet *interdum*, ut Sat. I, 10, 12 sq. Aliter etiam Epist. II, 1, 63. — *tribus anellis*] De anulorum usu magnoque in iis luxu hos lege locos: Isid. Origg. XIX, 32: „Apud veteres ultra unum anulum uti infame habitum viro.“ Contra Senec. Nat. Quaest. VII, 31: „Exornamus anulis digitos; in omni articulo gemma disponitur.“ — *Priscus*] homo ignotus, senatorii ordinis. — *inaequalis*] Sat. I, 3, 9. 19. — *clavum*] Tunica indutus erat modo lato, ut senatorum, modo angusto clavo, ut equitum, ornata. — *in horas*] A. P. 160. Cic. ad Att. XIV, 20: „consilia temporum sunt; quae in horas commutari vides.“

V. 13. *doctor*] Sic optimi quique codices, alii *doctus*. Illud tamen praeferendum puto vel propter codicum auctoritatem, etiamsi nihil tribuendum sit scholiastarum adnotationi: „Dicitur Priscus oratoriam do-

Vivere: Vertumnis quotquot sunt natus iniquis.
15 Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit: quanto constantior isdem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
20 Qui iam contento, iam laxo fune laborat.
Non dices hodie quorsum haec tam putida tendant,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
25 Aut quia non sentis quod clamas rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis et haeres
Nequidquam coeno cupiens evellere plantam.
Romae rus optas; absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
30 Ad coenam, laudas securum olus ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
Maecenas serum sub lumina prima venire

cuisse.“ — *Vertumnis*] A vertendo dictus deus Vertumnus, qui variis anni temporibus praeerat. Vide de eo Ovid. Met. XIV, 642 sqq. *Comm. Cruq.* „Erat Vertumnus multiformis, positus in multis locis civitatis, et fere in omnibus municipiis Italiae consecrabantur simulacra, quibus essent ambigui vultus, qui pro habitus diversitate in diversas facies deorum vertebantur.“ Ceterum cf. Sat. II, 3, 8. — *Volanerius*] Nihil praeterea de hoc homine traditur. Est autem exemplum constantiae in vitiis. — *cheragra*] Verior haec videtur esse forma in locis, in quibus prima syllaba corripiatur necesse est, quam altera *chiragra*. Epist. I, 1, 31. — *mitteret*] „e fritillo, pyxide lignea, in qua tali manu agitabantur, deinde ex ea in phimum coniiciebantur, adeo ut duobus his instrumentis omnis fraus arceretur. Phimus autem turricula erat sive pyrgus, cylindrus cavus qui trochleatim effictus erat certosque habebat intus gradus excisos, ex quibus fundebantur tali in alveolum sive tabulam lusoriam.“ *Orellius*. *Iam-iam* pro modo-modo. Ovid. Met. I, 111. Ad imaginem cf. Lucian. Dial. meretr. III. extr.: „*Ὅρα μὴ κατὰ τὴν παροιμίαν ἀποῤῥήξωμεν πάνυ τείνουσαι τὸ καλώδιον.*“ — *hodie*] Longi sermonis taedio captus Horatius timet ne totus dies ita consumatur. — *Furcifer*] Donat. ad Terent. Andr. IV, 5, 12: „Furciferi dicebantur qui ob leve delictum cogebantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam (V) in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum simulque commonere ceteros ne quid simile admittant.“ Cic. pro Deiot. 9. — *coeno*] Metaphora sumpta de eo, cui in coenum delapso vires non sufficiunt ad enitendum. „Tantus, inquit, in te non inest sensus veri, ut ex turpitudine omnino possis exire.“ — *olus*] Sat. II, 6, 60—64. — *amasque*] Cic. ad Att. IV, 16: „In eo me valde amo.“ Sat. I, 2, 54.

V. 33. *lumina prima*] Epist. II, 2, 98. — *oleum*] lucernae, quae opus

Convivam: Nemon oleum feret ocius? ecquis
35 Audit? cum magno blateras clamore furisque.
Mulvius et scurrae tibi non referenda precati
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino;
40 Tu cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro
Insectere velut melior verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso
Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere; manum stomachumque teneto,
45 Dum quae Crispini docuit me ianitor edo.
Te coniux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me
Natura intendit, sub clara nuda lucerna
Quaecunque excepit turgentis verbera caudae,
50 Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
Ditior aut formae melioris meiat eodem.
Tu cum proiectis insignibus, anulo equestri
Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama

est ad Maecenatem festinanti. — *blateras*] Fest.: „Blaterare, stulte et percupide loqui.“ — *furisque*] Etsi alteram lectionem *fugisque* maior numerus MSS. tuetur, velocitatis notio ipsis interrogationibus multo gravius expressa proprio verbo vix debuit addi. Contra blaterare et furere bene videntur coniungi, ut indicetur prae cupiditate ac paene furore nescire Horatium quid dicat. Atque in bonis quidem libris legitur *furis*. — *Mulvius*] „Scurrae spe bonae coenae decepti imprecantur tibi quae ego nolim iterare. Et recte quidem tibi maledicunt. Facile enim suam causam adversus te sic illi defendant.“ Non est dubitandum quin *ille* Mulvius sit, quem Davus cum Horatio comparat. — *ultro insectere*] In scurras, qui ridendi causa alebantur, suo sibi iure invehi videbantur. — *Quid*] Confirmat Davus Mulvii criminationes in poetam coniectas: „Recte sic Mulvius; quid enim? tu nonne stultior es me ipso mancipio?“ Quod cum dicere audeat Davus, cogitandum est iratum se praestare Horatium et manum tollere minantem. — *quingentis drachmis*] quo parvo pretio (120 thal.) vilia tantum mancipia emebantur. — *cruce*] Epist. I, 16, 48. Crucis autem supplicium apud Romanos peculiare fuit servis, unde servile supplicium appellatum. — *anulo equestri*] Qua ratione Horatius equestrem dignitatem acceperit nos quidem ignoramus; fortasse beneficio Octaviani eo tempore, quo Sabinum accepit, in ingenuitatem assertus cum censu equestri dignitatem quoque adeptus est. Cum qua re non pugnat Sat. II, 1, 29-75; ibi enim cavet ne nova sibi dignitas in crimen et arrogantiam convertatur.

V. 54. *ex iudice*] nam ex equitibus iudices eligebantur. De lacerna vide ad Carm. II, 16, 35; quae ibi notata sunt iis adde haec Beckeri Gall. T. II. p. 98: „Da bei dieser

55 Turpis, odoratum caput obscurante lacerna,
Non es quod simulas? Metuens induceris atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri, virgis ferroque necari
Auctoratus eas, an turpi clausus in arca,
60 Quo te demisit peccati conscia herilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronae peccantis in ambo iusta potestas?
In corruptorem vel iustior. Illa tamen se
Non habitu mutatve loco, peccatve superne.
65 Cum te formidet mulier neque credat amanti,
Ibis sub furcam prudens dominoque furenti
Committes rem omnem et vitam et cum corpore famam.
Evasti: credo, metues doctusque cavebis;
Quaeres quando iterum paveas iterumque perire
70 Possis, o toties servus! Quae belua ruptis
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum moechus, ais; neque ego, hercule, fur, ubi vasa
Praetereo sapiens argentea: tolle periclum,
Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.
75 Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque

Kleidung (lacerna) der Kopf immer unbedeckt blieb und man einen petasus gewöhnlich nicht trug, so heftete man, namentlich für die Reise oder wenn man obvoluto capite unerkannt sein wollte, eine Art Capuchon, cululius, auch cululio an die lacerna oder paenula." — *altercante*] Verbum a iudicio est translatum; altercatur enim qui adversarium interrogando vincere studet. Cic. Brut. 43: „Crassus in altercando invenit parem neminem." — *quid refert*] „Quodsi ita te geris, num tu magis liber es quam is qui lanistae se vendidit? nihil enim interest utrum ad gladiatoria munera corpus tuum lanistae an libidinibus corpus et animum ad flagitia dederis." De verbis Acro: „Qui se vendunt ludo auctorati dicuntur; auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum." Senec. epist. 37: „Illius turpissimi auctoramenti verba sunt, uri, vinciri, verberari ferroque necari. — *ibis*] omisso pronomine *is*. cf. Sat. I, 2, 90. II, 3, 212. 234. Epist. I, 14, 40. — *Evasti*] Omissa particula *cum* vel *si*; vides orationem sic nervosiorem reddi. — *toties*] saepissime. cf. Epist. I, 1, 6. Cogitatione addamus necesse est: „quoties talem te ostendis."

V. 74. *vaga*] προληπτικῶς positum: prosiliet et vagabitur, se extendet. — *vindicta*] De ratione manu servum mittendi Orellius ad h. l. haec habet: „Comparebat coram praetore urbano dominus cum servo, amicusque domini, assertor in libertatem; dominus servum vindicta (virgula) vel festuca dicis causa percutiebat, quo suam in eum potestatem manifestaret: tum assertor in libertatem hanc formulam pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse aio ex iure Quiritium*. Dominus velut cedens adversario ficto: *Hunc hominem liberum esse volo* vel *liber esto atque*

Imposita haud unquam misera formidine privet?
Adde super dictis quod non levius valeat: nam
Sive vicarius est, qui servo paret — uti mos
80 Vester ait — seu conservus; tibi quid sum ego? Nempe
Tu, mihi qui imperitas, alii servis miser atque
Duceris ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens sibique imperiosus,
Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,
85 Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
90 Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum
Perfundit gelida, rursus vocat: eripe turpi
Colla iugo; Liber, liber sum, dic age! Non quis:
Urget enim dominus mentem non lenis et acres
Subiectat lasso stimulos versatque negantem.
95 Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella,

abito quo voles; dein eum circumagebat et manu emittebat; postea praetor edicebat *eum hominem liberum esse ex iure Quiritium.*" — *super dictis*] Ita cur non coniungamus non video neque est cur *dictis* dativum esse dicamus. Latior enim Horatii usus est huius particulae cum ablativo coniunctae. cf. Carm. I, 9, 5. Epod. 7, 3. Virg. Bucol. 1, 80. — *vicarius*] Licuit servis alium servum ex peculio suo emere ad perficienda quae sibi essent servilia negotia. Eos autem nominabant vicarios, qui, cum peculium servorum in potestate domini esset, servi non servus solum erat sed etiam conservus. — *alii*] Sic bene ex antiquis codicibus; alii *aliis* praebent; significatur non Maecenas, sed libido et cupiditas. — *lignum*] Significantur *νευρόσπαστα*, parva quaedam animalium simulacra, quorum vel singula vel universa membra certis nervis in hanc vel illam partem movebantur (Marionetten). — *sibique imperiosus*] Sic scripsi cum antiquissimis codicibus pro eo quod in pluribus inest *sibi qui*. Displicet duplex sententia relativa, altera alteram explicans. cf. Carm. III, 29, 41.

V. 86. *in se ipso totus*] Cic. Parad. 2: „Non potest non beatissimus esse, qui totus aptus est ex sese, qui in se uno sua posuit omnia." — *teres atque rotundus*] M. Anton. VIII, 41: „*Τούτου (τοῦ νοῦ) οὐ πῦρ, οὐ σίδηρος, οὐ τύραννος, οὐ βλασφημία οὐχ ὁτιοῦν ἅπτεται· ὅταν γένηται σφαῖρος, κυκλοτέρης μένει.*" — *subiectat*] Metaphora sumpta ab equite qui lasso equo calcaria subdit. Epist. II, 1, 217. — *Pausiaca*] Pausias Sicyonius floruit circa a. ante Chr. 370. De re conferas Ciceronem Parad. 5: „An ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges imponit, praescribit, iubet, vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Poscit; dandum est: vocat; veniendum: eiicit; abeundum; minatur; extimescendum. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum appellandum puto." Et deinde:

Qui neccas minus atque ego cum Fulvi Butubaque
Aut Pacidiani contento poplite miror
Proelia rubrica picta aut carbone, velut si
Re vera pugnent, feriant vitentque moventes
100 Arma viri? Nequam, et cessator Davus; at ipse
Subtilis veterum iudex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante, tibi iugens
Virtus atque animus coenis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
105 Tergo plector enim. Qui tu impunitior illis
Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer ulnam
110 Furtiva mutat strigili? qui praegnia vendit
Nil servile gulae parcens habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes, non otia recte
Ponere, teque ipsum vitas fugitivus et erro,
Iam vino quaerens, iam somno fallere curam;
115 Frustra: nam comes atra premit sequiturque fugacem.
Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?

„Pari stultitia sunt quos signa, quos tabulae, quos aedificia magnifica nimio opere delectant.“ — *Fulvi*] Tria sunt nomina gladiatorum; tertium ex Lucilii satiris sumptum. — *contento poplite*] coniunge haec cum *proelia*, quae contentis poplitibus committuntur. — *cessator*] „quodsi ego illas rudes tabellas a lunistis propositas admirans paulo diutius moror, statim cessator audio et vituperor; tu contra in simili re non melior laudaris.“ — *nil ego*] nequam audio. — *plector enim*] „Perniciosum quidem est, nam tergum plectitur; tu autem nonne in stomacho et pedibus poenam sentis?“ cf. Sat. II, 2, 41 sqq.

V. 110. *mutat*] vide ad Carm. I, 17, 1. — *strigili*] Becker. Gall. T. II. p. 47: „Die strigiles oder Schabeisen sind aus den Gymnasien bekannt. In den Bädern bediente man sich ihrer, um Oel, Schweiss und Unreinigkeit von der Haut zu schaben. Sie haben sämmtlich eine Höhlung, in welcher sich, wenn sie über den Körper strichen, Schweiss, Oel oder Wasser sammelte und wie in einer Rinne herablief.“ — *erro*] Ulpian. Dig. XXI, 1, 17: „Erronem sic definimus, qui non quidem fugit ut frequenter sine causa vagatur et temporibus in rebus nugatoriis consumptis serius ad dominum redit.“ — *unde mihi lapidem*] De impudentia servi iratus dominus lapidem quaerit, quo malum hominem percutiat. Sic autem irasci et furere hominis est qui veras criminationes iustis causis non possit diluere. Quare lepide Horatius contumeliosis servi obiurgationibus quasi cedit. Lepide etiam Davus calidis domini exclamationibus frigidissime respondet; dominus calidior etiam factus sagittas quaerit, deinde impotens neque sibi consulere sciens molestum servum dirissimis minis pellit. — *versus facit*] Poetae qui vere sunt divino quo-

Aut insanit homo aut versus facit. Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

Satira VIII.

Ut Nasidieni iuvit te coena beati?
Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic

dam furore corripiantur, cum versus faciunt. Qua re Davus maligne ita utitur, ut dominum poetam, nunc furore correptum, mentis compotem esse aut quid dicat scire neget. — *opera nona*] Octo igitur iam servi fuerunt Horatio in Sabino. Viliores erant servi rustici et opera ruri duriora; quare qui ex urbana familia gravius quid deliquissent rusticae familiae addebantur.

Satira VIII.

Quod semper fieri solet, cum rerum publicarum status et ordines violentis bellorum motibus turbantur, ut ex infima etiam plebe homines casu vel fortunae ludibrio emergant corrasisque magnis divitiis eam sibi concilient auctoritatem quam coniunctam semper scimus cum divitiis, id Romae et Horatii aetate saepe factum esse taedium testatur, quo boni saepe cives moti de arrogantia et insolentia divitum libertinorum, aliorum id genus hominum conquerebantur. Nempe „fortuna non mutat genus" (Epod. 4, 6). Talem tibi cogita hunc Nasidienum, cuius coenam in hac satira Horatius Fundanio, comico poeta, interprete descripsit. Is enim casu magis quam meritis dives factus cum pecunia omnia parari, genus et formam donari crederet (Epist. I, 6, 36 sq.) in consuetudine nobilium et doctorum hominum aliam insuper gloriandi causam quaesivisse videtur. Quare Maecenatem clarosque poetas, Varium et Fundanium (Sat. I, 10, 42) iam saepius fortasse ad se invitaverat; sed cum illud quod ardenter cuperet tandem esset assecutus, cum Maecenas importunis eius precibus cedere tandem coactus esset, ingentem convivis ridendi copiam praebuerunt eius agrestes mores, vana in ostendendis opibus elegantia, rustica in laudandis rebus arrogantia. Duae igitur res fuerunt quae Horatium ut convivium illud ridicule describeret videntur permovisse; ac primum quidem ut Nasidienorum perversitatem aequalibus ridendam praeberet aliorumque si fieri posset stolidam iactantiam sanaret, deinde quo Maecenati, qui Nasidieni imperitia et ineptiis magnopere esset delectatus, gratam eius convivii memoriam conservaret. In qua re illud tenendum est, multa haud dubie Romanis hominibus magis ridicula visa esse quam nobis de antiqua instruendae coenae ratione, de ferculorum recto ordine, de ciborum bene et eleganter parandorum et ponendorum iusto modo non satis instructis. Praeterea tamen bene velim observes, quam egregie Horatius qui ipse coenae non interfuit comico poetae Fundanio rem narrandam demandaverit, quippe in cuius ore quae natura essent ridicula maiorem etiam risum cierent. Deinde sapienter institutum est quod Maecenatis praeter nomen nihil memoratur; nimirum ne tanti viri gravitas apud populum laederetur. Nasidienus Rufus quis fuerit nescimus; nam quod apud Acronem legitur, fuisse eum equitem Romanum, cave ne ei auctori nimium credas. Deinde alii Salvidienum Rufum, Octaviani legatum, rideri suspicati sunt; non bene, quoniam ille iam anno 714 occisus est. Unum in hac re certum est, Nasidienum nomen fuisse vere Romanum; id quod exemplorum auctoritate satis comprobatur. Quo anno satiram scriptam dicas nihil est quo docearis; nonnulli annum 724 aptis-

De medio potare die. Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. Dic, si grave non est,
5 Quae prima iratum ventrem placaverit esca.
In primis Lucanus aper: leni fuit Austro
Captus, ut aiebat coenae pater; acria circum
Rapula, lactucae, radices, qualia lassum
Pervellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa.
10 His ubi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
Sublegit quodcunque iaceret inutile quodque
Posset coenantes offendere; ut Attica virgo

simum suspicati sunt. Wehero videtur carmen scriptum esse vere (cf. v. 8 sqq.) a. 726, Zumptio iam anno 714, quoniam hic vir doctus Salvidieni fratrem derideri existimat; non recte, opinor.

V. 1. *Ut Nasidieni*] Nomen quatuor syllabis pronuntiandum est *διὰ συναιρέσεως*. Vide ad Carm. III, 4, 41. Sat. I, 7, 30. II, 3, 245. Aliter v. 75. 84. Aliae lectiones *Ut te Nas.* et *Nasidieni qui* exortae sunt ex malo metri corrigendi studio. — *beati*] divitis. Carm. III, 7, 3. Inest tamen in hoc epitheto ironia quaedam, non tanquam vere fuerit miser et infelix, qui suis divitiis bene uti nesciret, sed quia opibus gloriari solebat vir bonus. — *Nam*] Additur hac particula unde sciat Horatius Fundanium coenae Nasidieni interfuisse. Vide ad Carm. III, 11, 1. — *dictus*] Omissum verbum *es*; ex sermone quotidiano. — *here*] De qua forma compara hos locos: Quintil. I, 7, 22: „*here* nunc *e* littera terminamus; at veterum comicorum adhuc libris invenio *heri ad me venit*, quod idem in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.“ id. I, 4, 8: „in *here* neque *e* plane neque *i* auditur.“ Priscian. p. 1011: „Dicitur tamen et *here* (Iuvenal. lib. I, 3, 23): *res hodie minor est, here quam fuit.* Horatius in II. Sermonum.“ — *de medio die*] Solita coenae hora nona fuit, cf. Epist. I, 14, 34. — *placaverit*] cf. Sat. II, 2, 18. De gustatione qua initio coenae irritabatur stomachi cupiditas nihil dicitur. — *Lucanus*] Sat. II, 3, 234. II, 4, 40. — *leni Austro*] scilicet ne convivae putrescere iam aprum suspicarentur (Sat. II, 2, 41); qua quidem re quid potuit magis putide aut importune doceri? — *circum*] vide Sat. II, 4, 73 sqq. — *radices*] Rettig. Ovid. Met. VIII, 666. — *siser*] Plin. XX, 7: „Siser stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitiato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo.“ — *faecula*] Sat. II, 4, 73. Est liquamen et condimentum ex Coi vini faece paratum. — *puer alte cinctus*] altius videtur quam decorum erat. Nam si nihil in hoc loco inesset ridiculi aut indecori, quid eam rem diserte nominavit Horatius? Deinde Servilius de eadem re videtur ridere v. 70. — *acernam*] Non sequor Commentatorem Cruquianum: „Notat eius sorditiem, quod pro divitiis non habuerit mensam citream aut vermiculatam“; nam Plin. XVI, 26: „Acer, inquit, operum elegantia ac subtilitate citro secundum.“ Neque consentaneum est divitem hominem in parandis mensis, in eligenda supellectile parcum aut avarum fuisse; immo vero mensa satis pretiosa est. Augusti autem aetate mensa nondum ut postea mantelibus tegebatur, quare antequam novum ferculum poneretur gausape abstergi debuit. Isid. Orig. XIX, 26, 6: „Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quae, ut nomen ipsum indicat, olim tergendis manibus praebebantur.“ — *sublegit*] ἀνελέξατο; unde nomen his servis suelectarum.

V. 13. *Attica virgo*] χαριφόρος; de quibus vide Passowii lex. gr. s. v.

Cum sacris Cereris procedit fuscus Hydaspes,
Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris expers.
Hic herus: Albanum, Maecenas, sive Falernum
Te magis appositis delectat: habemus utrumque.
Divitias miseras! Sed quis coenantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.

cf. Sat. I, 3, 10. — *Hydaspes*] Servus Indus, quos in familia habere luxuria et mos iussit. Nomen sumptum est ex patrio flumine servi. — *Caecuba*] Plin. XIV, 6: „Divus Augustus Setinum praetulit cunctis. Antea Caecubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sina Amyclano. Secunda nobilitas Falerno agro erat et ex eo maxime Faustiano. Ad tertiam palmam varie venere: Albana urbi vicina praedulcia ac rara in austero; item Surrentina; certant Massica aeque ex monte Gaurano.“ Vituperandus igitur Nasidienus non erat ideo quod Caecuba vina proposuit, sed quod simul gloriabatur se alia quoque habere, et quod in divitum hominum epulis plura fortasse genera praebebantur. — *Chium maris expers*] Solebat vinis graecis aqua marina admisceri; hoc igitur Chium, quod inter transmarina nobilissimum fuit ducere Plinio, non erat mixtum, sive quod salubrius fortasse habebatur (cf. Plin. XIV, 7: „Nemo gratia vitis omata est Clazomenio, nostrum *gaccipo* mari condiunt.“ et ibid.: „Nec Ephesium salubre esse, quoniam mari et defruto condiatur.“) sive ne sitim excitaret neve qui acriter biberent minus recte de exquisitis cibis possent iudicare (cf. v. 36 sqq.). — *divitias miseras*] Horatii sunt Fundanium interrumpentis; de qua re ne cui dubitatio exoriatur, particula *sed* satis videtur cautum esse. Male igitur alii ea verba Nasidieno tribuerunt. Miserae sunt divitiae, quod miserum reddunt hominem in tantamque agunt iactantiam et stultitiam. — *pulchre*] Sat. II, 2, 106. — *Summus ego*] Quo ordine accubuerint convivae ex hac tabula videbis:

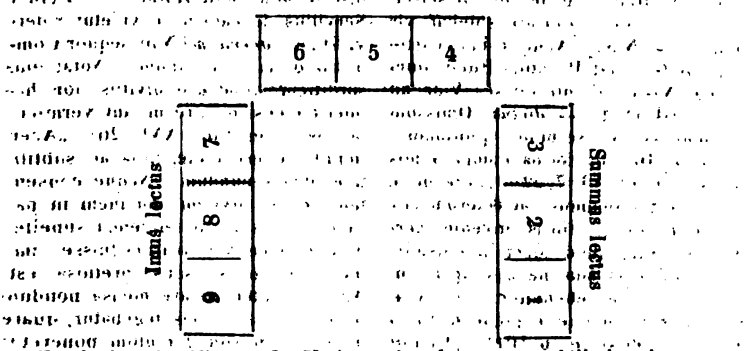

1) Fundanius 2) Viscus 3) Varius 4) Servilius 5) Vibidius 6) Maecenas 7) Nomentanus 8) Nasidienus 9) Porcius. In quo ordine hoc incertum relinquitur, utrum Viscus secundum et Varius tertium tennerit an contra Viscus tertium et Varius secundum. Idem dicendum de umbris Maecenatis. Medius lectus maxime honoratus nobilissimo inter convivas viro eiusque comitibus tribuebatur; quare Maecenas in ultimo loco medii lecti, qui locus *consularis* appellabatur, accumbebat. Si recte rem instituisset Nasidienus septimum locum Maecenati proximum sibi servare debuisset; quem cur Nomentano dederit, manifestum est ex versu 25.

20 Summus ego et prope me Viscus Thurinus et infra,
Si memini, Varius, cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Maecenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas simul absorbere placentas.
25 Nomentanus ad hoc, qui si quid forte latebat,
Indice monstraret digito: nam cetera turba
Nos, inquam, coenamus aves, conchylia, pisces,
Longe dissimilem noto celantia sucum;
Ut vel continuo patuit, cum pasteris isque
30 Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me decuit malignus ruberet ut ostrea
Ad lunam delecta; quid hoc interest, ab ipso
Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
Nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti.
35 Et calices poscit maiores. Vertere pallor
Tum parochi faciem nil sic metuunt ut acerba
Potores, vel quod maledicunt liberius vel
Fervida quod subtile exurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota

— *Viscus Thurinus*] Thurinis erinnerat bonis medicibus commendatus. Illud dus, diversus a Viscis fratribus qui, Sat. I, 10, 83 nominantur. — *Servilio*[tribus syllabis pronunciandum. — *quos Maecenas*] Optimi codices *quos*, quod quidem a scriba nimis anxio de consuetudine latina in *quas* mutatum videtur. — *umbras*] comites a domino coenae non invitatos. Epist. I, 5, 28. — *Nomentanus*] Sat. I, 1, 102. Porcius publicanus appellatur apud Comm. Cruq., Nomentanus decumanus.

V. 24. *simul*] Sic plurima pars bonorum codicum neque video cur haec lectio alteri *semel* cedat. Dicit enim Porcium, voracitate reliquis, ut ostenderet quam sint egregiae placentae, totas, in partes non dissectas, absorbuisse. *Simul* igitur bene ponitur contra *totas*, ut eandem habeas sententiam quam in altera lectione *semel* adversarii inesse aiebant. Dubitationi magis obiectum est iudicium de diversa lectione verborum *absorbere* et *obsorbere*, utraque tamen ideo praetulimus, ne egregia comparatio gulonis cum maris gurgite perderetur, laditi bene Ciceronis Phil. II, 27, 67: „Oceanus vix videtur tot res, tam distantibus in locis positas tam cito absorbere posse.“ — *nam cetera turba*] Nomentanus omnes cibos laudabat ob insolitum gustum et novam quae essent paratione, cuius quidem rei convivae haudquaquam earum rerum imperiti etiamsi non initiati in mysteria Bacchanae Nasidieni, nihil sentiebant; neque magis delectabantur intestinis piscium, quae alias non apponebantur, mensis]. Pleuronectis, Flesi igitur. — *Nos nisi*] Perpetua omnium ciborum laudatione impudentique iactantia domini et eius sociorum convivia tandem paratur; quare Vibidius acri potatione ultionem quaerere constituit, cf. Virg. Aen. II, 670, IV, 659. — *parochi*] iocose dictum; vide ad Sat. I, 5, 46. — *Allifanis*] Maiores calices dicti ab Allifis, Samnii oppido.

Vibidius Balatroque, secutis omnibus, imi
Convivae lecti nihilum nocere lagoenis.
Affertur squillas inter murraeaque natantes
In patina porrecta. Sub hoc herus: Haec gravida, inquit,
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mixtum jus est oleo, quod prima Venafri
Pressit cella; garo de suillis piscis Iberi,
Vino quinquennis, verum citra mare nato,
Dum coquitur acetum. Unum sic convenit, ut mon
Hoc magis illum eliciat, quam pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnaeum vitio mutaverit avenae
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incubuere; salutes Cartillus echinos,
Ut melius muria quod testa marina remittat.
Interea suspensa graves aulaea ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos maius veriti, postquam nihil esse periculi
Sensimus, erigimur, Rufus posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret: Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
Te deus? Ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappa compescere risum
Vix poterat, Balatro suspendens omnia naso,
Haec est conditio vivendi, aiebat, eoque

461. lecti] Nomentanus et Porcius, scilicet ne gustum sibi perderent. — 463. oleo, garo, vino cet. cf. Sat. II, 2, 63. — *Venafri*] Carm. II, 6, 15. — *garo*] Plin. XXXI, 43: „Garum nunc e scombro piscei laudatissimum in Karthaginis Spartariae cetariis.“ Karthago spartaria est Hispanica, quia frequens ibi fuit spartum. — *mutaverit*] cf. Sat. II, 2, 58. *Vino est cultivus*, in vitium i. e. in acoreia. — *salutes*] 6 vasis, ubi sale conditi et repositi fuerunt, cum sua salsugine exemptos. — *ut melius*] ὅ. ἐστιν ὅν; cf. v. 89. — *quod remittat*] Sic optimi codices; *quod* cum non intelligeretur, a scribis corruptum est in *quam*. Verba autem *quod testa mar. remittat* subiectum sunt quod vocamus; illud enim ipsum melius esse praedicatur quam muria. — *Cartillus*] ignotus homo.

V. 54. *aulaea*] vide ad Carm. III, 29, 15. — *maius veriti*] ruinam domus vel tecti triclinii. — *mappa*] linteum quo manus et ora abstergebant (Servietto). Petron. 32: „Circaque oneratas veste cervices laticlavum immiserat mappam fimbriis hinc atque illinc pendentibus“; nam quibus ius lati clavi erat, ii mappas quoque et mantella lato clavo ornabant. — *suspendens*] vide ad Sat. I, 6, 5. Balatro Nomentano quasi assen-

Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Sollicitudine districtum, ne panis adustus,
Ne male conditum ius apponatur, ut omnes
70 Praecincti recte pueri comptique ministrent?
Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversae nudare solent, celare secundae.
75 Nasidienus ad haec: Tibi di quaecunque precaris,
Commoda dent, ita vir bonus es convivaque comis,
Et soleas posciti. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.
Nullos his multum laudes spectasse; sed illa
80 Redde, age, quae deinceps risisti. Vibidius dum
Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dantur pocula, dumque
Ridetur fictis rerum Balatronis secundo,
Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
85 Emendaturus fortunam; deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes

tiens sem iocans et irridens magnopere angit; tam plana haec consolatio est ironiae. — *ne panis*] Particulas ad et ut vides, coniungendas esse cum voc. *sollicitudine*. Ludibrium autem in eo reponendum est, quod Balatro Nasidienum, qui cibos et curam in parandis cibis positam ad taedium ipse praedicaverat, minutis curis enumerandis maligne laudat. Ac videntur ii recte locum intellexisse, qui panem vere adustum, ius male conditum fuisse putarent. — *patinam*] Ea, in qua muraena apposita erat, haud dubie fracta erat decidentibus aulaeis. Quare si qui servus sinister hoc quoque in convivio patinam fregit, alia est patina, neque ille id facere potuit cum aulaea quae deciderant amoveret, id quod ex verbis *pede lapsus* clarissime patet. Neque credendum est Nasidienum ut numerum ministrorum augeret agasonem i. e. servum qui iumenta curaret aggregasse. In divite domo quis dubitat, quin sint multi fuerint servi qui ad coenam adsequi? praesertim cum ii homines qui in divitiis laudem quaerant in ciusmodi magna familia parci esse non solent. Quare agasonis nomen positum nobis quidem videtur pro vili et modi servo, ut apud Persium V, 76: „Hic Dama est non tressis agaso.“ — *soleas poscit*] Qui ad coenam accumbebant soleas sibi demi iubebant; qui surgere volebant soleas poscebant. — *stridere*] Versus totus factus est ad significandum susurrum.

V. 81. *quoque*] nam patina fracta erat. — *secundo*] adiuvante. Epist. II, 1, 102. I, 10, 9. — *Nasidiene*] Fundanius ad ridendam gravitatem qua Nasidienus quasi triumphans redit epicorum consuetudine utitur heroas saepe in carminibus alloquentium. Hom. Il. IV, 127. — *arte emendaturus*] cf. Ter. Ad. IV, 7, 23: „Illud quod cecidit forte id arte ut corrigas.“ — *Mazonomo*] Est proprie in-

Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre,
Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae,
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
90 Quam si cum lumbis quis edit. Tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes,
Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus, quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
95 Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

gens lanx, ex qua μετὰ πάντων, puls distribuitur; deinde omnino ingentem patinam significat. — *discerpta membra*] In ipsis cibis quos apponebat Nasidienus nihil videtur magnopere peccatum esse; sed importunum omnes suas res laudandi studium, quo stolide saporem fugere tentavit Nasidienus, taedium renovavit convivis, qui, cum alter esse non possent liberare ab his molestiis, satiati fastidio tandem relictis omnibus deliciis aufugerunt. Nam quod gruis membra sparsa erant sale et farre, quod anser saginatus succosis ficis muliebris sexus erat, et quae reliqua sunt, ea omnia Nasidienus multis verbis exposuisse et praedicasse putandus est. — *armos*] cf. Sat. II, 4, 44: „Quia lumbi habent aliquid tetri odoris et saporis minus iucundi.“ *Cómin. Crug.* — *edit*] Epod. 3, 3. — *pectore adusto*] cf. Ter. Ad. III, 3, 71: „Hoc salsum est, hoc adustum est; hoc lautum est parum.“ Merulae igitur apponebantur propter festinationem, qua in ils parandis nil erant doctae, non tamen sed vere adustae; praeterea absurdum videtur fuisse palumbes sine clunibus apponere. Apud Gellium certe legimus XV, 8: „Praefecti popinae atque altilium luxuriae negant ullam avem posse fuvellum tamen esse oportere; ceterarum avium atque altilium nisi tantum opponatur, ut a clunicula inferiore parte uteri fiant, convivium putant inopia sordere; superiorem partem avium et altilium qui edint, non palatum non habere.“ — *causas et naturas*] Omnia illa edulia, inquit Fundanus, satis bona fuissent, nisi cognosset ipse illorum docuisset cur quaeque res hac ratione, non alia, parata esset, quem gustum sucumve haberet, similia. — *Canidia*] Epod. 5, 17. Sat. I, 8. — *afflasset*] cum dativo, ut Tibull. II, 1, 80: „Felix cui placidus leniter afflat Amor.“ Virg. Aen. I, 591. Cic. Her. IV, 49: „Si quem reperiret cui aliquid mali fauctibus afflare possit.“ — *Afris*] Carm. III, 10, 18.

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

Epistola I.

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,
Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,

Epistola I.

Editis tribus carminum libris Horatius magnam sibi nominis gloriam paraverat; ex quo tempore cum plures anni transiissent, quibus Romanae lyrae fidicen nihil ad sustentandam augendamve laudem novi addidisset, unus sane non fuit Maecenas, qui poetam ut laudi suae consuleret benevola admonitione incitaret. Sed „tempora mutantur et nos mutamur in illis“ neque quaevis aetas aut quivis animus aptus est ad componenda lyrica carmina, quibus tenerrimos et intimos sensus poetae exprimere solent. Quod quam sit verum Horatius quoque sensit eamque excusationem Maecenatis amicorumque reliquorum voluntati opposuit. Quare olim se lusisse ait adolescentem, iam severis se disciplinis et studiis deditum eam conquirere rerum copiam, unde summam possit capere utilitatem ad vitam sapienter instituendam. Hoc enim se sequi in rebus philosophicis consilium, eandem ob rem uni philosophorum disciplinae se non addictum esse sed undecunque fieri possit optima quaeque et verissima colligere (v. 19). In qua re cum ardentissimo studio et indefesso animo elaboret, tamen haudquaquam se nescire, non omnibus ad summum ascendere fastigium sapientiae esse concessum; largissimam vero ibi paratam esse veritatis quasi quandam messem, ut quivis quovis tempore aut consolationem malorum aut perturbationum animi sedationem dum velit possit ibi reperire: in qua quidem animi perturbati sedatione principium cernendum esse sapientiae (v. 41). Stultitiae radices positas esse in prave de rebus iudicio; quare admirationem et desiderium coercenda esse ad ea quae vere bona sint h. e. ad virtutem (52); quamquam homines aliter ferme iudicare, virtutem divitiis posthabere, et in hominibus non virtutem sed opes admirari. Qui vero recte intelligant, iis summam vitae legem in innocentia esse, optimum consilium in animo a Fortunae incerto favore liberrimo (69); eosdem bene docere imperitae multitudinis opinionem vel voluntatem sequendam non esse, quoniam multiplex illa sit (76—80), incerta et varia ut Proteus (93), tam

Maecenas, iterum antiquo me includere ludo;
Non eadem est aetas, non mens. Veianius armis
5 Herculis ad postem fixis latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:

caeca, ut qui in externis rebus sui negligens sit eum derideat, qui inconstans in petendis fugiendisve rebus, eum ne vituperet quidem. Quare verissimum esse illud Stoicorum; sapientem unam esse regem, unum omnibus vere expetendis rebus exornatum. En habes argumentum epistolae, quam I. Caesar Scaliger, Horatii ille quidem non caecus laudator, sic praedicavit: „Prima epistola quovis melle dulcior est. Sententiae appositae, dictio casta, rotunda, suavis. Quapropter arbitror postremam omnium (libri I) factam, primam positam ob luculentam raritatem.“ De tempore quo scripta sit epistola illa, nunc quoque iudicant viri docti. Ne tamen credas Horatium qui olim Stoicorum doctrinam ut insanam sugillaverit laudatis iisdem praeceptis non constantem videri, animadverte quaeso lepidum illam sententiam, qua epistolae facete et iocose finis ita imponitur, ut quid discriminis faciendum sit inter artem et vitam bene hunc intellexisse videas.

V. 1. *summa Camena*] Significat poeta suam cum Maecenate familiaritatem, dignissimo viro quem semper et praedicaverit et praedicare debeat. In quo loco noli cogitare de vetris carminibus; generalis enim sententia est. De voc. *summa* vide ad Carm. III, 28, 13. cf. Virg. Aen. II, 324. Inde Quintil. VI, 4, 22: „Eadem in argumentis ratio est, ut potentissima prima et summa ponantur.“ Ipsa Camena impedit quominus aut satiras aut epistolas intelligamus. cf. Sat. I, 4, 40. II, 6, 17. — *spectatum*] Verbum hoc proprium est de gladiatoribus, quibuscum poeta se suamque laudem comparat. Satis spectati gladiatores a ludi editoribus populo postulante rude donabantur; quod signum erat exauctorationis, si liberi erant, missionis artis gladiatoriae, si servi. Huic igitur missioni opponitur v. 3 *antiquo includere ludo*, qui ludus non est amphitheatrum, quo spectabantur munera, sed ludus lanistae, in cuius parvis cellis gladiatores alebantur. — *Veianius*] „Nomen proprium gladiatoris nobilissimi; iucunde hoc exemplum attulit, quia superias meminit ludi. Comparat autem se Veianio, qui, cum post multas palmas Herculi consecrasset sua arma, tandem contentus agro suo privatim vixit. Cuius exemplo propter aetatem et institutum vitae dicit relictis iocis et lyricis versibus se velle transire ad philosophiae studium.“ *Comm. Cruq.* — *toties*] quoties audeat in arenam denuo descendere et cum toleribus et validioribus vires componere. cf. Sat. II, 7, 10. Laesi enim gladiatores arma summittebant; quo facto a nutu populi mors eorum pendebat aut salus. Qui sancio favebant premebant pollicem, qui necari eum volebant retro vertebant pollicem et subrigebant. Iuven. 3, 36: „Munera nunc edunt et verso pollice vulgi Quemlibet occidunt populariter.“ Hor. Epist. I, 18, 66. „Hic igitur Veianius ne partam sibi laudem perdat nullo ne maximo quidem auctoramento induci potuit, ut denuo in certamen prodiret novamque palmam reportare tentaret. Saepe enim factum est, ut qui iam missi essent gladiatores rudiarii ad singula certamina ab munerum editoribus magno auctoramento revocarentur. Suet. Tib. 7: „Munus gladiatorium dedit, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenum millium.“ — *purgatam*] Pers. V, 96: „Stat contra ratio et secretam gannit in aurem.“ Purgabant medici antiqui aures sordibus dolentes infuso aceto. Iam quae purgatae sunt aures facilius accipiunt allatos sonos et voces, ut ipsi homines iis facilius obtemperent neque quae benevole monita sunt spernant, tanquam surdi qui nihil omnino audiverint. — *personet*] active ut Virg. Aen. VI, 418.

Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono,
Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in hoc sum;
Condo et compono quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo Lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes;
Nunc agilis fio et mersor civilibus undis
Virtutis verae custos rigidusque satelles,

V. 8. *solve senescentem*] Eandem rem nova illustrat imagine, sumpta ea quidem a nobili equo, qui saepe ἀτιθλοφόρος ne senescens quidem cum iunioribus certamen detrectat sed intentis quamvis omnibus viribus tamen vincitur et ridetur. — *peccet*] vincatur, eo quo velit non pervenias. Stat. Theb. VIII, 688: „Cuspis in armigerum Phlegyam peccavit.“ — *ilia ducat*] non lumbos trahere, sed multo labore anhelitum ducere, qua re senibus infirmitas proditur. Virg. Georg. III, 506. — *itaque*] De positura particulae vide Zumpt. §. 357. Haud. Turs. III. p. 509: „Livii tempore primaria significatione oblitterata et particula pro *igitur* accepta scriptores haud contemnendi eam secundo loco vel tertio ponere consueverunt.“ — *versus*] Haud dubie intelligenda sunt lyrica carmina a quibus se abstinere profitetur poeta; epistolas enim, tunc ipsum totum librum editurus, significare non potuit. cf. Epist. II, 1, 111. II, 2, 54 sqq. 141 sqq. I, 7, 27. I, 14, 36. Carm. III, 26, 4; ex quibus locis videbis quae cetera ludicra dixerit. — *curo et rogo*] meditando et alios, maxime libres, consulendo. — *omnis*] Sat. I, 9, 2. — *compono*] Quae collegi quasi in cella vel horreo condo et similia similibus compono, ut cum opus sit facile possim depromere. — *quo Lare tuter*] Metaphoram intelliges ex Carm. I, 29, 14. De ratione transeundi cf. Epist. II, 1, 208; praeterea notanda est breviloquentia in addenda apodosi et Graecis et Romanis valde usitata; vide ad Sat. II, 1, 82. Haec autem libertas, quam in philosophia quoque sibi servavit Horatius, cum satis nota esse debuerit, Mancanti, ad hunc solum noli referre alteram verbi personam *roges*, sed quemcunque lectorem intelligas. — *addictus*] Verbum hoc proprium de iis, qui edicto praetoris ob aes alienum creditoribus quasi in servitutem detrahuntur, translatum est ad gladiatores (Sat. II, 7, 58) ab iisque ad philosophos h. l. ductum. Dicit autem posta nihil aliud nisi hoc: „nunc Stoicos lego, cum iisque agendi cupidis (*agilis*) πρακτικοὺς sum philosophus et πολιτεύομαι videoque quid illi severi verae virtutis comites et satellites de rebus publicis praescribant, ut singuli homines universae saluti quam optime inserviant, nunc nescio quo modo (*furtim*) deferor ad Cyrenaicos (ἡδονικούς) cum iisque meditor de otiosa et beata vita, spreto rerum et hominum imperio paranda.“ Epist. I, 17, 23. Sat. II, 3, 100. De Stoicis cf. Cic. de Fin. III, 20, 67: „Praeclare enim Chrysippus ceteras nata esse hominum causa et deorum; eos autem communitatis et societatis suae; quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile ius intercederet, qui id conservaret eum iustum, qui migraret iniustum fore.“ — *deferor*] Constat in imagine, in quam vocabulo *tempestas* incidit. Navigantium enim hoc verbum est. — *mersor*] Nihil causae est cur hoc verbum a Porphyrione optimisque omnibus codicibus firmatum cedat alteri *versor* nullius prope auctoritatis. Et cf. Corn. Nep. Att. 6, 1. — *rigidus*] Sat. II, 1, 70. Lucan. II, 389: „(Cato) Iustitiae cultor, ri-

Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
Ut nox longa quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum;
Sic mihi tarda fluunt ingratique tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis.
Non possis oculo quantum contendere Lynceus:
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
Nec quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus:

gidi servator honesti." De Aristippo vide Ciceronem Tusc. II, 6, 15. de Fin. II, 11, 34: „His omnibus quos dixi consequentes sunt fines bonorum: Aristippo simplex voluptas, Stoicis consentire naturae, quod esse volunt e virtute, id est, honeste vivere."

V. 21. *opus debentibus*] mercenariis, servis, ancillis. — *custodia*] non tutela. Dig. XXVI, 1, 18: „Feminae tutores dari non possunt, quia id munus masculinum est." Cod. lib. V. Tit. XLIX, 1: „*Educatio* pupillorum tuorum nulli magis quam matri eorum, si non vitricum iis induxerit, committénda est." — *tempora*] De plurali compara Epist. II, 1, 4. Ovid. Met. VIII, 2. Cic. pro Arch. 6, 13. — *pauperibus*] Similiter Diogenes apud Diog. Laert. 6, 68: „*Τὴν παιδείαν ἔφη μὲν νέοις σωφροσύνην, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις παραμυθίαν, τοῖς δὲ πένησι πλοῦτον, τοῖς δὲ πλουσίοις κόσμον εἶναι.*" — *elementis*] Sententia ita cum praecedentibus coniungenda videtur, ut causam ipsa prodat cur postae omne tempus quod non consumpserit in vera doctrina perditum videatur. „Nam, inquit, meum nunc est his quae colligo philosophiae initiis (*elementis*) meam vitam regere et moderari." Aliena enim negotia non curat ut Damasippus (Sat. II, 3) neque ab aliis se regi petitur. — *Lynceus*] Sat. I, 2, 90. De omissa quam dicunt particula *si*, ne nobis quidem Germanis necessaria, cf. infra 33. 87. Epist. I, 6, 31. Sat. I, 1, 45. — *oculo contendere*] Sic optimi codices, recte. Pauci codices *oculos*. De constructione compara Cic. pro Ligar. 3, 6. — *inungi*] vide ad Sat. I, 5, 30. De re compara Arrian. Epict. 1, 2: „*οὐδὲ γὰρ Μίλων ἔσομαι, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τοῦ σώματος, οὐδὲ Κροῖσος, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τῆς κτήσεως.*" — *Glyconis*] Hic qui fuerit, primus Lessingius (Vermischte Schrift. I. p. 325) ostendit ex Anthol. graeca (Brunck. Analect. T. II. p. 126. n. LXVIII): „*Γλύκων, τὸ Περγαμηνὸν Ἀσίδι κλέος, Ὁ παμμάχων κεραυνός, ὁ πλατὺς πέδης, Ὁ κωνὸς Ἄτλας κτλ.*" — *cheragra*] Sat. II, 7, 15. — *tenus*] Similis tmesis apud Ovidium Met. V, 642: „Hac Arethusa tenus." — *avaritia*] „Notata dignum est poetam, ubicunque mores suae aetatis perstringit, avaro primas tribuere partes ad eumque ire redireque. cf. Sat. I, 4, 26. II, 3, 82 sqq.

Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
35 Possis et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, inertis, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
40 Si modo culturae patientem commodet aurem
Virtus est vitium fugere et sapientia prima
Stultitia carusisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
Quanto devites animi captisque labore;
45 Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax
50 Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,

I, 1, 28 sqq. Epist. II, 1, 119. II, 2, 145 sqq.“ *Obbarius.* — *verba et voces*] Probabilis eorum opinio est qui *verba* ad cantiones, carmina magica, formulas magicas quibus corporum morbis medebantur antiqui, *voces* ad cantus vel vocis humanae vel tibiarum nervorumque (Epist. I, 2, 23. A. P. 216) referunt; nam symphoniae quoque ad leniendos dolores adhibebantur. Gell. IV, 13: „Proditum est, ischiaci cum maxime doleant, tum si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores.“ cf. Plat. Charm. p. 155. E. 157. A. Eurip. Hippol. 478: „Εἰσὶν ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι.“ — *tumes*] Sat. II, 3, 213. Epist. II, 1, 177. „Ambitioni secundus post avaritiam locus tribuitur. Sat. I, 4, 26. II, 2, 187. Epist. II, 2, 205 sq.“ *Obbarius.* — *ter*] vide ad Carm. I, 28, 36. Sat. II, 1, 7. Iungendum autem *ter lecto.* — *libello*] expiationum ritus et formulas continenti. — *culturae*] Lege Cic. Tusc. II, 5, 13. et cf. Epist. I, 14, 4. Sat. I, 3, 37. — *sapientia prima*] Adi. *prima* coniunge etiam cum voc. *virtus.* cf. Epist. I, 6, 17. Sat. I, 3, 129. — *carusisse*] vide ad Carm. I, 1, 4.

V. 42. *vides*] Idem genus apostrophes quod supra v. 13; nihil prorsus ad Maecenatem unum referendum est, sed ad omnes homines. — *per saxa*] quae gravissimorum periculorum exempla sunt. Carm. IV, 14, 24. Sat. I, 1, 38. II, 3, 56. Neque rarius mercator exemplum est hominis lucri studiosi, cf. Carm. I, 1, 18. III, 1, 25. 26. III, 24, 40 sqq. Sat. I, 1, 39. I, 4, 29. — *ne cures*] non vis discere cet., ut desinas curare? *Ne* part. posita est pro *ut non.* vide A. P. 152. Ceterum cf. Epist. I, 8, 5. I, 6, 1. — *circum pagos*] Exemplo docetur, neminem, qui magnum possit sibi parare praemium, parvo contentum fore: maximum autem esse virtutem. Petitum est illud exemplum a pugilibus catervariis et circumforaneis lanistis, qui arte sua et robore paganum et oppidanum popellum delectabant. — *Olympia coronari*] στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια. Sic Ennius apud Ciceronem de senect. 5: „vicit Olympia.“ Magna autem appellantur Olympia et ornandi causa et „quia in pluribus Graeciae locis certamina sacra sub Olympiorum nomine celebrabantur et vv. *Olympia magna* differentia eorum ab illis, quae minus celebria erant, ab Horatio indi-

Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quaerenda pecunia primum est;
Virtus post nummos! haec Ianus summus ab imo
55 Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.
Est animus tibi, sunt mores et lingua fidesque;
Sed quadringentis sex septem milia desunt:
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt;
60 Si recte facies. Hic murus aeneus esto:
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

catur." *Iacob.* Quaest. Ep. p. 35. — *sine pulvere*] Cum quo nemo decertare auderet, is palmam tulit ἀκονιτὶ καὶ ἀμαχητί; id quod Olympiae Herculi primo contigisse narratur. In qua re haec inesse videtur sententia, eum qui vere sese ipse corrigere, virtuti studere audeat, si non facilem certam tamen victoriam esse reportaturum, de qua non ut de externis bonis cum aliis competitoribus decertandum sit. — *Ianus*] vide ad Sat. II, 3, 18. Ianus quasi magistri vice fungitur, inde vocabula propria *prodocet*, *recinunt*, *dictata*. *Prodocet*, docendo praeit, προδιδάσκει. Soph. Ai. 163. Vide ad Carm. I, 5, 8. — *laevo*] Idem versus Sat. I, 6, 74, de qua eiusdem versus repetitione, cum molesta aliis videretur, bene sic disputavit Orellius: „Versus illius bene tornati fortuito ei venit in mentem, quo aliquando centurionum Venusinorum filios, aequales suos, in Flavii ludum cum irent, nullis capsariis iis loculos (librorum chartaeque stilique repositoria) portantibus, sed ipsos haec puerilis disciplinae instrumenta gestantes, festive descripserat. Iam cum haec imago senum ac iuvenum ad Ianum medium velut in schola falsae sapientiae dictata magistro reddentium ei ante oculos versaretur, statim vidit nova hac et callida iunctura imaginem illam ita absolvi, nihil ut festivius magisve ridiculum excogitari posset." Nihil igitur est quod cives ipsos tabulam calculatoriam et loculos nummis refertos brachiis gestantes hoc loco videre nos cogat; talia servi portabant. Similiter versus suos repetit Horatius Sat. I, 2, 13 et A. P. 421. Sat. I, 2, 27 et I, 4, 92, Sat. II, 3, 163 et Epist. I, 6, 28. Epist. I, 14, 34 et Epist. I, 18, 91. Carm. I, 19, 1 et IV, 1, 5. — *Est animus*] Hunc versuum ordinem nos quoque rectum habemus; alii cum codicibus contrarium praetulerunt sed servata particula *si* pro *sed*. In nostro ordine difficultatis nihil, vigoris multum inest: „habes quidem quaecunque hominem ornare possunt virtutes, ingenium, innocentiam, facundiam, incorruptam fidem (Carm. II, 18, 9), sed desunt tibi magnae divitiae; et contemneris." — *quadringentis*] census equester; ad nostram rationem 38198 flor. Rhen.

V. 59. *pueri ludentes*] Multo recentius pueri in ludendo viros imitantes et regna et imperia distribuentes non eum regem creant sibique praeesse volunt qui ditissimus est, sed quem iustissimum fore sperant. Neque decerto quodam puerorum ludo negitandum esse arbitror; nimirum plures haud dubie erant ludi, in quibus qui lites dirimeret, praemia distribueret, ordinem restitueret magistratu aliquo opus erat. Hunc igitur creantes pueri canebant (*nenia*; vide ad Carm. II, 1, 38) teste Porphyrione: „Rex erit qui recte faciet; qui non faciet non erit. — *nil conscire*] idem quod recte facere: quam sententiam ut murum aeneum pravis cupiditatibus opponi vult poeta. — *Roscia*]

Roscia, dic sodes, melior lex an puerorum est
Nenia, quae regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
65 Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,
Si possis, recte, si non, quocunque modo rem,
Ut propius spectes lacrimosa poëmata Pupi;
An qui Fortunae te responsare superbae
Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
70 Quodsi me populus Romanus forte roget, cur
Non ut porticibus sic iudiciis fruar isdem,
Nec sequar et fugiam quae diligit ipse vel odit;
Olim quod vulpes aegroto cauta leoni
Respondit, referam: Quia me vestigia terrent,
75 Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Belua multorum es capitum: nam quid sequar aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica; sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
80 Multis occulto crescit res fenore. Verum
Esto aliis alios rebus studiisque teneri:

vide ad Epod. 4, 16. Ex insequenti versu noli efficere, priscos homines idem cecinisse, sed idem sibi persuasisse. *Decantare* enim est semper repetere, in ore habere. Cic. de orat. II, 32, 140: „Ut causas omnes diligentes et memores et sobrii oratores percursas animo et prope dicam *decantatas* habere debeant.“ — *propius spectes*] sedeas eques in quatuordecim ordinibus. Simul perstringitur praetereundo Pupius, tragoediarum flebilium scriptor. Is hunc sibi titulum fecisse traditur: „Flebant amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrimatu'st satis.“ — *responsare*] Sat. II, 7, 85. — *liberum*] cf. Epist. I, 16, 63 sqq. — *iudiciis fruar*] In fruendo delectationis vis inest; quare satis aptum hoc verbum est et porticibus et iudiciis. Sil. Ital. XII, 566: „Fruitusque timore paventum.“ Quae intelligenda sint iudicia proximus ostendit versus. — *vulpes*] Eodem apologo Aesopico usus erat Plato Alcib. I. c. 39. p. 123. A., deinde Lucilius, cuius hoc fragmentum restat: „Leonem aegrotum ac lassum . . . Deductum tunc voce hoc: Cur tu ipse venire Non vis huc? . . . Quid sibi vult? quare fit, ut introversus et ad te Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?“ Dicit autem ille apologus hoc: periculosum esse vestigia sequi eorum qui eo pervenerint unde redire non liceat. — *publica*] Describuntur et publicani, et ii „quis facile est eadem conducere, flumina, portus, Sicoendam aluvium, portandum ad busta cadaver.“ Iuven. III, 31 sq. — *viduas venentur*] Sunt heredipetae, de quibus Sat. II, 5. De ipsis vocabulis cf. Carm. III, 12, 12. Sat. I, 1, 25. II, 5, 44. Viduae autem omnino sunt innuptae mulieres, ut apud Livium I, 46, 7. — *esto*] Ad probandam suam sententiam v. 76 poeta auget rem: „non solum diversa sunt studia hominum, ut alius aliud sequatur, sed ne iidem quidem in eadem re sibi constant, nunc hoc

Idem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis,
Si dixit dives, lacus et mare sentit amarum.
Festinantis heri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, Cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est:
Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;
Si non est, iurat bene solis esse maritis.
Quo tenonem vultus mutantem Protea modo?
Quid pauper? Ridet: mutat coenacula, lectos,
Balnea, tonsores, conducto navigio aeque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curatus inaequali tonsore capillos
Occurrit, rides; si forte subucula pexae
Trita subest tunicae vel si toga dissidet impar,
Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,
Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,

nunc illud petentes." — *horam*] Sat. II, 7, 112. Et cf. Terent. Ad. IV, 2, 15: „Non hercle hic quidem *durare* quisquam, si sic fit, potest." Propert. I, 6, 11: „His ego non *horam* porsum *durare* querelis." — *lacus*] Lucrinus prope Baias. cf. Carm. III. 1, 33. II, 15, 1. II, 18, 20. — *vitiosa*] Cic. Tusc. IV, 13, 29. — *fecerit auspicium*] tanquam avis signum dederit mutandae voluntatis. cf. Liv. I, 34. Compare Virgil. Aen. IX, 185: „An sua cuique deus fit dira cupido."

V. 87. *in aula*] in atrio. De eodem homine haec dicta sunt, qui si uxorem habet caelibum vitam praedicet; si non habet, maritorum. — *bene esse*] vide ad Carm. III, 16, 43. — *Protea*] Sat. II, 3, 71. Plut. Euthyphr. p. 15. D.: „οὐκ ἀφετέος εἰ ὥσπερ ὁ Πρωτεύς, πρὶν ἂν εἴπῃς." — *pauper*] Ne pauperes quidem sibi constantes esse ait, qui cum in magnis rebus voluntatem non possint mutare, in parvis id facere ridicule quaerant. — *nauseat*] Divites cum fastidiunt terram, mare petunt sua navi; eos ut imitentur pauperes, conducunt navem, idem sibi paraturi quod illis contingit, nauseam. In quo loco non negabo languoris significationem simul inesse, sed nauseam proprie dictam omnino relegare per totam loci naturam non licebit. Cic. N. D. I, 30, 84: „Confiteri potius nescire quod nescires quam ista effutientem nauseare atque *ipsum sibi displicere*." — *tonsore*] vide ad Carm. I, 6, 2. Ad ipsum Maecenatem convertitur ad finem pergens poeta. Delicatus fuit in his rebus ac mollis Maecenas „vir, ubi res vigiliam exigeret, sane exsomnis, providens atque agendi sciens; simul vero aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mollitiis paene ultra feminam fluens." Vell. Pat. II, 88. — *subucula*] tunica interior lintea vel byssina. Varro ap. Non. p. 542: „Postequam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare *subuculam* (virorum) et *indusium* (feminarum)." — *dissidet*] Contrarium est apud Quintilianum XI, 3, 141: „super quod ora ex toga duplex *aequaliter sedeat*." Absurdum est omnia haec in corporis habitu et animi voluntate vitia ad Horatium vel ad certum hominem referre. Fuerit Horatius in corporis cultu paulo negligentior, aedificandi

Aestuat et vitae disconvenit ordine septo;
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis.
Insanire putas solennia me, neque rideo,
Nec medici credis nec curatoris egere
A praetore dati, rerum tutela mearum
Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summam: sapiens uno minor est Iove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum,
Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

Epistola II.

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi,

tamen insania nunquam neque est agitatus neque potuit agitari. Quapropter noli de eo cogitare quod est Sat. II, 3, 308. — *disconvenit*] rarissimum vocabulum, bis apud Horatium, cf. Epist. I, 14, 18, semel apud Lactantium. — *insanire*] Sat. II, 3, 63. De sententia lege Sat. II, 3, 120. — *curatoris*] cf. Sat. II, 3, 248. — *tutela*] vide ad Carm. I, 1, 2. Sic Ovidius Trist. V, 14, 25 de coniuge „rerum sola est tutela mearum." — *pendentis*] „cuius salus cum tua salute artissimo vinculo coniuncta est." Cf. Cic. ad Fam. VI, 22: „incolumitati tuae tuorumque, qui *ex te pendent*, consulas." Sil. Ital. XIII, 504: „deque tuis *pendentia* Dardana fatis." — *respicientis*] Liv. XLVI, 8: „praesidia, quae *respicerent* in re trepida." XXVII, 12: „nec quid fidum *respiceret* habenti." Caes. b. c. I, 1. — *Ad summam*] Kirchner ad Sat. p. 201: „Kein Dichter hat die schwere Kunst gut zu schliessen so wie unser Horaz verstanden, der immer neu und geistreich überall befriedigt und namentlich in den Satiren und Episteln häufig durch einen überraschenden Scherz am Schlusse den heitersten Eindruck beim Leser zurücklässt; m. vgl. Sat. I, 2, 3. 4. 7. 10. II, 3, 7. Epist. I, 1, 4. 6. 17. 18 u. s. f." cf. Cic. de off. I, 46: „*tuito*] „Grata diligentia incolumitatis, quod cum in discumbendo de cospero, tamen vix aliter fieri potest quam ut vinum referamus ad Stoicorum unum loquentes, qui sapientem suum unice ratum, ceteros mortales insanos et stultos vocitabant. Sed fugit adhuc interpretes nihil notet etiam *pituitam* (h. l. virgulis) e Stoicorum scholis petitam, quod ubiciebant enim sibimet ipsi hoc incommodum interdum obstare videri perfectae beatitudini; eo scilicet consilio, ut facilis opera illam obiectionem confutarent." Cf. Arrian. Epict. 1, 6. p. 36: „Ἵνα τοῦτο εὐδαιμονίας) δίδωσι τὸ μόνον τοῦ δέοντος. Τίνος οὖν ἕνεκα χολὴν ἔχεις, ἀνθρώπεδον; οὐχ ἵνα σοῦ ἀπορύσῃς σεαυτόν;"

Epistola II.

Data haec est epistola ut Lollium adolescentem, filium natu maximum M. Lollii, quem Horatius praedicavit Carm. IV, 9; ad eundem iuvenem huius libri decima octava est. Qui cum a. 729 puer in Hispania, Augusto duce militasset (Epist. I, 18,

Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.

55), Romam reversus eloquentiae laude et prudentia civili viam sibi ad maiores in republica honores munire videtur studuisse. Sic enim intelligenda est illa declamatio, qua Romae occupatum Lollium fuisse dicit huius epistolae v. 2. Cf. Cic. de Fin. V, 2, 5. „Ad Romam aiunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret voce vincere." Iam cum epistola XVIII ex aperto indicio v. 56 anno scripta sit 734, hanc alteram, quae tempore illam praecedere videatur, annis 730—734 attribuendam esse probabile est; accuratius annum natalem vix possis definire. *Obbario* videtur scripta esse anno 727, cum Lollius vitae annum ageret decimum sextum vel septimum. Horatius cum Lollii, ut ex tribus carminibus ad eos datis non temere nobis videmur concludere, intima videtur fuisse familiaritate coniunctus, quare ne amici filio, bonae fortasse spei adolescenti, decesset, absens et in Praenestino agro rusticans hac epistola invenit praecepit, cui maxime rei praeter exercitationes dicendi operam dare deberet. Saluberrimis enim consiliis egregiisque praeceptis viam quasi ei monstrat et rationem, qua ad vere beatam vitam, ad veros honores, ad vera gaudia certissime possit pervenire. Iam cum ipse in solitudine rustica litteris vacare et poetas legere soleret (Sat. II, 3, 11), scite doctrinam coniungit cum lectione Homeri, quem certiorem et optiorem ducem ad rectam intelligentiam praecipue adolescentibus esse ostendit quam maximos optimorum philosophorum libros. Epistolarum rationem et naturam bene conservatam videbis; praecepta enim non certo ordine, non praevia quadam meditatione dantur, sed ita ut ex benevoli animi abundante copia sua quasi sponte fluunt; versus simplices sunt et faciles, ironia rara et lenis.

V. 2. *Praeneste*] Flor. I, 11, 7: „Aestivae Praeneste deliciae," hodie Palestrina. cf. Carm. III, 4, 23. De partibus *dum* cum praesente ad indicandam praeteritam rem *Hand.* Turs. T. II. p. 306: „In re praeterita, inquit, narranda et de re futura, ubi non totus rerum cursus sed aliqua eius pars intelligitur, ab optimo quoque scriptore ponitur praesens. Praesens enim aut historicum est, qui imaginem rei ita adumbrat, ut quae coniuncta fuisse mente cogitemus ante oculos ponantur consociata praesentia. Igitur quae hoc modo dicuntur, imaginem exhibent in se conclusam, atque eiusmodi enuntiatio instar est unius substantivi quo tempus indicetur: sicuti apud Livium verba *dum in Asia bellum geritur* exprimunt *tempore* belli." cf. Carm. I, 22, 10. III, 11, 23. Epist. I, 19, 16. II, 1, 7. A. P. 465. Sat. I, 5, 72. — *planius*] Codicum auctoritas divisa est inter *planius* et *plenius*; verum praeter quam quod scholiastas *vere plenius* legisse docent scholia: *manifestius, apertius*, hoc Horatio dicendum fuisse nobis videtur, omnem de moribus et vita doctrinam multo facilius ex exemplis Homericis intelligi posse praesertim ab adolescentibus, quam ex spinosis libris philosophorum. *Plenius* haud dubie philosophus de his rebus agit, *planius* poeta. Chrysippus Stoicus, Crantor Academicus (Cic. Tusc. III, 6. II, 44), uterque Solensis. Xenoph. Symp. 4, 6: „Ὁ Ὅμηρος ὁ σοφώτατος πεποίηκε σχεδὸν περὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων." — *detinet*] In bonis codicibus legitur etiam *distinet*. Illud h. l. rectius habeo, non quo cum aliis putem *detineri* aliquem volentem et illecebris captum, *distineri* eos qui gravi atque ingrato negotio quasi inviti occupentur (quod discrimen exemplorum auctoritate non comprobatum video), sed quia in *detinendo* maior est notio remoti loci, sive corpus sive animum respicis, in distinendo valet significatio seiunctionis, quam vides ab hoc loco alienam esse. Carm. I, 33, 14. IV, 5, 12. Virg. Aen. II, 788. Caes. B. G. III, 12 fin.

Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Graecia barbariae lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet aestus.
Antenor censet belli praecidere causam:
10 Quid Paris? ut salvus regnet vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
15 Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira
Iliacos intra muros peccatur et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulixes,
Qui domitor Troiae multorum providus urbes
20 Et mores hominum inspexit, latumque per aequor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circae pocula nosti;
Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
25 Sub domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis immundus vel amica luto sus.
Nos numerus sumus et fruges consumere nati,

— *barbariae*] cfr. Ennianus versus ap. Cic. Tusc. I, 35, 85. Virg. Aen. II, 504. — *aestus*] cf. Sat. I, 2, 110. Virg. Cir. 340. — *Antenor*] Hom. Il. VII, 348. Liv. I, 1. — *inter Peliden*] De his collocata praepositione vide ad Sat. I, 7, 12.

V. 13. *hunc*] Agamemnonem. cf. Hom. Il. I, 113. — *urit*] Sat. I, 9, 66. — *plectuntur Achivi*] Respicit poeta omnia ea mala, quae dum Achilles iratus pugnam detrectat, fortitudine Hectoris in Graecos redundarunt, non sola pestilentia ab Apolline in castra Graecorum missa, quae quidem iram regum praecessit, non est secuta. In versu insequenti supervacaneum est quaerere, quas seditiones, dolos, scelera indicare poeta voluerit; satis est, quod ita peccatum scimus apud Graecos et apud Troianos. — *rursus*] Iam transitur ad Odysseam, cuius initium libere expressum habemus versibus statim insequentibus. cf. A. P. 141 sq. — *domitor Troiae*] quia equi ligneі exstruendi auctor fuit. — *multorum*] statim post caesuram collocatum hoc vocabulum est propter sonum et rei gravitatem. — *immersabilis*] qui adversis rebus non opprimitur. De metaphora cf. Carm. IV, 4, 65. Quae insequuntur, exempla sunt periculorum, quibus oppositus fuit Ulixes; quamquam non negaverim Sirenum vocibus et Circae poculis intelligendas non esse per allegoriam illecebras voluptatum. cf. Hom. Od. XII, 39 sqq. 155 sqq. X, 136 sqq. 308. Biberat quidem Ulixes, sed non seductus cupiditate et munitus remedio Mercurii. — *excors*] cf. Cic. Tusc. I, 9, 18. — *nos numerus*] Sicuti Ulixes exemplum est sapientis hominis et moderati, ita vulgarium hominum, quales maxima pars esse solemus, imagines osten-

Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus aequo operata iuventus,
30 Cui pulchrum fuit in medios dormire dies et
Ad strepitum citharae cessatum ducere Curam.
Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones;
Ut te ipsum serves, non expergisceris? Atqui
Si noles sanus, curres hydropicus; et ni
35 Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur
Quae laedunt oculum festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
40 Dimidium facti qui coepit habet: sapere aude;
Incipe. Qui recte vivendi prorogat horam,

dit Odyssea in describenda procorum et Phaeacum vita voluptatibus omnino addicta. *Numerus* ut apud Euripidem Heracl. 1000: „*Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀριθμὸν ἀλλ' ἐτητύμως Ἄνδρ' ὄντα τὸν σὸν παῖδα,*“ de hominibus nullius pretii, quorum capita tantum numerantur. Vide Passow. s. v. *ἀριθμός*. — *nati*] Ovid. Nuc. Eleg. 113: „Sentes tantummodo laedere natae.“ cf. Hom. Il. VI, 142: „*βροτοί, οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν,*“ unde iocose sua sumpsit ac detorsit Horatius. — *cute curanda*] vide ad Carm. III, 17, 14. Sat. II, 5, 38 Iuven. XI, 203: „Nostra bibat vernum curata cuticula solem.“ Ceterum cave ne *Alcinoi* habeas pro nominativo pluralis numeri. De molli Phaeacum vita lege Hom. Od. VIII, 248. — *cessatum ducere*] Haec locutio intelligenda est ex frequentissima in nomine Curae prosopopoeia; nam quotiescunque aliqua cura eos homines agitare coepit, tanquam personam eam citharae blando strepitu *cessatum ducebant* i. e. consopiebant. De consopiente vi musicae cf. Carm. III, 1, 20 sq. — *ut iugulent*] A luxuriosa vita iuvenum Homericorum sensim transit poeta ad suae aetatis desidiam ac negligentiam, qua seducti homines ad veram salutem sibi conciliandam rectam medicinam mature adhibere cunctantur. Argumento utitur quod vocant a minori ad maius; nam si mali homines, ut opes sibi per vim nefarie colligant, de nocte surgunt, quanto magis nos decet animo ex torpore quo premitur expergefacto vigilare et curare et studere ut summum nobis paremus bonum, *εὐδαιμονίαν*? Exemplis deinde usus est prope Socraticis: etenim ut homines, qui in corpore curando negligentes fuerunt, cum aegrotant, sero id facere coguntur quod olim contempserunt, ita eos, qui animum ut sanum habeant nihil curarunt, negligentiae poenitet cum animus iam male affectus cupiditatibus agitatur. Quod sani facere noluerunt, coacti faciunt aegrotantes. — *hydropicus*] Cels. III, 21: „Hydropicis multum ambulandum, currendum aliquando est.“ cf. Carm. II, 2, 13. — *vigil*] „Si non propter philosophiam vigilaveris, propter invidiam et amorem dormire non poteris“ *Porphyr.* Noli tamen hoc exemplum magis ad Lollium referre quam alterum hydropici. — *Nam cur*] Nam quod de corpore valet, idem de animo; in utroque sanando nihil cunctandum est. — *est*] edit, consumit. Hom. Il. VI, 202. Cic. Tusc. III, 26, 63. — *in annum*] ex proverbio sumptum. Epist. I, 11, 23.

V. 40. *aude*] ab animo impetra; ut Graecum *τολμᾶν*. Epist. II, 2,

Rusticus exspectat dum defluat amnis; at ille
Labitur et labetur in omne volubilis aevum.
Quaeritur argentum puerisque beata creandis,
Uxor et inculcatae pacantur vomere silvae.
Quod satis est cui contingit, nil amplius optet.
Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
Aegroto domino deduxit corpore febres,
Non animo curas: valeat, possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,
Auriculas citharae collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis acescit.
Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget: certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:
Invidia Siculi non invenere tyranni
Maius tormentum. Quid non moderabitur irae,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,

111. Virg. Aen. VIII, 364. — *rusticus*] is idem facit quod rusticus ille, qui cum ad flumen pervenisset quod nunquam ante vidisset, se exspectaturum dixit, dum flumen defluxisset. Nunquam igitur ille ad rectam vitam perveniet. — *argentum*] pecunia, ut Sat. II, 6, 10. — *beata*] bene dotata, dives; in quo loco noli praeterire egregiam ironiam quae inest in his *puerisque beata creandis;* nimirum quam leges iubebant suscipiendorum liberorum causa ducere, eam avidi homines divitiarum causa ducunt. Variae opum colligendarum rationes describuntur. De voc. *beata* cf. Carm. II, 4, 13. Sat. II, 8, 1. — *deduxit*] δορίστως. — *valeat*] non corpore solum sed etiam animo, et magis animo quam corpore. Nam cuius animus aeger est, is divitiis non magis potest uti ac frui, quam lippus tabulis pictis, podager fomentis, auribus laborans ac paene surdus cithara et cantu. Quae sanum iuvant et delectant, iis non potest recte uti qui ea parte laborat, in qua usus et delectatio maxime sentitur. Idem valet de opibus, quorum rectus usus ad animum est referendus. — *fomenta*] Intelligitur locus, de quo diu dubitatum est, adeo ut coniecturis tentaretur, ex Seneca de provid. 4, 9: „Quem specularia semper ab afflatu vindicarunt, cuius *pedes inter fomenta subinde mutata lepuerunt*, cuius coenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc lenis aura non sine periculo stringet.“ id. de vit. beat. 11, 3: „Mollibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus, et ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo luxuriae parentatur.“ Quos locos primus ostendit *Duentzer*. — *sincerum*] Vita nemo recte fruitur, cuius animus corruptus est cupiditatibus; corrumpi autem animum cupiditatibus exemplis ostenditur. — *Siculi tyranni*] ut Phalaris, Agathocles, Dionysii. — *infectum*] Menander p. 247. M.: „Ἄπαν δ' ὅσ' ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ποιεῖ, Ταῦθ' ὕστερον λίθοις ἂν ἡμαρτημένα.“ — *dolor quod suaserit*] nimius dolor, quem irrcundus

Dum poenas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret,
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
65 Ire viam qua monstret eques; venaticus ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens servabit odorem
70 Testa diu. Quodsi cessas aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior nec praecedentibus insto.

Epistola III.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.

cum offenditur sentit. Nam „iram esse cupiditatem doloris reponendi“ ex definitione Aristotelis ait Seneca de ira I, 3, 2. — *mens*] θυμός. Carm. I, 16, 21. — *festinat*] i. e. festinanter exigit; similiter *deproperare* Carm. II, 7, 24. — *tu compesce*] vide ad Carm. I, 9, 16. — *tenera cervice*] Coercendum esse praecipit animum, sed mature, cum vitium nondum inveteravit. — *viam*] Referendus accusativus est ad utrumque verbum, *ire viam* et *viam monstret*. — *latravit*] active, ut Epod. 5, 58. — *adbibe*] Cic. de Fin. III, 2, 9: „combibere artes.“ cf. Carm. II, 13, 32. Propert. III, 6, 8: „Incipe: suspensis auribus ista bibam.“ — *testa*] amphora, cadus. — *quodsi*] vide ad Epist. I, 1, 106. „En habes, inquit poeta, quod tibi praecipiam. Fac uti voles; mea mihi stat voluntas, nam in hac quoque re mediocritatis studiosus sum.“ cf. Epist. I, 6, 15 sq. — *anteis*] cf. Carm. I, 35, 17.

Epistola III.

Tiberius Claudius Nero cum anno 734 ad Tigranem in Armeniae regnum deducendum cum exercitu in orientem ab Augusto mitteretur, ut ipse doctus erat, ita in cohorte comitum non paucos secum duxisse videtur iuvenes, qui litterarum amore capti quid suis ipsi viribus possent efficere saepius tentarent. Ex hoc numero fuit Iulius quidam Florus, satirarum scriptor, si fides habenda est Porphyrioni scholiastae, ceterum ignotus. Romae autem cum Horatius summa inter poetas esset auctoritate, nihil mirandum est quod omnes iuvenes, qui in arte poetica elaborarent, eius et familiaritatem quaerebant et iudicium de suis conatibus magni habebant. Atque Horatii tanta fuit cura latinarum litterarum, ut non praesens solum studio optimorum iuvenum adesset sed etiam magno locorum intervallo remotus consilia eorum alere et regere non desineret. Id quomodo hac epistola factum sit ipse videbis. Quod ad Florum potissimum hanc epistolam dedit, aut factum est propter maiorem quam cum hoc iuvene habebat amicitiam (nam secundi quoque libri altera epistola ad eundem scripta est), aut propter simultates, quas Florum cum amico antea Munatio habuisse ex versu 31 sq. videmus; nimirum

Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus
An freta vicinas inter currentia turres
5 An pingues Asiae campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? hoc quoque curo.
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
Quid Titius Romana brevi venturus in ora,
10 Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis

ut ad componendas lites inter amicos aliquid ipse afferret. Nam hoc non videtur probabile, quod tentatum video ab elegantibus harum rerum iudicibus, in iis simultatibus unam quaerendam esse causam cur scripserit poeta epistolam; reliqua addita esse eo potissimum consilio, ut vera causa callide tegeretur.

V. 1. *quibus oris*] Inest in hac formula notio quaedam loci incerti et longinqui; ut Virg. Aen. I, 331. Liv. XXI, 10, 12. — *Augusti privignus*] honoris causa hoc additum puta. cf. Epist. I, 8, 2. Nihil in hac compellatione videndum est ambitionis aut studii in Tiberium Neronem. — *Thraca*] Ex locorum ordine vides scriptam esse epistolam, cum in Armeniam pergeret exercitus, non cum rediret, quod male alii suspicati sunt. Fecit autem Tiberius hanc expeditionem per Thraciam et Macedoniam, et quidem sub vernum tempus; inde Hebrus glacie tectus. — *turres*] „Herus et Leandri. Inter Seston et Abydon medium est Hellesponti fretum.“ *Porphyr.* — *morantur*] amoenitatibus suis vos tenent. Accommodatum igitur verbum ad Asiae campos; unde si necessarium videbitur, facile invenies quod cum Hebro et Hellesponto coniungas aliud generale verbum. — *studiosa*] Hoc adiectivum, quod a Cicerone aliisque bonis scriptoribus non usurpatur nisi addito genitivo, quo vaga illius notio certis limitibus circumscribatur, Augusto imperante certiorem significationem nactum est, eadem prorsus ratione qua ipsum verbum studendi. Quintil. XII, 11, 19: „Computamus annos, non quibus studuimus sed quibus viximus.“ Plin. Epist. V, 5, 5: „In lectulo suo compositus in habitu studentis.“ Quintil. X, 3, 32: „iuvenis studiosus alioquin.“ Plin. Epist. VI, 26, 1: „Ipse erat studiosus, litteratus, etiam disertus.“ Idem factum esse in aliis eiusdem generis adiectivis ostendunt hi loci Horatiani Carm. II, 20, 19. I, 28, 18. III, 4, 58. III, 23, 17. Sat II, 2, 43. Carm. II, 4, 22. Est igitur hic litterata cohors. Cohors autem est quae alias grex appellatur. Epist. I, 9, 13. Sat. I, 7, 23. — *scribere*] cf. Carm. I, 6, 1. — *paces*] Epist. II, 1, 102. Sunt res praeclare in pace gestae. — *in aevum*] Carm. IV, 14, 3. III, 11, 35. — *Titius*] „Titius Septimius lyrica carmina et tragoedias scripsit Augusti tempore, sed libri eius nulli exstant. Huius autem insigne monumentum est infra Ariciam.“ *Comm. Cruq.* Suspicantur fuisse eum filium M. Titii cos. suffecti a. u. c. 723. Recte autem dubitatum est de altero nomine *Septimio*; in gentibus enim vere Romanae originis primis Augusti temporibus non coniungebantur duo nomina gentilicia. Ceterum cave ne Titium credas ab Horatio castigari ob nimiam audaciam et confidentiam; immo vero laudatur Titii animus et additur magna de eius studiis exspectatio. — *in ora*] Virg. Aen. XII, 235. Georg. III, 9. Propert. III, 7, 32: „Venies tu quoque in ora virum.“ — *expalluit*] De accusativo cf. Carm. II, 12, 7. III, 27, 28. Constans in imagine faciliora et humiliora poesis genera appellat poeta lacus et rivos

Thebanos aptare modos studet auspice Musa
An tragica desaevit et ampullatur in arte?
15 Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quaerat opes et tangere vitet
Scripta, Palatinus quaecunque recepit Apollo;
Ne si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
20 Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultum est et turpiter hirtum:
Seu linguam causis acuis seu civica iura
Respondere paras seu condis amabile carmen,
25 Prima feres hederae victricis praemia. Quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te coelestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriae volumus, si nobis vivere cari.
30 Debes hoc etiam rescribere, si tibi curae

apertos, ad quos alii quoque non pauci accedere audent. Lucret. IV, 2: „Iuvat integros accedere fontes Atque haurire.“ — *desaevit*] Virg. Aen. IV, 52. Est ex alto i. e. vehementer saevire. „Refertur ad violentas animi perturbationes a tragicis expressas; *ampullari* autem ut Graecorum ληκυθίζειν de ampla et magnifico sermonis tragici ornatu.“ *Orellius*. cf. A. P. 97.

V. 15. *Celsus agit*] cf. Sat. I, 9, 4. Videtur esse Celsus Albinovanus, ad quem est Epist. I, 8. Immerito Celsus in plagiariorum numero habitus est; talem enim hominem Horatius profecto nunquam tulisset. Sed videtur ex iis fuisse, qui cum litteras et poesim ament multaque legerint, ipsi tandem aliquid proferre audeant sed vera poetica facultate destituti in sola magnorum exemplorum imitatione haereant. — *Palatinus Apollo*] In cuius templo a. u. 726 ab Augusto condita erat bibliotheca publica. — *grex avium*] cf. fabulam Aesopicam apud Phaedrum I, 3. De libertate monendi bene Obbarius: „Addo, inquit, ego nostra sentiendi ratione utpote hominum saepe bilinguium atque incude aulica politorum non videri metiendos liberiores hominum antiquorum simplicium que mores.“ — *thyma*] Carm. IV, 2, 29. — *turpiter*] A. P. 3. Metaphora ab agris sumpta. De coniuncto cum hoc adiectivo adverbio moneo, ne quis ita in prosa oratione bene dici posse credat; in qua qui accurate scripserunt ausi non sunt adverbia qualitatis cum adiectivis coniungere. Apud Horatium poetam compara Carm. III, 11, 35. A. P. 3. — *acuis*] ex frequenti eloquentiae cum telis armisque comparatione. Quintil. X, 5, 16: „Ipse ille mucro ingenii quotidiana pugna retundatur necesse est.“ Cic. Brut. 97: „tu in forum venerus unus, qui non linguam modo *acuisses* exercitatione dicendi cet.“ — *hederae*] Carm. I, 1, 29. — *frigida fomenta*] Sunt solatia, lenimenta curarum, sed quae, cum inania sint (frigida), malum augeant potius quam minuant. Intelligenda sunt gloria, honores. — *coelestis sapientia*] Cic. Tusc. V, 4, 10. — *ampli*] cf. Epist. I, 1, 25. — *rescribere, si*] vide ad Sat. II, 5, 87

Quantae conveniat Munatius, an male sarta
Gratia nequidquam coit et rescinditur. At vos
Seu calidus sanguis seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
35 Vivitis indigni fraternum rumpere foedus,
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

Epistola IV.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat

— *Munatius*] filius fortasse eius Munatii, ad quem est Carm. I, 7. — *sarta coit*] Sumpta haec a vulneribus, quae *assui* et *coire* dicuntur. Ovid. Trist. IV, 4, 41: „Neve retractando nondum coeuntia rumpam vulnera.“ Petron. 113: „Credo veritus, ne inter initia coeuntis gratiae recentem cicatricem rescinderet.“ — *rerum inscitia*] Non videtur esse ἀπειρία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, sed pravum iudicium, quo quae alter sine malo studio et suo iure fecerit dixeritve, consulto et ad iniuriam nobis inferendam facta saepe putamus. — *indomita cervice*] cf. Epist. I, 2, 54. — *fraternum*] cf. Epist. I, 10, 4. Male olim ex hac voce interpretes effici posse opinabantur, Munatium et Florum vere fratres fuisse. — *indigni*] quos non decet rumpere. Coniunctum autem est vocabulum ad exemplum graeci ἄξιος, de quo vide Buttmann. gr. gr. §. 151. I. 7. ed. 16. — *pascitur*] Indicatur sacrum pro felici reditu amicorum faciendum. cf. Carm. I, 36, 2. Ad verbum compara Carm. III, 23, 11. IV, 2, 55.

Epistola IV.

Haec epistola ad Albium Tibullum poetam, de quo vide ad Carm. I, 33, quo anno scripta sit nos latet, nisi forte ex primo versu efficere audes datam eam esse non multo post editas ab Horatio satiras. Quae quomodo laudaverit Tibullus, utrum publice apud magnos viros an privatim in epistola aliqua ad Horatium, non magis invenies quam quid Horatium ut hanc epistolam conscriberet commoverit. Apud Messallam certe, Tibulli fautorem, vix opus erat ut Horatium ille commendaret, quoniam Messallae iam dudum notus, fortasse etiam familiaris fuerat Horatius. Apud Philippos utrique pugnaverat. Noli igitur hoc amplius quaerere et vide mecum causam scribendae epistolae in erigendo et exhilarando animo Tibulli, qui nescimus quo casu vel dolore oppressus ex urbe in Pedanam suam villam aufugerat; dein admirare egregium extremorum versuum festivitatem, quae si quid aliud risum movere debuit tristiculo amico.

V. 1. *candide*] Comm. Cruq. „integer, verax, pure, sine fucu, sine fallacia.“ — *Pedana*] apud Pedum (hodie *Zagarola*) sita, media inter Praeneste et Tibur. — *opuscula*] intelligendae haud dubie sunt elegiae, quas cum bonas scripserit Cassius Parmensis, meliores deinde Tibullus composuit. Cassius Parmensis olim in partibus Bruti et Cassii tribunus militum militavit; postea exorto inter Octavianum et Antonium bello apud Actium cum Antonio pugnavit; dein Athenis, quo fugerat, ab

An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore: di tibi formam,
Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,
Qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde
Et mundus victus non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
Grata superveniet quae non sperabitur hora.
Me pingaem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

Octaviano interfectus est, cum inter eos fuisset qui Caesarem necassent. Diversus hic est a Cassio Etrusco, de quo vide ad Sat. I, 10, 61. — *reptare*] lente et libere ambulare, quod est hominis otiosi et meditantis. Tibullus ipse de se IV, 13, 9: „Sic ergo secretis possum bene vivere silvis, Qua nulla humano sit via trita pede.“ — *sapiente bonoque*] Cur haec sint coniuncta vide ex Ciceronis loco de off. III, 15, 62; et cf. Epist. I, 7, 22. I, 16, 73. A. P. 445. — *Non tu*] Sententiarum ordo hic esse videtur: „quid dicam te facere? utrum poemata componere an philosophari potius de iis rebus quae dignae sunt sapientibus bonisque viris? Quodsi hoc facis, recte facis; tam multas enim tu habes animi et corporis virtutes, ut indignas curas tu alere non possis.“ — *eras*] semper. — *pectore*] Ovid. Met. XIII, 290. Heroid. XVI, 305: „Hancine tu speres hominem sine pectore dotes Posse satis formae, Tyndari, nosse tuae.“ — *voveat maius*] cum ea quae habeat bona summa sint; quae qualia sint ostendunt tres insequentes versus. Haec igitur omnia habet Tibullus, quare sapienter iis frui iubetur. — *gratia*] apud magnos viros, imprimis Messallam. — *fama*] Ovid. Am. I, 15, 27: „Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma, Discentur numeri, culte Tibulle, tui.“ — *mundus victus*] Sat. II, 2, 65. Epist. II, 2, 199. Carm. III, 29, 14. — *crumena*] Similiter Iuven. XI, 38: „Quis enim te deficiente crumena Et crescente gula manet exitus?“ — *timores*] „Poeta tranquilliore dicendi genere usus de universo rerum humanarum statu locutus est et hac de causa pluralem elegit, licet singularis in eadem re praecesserit.“ *Iacob.* de usu num. plur. p. 11. — *diluxisse*] Significatur hoc verbo proprie id tempus, quo tam clara lux est ut res dignosci possint. Cic. Phil. XII, 2, 5: „Discussa est illa caligo, diluxit, patet, videmus omnia.“ id. Catil. III, 3. Liv. XXXVI, 24. — *curata cute*] Epist. I, 2, 29. — *nitidum*] vide ad Sat. II, 2, 128. De lepido epistolae exitu vide ad Epist. I, 1, 106. Ceterum ne offendaris maiore antiquorum hominum in his rebus libertate, compara hos locos Ciceronis in Pis. 16: „Epicure noster, ex hara producte, non ex schola.“ ibid. 30: „Quid nunc te, asine, litteras doceam?“ ad Att. IV, 5: „Scio me asinum germanum fuisse.“ Vera autem Epicuri ἡδονὴ fuit ἀταραξία et ἀπονία et ὑγίεια τοῦ σώματος: quam quomodo pravi homines intellexerint, vides ex hoc loco Senecae de vit. beat. 12: „Non ab Epicuro impulsi luxuriantur, sed vitiis dediti luxuriam suam in philosophiae sinu abscondunt et eo concurrunt, ubi audiunt laudari voluptatem. Nec aestimatur voluptas illa Epicuri, ita enim mehercules sentio,

Epistola V.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis
Nec modica coenare times olus omne patella,
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
5 Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.
Si melius quid habes, arcesse vel imperium fer.

cum sicca et sobria sit, sed ad nomen ipsum advolant quaerentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac velamentum."

Epistola V.

De Torquato, ad quem haec est epistola, vide ad Carm. IV, 7; atque eodem prope consilio et carmen illud et hanc epistolam scriptam esse patet. De anno autem natali huius epistolae non consentiunt viri docti; mirirum certum temporis indicium non reperitur. Nam ex versibus 4 et 9 hoc unum pro certo potest affirmari, dedisse Horatium hanc epistolam quattuor vel quinque annis post alterum consulatum T. Statilii Tauri a. 728; nam natalicia Augusti iam inde ab anno 724 celebrata esse memoriae prodidit Dio Cassius LI, 19: „Ἓν τε τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ τῆς ἀγγελίας τῆς νίκης ἡμέρᾳ ἱερομηνίαν εἶναι ἔγνωσαν," cum quo loco hunc alterum eiusdem scriptoris coniungas LIV, 34: „Καὶ τὰ γενέθλια τὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πόλει πολλαχόθι θηρίων σφαγαῖς ἐτιμήθη· καὶ τοῦτο μὲν καίτοι μὴ ψηφισθὲν ἐν πάθει ὡς εἰπεῖν τοῖς ἔτεσι πηδῆς τινὲς τῶν ἀεὶ στρατηγούντων ἐγίγνετο· τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐν θόρυβῳ ἐτελέσθη." Quod quidem factum est a. 743. Adde locum Suetonii vit. Octav. 57: „Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt," et videbis certum annum versu 9 non indicari. Intelligendus autem natalis dies est Augusti, non divi Caesaris; nam etiamsi Augustus natus est a. d. XIV. Kal. Octobr., Iulius autem Caesar a. d. IV. Id. Quintil., aestivam noctem v. 11 in Septembri mense recte licebit invenire. cf. Virg. Georg. I, 311 sq. Et quamquam Horatius quidem ipse Epist. I, 16, 16 *Septembres horas* gravi addit autumno; recordandum tamen est varios esse Septembres, aliis annis tepidos magis et aestivos aliis frigidos et auctumnales.

V. 1. *si potes*] Solebat enim Torquatus laute ac splendide vivere. Cave igitur ne hunc virum avaritiae deditum habeas; id quod non pauci interpretes ex tota epistola et Carm. IV, 7 recte sibi videbantur efficere. De usu verbi *posse* cf. Virg. Bucol. 7, 10. Aen. XI, 307. — *Archiacis*] a fabro quodam Archia confectis, simplicibus, non pretiosis. — *olus omne*] qualecunque. Promittitur tenuis coena, sed nos quoque cum amicos invitamus, pauca promittimus, plura apponimus. — *supremo sole*] ad occasum vergente. Contrarius est *sed primus* apud Ovidium Met. IX, 93. Vide ad Carm. III, 28, 13. cf. Sat. II, 7, 33. — *iterum*] sc. consule. Sic Capitolin. vit. Pertin. 4: „Quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est. — *Petrinum*] „vicus et locus in agro Falerno." *Porphyr.* Sed *Comm. Cruq.*: „Petrinus mons est Sinuessanae civitati imminens vel ager Sinuessae vicinus." Hodie est *Rocca di monti Ragoni*. Mediocre vinum est et, quod suspicari licet, non nimis novum sed quattuor vel quinque annos natum. — *Si*] In codd. et multis editionibus *sin*, quo tamen vocabulo Horatius usus esse non videtur. Hoc loco sic scriptum est ab

Iamdudum splendet focus et tibi munda supellex.
Mitte leves spes et certamina divitiarum
Et Moschi causam; cras nato Caesare festus
10 Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Aestivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?
Parcus ob heredis curam nimiumque severus
Assidet insano; potare et spargere flores
15 Incipiam patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? Operta recludit,
Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem,
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.
Fecundi calices quem non fecere disertum?

iis qui oppositionem quam intelligerent etiam exprimere particula vellent. Iocatur autem poeta, cum sic scribit: noli enim cum aliis interpretari *arcesse me ad te;* apud Horatium coena iam parata est. — *splendet*] cf. Carm. IV, 11, 6. — *certamina divitiarum*] Hoc quoque iocose et innocenter dictum est (cf. Carm. IV, 12, 25), neque quidquam aliud reperiendum hic est nisi amica ac lepida admonitio, ut omnes curas quibus soleat teneri hoc die mittat totumque se dedat amico et hilaritati. De certaminibus divitiarum compara Sat. I, 1, 113 sq. — *Moschi*] „Hic Pergamenus fuit rhetor notissimus: reus veneficii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic et Asinius Pollio.“ *Porph.* In hanc igitur causam Torquatus magnam curam et diligentiam contulisse videtur. — *tendere noctem*] transigere usque ad finem. Similiter Virg. Georg. III, 379. Ovid. Met. XII, 159. — *quo mihi fortunam*] sc. datam esse credam; nam *quo* in hac formula est *quoi, quorsum.* Sic non raro. Phaedr. III, 18, 9; „Quo mi, inquit, mutam speciem, si vincor sono?“ Cat. Distich. 4, 16: „Quo tibi divitias, si semper pauper abundas?“ Sententia autem generalis est, in qua prima persona omnes saepe utuntur. — *assidet*] proximus et simillimus est. Hac tropica significatione, ab ordinibus theatrorum petita, ut videtur, ἅπαξ λεγόμενον est. Quod quomodo in prosa exprimas ostendit Cic. Brut. 147: „Antonio Philippus proximus accedebat.“ — *spargere flores*] Carm. III, 19, 22.

V. 16. *designat*] Difficile hoc vocabulum alii aliter interpretantur. Porphyrio idem esse dicit quod *aperit* sc. quod signatum et clausum erat; et leviter significari eo in quandam comparationem vocandas esse lagenas *Schmidius* affirmavit. *Comm. Crug.* ad h. l. habet glossam *fuerit*, ad Epist. I, 7, 6 idem esse ait quod *confundere. Donatus* ad Terent. Ad. 1, 2, 7: „Nam illa quae antehac facta sunt, Omitto: modo quid designavit!“ explicat: „designare est rem novam facere in utramque partem, et bonam et malam.“ — *operta*] cf. Carm. III, 21, 14. Epod. 11, 14. Sat. I, 4, 89. — *spes*] cf. Carm. III, 21, 17 sq. — *inertem*] Sic recte antiquissimi codices; *inermem* quod in aliis non malis legitur ideo reiiciendum videtur, quod animus describendus erat a poeta, non casus quo quis inermis est. cf. Cic. in Catil. II, 5, 10. — *addocet*] Hoc verbum praeter hunc locum non videtur inveniri nisi semel apud Cicronem pro Cluent. 37, 104: „addocti iudices.“ Eadem ratione dicitur *addiscere* Cic. senect. 8, 26. — *fecundi calices*] copiosi et abundantes. Notandum genus est huius vocabuli, quo Latini ab

20 Contracta quem non in paupertate solutum?
Haec ego procurare et idoneus imperor et non
Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares, ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te, ne fides inter amicos
25 Sic qui dicta foras eliminet, ut coëat par
Iungaturque pari. Butram tibi Septiciumque,
Et nisi cocna prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam; locus est et pluribus umbris,
Sed nimis arta premunt olidae convivia caprae.
30 Tu quotus esse velis rescribe, et rebus omissis
Atria servantem postico falle clientem.

Epistola VI.

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque, quae possit facere et servare beatum.

usu Graeco (ἡ κύλιξ) recesserunt. — *contracta*] cf. Carm. III, 2, 1, I, 18, 5. Animadverte ordinem verborum, quo prohibitum est ne aut nomen *paupertate* bis poneretur aut molestum pronomen *ea* deberet inferri. *Orelius* tamen *solutum* mavult absolute accipere, ut est apud Cic. Verr. Acc. II, 75: „animo semper *soluto* liberoque erat.“ — *imperor*] pro *imperatur mihi*. — *toral*] vide ad Sat. II, 4, 84. De mappa ad Sat. II, 8, 63. — *corrugat*] Quintil. XI, 3, 80: „Naribus labrisque derisus, contemptus, fastidium significari solent. Nam et *corrugare nares*, ut Horatius ait, et inflare indecorum est.“ — *cantharus*] vide ad Carm. I, 20, 2. — *pari*] Plat. Symp. 18, 3: „ὁ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὡς ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει.“ — *Butram*] Nominantur tria sodalium nomina nobis aliunde ignotorum; nam ne de Sabino quidem certa coniectura est. Hunc alii putant esse Ovidii amicum, A. Sabinum; alii Sabinum quendam Tironem, qui librum Cepuricon Maecenati dicavit. — *umbris*] vide ad Sat. II, 8, 22. — *caprae*] Epod. 12, 5. — *atria*] vide ad Carm. III, 1, 45.

Epistola VI.

Plurimis antiquis philosophis communis fuit doctrina τοῦ μηδὲν θαυμάζειν, quam quidem virtutem alii ἀθαμβίαν et ἀθαυμαστίαν alii ἀπάθειαν, alii ἀταραξίαν appellarunt. Ea autem ipsa cernitur „in duobus, si et solum id quod honestum sit bonum iudices, et omni animi perturbatione liber sis. Nam et ea quae eximia plerisque et praeclara videntur parva ducere eaque ratione stabili firmaque contemnere fortis animi magnique ducendum est, et ea quae videntur acerba, quae multa et varia in hominum vita fortuneque versantur, ita ferre, ut nihil a statu naturae discedas, nihil a dignitate sapientis, robusti animi est magnique constantiae.“ Cic. de off. I, 20. De hac igitur virtute scribit Horatius ad Numicium quendam, hominem nobis aliunde prorsus ignotum, in quem tamen cave credas congerendas esse omnes animi perturbationes, quas a poeta in hac epistola descriptas et vituperatas invenias; immo verb sitius erit sibi persuadere, fuisse Numicium iuvenem aliquem fortem ac

Hunc solem et stellas et decedentia certis
Tempora momentis sunt qui formidine nulla
5 Imbuti spectent: quid censes munera terrae,
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos,
Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis,
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
Qui timet his adversa, fere miratur eodem
10 Quo cupiens pacto; pavor est utrobique molestus;
Improvisa simul species exterret utrumque.
Gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ea res,
Si, quidquid vidit melius peiusve sua spe,
Defixis oculis animoque et corpore torpet?
15 Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui,
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus aeraque et artes

frugi, qui idem sibi de rerum externarum despicientia fecisset iudicium maximeque idoneus videretur ad quem de illa doctrina epistola posset dari. Incertum est quo anno epistolam scriptam esse credamus, nisi quod *porticus Agrippae* (v. 26) iuniorem eam esse ostendit anno 729, quo anno Neptuni illa seu Argonautarum porticus ab Agrippa aedificata esse traditur.

V. 1. *prope*] Mitigat sententiam παράδοξον adiecta haec particula, quam germanice reddas *so ziemlich*. cf. Sat. I, 3, 98. Epist. I, 18, 28. II, 2, 21. 61. — *una*] *Unus* alios non excludit, sed unum tantum ponit praecipuum; *solus* contra omnes alios excludit. cf. Sat. II, 3, 24. Virg. Aen. II, 426. — *hunc solem*] δεικτικῶς, quem videmus et admiramur. Cic. Tusc. I, 25, 60. pro Mil. 30, 83. — *momentis*] Bewegungsgesetze. Cic. Tusc. I, 17, 40. Manil. Astron. III, 289: „Paribus per tempora versa Momentis redeunt.“ Describuntur philosophi naturalium rerum periti. — *formidine*] Ex admiratione magnarum rerum oritur aut formido et timor (v. 9) aut cupiditas (v. 10); utraque res aucta et amplificata torporem (v. 14) efficit. Plaut. Amph. I, 1, 179: „Timeo, totus torpeo: non depol nunc ubi terrarum sim scio.“ — *quid censes*] De sententiae forma cf. Cic. Rosc. Am. 17, 49. de off. II, 7. Verbum autem *credis* post longiorem verborum intercapedinem praecedenti *censes* bene substituitur. — *ludicra*] ludi publici, ut Liv. I, 9, 13. I, 35, 9. — *dona*] Iuven. X, 78 sqq.: „Nam qui (populus) dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se Continet atque duas tantum res anxius optat, Panem et Circenses.“ Ceterum vide ad Carm. II, 7, 3. — *Qui timet*] Neque debemus eas res appetere neque quae iis contraria sunt timere; nam et in appetitione et in timore inest admiratio quaedam ac pavor, qui animum ex tranquillitate excutit rectumque de rebus iudicium perturbat. De pavore vide Ciceronem Tusc. IV, 8, 19; de ipsa sententia eundem Tusc. IV, 6, 12. III, 13, 28. IV, 26, 57. V, 28, 81. — *exterret*] verbum medium et ad timorem et ad cupidinem aptum. cf. Virg. Aen. XI, 806. Liv. VII, 39, 15. Cic. de off. II, 10, 37. Etiam *spes* vocabulum medium est, ut Salust. Iug. 88, 1. Liv. II, 3, 1; quamquam de malis rebus a Cicerone et Caesare non videtur esse usurpatum. — *insani sapiens*] Malum cernitur in nimio appetitu, non in re quae petitur. Cic. Tusc. IV, 25, 55. 29, 62.

V. 17. *I nunc*] Argumentum e

Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores;
Gaude quod spectant oculi te mille loquentem;
20 Gnavus mane forum et vespertinus pete tectum,
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris.
Mutus et — indignum, quod sit peioribus ortus —
Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.
Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas;
25 Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum
Porticus Agrippae et via te conspexerit Appi,
Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quaere fugam morbi; vis recte vivere: quis non?
30 Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas et
Lucum ligna: cave ne portus occupet alter,
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et
35 Tertia succedant et quae pars quadrat acervum.

maiori ad minus; ipsa autem formula concedentis est sed cum dissimulatione et irrisione. Epist. II, 2, 76. — *artes*] Carm. IV, 8, 5. Versus autem sic sunt coniungendi: Quodsi ne virtus quidem nimio studio appetenda est, nihil profecto est quod viliores res tantopere secteris, quod argentea et aënea artificia conquiras, quod laudem oratoriam appetas, quod quaestui per totum diem inhies, ne alius quis, obscuro fortasse loco natus, uxoris dote i. e. sine ullo suo negotio te ditior sit. In qua re quo certior evadat imago, Mutum aliquem, hominem nobis ignotum, poetarum more induxit Horatius. — *emetat*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *condetque nitentia*] Vanum igitur illorum est studium. Senec. Epist. 110: „Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istae res, non possidentur, et dum placent transeunt.“ — *conspexerit*] Nam in porticu Agrippae frequenter deambulabant Romani, et viam Appiam divites terebant mannis et curribus. cf. Epod. 4, 14. — *Ancus*] Carm. IV, 7, 15. — *Si latus*] Sententiarum ordo hic est: „Quare si mecum intellexisti, in tranquillitate animi cernendam esse beatam vitam, idem facias oportet quod soles, cum corporis morbo tentaris: nimirum remedia quaerenda sunt et vitanda omnia quae possint nocere. Animi autem remedia videnda sunt in illa virtute, qua nihil admiramur, nulla cupiditate aut metu tentamur. Contra si summum bonum in externis rebus positum putas, agedum quaere res et cura ne quis te opibus vincat.“ Externae autem res et cupiditates, quibus homines beatam sibi vitam se paraturos vulgo opinantur, aut divitiae sunt (31—48) aut honores et gratia popularis (49—55) aut victus lautissimus (56—64) aut amores (65—67). — *latus aut renes*] πλευρῖτις et νεφρῖτις. Idem versus est Sat. II, 3, 163 ubi vide. — *virtutem verba*] Sic Schiller nostras in carmine die Worte des Glaubens: „Und die Tugend, sie ist kein leerer Schall.“ — *lucum*] sed numen est in luco et sacrilegorum vox est, lucum nihil esse nisi ligna. — *Cibyratica*] Cibyra urbs Phrygiae magnae propter ferramenta celebrata. Et cf. Carm. III, 7, 3. — *quadrat*] Sic nunc scripsi cum Orellio ex au-

Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos
Et genus et formam regina Pecunia donat,
Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scenae praebere rogatus,
Qui possum tot? ait; tamen et quaeram et quot habebo
Mittam: post paulo scribit, sibi milia quinque
Esse domi chlamydum; partem vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt
Et dominum fallunt et prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia praestat,
Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum
Qui fodicet latus et cogat trans pondera dextram
Porrigere. Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet hic fasces dabit eripietque curule
Cui volet importunus ebur. Frater, Pater adde;
Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.

ctoritate optimorum codicum. Coniunctivus *quadret* reliquis coniunctivis haud dubie debetur. — *fidemque*] cf. Sat. I, 1, 62. Philem. fr. XV: „Πρόεστι δὲ τῷ πένητι ἀπιστία· ἀνὴρ δὲ πλουτῶν κἂν ἄγαν ψευδήγορος, δοκεῖ τι φράζειν τοῖς ἀκούουσιν ἀσφαλές.“ — *Cappadocum rex*] Cum haec epistola scriberetur, regnabat in Cappadocia Archelaus; de cuius decessore Cicero scripsit ad Attic. VI, 1: „Nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius“ et ibid. 3: „Ariobarzanes, rex perpauper.“ Romae autem multi erant ex Cappadocia servi, sed rudes et viles.

V. 40. *Ne fueris*] Ille igitur pauperrimus rex malum est exemplum divitiarum; quare fac colligas opes Luculli, qui quam esset dives ipse nesciebat. — *scenae*] ut pompa aliqua vel triumphus ageretur. — *tolleres*] praetor vel aedilis, qui spectacula editurus erat. — *facere et servare*] Consulto haec repetuntur ex secundo versu, ut perversum cupidorum hominum iudicium cum vera sapientia infesto certamine componatur. — *species*] splendor externus. Tacit. Ann. IV, 6, 1: „sua consulibus, sua praeteribus species.“ — *servum*] Qui magistratum ambirent, civium in quos inciderent etiam tenuiorum manus prensabant, ut eorum sibi suffragia conciliarent. Quare servos nomenclatores secum habebant, qui singulorum civium nomina tenerent suisque auribus insusurrarent. cf. Sat. II, 5, 32. Ceterum non sine ioco verba *laevum*, *dextram* versus vicinos claudunt. — *trans pondera*] Videntur haec coniungenda esse cum verbis *dextram porrigere*, non cum *cogat*; quare rectissime intelligimus plaustra saxis, trabibus aliaque mole onusta, per quae candidato ut ad suffragatorem perveniat non sine difficultate aut aliquo periculo penetrandum est. — *Fabia, Velina*] duae ex XXXV tribubus Romanis. — *importunus*] durus, ut quid velit quavis ratione efficere studeat. — *adopta*] festive dictum de eo qui

Si bene qui cocnat bene vivit, lucet, eamus
Quo ducet gula, piscemur, venemur, ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos,
Differtum transire forum populumque iubebat,
60 Unus ut e multis populo spectante referret
Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat quid non obliti, Caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixei,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
65 Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque
Nil est iucundum, vivas in amore iocisque.
Vive, vale! Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

Epistola VII.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum
Sextilem totum mendax desideror. Atqui

alienos homines blandis nominibus alloquendo inter cognatos quasi recipit.

V. 57. *ducet gula*] cf. Sat. II, 7, 102. 111. — *Gargilius*] homo ignotus, de quo recte Bentleius: „Neque enim venatum *exibat* per forum, sed a venatione *redibat;* id ex ipsis verbis pro comperto habendum; iubebat, inquit, servos per forum transire, ut populo spectante mulus aprum referret. Ergo ante lucem pro solito venatorum more exierat: et mane sive ante meridiem pleno tum foro redibat. Neque vero recta via domum tendebat Gargilius," sed flexo circuitu per forum servos ire iubebat, ut populo ibi conferto aprum ostentarent, non captum ut credi volebat, sed emptum. Neque vero Bentleiana coniectura *forum campumque* opus est, quoniam satis festive iteratur *populum, populo,* quo vanitas Gargilii magis describatur, quippe qui a populo vellet praedicari ob lautas suas quotidianas epulas. Illud quoque vani hominis est, quod magnam turbam servorum cum ingenti apparatu quotidie mittit, ut unum sibi apportent aprum; nimirum pluribus apris singulis diebus uti non potuit. — *lavemur*] ad excitandum iterum ciborum appetitum. — *Caerite cera*] Caeritibus tabulis; Caerites enim primi facti sunt municipes sine suffragii iure. — *remigium*] Epist. I, 2, 22 sqq. cf. Hom. Od. XI, 104 sqq. XII, 297 sqq. I, 8 sq. — *Mimnermus*] Colophonius, poeta elegiacus, Soloni aequalis. — *candidus*] Epist. I, 4, 1.

Epistola VII.

„Maecenas cum aegre careret familiaritate Horatii vatis et amici ob eamque rem, fortasse variis vitae incommodis iam tactus, amicum dilectum invitus dimitteret, Flacci longiorem quam quem is fore promiserat in villa sua secessum aegre tulisse videtur. Poeta igitur ut suam absentiam in sex menses dilaturus excusaret crimenque animi ingrati, quod sibi propter promissum non servatum fieri videretur, dissolveret

Si me vivere vis sanum recteque valentem,
Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque
Designatorem decorat lictoribus atris,
Dum pueris omnis pater et matercula pallet,
Officiosaque sedulitas et opella forensis
Adducit febres et testamenta resignat.
Quodsi bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus et sibi parcet

atque omnino suam quo modo vivendi rationem patrono libere exponeret, hanc scripsit epistolam Romano homine dignissimam. In enim valetudine tum utebatur minus commoda, cui ita consulendum erat, ut cum diutius rure moraretur, tum per hiemem ad mare i. e. in regionem tepidiorem descenderet. Ante omnia igitur quantum debeat patrono liberalissimo quantique in beneficiis dandis facienda sit eius humanitas gusto profitetur animo, ita tamen ut suam ipsius libertatem omnibus amicorum donis et vel ipsis Arabum divitiis praeferre non dubitet. Sibi enim aetate provectiori et corporis viribus paulo fracto alia iam opus esse vitae conditione, quam qua usque ad id tempus apud patronum munificum usus sit. Quodsi Maecenas vincula, quibus ei beneficiis in ipsum collatis se sentiat obstrictum, laxare nollet, iam quae bona accepisset se reddere et re vera velle et aequo animo posse significat. Haec animi sensa tam urbane, tam facete ante oculos ponit Maecenatis, ut haec ipsa epistola insigne sit et libertatis et urbanitatis documentum. Primum enim quod de restituendis rebus sibi facile obiici posse praesumit poeta, iocose illustrat lepido illo de vulpecula apologo, qua quidem similitudine usus omnibus nota simul, si qua fuit, rei lenitur quam maxime acerbitas. Tum ad significandum et paratum quo omnia reddere velit animum et mutatam sortem aeque ferentem duobus optime utitur exemplis, altero a Telemache, altero a Vulteio Mena desumptis. *Obbarius.* Annus quo epistolam scriptam esse dicamus incerti pauci, quam etiamsi concedas referendam eam esse ad iter quod Vellum et Salernum poetam fecisse ex epistola XV videmus, illud ipsum iter quo anno factum sit non potest inveniri. *Obbario*, cui assentire videtur *Orellius*, scripta epistola videtur a. 731; Duentzero a. 736.

V. 1. *quinque dies*] certus numerus pro incerto positus ad indicandos paucos dies. cf. Sat. I, 3, 16. II, 6, 289. II, 7, 89. — *Sextilem*] qui mensis a. u. c. 746 *Augustus* nominatus est. — *sanum recteque valentem*] Hanc optimorum codicum lectionem recentissimi editores recte restituerunt utpote sermonis quotidiani formulam, reiecta altera *recteque videre valentem*. cf. Epist. I, 16, 21. Cic. Acad. II, 7, 19: „Si sensus et sani sunt et valentes.“ Altera facta videtur correctione eorum qui tautologiam aliquam timerent. — *veniam*] non est: „*commeatum* (Urlaub) dabis, sed precibus concedes, ut rusticemur.“ Caes. B. G. VII, 15, 6. Virg. Aen. IV, 435. — *ficus prima*] quae mense Augusto et Septembri maturescens grave auctumni tempus indicat. Sat. II, 6, 49. Carm. II, 14, 16. — *designatorem*] „Designatores sunt funerum mancipes et ordinatores; nam designare est ordinare; unde et qui loca in theatris spectatoribus distribuebant, designatores dicebantur.“ *Comm. Cruq.* — *lictoribus*] Cic. de leg. II, 24, 61: „Reliqua sunt in more, funus ut indicatur, si quid ludorum; dominusque funeris utatur accensis atque lictoribus.“ — *illinet*] quo verbo prima hiems significatur, cum montes nive iam adspergunturi. — *ad mare*] Non

Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Non quo more pyris vesci Calaber iubet hospes;
15 Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
Iam satis est. At tu quantum vis tolle. Benigne.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono quam si dimittar onustus.
Ut libet: haec porcis hodie comedenda relinques.
20 Prodigus et stultus donat quae spernit et odit:
Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
Nec tamen ignorat quid distent aera lupinis.
Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.
25 Quodsi me nolet usquam discedere, reddes

male coniecerant viri docti ex versu 45 Tarentum significari; nam cum Tibur et Tarentum contra urbem Romam ibi posuerit, eo autem ipso tempore, quo scriberet hanc epistolam, *rure* (v. 1) i. e. in villa sua prope Tibur sita diutius moraretur, ultro quasi in Tarentum incidimus; cum qua re non temere coniungas Calabrum hospitem v. 14, quem cur potius descripserit quam aliam aliam regionis non videas, nisi et saepius iam Horatium in Calabria fuisse et tunc Tarentum petere voluisse existimes. — *contractus*] remotus a strepitu magnae urbis neque distractus variis curis et officiis. Contractus enim opponitur distracto et remisso. Cic. de orat. I, 59, 251: „industriam (oratoris) in plura studia distrahere nolim.“ id. de leg. II, 15, 38: „(sonorum vis) tum remittit animos tum contrahit.“ cf. Epist. I, 18, 90. De frigore enim in loco, quem vitandi frigoris causa petiturum se dicit poeta, non licet cogitare. — *benigne*] est modeste recusantis. cf. v. 62. — *teneor dono*] Vetat caesura versus, ne quis *dono* a verbo *teneor* seiungere et cum solo adiectivo *onustus* coniungere velit; ad utrumque est referendum. *Donum* autem vocabulum argutiis non est persequendum, siquidem oblata quaedam res, etiamsi ab altero recusatur, ex mente eius qui obtulit donum recte dicitur. — *relinques*] Recte sic optimi codices. cf. v. 43. Alii *relinquis*.

V. 20. *prodigus*] Ea, qua Calaber hospes utebatur, ratio donandi recta non est, sed prodigorum hominum et stultorum; sapientes enim et ea solent dare quae ipsi magni aestimant et iis hominibus quos suis donis dignos habent. Quare ex sapientium hominum donis gratia redit, non ex stultorum. — *tulit et feret*] vide ad Carm. II, 13, 20. — *paratus*] vide Zempt. gr. lat. §. 612. — *aera lupinis*] Lupinis quasi fictitia pecunia utebantur et aleatores et histriones in scena; inde proverbium ortum. — *pro laude merentis*] Compara Lucret. V, 2: „Quis potis est *dignum* polienti pectore carmen Condere *pro* rerum maiestate?“ Cicer. Div. in Caec. 13, 42: „Quidnam *pro* offensione hominum et exspectatione omnium *dignum* eloqui possim?“ E *merentis* est pro *bene merentis*, ut Virg. Aen. VI, 664. Propert. IV, 11, 101: „Sim digna *merendo*.“ Hoc dicere videtur: „Tu, Maecenas, cum dicas te dignis semper esse paratum, in me autem tua beneficia contuleris, necesse est habeas me dignum tuis donis. Quare etiam praestabo me dignum et ita quidem, ut ex beneficiis tuis in te quoque redundet aliqua laus; qua ipsa re beneficia stultorum et sapientium inter se dif-

Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.
Forte per angustam tenuis vulpecula rimam
30 Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra;
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes artum, quem macra subisti.
Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno:
35 Nec somnum plebis laudo satur altilium nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Saepe verecundum laudasti, rexque paterque
Audisti coram, nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere laetus.
40 Haud male Telemachus, proles patientis Ulixei:
Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
45 Sed vacuum Tibur placet aut imbelle Tarentum.

ferunt; ad illos enim ex donis suis nihil revenit gratiae aut laudis. Quare libera beneficiis tuis utar, quae tu, cum dares, non voluisti imminuere adhaerentibus molestiis et incommodis. Olim enim iuvenis eram, semper apud te eram delectabarque urbana vita; ita me gratum praestare nunc, cum senescam, iam non posse." — *angusta fronte*] Contrarium habes in hoc loco Plinii Epist. III, 6, 2: „rari et cedentes capilli, lata frons." Ceterum vide ad Carm. I, 33, 6. — *Cinarae*] vide ad Carm. IV, 13, 21. — *forte*] idem quod *aliquando*, ut Sat. I, 9, 1. Cicero ita locutus esse non videtur, sed posteriores. — *vulpecula*] De hac omnium cedicum scriptura Bentleius: „Vestram fidem, inquit, venatores, rustici, physici! Frumento vescitur vulpecula? Quis vel fando hoc audivit, quis prodidit?", ac scribi iubet *sitadula*, quae coniectura cum olim recepta esset ab editoribus, nunc recte reiicitur. Nam praeterquam quod vulpecula etiam ab Isidoro comprobatur Orig. I, 39: „ad mores spectat fabula, ut apud Horatium mus loquitur musi (Sat. II, 6, 90), *mustela vulpeculae*," tenendum est apologorum inventores non tam physicam probabilitatem spectare quam doctrinae veritatem. — *cumeram*] Sat. I, 1, 53. — *cavum quem*] Duplex substantivi forma est, *cavum* et *cavus*. cf. Sat. II, 6, 116. — *verecundum*] cf. Carm. II, 18, 12. — *rex*] Hoc nomine tenuiores et clientes patronos suos et fautores ornare solebant. cf. Epist. I, 17, 20. 43. — *Telemachus*] Hom. Od. IV, 601 sqq. Eodem ait animo se reddere posse omnia quae acceperit, quo olim Telemachus equos sibi oblatos, utpote inutiles sibi suaeque patriae, recusaverit. — *patientis*] πολύτλας, ταλασίφρων. — *vacuum Tibur*] vacuum a turba et negotiis et officiis, plenum tranquillitatis. Epist. II, 2, 81. Virgil. Georg. II, 225. Ceterum cf. Carm. II, 6, 5—12. De Tarento cf. Sat. II, 4, 34.

Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
Clarus ab officiis octavam circiter horam
Dum redit atque foro nimium distare Carinas
Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
50 Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri, — puer hic non laeve iussa Philippi
Accipiebat — abi, quaere et refer, unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre quove patrono.
55 It, redit et narrat, Vulteium nomine Menam,
Praeconem, tenui censu, sine crimine, notum,
Et properare loco et cessare et quaerere et uti
Gaudentem parvisque sodalibus et lare certo
Et ludis et post decisa negotia Campo.
60 Scitari libet ex ipso quodcunque refers: die
Ad coenam veniat. Non sane credere Mena,

V. 46. *Philippus*] L. Marcius Philippus, consul a. u. c. 663, quem Cicer. de orat. III, 1 hominem vehementem et disertum et inprimis fortem ad resistendum appellat. De ipsa autem lepida narratiuncula bene sic disputavit *Orellius:* „Haec narratiuncula ita cum praecedentibus connectitur, ut Vulteii exemplo satis lepido demonstret virum prudentem, ubi casu aliquo collocetur in statu suae condicioni atque ingenio minus conveniente, etiam cum non levi iactura ex eo sese extricaturum esse, quo magis sibi aptum occupet.“ — *Foro*] ablativus est; in personis alia ratio est. cf. Epist. I, 18, 4. — *Carinas*] „Vicus Romae celeberrimus in regione IV constitutus ab aedificiis in modum carinarum factis vocatus esse dicitur; ibi fuit templum Telluris, aedes Iunonis Sororiae, domus Pompeii, Antonii, Q. Ciceronis, aliorum virorum principum et ipsius Philippi.“ *Obbarius.* Forum Romanum in regione VII situm erat. — *adrasum*] Tenendum hoc est et ex auctoritate codicum et quia homines *adraduntur*, barba *abraditur*. *Ut aiunt* dictum est de re narrando tradita, ut Epist. I, 6, 40. I, 17, 18. — *vacua*] quia qui adfuerant iam reliquerant tonstrinam, Vulteius autem otiosus et sibi placens ita remanserat, ut ex placido vultu tranquillitas eius animi intelligeretur. Haec igitur species hominis Philippum allexit. — *Menam*] Libertus igitur fuit, quod ex hoc nomine Philippus, autem de condicione Vulteii incertus (quare quaesivit „quo patre quove patrono“) intellexit. — *notum*] Noli hoc coniungere neque cum praecedentibus verbis *sine crimine* neque cum insequentis versus infinitivis. Ut homo *sine crimine* innocens est et probus, sic notus is recte dicitur, qui non in omnium hominum, ut magni ac nobiles viri, sed in multorum eiusdem et condicionis et regionis cognitionem pervenit, praesertim praeco, cui cum multis fortasse hominibus negotia erant. Verba autem *sine crimine* adiectivi vice funguntur in lingua latina, cui negantia verba non tam facili opera licuit componere quam Graecae. cf. Ovid. Met. VII, 275. Senec. Phoen. 513: „sine crimine exsul.“ Infinitivi *properare*, *cessare* cett. intelligendi sunt ex forma orationis obliquae, qua servus Vulteii verba domino refert. — *loco*] vide ad Carm. IV, 12, 28. — *non sane*] idem fere quod *vix*, οὐ πάνυ. Varro R. R. III, 16, 10: „Parva villa et agellus non sane maior in-

Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
Respondet. Negat ille mihi? Negat improbus et te
Negligit aut horret. Vulteium mane Philippus
65 Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat et salvere iubet prior; ille Philippo
Excusare laborem et mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset, denique quod non
Providisset eum. Sic ignovisse putato
70 Me tibi, si coenas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Post nonam venies: nunc i, rem strenuus auge.
Ut ventum ad coenam est, dicenda tacenda locutus
Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum,
75 Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis arvum coelumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus,
Et sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
80 Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra
Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus atque
Sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos,
85 Immoritur studiis et amore senescit habendi.
Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,

gero uno.* Ille enim vix potest cogitare se ab homine nobili ac divite ad coenam vocari; quare tacitus miratur. — *negat ille mihi*] Sic optimi et plurimi codices, alii *neget*, quod cur praeferatur nihil est causae; immo vero grata est eiusdem formae repetitio. Servus domino adulans convicio *improbus* statim addito rem auget. — *tunicato popello*] Cum contempto dictum; tenuiores enim tunica tantum, non toga induti in publicum ibant.

V. 72. *dicenda tacenda*] cf. Virg. Aen. IX, 595. — *tandem*] diu retentus, cum placeret, tandem ut dormitum eat dimittitur. — *cliens*] qui mane saluiatum veniebant. — *indictis Latinis*] Feriae Latinae, quae quotannis a consule indicebantur, iustitium quatriduum dabant, quo qui negotiis forensibus occupati erant comitibus ex more nobiliorum hominum secum ductis rusticari solebant. — *requiem*] recreationem, delectationem; *risus*, ridendi materiem. Vafrum enim hoc Philippi est consilium, quippe qui praesentiret tranquillum suum ac placidum praeconem non optimum fore rusticum. — *ex nitido*] Cic. ad Fam. XVI, 21, 13: „Deponendae tibi sunt urbanitates: rusticus Romanus factus es.“ — *studiis*] Dativus est, ut apud Quintilianum IX, 3, 73: „immori legationi.“ — *senescit*] macrescit, τήκεται. Epist. II, 2, 82. — *seges*] cf. Carm. III, 1,

Spem mentita seges, bos est enectus arando,
Offensus damnis media de nocte caballum
Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.
Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus,
Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi. Pol me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.
Quod te per Genium dextramque deosque Penates
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori.
Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

Epistola VIII.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano
Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.

30. — *enectus arando*] Prae nimio labore concidit bos; nimirum bonus Vulteius urbanam suam sedulitatem (v. 65. 71) rus etiam contulisse videtur, ut quem ipse libenter susciperet magnum laborem etiam bubus imponeret. Imperitia igitur fuit qua peccavit, non nimia cupiditas. — *arripit*] Hoc verbum et quae addita sunt *media de nocte*, quam subito fastidium ceperit Vulteium ad desperatumque consilium abiiciendi laboris adegerit, egregie ostendunt. — *scabrum*] Indicia haec sunt non rusticae sed tristioris vitae. — *durus*] Huc quoque trahendum *nimis*, nam Plin. Epist. VI, 30, 4: „Rusticorum praediorum administratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec labor ille gravis nec cura sordida nec tristis solitudo videatur." — *deosque Penates*] Sat. II, 3, 176. In obtestandi formula *quod* relativum est infinitum pro *propter quod*, ut Graecorum ὅ pro διότι. Virg. Aen. II, 141; cave tamen credas supplendam esse illam praepositionem. — *semel*] Negligenda fuit optimorum codicum auctoritas, qua quod comprobatur *simul* ineptum est. Sed frequentissima est horum vocabulorum confusio. Ceterum vide ad Carm. IV, 3, 1.

Epistola VIII.

Celsus Albinovanus (Epist. I, 3, 15) a Tiberio Nerone expeditionem in Armeniam faciente in cohortem receptus et ad scribendas arcanas, ut videtur, et gravioris argumenti litteras adhibitus ex Armenia vel ex itinere Horatium salutaverat. Respondet Horatius hac epistola et amice gratulatur de novo munere et parata ad honores via. Quo consilio scienter describit animi sui praesentem statum et adhortatur amicum, ne nimia futurarum rerum exspectatione elatus animi continentiam perdat. In qua re tu noli reprehensionem odorari, quasi Celsus insperata sua fortuna inflatus amicos suos superbe et arroganter tractarit, cum videas quam leniter poeta amicum admonuerit post liberam illam ac familiarem aegritudinis suae descriptionem dulcissimamque de salute eius rebusque curam. Moratii autem aegritudinem eam esse docuit Lacebaius (Lect. Venus. p. 336), qua saepe tentatus vi-

Si quaeret quid agam, dic multa et pulchra minantem
Vivere nec recte nec suaviter; haud quia grando
5 Contuderit vites oleamque momorderit aestus,
Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris,
Sed quia mente minus validus quam corpore toto.
Nil audire velim, nil discere quod levet aegrum,
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
10 Cur me funesto properent arcere veterno;
Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,
Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.
15 Si dicet Recte, primum gaudere, subinde
Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

demus praestantissimos quosque homines, praesertim artifices, qui cum ad eam, quam animo et cogitatione sibi formaverint, artis suae speciem et magnitudinem pervenire posse sibi non videantur severiusque de se suisque studiis ipsi iudicent quam alii, non raro spem deponant animumque tristitia quadam obrui patiantur. Quem animi morbum alii neque intelligunt neque possunt aut consolationibus aut consiliis sanare; nimirum qui ita laborant alienam medicinam spernentes et remedia ex animo quaerentes morbum alere magis quam curare videntur. Scripta videtur epistola a. u. c. 734.

V. 1. *gaudere et bene rem gerere*] Bene comparatur Graecorum salutandi ratio χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. — *minantem*] Hoc verbum cum h. l. idem sit quod *polliceri*, sua natura medium esse patet; est enim idem quod *prae se ferre*. cf. Sat. II, 3, 9. Illa autem *pulchra* non coercenda sunt poesis finibus sed intelligendus est totus animi cultus. — *suaviter*] Sat. I, 9, 5. — *nil audire*] cf. Epist. I, 1, 48. — *cur me*] vide ad Carm. I, 33, 3. — *veterno*] est torpor quidam animi, ortus ille quidem ex tristitia quadam et diffidentia rerum et virium nostrarum. cf. Virg. Georg. I, 124. — *Tibur*] Epist. I, 7, 45. Sat. II, 7, 28. Non satis firmis argumentis usi sunt qui praeter Sabinam villam etiam Tiburtinam Horatio fuisse affirmarunt. Summum quod possis concedere hoc est, habuisse Horatium deversorium aliquod Tibure; quamquam ne hoc quidem certum est. Cic. ad Fam. VII, 23 circ. med.: „Libentius emerim deversorium Terracinae, ne semper hospiti molestus sim.“ — *iuveni*] Tiberio tunc XXII annos nato. — *subinde*] deinde, protinus, continuo. cf. Colum. II, 4, 11: „Ager *primum* aretur ultima parte mensis Augusti, *subinde* Septembri sit iteratus.“ — *nos*] ego et omnes quibuscum versaris.

Epistola IX.

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus
Quanti me facias: nam cum rogat et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
5 Munere cum fungi propioris censet amici;
Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
10 Sic ego maioris fugiens opprobria culpae
Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi

Epistola IX.

Marcello iuvene mortuo Tiberius Claudius Nero is Romae fuit, cuius gratia maxima commoda et summam spem futuri temporis praebere posset. Quare qui ad honores viam sibi vellent parare, ii quod proxime ad hoc novum sidus accedere studebant, publicarum rerum quae tum fuit ratio ipsa tulit. Et Horatius quoque Septimii iteratis precibus ita cessit, ut iuvenem amicum Neroni commendaret. Quod qua arte fecerit, ne aut Septimii iustis precibus deesset aut sua apud Neronem auctoritate arroganter abuti videretur, tu lege et admirare. De Septimio vide ad Carm. II, 6, de Nerone praecipuus locus est Taciti Ann. VI, 51: „Egregius vita famaque, quoad privatus vel in imperio sub Augusto fuerat.“ Inter eos qui Tiberium in Armeniam comitati sunt Septimius fuisse non videtur; si fuisset, in epistola III eum nominare Horatius non esset oblitus. Nam cuius ibi mentio fit, Titius diversus haud dubie fuit ab hoc; vide ibi ad v. 9. Quapropter libentius iis assentior qui a. 732, quam qui a. 734 scriptam suspicantur hanc epistolam; sed nihil in his rebus certum esse, velim recorderis.

V. 1. *nimirum*] Per totam epistolam urbanus quidam lepor ac iucunditas regnat; inde lenissimae ironiae in vocabulis quoque indicia. — *unus*] melius quam ceteri et ipse ego (v. 6). cf. Sat. II, 6, 57. — *tradere*] Cic. ad Fam. VII, 5: „Totum tibi hominem ita trado manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem.“ Sat. I, 9, 47. Epist. I, 18, 78. — *domoque*] usu et consuetudine. Versus negligentius factus in epistola *sermoni propiore* reprehendendus non est. Similes sunt Sat. I, 2, 39. I, 8, 9. 17. 36. 50. Epist. I, 5, 27. I, 16, 20. Sat. I, 2, 55. II, 8, 12. Epist. II, 2, 1. — *honesta*] neutro genere usus videtur quo magis evadat generalis sententia, ut Epist. II, 2, 179. — *Neronis*] Ipsum nomen cum vi post pronomen *tibi* infertur; i. e. hominis qualis est Nero. — *valdius*] A. P. 321. — *mea*] meum apud te favorem et auctoritatem. — *dissimulator*] Cic. Acad. II, 5, 15: „Ita cum aliud diceret atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione quam Graeci εἰρωνείαν vocant.“ — *opis*] facultatis, virtutis. Cic. Mil. 11, 30. Virg. Aen. I, 601. — *frontis*] Explicantur haec versu 12. Frons est animi ianua, tristitiae, hilaritatis, pudoris, impudentiae index: quare saepe accipitur pro animi affectu quo movemur. Cic. Prov. cons. 4: „libidines fronte et supercilio, non pudore et temperantia tegebat.“ id. Fin. II, 24: „ut in

Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

Epistola X.

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, at cetera paene gemelli
Fraternis animis quidquid negat alter et alter,
5 Annuimus pariter vetuli notique columbi.
Tu nidum servas, ego laudo ruris amoeni
Rivos et musco circumlita saxa nemusque.
Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,

fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur." Urbana frons scurrarum est, de quibus confer Plaut. Trin. I, 2, 162: „Nihil est profecto stultius neque stolidius. . . . Quam *urbani* assidui cives quos *scurras* vocant." Epist. I, 15, 27. — *gregis*] Est partitivus genitivus, ut Carm. III, 13, 13. Grex idem quod cohors comitum et amicorum.

Epistola X.

Horatium, qui diutius iam ruri degisset, Aristius Fuscus (Carm. I, 22. Sat. I, 9, 61. I, 10, 83.) litteris ut in urbem rediret invitasse videtur, describens simul urbanae vitae delicias et gaudia. Cui ita respondet poeta, ut rusticationis commoda et amoenitates urbi longe praeferendas esse doceat suosque de vita vere beata verissimos sensus expromat. Satiato sibi artibus urbis et deliciis opus esse ait quodam sincero et valido cibo, eumque ruri reperiri, ubi et corpori et animo recte possit consuli. Naturam enim hominum non posse reprimi fictasque delicias et iucunditates tandem fastidire. In urbe privari hominem vera libertate, in qua summum cerni debeat bonum, quo homines vere fruantur. Quare se felicissime vivere in suo Sabino, ibi se liberum esse, ibi divitem, ibi regem. Cui felicitati si quid addi velit, dulcissimi amici se expetere praesentiam. De tempore huius epistolae cum certis indiciis destituamur, fluctuant viri docti inter annos 734—742.

V. 1. *salvere iubemus*] solita formula. Epist. I, 7, 66. Pluralis autem ponitur in huius modi enuntiatis ad evitandam iactantiam. — *multum*] vide ad Carm. I, 25, 5. — *annuimus*] Cicer. Orat. II, 70, 285: „Id quoque *toto capite annuit*." Facit vocab. *vetuli*, ut eam h. l. videamus festivitatem quae inest in hoc loco Catulli 61 (59), 163 sqq.; „Quae tibi sine serviat, Usque dum *tremulum movens Cana tempus anilitas* Omnia omnibus *annuit*." Masculina forma *columbi* feminam non excludit. Deinde ne ex antiquissimo uno codice *pariter vetulis notisque columbis* scribendum putes, memento quam saepe comparationis particula ab Horatio omittatur. Iam cum annuere contrarium sit negando, comma ponendum post *alter* duximus, ut haec inde evadat sententia: quidquid negat alter, etiam alter negat. Cf. Sal. Cat. 29: „Idem velle atque nolle, ea demum firma amicitia est." — *nidum*] sumptum ex imagine columborum. —

Quae vos ad coelum effertis rumore secundo,
10 Utque sacerdotis fugitivus liba recuso:
Pane egeo iam mellitis potiore placentis.
Vivere naturae si convenienter oportet,
Ponendaeque domo quaerenda est area primum;
Novistine locum potiorem rure beato?
15 Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,
Cum semel accepit Solem furibundus aestum?
Est ubi divellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
20 Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas,
Laudaturque domus, longes quae prospicit agros.
Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
25 Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro

effertis] Ne antiquissimi quidem codices inter se consentiunt; alii simplex praebent verbum, alii compositum *effertis*. Simplex vocabulum olim non recte praetulisse videor; in composito cum maiore pondere maior etiam elegantia inest. Cic. ad Fam. IX, 14, 1: „te summis laudibus ad coelum *extulerunt*.“ — *rumore secundo*] approbantibus plerisque. Sic poeta apud Ciceronem de divin. I, 16: „Solvere imperat secundo rumore adversaque avi.“ — *sacerdotis*] Ab iis qui sacra faciebant liba sacerdotibus relinquebantur; quae si plura essent, quam quibus sacerdotes ipsi possent uti, ne perirent, servis dabantur. Iam fingitur servus sacerdotis olim taedio dulcium liberum, ut tandem pane vesceretur, aufugisse. — *naturae convenienter*] Cic. de off. III, 3, 7. — *domo*] antiquior forma pro *domui*. In insequenti descriptione suam villam Horatius respexisse videtur. Caniculae ortus erat a. d. XIII. Kal. Aug.; de Leone vide ad Carm. III, 29, 19. — *lapillis*] de pavimentis tessellatis et vermiculatis ex marmore Numidico, de quo vide ad Carm. II, 18, 3. Solebant luxuriosi homines etiam pavimenta unguentis perfundere; inde *olet*. — *picis*] Cic. Mil. 24, 64. cf. Sat. I, 9, 13. II, 3, 228. Epist. II, 1, 269. — *trepidat*] Carm. II, 3, 12.

V. 22. *Nempe*] Inest in hoc loco ironica quaedam argumentatio de praestantia ruris inde sumpta, quod qui urbes incolunt amoenitates ruris imitantur easque domos ipsi praeferunt quae magnum in agros habent prospectum. Versu 22 describitur viridarium in impluvio aedium cinctum peristylio ex columnis marmoreis vario colore maculatis exstructo. Plin. Epp. V, 6: „diaeta cingit areolam, quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis leni adspergine fovet.“ Senec. Controv. 5, 5: „Intra aedificia vestra undas et nemora comprehenditis.“ — *expellas furca*] ex proverbio: cum ignominia exturbare aliquem. — *Non qui*] Incipit ab hoc versu altera epistolae pars, ita ut tota in duas aequales partes divida-

Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimiò delectavere secundæ,
Mutatas quatient. Si quid mirabere, pones
Invitus: fuge magna; licet sub paupere tecto
Reges et regum vita præcurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis frenumque recepit;
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic qui pauperiem veritus potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus atque
Serviet æternum, quia parvo nesciet uti.

tur, casu magis, ut videtur, quam consilio. Ruri igitur fieri potest ut convenienter naturæ vivamus, natura autem ubique suum ius postulat, quare rustica vita optima est. Quod ut recte intelligatur, necesse est verum a falso distinguatur, ne bestitudinem quaeramus, servitutem nanciscamur. — *Sidonio*] Σιδών, Σιδῶνος et Σιδόνος, longa tamen *o* littera magis usitata in Graecis. Inde utrumque apud Latinos, Sidōnius et Sidŏnius, praeferebantque poetae utrum esset aptius ad metrum. Epod. 16, 59. Virg. Aen. IV, 545. XI, 74. — *Aquinatem*] „Aquinates purpurae similis sunt Tyriis; multum ergo imperiti fallunturˮ. *Acro.* — *plus nimio*] vide ad Carm. I, 33, 1. — *pones*] depones, et carebis. — *reges*] Stoica haec est sententia, ac proprie accipiendi sunt *reges*, non magni ac potentes homines intelligendi. — *praecurrere*] Sat. I, 7, 8. — *Cervus equum*] Ex fabula Aesopia, qua olim Stesichorus Himerenses monuit ne se Phalaridis tyrannidi subiicerent. Paulo mutata fabula est apud Phaedrum IV, 4. — *melior*] de fortitudine, ut Carm. I, 15, 28. III, 6, 16. Sat. II, 5, 19. — *victor violens*] Epitheton *violens* tanquam molestum et supervacaneum extundare conatus est Bentleius et substituere aut *victo sonipes* aut *victor domito*. Non bene, quoniam hoc adiectivum ex natura victorum petitum egregie describit equum, qui cum magnus sibi videretur victor violentiamque animi et iactantiam prae se ferret, inscius in servitutem inciderat hominis.

V. 39. *Sic qui*] Eadem ratione qui splendore magnarum rerum captus simplicitatem naturae spernit, ut fere fit ab hominibus magnarum urbium divitias et delicias laudantibus, dum paupertatem quavis ratione malisque artibus vincere studet, libertatem animi perdit magnumque sibi imponit dominum, quem nunquam ad maiora semper tendens poterit excutere. Is autem dominus ipsa est animi cupiditas externarumque rerum augendarum perpetua fames. — *dominum vehet*] cf. Epod. 17, 74. Futurum tempus, optimorum codicum auctoritate munitum, non est posthabendum praesenti *vehit*. Quod qui praetulerunt eo iam tempore hominem, quo paupertatem veritus libertate careat, dominum vehere affirmarunt; recte quidem, sed futurum *vehet*, quocum coniungas velim *aeternum*, instans tempus non excludit. *Improbus* habet causam cur serviat;

Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere quam satis est ac non cessare videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
Excepto quod non simul esses, cetera laetus.

Epistola XI.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos,
Quid concinna Samos, quid Croesi regia, Sardis,

est enim immodicus, intemperatus. — *ut calceus olim*] Epictet. enchirid. 39: „*Μέτρον κτήσεως τὸ σῶμα ἑκάστῳ ὡς ὁ ποῦς ὑποδήματος.*“ De *olim* adverbio vide ad Carm. II, 10, 17. — *nec me dimittes*] „Quo ego in te utor iure, eodem tu volo in me utaris; corrige me, ubi rectum modum egressum me videris.“ Vides Horatium non prae se ferre vultum molesti reprehensoris. — *pecunia cuique*] Sapienti servit, stulto imperat pecunia; sed sapientem esse decet hominem et servire pecuniam. Recte igitur *aut servit*, non *haud servit*, quae est Waddelii et Doeringi coniectura. — *ducere funem*] Imago sumpta videtur vel de fune ductario in machinis tractoriis vel de remulco. — *dictabam*] vide Zumpt. gr. lat. §. 503. — *Vacunae*] „Vacuna apud Sabinos plurimum colitur; quidam Dianam, nonnulli et Cererem esse dixerunt, alii Venerem, alii Victoriam; deam vacationis, quod faciat vacare a curis. Sed Varro primo rerum divinarum Minervam dicit, quod ea maxime hi gaudent qui sapientiae vacant.“ *Comm. Cruq.* Quae nominis notatio sive vera est sive falsa, illud certum videtur, non inconsulto positum a poeta esse nomen, sed ut locum indicet ad meditationem aptissimum a negotiisque molestis remotissimum. Invenire sibi visi sunt hunc locum in monte hodie *Gennaro* appellato, haud procul a vico *Rocca Giovane*, ubi parietinae sunt templi Victoriae ab imperatore Vespasiano restituti, quod Vacunae deae quondam fuisse suspicantur. — *excepto*] vide Zumpt. l. l. §. 647.

Epistola XI.

Ad Bullatium, amicum alioquin non notum, scribit Horatius de tranquillitate animi. Bullatius enim nescimus qua causa permotus Roma et Italia relictis tranquillam vitam in longinquis regionibus quaesiverat. Hunc igitur ut redeat tandem adhortatur poeta, quoniam cum ex patria aliquo cedamus, non cedamus in perpetuum aut diutius quam quae ad cedendum nos permoverint causae maneant, ac praeterea vera animi tranquillitas non ex loco petatur, sed ex ipso animo bene regendo certisque finibus coercendo. Incertae sunt virorum doctorum de anno quo scripta epistola videatur suspiciones; alii qui motibus civilibus Bullatium ut exiret perductum opinantur ad annum 725 eam referunt, alii non maiore fide ad a. 733 descendunt.

V. 1. *notaque*] Nobilis et pre-

Smyrna quid et Colophon? maiora minorave fama
Cunctane prae Campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una,
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
Scis Lebedus quid sit: Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem
Oblitusque meorum obliviscendus et illis
Neptunum procul e terra spectare furentem.
Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus volet in caupona vivere; nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat
Ut fortunatam plene praestantia vitam:
Nec si te validus iactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit quod
Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet ac vultum servat Fortuna benignum,
Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.
Tu, quamcunque deus tibi fortunaverit horam,

pter vina et propter poetas. — *concinna*] εὔρυθμος. Cicer. Pis. 10, 22: „concinnus heluo" (elegant). — *minorave*] Sic optimi codices, ut videtur, omnes; qui cum σολοικίζειν viderentur, posthabiti sunt faciliori scriptura *minorane*. Sed sublato post voc. *fama* interrogationis signo hunc tu constitue ordinem verborum: cunctane, sive maiora sunt fama sive minora, sordent cet. Vide ad Sat. I, 2, 63. — *Attalicis*] Pergamo, Apollonia, Thyatira, aliis. — *Lebedum*] Distabat Lebedus 120 stad. a Colophone; scenicorum artificum conventus ibi erat et domicilium, et annua in Bacchi honorem certamina habebantur. Praeterea Strabo Myonnesios Lebedum migrasse dicit, a Lebediis benevole acceptos propter hominum ibi paucitatem. Hoc igitur oppidum ἐξ ἀπροσδοκήτου superioribus additur, ut transeatur leniter ad rem: „an tibi placet Lebedus, parvum et desertum oppidum, ubi si quae me necessitas ex societate hominum pelleret, contento possem vivere animo. Idem tu fortasse: sed huius modi refugia non sunt diutius occupanda quam ipsa necessitas fert, alioquin non supervacanea solum sunt sed etiam molesta. Parva incommoda homines non debent in desperationem agere aut in contrariam partem trahere." Sic cohaerent inter se sententiae usque ad v. 20; neque potuit quidquam perversius excogitari nisi hoc, tribuendos esse vv. 7—20 Bullatio aut dividendos eos esse inter Bullatium et Horatium. — *meorum*] amicorum. — *Neptunum*] neglectis hominum curis ac negotiis ibi mecum vivere possem magnitudinem naturae rerum contemplans et admirans, indeque animum alens. — *incolumi*] integro homini, non animi quadam inconstantia vel aegritudine laboranti. — *paenula*] vestis gausapina vel scortea, quo per itinera ad arcendum frigus utebantur. Contrarium est *campestre*, linteum subligaculum, quo iuvenes corpora exercentes pudenda operiebant, cetera nudi.

V. 22. *Tu quamcunque*] Omissi

Grata sumo manu neu dulcia differ in annum;
Ut quocumque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter aufert,
Coelum, non animum mutant qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia; navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
Est Ulubris, animus si te non deficit aequus.

Epistola XII.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est ut copia maior

sunt hi duo versus in antiquis codicibus; quod quomodo negligentia scribarum fieri potuerit h. l. manifestum est. Aberravit oculus a. v. 22 ad v. 24, ut omissis duobus scriberet manus *Tu quocunque loco*, ut est in iisdem codicibus. — *grata manu*] cf. Epist. I, 4, 14. — *arbiter*] cf. Carm. I, 3, 15. — *Strenua inertia*] oxymoron, ut apud Senecam de brev. vit. 11. *desidiosa occupatio*, de tranquill. anim. 12 *inquieta inertia*. Nam homines qui semper magna moliuntur perpetuoque labore agantur (*exercentur*), nihil tamen quod vere bonum sit aut magnum efficiunt, nihil omnino differunt ab aliis qui nihil minuti sunt. — *Ulubris*] „Ulubrae locus in Italia, in quo nutritus est Caesar Augustus, propter quam causam ab Horatio nominatur, cum sit desertissimus vicus.“ *Porphyr.* Cum his coniunge Suetonium Octavian. 6. „Nutrimenterum eius ostenditur adhuc locus in avito suburbano iuxta *Velitras*.“ Quare reliquias Ulubrarum nunc sibi reperire visi sunt in parietinis inter *Velletri* (Velitrae) et *Mole di Taberna* ad viam Appiam.

Epistola XII.

Iccius, de quo vide ad Carm. I, 29, sive vero cum Aelio Gallo infelicem filiam in Arabiam expeditionem fecit sive mutato consilio Romae mansit, post a. 730 procurator praediorum Siculorum M. Agrippae factus Horatio amico etiam litteris conquestus esse videtur de nimiis negotiis, de ingrata rationum ac tabularum cura, deque inopia sua, qui alienis laboribus ut totum se dederit cunctus nihil prope otii servaret ad colenda ea studia, quibus maxime delectaretur: feliciores esse qui suis bonis beati suam quoque voluntatem suaque consilia sequi possent. De his rebus amicum consolatur Horatius eique Pompeium Grosphum (Carm. II, 16), quem officiis sibi conciliare studeat, commendat. Epistola scripta videtur a. 735.

V. 1. *fructibus*] Fruges proprie dicuntur frumentum et legumina; fructus totius generis est appellatio, inde reditus praediorum et possessionum significat. Liv. XLV, 40. XXI, 7. Cic. Fin. I, 4, 12: „Pantus ancillae sine in fructu habendus.“ Dicit igitur Horatius, ex fructibus Agrippae tantum etiam Icci reduudare fructum, quantum usus postulet; plura autem quam quae sint necessaria ne levem quidem hominibus dare posse, neque sapientis interesse utrum quae sapetant habeat ex suis bonis an ex alienis sumere possit. cf. Epist. II, 2, 160 sqq. — *est ut*] vide ad Carm.

Ab Iove donari possit tibi. Tolle querelas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
5 Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiae poterunt regales addere maius.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis et urtica, sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus fortunae rivus inauret,
10 Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;
Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri
15 Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures:
Quae mare compescant causae, quid temperet annum,
Stellae sponte sua iussaene vagentur et errent,
Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
Quid velit et possit rerum concordia discors,
20 Empedocles an Stertinium deliret acumen?

III, 1, 9. — *in medio positorum*] Sat. I, 2, 108. In medio posita sunt omnia quae parata iacent ad usum. Quae cum h. l. contra herbas et urticam, vilia ciborum genera, collocentur, lautiores cibos significant, quibus Agrippae procuratori in magna rerum copia quotidie vesci licuit. Ad locum enim accommodata sententia est, etiamsi unum hunc non magis tangit quam mille alios. — *et urtica*] de part. *et* vide ad Carm. I, 3, 19. — *ut te*] etiamsi, licet te. — *naturam mutare*] cf. Epod. 4, 6. — *miramur*] in praecedentibus versibus nihil inest dissimulationis; vere potius laudat Horatius amicum suum, quod inter contagia lucri incolumis manserit Democritumque ipsum philosophicarum rerum studio superaverit. Democritus autem „ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quaerens aliud nisi beatam vitam?“ Cic. Fin. V, 29, 87. Democritus Abderites, Eleaticus philosophus. — *peregre est*] peregrinatur quasi animus a corpore segregatus totumque mundum pervolans ac perlustrans. cf. Carm. I, 28, 5 sq. — *scabiem*] coniunge cum *lucri*. Cic. de leg. I, 17, 47: „Voluptas malorum mater omnium, cuius blanditiis corrupti quae natura bona sunt, quia dulcedine hac et *scabie* carent, non cernimus satis.“ — *adhuc*] etiam nunc, cum tamdiu sis versatus inter lucrum et negotia.

V. 18. *obscurum*] προλογικῶς positum: quid caligine premat lunam, ut quae modo clara fuerit et splendida, iam obscura sit. Noli intelligere defectum lunae. — *concordia discors*] Oxymoron; nam mundi partes cum discordia distrahi videntur, summa tamen concordia continentur. Ovid. Met. I, 433. — *Stertinium*] Sat. II, 3, 33. Hunc facete pro Stoicis posuit. *Stertinium* pro *Stertinianum* cf. Carm. IV, 12, 18. Empedocles Agrigentinus, Pythagorae discipulus, ex quattuor naturis divinis (elementis) omnia constare voluit, praeterea amicitia (φιλία) cuncta copulari et discordia (νεῖκος) dissolvi. De Zenone autem Stoicorum principe Cicero scribit de N. D. I, 14, 36: „Zeno naturalem legem divinam esse censet eamque vim ob-

Verum seu pisces seu porrum et caepe trucidas,
Utere Pompeio Grospho et, si quid petet, ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:
Cantaber Agrippae, Clandi virtute Neronis
Armenius cecidit; ius imperiumque Phraates
Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges
Italiae plano defundit Copia cornu.

Epistola XIII.

Ut proficiscentem docui te saepe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vinni,

tinere, recta imperantem prohibentemque contraria;" et ibid. §. 39: „Chrysippus ait vim divinam in ratione esse positam et universae naturae animo atque mente: ipsumque mundum deum dicit esse et eius animi fusionem universam; tum eius ipsius principatum qui in mente et ratione versetur, communemque rerum naturam universam atque omnia continentem; tum fatalem vim et necessitatem rerum futurarum." — *trucidas*] proprie de pecore. cf. Sall. Cat. 58, 21. Festive Iccium, hominem tenui victu contentum et lautarum rerum abstemium, describit ut Pythagorae et Empedoclis sectatorem, qui propter *μετεμψύχωσιν* quaecunque moventur et vivunt necari vetabant. Nam de parco Siculorum vivendi genere cum Niebuhrio, immortali viro, cogitare, quasi Siculi ut Graeci herbis et piscibus, Romani carnibus magis delectati sint, id quidem videntur vetare *Siculae dapes*. Carm. III, 1, 18. — *Cantaber*] vide ad Carm. II, 6; de Nerone vide ad Epist. I, 3. Phraates s. Arsaces XV eodem anno 734 signa Romanis olim erepta Augusto per Tiberium sponte sua remisit. — *genibus minor*] supplex, nam „Phraates cuncta venerantium officia ad Augustum verterat." Tacit. Ann. II, 1. — *Copia*] Carm. Saec. 60.

Epistola XIII.

Horatius quamquam, ne libertatem suam minueret aut perderet, ad Augusti aulam et favorem propius accedere ausus non erat, tamen Carminum tres libros simul editos, quibus etiam Augusti merita laus praedicaretur, imperatori mittere non potuit dubitare. Quod ut recte faceret in suoque de hac re pronuntiato olim consilio (Sat. II, 1, 18 sqq.) constantem sese praeberet, hanc addidit epistolam ad nuntium, per quem ex Sabino in urbem volumina missurus erat; quamquam ad eum hominem nunquam missa est epistola, sed Augusti gratia scripta „ôui, inquit Iacobsius, poeta verecundiam suam vix poterat commendare urbanius. Paratam eadem habebat excusationem, si forte poemata sua Augusto ab amicis nimis officiosis male essent tradita aut minus apte commendata." Consilium quod sequitur poeta elucet ex vv. 4. 5. 16. 17, tectum illud quidem et velatum innocenti et iocoso quodam ludibrio nominis, quo usus erat pater eius hominis, quem cum libris ad Augustum mittebat. C. enim Vinnius Fronto patrem habuit cognomine Asinam; ipse non servus Horatii sed liber homo ex vicinitate Sabinae villae; hoc ad negotia facienda epistolasque

Si validus, si laetus erit, si denique poscet:
Ne studio nostri pecces odiumque libellis
5 Sedulus importes opera vehemente minister.
Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,
Abiicito potius quam quo perferre iuberis
Clitellas ferus impingas Asinaeque paternum
Cognomen vertas in risum et fabula fias.
10 Viribus uteris per clivos, flumina, lamas:
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum ut rusticus agnum,
Ut vinosa glomus furtivae Pyrrhia lanae,
15 Ut cum pileolo soleas conviva tribulis;
Ne vulgo narres, te sudavisse ferendo
Carmina, quae possint oculos auresque morari

ferendas saepius ante iam usus erat Horatius. In illo autem ioco nihil inest protervi aut inhonesti, praesertim antiquis hominibus. Scripta videtur epistola a. 730 vel 731, quo anno coniunctos tres carminum libros Horatius edidit.

V. 1. *saepe diuque*] Si operae pretium est quaerere, quomodo poeta epistolam ad Vinnium iam profectum mittere potuerit, cogita sis Vinnium vespertino tempore volumina accepisse, dein domum ivisse dormitum, ut altero die mane Romam pergeret. Iam habes tempus quo haec scribere Horatius potuit. Sed praestat eiusmodi quaestiones non movere in poetis. — *sedulus*] ne nimia sedulitate et vehementia studii noceas, mihi carminibusque indignationem Augusti moveas. Coniunge *sedulus opera vehemente minister*. — *sarcina*] iam paratur de nomine Asinae iocus et ludus, qui diserte proponitur vv. 8. 9. Potest autem Vinnius duplici ratione peccare, et nimia sedulitate (Epist. II, 1, 260) et importuno deponendi oneris studio. Vinnius enim, ad sua negotia facienda Romam profectus, tantum officii causa Horatii carmina secum portat. — *clitellas impingas*] ut „iniquae mentis asellus, cum gravius dorso subiit onus“ (Sat. I, 9, 20). — *abiicito*] non in itinere, quasi poeta nullum scriptis suis pretium statuat; sed iubet eum remittere onus, si in itinere molestum id sibi fore sentiat. — *sic ne*] A. P. 152. Decore dextera libellos tenendos esse praecipit. — *Pyrrhia*] „Nomen est ancillae in quadam fabula Titinii, quae furata lanae glomos ita gestavit ut deprehensa sit.“ *Comm. Cruq.* — *glomus*] Alii ex bonis codd. *glomos*, quae tamen forma auctoritate destituitur satis firma. Praeterea Bentleius: „satis profecto, inquit, erit Pyrrhiae, si *unum* furtivae lanae glomus sub ala recondat.“ — *tribulis*] infimae sortis homo. cf. Mart. IX, 58, 8: „Nil est tritius Hedyli lacernis, Non ansae veterum Corinthiorum, ... Non pallens toga mortui *tribulis*.“ Is igitur a locuplete homine ad coenam vocatus calceis vel peronibus indutus venit et, cum servum non habeat, soleas quibus triclinium intret, et pileum quo nocte revertens a tempestate et frigore defendatur, ipse sub ala portat. cf. Sat. II, 8, 77. — *ne narres*] Recte per asyndeton; alii vel *nec* vel *neu*. Sic per totam epistolam singula praecepta separantur. — *sudavisse ferendo*] i. e. afferré. Nihil in hoc loco inest ingratae rusticitatis. — *oratus*] ab hominibus

Caesaris; oratus multa prece, mitere porro.
Vade, vale, cave ne titubes mandatique frangas.

Epistola XIV.

Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis habitatum quinque focis et
Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,
Certemus, spinas animone ego fortius an tu
5 Evellas agro et melior sit Horatius an res.
Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur,
Fratrem maerentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.

obviam venientibus et, quid afferas, quo tendas, rogantibus. — *titubes*] Extrema et generalis admonitio, ne quid in commissa re delinquat. Plaut. Mil. III, 3, 70: „Accurate et commode hoc quod agendum est exequamur, Ne quid, ubi miles venerit, titubetur. — *frangas*] male exsequaris; ut dicimus *fidem*, *leges*, *foedus frangere*. Nulla in hoc loco inesse videtur descriptio asini titubantis, procumbentis resque impositas frangentis.

Epistola XIV.

Haec epistola vilici nomine simulato amicorum causa ab Horatio scripta est. Is enim cum ad consolandum L. Aelium Lamiam (Carm. I, 26. III, 17) de morte Quinti fratris diutius iam in urbe esset commoratus, magno tranquillitatis desiderio in villam suam tractus, ab amicis tamen videtur esse retentus, nescientibus neque intelligentibus quid poetam tam vehementer ex urbe in rusticam solitudinem vocaret. Quos ut de animi sui condicione doceret, hanc ad vilicum urbis desiderio agitatum epistolam finxit. Romae autem scriptam eam esse docent vv. 8. 22. 37; quo anno, nos latet. Kirchnero videtur scripta esse a. 732.

V. 2. *habitatum*] Recte iam scholiastae: „quem quinque aliquando possederunt senatores.“ Nam fuit praedium Horatianum compositum ex agris, qui, ante quam perpetuis bellis civilibus frequentibusque agrorum distributionibus agri prope omnes dominos suos amiserunt, quique Sabinis agricolis fuerant iisque non civibus solum Varianis sed decurionibus. Hos enim Horatius *patres* appellare videtur, non patres familias; qui praedii magnitudinem non satis illustraret. Horatio in villa erant octo servi (Sat. II, 7, 118), praeterea procaces vernae (Sat. II, 6, 66); vilico cura habenda est silvarum, agrorum, hortorum: ipse igitur Horatius agrum coluit, neque pro certa mercede colonis partiariis colendum tradiderat. Et satis amplum fuit praedium; nam octo servi (cum quatuor bubus) decentorum iugerum agro subigendo sufficiebant teste Columella II, 13. — *spinas animone*] curas ac perturbationes, quas rusticando ex animo esse pellere ait Horatius. Epist. II, 2, 212. — *Lamiae pietas*] in fratrem mortuum. — *maerentis*] Cic. ad Att. XII, 28: „Maerorem minui, dolorem non potui, nec si possem vellem.“ — *spatiis*] Sumpta est metaphora ex ludis Circensibus; nam *spatia* saepe locum si-

10 Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum:
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique:
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas,
15 Nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas;
Me constare mihi scis et discordare timentem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem mirantur, eo disconvenit inter
Meque et te: nam quae deserta et inhospita tesqua
20 Credis, amoena vocat mecum qui sentit, et odit.
Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video, et quod
Angulus iste ferat piper et thus ocius uva,
Nec vicina subest vinum praebere taberna
25 Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges
Iamprideni non tacta ligonibus arva bovemque
Disiunctum curas et strictis frondibus exples;
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
30 Multa mole docendus aprico parcere prato.
Nunc age, quid nostrum concentum dividat audi.
Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
Quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
35 Coena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba;
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.

guificant ad currendum vel deambulandum potentem. — *mediastinus*] servus infimi ordinis, ad omnia negotia paratus, etiam villica. Qui tunc vilicus praeerat rusticae familiae, is olim, cum Horatius invenis esset (v. 32—34), magnam suam fidem probaverat in eiusque rei gratiam eo munere auctus erat. — *tesqua*] „loca aditu difficilia et inculta lingua Sabinorum sic nominantur.“ *Comm. Cruq.* — *uva*] Ex h. l. non licet concludere, in Sabino Horatii vites et vinum ceruino non fuisse, id quod Carm. I, 20 aperte refutatur, sed tam vile fuit quod ibi nascebatur vinum, ut vilicus id eo nomine indignum haberet.

V. 26. *et tamen*] Ponere solebat villicus incommoda sua et magnos labores, quibus opprimeretur in villa, contra illas delicias quibus olim in urbe fructus esset; tunc carere deberet. — *pigro*] cum nihil est quod praeterea agere debeat, ita ut per solitos labores quieti sese possit dare. — *rivus*] vide supra p. 9. — *Cinarae*] vide ad Carm. IV, 13, 21. Cinara Horatium vere amavit, non ut antea alios munerum gratia; poeta igitur *immunis* placuit mulieri in alios rapaci. — *media de luce*] Sat. II, 8,

Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat; non odio obscuro morsuque venenat;
Rident vicini glebas et saxa molentem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis;
Horum tu in numerum voto ruis; invidet usum
Lignorum et pecoris dives calo argutus et horti.
Optat ephippia bos piger optat arare caballus;
Quam scit uterque libens, censebo, exerceat aremm.

Epistola XV.

Quae sit hiems Veliae, quod coelum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio et qualis via, — nam mihi Baias

3. — *morsuque*] cf. Carm. IV, 3, 16. De *obliquo oculo*, cf. Virg. Aen. XI, 337. — *rident*] non ob imperitiam poetae, sed quod elegantiorem hominem his laboribus exerceri vident, et mirantur. — *calo*] Universe significat vilem servum ex familia urbana, qui cum bene perspiciat, quanto melius sit vilico ruri viventi (*argutus*), huic multa commoda invidet, largum usum lignorum, pecoris, olerum (horti); nam vilioribus servis in urbe diaria parca saepe manu dabantur; inde v. 40 *rodere*. — *bos piger*] uterque piger est, et bos et equus, laudatque alterius sortem, cum incommoda eius non sentiat. — *censebo exerceat*] cf. Cic. Lael. 5, 17. Catil. IV, 6, 13. Et Cic. Tusc. I, 17.

Epistola XV.

Anno 731 Antonius Musa medicus Augustum vehementi arthritico dolore frigida aqua, quam ei ad bibendum et ad lavandum praescripserat, summo populi gaudio liberaverat suaque arte, ut videtur, alias sananda rum morborum rationes obscuraverat. Iam Horatius quoque, qui hac aetate infirma saepe valetudine laborabat in Baianaque balnea ire solebat, Musam consuluit accepitque praeceptum, ut calidis balneis Baianis relictis frigida peteret. Cui ut obsequeretur Velitiae vel Salernum ire constituit. Quae scripsit ad amicum quendam Numonium Valam, qui in foribus habuisse videtur, de coelo eius regionis, de annona et aqua, de universa vivendi ratione, ut ipse qui aliquantiulum corpori consulere vellet et cutem curare, alterutram sibi aptiorem posset eligere. Insignis haec epistola est gratia in coniungendis sententiis, negligentia ac lepida rerum suarum ac voluntatum descriptione. Quo anno id scripta nos latet; neque magis certum est Valam eundem fuisse, quem Velleius Pater. II, 119 legatum Quintilii Vari et suarum copiarum desertorum describit. Explicavit nuper *Letronnius* tres inscriptiones *Philis* repertas, quarum tertia habet nomina *L. Faebenius Oricula et C. Numonius Vala*; qui ad templum venisse dicuntur IMP. CAESARE XIII, COS. A. D. VIII. K. APRILES. Facilis est suspicio, hunc eundem esse Numonium, ad quem Horatius hanc dedit epistolam; quamquam dissentit *Duentzerus*. Epistolam alii referunt ad a. 731, vel 732, Duentzerus ad a. 734.

V. 2. *qualis via*] Omnia coniungantur oportet cum v. 25, exceptis illis quasi deviis partibus epistolae, quas inter mediam orationem intermiscere placuit vv. 3—13, 16 (nam

Musa supervacuas Antonius et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
5 Per medium frigus. Sane murteta relinqui
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulfura contemni vicus gemit, invidus aegris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt et frigida rura.
10 Mutandus locus est et diversoria nota,
Praeteragendus equus. Quo tendis? Non mihi Cumas
Est iter aut Baias: laeva stomachosus habena
Dicet eques; sed equi frenato est auris in ore; —
Maior utrum populum frumenti copia pascat,
15 Collectosne bibant imbres puteosne perennes
Iugis aquae, — nam vina nihil moror illius orae.
Rure meo possum quidvis perferre patique;
Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
20 In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae; —
Tractus uter plures lepores, uter educet apros,
Utra magis pisces et echinos aequora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti,
25 Scribere te nobis, tibi nos accredere par est.
Maenius ut rebus maternis atque paternis

vina) 21. — *supervacuas*] sc. *facit*, i. e. nihil eas mihi profuturas dicit. — *murteta*] Celsus III, 21, 35: „Maxime utiles naturales et siccae sudationes sunt, quales super Baias in myrtetis habemus.“ Plin. H. N. XXXI, 2: „Nusquam tamen largius quam in Falerno sinu (emicant aquae) nec pluribus auxiliandi generibus, aliae sulphuris, aliae aluminis, aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida salsave mixtura.“ — *nervorum*] maxime arthritidem. — *Gabiosque*] Strab. V, 3: „Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τούτῳ ὁ Ἀνίων διέξεισι καὶ τὰ Ἀλβουλα καλούμενα ῥεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποικίλους νόσους καὶ πίνουσι καὶ ἐγκεκαθημένοις ὑγιεινά.“ — *laeva habena*] Finge tibi Horatium Roma venientem et viam magnam meridiem versus sequentem: iam cum Capuam pervenit, equus solitam viam dextrorsum ad Baias vel Cumas secuturus est: quod ne faciat increpandus est (*quo tendis?*) et laeva habena regendus, ut rectam viam in inferiorem Italiam sequatur. — *sed equi*] Adduntur haec ad excusandam elocutionem *habena dicere*: scilicet equis cum auris sit in frenato ore, imperandum non est voce sed habena. Verum generalis sententia non est, quare noli ex codd. scribere *equis*. — *iugis aquae*] Sat. II, 6, 2. — *vina*] non valde generosa; quare aliis usurus est Horatius.

V. 24. *Phaeaxque*] Epist. I, 2, 28. — *Maenius*] Sat. I, 1, 101. 3, 21. Se quoque dicit lautam ac delicatam vitam amare, quasi alterum esse Mae-

Fortiter absumptis urbanus coepit haberi,
Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,
Impransus noti qui civem dignosceret hoste,
Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus
Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quidquid quassierat ventri donabat avaro.
Hic ubi nequitiae fautoribus et timidis nil
Aut paulum abstulerat, patinas cenabat omasi,
Vilis et agninae, tribus assis quod satis esset,
Scilicet ut vehitur lamna candente nepotum
Diceret urendus corrector Bestius. Idem
Quidquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, Non honestis mirer
Alebat, si qui comedunt bona, cum sit obesus
Nil medius turdo, nil vulva pulchrius ampla.
Nimirum hic ego sum tam tuta et parvula laetus,
Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis.
Verum ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

nium, qui parvis esset contentus cum res deficerent, contra cum multa haberet, multa etiam ventri daret. cf. v. 42 sqq. — *urbanus*] scurra, dicax. Vide ad Epist. I, 9, 11. — *hoste*] Cicero de off. I, 12: „Hostis apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Quamquam id nomen durius iam effecit vetustas; a peregrino enim recessit et proprie in eo qui arma contra ferret remansit.“ Et cf. Plaut. Trin. I, 2, 65: „Te dicunt Hostisne an civis comedis parvi pendere.“ — *macelli*] Sat. I, 3, 229. — *omasi*] Sat. II, 5, 40. Vilissimo cibo contentus erat, cum nihil aut paulum abstulisset ab iis quibus nequitia placeret aut ab iis qui eam timerent. Nam genitivum *nequitiae* coniunge etiam cum *timidis*, ut A. P. 28. Ovid. Met. V, 100. — *lamna*] Cic. Verr. V, 63: „Ignes candentesque laminae ceterique cruciatus.“ — *corrector Bestius*] In codd. inest *correctus*; quod cum ferendam sententiam non praeberet, a Lambino mutatum est in *corrector*; quae coniectura postea comprobata est antiquissimo codice. *Bestius* fuisse dicitur parcissimus homo. De correctore cf. Cic. Phil. II, 17: „Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore ac correctore nostro quaedam dicenda sunt.“ Qui lectionem *correctus* tuentur, explicant: *corrigendo factus* alter Bestius, homo avarus. — *turdo*] cf. Sat. II, 5, 10. — *vulva*] suilla. — *unctius*] cf. Epist. I, 14, 21. I, 17, 12. — *fundata*] Cic. pro C. Rab. Post. 1: „fortunas fundatas atque optime constitutas.“ Idem quod alias est *collocare*, ut Cic. pro leg. Man. 7, 18.

Epistola XVI.

Ne percontaris, fundus meus, optime Quinti,
Arvo pascat herum an baccis opulentet olivae,
Pomisne an pratis an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.
Continui montes, ni dissocientur opaca
Valle, sed ut veniens dextrum latus adspicit Sol,
Laevum discedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigni
Corna vepres et prona ferant? si quercus et ilex
Multa frugis pecoris, multa umbrosum iuvet umbra?
Dicas adnotatum propius frondere Tarentum.
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracum nec purior ambiat Hebrus,
Infimo capiti fluit utilis, utilis alvo,
Hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae.

Epistola XVI.

Quintius, sive fuit Hirpinus ille ad quem est Carm. II, 11, sive T. Quintius Crispinus, consul a. u. c. 745, amicus fuit Horatii natu minor, qui favore populi, quem recta opinor ratione sibi paraverat et honoribus sibi mandatis fortasse expertus erat, non iniuria laetabatur omnibusque Romae beatus videbatur. Hunc igitur Horatius opposita sua condicione parvaque felicitate adhortatur, ne aliorum aestimationibus de se suisque rebus maiorem fidem habeat quam suo ipsius recto iudicio; nam vitae honestatem non cerni in externis rebus sed in amore virtutis, in iustitia, in continentia animi. Incipit poeta ab aliqua Sabini sui descriptione, quam tamen ita comparatam esse vides, ut non tam multiplex ex agris, hortis, pratis, vineis reditus praedicetur quam salubritas et solitudo locorum; quibus rebus et corpori et animo optime consulatur. Ceterum egregie Orellius: „Vix satis nostris hominibus hoc inculcari potest, Horatium admodum sibi placuisse in facete imitandis Stoicorum παραδόξοις et tota docendi ratione, per quam feliciter devitatis solitis ἐπιδεξέων illarum vitiis, id est, exaggerationibus et genere dicendi modo nimis aspero et spinoso modo vitam umbraticam ac scholas nimis redolente.“ — Temporis vestigia non reperiuntur; nisi quod Augusti nomen v. 29 post annum 727 scriptam epistolam ostendit.

V. 2. *opulentet*] rarissimum vocabulum, quod non ante Horatium reperitur. — *opaca valle*] cf. Carm. I, 17, 17. — *vaporet*] tepefaciat. Lucretius II, 148 sqq.: „At *vapor* is, quem sol mittit, lumenque serenum Non per inane meat vacuum; quo tardius ire Cogitur, aërias quod sic diverberat undas: Nec singillatim corpuscula quaeque *vaporis*, Sed complexa meant inter se cunque globata.“ Colum. II, 15, 6: „Glebae solibus aestivis vaporatae.“ — *benigni*] Sic bene antiqui codices, alii male *benigne*. Ovid. Am. I, 10, 56: „Praebeat Alcinoi poma benignus ager.“ — *corna et prona*] Kornellen und Schlehen: quae tamen non praedicantur facetu quadam ratione ut egregii fructus, sed ad describendam regionis amoenitatem. Ceterum vide

Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.
Tu recte vivis, si curas esse quod audis.
Iactamus iam pridem omnis te Roma beatum;
Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoque beatum,
Neu si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrim sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
Si quis bella tibi terra pugnata marique
Dicat et his verbis vacuas permulceat aures:
Tene magis salvum populus velit, an populum tu?
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et Urbi
Iuppiter; Augusti laudes agnoscere possis
Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet; et si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone, meum est, inquit. Pono tristisque recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;
Mordear opprobriis falsis mutemque colores?
Falsus honor iuvat et mendax infamia terret

supra p. 9 sq.; et de fonte ad Carm. III, 13. Tam largam aquarum copiam habet fons, ut ipse unus rivum efficiat ex suo nomine nominatum; saepe plures conveniunt fontes unumque efficiunt rivum. — *Septembribus*] Sat. II, 6, 19. — *esse quod audis*] Cic. de off. II, 12. — *sapiente*] Ex natura ablativi Latini eodem iure, quamquam raro, *alius* similia cum illo casu coniunxerunt, quo Graeci ἄλλος cum genitivo. cf. Epist. II, 1, 240. Sat. II, 3, 208. Brut. apud Ciceronem Fam. XI, 2: „Nec quidquam aliud libertate communi quaesisse.“ — *recte que valentem*] vide ad Epist. I, 7, 3. — *unctis*] Ovid. A. A. III, 755: „Carpe cibos digitis; est quidam gestus edendi: Ora nec immunda tota perunge manu.“ — *stultorum*] Stulti sunt qui falso pudore moti ulcera celare malunt quam sanare. Deinde additur argumentatio a minori ad maius. — *bella tibi*] h. e. a te; cave tamen colligas ex hoc loco, Quintium magnas res terra marique splendide gessisse. — *Tene magis*] „Hi versus sunt Varii in Panegyrico Augusti.“ *Acro.* — *respondesne*] gratias acturus. — *Nempe vir bonus*] „Scio equidem bene omnes homines bonos et probos videri velle; sed cautio adhibenda est maxima, ne cum laudem, a populo libenter accipiamus, postea ab eodem acceptam cogamur relinquere. Recte cogitat is qui vulgi iudicia spernit et bona et mala, nam *falsus honor iuvat* cet.“ Versus 39 generalem sententiam habet superiora exempla excipientem et comprehendentem.

40 Quem nisi mendosum et mediocrem? Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat,
Quo multae magnaeque secantur iudice lites,
Quo res sponsore et quo causae teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
45 Introrsum turpem, speciosum pelle decora.
Nec furtum feci nec fugi, si mihi dicat
Servus, Habes pretium, loris non ureris, ait.
Non hominem occidi. Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus et frugi. Renuit negitatque Sabellus:
50 Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque
Suspectos laqueos et opertam miluus hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore,
Tu nihil admittes in te formidine poenae:
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis;
55 Nam de mille fabae modiis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,

mutemque colores] ut pallor rubori et rubori pallor succedat.

V. 40. *medicandum*] Plurima, ut videtur antiquorum codicum pars hanc lectionem tutatur, alii *mendacem* ex corruptione ortum praebent. *Medicandus* opponitur homini sano ac prudenti, i. e. sapienti; nam *mendosus* insanus est, sanandus ille quidem sapientiae praeceptis. — *vir bonus est quis?*] sc. ex iudicio vulgi. — *consulta patrum*] cfr. Cic. Top. 5: „*ius* civile in legibus, *senatus consultis*, rebus iudicatis consistit.“ Senatus enim consulta iam tum legi civili adnumerari coepta sunt. — *secantur*] cf. Epist. I, 7, 59. — *tenentur*] Contrarium est *causa cadere*. Cic. pr. Caec. 24, 67: „Scaevolam dixisti *causam* apud centumviros non *tenuisse*.“ Sueton. Domit. 9: „Permittit accusatori, qui *causam* non *teneret*, exilium poena esset.“ Intelligendus igitur est *testis*, qui coram iudicio satis locuples est et fidus. Nam Dig. XXII, 5, 3: „Testium fides diligenter examinanda est.“ — *introrsum turpem*] Sat. II, 2, 65. Cic. de Fin. II, 24, 77: „ut vestitum sic sententiam habeas aliam domesticam aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur.“ — *ureris*] Epod. 4, 3. — *cruce*] cf. Sat. II, 7, 47. I, 3, 82. — *Sabellus*] Sabelli duriores erant et simpliciores. Vide ad Carm. III, 6, 38. Non bene, ut nunc video, ab aliis intelligitur ipse Horatius, diutius eo tempore in Sabina sua villa commorans. — *cautus*] qui animo turpes sunt, specie honesti, ii cauti abstinent a mala re timore poenae; qui vere boni sunt, abstinent a turpitudine virtutis amore ducti. — *tu nihil*] Est unus ex iis qui turpes sunt, boni videntur. — *sacra profanis*] cf. A. P. 397. Carm. III, 3, 51 sq. — *non facinus*] Nam omnia peccata sunt aequalia. Quam Stoicorum doctrinam cum deridet Sat. I, 3, 96 sqq., non tam veritatem eius spectavit quam severum in hominum rebus fatisque usum. Siquidem verum est, non magis parvo spatio egredi licere honestatis fines quam magno, tamen eadem poena non sunt

Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo;
60 Labra movet metuens audiri: Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,
Noctem peccatis et fraudibus obiice nubem.
Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cum se demittit ob assem,
65 Non video: nam qui cupiet, metuet quoque; pauro
Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli;
70 Serviet utiliter: sine pascat durus arcuque,
Naviget ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonae praesit, portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,
Rector Thebarum, qui me perferre patique
75 Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum? Tollas licet. In manicis et
Compedibus saevo te sub custode tenebo.
Ipse deus, simultatque volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit: Moriar; mors ultima linea rerum est.

coercendi omnes qui sunt egressi. — *Iane pater*] Sat. II, 6, 20. — *Laverna*] „Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum, et simulacrum eius fures colunt et qui consilia sua volunt tacita; nam preces eius cum silentio exercentur.“ *Comm. Cruq.* — *assem*] Pers. V, 111: „Inque luto fixum possis transcendere nummum.“ Petron. 43: „Ab asse crevit et paratus fuit quadrantem de stercore mordicus tollere.“ — *captivum*] Is qui arma perdidit, locum virtutis deseruit, inermis capitur cupiditatibus. Iam comparat poeta cum misera captivorum condicione avarorum hominum non meliorem servitutem; contra quam deinde hominis vere sapientis ac boni nullis limitibus cinctam libertatem clarissimis luminibus illustrat. De verbis compara Institutt. lib. I. Tit. III. §. 2: „*Servi* autem ex eo appellati sunt, quod imperatores captivos vendere ac per hoc *servare* nec occidere solent; qui etiam mancipia dicti sunt eo, quod ab hostibus manu capiuntur.“ — *Pentheu*] Imitatur Euripidis locum ex Bacch. 492 sqq., ubi Bacchus sub sacerdotis figura latens Pentheo regi diros cruciatus et vincula minanti respondet: „*Λύσει με δ δαίμων αὐτὸς ὅταν ἐγὼ θέλω.*“ — *lectos*] pro omni supellectili. Epist. I, 1, 91. — *me solvet*] Stoicorum praeceptum est. Seneca de provid. 6, 5: „Contemnite mortem quae vos aut finit aut transfert. Ante omnia cavi ne quis vos teneret invitos: *patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere.*“ — *linea*] Imago sumpta a circo, ubi alba erat linea ad metam. Cfr. Cic. Tuscul. I, 18, 15. Senec. ad Marc. 19: „Mors omnium dolorum et solutio est et finis, ultra quam mala nostra non exeunt.“

Epistola XVII.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis
Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
Disce, docendus adhuc quae censet amiculus, ut si
Caecus iter monstrare velit; tamen adspice, si quid
5 Et nos quod cures proprium fecisse loquamur.
Si te grata quies et primum somnus in horam
Delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,
Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo:
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis,
10 Nec vixit male qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis paulloque benignius ipsum
Te tractare veles, accedes siccus ad unctum.
Si prandere olus patienter, regibus uti

Epistola XVII.

Scaevam, iuniorem (cf. v. 16) amicum, docet Horatius qua possit ratione favorem sibi magnorum virorum conciliare, ita tamen ut et suam sibi conservet dignitatem libertatemque et illustrium hominum benevolentia eo quo velit perveniat. Is enim qui favore potentium virorum honeste ac digne comparato vitam sibi reddidit gratam et honoribus auctam, tantum abest ut vituperandus sit, ut longe videatur praeferendus importunae inertiae ac stultae superbiae alterius, qui, cum maioribus recte uti nesciat, omnino non uti malit. — Latet nos et quis Scaeva fuerit et quo anno scripta sit epistola. Nonnulli suspicati sunt fuisse filium aliquem Cassii Scaevae, centurionis Caesariani (Caes. B. C. III, 53); sed quo iure? Non pauci interpretes epistolam retulerunt ad a. 733 vel 735, *Weberus* propter simile argumentum, quod hanc cum epistola secunda commune habere dicit, utramque anno 731 compositam opinatur. Ceterum cave confundas hunc Scaevam cum Scaeva nepote Sat. II, 1, 53.

V. 1. *quamvis*] vide ad Carm. I, 28, 13. — *docendus adhuc*] „Praecepta ita elevat, ut quae Scaeva in suam rem convertere possit, se non docere, quippe qui ipse educendus sit, sed loqui dicat.“ *Obbarius*. — *amiculus*] Deminutivum teneram, qua cum Scaeva conciliatus erat, amicitiam indicat. Catull. 30, 2: „Iam te nihil miseret, dure, tui dulcis *amiculi*.“ — *caecus*] cui cavendum est ne nimis credas, cum ipse facillime possit errare. — *fecisse*] ἀορίστως. — *si te grata*] „Si quietam vitam quaeris, si negotia fastidia tibi imponunt et tibi uni vivere vis, aliorum ope facile poteris carere, sed confer te in solitudinem parvi oppidi, ubi ignoto et securo ad mortem latere tibi licebit. Verum si negotia quaeris, ut rem tibi pares, ut tibi tuisque prosis, si laetam vitam praefers, agedum potentium hominum amicitiam quaere.“ — *primam horam*] vide ad Sat. I, 5, 23. — *Ferentinum*] Hernicorum municipium viae Lavicanae ad XLVIII lapidem. *Walckenarius* pro Etruriae oppido habet, quod hodie *Ferenti* in Toscana esse dicitur. *Capmartin de Chaupy* locum non longe ab urbe Roma ad radices montis Albani situm opinatur; quae opinio *Obbario* magnopere probatur. — *fefellit*] vide ad Carm. III, 16, 32. — *benignius*] Haec festive a coena sumpta sunt, ut Sat. II, 2, 85; inde etiam *siccus ad unctum*. cf. Epist. I, 15, 44. — *si prandere*] Dicg.

Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
15 Fastidiret olus qui me notat. Utrius horum
Verba probes et facta, doce, vel iunior audi
Cur sit Aristippi potior sententia. Namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et
20 Splendidius multo est. Equus ut me portet, alat rex,
Officium facio; tu poscis vilia rerum,
Dante minor, quamvis fera te nullius egentem.
Omnis Aristippum decuit color et status et res,
Tentantem maiora, fere praesentibus aequum;
25 Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitae via si conversa decebit.
Alter purpureum non exspectabit amictum;
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque;
30 Alter Mileti textam cane peius et angui
Vitabit chlamydem, morietur frigore, si non
Rettuleris pannum: refer et sine vivat inoptus.
Res gerere et captos ostendere civibus hostes

Laert. II, 68: „Παριόντα ποτὲ Ἀριστιππον λάχανα πλύνων Διογένης ἔσκωψε καί φησιν· Εἰ ταῦτα ἐμαθες προσφέρεσθαι, οὐκ ἂν τυράννων αὐλὰς ἐθεράπευες. Ὁ δὲ, καὶ σύ, εἶπεν, εἴπερ ἤδεις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα ἔπλυνες.“ Ceterum prandendi generale apud Horatium verbum non significat levem aut vilem cibum, prandio quam coenae aptiorem; vide ad Sat. II, 3, 245. — *notat*] censoribus proprium verbum. — *scurror*] „si scurram me clames, esto: ego mihi scurra sum, tu populo.“ — *equus portet*] Ex proverbio Graeco: „Ἵππος με φέρει, βασιλεύς με τρέφει.“ — *nullius egentem*] *nullius* masculinum est, non neutrum; ita suadet oppositum *dante minor* i. e. ei qui dat subiectus ex eoque pendens.

V. 23. *color*] cf. Sat. II, 1, 60. — *patientia*] καρτερία, τλημοσύνη. Cic. de Or. III, 17: „Ab Antisthene, qui *patientiam* et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici.“ Cynici autem non tunica et pallio utebantur, sed una abella ex vili panno confecta et tam ampla, ut duplicitor totum corpus amiciret; inde dicti sunt ἀχιτωνες et διπλοσίματοι. — *alter*] Aristippus, de quo Diog. Laert. II, 66: „Δύο ποτε Σωκράτωνα, οἱ δὲ Πλάτωνα, πυρὸς αὐτὸν εἰπεῖν· Σοὶ μόνῳ δέδοται καὶ χλαμύδα φορεῖν καὶ ῥάκος.“ Plut. de fort. et virt. Alex. 1, 8: „Ἀριστιππον θαυμάζουσι τὸν Σωκρατικὸν, ὅτι καὶ τρίβωνι λιτῷ καὶ Μιλησίᾳ χλαμύδι χρώμενος δι' ἀμφοτέρων ἐτήρει τὸ εὔσχημον.“ — *Mileti*] Purpurae Milesiae propter egregiam lanam pretiosissimae erant. Virg. Georg. III, 306. — *Refer*] „Aiunt Aristippum invitato Diogene ad balneum, dedisse operam, ut omnes prius egredierentur, ipsum Diogenis pallium induisse eique reliquisse purpureum; quod Diogenes induere cum nollet, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum famae servientem, qui algere mallet quam conspici in veste purpurea.“ *Comm. Cruq.* — *res gerere*] cf. Varr. L. L. V, p. 70:

Attingit solium Iovis et coelestia tentat;
35 Principibus placuisse viris non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.
Sedit qui timuit, ne non succederet: esto.
Quid? qui pervenit fecitne viriliter? Atqui
Hic est aut nusquam quod quaerimus. Hic onus horret,
40 Ut parvis animis et parvo corpore maius;
Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
Coram rege suo de paupertate tacentes
Plus poscente ferent: distat, sumasne pudenter
45 An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons.
Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus;
Qui dicit, clamat: Victum date. Succinit alter:
Et mihi dividuo findetur munere quadra.
50 Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.
Brundusium comes aut Surrentum ductus amoenum,

„Imperator qui dicitur *res gerere*, in eo neque agit neque facit, sed gerit, i. e. sustinet.“ — *adire Corinthum*] Graecum proverbium: „Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς.“ Non cuique contigit summa quaeque attingere, sed enitendum est, audendum est, viriliter agendum est, nam in hoc ipso videndum illud est quod quaerimus. — *sedit*] cessat, torpet turpi otio. cf. Virg. Georg. III, 455. — *virtus nomen*] cf. Epist. I, 6, 31. Sententia haec est: aut virtus nihil est nisi inane nomen ideoque non expetenda, aut eam sequuntur decus et praemium, ita ut qui magna moliuntur, summa laude digni sint: *Experiens* enim vir est audax, promptus in rebus gerendis, ut Ovid. Met. XIV, 159: „comes *experientis* Ulixei.“ Cic. pro Cluent. 8, 38: „A. Aurius, vir fortis et *experiens*.“ — *Coram rege suo*] Addit Horatius facetam descriptionem stultae rationis, qua plurimi eorum, qui favorem magnorum hominum sibi iam comparaunt, ipso favore male utuntur ac dum nimia quaerunt omnia perdunt. Et cf. Colum. R. R. praef. 1, 9: „An honestius dixerim mercenarii salutatoris mendacissimum auquipium, circumvolitantis limina potentiorum somniumque *regis sui* inaugurantis?“ — *caput hoc erat*] Cic. de Or. I, 19: „Philosophorum greges iam ab illo fonte et capite Socrate.“ Sic intellige locum: „Noli impudenter rem tibi a patrono rapere, sed sume quae offeruntur verecunde et modeste; nam hoc agitur solum, ut accipias quae velis.“ — *succinit*] „Exprimit mendicorum cantilenas, qui *succinunt* sibi invicem.“ *Schol.* Est enim alterum praecinentem comitari. — *quadra*] Martial. III, 77, 3: „Nec te libra iuvant nec sectae quadra placentae.“ Ibid. XII, 32, 18: „Nec quadra decerat casei Tolosatis.“ — *corvus*] „Corvus repertam praedam clamore et frequenti crocitatione aliis avibus prodit.“ *Comm. Cruq.* — *Surrentum*] Campaniae oppidum (*Sorrento*) ad promontorium Minervae situm, ob amoenitatem magnopere celebratum, Sil. Ital. V, 466: „Zephyro Surrentum molle salubri.“ — *salebras*] il-

Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
Aut cistam effractam et subducta viatica plorat,
55 Nota refert meretricis acumina, saepe catellam
Saepe periscelidem raptam sibi flentia, uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
60 Lacrima, per sanctum iratus dicat Osirim:
Credite, non ludo; crudeles, tollite clausum,
Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamat.

Epistola XVIII.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem praebere professus amicum;

neris asperitatem. — *catellam*] Liv. XXXIX, 31: „Praetor suos equites catellis ac fibulis donavit.“ Est catenula, non a v. *catulus*. — *verisque*] De adiectivo etiam damna ornante vide ad Carm. I, 2, 1. — *planum*] πλάνον (Gaukler), circulatorem, qui artibus suis popellum delectare studebat. Hic ingenti saltu facto crus fregisse se simulabat; sed cum quis misericordia motus eum vellet sublevare, subito ille exsiliebat in exercendisque artibus pergebat. Sic risum populo adstanti movebat. — *plurima*] Vide ad Carm. I, 7, 8. Cfr. Virg. Georg. I, 187. II, 183. IV, 419. — *Osirim*] nam Isidis cultus Romae tunc admodum frequens erat. Quintil. VI, 3, 98: „(Adiuvant urbanitatem et versus commode positi) et proverbia opportune aptata; ut homini nequam lapso et ut allevaretur roganti: „*Tollat te qui non novit.*“ — *rauca*] „vociferans ad ravim.“ *Comm. Crug.*

Epistola XVIII.

De Lollio vide ad Epist. I, 2. Praeceptis ibi Lollio datis haec nova adduntur non minus utilia adolescenti ad maiores honores tendenti; agitur enim de cultura potentium hominum. Principio poeta timendum esse negat, ne Lollius libertatis amantissimus unquam possit agere partes scurrae; inter quem et verum amicum quantum intersit discrimen, diluecide deinde describitur (10—14. 15—20). Deinde docet, ei qui potentibus hominibus placere velit, abstinendum esse ab omni vitio, neque posse eum veniam quaerere in vitiis divitum hominum; divitibus ipsis opibus excusationem praeberi, quoniam cum opibus vitia coniuncta esse soleant (v. 36). Deinde non esse exploranda arcana, et commissa servanda; sequendam non suam sed fautoris voluntatem in eaque explenda delectationem debere inveniri (v. 66). Cavendum esse ab incautis sermonibus (v. 71), compescendae libidines (v. 75), cautionem exercendam in commendandis amicis, commendatos ex suo quemque merito esse adiuvandum (v. 85). Praeterea fautoris mores observandos esse et sibi affingendos; etenim similem simili gaudere. In omni tamen re (v. 96) philosophiam esse colendam, ut in qua re verum bonum cernendum sit recte discatur ac teneatur. Quodsi ita agat amicus, eo speraat parvem

Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurrae distabit amicus.
5 Est huic diversum vitio vitium prope maius,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,
Dum vult libertas dici mera veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum et utrimque reductum.
10 Alter in obsequium plus aequo pronus et imi
Deriser locti sic mutum divitis horret,
Sic iterat voces et verba cadentia tollit,
Ut puerum saevo credas dictata magistro
Reddere vel partes mimum tractare secundas.
15 Alter rixatur de lana saepe caprina,
Propugnat nugis armatus: Scilicet ut non
Sit mihi prima fides et vere quod placet ut non
Acriter elatrem? Pretium aetas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat an Dolichos plus;
20 Brundusium Minuci melius via ducat an Appi.

turum quo ipse pervenerit, ut precibus, quibus deos adeat, nihil possit esse modestius. — De tempore vide ad Epist. I, 2.

V. 4. *discolor*] Ne de matronae alba stola et meretricum toga variis coloribus tincta cogites, compara Persii locum V, 52: „Mille hominum species et rerum discolor usus.“ cf. I, 17, 23. — *Est huic*] Cavendum esse praecipit, ne nimio adulationis metu in contrarium vitium asperitatis ruat; rectum inter utramque positum esse. — *tonsa cute*] Proprie dicebant *caput ad cutem tondere*. Sic ἐν χρῷ κούρων, qui mos fuit hominum elegantioris cultus habitasque incuriosorum et asperitatem Stoicae sectae sequentium. Contrarii sunt quos dicit Theophr. Char. 5, 3: „καὶ πλεοναχοῦ δὲ ἀποκείρασθαι καὶ τοὺς ὀδόντας λευκοὺς ἔχειν.“ — *virtus est*] „Ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ ἐν μεσότητι οὖσα μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν κατ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν.“ Arist. Eth. Nic. II, 6. — *imi locti*] in quo cum convivatore scurrae accumbebant. cf. Sat. II, 8, 23. 40 sq. — *cadentia tollit*] „excidentia et temere prolata suscipit pro mirandis.“ *Comm. Cruq.* — *mimum*] In mimis secundarum partium actor parasitus esse solebat, qui primarum actorem parasitorum more omni ratione imitaretur. — *de lana caprina*] Ut nos „um des Kaisers Bart“, Graeci περὶ ὄνου σκιᾶς. — *propugnat*] Intellige *propugnat nugis armatus nugis;* ita ut *nugis* utrimque referatur. — *ut non*] quomodo non. — *elatrem*] *Elatrare* est summa pulmonis contentione proferre quod in buccam venit. — *aetas altera*] Ne tanto quidem pretio, quantum altera aetas s. vita est, hanc libertatem vendam. cf. Hom. Il. IX, 444 sqq. — *Castor, Dolichos*] duo gladiatores. — *Minuci*] Tib. Minucius Augurinus a. u. c. 449 per montes Sabinorum et Samnitium viam munierat. Sic suspicabantur certe interpretes, quamquam incerta res est. *Welckenaerius* sic: „Quant à la voie Minucienne, nous croyons que c'est ce chemin, peu pratiqué, qui passait par Asculum, et que notre poète parcourut lorsqu'il se rendit à Brindes avec Mécène.“ *Obbario* hoc unum certum videtur, hanc

Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus,
25 Saepe decem vitiis instructior odit et horret,
Aut si non odit, regit ac veluti pia mater
Plus quam se sapere et virtutibus esse priorem.
Vult et ait prope vera: Meae — contendere noli —
Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
30 Arta decet sanum comitem toga; desine mecum
Certare. Eutrapelus, cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes,
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
35 Officium, nummos alienos pascet, ad imum
Threx erit aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam,
Commissumque teges et vino tortus et ira,
Nec tua laudabis studia aut aliena reprendes,
40 Nec cum venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion: tu cede potentis amici
45 Lenibus imperiis, quotiesque educet in agros
Aetolis onerata plagis iumenta canesque,
Surge et inhumanae senium depone Camenae,
Coenes ut pariter pulmenta laboribus empta:
Romanis sollenne viris opus, utile famae

viam a Roma euntibus viâ Appiâ ad sinistram fuisse et per Marsos, Samnites tulisse. — *prope*] vide ad Epist. I, 6, 1. — *arta toga*] Divites ac delicati homines amplis togis utebantur. cf. Epod. 4, 8.

V. 31. *Eutrapelus*] P. Volumnius, eques Romanus, amicus M. Antonii propter facetias et urbanitatem ab aequalibus Eutrapelus appellatus est. Vide Passow. lex gr. s. v. εὐτράπελος. Est idem Volumnius, qui memoratur a Cornelio Nepote Attic. 9. 10. 12. — *pascet*] nam usura suos augetur. — *Threx*] cf. Sat. II, 6, 44. — *olitoris*] extra urbem hortos colentis; ab hoc igitur quotidie cum oleribus in urbem mittetur. — *illius*] fautoris tui. — *vino tortus*] A. P. 435. — *Amphionis*] Carm. III, 11, 2. Propert. III, 15, 29: „Et durum Zethum et lacrimis Amphiona mollem." — *Aetolis*] Aetolia nobilis fuit propter feras et venationem. — *inhumanae Camenae*] severae ac morosae, quoniam odit venationes ac similes delectationes. — *Romanis solenne*] à

50 Vitaeque et membris, praesertim cum valeas et
Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
Non est qui tractet: scis quo clamore coronae
Proelia sustineas campestria; denique saevam
55 Militiam puer et Cantabrica bella tulisti
Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc et, si quid abest, Italis adiudicat armis.
Ac, ne te retrahas et inexcusabilis absis,
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
60 Curas, interdum nugaris rure paterno;
Partitur lintres exercitus, Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater, lacus Hadria, donec
Alterutrum velox Victoria fronde coronet.
65 Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam, si quid monitoris eges tu,
Quid de quoque viro et cui dicas saepe videto.
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est
70 Nec retinent patulae commissa fideliter aures,
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve
Intra marmoreum venerandi limen amici,

praeceptis idoneo loco leniter delabitur poeta ad laudem iuvenis amici, corporis vigore ac robore omniumque quibus tum iuvenes exercebantur nobilium ludorum exercitatione inter aequales insignis. Tandem v. 65 ad argumentum et praecepta revertitur. — *coronae*] A. P. 381 — *campestria*] in Campo Martio. A. P. 379. — *refigit*] Carm. I, 28, 11. Signa Romana Crasso a Parthis olim erepta Augusto a Phraate reddita sunt a. 734. — *si quid abest*] Non credo interpretibus, significari ab Horatio Armeniam eodem tempore Artaxiae ademptam et Tigrani traditam. Nam hoc dicitur, extendere Augustum Romanum imperium per totum orbem terrarum. — *Actia pugna*] Imitabantur Lollii pueri in villa paterna ludentes pugnam navalem Actiacam, adolescentium (*per pueros* v. 62; non servorum, quos liberi adolescentes haud dubie aspernati essent) ex vicinia collectorum gregibus inter se divisis. — *velox*] quia Victoria dea est et alata. — *pollice*] Plin. XXVIII, 2, 5: „*Pollices*, cum faveamus, *premere* etiam proverbio iubemur.“ Contrarius gestus improbationis signum erat. Ex muneribus gladiatoriis haec petita sunt. Vide ad Epist. I, 1, 6.

V. 70. *patulae*] „semper patentes ad audiendum, curiosae.“ *Comm. Cruq.* — *irrevocabile*] cf. A. P. 390. *Emissum* proprie de sagitta, hasta, similibus. cf. Lucret. V, 1042: „varios sonitus emittere linguae.“ infra I, 20, 6. — *ulceret*] cf. Carm. I, 13, 4. I, 25, 13. — *marmoreum*] ut in

Ne dominus pueri pulchri caraeve puellae
75 Munere te parvo beet aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitti tueri,
80 Ut penitus notum si tentent crimina, servos
Tuterisque tuo fidentem praesidio: qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
85 Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes tristemque iocosi,
90 Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi;
Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis
Nocturnos iures te formidare tepores.

divite domo. — *munere parvo beet*] Ne parvo hoc munere satis te beatum credat ab aliisque maioribus donis ac beneficiis abstineat. — *quondam*] vide ad Carm. II, 10, 18. — *quem sua culpa*] „Si quis potenti amico ante a te commendatus commisso scelere se maculaverit, noli eum defendere ac tutari; quemadmodum si probus est et falsae tentant eum criminationes, ut ante commendasti, ita pergere debes servare eum ac tutari.“ *Ut* part. non est ἵνα sed ὥσπερ; in coniunctivo *serves tuterisque* non est haerendum; est enim positus pro imperativo. — *Theonino*] „Luthienus Theon, libertinus, dicacitatis amaritudine praeter ceteros ita patronum suum exasperavit, ut domo eius summoveretur et quaternario (i. e. quadrante) legato iuberetur restem sibi palumque emere.“ *Comm. Cruq.* Suspicantur corruptum esse nomen *Luthieni*. Ceterum cf. Sat. I, 4, 81. Epist. II, 1, 150 sq. I, 14, 38. I, 16, 38. — *dulcis inexpertis*] Cultura potentis amici cum inexpertis quidem dulcis, expertis periculosa et gravis videatur, cavendum est, ne quae quis multo cum labore assecutus sit subito mutatis rebus perdat. Et utitur quidem poeta imagine ab navigatione petita; inde etiam *retrorsum ferat aura*. Adiungantur deinde praecepta de conservando magnorum hominum favore. — *potores bibuli*] Horatius ipse hanc versiculam ex Epist. I, 14, 34 lepida quadam παρωδίᾳ maximam partem transsumpsisse videtur; alii, cum v. 91 in codicibus non paucis non legatur, suppositicia habuerunt verba *bibuli . . . oderunt* et consumpserunt *Potores porrecta*. Sententia satis plana est: „potores, qui media etiam nocte Falernum bibere solent, oderunt abstemios qui tum porrecta pocula recusant.“ *Falerni* genit. pendet ex adj. *bibuli*, neque tamen alienum est a *poculis*. — *tepores*] Sic optimi codices prope omnes et Comment. Cruq.; alii *vapores*. Recte iam *Lambinus*:

Deme supercilio nubem: plerumque modestus
95 Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges et percontabere doctos,
Qua ratione queas traducere leniter aevum:
Num te semper inops agitet vexetque cupido,
Num pavor et rerum mediocriter utilium spes,
100 Virtutem doctrina paret naturane donet,
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,
Quid pure tranquillet, honos an dulce lucellum,
An secretum iter et fallentis semita vitae.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
105 Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus,
Quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
Sit mihi quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam
Quod superest aevi, si quid superesse volunt di;
Sit bona librorum et provisae frugis in annum
110 Copia, neu fluitem dubiae spe pendulus horae.
Sed satis est orare Iovem quae donat et aufert:
Det vitam, det opes; aequum mi animum ipse parabo.

„quasi dicat febrem", ortam illam quidem nimio acerrimi vini usu. Temporibus exaestantur vapores; quare facile moveri quis potuit ut adderet alterum vocabulum interpretandi gratia. Cic. N. D. II, 46, 118: „Stellae maris aluntur aquarum vaporibus (Ausdünstungen) iis, qui a sole ex agris *tepefactis* et ex aquis excitantur." cf. Epist. I, 16, 7. Cic. Senect. 15, 51. Et cf. Propert. III, 17 (15), 13: „*ferrida* tempora." Sil. Ital. XI, 304: „*ardescique* Lyaeo." Iuven. 4, 136: „Noverat ille . . noctesque Neronis iam medias aliamque famem, cum pulmo Falerno *arderet*."

V. 96. *inter cuncta*] „Haec omnia dura agis, noli oblivisci eius rei, unde summum bonum haurias." — *rerum mediocriter utilium*] Stoicorum ἀδιαφορα, a Cicerone de Fin. III, 16 *indifferentia* nominata. Sunt bona, honores, similia. — *doctrina paret*] cf. Plat. Menon. p 86. C. — *secretum iter*] cf. Epist. I, 17, 10. Semita latet multitudinem; quare qui eam intravit, secretum fecit per vitam iter vel occultam vitam agit. Iuvenal. 10, 364: „Monstro, quid ipse tibi possis dare. Semita certe Tranquillae per virtutem patet unica vitae." — *Mandela*] *Porph.*: „Mandela pagus est nimis contrahens atque algidus, frigore rugosa faciens hominum corpora." Hodie nominari dicitur *Bandela*. — *in annum*] „Unius anni proventum sibi superesse vult, ut, si spem mentita sit seges proximi anni, habeat unde vitam sustentet." *Obbarius*. Cf. Caes. b. g. IV, 29. — *neu fluitem*] Sic recte optimi codices, alii *ne*. Quod si scriberes, penderet hoc quartum quod optat ab illo quod praecedit; quod ne possit fieri vetat extremus versus et particula *sed*. Nam illud *fluitare spe dubiae horae* significat iniquam animi condicionem, qua modo huc modo illuc homo trahitur, et opponitur aequitati animi. Hanc tamen non Iuppiter potest dare, sed homo est qui parat sibi ipse; quare satis est Iovem ea rogare quae in eius sunt potestate. Itaque scribendum *quae donat*; alii *qui donat* vel *quae ponit*.

Epistola XIX.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
Quae scribuntur aquae potoribus. Ut male sanos
Adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas,
5 Vina fere dulces oluerunt mane Camenae.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus;
Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda. Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis.
10 Hoc simul edixi, non cessavere poëtae

Epistola XIX.

Eo tempore, quo praeter Augustum imperatorem multi nobiles ac divites viri Musas colebant poetasque favore suo ornabant, fieri non potuit quin praeter veros poëtas non parva exsisteret turba hominum, qui ingenio plane destituti versus magno negotio factos inanibus sententiis explerent, magnorum exemplarium vestigia et verba serviliter premerent et tamen magnam sibi laudem se comparaturos sperarent. Quo morbo correpti erant partim divites, qui domi carmina sua recitantes plausum coena et pecunia coemptum colligerent, partim pauperes miserique homines, qui fame saepe in furorem agitati aut ingentes laudes liberalium patronorum clamarent aut flebiles tragoedias mollibus auribus delicatulorum dominorum decantarent. Utrumque genus Horatium, a quo contemneretur, palam oderat eundemque, quem imitaretur, clam admirabatur. De his igitur hominibus hac epistola scribit ad Maecenatem, in qua lepide sed acerbe invehitur in vile illud genus imitatorum, qui, quae poetica ars esset nescientes, versus si misere conglutinassent sibi ipsi plaudere solebant. Scripta videtur paulo ante editum totum librum.

V. 1. *docte*] cf. Carm. III, 8, 5. De Cratino vide ad Sat. I, 4, 1. — *potoribus*] Non facile dicas utrum dativus sit an ablativus. Si ablativum mavis, vide ad Carm. I, 6, 2. Ceterum cf. epigramma *Nicenaeti* (Athenae. 2, 3. p. 39): „*Οἶνός τοι χαρίεντα· πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῷ. Ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοι σοφόν· Ταῦτ' ἔλεγεν, Διόνυσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ ἑνὸς ἀσκοῦ Κρατῖνος, ἀλλὰ παντὸς ὠδώδει πίθου.*“ — *ut*] ex quo. Vide ad Carm. IV, 4, 42. — *Satyris Faunisque*] perpetuis suis comitibus. Carm. II, 19, 4. — *adscripsit*] „tanquam in legionem suam, nam hoc verbum militare est.“ *Porph.* cf. Carm. III, 3, 35. — *vini vinosus*] Eiusdem verbi diversas formas et propter vim et propter sonum adamarunt latini scriptores, in eiusque rei gratiam verborum ordinem non raro mutarunt. cf. Sat. II, 2, 39. A. P. 133. Epist. I, 18, 5. 89. — *Homerus*] cf. Il. VI, 261; praeterea *Τὸν οἶνον μελιηδέα, μελίφρονα, ἡδύποτον, εὐίνορα, μενοεικέα.* — *Ennius pater*] Hoc nomine ornatur et quia priscus fuit et quia quasi pater est poesis Romanae. Propert. III, 2, 6: „Parvaque tam magnis admoram fontibus ora, Unde pater sitiens Ennius ante bibit.“ — *Libonis*] vide ad Sat. II, 6, 35. — *siccis*] Carm. I, 18, 3. — *edixi*] ut praetor. cf. Sat. II, 2, 51. Sic recte scribitur ex codd., non *edixit*, vel quod unus codex habet *edixti*. Nam pronomen *hoc* omnia comprehendit quae sunt in novem versibus, et vocativus *Maecenas docte* non magis scribentis est quam alloquentis. — *putere*] Martial. I, 29: „Hesterno foetere mero qui credit Acer-

Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid, si quis vultu torvo ferus et pede nudo
Exiguaeque togae simulet textore Catonem,
Virtutemne repraesentet moresque Catonis?
15 Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile: quodsi
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.
O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
20 Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio numeros animosque secutus
25 Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos et carminis artem:
Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,

ram, Fallitur; in lucem semper Acerra bibit." — *textore*] festive dictum, nam *textore* ablativus eodem loco ponendus est quo reliqui *vultu torvo* et *pede nudo;* ut si nos dicamus „und Dank dem Weber seiner kurzen Toga." De Catone Uticensi Lucan. II, 384: „Huic epulae, vicisse famem; magnique Penates Submovisse hiemem tecto, pretiosaque vestis Hirtam membra super Romani moro Quiritis Induxisse togam." Et Comm. Cruq.: „Cato senator Romanus, ut severior appareret, intonsa barba capillisque prodibat in publicum duroque calceamento et saepe nullo togaque exigua." — *Rupit Iarbitam*] Timagenes Alexandrinus, rhetor et historicus, captivus Romam ductus in Caesaris Octaviani gratiam venit: cum autem cum licentia dicendi amisisset, ab Asinio Pollione receptus est. Qui cum olim inter viros doctos cum omnium applausu declamasset, aemulationem excitavit Iarbitae, cui homini item docto ac rhetori, ut videtur, ingenti vocis ac laterum intentione accidit, ut rapto diaphragmate subito periret. Iarbita Maurus fuisse dicitur. Cf. Sat. I, 3, 135. Cic. ad Fam. VII, 1, 14: „*Dirupi* paene me in iudicio Galli."

V. 17. *vitiis*] coniungendum et cum *decipit* et cum *imitabile*. Cic. de Or. II, 22, 90: „Multos imitatores saepe cognovi, qui aut ea quae facilia sunt aut etiam illa quae insignia ac paene vitiosa consectantur imitando." — *cuminum*] Plin. H. N. XX, 14: „Omne cuminum pallorem bibentibus gignit." *Exsangue* appellatur per prolepsim quandam, ut *pallida mors* Carm. I, 4, 13. — *tumultus*] vani conatus imitandi ac deprimendi simul Horatii. Deinde addit, ne se quoque imitatorem quis dicat, qua ratione Graecos secutus sit: formam se et versus sumpsisse ab Archilocho et Alcaeo, non res et verba. — *Lycamben*] vide ad Epod. 6, 13, unde intelliges verbum *agentia*. Cfr. Ovid. Ib. 51: „in te mihi liber Iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit." De verbo *agere* cf. Epod. 5, 89. — *Temperat Archilochi*] Sappho et Alcaeus quamquam Archilochi singulos versus receperunt et reliquis suis versibus admiscuerunt, tamen alieni erant ab eius et inge-

Temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,
30 Nec socerum quaerit quem versibus oblinat atris,
Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego non alio dictum prius ore Latinus
Vulgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.
35 Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosae plebis suffragia venor
Impensis coenarum et tritae munere vestis;
Non ego, nobilium scripterum auditor et ultor,
40 Grammaticos ambire tribus et pulpita dignor:
Hinc illae lacrimae. Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare et nugis addere pondus,
Si dixi: Rides, ait, et Iovis auribus ista
Servas: fidis enim manare poëtica mella
45 Te solum, tibi pulcher. Ad haec ego naribus uti
Formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus, clamo et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira truces inimicitias et funebre bellum.

nio et versuum inter se confunctione. Horum igitur exemplis excusat Horatius, quod ipse non nova sed ullis iam culta forma usus sit. — *mascula Sappho*] quae quamquam mulier virum tamen ingenii viribus aequiparavit. — *dictum*] Alcaeum. Carm. IV, 3, 22. III, 30, 13. — *immemorata*] „a nullo ante dicta.“ *Comm. Cruq.* — *ventosae*] ut Epist. I, 8, 12. De re cf. A. P. 420. — *auditor et ultor*] cf. Epist. II, 2, 67. Omnis ironia posita est in vocabulo *ultor*. Nam qui insulsa nobilium ac divitum hominum carmina audit, deinde sua non meliora recitat, is illos quasi ulciscitur; simul igitur est auditor et ultor. Sic Iuvenalis Sat. I, 1: „Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam, Vexatus toties rauci Theseide Codri?“ — *Grammaticas tribus*] Sunt sectae grammaticorum, criticorum (Aesthetikerzünfte). — *pulpita*] Katheder. Quintil. XI, 3, 130: „cum in angusto quodam pulpito stans diceret.“ — *hinc illae lacrimae*] In proverbium abiit ex Terent. Andr. I, 1, 99. — *theatris*] magna auditorum corona. — *Iovis*] cf. Sat. II, 6, 52. — *manare*] transitive ut Ovid. Met. VI, 312. Plin. H. N. XIV, 20: „Arborum suco manantium picem resinamque.“ ibid. XXXVII, 10: „Indica gemma in attritu sudorem purpureum manat.“ — *naribus*] cf. Sat. I, 6, 5. II, 8, 64. — *diludia posco*] „spatium emendandi carmina, et intermissionem ac dilationem exposco. Diludia autem dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnatur.“ *Comm. Cruq.* Cfr. Epicharm. apud Athen. II, 3. p. 83: „ἐκ μὲν θυσίας θοίνη: Ἐκ δὲ δοίνης πόσις ἐγένετο: Β. Κύριε, ὃς γέ μοι δοκεῖ. Α. Ἐκ δὲ πόσιος κῶμος, ἐκ κώμου δ' ἐγένετο θυανία (al. συανία). Ἐκ δὲ θυανίας δίκη [γένετ', ἐκ δίκης δὲ καταδίκη], Ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι τε καὶ σφήκελος καὶ ζημία.“

Epistola XX.

Vertumnum Janumque, liber, spectare videris,
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
Odisti claves et grata sigilla pudico;
Paucis ostendi gemis et communia laudas,
Non ita nutritus. Fuge quo descendere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dicas, ubi quis te laeserit; et scis
In breve te cogi, cum plenus languet amator.
Quodsi non odio penoentis desipit augur,
Carus eris Romae, donec te deserat aetas;
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,

Epistola XX.

„Haec cum libro suo videtur loqui, quem ante impositum finem cupidum esse dicit in publicum prodeundi, cum domi continendus sit ne in magnos lectores incidens vituperetur.“ *Porphyrio.* Addita est enim haec epistola quasi epilegus non Epodorum libro, quem propter rationes πολιτικὰς anno demum 733 editum iniuria suspicati sunt viri docti, sed huic ipsi epistolarum libro. Versus enim 28, quo annus indicatur 733 a. u. c., nihil impedit quominus duobus vel tribus annis post Lollium consulem epistolam scriptam credamus. Lollio honorificum erat quod Horatius hoc loco iterum mutuae amicitiae testimonium posuit; deinde qui annis 734 et 735 consules erant, Horatio aut plane ignoti aut non familiares erant; tum accessit hoc quoque, quod annus aetatis quadragesimus quartus facile in *quater undenos* annos dividi potuit. Solebant enim poetae in versibus magnos numeros in minores partes dissecare; cuius quidem rei aliud genus habes Carm. II, 4, 23. Postremo bene animadvertendum est, Horatium non dicere: me sciat haec scripsisse Lollio Lepido coss., sed simpliciter iis consulibus se quadragiuta quattuor annos natum fuisse indicare. Quibus de causis etiamsi inter epistolas plures sunt quae a. 734 scriptae videntur, tamen haec epistola omnibus quasi custos et comes data est. Similis natura est Ovidii epistolae primae Tristium libri I.

V. 1. *Vertumnum*] Sat. II, 7, 14. *Acro:* „Vertumnus et Ianus dii sunt qui praesunt negotiis ementium et vendentium, ante quorum templa erant loca, in quibus cum ceteris rebus etiam libri venales erant.“ — *Sosiorum*] Sosii fratres erant bibliopolae. A. P. 345. — *pumice*] Martial. VIII, 72: „Nondum murice cultus asperoque Morsu pumicis aridi politus Artanum properas sequi, libelle.“ id. I, 118, 14: „Dominus tabernae De primo dabit alterove nido Rasum pumice purpuraque cultum Denariis tibi quinque Martialem.“ — *sigilla*] scrinia, capsas. cf. Epist. II, 1, 113. — *descendere*] in Forum, in quod ex propinquis collibus descendendum erat. Q. Cicer. de petit. cons. 1: „Prope quotidie ad Forum tibi descendenti meditatum hoc sit.“ — *emisso*] etiam de scriptis. Cic. Fam. VII, 33: „Si quid dignum nostro nomine emisimus.“ cf. Epist. I, 18, 71. — *in breve cogi*] „complicari.“ *Comm. Cruq.* — *augur*] „ego qui haec auguror.“ *Idem.* — *tineas inertes*] Lucilius ap. Serv. Virg. Aen. IV, 158: „Ut perhibetur iners, ars in quo non erit ulla.“ Cic. de Fin. II, 34, 115:

Aut fugies Uticam aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus, ut ille
Qui male parentem in rupes protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,
Me libertino natum patre et in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris,
Ut quantum generi demas, virtutibus addas;
Me primis Urbis belli placuisse domique;
Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Forte meum si quis te percontabitur aevum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

„Lustremus animo non has maximas artes, quibus qui carebant inertes a maioribus nominabantur.“ Tineae igitur inertes mihi videntur, quia destitutae artium amore poemata rodere non dubitant. Sic Iuven. III, 207: „Et divina *opici* rodebant carmina *mures* (Die barbarischen Motten und Mäuse, die Nichts von der Litteratur verstehen). — *Ilerdam*] Romanae litterae in Africa et Hispania iam innotescere coeperunt; sed qui emissi erant novi libri tarde in remota ea loca pervenerunt. Quapropter qui Uticae vel Ilerdae novi erant libri, ii Romae iam in oblivionem abierunt. cf. A. P. 345. — *vinctus*] cum aliis mercibus (verpackt). Alii *vinctum* intelligunt catenis oneratum uti fugitivum deprehensum et ad dominum remissum; non bene, arbitror. *Vinctus* habent optimi codices; alii male *unctus;* quod qui defendebant, librum videbant aromatis unguentisque involvendis destinatum. — *monitor*] ego qui te monui. — *elementa docentem*] cf. Sat. I, 10, 75. Iuven. VII, 226: „Stabant pueri, cum totus decolor esset Flaccus et haereret nigro fuligo Maroni.“ *Balba* autem *senectus* libri remota tempora significat.

V. 19. *sol tepidus*] post meridiationem qua uti solebant Romani; possis etiam de matutino tempore cogitare (Sat. I, 6, 122), nam non cogit natura loci, ut plures in eodem loco coniunctos videamus. Suae quisque domi sedet ac legit. — *nido*] Refer ad *maiores* et ad *extendisse*. De imagine compara Epist. II, 2, 50. — *primis Urbis*] cf. Sat. II, 1, 75 sq. Epist. I, 17, 35. Genitivos *belli domique* coniunge cum *placuisse;* alii cum *primis urbis*, sed bellicam laudem et tribunatum militarem Horatius plane omittere hoc loco non potuit. — *praecanum*] Carm. II, 11, 15. — *duxit*] Anno 733 cum diu ambitu et contentionibus Q. Aemilii M'. F. Lepidi et L. Silani de altero consulatu eius anni certaretur, Lollius diu solus consulatum gessit. Itaque Lollius collegam quasi duxit ut comitem paulo tardiorem.

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

Epistola I.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

Epistola I.

Suetonio teste (in vita) Horatius hanc epistolam scripsit, ne voluntati Augusti, qui quod nihil ad se scripsisset graviter conquestus erat, plane deesse videretur. In qua re egregium fuit Horatii consilium; qui cum intellexisset in epistola ad Augustum danda neque ineptius quidquam fore quam satiricum aliquod argumentum sive acerbe sive iocose descriptum, neque putidius quidquam quam rem aliquam ex philosophia petitam, quae malignis interpretationibus subiecta pravum aliquod suum consilium celare posset videri, id sibi describendum et illustrandum sumpsit genus, quo nullum aut Augusto aut se dignius esse posset. Praemisso enim splendido exordio de Augusto eiusque in rempublicam meritis, quod tamen ipsum ita est comparatum ut coniunctissimum sit cum reliqua parte epistolae, Horatius agit de statu, quo tunc esse sibi videatur poesis Romana, docet quid excolendae ei maxime obstet, adhortatur Augustum ut omnes eius partes eadem cura amplectatur, reditque extremo carmine transitu apposite sibi parato ad excusandam suam facultatem, cum laudandis merito Augusti virtutibus imparem se nihil ad celebrandum tantum nomen afferre posse deplorat. Praecipuum igitur poetae consilium in scribenda epistola cernendum est in ostendendis maximis incommodis, quibus latinam poesim suo tempore laborare ac deprimi non sine magno dolore vidit. Negligentia autem et despicientia, qua totus paene populus veros suos poetas aequales eorumque studia utique laudanda et ad reipublicae salutem utilia tum persequebatur, communis quasi fons erant, unde omnia illa incommoda proveniebant. Romani enim eo tempore caeco quodam amore abrepti aut antiqua longe praeferebant aut, id quod scenicae arti et fabulis maxime obfuit, pugnarum pomparumque triumphalium in theatris imitationibus, muneribus gladiatoriis, pugnis ferarum magis ducebantur quam optimis fabulis digne ac simpliciter actis. Ea autem de antiquorum poetarum nimio amore, aequalium iniusta contemptione vituperatio Augustum quoque quodam modo tetigit; etenim Suetonius Octav. 89: „Augustus, inquit, plane poematum quoque non imperitus delectabatur etiam comoe-

Legibus emendes, in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
5 Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt,
Ploravere suis non respondere favorem
10 Speratum meritis. Diram qui contudit hydram
Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari.

dia veteri et saepe eam exhibuit publicis spectaculis;" quem locum olim de Atticorum antiqua comoedia intellectum rectius nunc Orellius interpretatus est de fabulis Plautii, Caecilii Statii, Attae, Dossenni. Etiam Quintilianus X, 1, 43 queritur: „Quidam solos veteres legendos putant", et Martialis V, 10, 7 sqq.: „Ennius est lectus salvo tibi, Roma, Marone Et sua riserunt saecula Maeonidem. Rara coronato plauserе theatra Menandro, Norat Nasonem sola Corinna suum." — Epistolam scriptam esse apparet cum Augustus ita reipublicae statum iam mutasset, ut unus omnia regeret, in se unum omnes honores contulisset — nam Lepido a. 741 mortuo etiam Pontifex Maximus factus est —, cum restitutis moribus firmataque pace a Romanis divino prope honore coleretur (v. 16). Quare interpretes annum 744 videre sibi videbantur; quibus ita consentire, ut alio anno scriptam eam esse negem, ego quidem non ausim. *Webero*, qui v. 132 ludos saeculares indicari recte intellexit, nihil aliud certum est nisi scriptam esse epistolam post a. 737, nec ultra a. 741 progrediendum esse videtur.

V. 1. *sustineas*] proprie de oneribus, iis etiam quae coniuncta sunt cum honeribus. Cic. Fam. V, 9: „Hoc quidquid est *oneris et muneris* pro mea dignitate tibi tuendum ac *sustinendum* puta." ibid. X, 12: „praetor urbanus, quod consules aberant, consulare munus *sustinebat* more maiorum." — *armis tuteris*] cf. Carm. IV, 14, 43 sq. Haec tria *armis tutari*, *moribus ornare*, *legibus emendare* summa sunt beneficia, quae bonus princeps in cives suos conferre potest. cf. Carm. IV, 5, 21 sqq. IV, 15, 9 sqq. Sueton. Octav. 27: „Recepit et *morum legumque* regimen aeque perpetuum, quo iure censum populi ter egit." ibid. 84: „Leges retractavit et quasdam ex integro sanxit." cfr. Ovid. Met. XV, 833 sq. — *morer*] Epist. I, 13, 17. A. P. 321. — *Romulus*] Ad rem ipsam dum pergit, diutius etiam in laude Augusti moratur, leniter ad ingratum aequalium animum declinans, quem nemo non expertus est praeter unum Augustum. cf. Carm. III, 3, 9—16. — *post ingentia facta*] i. e. post mortem; nam quamdiu vivebant, tamdiu etiam magna effecerunt facinora. Nihil igitur opus est Bentleii coniectura *fata*. Cic. Nat. D. III, 15: „Iam vero in Graecia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alabandei, Tenedii Tenem, Leucotheam, quae fuit Ino, et eius Palaemonem filium cuncta Graecia, Herculem etiam, Aesculapium, Tyndaridas; Romulum nostri aliosque complures, quos quasi novos et adscripticios cives in coelum receptos putant." — *contudit*] nam τῷ δοπάλῳ τὰς κεφαλὰς αὐτῆς ἔκοψε. Apollod. II, 5, 2. Vide ad Carm. IV, 4, 61. — *fatali*] a fato destinato labore; cf. Carm. I, 37, 21. III, 3, 19. — *portenta*] cf. Carm. I, 22. 13. Lucret. V, 37 de iisdem monstris: „Cetera de genere hoc quae sunt *portenta* perempta." Ad haec referendum est etiam verbum *domari*, nam invidia quasi portentum est, quod non vincitur nisi morte. cf. Carm. III, 24,

Urit enim fulgore suo qui praegravat artes
Infra se positas; exstinctus amabitur idem.
15 Praesenti tibi maturos largimur honores
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
20 Cetera nequaquam simili ratione modoque
Aestimat et, nisi quae terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
25 Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum
Dictitet Albano Musas in monte locutas.

31 sq. — *urit enim*] Causa haec est cur invidia non exstinguatur nisi morte; nam quamdiu magni viri vivunt, oppressos se magnitudine eorum sentiunt inferiores neque de eorum laude detrahere desinunt. *Artes enim* per quandam metonymiam ipsos significant artifices; similiter de Musis Phaedr. III. prol. 19: „In quo tonanti sancta Mnemosyne Iovi Fecunda novies *artium* peperit *chorum*.“ — *praegravat*] Sat. II, 2, 78. *Artes* autem accusativus est non huius solum verbi potestati obnoxius, sed alterius quoque *urit*. — *iurandas*] cf. Ovid. Met. II, 46. Et compara Cic. pro Flacc. 36: „is, cui, si aram tenens iuraret, crederet neme.“ Ovid. ex Pont. III, 3, 68: „per matrem iure Caesareumque caput.“ Trist. II, 1, 54: „per te (Augustum) praesentem conspicuumque deum.“ — *aras*] Senatus Augusto reverso anno 735 aram exstruxit inscriptam *Fortunae Reduci*. Sueton. Octav. 52: „Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit; nam in Urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.“ cf. Carm. III, 5, 1 sq. IV, 14, 43 sq. — *nil oriturum*] Carm. IV, 2, 37 sqq.

V. 18. *in uno*] in hac una re, quod te antefert omnibus et Romanis et Graecis ducibus. Ne *uno* cum *te* coniungas, vetat oppositum vocabulum *cetera* v. 20. — *veterum*] gen. neutrius. — *Gabiis*] de part. *cum* compara Carm. III, 25, 2 ubi vide; de re lege Liv. I, 53 sq; de foederibus cum Sabinis ictis Liv. I, 13. I, 17, 2; aliud ictum est cum Sabinis Tullo Hostilio rege. — *aequata*] i. e. aequis condicionibus icta. — *pontificum libros*] Significantur pontificum annales sive commentarii, de quibus Cicero de orat. II, 12, 52: „Ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium, pontificem maximum, res omnes singulorum annorum mandabat litteris pontifex maximus referebatque in album et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi; ii, qui etiam nunc annales maximi nominantur. — *volumina vatum*] sunt libri vaticini, fatidici, quorum lectione populus delectabatur. Liv. XXV, 1 extr. ibid. 12. *Porphyrio*: „Veteres libros Marcii vatis Sibyllaeque et similium.“ *Symmach.* epist. IV, 34: „Et Marciorum quidem vatum divinatio caducis corticibus inculcata est.“ — *Albano*] festive dictum; nam qui vetera illa amabant, iis Musae in Albano monte, non in Parnaso et Helicone sedes suas habere videbantur. — *Graiis*

Si, quia Graiorum sunt antiquissima quaeque
Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
30 Scriptores trutina, non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri;
Venimus ad summum fortunae, pingimus atque
Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit,
35 Scire velim, chartis pretium quotus arroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet an inter
Viles atque novos? Excludat iurgia finis.
Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
40 Quid? qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poëtas,
An quos et praesens et postera respuat aetas?
Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.
45 Utor permisso caudaeque pilos ut equinae
Paulatim vello et demo unum, demo et item unum,

rum] Sic ex antiquissimo cod. Bland. Cruq. et tribus Bentleii scripsi; alii *Graecorum:* sed cf. ad Carm. II, 4, 12. — *nil intra*] „Negant manifesta, nam constat intra oleam et extra nucem esse duritiam.“ *Porph.* In quo loco noli offendi variata constructione *intra oleam* et *extra in nuce;* quod Bentleio accidit, qui *olea* i. e. in olea corrigendum esse putavit. Sententia haec est: qui affirmat, Romanorum scriptorum eandem esse rationem quam Graecorum, ei etiam insulsissima quaeque coniungere et falsissima affirmare licebit, atque adeo dicere, Romanos omnibus artibus Graecis esse superiores. — *venimus*] Eodem iure dicere quis possit Romanos omnibus artibus Graecos superasse, neque quidquam esse quod Romanos discere deceat. Deinde Horatius sorite usus (v. 34—49) ostendit quam absurda antiquariorum sit sententia. — *unctis*] proprie de luctantibus, sed ita positum est vocabulum, ut perpetua Graecorum in reliquis etiam artibus exercitatio illustretur. — *arroget*] legitime attribuat, ut Carm. IV, 14, 40. — *decidit*] Carm. IV, 7, 14. — *excludat*] Si anni sunt, inquit, qui bonum efficiunt scriptorem, constituamus certum annorum terminum; quem qui praecedunt perfectos habeamus, qui insequuntur novos et contemnendos. Exempli gratia v. 39 finis s. terminus centesimo anno constituitur. — *honeste*] mit Ehren. — *caudae equinae*] Videtur exemplum sumpsisse a Sertorio, qui ut milites suos ad concordiam et patientiam adhortaretur, produxisse dicitur duos equos, alterum plane infirmum et iam veterem, alterum procerum et robustum et caudam mira pilorum crebritate habentem. Infirmo equo astabat vir magnus et validus, robusto parvus ac debilis; iam cum uterque caudam equo evellere iuberetur, robustus infirmi equi caudam totam, debilis robusti singulos pilos; illi quidem risum spectantibus praebuit, hic sine multo labore equum cauda privavit. — *et item*] Sic scribend[illegible] ex optimis libris nunc video; [illegible] scripseram *etiam*, quod ex [illegible]

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis
Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit.
Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naevius in manibus non est et mentibus haeret
Paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poëma.
Ambigitur quoties uter utro sit prior, aufert
Pacuvius docti famam senis, Attius alti,
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,

dubie ortum est. Praeterea etiam *itidem* reperitur in codicibus. — *ruentis acervi*] Cic. de divin. II, 4: „*Soriti* resistas, quem si necesse sit latino verbo liceat *acervalem* appellare.“ Nam σωρος est acervus; et fuit duplex genus soritae, ruentis et struentis. — *virtutem*] poeticam facultatem et artem. — *Libitina*] vide ad Carm. III, 30, 7.

V. 50. *fortis*] ob magnum spiritum, quem in suis scriptis prae se ferebat. Ceterum non sine quadam εἰρωνείᾳ dicit, Ennium in scribendo negligentem parum curasse quid de se promisisset ac somniasset; et tamen eum nunc summa laude ornari, quoniam vetus sit poeta; Naevium in omnium etiam manibus et animis haerere, reliquos omnes tantopere coli, ut sua quisque laude fruatur. De Ennio cf. Pers. VI, 10 sq.: „Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse Maeonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.“ cf. A. P. 260 sqq. — *Naevius*] Cn. Naevius Campanus a. u. c. 519 primam fabulam docuit, mortuus est a. 550 Uticae in exsilio. Praeter tragoedias et comoedias scripsit epicum quoque carmen versibus Saturniis de primo bello Punico; de quo Cic. Brut. c. 19: „Tamen illius (Naevii), quem vatibus et Faunis annumerat Ennius, bellum Punicum quasi Myronis opus delectat.“ — *non est*] nonne est; ut Carm. III, 20, 1. — *Pacuvius*] M. Pacuvius Brundusinus, Ennii sororis filius, natus a. u. 534, amicus C. Laelii, Tarenti mortuus est prope nonagenarius. De *Attio* vide ad Sat. I, 10, 53. De utroque Quintil. X, 1, 97: „Tragoediae scriptores veterum Attius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, auctoritate personarum. Ceterum nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen Attio plus tribuitur, Pacuvium videri *doctiorem* qui esse docti affectant volunt.“ — *Afrani*] L. Afranius floruit circa a. u. c. 660; de eo Quintil. X, 1, 100: „*Togatis* excellit Afranius, utinamque non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus.“ Donat. fragm. ad Terent. fab. p. XXX. ed. Zeune: „Comoediarum formae sunt tres: *palliatae* Graecum habitum ferentes, quas nonnulli tabernarias vocant, *togatae* iuxta formam personarum habitum togarum desiderantes, *Atellanae* salibus et iocis compositae.“ De Menandro vide ad Sat. I, 4, 1. Compararunt Afranium cum Menandro eademque arte in describendis moribus usum esse dixerunt. Cic. Brut. 45: „L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus.“ — *Plautus*] Sarsinas, mortuus 570, cum Terentius novem annos natus esset. *Epicharmus* quinque annis maior Socrate, natus in insula Co, Siculus appellatus, quod infans in Siciliam venit ibique Hierone Syracusis dominante comoediarum laude floruit. *Properare* recte intellexerunt inter-

Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.
60 Hos ediscit et hos arto stipata theatro
Spectat Roma potens, habet hos numeratque poëtas
Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.
Interdum vulgus rectum videt, est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poëtas,
65 Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:
Si quaedam nimis antique, si pleraque dure
Dicere credit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit et mecum facit et Iove judicat aequo.
Non equidem insector delendaque carmina Livi
70 Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo
Orbilium dictare; sed emendata videri
Pulchraque et exactis minimum distantia miror.
Inter quae verbum emicuit si forte decorum et
Si versus paulo concinnior unus et alter,
75 Iniuste totum ducit venditque poëma.

pretes de motu et agilitate, qua in fabulis utriusque poetae ad eventum festinabatur (A. P. 148) animique audientium indefessa vi intendebantur. — *Caecilius*] C. Caecilius Statius, Insuber Gallus, servus genere, Ennii familiaris, anno post Ennii mortem, a. u. c. 586 mortuus est. Cic. de opt. gen. dic. 1: „Caecilius fortasse summus Comicus.“ Varro apud Nonium in v. *melos*: „In argumentis Caecilius poscit palmam, in ἤθεσι Terentius, in sermonibus Plautus.“ — *Terentius*] P. Terentius Afer, Karthagine natus a. u. 561, mortuus in itinere in Graeciam anno 594. — *ediscit*] non in scholis, sed legende et spectando. — *arto theatro*] Theatra amplissima erant, non arta, sed arta videntur propter ingentem multitudinem hominum, qui adsunt. — *Livi*] Livius Andronicus, fortasse Tarentinus, captivus Romam venit, ubi a C. Livio Salinatore propter ingenii culturam libertate donatus est. Primus Romae fabulam docuit, Odysseamque latinis versibus (Saturniis) interpretatus est. — *ignave*] quae nullam vim habent ad movendos auditores. — *Iove aequo*] „Propitio sibi; Iove quidem irato fit, ut errent homines ac delirent.“ *Porph.*

V. 71. *Orbilium*] Sueton. de illustr. Gramm. c. 9: „Orbilius Pupillus Beneventanus primo apparitoram magistratibus fecit, deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit, functusque militia studia repetit, quae iam inde a puero non leviter attigerat; ac professus diu in patria quinquagesimo demum anno Romam consule Cicerone transiit docuitque maiore fama quam emolumento. Namque iam senex pauperem se, et habitare sub tegulis quodam scripto fatetur. Fuit autem naturae acerbae non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat plagosum eum appellans et Domitius Marsus scribens: „Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.“ De antiqua scholarum disciplina cfr. Plaut. Bacchid. III, 3, 27: „ubi revenisses domum, Cincticulo praecinctus in sella apud magistrum adsideres; Tum librum legeres. Si unam peccavisses syllabam, Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium.“ — *exactis*] i. e. perfectis; sic marmora ad unguem exiguntur, ut intelligatur, utrum satis sint polita an [illegible] sint. Cfr. Ovid. Met. I, 406. — *venditque*] ut mangones qui [illegible]

Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis sed honorem et praemia posci.
Recte necne crocum floresque perambulet Attae
80 Fabula si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectum nisi quod placuit sibi ducunt,
Vel quia turpe putant parere minoribus et quae
85 Imberbes didicere, senes perdenda fateri.
Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri,
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
90 Quodsi tam Graecis novitas invisa fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet
Quod legeret teroretque viritim publicus usus?
Ut primum positis nugari Graecia bellis
Coepit et in vitium fortuna labier aequa,
95 Nunc athletarum studiis nunc arsit equorum.

lium gregem in catasta exponebant maxime formosos ac validos in primo ordine collocabant, nimirum ut hi emptores allicerent, totusque grex simul venderetur. — *quidquam*] Negans hoc pronomen recte positum est propter negantem vim quam inesse sentis in verbo *indignor* i. e. ferre non possum. — *crasse*] ut *crassa Minerva* Sat. II, 2, 3. Unde imago petita sit, intelliges ex versu 225. — *Attae*] T. Quintius Atta, togatarum scriptor, a. u. c. 676 mortuus est. — *fabula*] „quae inscribitur Matertera; *recte necne perambulet crocum floresque* i. e. in scenam recepta sit, quae floribus et croco spargitur.“ *Comm. Cruq.* Plin. H. N. XXI, 6: „Vino mire congruit crocum, praecipue dulci; tritum ad theatra replenda.“ — *patres*] seniores. cf. v. 85. — *Aesopus, Roscius*] nobilissimi fabularum actores, Ciceronis aequales. — *Saliare Numae*] lege Liv. I, 20. Axamenta appellabantur eorum carmina in honorem Martis et Iani ut videtur. Quintil. I, 6, 40: „Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta.“ Quare iis explicandis multi grammatici videntur operam dedisse, ut viderentur *scire* et intelligere, quae alii nec intelligebant nec curabant intelligere. — *nostra sed*] Aperta hic causa est cur *sed* part. sit postposita; sic enim maior accrescit vis vocabulo *nostra*, cum gravitate postea iterato. — *quodsi tam Graecis*] Si idem, inquit, fecissent Graeci, nihil nunc esset quod antiquum admiraremur; verum Graeci magnopere diversi erant a nobis. Nos quaecunque surgunt nova odimus, neque poesim nostram altius sese tollere patimur; Graeci contra ab alia ad aliam artem transeuntes omnes aequo amplectebantur amore ad eandemque dignitatem evexerunt. — *nugari*] sine reprehensione dictum est; nam artibus hilarioribus et levioribus se dare, si bella comparaveris, nugari videbitur. — *in vitium*] „in vitium deliciarum, propter prosperi-

Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit
Suspendit picta vultum mentemque tabella
Nunc tibicinibus, nunc est gaviisa tragoedis
Sub nutrice puella velut si luderet infans
Quod cupide petiit, mature plena reliquit
Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc pacis habuere bonae ventique secundi
Romae dulce diu fuit et solenne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura
Cautos nominibus rectis expendere nummos
Maiores audire, minori dicere per quae
Crescere res posset, minui damnosa libido
Mutavit mentem populus levis et calet uno
Scribendi studio; pueri patresque severi
Fronde comas vincti coenant et carmina dictant
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus
Invenior Parthis mendacior et prius orto
Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco
Navem agere ignarus navis timet: abrotonum aegro
Non audet nisi qui didicit dare: quod medicorum est

tatem fortunae. — *Comm. Crinq.* — *spendit vultum*] attentissime spectavit; admirata est. — *reliquit*] Graecia, non puella.

V. 102. *paces*] pacis tempora quae omnibus vitae commodis favent. — *venti*] cf. Carm. I, 14. — *Romae dulce*] Romani olim negabant nisi negotia et commoda; artes contemptae iacebant. — *nominibus*] vide ad Sat. I, 23, 36. — *Emptae*] namina sunt quae alium appellant quam *emit*; quare iure magis quam *mercatione* certum est *emptere* quam *mercari*. Cic. de off. I, 34, 122. — *Lucilii*] Epp. I, 18, 21. — *puri palmaque*] cf. Sat. II, 3, 80. — *Pueique*] id est intercedit nonnullus suavis et medulatus. — *Bonti*] Sed recte iam intellexerunt est in *patribus*. Inesse *gratia* bonum aliquam eamque non parvi pretii bonam positam. — *frondes*] „hederae“, quae est pectorum. — *Comm. Crinq.* — *dictant*] Hoc tempore cum omnes, qui carmina vel libros conscribere, non ipsi scribere sed servis dictare solebant, coepit quod contemnere. Gloriolam multi quaesiverunt in eo, quod inter eosdem curiam dicere poterant, nimium egregium quae facultatis et ingenii specimen sic se stupentibus convivis. cf. Sat. I, 4, 10. coll. v. 8. 12. — *Parthis*] Carm. IV, 15, 23. — *Prius orto sole*] quotiam quasi corpus, quam fuerit scribendi studium. — *Abrotonum*] Sudoque Plin. H. N. XXV, 24: „Quapropter in libis, sed medicorum dominis [illegible] dum id nervis utibus bisi, cinthopaeo et bet.“ — *Porphyrio*: „Hic distinguit hollehomo; sed abrotonum, quod minore periculo ostium indicetur quicoebe potest eo dare vivi. Abrotonum depuibunturi cibimada non exigua, quae ex scribendi illa instantia publicam salutem redundent quamquam venim lectores transducentur brevem de origine poesis spatiantur.

Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Scribimus indocti doctique poëmata passim.
Hic error tamen et levis haec insania quantas
Virtutes habeat, sic colligite: vatis avarus
120 Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum;
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis et pane secundo,
Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
125 Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari.
Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,
Torquet ab obscoenis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae;
130 Recta facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
135 Coelestes implorat aquas docta prece blandus,
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum;
Carmine di superi placantur, carmine manes.
Agricolae prisci, fortes parvoque beati,
140 Condita post frumenta levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem
Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,

eiusque cultura expositionem. — *non temere*] vide ad Sat. II, 2, 116. — *incogitat*] verbum, ut videtur, fictum ad exemplum graeci ἐπινοεῖν. — *pane secundo*] non siligineo, sed dispensatorio. Sueton. Octav. 76 de Augusto: „Cibi minimi erat atque vulgaris fere. Secundarium panem et pisciculos minutos appetebat.“ — *militiae*] dativus est, contrarius altero *urbi*. Tacit. Ann. III, 48: „impiger militiae et acribus ministeriis.“ — *iam nunc*] iam a puero: nam puerilis etiam aetas et corrumpebatur et delectabatur obscoenis saepe sermonibus. cf. Carm. III, 6, 23. — *orientia tempora*] sobolem. — *aegrum*] animi aegrum, sollicitum. — *chorus*] puerorum et puellarum. — *praesentia*] vide ad Carm. I, 35, 2. — *aquas*] cf. Carm. Saec. 31. Carm. III, 10, 19. Romani si aquae inopia premebantur, instituebant sacra Iovi Pluvialis, aqualicia dicta, et nudipedalia agebant. — *Manes*] sunt di inferi, et Virg. Georg. IV, 535. Aen. XII, 846. — *fortes*] Sat. II, 2, 115. Virg. Georg. II, 472. — *sociis operum*] non servis, sed ipsis filiis et uxore. Quam reiicienda lectio est *operum et puer-*

Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino, Genium memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter, donec jam saevus apertam
In rabiem coepit verti jocus et per honestas
Ire domos impune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti, fuit intactis quoque cura
Conditione super communi; quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Describi; vertere modum formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Graecia capta ferum victorem cepit et artes
Intulit agresti Latio: sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius et grave virus
Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
Manserunt hodieque manent vestigia ruris.

ris. — *piabant*] propitios sibi reddebant. — *Genium*] Epist. II, 2, 187. Genio tribuitur memoria brevis aevi, quae propria est homini; sed Genius, perpetuus hominis comes, qui gignitur cum homine et moritur, eandem vitae producendae curam habet quam homo. Censorin. 3: „Genius ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero matris exceptus ad extremum vitae diem comitetur.“

V. 145. *Fescennina*] cf. Serv. ad Virg. Aen. VII, 698: „Fescennium oppidum est (Etruriae prope Tiberim), ubi nuptialia inventa sunt carmina.“ cf. Liv. VII, 2, 7. — *recurrentes*] quotannis geniti. — *improba minax*] legibus de malis carminibus nondum constitutis. — *dente*] cf. Epist. I, 18, 82. — *malo carmine*] Sat. II, 1, 82. — *describi*] χυρακτηρίζεσθαι. Sat. I, 4, 3. — *vertere modum*] vide ad Carm. III, 30, 14. — *fustis*] intelligendum de supplicio funerario, ut Liv. V, 6, extr. Cfr. Sat. II, 1, 82 sq. Cic. Tusc. IV, 2. — *Graecia capta*] Ovid. Fast. III, 101: „Nondum tradiderat victas victoribus artes Graecia, Faunidum, sed mite fortegenus.“ Porcius Licinius apud Gell. XVII, 21, 45: „Poenico bello secundo Maenius citato gradu Latium ea belicosam in Romuli gentem ferum intulit] eodem modo dictum quo dicebant *arma, bellum inferre*. — *Saturnius*] Rectius *Saturnius*, Nesus antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii appellantur.“ *Hermann* Epist. doctr. metr. p. 244: „Numeros habet hos: „*Dabant malum Metelli Naevio poetae.*“ Sed et caesuram saepe neglexerunt rudes isti poetae et omni genere solutionum usi sunt. Contra *Duentzer* et *Lerschius* in peculiari libro ostendere tentarunt, Saturnium versum ceteram formam quam exstitisse et non numerum significari motum et modum, quem syllabarum certa lege certatim. — *munditiae*] elegantiam et cultum et sermonis habitus; nam gravis rusticitatem carminum significat. — *hodieque*] Nam usque quaque lima saepe desiderabatur ac litura in carminibus Romanis, quamquam non iniuria interpretes de carminibus Fescenninis et de mimis intelligunt

Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
Tentavit quoque rem si digne vertere posset,
165 Et placuit sibi, natura sublimis et acer:
Nam spiritus tragicum satis et feliciter audet,
Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto
170 Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi;
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis;
Quam non astricto percurrat pulpita socco.
175 Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scenam ventosa Gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum

fabulis locum intelexerunt. — *serus*] sc. Romanus. — *ulterius*] Coniungit cum *post Punica bella*, comparat quae v. 93 de Graecia dicta sunt. — *Thespis*] A. P. 276. Tragoediarum inventor, faisse dicitur, aequalis Solonis et Pisistratii quibus tamen nihil scripsisse probabile est. — *tentavit*] periculum fecit, nam ipse digne imitari posset. Accusativus autem *rem* ad antecedens verbum *tentavit* et verba referendum videtur. — *natura sublimis*] Quintil. I, 8, 8: „Plerique (Latini veteres) plus ingenio quam arte valuerunt.“ — *spirat*] cf. Carm. IV, 18, 19. — *audet*] de audacia antiquorum poetarum Romanorum in componendis formandisque novis vocabulis, in personis et argumentis exemplaria sua Graeca plerumque sequebantur. — *turpem*] „Pectus Romani satis altum audent mentiri, commendandae, sed turpem putant longam lituram; et haec est causa, cur ingenia Latinorum non possunt pervenire (ad perfectionem Graecorum), quia scilicet stulte (ingenia) exercentur et timent emendare et polire longa litura quod scripserunt.“ *Aero.* — *veniae minus*] Etenim cum res ex communi vita sumptae sint, ubi quid peccatur, quisque statim videt. — *Plautus*] Tota haec laudatio Plauti et Dossenni ironica est; ai enim Horatio, elegantis viro iudicii et graecis exemplis culto, in sustinendis partibus non satis fecerunt. Erit autem Fabius *Dossennus* incertae aetatis togatarum, ut videtur, fabularum scriptor. — *socco*] A. P. 80. Significatur rude ac negligens scribendi genus, quo Dossennus utebatur. — *percurrat*] cf. v. 79. — *pulpita*] A. P. 215. 279. — *stet*] *stare* proprie dicuntur fabulae, quae placent; *cadere* quae displicent et explodununtur. *Recto talo* stare est firmiter stare, ut Pind. Isthm. 6, 12: „ὀρθῷ ἔστασας ἐπὶ σφυρῷ.“

V. 177. *Gloria*] cf. Sat. I, 6, 23. Contra eos, qui quaestus faciendi causa fabulas docuerunt, alios ponit, quibus laudem quaerentibus multo maiores difficultates superandae sunt. Gloriae autem currus *ventosus* est, quia

180 Subruit aut reficit. Valeat res ludicra, si
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Saepe etiam audacem fugat hoc terreatque poetam,
Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique et depugnare paratis,
185 Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum aut pugiles: his nam plebecula plaudit
Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quattuor aut plures aulaea premuntur in horas,
190 Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae;
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,
Esseda festinant, pilentaque, petorrita, naves,
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
195 Diversum confusa genus panthera camelo
Sive elephas albus vulgi converteret ora,
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Ut sibi praebentem mimo spectacula plura,
Scriptores autem narrare putaret asello.

ipsa inconstans ab arbitrio imperitae saepe multitudinis pendet. — *maerum*] „tristem; *opimum*, reddat laetum.“ — *Quod numero*] → *Saepe etiam*] Magna sane audacia opus est poetae, ut fabulas in scenam mittere suamque artem iudicio devia populi tradere velit; sed aliud est obstaculum, quod audaces etiam terreat atque scenicum magnopere premat; nam maior populi pars alios ludos quaerit, scenicos contemnit. — *discordet eques*] equites enim doctiores esse putebant. cf. Sat. I, 10, 76 sq. A. P. 113. 246. — *ursum*] cf. Livi XLIV, 18. — *plaudit*] Sic recte e bonis codd.; alii *plaudet*; alii, etiam antiquissimus Bland. *gaudet*, quod ex glossa natum videtur; inde qui contigere *voluere plaudet* scribendum putarunt. Accedit grata intimis sentibus alliteratio *pie plau*. — *incertis oculis*] qui enim diversis splendidisque rebus capiuntur, ab altera ve ad alteram errant in nulliaque consistunt nulliaque diu delectantur. — *premuntur*] Aulaea ante proscenium demittebantur ex alto humique iacebant: quando in scena agebantur, finita fabula in altum trahebantur. A. P. 154. Quaeritur igitur, Horatius quod quattuor longas horas populum retinere delectari magnificis pompis, splendida pugnarum in theatris imitatione, omnibusque iis rebus, quae ipsam artem perdunt, oculosque falso obtentatione deleniunt. — *ebur*] Liv. XXXVII, 59. Possis tamen etiam eburneas statuas intelligere. — *captiva Corinthus*] significat vasa ex aere Corinthio confecta. — *Democritus*] vide ad Epist. I, 12, 12. — *panthera*] Significat camelopardalin (Giraffe), quae Caesaris dictatoris ludis Circensibus Romae primum visa est. — *camelo*] appositio est. — *elephas albus*] quia hi rariores. — *ludis ipsis*] quam ipsos ludos. cf. ad Carm. IV, 14, 13. — *mimo*] pro quovis histrione. — *asello surdo*] Ex proverbio (asinus Ohren predigen). Compara Graecum: Ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον ἡ δὲ τὰ ὦτα ἔκινεν. Et cum hoc coniunxit alterum *surdo*

Fabellam surdo. Nam quae pervincere voces
Evaluere senum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum.
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
Cum stetit in scena, concurrit dextera laevae.
Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentina violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me quae facere ipse recusem,
Cum, recta tractent alii, laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poeta meum, qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
Verum age, et his, qui se lectori credere malunt,
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam reddo brevem, si munus Apolline dignum
Vis complere libris, et vatibus addere calcar,
Ut studio maiore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala saepe poetae,
Ut vineta egomet caedam mea, cum tibi librum
Sollicito damus aut fesso; cum laediturque, unum

Tam Terent. Heautont. II, 1, 10. — *Nil sane*] pro hominibus, qui in theatris ludunt. Cic. Orat. III, 50, 196: „Bis in paucis modo offensum est, ut aut contractione brevius esset aut productione longius, theatra tota reclamant.“ — *Garganum*] Carm. II, 9, 6 sq. — *ludi*] pompae. — *artes*] vide ad Carm. IV, 8, 5. — *Divitiae*] splendidae vestes. A. P. 210.

v. 205. *ac ne*] Ne quis evolvere posset propterea autem scenicam Romanorum vituperare, quod in ea neque elaboraverit unquam neque posit elaborare, quantum rectae [*autem*] modum et ostendit. — *malignus*] parce, parum. — *per extentum funem*] rem difficillimam facere. Porphyr. Adrian. Epist. 3, 12: Ἀόριστος ἐστὶ καὶ τὸ ἐπὶ σχοινίου πορεύεσθαι καὶ οὐ μόνον θοινᾶσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν. Describit delude quid scenicus poeta in animos auditorum valeat. — *inaniter*] quia fictores; id quod poetae scenico difficultates augeat. — *Thebis, Athenis*] nam ex his urbibus longe plurimae prae fabulariis, quae a poetis tractabantur, petebantur. — *verum age*] Descripta mala conditione, qua scenici poetae Romanorum tantum ad reliquos poetas transit, non maiore favore populi gaudentes eosque Augusti benevolentiae commendat. — *munus Apolline dignum*] Vide ad Carm. I, 13, 7. Epist. I, 3, 17. Dio Cass. LIII, 19: Ἀναλλὰ καὶ τὰ ἐν τῷ Παλατίῳ κοσμήματα τὰ ἀρχαῖα τῶν βασιλέων ἐφ' ἑστίας τινὰ τοῦ θεοῦ ἀνέθηκεν. — *multa quidem*] Excusat Augustum, quod interdum ministerium curam suam exspectavi debebat impendisse, ut culpam quaereret in ipsorum poetarum naturam. — *vineta*] Proverbium in eos dicitur, qui sibi vitantes nocent. Conf. Cruq. Similiter Tibull. I, 9, 98: quid messas

Si quis tamcorum est ausus reprehendere versum;
Cum loca tam recitata revolvimus irrevocati,
Cum lamentamur non apparere labores
Nostros et tenui deducta poemata filo;
Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque
Carmina rescieris nos mingere, commodus ultro
Arcessas et egere vetes et scribere cogas.
Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
Aedituos habeat belli spectata domique
Virtus indigno non committenda poetae.
Gratus Alexandro regi magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis
Retulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine foedo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poema
Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellem
Pingeret aut alius Lysippo duceret aera
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quodsi
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares
Boeotum in crassa iurares aere natum.

uris, acerba, tuas *sollicitos*] cf. Ausonius Epist. 16, 3 ad Probum: „cum Epist. I, 13, 3 sq. — *irrevocati*] ab quibus ego laturus sim vesanum Choerili, ut ignoscas magnanimitatem Alexandri.“ — *Philippos*] „nummus qui histrionibus hoc sumptum“ Cic. pro Philippi vultu esset signatus aere.“ Sext. 56, 120: „Revocabatur ab universis (Roscius)“ — *non apparere*] non intelligi ab audientibus neque recte destimari. — *tractata*] „contrectata, contacta maculant et polluunt.“ Cornif. ap. Cic. de Or. II, 2 extr. — *deduta*] vide ad Sat. II, 1, 4. — *linunt*] cfr. Epist. I, 19, 30. — *operae pretium*] vide ad Sat. I, 2, 37. Poeta Augustum recte dissimilem esse Alexandri magni, qui malum poetam regio remuneratus sit: scilicet non omnes dignos esse qui magnas res domi militiaque gestas describant. — *lemem*] Appelles Cous. Cic. de Or. II, 2 extr. *Lysippus* Sicyonius. De antiquiori vide ad Epist. I, 16, 20. — *aedituos*] sacrae aedis tutores, *ἐπιστάται*, *νεωκόροι*; qui curant aedes sacras; h. l. sunt laudum custodes et enaratores. — *virtus*] Augusti. *Comment. Cruq.*: „dignum est ut cognoscamus, quis poetarum dignus sit scribere tua facta.“ — *Choerilus*] A. P. 357. Non Samius, sed Iasensis. — *duceret aera*] Poetae dictum pro eo quod est apud Plinium H. N. VII, 37: „Idem hic imperator edixit, ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles sculperet, quam Lysippus *ex aere ducerent*.“ — *simulantia*] accurate exprimentia, ut A. P. 20.

V. 242. *videndis artibus*] dijudicandis. Artes et libri (poemata) ut A. P. 345, Musarum dona inter se opponuntur. — *Boeotum*] Cic. de Fin.

245 At neque dedecorant tua de se iudicia neque
Munera, quae multa dantis cum laude fuerunt
Dilecti tibi Virgilius Variusque poetae;
Nec magis expressi vultus per aenea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum
250 Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum quam res componere gestas,
Terrarumque situs et flumina dicere et arces
Montibus impositas et barbara regna tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem
255 Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum
Et formidatam Parthis te principe Romam,
Si, quantum cuperem, possem quoque; sed neque parvum
Carmen maiestas recipit tua nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
260 Sedulitas autem, stulte quem diligit, urget,
Praecipue cum se numeris commendat et arte;
Discit enim citius meminitque libentius illud
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium quod me gravat, ac neque ficto

v. 4: „Athenis tenue coelum, ac quo acutiores etiam putantur Attici; crassum Thebis, itaque pingues Thebani.“ cf. Corn. Nep. Alcib. 11, 6. Epam. 5, 2. *Boeotum* genitivus est pluralis numeri, non vocat. sing., quod alii volunt. — *At magna*] Raetius iudicat, Augustus quam Alexander; il enim, in quos illa beneficus fuit et largus, digni erant beneficiis et muneribus. — *multa cum laude*] ita ut tibi danti multa inde evadat laus. — *Virgilius, Variusque*] Uterque iam mortuus erat; beneficia in mortuos hanc laudantur; de vivis hoc dicere pudor fuisset. Ceterum *Comm. Cruq.* scribit: „Quin iam his singulis donaverat Augustus decies sestertium.“ Tota autem Aeneis illustravit laudem Iuliae gentis, imprimis clarissimus locus Aen. VI, 883 sqq. Varius panegyricum in Augustum scripsit. — *nec magis*], cf. Carm. IV, 8, 13 sqq. Cic. pro Arch. 12, 30. — *sermones*] vide supra p. 303. Similis est excusatio, cur abstineat a laudandis magnis rebus gestis Augusti; Carm. I, 6, IV, 15. — *montibus impositas*] cf. Carm. IV, 14, 12. — *tuis auspiciis*] cf. Carm. IV, 14, 33. Sueton. Octav. 21: „Domuit partim duobus partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni, item Raetiam et Vindelicos et Salassos.“ — *Ianum*] vide ad Carm. IV, 15. p. 253. — *Parthis*] cf. Carm. III, 5, 2 sqq. Carm. Saec. 54. Sat. II, 5, 62. Epist. I, 12, 27. — — *neque parvum*] cf. Sat. II, 1, 12. Carm. III, 3, 72. 25, 17. IV, 2, 27 sqq. — *urget*] idem quod *gravat* v. 264. — *discit enim*] „Imperitus laudator, dum nimium studiose laudat, magis vulnerat et attrait amici gloriam, si malis versibus id agit; quam commendat; citius enim quis memoria complectitur quod ridiculum est quam quod est admiratione dignum.“ *Comm. Cruq.* — *nil moror*] „Ego, inquit Horatius, nolim decoratu turpibus versibus, ne piaculi i. e. stolide compositi munere donatus ruberem et cum meo scriptore h. e. laudatore deferar in vicum vendentem thus cet.“

265 In peius vultu proponi cereus usquam,
Nec prave factis decorari versibus opto,
Ne rubeam pingui donatus munere et una
Cum scriptore meo capsa porrectus aperta
Deferar in vicum vendentem thus et odores
270 Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis.

Epistola II.

Florе, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum

multo porro minus tu, o Auguste, id fieri primi, nam alter cur poeta voles." *Glareanus.* — *cereus*] Plin. Ep. V, 10: „Ut pictores pulchram absolutamque formam raro nisi in peius effingunt." — *cereus*] Hor. Sat. II, 3, 183. „Probabile est Horatii temporibus cereas imagines virorum illustrium, ducum, oratorum, poetarum, philosophorum, venales fuisse per tabernas, quae ab emtoribus in bibliothecis maxime proponerentur." *Orellius.* — *porrectus*] „quasi mortuus in feretro deferar in vicum thurarium." *Acro.* — *aperta*] tanquam cadaver ignobile, quod ne tegitur quidem. In multis et bonis libris ex frequenti confusione *operta*, quod quibus placet, iis videndum est male laceratum ac foedatum cadaver, quod ne oculos praetereuntium laedat iniectis stragulis tegitur. Altera tamen lectio magis ad libros accommodata est, qui si boni essent caute contegebantur, si viles, aperti iacebant. — *vicum*] vide ad Epist. I, 10, 20. Sat. II, 3, 227. — *odores*] res odoriferas, unguenta. — *quidquid*] Martial. VI, 60: „Quam multi tineas pascunt blattasque diserti! Et redimunt soli carmina docta coqui."

Epistola II.

Illius Florus Tiberio Neroni ut in Armeniam proficiscenti (Epist. I, 3) ita expeditionem in Dalmatas et Pannonios a. 743 facienti comes fuisse videtur. Nimirum diversum huius epistolae tempus est a tempore tertiae

statim libro addiderit quis rectam causam possit invenire? Conquestus igitur erat Florus, quod ei Horatio neque epistolam ullam neque carmina diu iam desiderata accepisset. Cui quidem excusaturus se poeta ita hac epistola animum aperit, ut nulla alia quidquid de suis rebus, de vitae suae rationibus, de poetica facultate, de philosophia sentiret liberius aut plenius videatur exprompsisse. Ac primum quidem quod nihil ad Florum scripserit litterarum lepido mangonis exemplo (v. 22), quod nihil miserit carminum, proposito de Lucullano milite narratione excusat (v. 40); dein addit quasi quandam tabulam vitae suae ac poeticorum studiorum, ostenditque quibus causis olim ut poesim amplecteretur perductus sit quibusque nunc ut eam relinquat permotum se sentiat. Excusat enim suam aetatem, taedium lectorum, quorum alius alia expectat ac probet, turbulentam vitam inter strepitum molestaque negotia Romana (v. 86), taedium, quod miscra et insulsa versificatorum, quibus tum Roma abundabat mutua laudatio et adulatio debeat excitare (v. 109), ingentes difficultates, quae superandae homini tolerabilia nedum perfecta et absoluta carmina emittere cupienti, ut beatius prope habendum sit illud genus poetarum, quod mentis acie captum neque sua perviderat vitia et sibi placeat (v. 140); studium deni-

Tibure vel Gabiis et tecum sic agat: Hic et
Candidus et talos a vertice pulcher ad imos
Fiet eritque tuus nummorum milibus octo,
Verna ministeriis ad nutus apius heriles,
Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
Cuilibet; argilla quidvis imitaberis uda;
Quin etiam canet indoctum sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo
Laudat venales, qui vult extrudere, merces.
Res urget me nulla: meo sum pauper in aere.
Nemo hoc mangonum faceret tibi, non temere a me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenae.
Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat.
Ille erat pretium poenae securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum, dicta tibi lex.

que sapientiae, cui quidquid sibi vitae reliquum sit tradere iam constituerit. Sic exit epistola in aureas quaedam praecepta recte vivendi, saepius iam in epistolis proposita sed ingeniose descripta et semper vera. Scripta videtur viris doctis anno 743.

v. 1. De primi versus negligentiore forma cf. ad Epist. I, 9, 4. De Tiberio iuvene vide ad eandem epistolam. — *Tibure*] Noli quaerere cur Tibure vel Gabiis natum puerum malueris proponere quam alium; est enim puer peregrinus et incognitus; sed poetis certa imagine opus est. Ceterum admirare artem Horatii in describendis ac irridendis mangonum et mercatorum merces suas laudantium moribus conspicuam. cf. Cic. de off. III, 17, 71. — *candidus*] non ad animum referendum sed ad corpus. Nudi autem venales ab emptoribus spectabantur. Senec. epist. 80, 9: „Mangones quidquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt; itaque emendis ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crus alligatum sive brachium aspiceres, nudari iuberes et ipsum tibi corpus ostendi.“ — *milibus octo*] 763 flor. Rhen. — *litterulis*] Cautus est mango in laudanda pueri cognitione litterarum graecarum; inde deminutiva forma et vocabulus. — *imitaberis*] Quidam *imitabitur* legunt, quod est a puero alienum; melius ergo legimus *imitaberis*, ut est in veteribus exemplaribus, ut sententia sit: puer talis est ingenii, ut flectas eum quo velis tanquam argillam udam.“ *Comm. Cruq.* — *levant*] „minuunt, leviorem faciunt.“ *Idem.* — *meo in aere*] ut nulli quidquam debeam. Cic. Verr. II, 4, 6: „Video hominem non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse.“ — *non temere*] vide ad Sat. II, 2, 116. Epist. II, 1, 120. — *ferret idem*], sc. ut iam vili pretio tam egregium puerum venderem; ex vulgari mercatorum more. — *cessavit*] cf. Sat. II, 7, 100. cf. A. P. 357. — *in scalis latuit*] ut primae heri iracundiae se subtraheret. De scalis solita latebra cf. Cic. Mil. 15. Philipp. II, 9: „(Clodius) se in scalas tabernae librariae coniecit.“ — *habenae*] „habena, s. scutica flagellabantur servi, et media domo a gradibus ad timorem illis incutiendum habenae pendebant.“ *Comm. Cruq.* — *des*] Est ἀπόδοσις vv. 2. 3. Horatii sunt, non mangonis. — *excepta*] Sat. II, 3, 286. Et cf. Cic. de off. III, 17. — *lex*] condicio, formula venditi pueri, ut ipse possis iudicare

Insequeris, tamen hunc et lite moratus inaqua?
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum, ne meo saevus
Iurgares ad te quod epistola nulla rediret.
Quid tum profecci, mecum facientia hira
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
Exspectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aeruminis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat; post hoc vehemens lupus et sibi et hosti
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honestis,
Accipit et bis dena super sestertia nummum.
Forte sub hoc tempus castellum everiere praetor
Nescio quod cupiens hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:
I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?
Post haec ille catus quantumvis rusticus: Ibit,
Ibit eo quo vis qui zonam perdidit, inquit.
Romae nutriri mihi contigit atque doceri,
Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paulo plus artis Athenae,

quolem emeris. — *inseqeris*] vide ad Sat. II, 3, 285. — *redinet*] Sic optimi codices, alii *venirei*. Sed agitur de responso frustra exspectato.

V. 26. *Luculli miles*] Porphyrio militem nominat *Valerianum Servilianum*, quod nomen Luculli certe aetate Romanum non fuit. Corruptum igitur videtur. — *aeruminis*] Cic. Tusc. IV, 6, 18. — *ad assem*] i. e. ad ultimum assem, tota (bis auf den Pfennig). — *loco deiecit*] loco munito depulit. Cic. Philipp. VIII, 6: „deieci praesidium.“ Liv. IV, 53: „deiectis qui in praesidio erant.“ — *divite*] De genitivo cf. Carm. IV, 8, 5. — *bis dena*] 1999 Flor. Rhen. — *hoc*] vide ad Sat. II, 2, 1. — *laturus*] vide ad Carm. IV, 8, 5. — *zonam*] ζωνάριον, Geldkatze. Lamprid. Alex. Sev. 52: „Miles non timet nisi vestitus, armatus, calceatus et satur et habens aliquid in zona.“ — *Romae*] Idem, inquit, de ma quaque indicandum, nam cet. — *irato Graiis*] Significantur Homerica carmina, de quarum in scholis lectione locus est Plinii Epist. II, 14, 2: „Sic in foro pueros a centumvirali hasta ceasis auspicari, ut ab Homero in scholis.“ Quintil. I, 8, 5: „Optime institutum est, ut ab Homero atque Virgilio lectio inciperet.“ Et cf. id. I, 1, 12: „A Graeco sermone puerum incipere malo, quia Latinum, qui pluribus in usu est, vel nolis volentibus perbibet, simul quia disciplinis quaeque Graecis prius instituendus est,

Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum
Atque inter silvas Academi quaerere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit aestus in arma
Caesaris Augusti non responsura lacertis,
Unde simul primum me dimisere Philippi;
Decisis humilem pennis inopemque paterni
Et laris et fundi paupertas impulit audax
Ut versus facerem; sed quod non desit habentem
Quae poterant unquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?
Singula de nobis anni praedantur euntes;
Eripuere locos, venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poëmata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque;
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
Ille Bionei sermonibus et sale nigro.
Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis tu quod iubet alter;
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Praeter cetera, me Romanae poëmata censes

unde et nostrae fluxerunt." — *Athenas*] vide supra p. 3. *Bonae* appellantur Athenae propter gratam memoriam eius temporis, quo erat poeta Athenis. — *tulit aestus*] cf. Carm. II, 7, 15. Ceterum construe *civilis aestus* in arma tulit *rudem belli*, alii minus recte *aestus belli civilis me rudem belli*. cf. Carm. IV, 15, 18. III, 8, 17. — *decisis pennis*] cf. Epist. I, 20, 21. De toto loco vide supra p. 5 sq. — *cicutae*] Plin. H. N. XXV, 12: „Cicutae semini et foliis refrigeratoria vis. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Folia timorem omnem doloremque sedant." Est autem *expurgare* sanare, h. l. aestum febrilem refrigerare. cf. Sat. II, 3, 27. — *euntes*] vide ad Carm. IV, 14, 5. Ceterum compara Epist. I, 1, 4. 7 sqq. I, 7, 25 sqq. — *quid faciam vis*] sc. ut ab annorum rapacitate me defendam. — *carmine*] lyrico cf. v. 91. — *iambis*] Epist. I, 19, 23. — *Bionei*] „lividis iocis i. e. satira. Sunt autem disputationes Bionis philosophi, quibus stultitiam arguit vulgi, cui paene consentiunt carmina Luciliana. Hic autem Bion, qui sophistes cognominatus est, in libro quem edidit mordacissimis salibus ea quae apud poetas sunt ita laceravit, ut ne Homero quidem parceret." *Acro*. Floruit autem Bion Borysthenites, discipulus Theophrasti (cf. Cic. Tusc. III. 26, 62) Olymp. 120, Cyrenaicae, postea Cynicae sectae addictus. — *sale nigro*] Sat. I, 10, 3. II, 4, 74. — *multum diversa*] vide ad Carm. I, 25, 5.

V. 65. *Romanae*] Nonnulli codices et vetustae editiones male *Romae* mene. Sed *Romae* voc. omnem sibi vindicat vim. cf. Sat. II, 6, 33. 60 sqq. Epist. I, 14, 8 sq. 17. — *sq.*

Scribere posse inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relectis
Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque:
Intervalla vides humane commoda. Verum
Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor;
Torquet nunc lapidem nunc ingens machina tignum,
Tristia robustis luctantur funera plaustris,
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus.
I nunc et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes,
Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere et contacta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas
Et studiis annos septem dedit insenuitque

bores] cf. Plin. Epist. I, 9: „Si quem interroges: hodie quid egisti? respondeat: „Officio togae virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit.“ — *sponsum*] Sat. II, 6, 23. Epist. I, 16, 43. — *auditum scripta*] Epist. I, 19, 39. infra 105. — *cubat*] vide ad Sat. I, 9, 18. — *humane*] cum quadam *eloquentia*, ut nos *hübsch*, Graeci ἐπιεικῶς. Eodem animo quae insequuntur ipse sibi obiicit. — *purae*] vacuae obstaculis. Forum enim Romanum, templum Iovis Feretrii, Palatium, Capitolium, loca inter hos montes (Quirinalem et Aventinum) media erant frequentissima. — *meditantibus*] Carm. III, 25, 5. Sat. I, 9, 2. — *redemptor*] vide ad Carm. III, 1, 35. Quo calidior est redemptor, eo magis cavendum est, ne a mulis et gerulis quos secum habet offendaris. — *funera*] cf. Sat. I, 6, 43. — *i nunc*] Epist. I, 6, 17. — *canoros*] A. P. 332. Certant versus canori cum rudi planstrorum, funerum, machinarum strepitu redemptorisque clamore. — *rite cliens*] merito, ut eum decet, cliens. cf. Carm. III, 25, 1. — *contacta*] Magna est in hoc vocabulo codicum variatio, cum in aliis legatur *contacta*, in aliis *contracta*, in paucis *cantata*, *cunctata*, *conctata*, *cinctuta*. Optimi et antiquissimi lectionem *contacta* sustentare videntur, et accedit trium scholiastarum auctoritas. Explicandum puto: *Vis me vestigia vatum contingere et sequi*, non *usque sequi donec contigerim*. Nimirum tum demum poeta vestigia vatum sequi potest, cum meditando et animum sublime quasi agendo et ab hoc strepitu removendo illa contigerit. cf. Cic. Tusc. I, 19, 43. Qui *contracta* praetulerunt, interpretati sunt de arta via, qua ad Musas poetis eundem sit, ut ipsi *vestigia* quasi *contrahere* cogantur, ac nituntur illi quidem in Propertii loco III, 1, 15: „Non datur ad Musas currere lata via.“ — *Ingenium*] Nam ii etiam, inquit, quibus per longum tempus in loco ab omni strepitu vacuo, ut sunt Athenae, litteris et libris operam dare licuit, eo raro perveniunt, ut spem de se motam expleant, contra mira taciturnitate absorpti in publicum prodeunt et risum excitant populo. — *vacuas*] quietas, ut Epp. I, 7, 45. — *annos septem*] Recte Orellius docuit, in hoc numero inesse

Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque, et risu populum quatit; hic ego rerum
Fluctibus in medii et tempestatibus urbis
Verba lyrae motura sonum connectere dignor?
Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poëtas?
Carmina compono, hic elegos. Mirabile visu
Caelatumque novem Musis opus! Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum
Spectemus vacuam Romanis vatibus aedem;
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi,
Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.
Caedimur et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? si plus apposcere visus,

festivam aliquam hyperbolam, nec proprie esse accipiendum, quasi Horatius hic significaret semet ipsum Athenis septem annos studiis dedisse. — *curis*] meditatione. Cic. Tusc. V, 24, 69. — *statua*] cfr. Lucian. Imagg. 1: *πάγχαρῆ σε καὶ τῶν ἀνδριάντων ἀκινητότερον ἀποφαίνει.*

V. 87. *Frater erat*] Iam transit ad molestias hominum doctorum mutuas laudationes, quae tantum abest ut allicianf, ut deterreant a scribendo eum, qui recte scribere malit quam laudem sibi colligere aliorum. Suo autem more subito ad eam rem transit exemplo duorum fratrum proposito. Romanis haud dubie satis cognito. — *meros honores*] nihil nisi honores, laudes (Complimente). — *Gracchus*] Noli quaerere, utrum Caium significaverit Gracchum an Tiberium; uterque magnus orator. Non magis est quaerendum, quem Mucium videre debeamus. Mucii enim plures iuris scientia fuere insignes. — *qui minus*] quomodo minus; Sat. II, 3, 311. 7, 96. — *argutos*] Carm. IV, 6, 25. — *mirabile visu*] Ubi primum convenimus, hac inter nos laude praedicamus superbique incedimus circumspectamusque aedem Apollinis et quae ibi est bibliothecam, speramusque utique nostros libros nostrique simulacra olim illuc delatum iri. — *circumspectemus*] vide ad Sat. I, 2, 62. — *vacuam*] iam patentem et deo quasi exspectantem. — *caedimur*] mutuis laudibus certamus ut gladiatorum (*Samnitium*. Liv. IX, 40, 17) par in epulis divitum hominum. — *ad lumina prima*] usque ad vesperam, cum prima lux incenditur. — *puncto*] A. P. 343. Cic. Tusc. II, 26, 62. Antequam suffragia tabulis dabantur in comitiis, punctis candidatorum nominibus additis cives cui honorem demandare vellent indicabant. — *Callimachus*] Alexandriae vixit Ptolemaeo Philadelpho et Euergete regnantibus. Quintil. X, 1, 58: „Tunc et *elegiam* vacabit in manus sumere, cuius princeps habetur Callimachus.“ Inde Propertius se Romanum Callimachum appellavit IV, 1, 64. Praeterea hymnos, epigrammata, epica carmina composuit. De Mimnermo vide ad Epist. I, 6, 65. Audacissima sane est opinio nonnul-

Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cum scribo et supplex populi suffragia capto;
Idem finitis studiis et mente recepta
105 Obturem patulas impune legentibus aures.
Ridentur mala qui componunt carmina; verum
Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,
Si taceas, laudant quidquid scripsere beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
110 Cum tabulis animum censoris sumet honesti;
Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt
Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae;
115 Obscurata diu populo bonus eruet atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit et deserta vetustas;
Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
120 Vehemens et liquidus puroque similimus amni

lorum interpretum, vellicari hoc loco ipsum Propertium, quem nemo minus est neque commemorare Horatium usquam neque ab Horatio commemorari. — *cum scribo*] quamdiu ipse carmina compono. — *impune legentibus*] Sic coniunge; nulla enim ab Horatio iis instet poena, cum nihil iam ipse recitaturus sit. Iocose hoc dictum, quoniam ipse nunquam iis recitationibus interfuit. cf. Epist. I, 19, 39. — *clero*] vide ad Sat. II, 1, 30. — V. 109. *legitimum*] „Legitimum est poema et inventione et compositione et toto genere dicendi artis regulis contentaneum.“ *Orellius.* cfr. A. P. 274. — *censoris*] Scriptorem dicit eodem animo, eadem severitate tabulis suas cereas sumere debere, qua censorius; probus censor tabulas censorias. Totius autem locus ad censoris munus accommodatus est; inde v. *splendoris*, qui est equitum Romanorum (*splendidi* equites), quibus indignis esset equum adimebat; inde *sedibus movere loco*, nam censor senatorum senatu, civem tribu movere potuit; inde *invita recedant*, *obscurata amota*. — *audebit*] ab animo impetrabit; ut sup. I, 2, 40. Sic Graeci τολμᾶν usurpant. Plat. Menex. p. 245. C. — *sine pondere*] A. A. 320. Sine gravitate, inania. — *versentur*] Verbum sumptum est a fluvio; cf. Sat. I, 4, 11. 7, 29. — *penetralia Vestae*] Haec amplificationem habent eorum, quae proxime praecedunt, „quamvis invita recedant et quae in intima parte aedium adhuc versentur nec eici se finite patiantur.“ *Penetralia* aedium recte dicuntur *Vestae*; ibi enim Vestae sacra habebant. — *speciosa*] gravia et significantia. Cfr. A. P. 319. — *priscis*] vide ad Sat. II, 1, 34. cf. A. P. 50. — *situs*] Tibull. I, 10, 50: „Mihi tenebris occupat arma situs.“ Senec. epist. 58: „ex hoc exemplo [illegible] quantum apud Ennium et Accium verborum situs occupaverit.“ cfr. A. P. 61. — *usus*] A. P. 71. Usus est qui verbis quasi vitam dat; inde *genitor* est. — *vehemens*] per synizesim in spondeum contractum.

Fundet opes, Latiumque beabit divite lingua,
Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet,
Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movebat
Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me vel denique fallant,
Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragoedos
In vacuo laetus sessor plausorque theatro,
Cetera, qui vitae servanet munia recte
Mente, bonus sano vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis
Et signo laeso non insanire lagenae,
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratissimus error.
Nimirum sapere est abiectis utile nugis
Et tempestivum pueris concedere ludum,
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,

a flumine petita, cf. Carm. IV, 2, 5. Quod „vehemens est flumen, solet esse lutulentum, non liquidum; quod ne fiat in oratione cavendum est. Cic. Brut. 79: „ita *pura* erat (oratio), ut nihil *liquidius*, ita *libere fluebat*, ut nusquam adhaeresceret.“ — *luxuriantia*] proprie de arboribus et vitibus, cf. A. P. 447 sq. — *levabit*] expolich. — *tollet*] Intelliges sententiam ex Ciceronis loco Tusc. V, 13, 37, et videbis in eadem metaphora constitisse Horatium. — *ludentis*] Facilitati ita consulet, ut, quantumvis summos labores in scribendo consumpserit, ludere tamen videatur. — *Cyclops*] vide ad Sat. I, 5, 63. — *ringi*] proprie de canibus rictum diducentibus et dentes ostendentibus. Est igitur „stomachari, cum norim quidem artis praecepta, satisfacere tamen iis non possim.“ — *haud ignobilis*] „Hic Lycas dictus est.“ *Cruq.* — *signo laeso*] cf. Martial. IX, 88, 7: „Nunc signat meus anulus lagenas.“ — *rupem*] cf. Sat. II, 3, 59. A. P. 457 sqq. — *opibus*] auxilio, ope; ut Epp. I, 10, 36. — *helleboro*] Sat. II, 3, 82. — *bilemque*] De parte quae vide ad Carm. I, 15, 34. — *meraco*] puro. Pers. IV, 16: „Antiocrea meliar sorbere meracas.“ — *occidistis*] Sic Terent. Phorm. IV, 3, 67: „Geta, occidisti me tuis fallaciis.“

V. 141. *sapere*] ad sapientiae praecepta vitam componere. Epist. I, 2, 40. — *nugis*] ludicris. Epist. I, 1, 10. — *tempestivum*] Dativum *pueris* refer et ad *temp.* et ad *concedere*, cf. Cic. Tusc. I, 45, 109. Ovid. Met. V, 500. ac praeterea Hor. Epp. I, 14, 36. — *ac non*] „Ubi alicui notioni aliqua negatur definitionis causa adiungenda ideoque in aequo ponenda

Sed verae numerosque modosque ediscere vitae
Quocirca mecum loquor haec, latitanque reconditi
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
Narrares medicis, quod quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nullumne finem facies?
Si vultis tibi monstrata radicem vel herbam
Non ferret levius, fugeres radice vel herba.
Proficiente nihil curaret. Auferas, oli
Rem di donavent, illi decedere pretium
Stultitiam; et cum sis nihilo sapientior, eamque
Plenior ed, tamen uteris cubitoribus inflem?
At si divitias prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te, semper nuberes,
Viveret in terris te si quis avarior unus.
Si proprium est quod quis libra mercatur et aere,
Quaeddam, ni credis consultis, mancipat usus;
Qui te pascit ager, tuus est, et vilicus Orbi,
Cum segetes eodem tibi miraverit fructus.
Te dominum sentit. Dum nummos accipis, uvam
Pullos, ova, cadum temeti; nempe modiis centum
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis
Aut etiam supra numerorum millibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper an olim?

est, cum Latini non per *sed* sed per *ac non* tum nectunt, cum inter utramque intercedit oppositio recta, in qua etiam copulam habitare licet. *Stand. Turs.* T. 1, p. 473. vel. Sat. II, 3, 135. Epist. 2, 10, 46. — *verba sequi*] Carmina componendo operam dare; ob. A. P. 240. — *corde*] prius cogitationem in mente agitare, reputare. *Emphasis* est Cicer. II, 2, 12 sqq. *Diogenes apud Stob.* X, 40 p. 431. Ἀνόητοι τοῦ φθαρτοῦ [illegible] ἀγορᾶς [illegible] ἀγορᾶς [illegible] τοῦ [illegible] ἀμφοτέρους [illegible] *nexus.* — *figures curarse*] vide ad Carm. I, 11, 8. — *donarent*] In paucis codd. ex mendo *donarun* vel *donarunt*; inde Bentleius fecit *donarint* eumque multi sunt secuti. Non bene; obstat *mulierat*, cf. Virg. Aen. I, 20. — *plenior*] Carm. II, 12, 12. — *cubitoribus*] „hominibus de vino quibus opulentiae laudatoribus iam semel credendo deceptus es." *Porphyr.* — *cupidum timidumque*] Epist. 1, 2, 51. Carm. II, 16, 15 sq. — *mancipat*] „mancipio accipit, nec solum per mancipationem sed etiam per usucapionem proprietas acquiritur." *Comm. Cruq.* — *vilicus Orbi*] Orbius ignotus latifundiorum possessor. De re *Comm. Cruq.* „ager qui te pascit, quamvis alterius sit proprietas, tamen tuus est quia eo uteris et fructus percipis." Nam accepto a te pretio vilicus tibi fruges vendit; tu igitur vere dominus es, ille videtur esse, eo insuper discrimine ut tu, hodie cum uvas, cras pullos, deinde frumenta et vina emis, paulatim mercaris totum agrum quem possessor trecentis milibus simul so-

Emptor Aricinus quondam Veiaque Crustumi
Emptum venit olus, quemvis sollicitat pretium emptis
Sub noctem gnidiam dignis imponere fenum
Sed vicinus pagani quo populus assita certis
Limitibus vicina refugit iniuria; tanquam
Sit propius quidquam, putetur quod mobilius horte
Nunc pulsemur nunc pulsemus, vi nunc interdum supplicemur
Permutet homines et eodem in litore iurat
Sic quia perpetuus nullis datur usus et haeres
Haeredem alterius velut unda supervenit undam
Quid refert quanto emerit hortum quisque Calabris
Saltibus adiecti Lucani, an metiat Oscus
Grandia cum parvis, nomen spectalis eumque
Gemmas, nummum, scaurum, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas
Sunt quibus haec habeant, sunt quibus haec curata habendo
Cur alter fratrem rapere et ludere et angi
Praefert Mendicimpalmatis plagulis, saltem
Dimensis superque manu ventrant limes ab omnis
Silvestrem flammis et ferro mitigat agrum,

Iutis sibi emit. *emptor*] Coniunge praeter sationis notis arborum tutio- *emptor quondam*. Vide ad Carm. III, 17, 9. Neque, inquit, qui agrum emit et suum dicit, minus emptis rebus vescitur et fruitur quam tu, qui, quae quotidie necessaria sunt, quotidie comere solus. Memorabilis tamen malorum et antiquissimorum cod. cum lectio *quemvis*, a Concuio recepta, aequa omnino spernenda, dummodo commate posito post v. 166 interrogationis signum collocetur in fine versus 169. — *Veientis*] Veii hodie est *Isola Farnese*. De *Aricia* vide ad Sat. I, 5, 1. — *usque, quo*] „usque ad eum locum, ubi populus terminos agri signat.“ *Comm. Crug.* — *pulsem assita*] *Augustus* p. 2234 Bunch.: „Assita arbor est cui incedunt aliud, quod sustinent adiungitur. Sportinae quo populus assita surgit, quinque quae vitibus maritaretur.“ Recipia in coniunga *assita certis limitibus* i. e. ad limites plantata, ita ut ea dubitari nequeant ubi limites sint. Cfr. Virg. Eclog. 9, 7. Varr. R. R. I, 15. „Praeterea sine septis fines

nunc] *rusticis*, ut e similibus Cic. ad Att. I, 5. „Quod si essem quor, Crassum divitiis superare atque omnium vicos et prata possidere. — *Calabris*] cf. Epod. 1, 27. — *tis*] Carm. IV, 14, 34. — *Tyrrhena sigilla*] signa Tuscanica aenea, parva deorum simulacra, ab antiquitatis ut videtur quaesita. — *Gaetulo*] Adm. cf. Carm. II, 16, 35. — *quibus*] vide ad Carm. I, 1, 3. — *curata*] Sic recte scribitur ex communi prorsus auctoritate codicum; olim non bene paucos secutus coniunctim *curat* praetulerunt. — *cessare*] otiari, et inde vivere. Epist. I, 7, 57. — *Hic redit*] Magni, mutui a m. 750, ami magna pecunia redit ex palmatis ad Hiericuntam (palmis consitam, fontibus irriguam.“ Plin. H. N. V, 14):

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.
Utar et ex modico quantum res poscet, paratus
Tollam, sed metuam, quid de me iudicet heres,
Quod non plura datis inventerit; et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque merentis
Discrepet et quantum discordet parcus avaro.
Distat enim; spargas prunam an praeter aceto
Invitus facias neque plura parare labores,
Ac potius, puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda domus procul absit: ego, mecum
Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo;
Non tamen adversis aetatem ducimus Austris,
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? caetera, non simul ista

— *Genius*] vide ad Epist. II, 1, 144. Dicit igitur Horatius eam ingeniorum diversitatem pendere esse in mutuo humano quodam arcano, quod intellectum hominum fugiat. — *mutabilis astrum*] vide ad Carm. II, 17, 17. — *ex modico*] cf. Carm. I, 31, 17. III, 16, 37. III, 29, 55. Sat. II, 6, 1. cf. etiam Sat. I, 1, 51. — *datis*] relictis a me. — *scire volam*] tamen, inquit, cavebo ne in contrarium vitium incidam. — *plura parare*] vide ad Sat. I, 1, 92. — *Quinquatribus*] Quinquatrus dies erant festi in honorem Minervae a. d. XIV. Kal. April.; quos pueri etiam otiosi ludis et iocis dicabant; nam ludi litterarii clausi erant. — *pauperies immunda domus*] Sic plerique codices; alii habent *procul domus*, alii *domus procul*, *domo procul*, *procul procul*, aliquot etiam *immunda procul* manco versu. In qua varietate codicum complures critici satis probabiliter suspicati sunt, excidisse in vetustissimis codicibus Horatianum vocabulum lacunamque varie expletam esse a grammaticis. Nam *immunda pauperies* satis definita est (cf. Carm. III, 16, 37. III, 29, 57 sq.); at languidus videtur, si adiecta, genitivum *domus*, neque quidquam praedicis addit ablativus *domo procul*, quoniam ipso se nihil plus desiderantem Senecae *modo* scribendum satis immemor fuit Horatianae consuetudinis, qua *modo* duas efficere solet syllabas brevis. cf. Sat. I, 1, 16. 17. I, 2, 16. 74. I, 3, 7. 12 etc. Quare fuit qui *modo* et scribere mallet. Simile exemplum corruptionis est Carm. IV, 6, 17. — *tumidis velis*] Carm. II, 10, 23. cf. Epist. I, 1, 92 sq. Ex partiula *tamen* vides qua ratione haec vivide predata sententia coniungenda sit cum insequenti apodosi. — *aetatem ducimus*] cf. Epod. 17, 63. Cfr. Anthol. Pal. II. p. 319: „Μήτε με μείμαι πόνος ἄγαν θρασὺς οὐδὲ μεγάλους Ἀργῶς πλαταγάμενον τῶν πολυγηρείων . . . . πυκνὸς ἐχθαίρω Θυέλλας· Εἰρέσιαι πρηεῖς καὶ βίοτον Ζέφυροι.“ — *Non es avarus*] Praecipit sapientem non esse eum qui liber sit ab avaritia et augendorum bonorum cupiditate, sed verum

Cum vitio fugere? caret tibi pectus inane
Ambitione? caret mortis formidine et ira?
Somnia, terrores magicos; miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exempta levat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis atque bibisti;
Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

sapientiam cernendam esse in animo ab omnibus cupiditatibus libero perpetuaque tranquillitate gaudente. — *cum vitio fugere*] In multis et antiquissimis codicibus ex corruptione scriptum est *fugit*. *Bitt caret*. Corruptio orta videtur ex perfecti non intellecta forma *fugere*; et rectius *quid*? interrogans pronomen, alteri interrogatione excipitur. — *lemures*] animae mortuorum propter desiderium aliquod in terris non expletum ad vivos redeuntes, eosque noxia terrentes. — *Thessala*] vide ad Carm. I, 27, 21. — *grate numeras*] quod non faciunt nimium timidi senectutis et mortis, quia ex natalibus multis mortem iam proximam pertimescunt. — *Porph.* — *levat*] Sic in paucis sed bonis MSS. Quod plurima habent *iuvat* ex interpretatione natum videtur. De verbo levandi compara Sat. II, 3, 292. Epod. 11, 17. 17, 20. Carm. Saec. 63. Epp. I, 8, 8. — *decede peritis*] „Quoniam recte vivere nescis, qui vivas omnino indignus es; quocirca morienda da locum sapientioribus, quibus tua pravitate ac desidia obstas." *Orelli*. Est autem locus communis, quo Florus neque tangebatur neque offendebatur. — *lusisti*] de amore; sic graece παίζειν. — *lasciva decentius*] quam magis decet lasciviire ac ludere quam senectutem.

De arte poetica liber.

De hoc libro Horatii, qui Goethio nostrati, summo poetae eidemque acutissimo critico difficillimus visus est ad explicandum itaque comparatus, ut alium aliter et decimo quoque anno eundem aliter de eo iudicaturum affirmaret, tam multi adhuc scripserunt viri docti, ut Mureto prope satisfactum iam videatur, hanc epistolam brevi interpretes plures quam versus habituram olim vaticinanti. Quare cum ne praecipuas quidem aliorum opiniones nunc liceat enumerare, missis ambagibus quam mihi fecerim sententiam statim expromam. Atque cum iis faciendum mihi esse vidi, quibus non perfectam de carminibus faciendis artem sed epistolam ad Pisones conscribere voluisse Horatium persuasum est, in qua quidem epistola et ea praecepta de poesi coniungeret, quae sua quidem aetate experto sibi maxime necessaria viderentur suosque cives, qui temporum malis rationibus ad falsissimam de rebus poeticis, praecipue scenicis, opinionem delapsi pravis delectarentur, vera fastidirent, ad veros sensus pulchritudinis leniter possent revocare. Iam duplici ratione peccatum est; scilicet quae alienissima sunt in eadem re saepe proxima praeter spem coniunguntur. Etenim alii fuerunt qui absolutam artem de universa re poetica poetae nolenti extorquerent, alii qui vulgaris epistolae naturam pertinaciter prementes, ut nos cum ad amicos scribamus quaecunque in calamum prima quasi indicant nullo consilio aut ordine ex arbitrio coniungamus, ita poetam ad Pisones scribentem omnia alia miscuisse affirmarent. Mihi quidem hoc carmen ab Horatio quasi quoddam testamentum relictum videtur, quo cives

suos, imprimis poetas, ab iis vitiis quibus eos videret laborare deterreret coniungeretque quae sibi per suam vitam usu et experientia edoctus sana fecisset praecepta, olim iam magnam partem, cum ferret occasio, proposita per satirasque et epistolas dispersa; quod quidem ita fecit, ut non consilium fixum praeviaque meditatione repertum rhetorum modo sequeretur, sed ingenii praestantia ductus ab una re ad alteram, cognatam eam quidem et ultro apparentem, quasi per planam viam transiret. Sic cui mecum persuasum erit, ei iam non videbitur mirum, cur per maiorem partem carminis de dramatica poesi poeta disputaverit plurimaque et exempla et praecepta ad illam applicaverit; de ea enim falsissime tum iudicatum est et a populo universo et a poetis, qui popularem laudem captantes ad populi iudicium fabulas diligenter accommodarent.

Ad Pisones scriptam esse epistolam docent hi loci: v. 5. 6. 24. (153). 235. 268. 272. 292. 366. (385. 426.) 436. De Pisonibus haec tradiderunt scholiastae: „Hunc librum qui inscribitur de arte poetica ad L. Pisonem, qui postea urbis custos fuit, eiusque liberos misit. Nam et ipse Piso poeta fuit et studiorum liberalium antistes.“ Et Tacitus Ann. VI, 10: „Per idem tempus (a. u. c. 785.) L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quoties necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi: aetas ad octogesimum annum processit; decus triumphale in Thracia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus Urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviorem mire temperavit.“ Velleius Paterc. II, 98: „Atrox in Thracia bellum ortum L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque eundem lenissimum securitatis urbanae custodem habemus, virtus compressit. De quo viro hoc omnibus sentiendum ac praedicandum est, esse mores eius vigore ac lenitate temperatissimos et vix quemquam reperiri posse, qui aut otium validius diligat aut facilius sufficiat negotio et magis quae agenda sunt curet sine ulla ostentatione agendi.“ Is igitur natus erat a. 705, consul a. u. 739; quare si vicenarius uxorem duxit, annis 743—746 filium habere potuit 17—20 annos natum. Nam hoc mihi quoque certum videtur, emissam esse hanc epistolam extremis vitae annis Horatii; quamquam in hac

quoque re viri docti in alia omnia discesserunt. Nam cum satirae I, 4 versum 63 arripuerunt et comparata cum extremis primi libri primisque secundi satiris epistolae natura huic libro compositum reliquerunt vigente etiam Horatii aetate et ante perfectum alterum satirarum librum; in quo re ipsa magnopere erraverunt, quod dispositionem epistolae incertam sibi finxerunt et vagam. Iam vero ita comparata tota est, ut senescentem iam videamus poetam, a recidentis carminibus iam abstinentem, prorsus eundem quem alter epistolarum liber de omni re docentem ostendit. Ali extremis Horatii aetate librum confectum quidem mortuo demum poeta curante Augusto emissum esse credunt, sed firmis praesidiis omnino destituti. Neque ii satis considerarant epistolas scriptas non solere in scrinis cohiberi sed mitti ad eos quibus essent scriptae. Quare sicut epistolarum ad Augustum et ad Florum exempla Augusto et Floro missa sunt, ita etiam huius epistolae Pisonibus certe et aliis amicis exemplum datum est. Illud autem, utrum epistolae ad Augustum et Florum cum hac coniunctae et Sosiis divendendae traditae sint necne, ego vero neque affirmare ausim neque negare. Nam ne inde quidem quidquam certum aut veri simile effici potest, quod in codicibus incerta huic epistolae sedes est*). Quod quidem factum videtur propter indicem, quo grammatici parvo post Horatium mortuum tempore eam exornare solebant. Etenim a Quintiliano ea iam nominatur *liber de arte poetica;* similiter postea Symmachus, Sidonius Apollinaris, Priscianus; *epistolam ad Pisones* eam appellat unus Charisius. At vero veteres id saepe quaerebant, ut singulos libros vel singula carmina uno verbo ac nomine coartarent eorumque

*) De qua re miro nuper Walckenaerius (histoire de la vie et des poésies d'Horace. T. II. p. 549 sq.): „Après la mort d'Horace on réunit en un seul livre sous le nom d'épodes les odes inédites qu'il avait laissées et les odes publiées séparément dans sa jeunesse, mais qu'il n'avait point admises dans ses quatre livres d'odes. L'épître aux Pisons entra nécessairement dans ce recueil posthume des poésies d'Horace et fut placée en tête. Comme on ne pouvait mettre ces épodes ou ces odes inédites qu'après le recueil entier des odes, il s'ensuivit que quand on réunissait les deux recueils pour en former un seul, contenant toutes les poésies d'Horace, l'épître aux Pisons se trouvait placée immédiatement après les odes et avant les épodes. C'est ainsi que sont toujours rangées les poésies d'Horace dans les plus anciens manuscrits, c'est ainsi qu'elles furent publiées primitivement." De Epodis vide supra p. 256.

res et argumentum indicarent; deinde recte illi grammatici intellexerunt hanc epistolam non Pisonibus solis sed omnibus Romanis et poetis et poeticae artis fautoribus scriptam esse magnamque ibi reperiri elegantissimorum praeceptorum copiam; quapropter eam et frequenter lectitarunt et peculiari commentario aequalibus explicare mature coeperunt. Inde factum est ut seorsum saepe ea epistola scriberetur, deinde in coniunctis Horatii operibus modo hunc modo illum locum occuparet. Nobis autem titulum quo liber inscriberetur quaerentibus rectius visum est cum grammaticis *Artem poeticam* scribere quam verba (*Epistola ad Pisones*) praeponere, quibus neque quidquam de argumento enunciatur neque Horatius in hac epistola magis usus est quam in reliquis.

Q. HORATII FLACCI

DE ARTE POETICA LIBER.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
5 Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
Persimilem, cuius velut aegri somnia vanae
Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
Reddatur formae. Pictoribus atque poëtis

De arte poetica liber.

V. 1. *In fronte carminis describit poeta imaginem aliquam monstruosae bestiae ex diversissimis partibus compositae, qua summa in quavis arte lex de simplicitate et unitate legentibus inculcetur. Eam in poesi quoque plurimum valere dicit* (v. 23), *neque si qui poeta eam laedere audeat, excusationem eum habiturum in libertate poetis concessa aut in furore, cui nimium saepe poetae tribuere non dubitent, neque compensari vitia ex violata illa lege exorta singulis splendidis locis ac luminibus* (v. 1—37). cf. Plat. Phaedr. p. 264. C.: „*Δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῶον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα πρέποντα ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα.*“ — *humano*] Chiasmi ordo *humano capiti cervicem equinam* discrepantiam earum partium clarius illustrat. — *varias*] omnium colorum. — *inducere*] „penicillo adiungere.“ *Comm. Cruq.* — *turpiter atrum*] Piscis ater est ad incutiendum hominum adspicientium mentibus terrorem. Similiter Schiller nostras in egregio carmine de dracone (der Kampf mit dem Drachen): „Und Alles bild' ich ganz genau Und kleid' es in ein *schemenlich Grau*“ et in alio (der Taucher): „Des Hammers gräuliche Ungestalt.“ De monstro cf. Virg. Aen. III, 426 sqq. De pictorum perversa licentia Vitruv. VII, 5: „Nunc pinguntur tectoriis monstra potius quam ex rebus finitis imagines . . . . velut ex coliculis flores dimidiata habentes ex se exeuntia sigilla, alia bestiarum capitibus similia: haec autem nec sunt nec fieri possunt ac fuerunt (Arabesken).“ — *aegri*] febrientis. — *pictoribus*] Sic possit aliquis obii-

Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.
Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim,
Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis
Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros
Aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus:
Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
Scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
Institui: currente rota cur urceus exit?
Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum
Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
Decipimur specie recti: brevis esse laboro,
Obscurus fio; sectantem levia nervi
Deficiunt animique; professus grandia turget;
Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,

cere. — *aequa*] iure permissa. Diphilus apud Athen. 6, 14: „(νόμος τοῦ γράφειν) ἐξουσία Ἐστιν λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν μόνοις.“ Lucian. pro imagg. 18: „Παλαιὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀνεύθυνους εἶναι καὶ ποιητὰς καὶ ζωγράφους.“ — *coëant*] cf. Epist. I, 5, 25. — *geminentur*] cf. Epod. 16, 30. — *inceptis gravibus*] In illud saepe incidunt vitium poetae splendoris studio, quo magnae exspectationi quam magnificis exordiis excitare audent, satisfacere sibi videntur. Inde fit, ut in digressiones non raro deducantur vilique quasi vestimento purpureos quosdam pannos assuant totamque perdant. Eiusmodi pannorum exempla quaedam statim proferuntur, fortasse ex aequalium poetarum carminibus petita; nam *flumen Rhenum* ad Furium Bibaculum referendum esse non est improbabile. cf. Suet. I, 10, 37. — *flumen Rhenum*] vide ad Carm. IV, 4, 38. — *Et fortasse*] Irrisio pictoris inepti, qui vix aliud noverat quam depingere cupressum. A quo cum naufragus quidam peteret, ut vultum suum et naufragium exprimeret, interrogavit num ex cupresso vellet aliquid appingi.“ *Comm. Cruq.* Tenendum est et pictoribus et poetis, suam cuique rei esse locum. De naufragis vide ad Carm. I, 5, 13. — *coepit institui*] „constructione a Cicerone nunquam usurpata pro *coepit est institui*.“ *Orellius.* — *decipimur*] Alia causa; nam quibus pulchri et veri sensus arte et studio non est excultus, ii dum vitia vitare student, nescientes in contraria ruunt. — *brevis*] Quintil. VIII, 3, 83: „βραχυλογίαν male imitantes sequitur obscuritas.“ — *levia*] levigata, expolita, splendentia. Sic antiqui libri MSS. et scholiastae. Alii male ex frequentissima verborum confusione *lenia*, mollia. Monet poeta ne nimio levitatis (λειότητος) studio vis ac vigor orationis perdatur. — *turget*] Quintil. X, 2, 16: „fiunt (scriptores) pro grandibus tumidi.“ — *timidus procellae*] De genitivo vide ad Epist. I, 15, 33. — *prodigialiter*] ita variare, ut omnes qui legant ingenium

30 Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.
Aemilium circa ludum faber imus et ungues
Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
35 Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim, quam naso vivere pravo,
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris qui scribitis aequam
Viribus et versate diu quid ferre recusent,
40 Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
Pleraque differat et praesens in tempus omittat;

suum admirentur, stupeant. — *Aemilium ludum*] Est ludus gladiatorius ab Aemilio Lepido exstructus non procul a Circo. — *faber imus*] Sic plurimi et antiquissimi codices. Recte, opinor. Altera enim lectio *unus*, quam alii interpretantur *praeter ceteros*, *melius quam reliqui omnes*, alii *aliquis*, ex coniectura orta videtur. Vereor enim ne Horatius non velit dicere hunc fabrum melius quam reliquos omnes aere imitari ungues et crines; satis enim magna laus erit, si bene ille id facere posse dicatur, id quod solo verbo *imitabitur* perspicue exprimitur. Deinde ut sit *unus* idem quod *aliquis*, id quod locis etiam probari non nego, Horatius neque dicere potuit, *aliquem* ex fabris circa ludum Aemilium egregie exprimere ungues et capillos, quoniam certa ea laudatio ad incertum hominem, ad primum quemque fabrorum referri non poterit, neque suum ipsius morem ita relinquet, ut cum semper certam certorum hominum imaginem proponere soleat, nunc vagam dubiamque inferat descriptionem. Quod quidem bene senserunt ii qui *Imum* nomen proprium esse putarent apud Acronem, quamquam a vero aberrarunt. Recte *Porphyrio* et *Comment. Cruquianus* imum eum esse, qui tum ad imam partem ludi tabernam habuerit, affirmant. Sic certa enunciatur et laudatio et vituperatio certi hominis, omnibus aequalibus noti. Denique quis credat, si Horatii manus scripsisset *unus*, vocabulum planum tritissimumque in antiquissimis codicibus corrumpi potuisse in alterum omnibus non aequalibus obscurius et rarius? — *ponere*] Carm. IV, 8, 8. — *nigris oculis*] vide ad Carm. I, 32, 11.

V. 38. *Simplicitati et unitati ut recte consulatur, materiem sumenda est, cui recte tractandae vires sufficiunt. Quod si factum erit, non deerit neque facundia neque lucidus ordo. Tum primum agitur de lucido ordine* (v. 43—45), *tum de facundia* (v. 46—72), *quae cernitur in eligendis recte verbis, priscis recuperandis, novis apte faciendis, tum in continuandorum inter se verborum ratione et eleganti ratione.* — *potenter*] pro suis viribus. Supervacanea est Marklandi coniectura *pudenter* i. e. modeste, ut v. 51. cf. Epist. I, 17, 44. II, 1, 259. — *venus*] cfr. v. 320. Quintil. VI, 3, 18: „Venustum esse quod cum gratia quadam et venere dicatur apparet.“ — *nunc debentia*] Cavendum esse praecipit, ne alia dicantur atque ea quae quovis loco necessaria sint, ne in scribendo seri-

45 Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
50 Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget dabiturque licentia sumpta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent parce detorta. Quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
55 Virgilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca
Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit semperque licebit
Signatum praesente nota producere nomen.

poet animo indulgeat; suo quodque loco ponendum esse, ut intelligatur cur scriptor hoc posuerit, illud spreverit. — *in verbis*] Cic. de Orat. III, 37: „Est quidam ornatus orationis qui ex singulis verbis est, alius qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum, paene una nata cum rebus ipsis, aut iis quae transferuntur et quasi alieno in loco collocantur, aut iis quae novamus et facimus ipsi.“ Dionys. Halic. de Comp. 3: „Οὐκ ἐν τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων ἡ πειθὼ τῆς ἑρμηνείας ἐστὶν ἀλλ' ἐν συζυγίᾳ.“ — *tenuis*] de subtilitate iudicii in eligendis verbis. Quint. VIII, 3, 87: „et sunt quaedam velut e *tenui* diligentia circa proprietatem significationemque munditiae.“ — *indiciis*] „*Indicia* verba appellavit; philosophi enim dicunt *indicandarum* rerum causa inventas esse voces.“ *Porphyr.* — *abdita rerum*] notiones novas. — *cinctutis Cethegis*] cf. Epist. II, 2, 115 sqq. *Cinctuti* sunt cincta induti; cinctus autem vestis fuit infra pectus corpus ambiens et ad pedes pertingens. A priscis Romanis gestabatur cinctus loco tunicae, ut expeditiores essent ad agendum; habebant enim soluta brachia et ad exserendum habiliora. *Cinctutus* voc. praeter h. l. non videtur legi nisi apud Ovidium Fast. V, 101: „coloris cinctutis, Faune, Lupercis“ i. e. prope nudis et cincta pudenda velantibus. — *pudenter*] Quintil. I, 5, 71: „Usitatis tutius utimur; nova non sine quodam pericolo fingimus.“ — *Graeco fonte*] Facienda verba sunt ad analogiam graecae linguae sed ex ingenio et natura latinae, ut apud Horatium *centimanus, tauriformis, beluosus*, alia. Quintil. XII, 10, 33: „Tanto est serme Graecus Latino iucundior, ut nostri poetae, quoties dulce carmen esse voluerint, illorum id nominibus exornent.“ — *Caecilio*] Epist. II, 1, 59. — *Virgilio Varioque*] Noli colligere ex hoc loco, vixisse etiam tunc Virgilium et Varium; sed hi eius aetatis egregii poetae contra priscos Caecilium et Plautum ponuntur; utrique idem novandorum verborum ius vindicatur. — *invideor*] vide Zumpt. gr. lat. §. 413. cf. Epist. I, 5, 21 *imperor*. — *Catonis*] M. Porcii Catonis, qui Censorinus dicitur. cf. Cic. de Fin. III, 4: „Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?“ — *producere nomen*] Sic antiquissimi codices. Qui scripserunt *procudere*, nimio continuandae imaginis studio non viderunt idem bis dici; nam quid

60 Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque: sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
65 Regis opus, sterilisve diu palus aptaque remis
Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis
Doctus iter melius; mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
70 Multa renascentur quae iam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.
Res gestae regumque ducumque et tristia bella

aliud est *signare*? Sed in *producere* quoque metaphora a nummis desumpta continuatur; est enim nummos recens factos „in notitiam hominum deducere", ut dicunt scholiastae, hanc lectionem tuentes. cf. Quintil. 1, 6, 18: „Utendum plane sermone velut numismate, cui publica forma est." — *prenas annos*] ad finem vergentes. Carm. III, 27, 18. Ceterum cf. Hom. Il. VI, 146. Mimnerm. eleg. 2: „Ἡμεῖς δ' οἷά τε φύλλα φύει πολυανθέος ὥρη Ἔαρος, ὅτ' ἐπ' αὐγὴ αὔξεται ἠελίου, Τοῖς ἴκελοι πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης Τερπόμεθα, πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν οὔτ' ἀγαθόν." — *prima*] quae primo germinarunt, ea prius decidunt. — *debemur*] cf. Carm. II, 14, 21, sqq. — *Neptunus*] A. u. c. 717 Octavianus Agrippae consilio lacum Lucrinum cum lacu Averno coniunxit, magnumque ibi fecit portum tutissimum ab impetu et hostium et maris. — *Aquilonibus*] Virg. Aen. IV, 310. De eadem cf. Epist. I, 8, 10. — *palus*] Ex nonnulla quadam poetica ultima syllaba corrupta est. Fuerunt tamen qui hiatum praeferrent et scribendum esse putarent *palus diuque aptaque*; alii conjectures locum tenerunt, *palus pris*, *palus dudum*, *palus pulsataque*. Explicant scholiastae locum de exsiccatis ab Augusto Pomptinis paludibus; sed a nostro docemur Augustum perfecisse quod Iulius Caesar ante erat meditatus. Sueton. Caes. 44: „Iulius Caesar siccare Pomptinas paludes meditabatur." Neque magis sumus certi de correcto ab Augusto Tiberis cursu; quae res a poeta significata est v. 67. — *sermonum*] loquendi consuetudinis. Quintil. I, 6, 43: „Et sane quid est aliud vetus sermo quam vetus loquendi consuetudo?" — *usus*] cf. Epist. II, 2, 119.

V. 73. A singulis vocabulis Horatius transit ad ipsam orationem: quare praecipit in quoque genere, recta numera rectumque dicendi genus observandum esse ne nondum (v. 86 sqq.) ita ut congruat ea cum ipsa re et cum consilio et natura eorum hominum, qui describantur. Exempla ejus rei sumuntur ex tragoedia et comoedia, quarum versus iambici non debent eiusdem esse aut gravitatis aut levitatis, quam ad rationem omnibus personarum etiam sermo vel esse debeat, aut talis, etenim linguae proprietas est animi motuum, quos loquuntur homines (v. 111). Praeterea sermo accommodandus est ad conditionem aetatis, ipsarumque hominum. His igitur diligenter consideratis est, sive persona describitur ab aliis iam facta et tradita Achilles, Medea, aliae personae (v. 124), sive nova inventaque a scribentibus ipsis. Novae autem fingere

Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos;
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo;
Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus et popularis
Vincentem strepitus et natam rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos puerosque deorum,
Et pugilem victorem et equum certamine primum
Et iuvenum curas et libera vina referre.
Descriptas servare vices operumque colores
Cur ego si nequeo ignoroque poeta salutor?
Cur nescire pudens prave quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non vult;
Indignatur item privatis ac prope socco

perlaborandum est, traditas describere facilius et gratius; in quo tamen re cavendum est ne scriptio omnino coërceatur vitatione; sed in traditis etiam personis necessaria est describendi novitas ac proprietas (v. 73—135). — *impariter*] Hoc adverbium non videtur legi nisi hoc uno loco. Significantur hexameter versus et pentameter. — *querimonia*] lugubris elegia de amicis vel civibus egregiis morte ereptis. „Primum metro elegiaco res tristes et lugubres, post etiam laetae et prosperae coeperunt describi.“ *Comm. Cruq.* „Lugendi formula est ἐ ἐ λέγε· ex eaque et origo carminis elegiaci et appellatio explicari potest. Vix enim dubitandum videtur, quin antiquissimi illius lugubris carminis ea ratio fuerit, ut pentametrorum posterior pars haec esset: ἐ ἐ λέγ' ἐ ἐ λέγε. Illi igitur versus recte dicti sunt ἔλεγοι.“ *Hermann.* — *exiguos elegos*] tenues et humiles, si comparantur cum epici carminis gravitate. *Orion* p. 58: „Εὕρετὴν δὲ τοῦ ἐλεγείου φασὶν οἱ μὲν τὸν Ἀρχίλοχον, οἱ δὲ Μίμνερμον, οἱ δὲ Καλλῖνον παλαιότερον· οὕτω Διδυμος (Horatii aequalis) ἐν τῷ περὶ ποιητῶν.“ Omnium quae ad nos pervenerunt antiquissima elegia est Callini (730 vel 635 a. Chr.). — *Archilochum*] Epod. 6, 13. Epist. I, 19, 25. — *socci*] Epist. II, 1, 174. Ut cothurnus tragoediam sic soccus comoediam indicat. — *alternis*] Aristot. Poet. 4: „Μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστιν· σημεῖον δὲ τούτου πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις.“ — *strepitus*] clamores „populi, id est, clarius resonantem in scena quam tumultus popularis resonet: tales strepitus excitat iste pes.“ *Comm. Cruq.* Quintil. IX, 4, 136: „Aspera iambis maxime concitantur, non solum quod sunt e duabus modo syllabis eoque frequentiorem quasi pulsum habent, quae res lenitati contraria est, sed etiam quod tumidus pedibus insurgunt, et a brevibus in longas nituntur et crescunt.“ — *divos puerosque*] Indicantur varia lyricae poesis genera. cf. Carm. IV, 2, 10 sqq. — *libera vina*] Sat. I, 4, 89. II, 8, 37. — *descriptas*] coetis legibus divisas, ut suum cuique generi metrum constitutum sit. — *colores*] cf. v. 236. — *privatis*] sermone ex quotidiana ac vulgari vita sumpto. —

Non circa vilem patulumque moraberis orbem,
Nec verbo verbum curabis reddere fidus
Interpres, nec desilies imitator in arctum,
Unde pudor vetet et operis lex.
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:
Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae
Qui mores hominum multorum vidit et urbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdin;

Cave hanc confundas cum communibus v. 128; immo vero publica est materies iam saepius tractata et ita quasi publici iuris facta. In qua re curandum est poetae, ne meros locos communes proferat omnibusque aeque paratos, neve nimis premat vestigia suorum exemplorum. — *in artum*] Contrarium hoc patulo orbi. Qui vinculis ita sibi iniecit, ut superiorem anxie imitetur, is neque audet (*pudor vetet*) quidquam mutare, cum suis viribus nihil ipse confidat, neque potest (*operis lex*) quidquam mutare, cum maiorem partem alieni operis susceperit, quam ut reliquam ponit libere relinquere.

V. 136. *Horatius postquam de externa carminum forma disputavit, leniter declinat ad ipsam rei tractationem, primum loquitur de exordio recta praeponendo; in qua re hoc videndum esse docet, ne maiora promittantur quam quae deinde praebentur* (v. 143), *deinde ut qui legant in mediam statim res rapiantur. Exemplum proponitur Homeri; unde vides non scenicam solum poesim spectari sed totam. Documenta autem plurima ex illa parte ideo potissimum sumuntur, vel quia Piso huic erat deditus, vel quia haec una pars reliquis magis exculta maiorique honore digna habita est, ut quae inde sumpta essent documenta et exempla efficacissima viderentur, ac proxima ad omnium civium cohortis gentium accedentia. Atque ibi latere videtur causa cur postea v. 153 ad scenicam poesim uberius disserendum poeta transiverit.* vv. 136—152. — *scriptor cyclicus*] Poetarum cyclicorum nomine complectebantur Alexandrini eos poetas, qui aliquot saeculis post Homerica carmina aut ea epicis carminibus descripserant quae Iliadem praecedunt, aut ea carmina ibi inceperant, ubi finem habent Homerica. Ex quibus omnibus grammatici κύκλον conflaverant, cui Homerica quoque carmina recto ordine et loco addiderant. Intelligenda igitur sunt carmina, ut Arctini Αἰθιοπίς, qua Troicum bellum describebatur usque ad certamen de Achillis armis, Stasini Κύπρια, quae complectebantur quaecunque acta erant a rapta Helena usque ad iram Achillis, Ἰλιάς μικρά, quam Lesches fecisse dicitur, qua pugna continebatur usque ad equum ligneum et Troiam urbem receptam, alia. — *Fortunam Priami*] Incertum est, cuius carminis initium significetur. — *parturient*] Ex graeco proverbio: „Ὠδίνεν ὄρος· εἶτα μῦν ἀπέτεκεν“. — *qui mores*] Epist. I, 2, 19. — *Antiphaten*] Hom. Od. X, 100 sqq.; de Scylla et Charybdi Od. XII, 85 sqq.

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri;
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo;
Semper ad eventum festinat et in medias res
Non secus ac notas auditorem rapit, et quae
Desperat tractata nitescere posse relinquit;
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu quid ego et populus mecum desideret audi,
Si plausoris eges aulaea manentis et usque
Sessuri, donec cantor „Vos plaudite" dicat;
Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces iam scit puer et pede certo

de Cyclope Od. IX, 187 sqq. — *Meleagri*] Dicunt scholiastae Antimachum notari, Platonis aequalem, Thebaidis poetam; et suspicantur viri docti, Antimachum finem totius actionis, i. e. reditum Diomedis in Aetoliam post Epigonorum victoriam cepisse ab interitu Meleagri. Fuit autem Meleager Oenei Calydoniae regis filius ex Althaea coniuge. Filio recens nato Althaea Parcas igni assidentes videre sibi visa est manuque stipitem tenentes aequalemque puero cum stipite vitam assignantes: quo facto mater exstinctum stipitem diligenter asservavit, postea autem, cum Meleager avunculos suos occidisset, in furorem versa fatalem stipitem in ignem cubiculi. Tum Meleager exustis intus intestinis consumptus est. — *gemino ovo*] Duo ova peperisse dicitur Leda, alterum ex Iove sub specie cycni, ex quo nati sunt Pollux et Helena, alterum ex Tyndaro, ex quo Castor et Clytaemnestra. *Comm. Crit.* — *in medias res*] Schol. Ven. ad Il. 1, 8: „λέγουσι δὲ καὶ ἀρετὴν ποιήσεως εἶναι, τὸ τῶν τελευταίων ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ περὶ τῶν πάλαι γεγενημένων διηγεῖσθαι." — *mentitur*] Aristot. Poet. 24: „Δεῖ δὲ μάλιστα μὲν ὅμοιος καὶ τοὺς ἄλλους ψεύδεσθαι ὡς δεῖ." — *ita mentitur, sic*] „Hic *ita* et *sic* idem significant referuntque ad antecedentia" non ad *ne* quod sequitur. Hand. Tursell. III. p. 468. Rectius tamen utramque particulam *ita* et *sic* cum *ne* coniungas, ut apud Terent. Heaut. IV, 3, 35: „*ita* in haec tua misceto, *ne* me admisceas." — *ne medium*] vide ad Epist. I, 1, 47.

V. 152. *In scenica poesi primum agit de recte describendis ac tenendis moribus diversarum aetatum, ne veritas poetica laedatur. Diversae utique hic locus est a v. 115 sqq., ibi de sermonis natura, hic de actionibus agitur deque diligenter describendo toto homine.* vv. 153—178. *tu*] omnes alloquitur, quicunque poemata fanera captant. — *salda*] vide ad Epist. II, 1, 189. — *cantor*] histrio, nam ad cantum tibicinis pronunciabat. Sueton. Calig. 54: „Canendi ac saltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret, quominus et vel modo pronunciantibus concineret." Quae postremo loquebatur persona, populo acclamare solebat *plaudite*. — *mobilibus naturis*] Recte Orellius: „Naturae humanae mutabiles sunt pro singulorum hominum aetate progrediente; hae igitur mutationes bene factae et notandae et diversis imitandae sunt poetae." Cic. ad Fam. III, 8, 8: „etsi de *vita* prolixa bonisque *naturis* limavit aliquam posterior annus." Supervacanea est Bentleii coniectura *maturis*, tribus quidem vel diebus sustentata, etenim quam praestiterit fili *ἀντίθετον mobilium* i. e.

Signat humum, gestit paribus colludere et iram
160 Colligit ac ponit temere et mutatur in horas.
Imberbis iuvenis tandem custode remoto
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
165 Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix.
Conversis studiis aetas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
170 Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti,
Vel quod res omnes timide gelidique ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
175 Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne forte senilibus
Mandentur iuveni partes pueroque virilis;
Semper in adiunctis aeveque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis aut acta refertur.

iuniorum et maiorum i. e. seniorum annorum, ea ab hoc loco qui generalem praemittit sententiam alienissima est. — *in horas*] vide ad Sat. II, 7, 10. — *imberbis*] Orellio *imberbis iuvenis* ingratum praebere videtur sonum; quare ex bono Cod. recepit *imberbis*, non recte, ut mihi videtur. Cavendum est, ne nimis delicatas habeamus aures. — *campi*] Martii, ubi corpora exercebant iuvenes. — *sublimis*] μεγαλόψυχος, hochfahrend. — *pernix*] Arist. Rhet. II, 12 de adolescentibus: „Ἐρώτων μὲν ἐπιθυμοῦσι, τυχόντες δὲ παύονται.“ — *commisisse*] ἀσφάλειας. — *gelidus*] Aristot. l. l.: „Καταψυγμένοι γάρ εἰσιν (οἱ πρεσβύτεροι), οἱ δὲ νέοι θερμοί ὥστε προσδοκῶμεν τὸ γῆρας τῇ ἡλικίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος κατάψυξίς τις ἐστίν.“ — *ipse longus*] tardus et difficilis ad sperandum. Aristot. l. l.: „οἱ πρεσβύτεροι δυσέλπιδες διὰ τὴν ἐμπειρίαν.“ — *avidus futuri*] Sophocl. fr. 64. Dind.: „τοῦ ζῆν γὰρ οὐδεὶς οἶδ' ὁ μηδ' ἐπιστίαν ἔρᾳ.“ *Bentleii* coniectura *paedas* facile carebimus, quamquam *Parlempius* eam accipiendam putat. — *anni venientes*] „Antiquiores dicuntur ad quadragesimum sextum usque annum, inde *abire* iam accedente senectute.“ *Comm. Cruq.* — *morabimur*] Boni codices et *Comm. Cruq.* male *morabitur*. „Ordo est: semper in adiunctis et aptis aeveque morabimur; ita ut puero adiuncta sit levitas, adolescenti fervor, aetati maturitas.“ *Comm. Cruq.* De part. quae vide ad Sat. II, 3, 130.

V. 179. *Verum*, inquit, non sufficit mores et aetatem recte describere; accedant partes recta eventia earum rerum, quae fabulae in scena actio postulat, ne quid earum populo agatur quod rectius amoveatur ab oculis hominum (v. 188), ne iuvenis maior minorve sit fabula (v. 190), ne res ipsae male fictae se implicem-

180 Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
Digna geri promes in scenam multaque tolles
Ex oculis, quae mox narret facundia praesens:
185 Ne pueros coram populo Medea trucidet
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus
Aut in avem Procne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor neu sit quinto productior actu
190 Fabula, quae posci vult et spectata reponi
Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Incidерit, nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat, neu quid medios intercinat actus,
195 Quod non proposito conducat et haereat apte.
Ille bonis faveatque et consilietur amice,
Et regat iratos et amet peccare timentes,
Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem

tur et explicentur nebe personae ad-dantur vel supervacaneae vel etiam spectatorum animos dividentes (v. 192), *ne chorus prave adhibeatur* (v. 201), *denique ne quid male de re musica sentiatur* (v. 179—219). — *intus digna geri*] intelliguntur omnia foeda et atrocia, quae horrore afficiunt spectatores, et omnia incredibilia, quae cum oculis conspiciantur visum movent, velati transformationes hominum in bestias, aliaque naturae. Utriusque rei exempla adducuntur. — *quinto actu*] „An quinto actu post grammaticos Alexandrinos Romani dividebant fabulas, contra veteres Graeci in πρόλογον, ἐπεισόδια (τρία) et ἔξοδον, ita ut reapse divisio ad idem redeat.“ *Orellius*. — *nec deus*] Plato Cratyl. p. 425. E. „Ὥσπερ οἱ τραγῳδοποιοὶ ἐπειδὰν εἰς ἀπορίαν ἔλθωσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεὸν ἄφαντες.“ Cic. Nat. D. I, 20: „ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum.“ Inde proverbium illud: *deus ex machina*. — *quarta*] „Quarta persona cum inducitur, debet aut omnino non loqui vel admodum pauca: inducitur enim aut ut annuat aut ut aliquid ei imperetur.“ *Comm. Cruq.* Pollux 2, 140: „Εἰ δὲ τέταρτος ὑποκριτής τις παρεφθέγξατο, οὗτος παραχορηγήσει ἐνιαχοῦ.“ — *chorus*] *Lambinus*: „chorus tutetur et agat partes actoris, i. e. chorus habeatur unius actoris loco, unius munere fungatur et officium virile obeat i. e. unius personae locum obtineat.“ Aristot. Poet. 18: „Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ἀπολαμβάνειν τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου.“ — *defendat*] ut Sat. I, 10, 12. — *consilietur*] consilium det; aliter Carm. III, 3, 17. — *peccare timentes*] Sic omnes prope codices, Acro, Comm. Cruq., qui interpretantur *innocentes*; et recte, nam qui *timent peccare*, nolunt peccare amore virtutis, ii boni sunt et innocentes. Quare non est cum cum Bentleio ex vestigiis trium codicum scribamus *peccare tumentes*, quod idem prope est quod *iratos regere*. — *aper-*

Iustitiam legesque et aperta otia portas
Ille tegat commissa deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc, orichalco vincta tubaeque
Aemula sed tenuis simplexque foramine pauco
Adspirare et adesse choris erat utilis atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;
Quo sane populus numerabilis utpote parvus
Et frugi castusque verecundusque coibat.
Postquam coepit agros extendere victor et urbes
Latior amplecti murus vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numeris modis licentia maiorum.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem;
Sic etiam fidibus voces crevere severis

tia portis] Carm. III, 5, 23. — *libra*] „Tibia enim ante non erat ita ornata neque tam multis foraminibus tubae aemula. Modo vero et ornata est et tam multa habet foramina, ut sonet quemadmodum tuba. Ostendit luxuriam recentem et ambitionem natam esse, antiquitatem vero severam fuisse; nam prius tibia non erat ambitiosa, nec multis distincta foraminibus. Varro ait ad Marcellum de lingua latina, quatuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, et se ipsum in templo Marsyae vidisse tibias quatuor foraminum. Quare quaterna foramina antiquae tibiae habuerunt. Alii dicunt non plus quam tria.“ *Acro.* Plutarch. de music. 30: „*αὐλὰ γὰρ καὶ αὐλητικὴ ἀπὸ ἁπλουστέρας εἰς ποικιλωτέραν μεταβάβηκε μουσικήν.*“ — *spissa sedilia*] cf. epist. I, 19, 41. infra 381. — *numerabilis*] „Apud nominem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Post Horatium Ovidius Met. V, 588.“ *Orellius.* — *urbes*] Sic prope omnes, ut videtur, MSS.; unus Pottienii habet *urbem*, quod olim receperam. „Horatius in tota hac disputatione magis cogitat Graecos quam Romanos.“ *Peerlkamp.* — *vino diurno*] convivis temperantiis. — *placari*] vide ad Carm. I, 36, 2. — *indoctus quid enim*] „Hor. veratus neque eiiciendos (cum Paldamo) neque tuendos (post v. 224 cum Engelio) esse facile perspicitur, dummodo, ad eos quorum causam indicant, referantur. Sunt igitur cum decem qui praenodant versibus coniungendi. ostendunt enim cur musica scenica non prius a prisca illa simplicitate decivenit, quam quo tempore populus, quippe magnis victoriis potens, mollis et luxuriosus factus, diis ancilque convivis et compotationibus benigne se tractare coepisset.“ *Hilgers* de Q. H. F. epist. ad Pis. p. 39. — *liber laborum*] cf. Carm. III, 17, 16. Sat. II, 2, 119. Epist. II, 1, 140. De genitivo compara Lucan. VI, 300: „libera legum Roma.“ Sil. Ital. V, 212: „eripto metuendi libera (mutatus) coelo.“ — *turpis honesto*] infimae sortis homines cum nobilioribus. cfr. Carm. II, 4, 17. 20. Sat. I, 6, 69. Epist. II, 1, 149. — *vestem*] Epist. II, 1, 205; syrma tragicum. — *fidibus*] „Sic, eadem necessitate, *fidibus* prius

Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Utiliumque sagax rerum et divina futuri
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
220 Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit, et asper
Incolumi gravitate iocum tentavit, eo quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator functusque sacris et potus et exlex.
225 Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas,
230 Aut, dum vitat humum, nubes et inanem capiet
Effutire leves indigna tragoedia versus,
Ut festis matronae moveri iussa diebus
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum

severis et habentibus gravem sonum *crebrae voces* propter gravitatem, quia semitonium est inventum, ut acutae voces gravibus consonarent.“ *Schol. cod. Monac.* De voce *severis* cf. Carm. II, 9. *eloquium*] „Pari modo fidicen quoque prisca severitate retinet severos lyrae sonos auxit atque poeta, ut liberiores musicae numeros sequeretur, chori orationem, quae antea simplex et modesta fuit, tantopere immutavit, ut iam praecepit, infinito et obscuro dicendi genere usus sapientes et fatidicas proferet sententias, quae ab obscuris Apollinis Delphici oraculis non multum differebant.“ *Helgers* 1.

V. 220. *Cum Romani poetae nihil intentatum relinquerent* (cf. v. 285), *probabile est non defuisse tunc qui satyricum quoque dramaRomum transferre conaretur, quamquam Orellii opinio paulo audacior videtur* [*ipso primum genus fuisse; in quo elaborare sibi proposuerit maior Pisonum, eum se fore sperans, qui patritus laeras ditaret novisque gloria afficeret*]“ *In satyrico autem dramate id maxime curandum esse decet, ut rectum illud ordinem et locum obtineat inter tragoediam et comoediam, h. e. cavendum, ne oratio verusque descriptio ad altiorem tragoediam adscendat aut ad demissiorem comoediam deprimatur. Praeterea artifices esse in hoc quoque genere notissimas res singulari eximiaque ratione tractare.* vv. 220—250. *ob hircum*] graece τράγος, unde τραγῳδία. — *nudavit*] nudos induxit in scenam, i. e. invenit. — *spectator*] „qui spectator veniebat post sacrificia, iam pransus, iam potatus.“ *Acro.* — *dicaces*] Quintil. VI, 3, 24: „Dicacitas sine dubio a dicendo, quod est omni generi communis, ducta est: proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem.“ — *seria ludo*] tragoedias immiscere satyricum genus, i. e. ludos tragicis affines. — *nuper*] „pro notione h. v. interpretandum est: iidem dii atque heroes, qui in tragoediis saepe conspecti, notissimi nobis sunt.“ *Orellius.* — *levis versus*] quales comoediam decent. — *matrona*] „Sunt enim quaedam sacra, in quibus saltant matronae, sicut in sacris matris deorum.“ *Acro.* — *dominantia*] „no-

Iustitiam legesque et apertis otia portis,
Ille tegat commissa deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc, orichalco vincta tubaeque
Aemula sed tenuis simplexque foramine pauco
Adspirare et adesse choris erat utilis atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flata;
Quo sane populus numerabilis utpote parvus
Et frugi castusque verecundusque coibat.
Postquam coepit agros extendere victor et urbem
Latior amplecti murus vineaque diurna
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numeris modisque licentia maiorum.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem;
Sic etiam fidibus voces crevere severis

tia portis] Carm. III, 5, 23. — *tibia*] „Tibia enim ante non erat ita ornata neque tam multis foraminibus tubae aemula. Modo vero et ornata est et tam multa habet foramina, ut sonet quemadmodum tuba. Ostendit luxuriam recentem et ambitionem natam esse, antiquitatem vero severam fuisse; nam prius tibia non erat ambitiosa nec multis distincta foraminibus. Varro ait ad Marcellum de lingua latina, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, et se ipsum in templo Marsyae vidisse tibias quattuor foraminum. Quare quaterna foramina antiquae tibiae habuerunt. Alii dicunt non plus quam tria.“ *Acro.* Plutarch. de music. 30: „*ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐλητικὴ ἀπὸ ἁπλουστέρας εἰς ποικιλωτέραν μεταβάβηκε μουσικήν.*“ — *spissa sedilia*] cf. epist. I, 19, 41. infra 381. — *numerabilis*] „Apud nominem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Post Horatium *Ovidius* Met. V, 588.“ *Orellius.* — *urbes*] Sic prope omnes, ut videtur, MSS.; unus Pottienii habet *urbem*, quod olim receperam. „Horatius in tota hac disputatione magis cogitat Graecos quam Romanos.“ *Peerlkamp.* — *vineaque diurno*] conviviis tempestivis. — *placari*] vide ad Carm. I, 36, 2. — *indoctus quid enim*] „Hos veteres neque eiiciendos (cum Paldamo) neque temnendos (post v. 224 cum Angelio) esse facile perspicitur, dummodo, ut ea, quorum causam indicant, referantur. Sunt igitur cum decem qui praecedunt veteribus coniungendi, ostendunt enim cur musica coepta non prius a prisca illa simplicitate decivenit, quam quo tempore populus, quippe magnis victoriis potens, mollis et luxuriosus factus, diebus ancisque conviviis et compotationibus benigne se tractare coepisset.“ *Hülgers* de Q. H. F. epist. ad Pisc. p. 39. — *liber laborum*] cf. Carm. III, 17, 16. Sat. II, 2, 119. Epist. II, 1, 140. De genitivo compara Lucan. VI, 300: „libera legum Roma.“ Sil. Ital. V, 212: „erepto metuendi libera (iuventus) coelo.“ — *turpis honesto*] infimae sortis homines cum nobilioribus. cfr. Carm. II, 4, 17. 20. Sat. I, 6, 69. Epist. II, 1, 149. — *vestem*] Epist. II, 1, 205; syrma tragicum. — *fidibus*] „Sic, eadem necessitate, *fidibus* prius

Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Utiliumque sagax rerum et divina futuri
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
220 Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit, et asper
Incolumi gravitate iocum tentavit, eo quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator functusque sacris et potus et exlex.
225 Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humilis sermones tabernas,
230 Aut, dum vitant humum, nubes et inanem captet
Effutire leves indigna tragoedia versus,
Ut festis matrona moveri iussa diebus
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum

severis et habentibus gravem sonum *crebere voces* propter gravitatem, quia semitonium est inventum, ut acutae voces gravibus consonarent.“ *Schol. cod. Monac.* De voce *severis* cf. Carm. II, 1, 9. — *eloquium*] „Pari modo fidicen quoque prisca severitate relinquens severos lyrae sonos auxit atque poeta, ut literiores musicae numeros sequeretur, chori orationem, quae antea simplex et modesta fuit, tantopere immutavit, ut iam praecipit, infinito et obscuro dicendi genere usus sapientes et fatidicas proferet sententias, quae ab obscuris Apollinis Delphici oraculis non multum differebant.“ *Helgers* I. l.

V. 220. *Cum Romani poetae nihil inlectatum relinquerent* (cf. v. 285), *probabile est non defuisse tunc qui satyricum quoque drama Romam transferre conaverint*; *quamquam Orellii opinio paulo audacior videtur, hoc genus fuisse, in quo ellebrorum usu proposuerit maior Pistorius, eum se fore sperans, qui patriae literas ditaret noviique gloria afficeretur.“ In satyrico autem drama id maxime curandum esse decet, ut rectum illud ordinem et locum obtineat inter tragoediam et comoediam, h. e. caveandum, ne oratio verumque descriptio ad altiorem tragoediam adscendat aut ad demissiorem comoediam deprimatur. Praeterea artifices esse in hoc quoque genere notissimas res singulari eximiaque ratione tractare.* vv. 220—250. — *ob hircum*] graece τράγος, unde τραγῳδία. — *nudavit*] nudos induxit in scenam, i. e. invenit. — *spectator*] „qui spectator veniebat post sacrificia, tum pransus, tum potatus.“ *Acro.* — *dicaces*] Quintil. VI, 3, 24: „Dicacitas sive dubio a dicendo, quod est omni generi communis, ducta est: proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem.“ — *seria ludo*] tragoedias immiscere satyricum genus, i. e. ludos tragicis affines. — *nuper*] „pro notione h. v. interpretandum est: iidem dii atque heroes, qui in tragoediis saepe conspecti, notissimi nobis sunt.“ *Orellius.* — *levis versus*] quales comoediam decent. — *matrona*] „Sunt enim quaedam sacra, in quibus saltant matronae, sicut in sacris matris deorum.“ *Acro.* — *dominantia*] „no-

235 Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo,
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil interest, Davusne loquatur et audax
Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
240 Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multum frustraque laboret
Ausus idem: tantum series iunctura que pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Silvis deducti caveant me iudice Fauni,
245 Ne velut innati trivis ac paene forenses
Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam
Aut immunda crepent ignominiosaque dicta,
Offendantur enim quibus est equus et pater et res,
Nec si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,
250 Aequis accipiunt animis donantve corona.

mina quae propriis vocabulis nuncupantur, ut *libri*, *capita*, *paginae*." *Porph.* Sunt *κύρια*, eigentliche Benennungen. — *Pythias*] „persona comica in comoedia Lucilii (*Orellius* coniecit: *Caecilii*), quae inducitur per astutias accipere argentum a Simone domino suo in dotem suae filiae." *Comm. Crug.* — *emuncto*] Terent. Phorm. IV, 4, 1: „Emunxi argento senes;" *ἀπομύσσειν*, de quo vide Passow. lex. s. v. — *custos*] Diod. Sic. IV, 4: „*φασὶ δὲ καὶ παιδαγωγὸν καὶ τροφέα συνέπεσθαι κατὰ τὰς στρατείας Διονύσῳ Σείληνόν.*" — *ex noto*] Sententia est: tam noto ac solito dicendi genere utar, ut quivis idem se posse speret, verumtamen, si periculum faciat, multum laborem frustra impendat: tantum valet series et iunctura (cf. v. 48) verborum, qua vulgaris etiam sermonis potestas et honor magnopere augeri potest. Et bene *Wielandius*: „Diese Stelle ist sehr merkwürdig. Sie enthält eins von den grossen Mysterien der Kunst, welche Horatius ganz zuversichtlich ausschwatzen durfte, ohne Furcht, dass er den *ἀμύητοις* etwas verrathen habe." — *ausus idem*] Consulto haec verba in initio versus posita sunt, ut quasi certent cum primis verbis praecedentis versus. — *deducti*] in scenam. Fauni h. l. iidem sunt qui Satyri. — *innati trivis*] Fauni, inquit, silvestres sunt, quare non licet iis urbanum sermonem iactari et sibi arrogare, ne aut cum elegantibus iuvenibus nimium affectent teneritatem ac mollitiem quandam dicendi aut cum corruptis hominibus immunda crepent. *Innati trivis* sunt urbani homines, sed cum aliquo contemptu dictum est; neque vero omnes qui sunt in urbe nati forenses sunt, nam *forenses* sunt qui in foro versari et causas agere consueverunt ideoque urbanam rationem dicendi diligenter observarunt. — *iuvenentur*] *ἅπαξ λεγόμενον* formatum ad Graecum *νεανιεύεσθαι*. — *equus*] Iudicantur equites, *ingenui*, *locupletes*, omnes omnino qui aliquid sentiunt in hac re.

V. 250. *In fabulis scribendis magna cura adhibenda est dictis metricae; quare agit poeta de vimetro, dum leges eius ostendit negligentiamque veterum poetarum minorum notat. Tum commendat graeca exemplaria, Graeciaeque omnem laudem invenit dramatici generis, quae tamen confitetur latinos*

Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
Pes citus; unde etiam trimetris accrescere iussit
Nomen iambeis, cum senos redderet ictus,
Primus ad extremum similis sibi; non ita pridem,
255 Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus et patiens, non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Atti
Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni
260 In scenam missos cum magno pondere versus
Aut operae celeris nimium curaque carentis
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poëmata iudex,
Et data Romanis venia est indigna poëtis.
265 Idcircone vager scribamque licenter? an omnes
Visuros peccata putem mea tutus et intra
Spem veniae cautus? vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.
270 At vestri proavi Plautinos et numeros et

poetae laudanda aemulatione nihil intentatum reliquisse ac praecipue eam rem bene instituisse, quod res ex patria historia petitas poetica sua facultate exornarent. vv. 250—288. — *accrescere iussit*] „Iambus citus voluit versum sex pedibus trimetrum vocari; non enim unus pes iambus metrum fecit ut alii pedes, sed duo propter volubilitatem.“ *Comm. Cruq.* — *iambeis*] graeca forma pro latina *iambicis* versui minus commoda. Nunc vocabulum est ἅπαξ λεγόμενον. — *non ita pridem*] de infinito aliquo tempore ut *nuper*. cf. Sat. II, 2, 46. Cic. Brut. 10 med.: „Themistocles fuit regnante iam Graecia, nostra autem civitate *non ita pridem* dominatu regio liberata.“ — *socialiter*] ἅπαξ λεγόμενον. Est idem quod *commode*, ut socii faciunt, qui alter alteri interdum aliquid de suo iure remittunt. — *Hic*] non est adverbium, quo Roma contra Graeciam poneretur, sed est subiectum verbi *apparet*: hic iambus raro reperitur in versibus Attii et Ennii nec in secunda quidem et quarta sede; illi enim satis fecisse sibi videbantur, si sexta sedes iambum haberet. — *premit crimine*] Pergit poeta in προςωποποιίᾳ, nam *iambus* e suis sedibus eiectus quasi accusator surgit turpique crimine nimiae festinationis aut inscitiae versus premit i. e. accusat. cf. Liv. III, 13, 1: „*Premebat* reum praeter vulgatam invidiam *crimen unum*.“ — *videt*] vide ad Sat. II, 1, 15. — *idcircone*] Num inscitia populi et licentia poetis apud nos concessa fretus nullaque lege obstrictus malos versus faciam? an meliore iudicio usus, omnes cum putem mea vitia visuros, id efficere studeam, ut tutus sim a crimine et ea tantum admittam quae veniam habitura videantur? Hoc alterum rectius quidem est, sed altius enitendum est poetis, scilicet ut imitentur exemplaria graeca, quae his quoque rebus summam curam navarunt. Nam qui crimen vitat, is culpam solum vitavit; contra qui perfectissima quaerit et invenit, is laudem meruit. — *Plautinos*] cf. Epist.

Laudavere sales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
275 Ignotum tragicae genus invenisse Camenae
Dicitur et plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis,
280 Et docuit magnumque loqui utique cothurno.
Successit vetus his comoedia non sine multa
Laude, sed in vitium libertas excidit et vim
Dignam lege regi: lex est accepta chorusque
Turpiter obticuit sublato jure nocendi.
285 Nil intentatum nostri liquere poëtae,
Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
Ausi deserere et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas vel qui docuere togatas,
Nec virtute foret clarisve potentius armis

II, 1, 170. — *digitis*] Terentian. 2253: „moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent.“ Quintilian. IX, 4, 51: „tempora etiam animo metiuntur, et pedum et digitorum ictu intervalla signant.“ — *Thespis*] vide ad Epist. II, 1, 163. Sed de hoc loco: „in his omnibus, inquit, *Orellius*, videtur sequi grammatici vel historici alicuius Graeci opinionem, nisi ipse tragoediae et comoediae primordia confudit;“ et de plaustris: „error hic ortus videtur ex confusione cum iis quae τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν vocabant. Suidas: τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν· ἐπὶ τῶν ἀπαρακαλύπτως σκωπτόντων· Ἀθήνησι γὰρ ἐν τῇ τῶν Χοῶν ἑορτῇ οἱ κωμάζοντες ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν τοὺς ἀπαντῶντας ἔσκωπτόν τε καὶ ἐλοιδόρουν· τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς Ληναίοις ὕστερον ἐποίουν. Certe antiquissimum scenae genus erat non plaustrum, sed ἐλεός, τράπεζα ἀρχαία, ἐφ' ἣν πρὸ Θέσπιδος εἷς τις ἀναβὰς τοῖς χορευταῖς ἀπεκρίνατο. Pollux. IV, 123.“ — *faecibus*] vide Passow. lex. gr. s. v. τρυγοφόος. — *personae*] Alii personam a Thespide inventam tradiderunt. — *honestae*] Coniungendum hoc adiectivum est cum *pallae*, non cum *personae*; haec enim inhonesta non fuerat. — *vetus comoedia*] vide ad Sat. I, 4, 1. — *in vitium*] Libertas, παῤῥησία, decidit in licentiam et petulantiam. — *lex*] Suidas v. Ἀντίμαχος· Ἐδόκει οὗτος ψήφισμα πεποιηκέναι, μὴ δεῖν κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος. Eiusmodi ψηφίσματα lata dicuntur intra annos 417—404; et iam inter Olymp. 85, 1—4 Cratini fabula Ὀδυσσεῖς sine choro et παραβάσεσιν edita fertur. — *praetextas*] tragoedias Romanas et Romani argumenti, dictas a praetexta toga, qua induti nobiles viri in iis agebant; opponuntur crepidatis, graeci argumenti. Solito tamen nomine illae solebant nominari praetextatae. — *togatas*] comoedias Romani argumenti; opponuntur palliatis, graeci argumenti.

V. 289. *Sed deerat Latinis emendatio et expolitio (lima) et elaborationis constantia; quare in arte*

290 Quam lingua Latium, si non offenderet unum-
Quemque poëtarum limae labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coërcuit atque
Perfectum decies non castigavit ad unguem.
295 Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit et excludit sanos Helicone poëtas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque poëtae,
300 Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,
Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora poëmata: verum
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
305 Reddere quae ferrum valet exsors ipsa secandi;
Munus et officium nil scribens ipse docebo,
Unde parentur opes, quid alat formetque poëtam,

poetica Latium superatum est a Graecis. Verum expolitione utique opus est, cum ingenii virtus arte relicta summa praestare non possit. De qua re cum quae vulgo creduntur falsissima sint, Horatius contempta deinceps poëtica laude eotem se futurum pollicetur, quae ferrum acuat ad secandum, ipsa non secet, h. e. doctorum se esse quibus rebus maximé opus sit poëtis latinis. vv. 289—308. — *unum-quemque*] vide ad Sat. I, 2, 62. — *Pompilius sanguis*] vide Zumpt. gr. lat. §. 492. Plutarch. Num. 21. *Pomponius* dicit, *Pinarios, Calpurnios, Mamercios* ortos esse a quattuor filiis Numae, quorum nomina fuerint Pompo, Pinus, Calpus, Mamercus. — *castigavit*] Metaphora sumpta est ab arboribus, quarum rami supervacanei amputantur. Similiter Graeci κολάζειν. — *perfectum*] ita ut perfectum sit. — *ad unguem*] vide ad Sat. I, 5, 32. — *Democritus*] vide ad Epist. I, 12, 12. Cicero de divin. I, 37: „Negat enim sine furore Democritus quemquam poëtam magnum esse posse; quod idem dicit Plato.“ Id. de Orat. II, 46, 194: „Saepe audivi poëtam bonum neminem — id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt — sine inflammatione animorum exsistere posse et sine quodam afflatu quasi furoris“ Scripsit Democritus περὶ ποιήσεως et περὶ Ὁμήρου. — *bona pars*] Carm. IV, 2, 46. Sat. I, 1, 61. — *Anticyris*] vide ad Sat. II, 3, 83. — *Licino*] „Nomen tonsoris famati, qui postea dicitur factus senator a Caesare, quod odisset Pompeium; de quo hoc scriptum est epitaphium: *Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato nullo, Pompeius parvo: quis putet esse deos?* Comm. Cruq. Sed recte iudicarunt, qui Licinum hunc Horatianum diversum putant ab eo, qui Augusti gratia fruebatur. Huic enim ita illudere non poterat Horatius. — *laevus*] Virg. Aen. II, 54. — *purgor bilem*] In bile quaerebant causam μελαγχολίας, insaniae. Veratrum autem ad sanandam insaniam Celso auctore optime vere, non hieme neque aestate, datur. — *nil tanti*] „Nihil tanti aestimo, nulla prorsus mihi causa est, cur magnus poeta ad illorum scilicet modulum*

Quid deceat, quid non, quo virtus, quo ferat error.
Scribendi recte sapere est et principium et fons.
310 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae,
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit patriae quid debeat et quid amicis,
Quo sit amore parens, quae frater amandus et hospes,
Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
315 Partes in bellum missi ducis, ille profecto
Reddere personae scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitae morumque iubebo
Doctum imitatorem et vivas hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis moratasque recte
320 Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
325 Romani pueri longis rationibus assem
Dicunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini: Si de quincunce remota est

fari cupiam. Ergo quoniam hoc mihi negatum est, criticum saltem agam." *Orellius.*

V. 309. *Tantum abest ut insania et furor efficiat bonum poetam, ut ad recta inveniendas res maxime necessaria sit sapientia. Exploranda poetae est tota vita humana, cognoscendi sunt mores, ne versus componat verbis canoros, sententiis inanes. Inde nata Graecis est poesis, inde negata est Romanis, quorum pueritia non ad sapientiam sed ad avaritiam et lucri cupiditatem instituitur.* vv. 309—332. — *Socraticae chartae*] libri Socraticorum, Platonis, Xenophontis, Aeschinis. „Strenue autem Horatius ipse hoc suum exsequebatur praeceptum. Cfr. Sat. II, 3, 11." *Orellius.* — *sequentur*] Cic. de orat. III, 50: „tantum Antipatri Sidonii valuit exercitatio, ut, cum se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur." — *conscripti*] „senatoris; ex formula *patres conscripti* unde fortasse hoc loco reperitur." *Orellius.* — *vivas voces*] ex natura hominum sumptas ad vitamque accommodatas. — *speciosa locis*] sententiis gravibus moribusque recte descriptis eximia. — *nullius veneris*] ceterum destituta lepore ac venustate. — *nugaeque canorae*] cf. Cic. de Orat. I, 12: „Quid est autem tam furiosum quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis nulla subiecta sententia?" ibid. II, 17: „sententiarum gravitate, *ponderibus* verborum est utendum." cf. Epist. II, 2, 76. — *Graiis*] cf. Epist. II, 1, 93 sqq. — *ore rotundo*] „turgido, tumido, ornato, polito, erudito, perfecto." *Comm. Cruq.* vide Passow. lex. gr. s. v. περιογγέλος. Cic. Brut. 78, 272: „erat verborum et delectus elegans et apta et quasi *rotunda* constructio." — *praeter laudem*] Xenoph. Mem. III, 3, 13: „Ἀλλὰ μὴν οὔτε εὐφωνίᾳ τοσοῦτον διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων οὔτε σωμάτων μεγέθει καὶ ῥώμῃ ὅσον φαλοτιμίᾳ, ἥπερ μάλιστα προξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἔντιμα." — *Albini*] nomen homunculi

Uncia, quid superat? Poteras dixisse. Triens. Eu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
Semis. At haec animos aerugo et cura peculi
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt aut delectare poëtae,
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi dociles teneantque fideles:
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.
Centuriae seniorum agitant expertia frugis,
Celsi praetereunt austera poëmata Ramnes:
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
Lectorem delectando pariterque monendo.
Hic meret aera liber Sosiis, hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum.

cuiusdam avari, cuius sane filius maxime aptus est qui a magistro — nam in ludum litterarum h. l. ducitur — de re nummaria interrogetur. — *poteras dixisse*] Magistri sunt puerum non reprehendentis sed leniter excitantis et ipsa laude ad cognoscendum stimulantis. Sic melius quam quod illis placuit ex MSS. *poterat*. — *redit*] Si ad quincuncem additur uncia, fit semis, i. e. dimidia pars assis sive sex unciae. — *peculi*] de pecunia, quam sua sibi quis cura et parsimonia paravit. cf. Virg. Buc. 1, 32, ubi proprie positum est vocabulum de servo. — *cedro*] oleo cedrino, de quo *Porphyrio*: „libri qui aut cedro illinuntur aut arca cupressi inclusi sunt, a tineis non vexantur.“

V. 333—346. *Alterum ex iis praeceptis quae propositurum se versu 307 sq. indicavit, hoc est: poetam qui omnibus velit probari docere simul debere et delectare legentes, miscendam esse utilitatem carminum cum dulcedine.* — *esto brevis*] Summa haec virtus eorum carminum, quibus prodesse volunt poetae. — *cito*] coniunge cum *percipiant*. — *supervacuum*] quodcunque nimis amplum ac latum est, animo non recipitur, sed elabitur. — *ficta*] Haec alteri poetarum parti dicuntur, qui delectare volunt. — *pransae Lamiae*] „Lamia est monstrum superne habens speciem mulieris, inferne vero desinit in pedes asininos.“ *Comm. Cruq.* Dicebantur hae pueros devorare vel eorum sanguinem exsugere. — *Ramnes*] „Sensus est: senes gravitate carminis et dictionis pondere delectantur, iuvenes austera et gravia non amant.“ *Acro. Celsi Ramnes* iuniores sunt equites, superbi, nobilitate generis elati, fastidiosi. cfr. Liv. VII, 6: „*celsi* et spe haud dubia feroces in proelium vadunt.“ Cic. de orat. I, 40, 184: „iura suae civitatis ignorantem erectum et *celsum* alacri et prompto ore atque vultu huc atque illuc intuentem vagari . . toto foro . . nonne imprimis flagitiosum putandum est.“ Compara Liv. I, 13. — *punctum*] vide ad Epist. II, 2, 99.

Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
Nam neque chorda sonum reddit quem vult manus et mens,
Poscentique gravem persaepe remittit acutum;
350 Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendor maculis, quas aut incuria fudit
Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
355 Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror: et idem
Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.
360 Verum operi longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura, poesis: erit quae, si propius stes,
Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes:
Haec amat obscurum; volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen;
365 Haec placuit semel, haec decies repetita placebit.
O maior iuvenum, quamvis et voce paterna

V. 347. *In tali igitur carmine parvis vitiis venia danda est, dummodo poeta caveat a nimia eorum frequentia. Mediocria enim carmina non feruntur, quia necessaria non sunt hominesque eas res, quibus sine detrimento carere possunt, non amant nisi quam perfectissimas;* vv. 347–384. — *Sossii*] cf. Epist. I, 20, 2. — *mare transit*] vide ad Epist. I, 20, 13. — *nam neque*] Duo adduntur exempla vitiorum, quae cum non committantur pravitate consilii, veniam debeant impetrare. — *fudit*] accommodatum verbum ad maculas, ut continuetur metaphora. cf. Sat. I, 6, 66 sqq. — *scriptor librarius*] servus qui libros describit. — *peccat idem*] Cic. N. D. I, 12: „Xenophon eadem fere peccat;“ vulgo: in eodem peccat. — *cessat*] cf. Epist. II, 2, 14. — *Choerilus*] vide ad Epist. II, 1, 232. — *dormitat Homerus*] Quaesiverunt interpretes, quodnam Homeri vitium Horatius reprehendere videatur. Tu autem noli quaerere, sed vide mecum Homerum propositum tanquam exemplar perfecti poetae, qui iniuria veniam accipiat, si interdum somno aliquo obripiatur. Quintil. X, 1, 24: „Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quae magni auctores dixerint, utique esse perfecta. Nam et labuntur aliquando et oneri cedunt et indulgent ingeniorum suorum voluptati; nec semper intendunt animum et nonnunquam fatigantur, dum Ciceroni *dormitare* interim Demosthenes, Horatio vero etiam Homerus ipse videatur.“ — *pictura*] cf. Cic. Tusc. V, 39, 114. Plutarch. de glor. Athen. p. 346. F.: „Ὁ Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσηγόρευεν, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν;“ quamquam recte notatum est, in eo similibusque locis internam quasi naturam carminum et tabularum spectari, Horatium vero de externa utriusque artis similitudine loqui et docere, diversas utriusque artis opera diverso etiam modo dijudicari oportere. — *abstes*] *dum*

Fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi. Consultus iuris et actor
370 Causarum mediocris abest virtute diserti
Messallae, nec scit quantum Cascellius Aulus;
Sed tamen in pretio est. Mediocribus esse poëtis
Non homines, non di, non concessere columnae
Ut gratas inter mensas symphonia discors
375 Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver
Offendunt, poterat duci quia coena sine istis;
Sic animis natum inventumque poëma iuvandis
Si paulum summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
380 Indoctusque pilae discive trochive quiescit,
Ne spissae risum tollant impune coronae;
Qui nescit versus tamen audet fingere. Quidni?
Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
Summam nummorum vitioque remotus ab omni.
385 Tu nihil invita dices faciesve Minerva;

λεγόμενον: inde corruptelae *adstes, absis, aptes.* — *tolle*] mente recipe. cf. Virg. Aen. VI, 377 et compara Sat. II, 6, 42. — *consultus iuris*] Mediocres toleramus eas tantum artes quibus regre caremus; sic in minoribus momenti litibus etiam mediocris patronus voluntati nostrae satisfacit; longe aliter sese habet ars poetica. — *Messallae*] M. Valerius Messalla Corvinus, homo disertissimus. *Cascellius Aulus*, vir iuris civilis scientia et facetiis clarus, infestissimus triumviris. cf. v. 712. — *columnae*] vide ad Sat. I, 4, 71. — *Sardo melle*] „Corsicum et Sardum mel pessimi saporis est.“ *Porph.* Plinius tradit candidi papaveris semina tosta in secunda mensa cum melle apud antiquos inferri solita esse. — *Ludere qui*] Quod cum sit verissimum neque reliquas artes quisquam profiteri audeat nisi qui earum sit peritus, tamen omnes sibi iure videntur versus facere. — *qui nescit*] Alii distinguunt *qui nescit, versus,* alii contra *qui nescit versus, tamen.* Rectius omni interductu abstinebis, quoniam sententia est: qui nescit versus fingere, tamen audet versus fingere.

V. 385. *Illorum tu exemplum noli imitari, sed primum excute te ipsum, num tibi natura dederit ingenium poeticum; deinde quaecunque scripseris ea subiice iudicio et amicorum, quos in ea arte multum valere scis, et tuo ipsius, ne studio tuo indulgens emittas poemata quae rectius contineantur in scriniis. Nam non omnia digna sunt quae in publicum edantur; scilicet poeticae arti summum propositum est munus* (vv. 390—407); *quo qui recte vult fungi, in eo oportet coniunctum esse ingenium poeticum cum arte et constantia* (v. 411); *neque quidquam est quod magis noceat poetae quam aut animus facile sibi indulgens suaque facultate contentus aut mala laudatio hominum, quorum iudicium vel amicitia vel lucri cupiditate corruptum est. Quare quaerendi sunt iudices integri ac sinceri.* vv. 385—452. — *invita Minerva*] cf. Cic. de Off. I, 31. — *id tibi*] quod tuum iudi-

Id tibi iudicium est, ea mens; si quid tamen olim
Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures
Et patris et nostras, nonumque prematur in annum
Membranis intus positis; delere licebit
390 Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones.
Dictus et Amphion, Thebanae conditor urbis,
395 Saxa movere sono testudinis et prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
400 Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus,
Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit; dictae per carmina sortes,
Et vitae monstrata via est, et gratia regum

cium, quae tua mens est, ut probe scio. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *Maeci*] vide ad Sat. I, 10, 38. — *nonum in annum*] More vetesum annorum numerus indefinite ponitur ad indicandum longum temporis spatium. Ceterum hoc praeceptum non omnes omnino tenere videtur scriptores et poetas sed praecipue adolescentes qui procliviores esse soleant ad praecipitandam poematum suorum editionem. Quintil. X, 4, 2: „Nec dubium est, optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponuntur, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus, ne nobis scripta nostra tanquam recentes fetus blandiantur.“ — *silvestres*] Cic. de invent. 1, 2: „Fuit quondam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur et sibi victu ferino vitam propagabant.“ Sat. I, 3, 99. — *sacer*] Virg. Aen. VI, 645. Aristoph. Ran. 1032: „Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετὰς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέχεσθαι.“ — *victu foedo*] „instar ferarum.“ *Comm. Cruq.* — *Amphion*] Carm. III, 11, 2. Epist. I, 18, 41. — *urbis*] Sic ex auctoritate antiquissimorum codicum. Altera lectio *arcis* ex interpretatione eorum orta videtur, qui Horatianum vocabulum accuratius vellent definire. — *blanda*] Carm. I, 24, 13. — *ligno*] „Aereis enim tabulis antiqui non sunt usi, sed roboreis hoc iteci debant leges, unde adhuc Athenis legum tabulae ἄξονες vocantur.“ *Porphyr.* — *Tyrtaeus*] Atheniensis, qui Spartanis in secundo bello Messenio dux missus „carmina exercitui suo concione recitavit, in quibus hortamenta virtutis, damnorum solatia, belli consilia conscripserat.“ Justin. III, 5. — *sortes*] oracula Delphica. Cic. de divin. II, 56: „Nam cum vero illa edita est opulentissimo regi Asiae Croesus Halym penetrans magnam pervertet opum vim est.“ — *vita*] in carminibus didascalicis Solonis, Theognidis, aliorum. — *gratia regum*] Hieronis, Theronis, aliorum principum quaesita lyricis carminibus Pindari, Simonidis, Bacchylidis.

405 Pieriis tentata modis, ludusque repertus
Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen an arte
Quaesitum est; ego nec studium sine divite vena,
410 Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res et coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
Abstinuit venere et vino; qui Pythia cantat
415 Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
Nunc satis est dixisse: Ego mira poëmata pango;
Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est
Et quod non didici sane nescire fateri.
Ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
420 Assentatores iubet ad lucrum ire poëta
Dives agris, dives positis in fenore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere levi pro paupere et eripere atris
Litibus implicitum; mirabor si sciet inter-
425 Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu seu donaris seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Laetitiae: clamabit enim Pulchre! Bene! Recte!

— *ludus*] per scenicam poesim. — *nec studium*] cf. Cic. Arch. 7, 15. — *coniurat*] poetice de rebus inanimatis. *Coniurare* autem idem est quod *conspirare* et indicat intimam conductionem et consensionem. — *metam*] Carm. I, 1, 4. Exemplo utitur palaestrae et artis musicae ad ostendendum necessitatem laboris et exercitationis. — *nunc satis est*] „Satis est nostris poetis ut dicant.“ *Comm. Cruq.*, „quem vides legisse in suo exemplo *nunc*, non *nec*; neque aliter *Acro*: „in *hac* copia imperitorum sufficit alicui sese iactare.“ Comprobat codicum auctoritas et totius loci acerbitas. — *scabies*] „Est imprecatio tracta a ludo puerili; qui enim praeest currentibus ad metam pueris dicere solet: qui primus ad metam venerit, is vicerit eumque in ulnas meas accipiam; qui vero erit ultimus, occupet eum scabies, eum respuam ut scabiosum.“ *Comm. Cruq.* — *sane*] concessivam hoc quoque loco habet sententiam. cf. Cicer. ad Att. XIV, 20: „Nemo unquam neque poeta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur. Hoc etiam mihi contingit.“ Id. Tuscul. V, 22: „In hoc enim genere nescio quo pacto magis quam in aliis suum cuique pulchrum est. Ad hoc neminem cognovi poetam, qui sibi non optimus videretur.“

V. 420. *assentatores*] cf. Epist. I, 19, 37 sqq. — *dives agris*] versus repetitus ex Sat. I, 2, 13. — *unctum*] lautum convivium. cf. Epist. I, 15, 24; — *levi*] vili et humili, cui sine sponsore fides deest. — *internoscere*] vide

Pallescet super his, etiam stillabit amicis
430 Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
Derisor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis
435 Et torquere mero, quem perspexisse laborant,
An sit amicitia dignus: si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, Corrige sodes
Hoc, aiebat, et hoc. Melius te posse negares
440 Bis terque expertum frustra, delere iubebat
Et male tornatos incudi reddere versus:
Si defendere delictum quam vertere malles,
Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.
445 Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
450 Fiet Aristarchus, nec dicet: Cur ego amicum

ad Sat. I, 2, 62. — *pallescet*] „pallidus fiet cum admiratione.“ *Comm. Cruq.* Tragoediae recitatae locis terrore se impletum simulabit. — *rorem*) Ovid. Met. XIV, 708. — *conducti*] vide ad Carm. II, 20, 22 sq. — — *derisor*] falsus laudator. Epist. I, 18, 11. — *reges*] vide ad Carm. I, 4, 14, — *torquere*] cf. Epist. I, 18, 38. — *culullis*] vide ad Carm. I, 31, 11. — *an*] vide Zumpt. gr. lat. §. 353. — *Quintilio*] Hunc verum criticum assentatori opponit. Vide ad Carm. I, 24. Noli concludere ex hac laude, Quintilium, cum de arte poetica liber scriberetur, etiam vixisse. — *negares*] In protasi est omissa particula *si*. — *tornatos*] „Si minus recte opus suum perfecisset artifex in metalli ornamentis torno elaborandis, consentaneum erat ut in incude marculi ictibus omnia tollerentur, ut cum rotundatum esset metallum denuo torno includeretur.“ *Orellius*. De metaphora Propert. II, 34, 43: „Incipe iam angusto versus includere torno.“ — *quin amares*] Pendet part. *quin* ex notione prohibendi quam sentis inesse in verbis *operam insumere*. — *inertes*] sine gravitate factos, inanes. — *atrum signum*] Pers. IV, 13: „Et potis es nigrum vitio praefigere theta.“ Mart. VII, 37, 1: „Nosti mortiferum quaestoris, Castrice, signum? Est operae pretium discere theta novum.“ Obelo apposito versum delendum esse indicatur; *atrum* autem signum dicitur festiva dilogia. — *ambitiosa*] supervacanea ideoque nocentia. Significationem intelliges ex Plinii loco H. N. V, 15, 15: „Iordanes amnis amoenus, et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus.“ cf. Epist. II, 2, 122. — *Aristarchus*] Samothracius, circa a. 154 a. Chr. n. Alexandriae vixit. Qui cum severe de Homeri versibus, quos alienos haberet, iudicasset, exemplum factus

Offendam in nugis? Hae nugae seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Ut mala quem scabies aut morbus regius urget
Aut fanaticus error et iracunda Diana,
455 Vesanum tetigisse timent fugiuntque poëtam
Qui sapiunt, agitant pueri incautique sequuntur.
Hic dum sublimis versus ructatur et errat,
Si veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveamve, licet Succurrite longum
460 Clamet Io cives! non sit qui tollere curet.
Si curet quis opem ferre et demittere funem,
Qui scis an prudens huc se proiecerit atque
Servari nolit? dicam Siculique poëtae
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
465 Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. Sit ius liceatque perire poëtis;
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit, nec si retractus erit, iam
Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
470 Nec satis apparet cur versus factitet, utrum
Minxerit in patrios cineres an triste bidental

est severi iudicis. Cic. Pis. 30: „Quoniam te non Aristarchum, sed Phalarin grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequare.“ id. Att. I, 14: „Orationes meae, quarum tu Aristarchus es.“

V. 453. *Tam severum de carminibus iudicium necessarium est, ne poetae caeco sui amore capti et in insania sua vim divinam cernentes irati diis poemata faciant hominibusque molestias creent.* vv. 452-476. Respondet exitus initio, imago insani poetae imagini monstruosae figurae. — *morbus regius*] morbus arquatus, Gelbsucht. — *Diana*] Significantur lunatici, σεληνιακοί. — *sublimis*] elato capite, ut non videat quid pedibus suis obstet. Graece μετέωρος. — *ructatur*] Usitatior activa forma huius verbi est. — *puteum*] cf. Epist. II, 2, 135. — *non sit*] imperative, ut Sat. II, 5, 91. — *scis an*] vide ad Carm. IV, 7, 17. — *Siculique poetae*] „Ad coercendam superbiam stultorum poetarum de Empedocle, Siciliensi poeta, dat exemplum, qui carmine conscripsit physica; et credens se immortalem fore dignitate carminis, volensque suam immortalitatem probare deiecit se in flammam Aetnae montis: sed eius crepidae, quas flamma eructavit (erant enim aereae) prodiderunt eum. Erat autem Empedocles Agrigentinus, Pythagoricus.“ *Comm. Cruq.* Vixit circ. a. 442 a. Chr. n. — *idem occidenti*] vide Zumpt. gr. lat. § 704. — *Nec satis*] Ac fortasse nefas est eum a versibus faciendis prohibere; etenim ea potest esse poena criminis alicuius ab isto homine olim commissi. — *bidental*] „Id quod Iovis fulmine percussum est bidental appellatur; hoc expiari non potest. Sunt autem qui putant ab agna (*bidens*) dictum bidental.“ *Porphyr.* Fest. p. 27: „Bidental dicebant quoddam templum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur.“ — *minxerit*] cfr. Pers. 1,

Moverit incestus: certe furit ac velut ursus
Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
475 Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo,
Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

113: „pueri, sacer est locus, extra Meiite.“ — *moverit*] violaverit. Epod. 17, 3. — *clathros*] „Clathri sunt robusti postes et rotundi, repagula, quibus obfirmatur cavea.“ *Comm. Cruq.* Graece κλῆθρα. De imagine compara Auct. ad Herenn. IV, 39: „Quodsi istum, iudices, vestris sententiis liberaveritis, statim, sicut e caveae leo missus aut aliqua teterrima belua soluta e catenis, volitabit et vagabitur in foro, acuens dentes multos in cuiusque fortunas, in omnes amicos atque inimicos, notos atque ignotos incursans.“ — *arripuit*] „Cum dixerat *arripuit* et *tenet*, iam cogitat hirudinem. Nam haec propria sunt naturae animalculi vocabula.“ *Peerlkamp.*

Index nominum propriorum.

Academus, Epist. II, 2, 45.
Achaemenes, Carm. II, 12, 21. III, 1, 44. Epod. 13, 8.
Acheron, Carm. I, 3, 36. III, 3, 16.
Acherontia, Carm. III, 4, 146.
Acrisius, Carm. III, 16, 5.
Aeacus, Carm. II, 13, 22. III, 19, 3. IV, 8, 25.
Aelius Lamia, Carm. I, 26, 8. I, 36, 7. III, 17. Epist. I, 14, 6.
Aemilius ludus, A. P. 32.
Aeolius, Carm. II, 13, 24. III, 30, 13. IV, 3, 12. IV, 9, 12.
Aeschylus, Epist. II, 1, 163. A. P. 279.
Aesopus, tragoediarum actor, Sat. II, 3, 239. Epist. II, 1, 82.
Aesula, Carm. III, 29, 6.
Afranius, Epist. II, 1, 57.
Africus, Carm. I, 3, 12. I, 14, 5. I, 1, 15. III, 23, 5. III, 29, 57. Epod. 16, 22.
Agave, Sat. II, 3, 303.
Agrippa, Carm. I, 6. Sat. II, 3, 185. Epist. I, 12, 1. 26. I, 6, 26.
Agyieus, Carm. IV, 6, 28.
Albanus lacus, Carm. IV, 1, 19.
Albinovanus, Epist. I, 8.
Albinus, A. P. 327.
Albius Tibullus, Carm. I, 33. Epist. I, 4.
Albunea, Carm. I, 7, 12.
Alcaeus, Carm. II, 13, 27. IV, 9, 7. Epist. I, 19, 29. II, 2, 99.
Alexandrea, Carm. IV, 14, 35.
Algidus, Carm. I, 21, 6. III, 23, 9. IV, 4, 58. C. S. 69.
Allifanus, Sat. II, 8, 39.
Allobrox, Epod. 16, 6.
Alyattes, Carm. III, 16, 41.
Amphiaraus, Carm III, 16, 11.
Amphion, Carm. III, 11, 2. Epist. I, 18, 41. 44. A. P. 394.
Anacreon, Carm. IV, 9, 9. Epod. 14, 10.
Andromeda, Carm. III, 29, 17.
Anticyra, Sat. II. 3, 83. 166. A. P. 300.
Antilochus, Carm. II, 9, 14.
Antiochus, rex Syriae, Carm. III, 6, 36.
Antiphates, A. P. 145.
Antium, Carm. I, 35, 1.
Antonius, triumvir, Sat. I, 5, 33. Eius filius, Carm. IV, 2.
Antonius Musa, Epist. I. 15, 3.
Anxur, Sat. I, 5, 26.
Apella, Sat. I, 5, 100.
Apelles, Epist. II, 1, 239.
Appia, Epod. 4, 14. Sat. I, 5, 6.
Appius Claudius Caecus, Sat. I, 6, 21. Epist. I, 6, 26. I, 18, 20.
Apulia, Carm. III, 4, 10.
Aquarius, Sat. I, 1, 36.
Aquilo, Carm. I, 3, 13. II, 9, 6. III, 10, 4. III, 30, 3. Epod. 10, 7. 13, 3. A. P. 64.
Arabes, Carm. I, 29, 1. I, 35, 40. II, 12, 24. Epist. I, 6, 6. I, 7, 36.
Archilochus, Sat. II, 3, 12. Epist. I, 19, 25. 28. A. P. 79.
Archytas, Carm. I, 28, 2.
Arcturus, Carm. III, 1, 27.
Aryos, Carm. I, 7, 9. *Argi*, Sat. II, 3, 132. Epist. II, 2, 128. A. P. 118.
Aricia, Sat. I, 5, 1. Epist. II, 2, 167.
Aristarchus, A. P. 450.
Aristippus, Sat. II, 3, 100. Epist. I, 1, 18. I, 17, 14. 23.
Aristius, Carm. I, 22. Sat. I, 9, 61. I, 10, 83. Epist. I, 10.
Atabulus, Sat. I, 5, 78.
Atreus, A. P. 186.
Atta, Epist. II, 1, 79.

Attalus, Carm. II, 18, 5. I, 1, 12. Epist. I, 11, 5.
Attius, Sat. I, 10, 53. Epist. II, 1, 56. A. P. 258.
Aufidus, Carm. III, 30, 10. IV, 9, 2. IV, 14, 25. Sat. I, 1, 58.
Augustus, Carm. I, 2. I, 12. II, 9, 19. III, 3, 11. III, 5, 3. IV, 2, 33. IV, 4, 24. IV, 5. IV, 14. IV, 15. Epist. I, 3, 7. I, 16, 29. II, 1.
Aulon, Carm. II, 6, 18.
Auster, Carm. II, 14, 16. III, 3, 4. III, 27, 22. IV, 14, 21. Epod. 10, 4. Sat. I, 1, 6. II, 2, 41. II, 6, 18. II, 8, 6. Epist. I, 11, 15.
Aventinus, C. S. 69. Epist. II, 2, 69.
Babylonius, Carm. I, 11, 2.
Bacchae, Carm. III, 25, 15.
Baiae, Carm. II, 18, 20. III, 4, 24. Epist. I, 1, 83. I, 15, 2. 12. cf. Sat. II, 4, 32.
Bandusia, Carm. III, 13, 1.
Bantinus saltus, Carm. III, 4, 15.
Barium, Sat. I, 5, 97.
Bassareus, Carm. I, 18, 11.
Bellerophon, Carm. III, 7, 15. III, 12, 8. IV, 11, 28.
Berecyntius, Carm. I, 18, 13. III, 19, 18. IV, 1, 22.
Bionei sermones, Epist. II, 2, 60.
Bistonides, Carm. II, 19, 20.
Boeoti, Epist. II, 1, 244.
Boreas, Carm. III, 24, 38.
Bosporus, Carm. II, 13, 14. II, 20, 14. III, 4, 30.
Breuni, Carm. IV, 14, 11.
Britannus, Carm. I, 21, 15. I, 35, 30. III, 4, 33. III, 5, 3. IV, 14, 48.
Brutus, Carm. II, 7, 2. Sat. I, 7, 18. 24. 33.

Cadmus, A. P. 187.
Caecilius, Epist. II, 1, 59 A. P. 54.
Calabria, Carm. I, 31, 5. cf. Carm. I, 33, 16. III, 16, 33. IV, 8, 20. Epod. I, 27. Epist. I, 7, 14.
Cales, Carm. IV, 12, 14.
Callimachus, Epist. II, 2, 100.
Calvus, Sat. I, 10, 19.
Camillus, Carm. I, 12, 42. Epist. I, 1, 64.
Campanus, Sat. I, 5, 45. 62. I, 6, 118. II, 3, 144. II, 8, 56.
Canicula, Carm. I, 17, 17. III, 13, 9
Canidia, Epod. 3, 8. Epod. 5 et 17. Sat. I, 8, 24. 48. Sat. II, 1, 48. II, 8, 95.
Cantabri, Carm. II, 6, 2. II, 11, 1. III, 8, 22. IV, 14, 41. Epist. I, 12, 26. cf. Epist. I, 18, 55.
Canusium, Sat. I, 5, 91. II, 3, 168. I, 10, 30.
Capito, Fonteius, Sat. I, 5, 32.
Carinae, Epist. I, 7, 48.
Carpathium mare, Carm. I, 35, 8. IV, 5, 10.
Cassius Etruscus, Sat. I, 10, 62.
Cassius Parmensis, Epist. I, 4, 3.
Catilus, Carm. I, 18, 2.
Cato Censorius, Carm. II, 15, 11. III, 21, 11. Sat. I, 2, 32. Epist. II, 2, 117. A. P. 56.
Cato Uticensis, Carm. I, 12, 35. II, 1, 24 Epist. I, 19, 13.
Catullus, Sat. I, 10, 19.
Celsus Albinovanus, Epist. I, 3, 15.
Cerberus, Carm. II, 19, 29. III, 11, 17.
Cethegus, Epist. II, 2, 117. A. P. 50.
Charybdis, Carm. I, 27, 19. A. P. 145.
Chimaera, Carm. I, 27, 24. II, 17, 13. IV, 2, 16.
Choerilus, Epist. II, 1, 233. A. P. 357.
Chrysippus, Sat. I, 3, 127. II, 3, 44. 287. Epist. I, 2, 4.
Circe, Carm. I, 17, 20 Epod. 17, 17. Epist. I, 2, 23. cf. Epod. 1, 30.
Claudius, (Tiberius Claudius Nero), Carm. IV, 14, 29. Epist. I, 3, 2. I, 9, 1. I, 12, 26. cf. Carm. IV, 4, 73.
Cleopatra, Carm. I, 37, 7.
Clusini fontes, Epist. I, 15, 9.
Concanus, Carm. III, 4, 34.
Corinthus, Carm. I, 7, 2. Epist. I, 17, 36. II, 1, 193.
Corybantes, Carm. I, 16, 8.
Cragus, Carm. I, 21, 8.
Crantor, Epist. I, 2, 4.
Craterus, Sat. II, 3, 161.
Cratinus, Sat. I, 4, 1. Epist. I, 19, 1.
Creta, Carm. III, 27, 34. Epod. 9, 29. cf. Carm. I, 26, 2.
Crispinus, Sat. I, 1, 120. I, 3, 139. I, 4, 14. II, 7, 45.
Curius, Carm. I, 12, 41. Epist. I, 1, 64.
Cyclops, Carm. I, 4, 7. Sat. I, 5, 63. Epist. II, 2, 125. A. P. 145.
Cydonius arcus, Carm. IV, 9, 17.
Cyprius, trabs, Carm. I, 1, 13 merces, Carm. III, 29, 60.
Cyprus, Carm. I, 3, 1. I, 19, 10. I, 30, 2. III, 26, 9.

Cythereus, Carm. I, 4, 5. III, 12, 4.
Dacus, Carm. I, 35, 9. II, 20, 18. III, 6, 14. Sat. II, 6, 53.
Daedalus, Carm. I, 3, 34. II, 20, 13 Carm. IV, 2, 2.
Dama, Sat. I, 6, 38. II, 5, 18. 101. II, 7, 54.
Damasippus, Sat. II, 3, 16. 64. 65. 324.
Danae, Carm. III, 16, 1.
Danaïdes, Carm. II, 14, 18. III, 11, 22.
Dardanus, adject. Carm IV, 6, 7.
Daunus, Carm. III, 30, 11. IV, 14, 26. cf. Carm. I, 22, 14. II, 1, 34. IV, 6, 27.
Davus, Sat. I, 10, 40. II, 5, 91. II, 7, 2. 100. A. P. 237.
December, Carm. III, 18, 10. Epod. 11, 5. Sat. II, 7, 4.
Dellius, Carm. II, 3.
Delos, Carm. I, 21, 10. cf. Carm. III, 4, 64. IV, 3, 6. IV, 6, 33.
Delphi, Carm. I, 7, 3. A. P. 219. cf. Carm. III, 30, 15.
Demetrius, Sat. I, 10, 79. 90.
Democritus, Epist. I, 12, 12. II, 1, 194. A. P. 297.
Diespiter, Carm. I, 34, 5. III, 2, 29.
Digentia, Epist. I, 18, 104.
Dindymene, Carm. I, 16, 5.
Dossennus, Epist. II, 1, 173.
Drusus, Carm. IV, 4, 18. IV, 14, 10.
Edoni, Carm. II, 7, 27.
Empedocles, Epist. I, 12, 20. A. P. 465.
Enceladus, Carm. III, 4, 56.
Ennius, vide ad Carm. IV, 8, 20. Sat. I, 10, 54. Epist. I, 19, 7. A. P. 56. 259.
Epicharmus, Epist. II, 1, 58.
Epicurus, Epist. I, 4, 16.
Erycina, Carm. I, 2, 33.
Erymanthus, Carm. I, 21, 7.
Esquiliae, Sat. I, 8, 14. II, 6, 33. cf. Epod. 5, 100. 17, 58.
Eupolis, Sat. I, 4, 1. II, 3, 12.
Europe, Carm. III, 27, 25. 57.
Eurus, Carm. I, 28, 25. II, 16, 23. III, 17, 11. IV, 4, 43. IV, 6, 10.
Evias, Carm. III, 25, 9.
Evius, Carm. I, 18, 9. II, 11, 17.
Fabius, Sat. I, 1, 14. I, 2, 134.
Fabricius pons, Sat. II, 3, 36.
Fannius Quadratus, Sat. I, 4, 21. I, 10, 80.
Favonius, Carm. I, 4, 1. III, 7, 2.
Ferentinum, Epist. I, 17, 8.
Feronia, Sat. I, 5, 24.
Fescenninus, Epist. II, 1, 145.
Fidenae, Epist. I, 11, 8.
Flavius, Sat. I, 6, 72.
Florus, Epist. I, 3. II, 2.
Forentum, Carm. III, 4, 16.
Formiae, Carm. III, 17, 6. cf. I, 20, 11.
Fundanius, Sat. I, 10, 42. II, 8, 19.
Fundi, Sat. I, 5, 34.
Furnius, Sat. I, 10, 86.
Gabii, Epist. I, 11, 7. I, 15, 9. II, 1, 25. II, 2, 3.
Gades, Carm. II, 2, 11. II, 6, 1.
Gaetulus, Carm. I, 23, 10. II, 20, 15. III, 20, 2. Epist. II, 2, 181.
Galaesus, Carm. II, 6, 10.
Ganymedes, Carm. IV, 4, 4. cf. III, 20, 16.
Garganus, Carm. II, 9, 7.
Geloni, Carm. II, 9, 23. II, 20, 19. III, 4, 35.
Genauni, Carm IV, 14, 10.
Geryon, Carm. II, 14, 8.
Getae, Carm. III, 24, 11. IV, 15, 22.
Gratiae, Carm. I, 4, 6. I, 30, 6. III, 19, 16. III, 21, 22. IV, 7, 5.
Gyas, Carm II, 17, 14. III, 4, 69.
Hadria, Carm. I, 3, 15. I, 33, 15. II, 11, 2. III, 3, 5. III, 27, 19. III, 9. 23 Epist. I, 18, 63. cf. Carm. I, 16, 4.
Haemus, Carm. I, 12, 6.
Hannibal, Carm. II, 12, 2. III, 6, 36. IV, 8, 16. IV, 4, 49.
Hasdrubal, Carm. IV, 4, 38. 72.
Hebrus, Carm. I, 25, 20. III, 25, 10. Epist. I, 3, 3. I, 16, 13.
Hecate, Sat. I, 8, 33.
Helicon, Carm. I, 12, 5. Epist. II, 1, 218. A. P. 296.
Hermogenes, Sat. I, 3, 129. I, 9, 25. I, 10, 18. 80. I, 4, 72.
Hesperia, vide ad Carm. II, 1, 32. pag 100.
Hiber, Carm. II, 20, 20.
Hiberia, Carm. IV, 5, 28. IV, 14, 50. Epod. 5, 21. cf. Epod. 4, 3.
Hippolytus, Carm. IV, 7, 26.
Hirpinus, Carm. II, 11. Epist. I, 16.
Hyades, Carm I, 3, 14.
Hydaspes, Carm. I, 22, 8.
Hylaeus, Carm. II. 12, 6.
Hymettus, Carm. II, 6, 14. II, 18, 3. Sat. II, 2, 15.
Ianus, Sat. II, 6, 20. Epist. I, 16, 59. Carm. IV, 15, 9. Epist I, 20, 1. II, 1, 255. Sat. II, 3, 18. Epist. I, 1, 54.

Iapetus, Carm. I, 3, 27.
Iapyx, Carm. I, 3, 4. III, 27, 20.
Icarus, Carm. II, 20, 13. III, 7, 21.
Iccius, Carm. I, 29. Epist. I, 12.
Ilia, Carm. I, 2, 17. III, 9, 8. IV, 8, 22. Sat. I, 2, 126.
Ilios, *Ilium*, vide ad Carm. I, 10, 14.
Ilithyia, C. S. 14.
Indus, Carm. I, 12, 56. IV, 14, 42. Epist. I, 6, 6.
Ino, A. P. 123.
Io, A. P. 124.
Itys, Carm. IV, 12, 5.
Iudaei, Sat. I, 4, 143. I, 5, 100. I, 9, 70.
Ixion, Carm. III, 11, 21. A. P. 124.
Karthago, Carm. III, 5, 39. IV, 4, 69. IV, 8, 17. Epod. 9, 25 Sat II, 1, 66.
Laberius, Sat. I, 10, 6.
Laestrygones, Carm. III, 16, 34.
Lamia, vide *Aelius*.
Lapithae, Carm. I, 18, 8. II, 12, 5.
Laverna, Epist. I, 16, 60.
Lebedus, Epist. I, 11, 6.
Libitina, Carm. III, 30, 7. Sat. II, 6, 19. Epist. II, 1, 49.
Licinius, Carm. II, 10.
Licymnia, Carm. II, 12, 13. 23.
Liris, Carm. I, 31, 7. III, 17, 8.
Livius Andronicus, Epist. II, 1, 62. 69.
Lollius, Carm. IV, 9. Epist. I, 20, 28. I, 2. I, 18.
Lucilius, vide p. 302.
Lucina, C. S. 15. Epod. 5, 6.
Lucretilis, Carm. I, 17, 1.
Lucullus, Epist. I, 6, 40.
Lycambes, Epod. 6, 13. Epist. I, 19, 25.
Lycurgus, Thrax, Carm. II, 19, 16.
Lynceus, Sat. I, 2, 90. Epist. I, 1, 28.
Lysippus, Epist. II, 1, 240.
Maecenas, vide p. 7 sq. 27.
Maecius Tarpa, Sat. I, 10, 38. A. P. 387.
Maenius, Sat. 1, 1, 101. I, 3, 21. 23. Epist. I, 15, 26.
Maevius, Epod. 10.
Mandela, Epist. I, 18, 105.
Marcellus, Carm. I, 12, 46.
Marica, Carm III, 17, 7.
Marsyas, Sat. I, 6, 120.
Matinus, Carm. I, 28, 3. IV, 2, 27. Epod. 16, 28.
Medi, Carm. I, 2, 51. I, 27, 5. I, 29, 4. II, 16, 6. II, 9, 21. III, 3, 44. III, 5, 9. III, 8, 19. IV, 14, 42.
Meleager, A. P. 146.
Menander, Sat. II, 3, 11. Epist. II, 1, 57. vide p. 325.
Messalla, Sat. I, 6, 42. I, 10, 85. A. P. 371.
Mimas, Carm. III, 4, 53.
Mimnermus, Epist. I, 6, 65. II, 2, 101.
Minos, Carm. I, 28, 9. IV, 7, 21.
Minturnae, Epist. I, 5, 5.
Minucius (via) Epist. I, 18, 20.
Molossus, Epod. 6, 5. Sat. II, 6, 114.
Monaeses, Carm. III, 6, 9.
Munatius Plancus, Carm. I, 7. III, 14, 28. cf. Epist. I, 3, 31.
Murena, Carm. III, 19, 11. Sat I, 5, 38.
Mygdon, Carm. II, 12, 22. III, 16, 41.
Myrtoum mare, Carm. I, 1, 14.
Mytilene, Carm. I, 7, 1. Epist. I, 11, 17.
Naevius, Epist. II, 1, 53.
Nero, Claudius Tiberius, Carm. IV, 4, 28. 37. IV, 14, 14. Epist. I, 8, 2. I, 9, 4. I, 12, 26. II, 2, 1.
Nessus, Epod. 17, 32.
Niphates, Carm. II, 9, 20.
Nireus, Carm. III, 20, 15. Epod. 15, 22.
Nomentanus, Sat. I, 8, 11. II, 1, 22. II, 3, 175. 224. II, 8, 23. 25. 60.
Noricus, ensis, Carm. I, 16, 9. Epod. 17, 71.
Notus, Carm. I, 3, 14. IV, 5, 9.
Numa, Carm. I, 12, 34. Epist. I, 6, 27. II, 1, 86.
Olympia, Epist. I, 1, 50.
Orbilius, Epist. II, 1, 71.
Oricus v. *Oricum*, Carm. III, 7, 5.
Orion, Carm. II, 13, 39. III, 4, 71. I, 28, 21. III, 27, 18. Epod. 10, 10. 15, 7.
Orpheus, Carm. I, 12, 8. I, 24, 13. A P. 392.
Osiris, Epist. I, 17, 60.
Otho, L. Roscius, Epod 4, 16.
Pacorus, Carm III, 6, 9.
Pactolus, Epod. 15, 20.
Pacuvius, Epist. II, 1, 56.
Palinurus, Carm. III, 4, 28.
Panaetius, Carm. I, 29, 14.
Panthoides, Carm. I, 28, 10.
Pantolabus, Sat. I, 8, 11. II, 1, 22.
Parcae, Carm. II, 6, 9. II, 16, 39. II, 17, 16. C. S. 25.
Parrhasius, Carm. IV, 8, 6.
Parthi, Carm I, 12, 53. I, 19, 12.

II, 13, 18 III, 2, 3. IV, 5, 25. IV, 15, 7. Epod. 7, 9. Sat. II, 1, 15. II, 5, 62. Epist. I, 18, 56. II, 1, 112. 256.
Paulus, Maximus, Carm. IV, 1, 10. Sat I, 6, 41. — Aemilius, Carm. I, 12, 38.
Pausias, vide ad Sat. II, 7, 95.
Pegasus, Carm. I, 27, 24. IV, 11, 27.
Peleus, Carm. III, 7, 17. A. P. 96. 104.
Pelops, Carm. I, 6, 8. I, 28, 7. II, 13, 37. Epod. 17, 65.
Pentheus, Carm. II, 19, 14. Epist. I, 16, 73.
Persae, Carm. I, 2, 22. I, 21, 15. III, 5, 4. III, 9, 4. IV, 15, 23.
Petrinum, Epist. I, 5, 5.
Phaëthon, Carm. IV, 11, 25.
Phalantus, Carm. II, 6, 12.
Philippi, urbs, Carm. II, 7, 9. III, 4, 26. Epist. II, 2, 49.
Philodemus, Sat. I, 2, 121.
Phraates, Carm. II, 2, 17. Epist. I, 12, 27.
Phrygius, lapis, Carm. III, 1, 41.
Picena, poma, Sat. II, 3, 272. II, 4, 70.
Pieris, Carm. IV, 3, 18. IV, 8, 20.
Pierius, Carm. III, 4, 40. III, 10, 15 A. P. 405.
Pimpleis, Carm. I, 26, 9.
Pindarus, Carm. IV, 2, 1. 8. cf. Carm. IV, 9, 6. Epist. I, 3, 10.
Pindus, Carm. I, 12, 6.
Pirithous, Carm. III, 4, 80. IV, 7, 28.
Plato, Sat. II, 3, 11. II, 4, 3.
Plautus, Epist. II, 1, 58. A. P. 54. 270.
Pleiades, Carm. IV, 14, 21.
Plotius, Sat. I, 5, 40 I, 10, 81.
Poenus, Carm. I, 12, 38. II, 2, 11. II, 13, 15. III, 5, 34. IV, 4, 47. cf. Carm. II, 12, 3.
Polemon, Sat. II, 3, 254.
Pollio, C. Asinius, Carm. II, 1, 14. Sat. I, 10, 42. 85.
Pollux, Carm. III, 3, 9. III, 29, 64. Epist. II, 1, 5
Pompeius Grosphus, Carm. II, 16, 7. Epist. I, 12, 22.
Pompeius Varus, Carm. II, 7, 5.
Porphyrion, Carm. III, 4, 54.
Porsena, Epod. 16, 4.
Praeneste, Carm. III, 4, 23. Epist. I, 2, 2.
Priapus, Epod. 2, 21. Sat. I, 8, 2.
Procne, A. P. 187.
Proculeius, Carm. II, 2, 5.
Procyon, Carm. III, 29, 18.
Proetus, Carm. III, 7, 13.
Prometheus, Carm. I, 16, 13. II, 13, 37. II, 18, 35. Epod. 17, 67.
Proteus, Carm. I, 2, 7. Sat. II, 3, 71. Epist. I, 1, 90.
Pyrrha, Carm. I, 2, 6.
Pyrrhus, Carm. III, 6, 35.
Pythagoras, Sat. II, 4, 3. II, 6, 63. Epod. 15, 21. Epist. II, 1, 52.
Quintilius, Carm. I, 24, 5. 12. A. P. 438.
Quintius, vide Hirpinus.
Raeti, Carm. IV, 4, 17. IV, 14, 15.
Ramnes, A. P. 342.
Regulus, Carm. I, 12, 37. III, 5, 13.
Remus, Epod. 7, 19.
Rhenus, Sat. I, 10, 37. A. P. 18.
Rhodope, Carm. III, 25, 12.
Rhoetus, Carm. II, 19, 23. III, 4, 55.
Romulus, Carm. I, 12, 33. II, 15, 10. IV, 8, 24. Epist. II, 1, 5. cf. Carm. IV, 5, 1. C. S. 47.
Roscius, Sat. II, 6, 35. Epist. II, 1, 82. cf. Epist. I, 1, 62.
Rubi, Sat. I, 5, 94.
Sabaea, Carm. I, 29, 3.
Sabellus, Carm. III, 6, 38. Epod. 17, 28. Sat. I, 9, 29. II, 1, 36. Epist. I, 16, 49.
Sabinus, Carm. I, 9, 7. I, 22, 9. I, 20, 1. II, 18, 14. III, 1, 47. III. 4, 22. Epod. 2, 41. Sat. II, 7, 118. Epist. I, 7, 77.
Salamis, Carm. I, 7, 21. 29.
Salernum, Epist. I, 15, 1.
Salius, Carm. I, 36, 12. IV, 1, 28. cf. Carm. I, 37, 2. Epist. II, 1, 86.
Salustius, Carm. II, 2. Sat. I, 2, 48.
Samnites, Epist. II, 2, 98.
Sappho, Carm. II, 13, 25. Epist. I, 19, 28.
Sardinia, Carm. I, 31, 4.
Sardis, Epist. I, 11, 2.
Saturcianus, Sat. I, 6, 59.
Saturnalia, Sat. II, 3, 5. vide p. 410.
Saturnius numerus, Epist. II, 1, 158.
Satyri, Carm. I, 1, 31. II, 19, 4. Epist. I, 19, 4. II, 2, 125. A. P. 226. 233. 235.
Scamander, Epod. 13, 14.
Scaurus, Carm. I, 12, 37.
Scipiades, Sat. II, 1, 17. 72.
Scopas, Carm. IV, 8, 6.

Scylla, A. P. 145
Scythae, Carm. I, 35, 9. II, 11, 1. III, 8, 23. III, 24, 9. IV, 14, 42. C. S 55.
Scythicus amnis, Carm. III, 4, 36
Semele, Carm. I, 19, 2. cf. I, 17, 22.
Septimius, Carm. II, 6. Epist. I, 9, 1.
Seres, Carm I, 12, 56. III, 29, 27. IV, 15, 23. cf. Carm. I, 29, 9.
Sicanus, Epod. 17, 32.
Siculus, Carm. II, 12, 2. II, 16, 33. III, 1, 18. III, 4, 28. IV, 4, 44. Epist. I, 2, 58. I, 12, 1. II, 1, 58. A. P. 463.
Sidonius, Epod. 16, 61. Epist. I, 10, 26.
Silenus, A. P. 239.
Silvanus, Carm. III, 29, 23. Epod. 2, 22. Epist. II, 1, 143.
Simois, Epod 13, 14.
Simonides, vide ad Carm. II, 1, 38. IV, 9, 7.
Sinuessa, Sat. I, 5, 40. cf. Epist. I, 5, 5.
Siren, Sat II, 3, 14. Epist. I, 2, 23.
Sisyphus, Carm. II, 14, 20. Epod. 17, 68. Sat. II, 3, 21.
Sithonii, Carm. I, 18, 9. cf. III, 26, 10.
Socraticus, Carm. I, 29, 14. III, 21, 9. A. P. 310.
Sophocles, Epist II, 1, 163.
Soracte, Carm. I, 9, 2.
Sosii, Epist. I, 20, 2. A. P. 345.
Spartacus, Carm. III, 14, 19. Epod 16, 5.
Stertinius, Sat II, 3, 33. 296. Epist. I, 12, 20.
Stesichorus, Carm. IV, 9, 8.
Sthenelus, Carm. I, 15, 24. IV, 9, 20
Subura, vide ad Epod. 5, 58.
Sugambri, Carm. IV, 2, 36. IV, 14, 51.
Surrentum, Epist. I, 17, 52. cf. Sat. II, 4, 55.
Syrtes, Carm. I, 22, 5. II, 6, 3. II, 20, 15. Epod. 9, 31.
Taenarus, Carm. I, 34, 10.
Tanais, Carm. III, 10, 1. III, 29, 28, IV, 15, 24.
Tantalus, Carm. II, 18, 37. Epod. 17, 66. Sat I, 1, 68.
Tarentum, Carm. I, 28, 29. III, 5, 56. Sat. I, 6, 105. Epist. I, 7, 45. I, 16, 11.
Tarquinius, Carm. I, 12, 35. Sat. I, 6, 13.
Tecmessa, Carm. II, 4, 6.
Telegonus, Carm. III, 29, 8.
Telephus, Epod. 17, 8. A. P. 96. 104.
Tempe, Carm. I, 7, 4. I, 21, 9. III, 1, 24.
Terentius, Sat. I, 2, 20. Epist. II, 1, 59.
Teridates, Carm. I, 26, 5.
Terminus, C. S. 27. cf. Epod. 2, 59.
Teucer, Carm. I, 7, 21. 27. I, 15, 24. IV, 9, 17 Sat. II, 3, 204.
Thebae, Carm. I, 7, 3. IV, 4, 64. Sat. II, 5, 84. Epist. I, 16, 74 II, 1, 213. A. P. 219.
Theon, vide ad Epist. I, 18, 82.
Theseus, Carm. IV, 7, 27.
Thespis, Epist. II, 1, 163. A. P. 276.
Threx et *Thrax*, vide ad Sat. II, 6, 44.
Threicius, Carm. I, 24, 13. Epod. 13, 3.
Thyestes, Carm. I, 16, 17. A. P. 91. Vide ad Carm. I, 6, 1. cf. Epod. 5, 86.
Thyias, Carm. II, 19, 9. III, 15, 10.
Thyni et *Bithyni*, Carm. III, 7, 3.
Thyoneus, Carm. I, 17, 23.
Tiberius, vide *Nero*.
Tibullus, vide *Albius*.
Tibur, Carm. I, 7, 21. I, 18, 2. II, 6, 5. III, 4, 23. III, 29, 6. IV, 2, 31. IV, 3, 10. Epist. I, 7, 45.
Tiburnus, Carm. I, 7, 13.
Tigellius, Sat. I, 3, 4. I, 2, 3. I, 10, 90.
Typhoeus, Carm. III, 4, 53.
Tiresias, Sat. II, 5, 1.
Titanes, Carm. III, 4, 43.
Tithonus, Carm. I, 28, 8. II, 16, 30.
Tityos, Carm. II, 14, 8 III, 4, 77. IV, 6, 2.
Torquatus, Carm. IV, 7. Epod. 13, 6. Epist. I, 5.
Trebatius, Sat. II, 1.
Tullius, Sat. I, 6, 9.
Tullus, Carm. IV, 7, 15.
Tusculum, Epod. 1, 29.
Tyrtaeus, A. P. 402.
Ulubrae, Epist. I, 11, 30.
Ustica, Carm. I, 17, 11.
Vacuna, Epist. I, 10, 49.
Valgius, Carm. II, 9. Sat. I, 10, 82.
Varia, Epist. I, 14, 3.
Varius, Carm. I, 6, 1. Sat. I, 5, 40. I, 6, 55. I, 9, 23. I, 10, 44. 81. II, 8, 21. 63. Epist. II, 1, 247. A P. 55.

Varro, Atacinus, Sat. I, 10, 46.
Varus, Carm. I, 18.
Velabrum, Sat. II, 3, 229.
Velia, Epist. I, 15, 1.
Venafrum, vide ad Carm. III, 5, 55. Sat. II, 4, 69. II, 8, 45.
Vertumnus, Sat. II, 7, 14. Epist I, 20, 1.
Vindelici, Carm. IV, 4, 18. IV, 14, 8.
Vinnius, Epist. I, 13.
Virgilius, Carm. I, 3, 6. IV, 12. Sat. I, 10, 81. I, 5, 40. 48. Epist. II, 1, 247. A. P. 55.
Viscus, Sat. I, 9, 22. I, 10, 83. Sat. II, 8, 20
Vultur, Carm. III, 4, 9.
Xanthus, Carm. IV, 6, 26.
Zephyri, Carm. III, 1, 24. IV, 7, 9. Epist. I, 7, 13.
Zethus, Epist. I, 18, 42.

Index rerum et verborum.

ablativi post comparativum latior usus, Carm. I, 8, 9. IV, 14, 13; ablat. sine particula *a* apud verba passiva, Carm. I, 6, 2.
abolla, Sat. I, 3, 133. Epist. I, 17, 25.
abominatus, passive, Epod. 16, 8.
abradere et *adradere*, Epist. I, 7, 50.
abstare, A. P. 362.
ac et *atque* post comparativos, Epod. 15, 5.
ac non, Epist. II, 2, 143.
acer, Carm. I, 4, 1.
addicere, Epist. I, 1, 14.
addocere, Epist. I, 5, 18.
adiectiva participiorum instar usurpata, Carm. I, 6, 19. I, 32, 6. I, 37, 26. III, 16, 25; adi cum infinitivo, Carm. I, 1, 18; cum duobus substantivis coniungenda, Carm. I, 2, 1; adiectiva pro adverbiis, Carm. I, 2, 45.
adorea, Carm. IV, 4, 41.
ἀδύνατον, figura, Carm. I, 33, 7.
adverbia cum substantivis coniuncta, Carm. III, 17, 9. IV, 6, 3. Epist. II, 2, 167.
adverbia qualitatis cum adiectivis coniuncta, Epist. I, 3, 22.
aedes, sing., Carm. I, 30, 4.
aedificare, Sat. II, 3, 308.
aemulari et *imitari*, Carm. IV, 2, 1.
aeque ut, Carm. I, 16, 7.
aequus, Carm. II, 3, 1.
aeternare, Carm. IV, 14, 5.
aevum, Carm. II, 2, 5.
afflare cum dativo, Sat. II, 8, 95.
agere (hoc age), Sat. II, 3, 152.
agmen, Carm. III, 2, 9.
alius cum ablat. Sat. II, 3, 208. Epist. I, 16, 20.
almus, Carm. IV, 4, 41.
amare, i. q. solere, Carm. II, 3, 10.
ambitiosus, A. P. 447.
amnis, Carm. IV, 2, 5.
amphorae, Carm. I, 20, 3.
amplificatio, Carm. I, 7, 16. I, 29, 12. II, 2, 11. III, 15, 6.
ampullari, Epist. I, 3, 14. A. P. 97.
amystis, Carm. I, 36, 14.
an, Carm. IV, 7, 17. A. P. 436. 462.
anacoluthia, Carm. III, 17, 5. IV, 4, 22. Sat. I, 1, 23.
anadiplosis, Carm. I, 35, 15. II, 14, 1. II, 19, 6. III, 3, 18. Epod. 17, 7.
anaphora, Carm. I, 22, 21. 23.
anastrophe, Carm. I, 2, 34. I, 15, 9. III, 3, 11. Epod. 16, 40.
angiportus, Carm. I, 25, 10.
anima, Carm. III, 9, 12.
animus, Carm. IV, 7, 20.
antithesis, Carm. III, 20, 3
anulorum usus, Sat. II, 7, 9.
apotheca, Carm. III, 8, 11.
apotheosis, Carm. III, 3, 12.
apparatus, Carm. I, 38, 1.
appositionis liberius genus, Carm. III, 20, 7. Sat. I, 4, 110.
ardere, Carm. III, 9, 6. IV, 9, 13.
argutus, Carm. III, 14, 21.
arrogare, Carm. IV, 14, 30.
ars, Carm. III, 3, 9. IV, 8, 5. Epist. I, 6, 17.
ars memoriae, Sat. II, 4, 7.
arx, Carm. II, 6, 22.
asyndeton, Carm. II, 7, 22.
at, Epod. 5, 1.
atque, Carm. III, 11, 18. Epod. 17, 4.
atrium, Carm. III, 1, 46.
attractio, Carm. I, 31, 17. Epod. 2, 37. Sat. I, 4, 39. I, 6, 15. I, 10, 16.
auctoramentum, Sat. II. 7, 58. Epist. I, 1, 6. p. 425.
auctumnus, Carm. II, 5, 11.
audere, Epist. I, 2, 40.
aulaea, Carm. III, 29, 15. Epist. II, 1, 189.

auspicium, Carm. I, 7, 27. II, 15, 12.
aut, Carm. III, 24, 24.
avis, i. q omen, Carm. I, 15, 5.
avus, Sat I, 6, 3.
bacchari, Carm. I, 25, 11.
balnea publica, Sat. I, 3, 137.
barba philosophorum, Sat. I, 3, 133.
barbitos, Carm. I, 32, 4.
barrus, Epod. 12, 1.
beare, Carm. II, 3, 7. III, 16, 32.
benigne, Epist. I, 7, 16.
bibere fluvium, Carm. II, 20, 20.
bidens, Carm. III, 23, 14.
bidental, A. P. 471.
bis terque et *bis terve*, Epod. 5, 33. A. P. 358. 440.
bonus, Carm. IV, 1, 3. Sat. I, 1, 61. II, 2, 1. Epist. II, 2, 37. A. P. 297.
calcei senatorum, Sat. I, 6, 27.
calix, Epist. I, 5, 19.
campestre, Epist. I, 11, 18.
campus Martius, Carm. III, 1, 11.
candidus, Epist. I, 4, 1.
canere, Carm. I, 15, 4
canus, Carm. I, 4, 4.
capillus, Carm. I, 32, 5.
capitis deminutio, Carm. III, 5, 42.
catus, Carm. I, 10, 3.
caudam trahere, Sat. II, 3, 53.
censere cum coni. Epist. I, 14, 44.
certare aliquid, Sat. II, 5, 27.
ceu, Carm. IV, 4, 43.
charta, Carm. IV, 8, 21. Sat. I, 10, 4.
cheragra et *chiragra*, Sat. II, 7, 15.
chiasmus, Carm. I, 2, 9. I, 3, 11. A. P. 1.
chorus, Carm. IV, 6, 31. C. S. 6; fabularum, A. P 193.
ciborium, Carm. II, 7, 22.
cicuta, Epist. II, 2, 53.
cinctutus, A. P. 50.
cinifiones, Sat. I, 2, 98.
cippus, Sat. I, 8, 12.
circumlocutio nominum propriorum, Sat. I, 5, 87.
circus, Sat. I, 6, 113.
citrus, Carm IV, 1, 20.
clarare, Carm. IV, 3, 4.
clathri, A. P. 473.
clavus trabalis, Carm. I, 35, 18.
clivus sacer, Carm. IV, 2, 35.
coena dubia, Sat. II, 2, 77.
coepi cum infinit., A. P. 21.
cognitor, Sat. II, 5, 38.
cohibere, Carm. I, 28, 2.
cohors, Epist. I, 3, 6.
colonus, Carm. I, 35, 6.
commotus, Sat. II, 3, 209.
comoedia graeca, Sat. I, 4, 1.
comparatur facultas rei cum altera ipsa re, Carm. II, 6, 14.
compensare, Sat. I, 3, 70.
compes, Epod. 4, 4.
compono, Carm. III, 29, 33. Sat. I, 9, 28. II, 3, 77.
condere diem, similia, Carm. IV, 5, 29.
conficere, Sat. I. 9, 29.
coniunctivus potentialis, Sat. I, 4, 70. II, 6, 30.
conopium, Epod. 9, 16.
conscriptus, i. e. senator, A. P. 314.
consors, Carm. III, 24, 60.
constructio ἀπὸ κοινοῦ, Carm. I, 3, 6 I, 14, 16. I, 16, 6. I, 31, 9. II, 11, 11. III, 8, 19. Epod. 16, 19. Sat. I, 1, 88. I, 3, 2. Epist. II, 1, 13.
contemplari, Carm. III, 29, 7.
contremisco, Carm. II, 12, 8.
cor, Sat. II, 3, 213.
cornu copiae, Carm. I, 17, 16.
creari cum ablat., Carm. IV, 4, 29.
crepare, Carm. I, 18, 5.
crux, Sat. II, 7, 47.
cubare, Sat. I, 9, 18.
culullus, Carm. I, 31, 11.
cum semel i. q simulac, Epod. 5, 39.
cum pro *et*, Carm. I, 1, 31.
cumera, Sat. I, 1, 53.
cumulatio, Sat. I, 8, 43.
cunque, Carm I, 32, 15.
cupido, Carm. II, 16, 15.
cur, Carm. I, 33, 3. Epist. I, 8, 10.
cyathus, Sat. I, 1, 55.
cyclici poetae, A. P. 136.
damnare cum genitivo, Carm. II, 14, 19.
daps, Carm. IV, 4, 12.
dare, Sat. I, 10, 5.
dativus nominum quintae declinationis Carm. III, 7, 4. Sat. I, 3, 95; *dat.* pro ablat. et praepos. Carm. I, 3, 13 cf. II, 2, 18; *dat.* a nomine suspensus Carm. I, 15, 21.
de praepos. in verbis compos. Carm. II, 1, 35. II, 7, 24. III, 7, 28. Epist. I, 3, 14.
decipere c. genit. Carm. II, 13, 38.
dedicare deum, Carm. I, 31, 1.
demovere et *dimovere*, Carm. I, 1, 13.
dens invidiae, Carm. IV, 3, 16.
densere et *densare*, Carm. I, 28, 19.
dentium cura, Carm. II, 8, 3.
designare, Epist. I, 5, 16.
designator, Epist. I, 7, 6.
desinere c. genit. Carm. II, 9, 18.

detestatus, passive, Carm. I, 1, 25.
detinere et *distinere*, Epist. I, 2, 5.
dicax, A. P. 225.
dictare feneratorum, Sat. II, 3, 76.
didactrum, Sat. I, 6, 75.
diffingere, Carm. I, 35, 26.
dignus cum praep. *pro*, Epist. I, 7, 24.
dirus, Carm. I, 2, 1.
disconvenire, Epist. I, 1, 99.
dissidet vestis, Epist. I, 1, 96.
dives cum genit. Carm. IV, 8, 5. Epist. II, 2, 31.
doctus, Carm. I, 1, 29.
domo pro *domui*, Epist I, 10, 13.
ducere murum, similia, Carm. IV, 6, 23.
duellum, Carm. III, 5, 38.
dulcis, Carm. I, 16, 23.
dum, Epist. I, 2, 2.
durus et *dirus*, Carm. II, 12, 2.
eburnus et *eburneus*, Carm. III, 27, 41.
eiulatio et *eiulatus*, Epod. 10, 17.
elisio longarum syllabarum, Sat. I, 9, 30.
emancipare, Epod. 9, 12.
enallage adiectivi, Carm. I, 37, 7. III, 15, 16. I, 3, 40.
Ἓν διὰ δυοῖν, Carm. III, 24, 13. 22. 46.
Epitheta ad rei naturam accommodata, Carm. III, 17, 10. I, 3, 34.
equestris dignitas Horatii, Sat. II, 7, 53.
equus ferus, Sat. I, 5, 56.
ergo, Carm. I, 24, 5.
erro, Sat. II, 7, 113.
esse cum dativo, Carm. I, 21, 1; cum adverbio, Sat. II, 2, 106; omissum, Carm. I, 20, 3. Sat. II, 8, 2.
est ut, Carm. III, 1, 9.
et cum vi consecutiva, Carm. II, 2, 11; *et-que* in rebus tripartitis, Carm. II, 10, 10, in fine versus, Carm. I, 7, 6; encliticarum more postpositum, Carm. I, 2, 9; generali notioni specialem addit, Carm. I, 3, 19.
etenim postpositum, Carm. IV, 5, 17.
ex praep. in vocabulis compositis, Carm. III, 25, 9. IV, 5, 22.
excipere, Carm. III, 12, 12.
exempla terna ponuntur, Carm. III, 23, 3. IV, 4, 30. IV, 6, 1. Epod. 16, 3.
fabula, de hominibus, Epod. 11, 8; fabularum actus, A. P. 189; fabula praetexta, togata, palliata, crepidata, A. P. 288.
facere, generale verbum alterius loco positum, Sat. I, 1, 64.
facetus, Sat. I, 10, 44.
fallere, Carm. III, 16, 32.
far pium, Carm. III, 23, 10.
fenestrae, Carm. I, 25, 1.
feriae puerorum, Sat. I, 6, 74; latinae, Epist. I, 7, 76.
ferre i. q. accipere, Carm. IV, 8, 5.
ficulnum lignum, Sat. I, 8, 1.
finis, Carm. II, 18, 30. Epod. 17, 36.
flores in conviviis, Carm. II, 3, 14
fluvii tauriformes, Carm. IV, 14, 25.
foenum in cornibus boum, Sat. I, 4, 34.
fomenta, Epist. I, 2, 52. I, 3, 26.
formidolosus, Epod. 5, 55.
forsit, Sat. I, 6, 49.
fortuitus, Carm. II, 15, 17.
frons, Carm. I, 33, 5. Epist. I, 7, 26. I, 9, 11.
fructus et *fruges*, Epist. I, 12, 1.
furcifer, Sat. II, 7, 22.
gausape, Sat. II, 8, 11.
generalis sententia post exempla, Carm. I, 28, 16.
genitivus qualitatis, Carm. I, 36, 13. III, 9, 7; causae, Carm. II, 2, 6; gen. nominum quintae declinationis, Carm. III, 7, 4; genit. pluralis forma, Carm. III, 21, 14; genit. nominum in *ius* et *ium* exeuntium, Carm. I, 2. 26.
genius, Carm. III, 17, 14. Epist. II, 1, 144.
gentilicia adiectiva pro possessivis, Carm. I, 1, 28.
genua hominum robur habent, Epod. 13, 4.
genus i. q. filius, Carm. I, 3, 27.
glomus, Epist. I, 13, 14.
graeca adiectivorum forma, Carm. I, 22, 14. I, 31, 18. II, 6, 5. II, 20, 13. A. P. 253.
Graius, Carm. II, 4, 12.
haerere, Carm. I, 32, 10. III, 24, 55.
harmoniae varia genera, Epod. 9, 5.
haud, Sat. I, 4, 77. I, 6, 99. II, 6, 115.
helleborus, Sat. II, 3, 82.
here et *heri*, Sat. II, 8, 2.
hiatus, Carm. II, 20, 13. III, 14, 11. Epod. 13, 3. Sat. I, 1, 108. I, 9, 38. II, 2, 28.
hic, Carm. III, 10, 19. Sat I, 9, 47. Epist. I, 6, 3.

hinc et hinc, similia, Epod. 2, 31.
hoc i. q. *ideo*, Sat. I, 6, 87.
homoeoteleuton, Carm. I, 22, 10.
honores mortuorum, Carm. II, 20. 24.
horae Romanae, Sat. I, 5, 23. I, 9, 35.
hostis, Epist. I, 15, 29.
hyperbaton, Sat. I, 8, 34.
iam, Carm. I, 4, 16. II, 20, 9.
ianitor, Carm. III, 14, 23.
idus, Carm. IV, 11, 15.
ignis, plur., Carm. III, 7, 11.
imagines, p. 143.
immolare, Carm. I, 4, 12.
impotens, Carm. III, 30, 3.
improbus, Carm. III, 9, 22.
in diem, Carm. III, 29, 42; *in* loco, Carm. IV, 12, 28. cf. Epist. I, 7, 57.
inanimatae res vitam quasi et animum accipiunt, Carm. II, 6, 20 II, 9, 7. II, 10, 15. III, 4, 30. A. P. 411.
incogitare, Epist. II, 1, 122.
ineptus, Sat. I, 3, 49.
infinitivi passivi forma in *ier*, Carm. IV, 11, 8; *infinit.* in interrogatione, Epod. 8, 1; *infin.* apud alia verba, Carm. I, 1, 8; apud adiectiva, Carm. I, 1, 18.
inquit, Sat. I, 4, 79.
instita, Sat. I, 2, 29.
institor, Carm. III, 6, 30.
insuescere, Sat. I, 4, 105.
inter — et inter, Sat. I, 7, 11. Epist. I, 2, 12.
interrogationes duae coniunctae, Carm. III, 27, 37.
intestabilis, Sat. II, 3, 181.
invidere, Sat. II, 6, 84.
ire de tempore, Carm. II, 14, 5. Epist. II, 2, 55. cf. A. P. 175; *i nunc*, Epist. I, 6, 17.
is cum emphasi, Carm. III, 11, 18.
ita in votis, Sat. II, 2, 124; in colloquiis, Sat. II, 7, 2.
itaque, Epist. I, 1, 10.
iubere, Carm III, 3, 2.
iuvenari, A. P. 246.
iuventa, Carm. III, 14, 27.
lacerna, Sat. II, 7, 55.
laevus, Carm. III, 26, 5. III, 27, 15.
lamia, monstrum, A. P. 340.
laqueata tecta (lacunar), Carm. II, 16, 11.
Larium simulacra, Carm. III, 23, 15.
lasanum, Sat. I, 6, 109.
latro, Sat. I, 3, 138.
latus tegere, Sat. II, 5, 18.
laurus, Carm. II, 7, 19.
lavere, Carm. II, 3, 18.
lecti tricliniares, Sat. II, 4, 84. II. 8, 20.
lemures, Epist. II, 2, 209.
lepus, Sat. II, 4, 44.
lex Roscia, Epod. 4, 16; de maritandis ordinibus, C S. 18; Laetoria, Sat. I, 2, 16; de vendendis servis, Sat. II, 3, 285.
libri pontificum, Epist. II, 1, 26; vaticini, *ibid.*
libum, Epist. I, 10, 10.
liburnae, Carm. I, 37, 30. Epod. 1, 1.
licet, Epod. 15, 19.
lippitudo, Sat. I, 7, 3.
litotes, Carm. I, 1, 19. III, 26, 2. IV, 9, 51.
loculi, Sat. I, 6, 74.
lucerna, Carm. III, 21. 23.
luscinia, Sat. II, 3, 245.
lutum, Epod. 10, 16
lympha, Carm. III, 13, 16.
lymphatus, Carm. I, 37, 14.
male, Carm. I, 17, 25. IV, 12, 7. Sat. I, 9, 65.
malva, Carm. I, 31, 14.
manare, Epist. I, 19, 44.
mancipare, Epist. II, 2, 159.
mannus, Carm. III, 27, 7.
mantelia, Sat. II, 8, 11.
mappa, Sat. II, 8, 63.
maritare vites, Epod. 2, 10.
marmora, Carm. II, 18, 3.
mazonomus, Sat. II, 8, 86.
mediastinus, Epist. I, 14, 14.
meditari, Carm. III, 25, 5.
metuere, Carm. II, 2, 7.
militare, Epod. 1, 23.
mille cum genit. Sat. II, 3, 197.
minari, Epist. I, 8, 3.
modi, Carm. II, 1, 40. II, 9, 9. III, 30, 14.
modulatus passive, Carm. I, 32, 5.
momenta, Epist. I, 6, 4.
morbus Campanus, Sat. I, 5, 62; regius, A. P. 453.
mordere, Carm. I, 31, 8. IV, 3, 16.
mulsum, Sat. II, 4, 26.
multus, Carm. I, 25, 5. I, 7, 8.
munire ab aliqua re, Carm. III, 16, 3.
murteta, Epist. I, 15, 5.
mutare, Carm. I, 17, 2.
nam, postpositum, Carm. I, 18, 3; παρενθετικῶς, Carm. III, 11, 1.
nardus, Carm. IV, 12, 17. Epod. 13, 9.
natare de animo, Sat. II, 7, 7.
ne, Carm. II, 7, 25. Epist. I, 1, 47. Sat. II, 3, 262.

nec et *neque*, Carm. I, 11, 2. I, 13, 6. I, 8, 6. I, 4, 3. I, 3, 38. III, 29, 6.
νεκρομαντεία, Sat. I, 8, 29.
nemus in tectis positum, Carm. III, 10, 6.
nenia, Carm. II, 1, 38.
νευρόσπαστα, Sat. II. 7, 82.
neutra adiectivorum pro adverbiis, Carm. II, 12, 14.
nigri oculi, capilli, Carm. I, 32, 11.
nihilum, Sat. II, 3, 54.
nomen, de re pecuniaria, Sat. I, 2, 16.
nomenclator, Epist. I, 6, 50.
nomina propria inverso ordine collocata, Carm. II, 11, 2. Sat. I, 7, 1.
nominativus cum infinitivo, Carm. I, 37, 31. C. S. 15.
non pro *nonne*, Epist. II, 1, 53.
nota in cadis vini, Carm. II, 3, 8.
num-num, Sat. I, 10, 57.
numerus, Epist. I, 2, 27.
o finale in verbis, Sat. I, 3, 140.
obligare, Carm. II, 7, 17.
occupare, Carm. II, 12, 28.
olim, Carm. II, 10, 17.
operari, Carm. III, 14, 6.
opinor, Sat. I, 3, 53.
ordo verborum, Carm. I, 9, 21. III, 11, 26. IV, 5, 36. C. S. 31. Sat. II, 6, 80. Epist. I, 19, 6.
oscines et *praepetes*, Carm. III, 27, 11.
otium, Carm. II, 16, 1.
ovum, in coenis, Sat. I, 3, 6. II, 4, 12.
oxymoron, Carm. I, 2, 9. I, 6, 18. I, 26, 11. I, 33, 2. I, 34, 2. III, 4, 5. III, 20, 3. III, 21, 13 III, 27, 57. Epod. 16, 34. Epist. I, 11, 28. I, 12, 19.
paenula, Epist. I, 11, 18.
palus, correpta ultima syllaba, A. P. 65.
parochus, Sat. I, 5, 46.
patruus, Sat. II, 2, 97.
pavere, Carm. IV, 5, 25.
pavimentum, Epist. I, 10, 19.
peccare aliquid, A. P. 354.
peculium, A. P. 330.
pecunia in fenus dabatur, quando. Epod. 2, 69.
peius i. q. magis, Carm. IV, 9, 50.
perfectum δοριστως, Carm. I, 1, 3.
petasus, Sat. II, 7, 55.
philyra, Carm. I, 38, 2.
phimus, Sat. II, 7, 17.
placare deos, Carm. I, 36, 2.
planus, Epist. I, 17, 59.
plectrum, Carm. II, 1, 40.
pluralis numerus, Carm. I, 14, 7. II, 1, 5. IV, 7, 1 IV, 9, 34. IV, 12, 8. Epod. 13, 14. Epist. I, 4, 12. I, 10, 1.
plus nimio, similia, Carm. I, 33, 1.
plusquamperfectum tempus, Sat. I, 9, 48.
poeta et *vates*, Carm. II, 6, 24.
pollicem premere, vertere, Epist. I, 1, 6. I, 18, 66.
polypus, Sat. I, 3, 40.
populare, Carm. III, 5, 24.
praefluere, Carm. IV, 3, 10.
praepositio, Carm. III, 25, 2.
praesens, Carm. I, 35, 2.
prandere, Sat. II, 3, 245. Epist. I, 17, 13.
privus, Sat. II, 5, 11.
pronomina, Carm. I, 9, 16. III, 27, 51.
prope, Carm. IV, 14, 20. Epist. I, 6, 1.
proprius, Carm. II, 2, 22
pueri, Carm. III, 14, 10. Sat. I, 1, 85. C. S. 71.
pumex, Epist. I, 20, 2.
purpura, Carm. II, 16, 36. Epist. I, 10, 27.
purpureus, Carm. IV, 1, 10.
quamvis, Carm. I, 28, 13.
quando, Carm. III, 17, 2. Sat. II, 6, 93.
quandoque, Carm. IV, 1, 17.
quantus, Carm. I, 27, 6. Sat. II, 4, 81.
quatenus, Sat. I, 1, 64.
que, Carm. II, 7, 25. Sat. II, 3, 130. Carm. II, 12, 9. III, 2, 5. Sat. I, 3, 141.
quid enim, Sat. I, 1, 7.
quindecimviri, C. S. 70.
quinquatrus, Epist. II, 2, 197.
quinqueviri, Sat. II, 5, 56.
quod, Epist. I, 7, 94.
quo ne, Sat. II, 1, 37.
quondam, Carm. II, 10, 18.
rarus, opp. densus, Epod. 2, 33.
ravus color, Carm. III, 27, 3.
recitationes, Sat. I, 4, 75. cf. p. 98.
recoquere, Sat. II, 5, 55.
refert cum dativo, Sat. I, 1, 49.
refigere, Carm. I, 28, 11. Epist. I, 18, 56.
regius et *regalis*, Carm. II, 15, 1. vide *morbus*.
regnare, Carm. II, 6, 11. III, 30, 12.
regnum vini, Carm. I, 4, 18.

relativum pronomen pro *at* cum demonstr., Sat. I, 1, 36. 43.
relegere viam, Carm. I, 34, 5.
religare, Carm. I, 32, 7.
reparare, Carm. I, 31, 12. I, 37, 24.
reponere, fabulam, A. P. 120.
reri, Sat. I, 9, 49.
resignare, Carm. III, 29, 54.
rex, Carm. I, 4, 14. Epist. I, 7, 37.
ridere, Carm. II, 6, 14. Sat. II, 3, 72.
ringi, Epist. II, 2, 128.
rite, Carm. III, 24, 10.
ruere, Sat. II, 5, 22.
s littera sibilans, Carm. IV, 15, 15.
sagax, Carm. IV, 4, 75.
sal, de mente hominis, Sat. I, 10, 3.
saltare cum accus., Sat. I, 5, 63.
salutandi mos, Sat. I, 6, 101. Epist. I, 7, 75.
scalpere et *sculpere*, Carm. III, 11, 52.
scito supplendum, Sat. II, 1, 81.
se omissum, Carm. I, 35, 32.
secare viam, mare, Carm. I, 1, 14.
sed, postpositum, Carm. IV, 4, 33. Epist. II, 1, 89.
sedet vestis, Epist. I, 1, 96.
seges, Carm. I, 31, 4.
semel, Carm. I, 24, 16. IV, 3, 1.
senecta, Carm. I, 31, 19.
sepulcreta, Sat. I, 8, 8.
servorum cibus, Sat. I, 5, 68; cellae, Sat. I, 8, 8; pretium, Sat. II, 7, 43. Epist. II, 2, 5. manumissio, Sat. II, 7, 76.
sextarius, Sat. I, 1, 74.
si, Carm. I, 32, 1. C. S. 37. Sat. II, 6, 6; omissum, Carm. I, 3, 16. Epod. 16, 15. Sat. II, 6, 48. Epist. I, 1, 28.
sic, Carm. I, 3, 1. II, 11, 14.
sigilla, Epist. II, 2, 180.
silva, trisyllab., Carm I, 23, 4.
simplex verbum pro composito, Carm. III, 9, 3.
simul i. q. simulac, Carm. I, 4, 17.
sin, Epist. I, 5, 6.
singularis verbi, Carm. I, 24, 8; nominis, Carm. I, 5, 1. I, 24, 14. III, 3, 15.
sive, Carm. I, 2, 33. Carm. III, 24, 57.
socialiter, A. P. 258.
soleae, Sat. II, 8, 77. Epist. I, 13, 15.
solvere cum genit., Carm III, 17, 16.
somnia, Carm. III, 27, 41. Sat. I, 10, 33.
sorites, Epist. II, 1, 47.
spatia, Epist. I, 14, 9.
species pro genere, Carm. I, 1, 10.
stare, Carm. I, 35, 14. III, 28, 6. I, 9, 1. Sat. I, 10, 17.
strabo, Sat. I, 3, 44.
strigilis, Sat. II, 7, 110.
studiosus, Epist. I, 3, 6.
sub, Epod. 5, 83.
substringere, Sat. II, 5, 95.
subucula, Epist. I. 1, 95.
suffragia punctis data, Epist. II, 2, 99.
summus, opp. primus, Carm. III, 28, 13. Epist. I, 1, 1.
super, Carm. I, 18, 8. Sat. II, 6, 3.
sunt qui, Carm. I, 1, 3.
supernus, Epod. 1, 29.
supervacuus, Carm. II, 20, 24.
suscitare, Sat. I, 1 83.
synaloephe, Carm. II, 7, 5. Sat. II, 3, 91. II, 6, 67. Epist. I, 2, 70.
syncope, Carm. II, 2, 2. Sat. I, 5, 79. I, 9, 48.
synecdoche, Carm. I, 28, 6. II, 1, 34.
synecphonesis, Carm. III, 4, 41. Sat. II, 8, 1.
synesis, Sat. I, 1, 100.
tabula votiva, Carm. I, 5, 13.
tantum quantum pro *tam quam*, Sat. I, 8, 17. cf. Sat. II, 3, 317. II, 5, 80.
temere, Epist. II, 2, 13.
tempus, Carm. II, 7, 1.
terminalia, Epod. 2, 59.
ternarius numerus, Carm. I, 28, 36. III, 3, 65. III, 22, 3. C. S. 23. Sat. II, 1, 7.
tibiae, Carm. IV, 15, 30. A. P. 202.
timidus cum genit., Epist. I, 15, 33.
tmesis, Carm. I, 6, 3. Sat. I, 1, 86. II, 6, 95.
toga, Carm. I, 36, 9. Epod. 4, 8.
tollere liberos, Sat. II, 5, 46.
toralia, Sat. II, 4, 84.
trepidare, Carm. II, 3, 12. II, 11, 4.
tribulis, Epist. I, 13, 15.
trigon, Sat. I, 6, 126. p. 345.
triumphare, Carm. IV, 2, 49.
triumviri capitales, Epod. 4, 11.
trochus, Carm. III, 24, 57.
tu, omissum, Sat. II, 7, 66.
tunica, Sat. I, 2, 25. II, 7, 10. Epist. I, 7, 65.
turpiter, A. P. 3.
umbilicus, Epod. 14, 8.
umbrae, Sat. II, 8, 22.
unde, Carm. II, 12, 7. Sat. I, 6, 12. II, 6, 21.

unguis, proverbia inde sumpta, Carm. III, 6, 24. Sat. I, 5, 32.
unicus, Carm. III. 14, 5
unio, Sat. II, 3, 239.
unus, Epod. 12, 4. Epist. I, 6, 1.
urbanus, Epist. I, 9, 11.
urgere, Carm. II, 9, 9.
urna, Sat. I, 1, 54.
ut, Carm. I, 9, 1. I, 14, 3. III, 4, 17. cf. Epod. 16, 53. Carm. III, 4, 42. III, 25, 12. IV, 4, 42. Epist. I, 19, 3. Sat. I, 3, 120. II, 3, 246.
utcunque i. q. simulac, Carm IV, 4, 35.
uterque et *utrique*, Sat. I, 8, 25.
valere cum infinit., Carm. I, 34, 12.
vaporare, Epist. I, 16, 7.
vates et *poeta*, Carm. II, 6, 24.
ve, Carm. II, 7, 25. Sat. I, 2, 63.
vectigal, Carm. III, 16, 40.
vel, Epod 2, 17.
venus, iactus, Carm II, 7, 25.
verbena, Carm. I, 19, 14.
verber, Carm. III, 27, 24.
verborum collocatio in versibus, Carm. I, 7, 15 I, 22, 17. I, 29, 13. II, 8, 1. II, 10, 6. II, 20, 11 sq. III, 11, 26. — *verbum* semel positum, bis intelligendum, Epod. 5, 87. — *verba* cum vi repetita, Carm. I, 7, 27. I, 13, 1; inter duos versus divisa, Sat. I, 2, 62.
versus hypermeter, Sat. I, 4, 96; versuum apud Horatium repetitio, Epist. I, 1, 56; versus negligenter facti, Epist. I, 9, 4.
vestes Coae, Carm. IV, 13, 13. Sat. I, 2, 101.
via sacra, Epod. 7, 8
vicarius, Sat. II. 7, 79.
vicus, Epist. II, 2, 177.
videor i q. videor mihi, Carm. III, 4, 6.
vin tu et *vis tu*, Sat. II, 6, 92.
vini conservandi ratio, Carm. II. 3, 8; vina graeca, Carm. I, 17, 21. III, 19, 5. Sat. II, 8, 15; leniuntur, Sat II, 4, 55; liquantur, Carm. I, 11, 6; vinorum genera, Sat. II, 8, 15.
vitta, Carm. III, 14, 8.
vocabula media, Carm. I, 18, 16. Epist. I, 6, 13; nova, Carm. I, 5, 8.
vocativus, Carm. II, 20, 8. Sat. II, 6, 20.
volens, Carm. III, 30, 16.
votum, Sat. II, 6, 1.
zeugma, Carm. III, 10, 5 sqq. Sat. I, 1, 3.
zona, Epist. II, 2, 40.
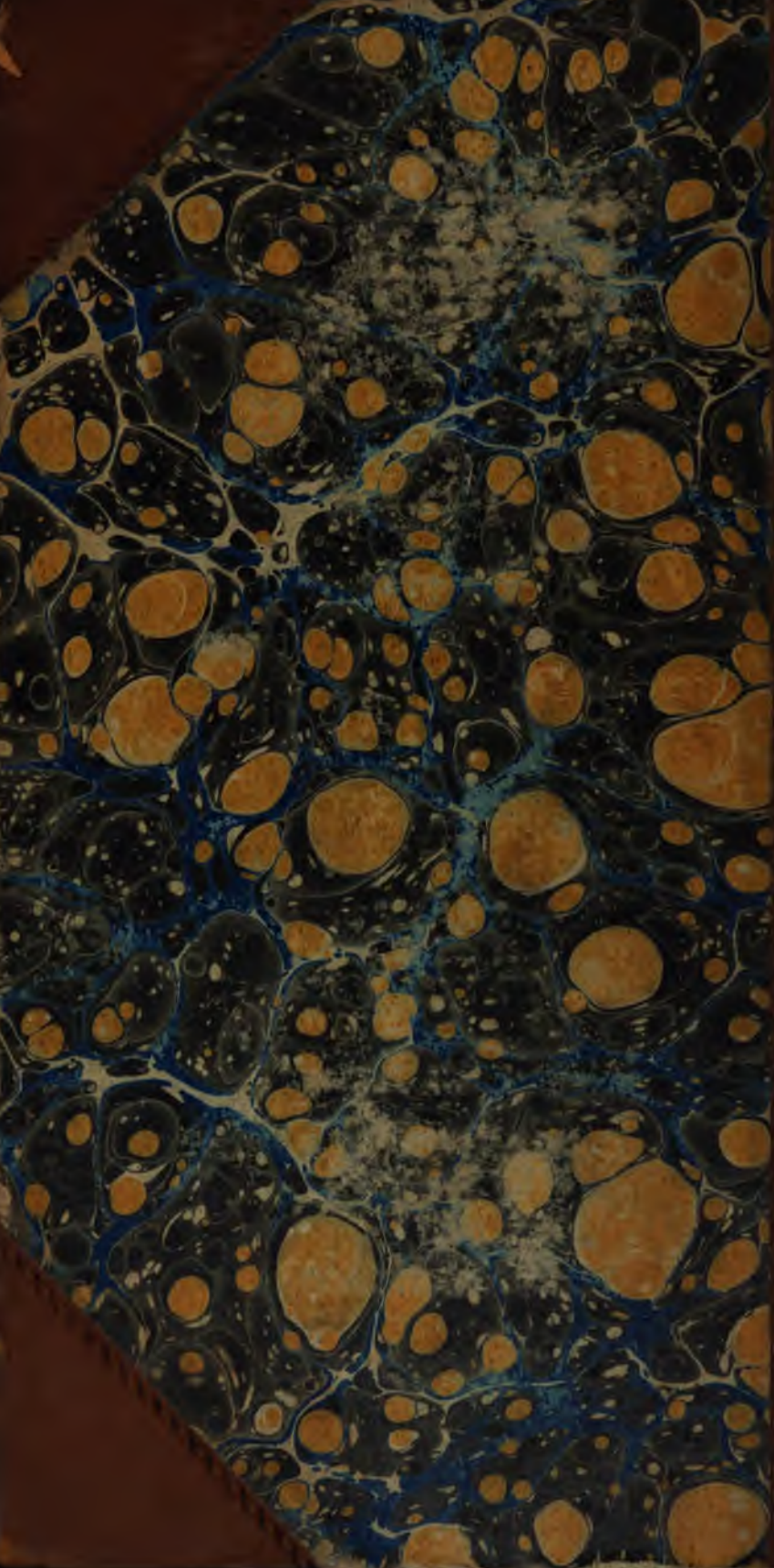
BONNAE, TYPIS CAROLI GEORGII.